

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАРТІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ СПРИЯТЛИВОГО РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Аврамчук В., студентка 2 курсу, педагогічний факультет

Олійник О., асистент Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація. У статті викладено методологічні та теоретичні основи становлення особистості дитини 6 – 7 років, її національної свідомості, в контексті формування національної культури та світогляду розкривається зміст і структура народних традицій. В рамках запропонованого підходу здійснено моніторинг компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: народні традиції, національна свідомість, народна культура, обрядові свята, фольклор, народно-прикладне мистецтво, народні ігри, моніторинг компетентності старшого дошкільника.

Цільовим орієнтиром на сучасному етапі формування дошкільної освіти є гуманізація та національна спрямованість освіти, відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» та принципи національного виховання особистості, окреслені у Державній Національній програмі «Освіта». Базовий компонент дошкільної освіти визнає самоцінність дошкільного дитинства через органічний зв'язок виховання із національною історією та народними традиціями, формування національної свідомості та особистісної життєвої позиції дошкільника [1, с. 12-17]. Чинна програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня» відповідає стратегічним завданням дошкільної освіти та акцентує особливу увагу на прилучені дітей до історії українського народу, національних звичаїв та традицій [5, с. 206-211].

Модернізація змісту дошкільної освіти сьогодні потребує якісно нових підходів до розвитку, виховання та навчання, актуальності набувають проблеми збереження духовності, національної свідомості та культури, формування моральних якостей сучасного дошкільника. Дошкільне дитинство є початковим періодом становлення особистості, коли закладаються основи ставлення до навколишнього світу, людей, до себе, засвоюються перші моральні норми, особистісні якості.

Аналіз наукових досліджень та освітньої практики засвідчив, що питанню формування національної свідомості дошкільника засобами народних традицій приділяється недостатньо уваги. Відходять у минуле деякі народні свята та традиції і як результат, знижується рівень моральних цінностей та національної свідомості дошкільнят. В зв'язку з цим, відбувається втрата інтересу та поваги підростаючого покоління до минулого українського народу. Сьогодні деякі педагоги надають особливого значення формуванню у дітей моральних норм та правил, навичок моральної поведінки та на жаль поверхнево знайомі з народною культурою. Народна культура – це багатовіковий досвід народу, матеріалізований у предметах мистецтва, праці та побуті: це традиції, обряди, звичаї, вірування; світоглядні, моральні та естетичні цінності, що визначають обличчя нації, її самобутність, унікальність, її соціальну і духовну особливість.

Саме тому, на часі постає завдання виявити вплив народних традицій на формування національної свідомості дошкільника.

Сьогодні до нас поступово повертається національна пам'ять, і ми по-новому виражаємо своє відношення до стародавніх свят, традицій, обрядів, фольклору, в котрих наші предки залишили нам саме цінне зі своїх культурних надбань.

Теоретичний аналіз проблеми формування національної свідомості в педагогічній літературі (Богущ А. М., Лисенко Н. В., Кононко О. Л.) вивчення досвіду роботи і проведення експериментальної роботи дозволили визначити, що формування національної свідомості дошкільнят є складним динамічним процесом. Цей процес полягає не тільки у віднесенні себе до тієї чи іншої національності, а й у формуванні уявлень про емоційно-оцінне ставлення до національної культури українського народу.

Принципами формування національної свідомості дітей є створення відповідного національного мовного середовища, етнічна самоідентифікація, емоційно-ціннісне ставлення особистості до свого народу і його культури, зв'язок національної культури зі світовою культурою та творча спрямованість особистості [3, с. 178-181].

Залучення дітей дошкільного віку до народних традицій здійснюємо у різних напрямках. Створення атмосфери національного побуту сприяє цілісному гармонійному сприйняттю національної культури. Оточуючі предмети, які вперше пробуджують душу дитини, виховують відчуття краси, мають бути національними. Це дозволить дітям з самого раннього дитинства відчувати себе частиною великого українського народу.

Дітей молодшого дошкільного віку починаємо знайомити з традиційними та обрядовими святами. Обрядові свята пов'язані з працею та суспільним життям людей, характерними спостереженнями за особливостями пір року, погодою, поведінкою птахів комах, рослин та звірів. Традиційна святково-обрядова культура – невід'ємний елемент народної культури, яка забезпечує передачу традицій із покоління в покоління: свята календарного циклу, сільськогосподарські свята, народження, весілля тощо.

Невід'ємною складовою національного виховання є фольклор. Діти з радістю знайомляться з народними казками, піснями, прислів'ями, приказками, загадками, поспівками, закличками, колядками, щедрівками, веснянками, хороводними іграми тощо. Давні витвори побуту та мистецтва сприяють формуванню у дітей моральних цінностей та рис характеру, збагачують уявлення про добро і зло, красу, правду, мужність, вірність, працелюбність [2, с.228-245].

Формуванню національної свідомості сприяють і твори народно-прикладного та ужиткового мистецтва, які розкривають красу, духовну цінність народних умільців, їх високу майстерність. Прикрашаючи вироби декоративно-прикладного мистецтва, педагог формує у дошкільнят навички художньо-естетичного смаку, звертає увагу на техніку, елементи, єдність форми і кольору, знайомить з практичним призначенням декоративного виробу, вказує на органічне поєднання трудового виховання та художньо-естетичного розвитку дошкільнят.

Народна гра – ефективний засіб психічного, емоційно-чуттєвого, комунікативного, інтелектуального досвіду дошкільника. Народні ігри сприяють набуття дошкільнятами соціального досвіду, засвоєнню духовних надбань народу, збереженню національних традицій та культури, формують морально-етичні норми їх поведінки [4, с.165-172].

У процесі дослідження здійснено моніторинг компетентності старших дошкільнят відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти, програм розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» та «Впевнений старт» за розділами «Організована навчально-пізнавальна діяльність», «Народні свята», «Фольклор» та «Народні ремесла». Моніторинг здійснювався на доступних для дошкільнят відомостях з етнографії, літератури, мистецтва, національної культури як під час організованої навчально-пізнавальної діяльності, так і в самостійній вільній діяльності дошкільнят.

Результати, отримані до діагностування та кінцева діагностика показали позитивну динаміку, а саме, національна ідентифікація збільшилась з 24% до 48%, знання народних традицій українського народу – з 27% до 45%, родинно-побутові традиції – з 18% до 44%, творчість народних умільців – з 25% до 52%, фольклорні жанри та народні ігри – з 27% до 62%. Моніторинг показав позитивний вплив організованої пізнавальної діяльності на формування у дошкільнят національної приналежності та національної культури, підвищення рівня сформованості уявлень про народні традиції, що в свою чергу сприяло розвитку мотивованого емоційно-ціннісного відношення до явищ, що характеризують національну свідомість дошкільника.

Ефективність формування національної свідомості дошкільника забезпечується шляхом впровадження системи роботи, що враховує діагностику рівня уявлень і відносин дітей про народні традиції, про національну культуру українського народу, поетапність ознайомлення, мотивацію, використання позитивних стимулів і способи перенесення отриманих уявлень та емоцій в різні види діяльності.

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Богуш А.М., Беленька Г.В., Богінич О.Л. та ін. – Київ : Видавництво – 2012. – 26 с.
2. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. Київ : Вища школа, 2002. – 407 с.
3. Кононко О.Л. Духовність, душевність, моральність... / О.Л.Кононко // Дошкільне виховання. – 2004. – № 4. – С. 4–5.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: [навч. посіб.] / Т. І. Поніманська. – Київ : «Академвидав», 2006. – 456 с.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І.Біла, Л.М. Возна, О.Л.Максименко та ін.. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 264 с.

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

*Афанасьєва Т., 6 курс, Факультет психолого-педагогічної освіти та мистецтв
Степанюк К., кандидат педагогічних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет
Бердянськ, Україна*

Анотація. Робота присвячена проблемі формування конструктивних умінь молодших школярів засобами дизайн-освіти. Уточнено поняття «конструктивні вміння» молодших школярів. Визначено основні педагогічні умови, необхідні для формування конструктивних умінь учнів початкової школи засобами дизайн-освіти.

Ключові слова: дизайн, дизайн-освіта, дизайн-діяльність, проект, конструктивні вміння, художня праця.

В часи становлення і розвитку інформаційних суспільств країн ЄС, вітчизняна педагогічна освіта спрямовує свою діяльність на формування творчої особистості, її самореалізацію. Сучасний освітньо-мистецький простір змінюється впровадженням нових, актуальних підходів та напрямів мистецтва, зокрема різноманітних видів дизайн-діяльності, яка вважається основою для формування конструктивних умінь молодших школярів. Докази про це знаходимо у дослідженнях та розробках сучасних педагогів, психологів, мистецтвознавців України (М. Корець, В. Моляко, С. Симоненко, В. Тищенко та ін.).

Теоретичні аспекти формування конструктивних умінь молодших школярів засобами дизайн-освіти розглядали в своїх працях: Н. Кудикіна (становлення української проектно-центричної системи технологічної освіти), В. Моляко (психологія конструктивної діяльності), В. Сидоренко (генезис проектно-культури і естетика дизайнерської творчості), В. Тищенко (дидактичні основи та методична система конструктивних умінь молодших школярів) та ін.

Дизайн – це проектна діяльність, яка зумовлена об'єднанням наукових принципів з художніми в проектному образі, що створює ефект, недосяжний в будь-якому іншому проектуванні. Вона може розповсюджуватися на різні сфери життєдіяльності [4].

За енциклопедичним словником, дизайн (від англ. design - задум, проект, креслення, малюнок) – термін, який позначає різні види проектно-діяльності, метою якої є формування естетичних і функціональних якостей навколишнього середовища.

Стан проблеми, яку ми порушуємо, подано у наукових дослідженнях 20–30 рр. ХХ століття, які стосуються протиставлення політехнізму і монотехнізму. Творча реалізація в Україні досвіду західноєвропейських реформаторів освіти названого періоду призвела до зміни парадигми «школи навчання» на парадигму «трудова школа», до пошуку нових технологій навчання: комплексної системи навчання, модифікацій дальтон-плану, появи бригадно-лабораторної форми навчання, впровадження методу проектів.

Учні початкової школи мають схильність до особистості художнього типу. Актуальною потребою цього віку є розвиток розумових здібностей (уяви і фантазії) з опорою на мовлення і предметно-маніпуляційні дії. У них необхідно якомога довше зберігати конструктивну триєдність образної уяви – понятійної думки – практичної дії. Повноцінність сприймання активізує сукупність профілів здібностей і забезпечує інтегративність проектно-художньої діяльності учнів [1].

Враховуючи вказані вище факти наукових досліджень, трудове навчання у 1–4 класах має бути художньою працею, дизайн-діяльністю, художньо-ігровим проектуванням.

Дизайн-освіта – це система інтелектуальних змістів, спрямованих у майбутнє, які взаємодоповнюються у процесі дизайн-діяльності (художнього проектування).

Початкова дизайн-освіта вважається важливою теоретичною основою формування конструктивних умінь учнів, у якій виділяють необхідні і достатні змістові компоненти: комунікативно-естетичний зміст академічної дизайн-освіти, соціально-культурний зміст мистецької дизайн-освіти, споживчо-утилітарний зміст технологічної дизайн-освіти. Перший компонент знаходить своє відображення у посібниках з дизайну і мови, дизайну і математики, другий – у комплекті зошитів з профінформації для 1–4 класів, третій – у підручниках з трудового навчання для 1-4 класів [3].

Формування у дітей молодшого шкільного віку конструктивних умінь засобами дизайн-освіти передбачає таку організацію педагогічного процесу, теоретичною основою якого є сукупність педагогічних умов, що дозволяють здійснювати педагогічно доцільний взаємозв'язок між змістом, формами, методами і компонентами проектно-художньої діяльності учнів.

Визначаючи основні педагогічні умови формування конструктивних умінь молодших школярів, на заняттях з образотворчого мистецтва та художньої праці, ми орієнтувалися на визначення сутності конструктивних умінь як інтегрального утворення, зумовленого скоординованістю мовленнєво-творчих, образотворчих і художньо-трудова дій, усвідомленою послідовністю їх розгортання в процесі художнього проектування.

До основних педагогічних умов, сприятливих для формування конструктивних умінь в процесі навчання, ми відносимо такі: інтеграцію змісту предметів образотворчого мистецтва і художньої праці; організацію взаємодії вчителя і учнів на основі діалогічної форми спілкування та «суб'єкт-суб'єктного» підходу; використання ігрового методу художнього проектування та динамічних предметно-розвиваючих середовищ типу «людина-людина», «людина-природа», «людина-техніка», «людина-знакові системи», «людина-художні образи» [2].

Отже, формування в учнів конструктивних умінь зумовлюється цілісним психолого-дидактичним і мотиваційно-процесуальним забезпеченням, а саме: включенням у навчально-виховних процес інтегрованих предметів мистецького і технологічного напрямків, комплексною, цілісною розробкою навчального предметного середовища, зорієнтованого на особистісно-значущий світ професій, взаємодоповнюваністю технічного мислення й образної уяви в процесі ігрового проектування, організацією активних та інтерактивних способів взаємодії учителя й учнів у процесі початкової дизайн-освіти.

1. Тименко В. П. Початкова дизайн-освіта: теорія і практика формування конструктивних умінь особистості: монографія. Київ: Педагогічна думка. 2009. 381 с.
2. Тименко В. П., Коберник О. М., Шевчук Т. О. Ігродизайн обдарованої дитини: визрівання емоцій і почуттів особистості: монографія. Київ: ІОД. 2009. 250 с.
3. Тименко В. П., Вдовченко В. Методика трудового навчання: технічної і художньої праці. Теоретичні засади і емпіричний досвід початкової дизайн-освіти. Київ: ІОД. 2009. 300 с.
4. Тименко В. П., Сидоренко В. К., Оршанський Л.В. Професійна дизайн-освіта: теорія і практика художньої обробки деревини. Київ: Педагогічна думка. 2007. 288 с.

ВПЛИВ ЯВИЩА ГІПЕРОПІКИ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

*Бандура І., студентка III курсу, спеціальності «Соціальна педагогіка»
Комар І. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи*

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті розглянуто різні сторони впливу явища гіперопіки на формування молодшої людини. Окреслено критерії психологічного здоров'я. Проаналізовано вплив явища гіперопіки на адаптацію особистості у суспільстві.

Ключові слова: гіперопіка, особистість, психологічне здоров'я, сім'я.

На формування та розвиток особистості впливають безліч чинників. Атмосфера сімейних стосунків, клімат у родині – один із визначальних. Взаємовідносини між батьками – це та основа, на якій ґрунтується в індивідуума вибір власного життєвого стилю, манери життя.

Гіперопіка – надмірна турбота про дітей. В науці часто використовується термін «гіперпротекція» [с.3]. Усе з чим індивід стикається у своєму житті, впливає на формування його духовного, морального світу, навичок та вподобань. Процес спілкування має вагоме значення для виховання особистості. Навколишнє середовище, особливо батьки, їхні звички, відносини, характер настільки впливають, що пізніше неймовірно складно визначити, які зі своїх ознак вона отримала від батька й матері, а які риси в характері й внутрішньому світі сформувалися вже після народження, під дією ближнього оточення.

Деяким аспектам окресленої проблеми присвячені праці Б. Ананьєва, О. Леонтьєва, К. Платонова, С. Рубінштейна, Б. Теплова. Науковцями досліджено вплив соціальних умов життя і виховання на особистість, її характер, світогляд (Г. Андрєєва, Л. Виговський, Я. Корчак, А. Макаренко, Л. Новікова, Н. Селіванова, Г. Філонов). Детально проблему гіперопіки у свій час вивчають такі вчені: Б. Ананьєв, Л. Виговський, А. Гарбузов, Р. Найда, М. Левітов, В. Крутецький, А. Сорін.

Об'єктом дослідження є гіперопіка як соціально-психологічне явище. Предмет дослідження: наслідки гіперопіки психічне здоров'я, адаптація та становлення особистості у суспільстві. Мета даної статті – проаналізувати позитивні та негативні аспекти впливу гіперопіки на психологічне здоров'я особистості.

Особи, які у молодшому шкільному віці зазнали явища гіперопіки, в дорослому – можуть зазнати розвинутий комплекс Едіпа (для хлопчиків). У дівчат – комплекс Електри [5, с.36].

Дитина, яка виросла у надмірному піклуванні, не зможе стати повноцінно самостійною, чітко усвідомлювати вибір, наслідки, відповідальність за свої дії, критично аналізувати ситуацію. Батьки бажають, щоб їхні діти були здоровими, успішними та самостійними. Розвиток останньої якості знищується фанатичною опікою. Вона завжди очікуватиме на батьківську допомогу, і часто вважатиме, що у життєвих помилках винні всі, та не вона. Сучасні дослідники намагаються донести до батьків проблемність цієї ситуації, її вплив та наслідки. «Не можна вирощувати дитину в парнику, – пояснює А. Сорін, – так вона не зможе адаптуватися до реальних умов, в яких доведеться жити. Не можна помістити дитину в замкнуте штучне середовище власного впливу» [2, с.3]. Чим пізніше дитина вирушає у доросле життя, тим більш серйозні небезпеки її очікують. Тому у гіперопіки є віддалені наслідки. Наприклад, необдумані ранні шлюби, як втеча.

Гіперопіка негативно впливає на дитину, робить її залежною, постійно знервованою, тривожною, вразливою, імпульсивною і замкнутою. Ці риси характеру формують людину категорично неготову покинути рідний дім, нездатну створити власну сім'ю. І, якщо «доросла дитина» таки знайшла сили витягти себе з гіпертрофованої батьківської любові, є всі шанси отримати повноцінне самостійне життя. Зазвичай, затяжне дитинство призводить до того, що батьки опікуються над дитиною до самої смерті. Коли вони отримують надмірну волю то починають вести аморальний спосіб життя (алкоголізм, наркоманія, куріння і т. д). У їхньому характері є риса як залежність, тобто їм завжди хтось потрібний (батьки, чоловік / дружина). Крім цих факторів, явище гіперопіки несе за собою ряд наслідків, які є неминучими: 1) неготовність до реального життя; 2) невміння робити вибір; 3) «особиста трагедія»; 4) нервові зриви; 5) незадоволення долею; 6) відчуття небезпеки

При вихованні юного індивіда, батьки надають перевагу фізичній самостійності, часто забувають про самостійність як рису характеру. Вибір має бути реальним й свідомим. Щоб дитина могла відповідати за свої вчинки та слова, усвідомлювати наслідки [4, с.11-12].

В майбутньому гіперопіка постає дилемою і одним з головних чинників проблемної адаптації та становлення особистості у суспільстві. Молодь стикається з труднощами, які при належному та правильному вихованні, могла б уникнути. Ці фактори впливають на психічне здоров'я молодої людини.

За формулюванням ВООЗ, психічне здоров'я не є просто відсутністю психічного розладу. Це стан благополуччя, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, впоратися із життєвими стресами, результативно та дієво працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти. Людина, яка не має симптомів та синдромів психічного розладу, соціально адаптована та отримує задоволення від життя є психічно здоровою.

До критеріїв психічного здоров'я, визначених ВООЗ, відносяться: усвідомлення та відчуття безперервності, постійності та ідентичності свого фізичного та психічного «Я»; вміння усвідомлювати та відповідати за свої вчинки у різноманітних ситуаціях; критичність до себе та своєї власної діяльності і результатів; відповідність психічних реакцій (адекватність) силі та частоті впливів середовища, соціальним обставинам та ситуаціям; здатність самокерування поведінкою відповідно до соціальних норм, правил, законів; здатність планувати власну життєдіяльність та реалізовувати заплановане; здатність змінювати спосіб поведінки залежно від зміни життєвих ситуацій та обставин.

У молодій людини повинна бути гармонія внутрішня (тіла, думок, почуттів) та зовнішня (соціуму, природи). Завдяки цій гармонії у неї переважають такі риси як: оптимізм, активність, відкритість, щирість, самосвідомість, самодостатність, внутрішній спокій, вміння швидко реагувати та адаптуватися до різних негативних чинників й несприятливих ситуацій. Адже основна функція психологічного здоров'я – підтримка активного динамічного балансу між людиною і навколишнім середовищем [6, с.8].

Боротися із наслідками гіперопіки можливо. Потрібно лише визнати свої помилки, захотіти їх побороти, а також усвідомлювати, що життя триває шаленим темпом і якщо не в змозі адаптуватися під цей темп, то тоді у житті щось буде не так. Консультації у кваліфікованого спеціаліста, читання мотивуючих книг, бесіди із близьким людьми, які

розуміють проблему і хочуть вам допомогти. Займатися улюбленою справою, знайти для себе хобі, приділяти час на усвідомлення: що потрібно створювати баланс для душі та окремо для тіла, тоді буде гармонія у житті. Подорожувати, приймати рішення, вчитися бути самостійним з невеликих завдань із поступовим збільшенням відповідальності. Бути активним учасником власного життя та громадськості. Своєї спільноти, міста, громадської організації, вчитися спілкуватися з людьми і приймати себе таким яким є, та завжди пам'ятати, що над своїми помилками та недоліками потрібно працювати.

Таким чином, гіперопіка постає вагомим чинником у становленні особистості в соціумі, адже в індивіда переважають ті якісні риси, які притаманні цьому соціально-психологічному явищу. Негативність явища полягає у тому, що дитина виростає людиною, яка не може вчасно та швидко реагувати на ситуації, адаптуватися до різноманітних обставин та інше. Це формує особистість, яка не готова до життя у соціумі та не має стійкого психологічного здоров'я. Батьки справді бажають для своєї дитини кращого життя. Та вони це повинні робити мудро і свідомо.

Отже, для дитини необхідно створювати таке середовище, щоб її виховання та навчання мінімізувало ризик розвитку гіперпротекції у сім'ї. Щоб в подальшому молодь легше адаптувалася та знаходила своє призначення у суспільстві будучи психологічно здоровою особистістю.

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений / Г.М. Андреева. – 5-е изд., истр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 363 с.
2. Гарбузов А.И. Типы неправильного воспитания / А.И. Гарбузов. – Мамине Сонечко. – 2012 №5 – С. 4–5.
3. Енциклопедія Практичної Психології [Електронний ресурс] / уклад. Л. Сурженко та ін. // Психологіс. – С. 248. Режим доступу: <http://psychologis.com.ua/giperopeka.htm>
4. Колокольцева К. А. Гіперопіка: що це таке і як з цим боротися? [Електронний ресурс] / К.А. Колокольцева. – Молодіжне перехрестя. – 02.09.2012. – № 186 – С. 7–13.
5. Найда Р. Г. Методичні поради щодо роботи з батьками: Навч.- метод. інструментарій/ Р. Г. Найда. – Рівне: РОІШО, 2012. – С.60.
6. Поняття психологічного здоров'я [Електронний ресурс] / Уклад. І. Бойчук та ін. // Медична Бібліотека. – С. 8. Режим доступу: <http://medbib.in.ua/>

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Баран М., 4 курс, Педагогічний факультет

Ілійчук Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті визначено зміст і особливості естетичного виховання молодших школярів, розкрито виховний потенціал мистецтва у напрямі формування естетичної культури учнів початкової школи.

Ключові слова: естетичне виховання, естетична культура, мистецтво, молодші школярі.

Постановка проблеми. Сучасний етап демократичного розвитку українського суспільства спрямовано на інтеграцію в європейське та світове співтовариство, що актуалізує проблеми виховання такої особистості, якій притаманні соціально цінні якості та висока духовна культура. У вирішенні цих завдань суттєве місце належить питанню ефективної організації навчально-виховного процесу у закладах освіти, використання на практиці різних форм і засобів, спрямованих на залучення дітей та молоді до світу прекрасного, набуття нею досвіду естетичного сприймання, розуміння та примноження цінностей духовної культури. Особистісна орієнтація освіти передбачає прилучення молодої людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення проблем естетичного виховання та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти Е.Водовозової, Д.Кабалевського, П.Каптерева, С.Лисенкової, С.Русової, В.Сухомлинського, К.Ушинського. Важливі питання теорії і методики естетичного виховання особистості висвітлюються в працях О.Деркач, А.Єрохіна, Т.Зайцева,

Л.Коваль, В.Передерій, Ю.Фохт-Бабушкіна, Т.Цвілих, Г.Шевченко, А.Щербо та ін. На сучасному етапі розвитку освіти дану проблему розглядають І.Бондарчук, Т.Браніцька, С.Науменко, Л.Паньків, Е.Печерська, О.Ростовський та ін.

Метою статті є визначити зміст і особливості естетичного виховання молодших школярів засобами мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Естетична свідомість суспільства і кожної людини зокрема, становить цілий світ духовних почуттів, переживань і поглядів, що збагачують людське життя, розуміння його сенсу і своєрідності, допомагають орієнтуватися у світі та виробляти уявлення про життєві цінності, до яких слід прагнути. Вона є носієм духовних цінностей, що існують у суспільстві і постійно розвиваються внаслідок соціального прогресу, розвитку мистецтва, спілкування народів і культур.

Великого значення естетичному вихованню приділяв В.Сухомлинський, який вважав, що це прекрасне могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості. Естетичне виховання має найтісніший зв'язок з усіма сферами духовного життя особистості і колективу. «Краса – могутній засіб виховання чутливості душі», – писав В.Сухомлинський. «Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса – це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиреним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі, вона виправляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса – це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе» [5, с. 410].

Для дітей молодшого шкільного віку провідною формою знайомства з естетичним ідеалом є дитяча література, мультиплікаційні фільми і кіно. Книжкові, мультиплікаційні чи герої кіно, чи це люди, звірі, чи фантастичні вигадані істоти, наділені людськими якостями, є носіями добра і зла, милосердя та запеклості, справедливості і брехливості. У міру свого розуміння дитина стає прибічником добра, симпатизує героям, які ведуть боротьбу справедливості проти зла. Це вже, безумовно, формування ідеалу як частини світогляду у тій своєрідній формі, що дозволяє школярам легко та вільно увійти у світ громадських ідеалів. Важливо тільки, щоб перші ідеальні уявлення дитини не залишалися на рівні лише вербально-образного висловлювання. Треба постійно, всіма доступними засобами спонукати дітей до того що, щоб у поведінці і діяльності вони привчалися слідувати улюбленим героям, реально виявляли доброту, соціальну справедливість, можливість зображати, висловлювати ідеал у творчості: віршах, співі і в малюнках [3, с. 38].

У молодших школярів відбуваються зміни у мотиваційній сфері. Це виявляється у тому, що одні учні ставляться до мистецтва і дійсності «естетично». Вони отримують задоволення від читання книжок, слухання музики, малювання, перегляду фільму. Потяг до духовного спілкування з мистецтвом поступово перетворюється для них в потребу. Інші діти спілкуються з мистецтвом поза власне естетичним відношенням. Вони підходять до твору раціоналістично: отримавши рекомендацію прочитати книжку або подивитися фільм, вони читають і дивляться їх без глибокого розуміння суті, тільки тому, щоб мати про неї загальне уявлення [2, с. 47]. Знання педагогом істинних мотивів ставлення дітей до мистецтва допомагає зосередити увагу на формуванні естетичної культури.

Важливе значення у процесі всебічного розвитку особистості має образотворча діяльність, яка надає можливість висловити певний емоційний стан, ставлення до навколишнього світу, формує вміння самостійно створювати прекрасне, а також бачити його у творах мистецтва [1, с. 61]. Художня картина відображає дійсність в образній формі. Проте художній образ не є простим копіюванням дійсності, він повніше і глибше відтворює суть речей та явищ докільця на основі узагальнення художником характерних рис того, що він спостерігає. У художніх картинах зображено рідну природу, народні звичаї, життя народу (трудова діяльність, відпочинок, побут). Специфікою сприймання творів живопису є його цілісність, вміння сприймати не тільки зміст картини, а й засоби художньої виразності (композицію, колір, світлотінь) [2, с. 48].

Позитивно впливає на розвиток дітей використання музичних творів у педагогічному процесі. Музика допомагає розвинути уяву дитини, дарує їй творчі крила і з натхненням кличе маленького митця до створення краси, доповнює барвисту мову живопису мелодією любові, породжує натхнення і бажання творити [4, с. 40]. Музика – один із найсильніших засобів впливу на думки й почуття дитини. «Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури. Музика є одним з найтонших засобів привернення до добра,

краси, людяності» [5, с. 353]. До творів музичного мистецтва, які повинні увійти в життя дітей, належать «Три кити», «Клоуни», «Три подружки» Д.Кабалевського, «Кармен» Ж.Бізе, «Відлітали журавлі» В.Івасюка, «Дзвенять дзвінки» Б.Фільц, «Пісня жайворонка» П.Чайковського, «Каталог птахів» О.Мессіана, «Шум лісу» Ф.Ліста, «Гра води» М.Равеля, «Садко» Н.Римського-Корсакова, «Тайни лісового озера» А. Ключарева, українські народні пісні «Білодень, білодень», «Гаю, гаю, зелен розмаю», «Вийди, вийди, Іванку», «Гра зайчиків», «А вже красне сонечко» і ін.

Особливе значення в естетичному вихованні молодших школярів належить художній літературі. Слово – найбільш зрозумілий засіб вираження ідей митця (на відміну від звуків, фарб і т.д.). Українські письменники Б.Грінченко, М.Коцюбинський, О.Пчілка, Леся Українка, І.Франко вважали художню літературу одним із найефективніших засобів естетичного виховання дітей. Серед сучасних творів для дітей варто виділити цикл «Про Лісову школу» В.Нестайка, «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», «Подорож Алі до країни Сяк-таків» Г.Малик, «Гості на мітлі», «Бухтик з тихого затону» В.Рутківського, «Там, де живе Синя Ластівка» Л.Письменної, «Вікентій Прерозумний», «Якось у чужому лісі», «Голодний, злий і дуже небезпечний» Я.Стельмаха, «Земля світлячків» В.Близнеця, «Кракатунчик – кленовий бог», С.Дзюби, «Пригоди на невідомому острові» І.Роздобудько, «Історія одного поросяти» І.Малковича, «Лумпумчик», «Кумедна читанка» М.Чумарної, «Король буків, або таємниця Смарагдової книги», О.Дерманського, «Вррум-чарівник» С.Поваліяєвої, «Звір'яча абетка», «М'яке й пухнасте», «Хто боїться зайчиків» І.Андрусяка, «Тьотя Бегемотя» Ю.Бедрика та ін.

Мистецька спадщина, акумулюючи емоційно-естетичний досвід поколінь, втілює і передає ціннісне ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання моральності, патріотичних почуттів, громадянської позиції. Завдяки універсальності художньо-образної мови вони передають зрозумілу для різних народів смисловою інформацію, дають змогу особистості вступати в невербальний діалог з різними культурами минулого і сучасності, розуміти інших і розширювати таким чином свій власний духовний світ, його унікальність і самобутність.

Висновки. Отже, естетичне виховання молодших школярів має здійснюватися на всіх етапах навчання, забезпечувати всебічний розвиток особистості, її здібностей та обдарувань, і на цій основі, сприяти збагаченню інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

1. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання / З.Гіптерс // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 60-63.
2. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва / Н.Горобець // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 46-49.
3. Некрилова О. Формування естетичного сприйняття світу молодшими школярами / О.Некрилова // Початкова освіта. – 2015. – № 9. – С. 35-42.
4. Петрушенко О.П. Словник з естетики / О.П.Петрушенко. – Львів : «Магнолія-2006», 2009. – 412 с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 651 с.

ВИКОРИСТАННЯ ПОШУКОВИХ ТАБЛИЦЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Белова О., 1 курс магістратура, педагогічний факультет

Гнатенко О., кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті розглянуто проблему активізації пізнавальної активності молодших школярів, описано можливості та переваги застосування пошукових таблиць, які сприятимуть підвищенню ефективності уроків математики та англійської мови. З'ясовано, що використання пошукових таблиць на уроках математики та англійської мови сприятиме розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи і, як наслідок, підвищуватиме якість знань.

Ключові слова: пізнавальна активність, урок, початкова школа, пошукові таблиці.

У сучасних умовах розвитку України, перебудова системи освіти – життєво необхідний процес. Школа перебуває на етапі переходу до нового розуміння завдань, проблем, використання нових методів і підходів у навчанні. Однією з актуальних проблем на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики є активізація пізнавальної активності учнів, адже від неї залежить ефективність навчання: свідоме і міцне здобуття знань, перетворення знань у переконання, розвиток інтересу до навчальної діяльності, самостійність думки та практичних дій учнів

Для школи нашого часу важливим є не лише зміст навчання, а й процес його передачі, результативність. Сьогодні освіта має вирішувати дві головні функції: готувати кадри для суспільства і людину до життя у ньому. Завдання учителя – організувати навчання так, щоб у ньому всі учні брали активну участь, отримували знання, самостійно й активно моделювали ситуації та розв’язували певні задачі.

Мета статті – розкрити можливості застосування пошукових таблиць для активізації пізнавальної активності учнів.

Вивчення психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що різні аспекти активізації пізнавальної активності молодших школярів виступають предметом посиленої уваги науковців.

Педагогічний аспект проблеми досліджували І. Лернер, Ю. Бабанський, С. Лупаренко, Г. Щукіна та ін. Основні положення сучасної теорії розвитку пізнавального інтересу як вагомому мотиву учіння молодших школярів відображено у працях О. Савченко.

Пізнавальна активність – це риса особистості, що виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності та передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також проявляється як пізнавальна діяльність [2].

Пізнавальну активність можна вважати підготовчою сходинкою самостійності. Вона пов’язана з ініціативою, пошуком різних шляхів вирішення навчально-пізнавальних завдань без участі дорослих та допомоги інших. Від розвитку самостійності залежить активність дитини в майбутньому, її вміння вирішувати складні життєві ситуації.

Вияви пізнавальної активності та самостійності різноманітні, їх важко обмежити. Вони виражаються: у цілеспрямованості пізнавальних дій; у характері знань, умінь, способів діяльності, мобільності їх використання, змісті питань, звернених до вчителя; у бажанні розширити і поглибити пізнавальну діяльність через широке коло знайомства з довідковою, науковою літературою.

Сучасний урок – це перш за все урок, на якому створено реальні умови для інтелектуального, соціального, морального становлення, що дозволяє досягнути високих результатів за визначеними метою та завданнями.

Засоби для активізації пізнавальної активності: створення проблемних ситуацій, застосування інтерактивних методів, колективна форма роботи, пізнавальні ігри, нестандартні уроки, робота над проектами, математичні конкурси, КВК, змагання, застосування ІКТ тощо.

На уроках математики та англійської мови для розвитку пізнавальної активності учнів, вважаємо за доцільне працювати з пошуковими таблицями, які пропонуємо використовувати на уроках літературного читання – вони є засобом формування умінь шукати слова, словосполучень за вказаними координатами. Слова вписані в таблицю під відповідним номером на визначеному кольоровому тлі (по горизонталі), під предметним малюнком чи геометричною фігурою (по вертикалі). Змістовим наповненням таблиці можуть бути слова, малюнки тощо [4].

З метою виховання патріотизму у молодших школярів, шанобливого ставлення до інших країн і народів, пропонуємо завдання, аналогічні таким:

- знайдіть координати столиці України англійською та українською мовою;
- столиця якої країни розташована на блакитному полі під квадратом;
- які координати має назва цієї країни англійською та українською мовами.

	The USA	France	Ukraine	Poland
	Польща	США	Франція	Україна
	Warsaw	Washington	Paris	Kiev
	Варшава	Париж	Вашингтон	Київ

На уроках англійської мови такі таблиці можна застосовувати у процесі вивчення нової лексики, наприклад:

- назвіть англійською кольори, що є у таблиці;
- прочитайте та перекладіть, який день тижня розташований на блакитному полі під овалом;
- знайдіть координати наступного (попереднього) дня тижня;
- яка пора року розташована на зеленому полі під квадратом, знайдіть координати назви цієї пори року українською;
- назвіть пору року, розташовану праворуч.

	Вівторок	Winter	Thursday	Четвер
	Зима	Sunday	Понеділок	Days
	Субота	Friday	Літо	Wednesday
	Saturday	Осінь	Monday	Весна
	Tuesday	Середа	Spring	Autumn
	Summer	Неділя	Season	П'ятниця

Аналогічні таблиці можна сформувавши для вивчення назв місяців, іншої лексики.

Використання пошукових таблиць на уроках математики та англійської мови сприятиме розвитку пізнавальної активності учнів і, як наслідок, підвищуватиме якість знань учнів.

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
2. Лупаренко С. Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку / С. Є. Лупаренко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – 2009. – №54. – С. 82–286.
3. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Вища школа: інформаційний вісник. – 2002. – №7. – С. 6–7.
4. Посталовський І. З. Тренувальні таблиці для автоматизації навиків усного рахунку / І. З. Посталовський // Педагогічні технології XXI століття. – 2000. – № 9. – 52 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – Київ : Академвидав, 2009. – 560 с.

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Бігун І., студентка педагогічного факультету

Русин Г., доцент кафедри педагогіки початкової освіти, педагогічний факультет ДВЗН «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» м. Івано-Франківськ

Анотація. У даній статті розглядаються питання, які виникають на сучасному етапі у спільній роботі сім'ї та школи в умовах їх соціального партнерства.

Ключові слова: сім'я, школа, взаємодія, освітній процес, виховання.

Постановка проблеми. На сьогодні сім'я відіграє визначальну роль не лише у формуванні особистості дитини, а й суспільства в цілому. Сім'я разом зі школою створює той найважливіший комплекс факторів і умов виховного середовища, який визначає ефективність всього освітнього процесу. У Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» підкреслюється: «В основу національного виховання мають бути покладені принципи єдності сім'ї і школи, наступності і єдності поколінь. Школа має продовжувати родинно-сімейне виховання, працювати в тісному контакті з батьками, налагоджувати взаємозв'язок між школою і родиною, бо це – основа, передумова підвищення активності навчання та виховання» [2].

Сім'я – один із головних виховних інститутів, значення якого у формуванні особистості дитини важко переоцінити. Лише в сім'ї, з допомогою батьків дитина пізнає навколишній світ у всіх його складностях і багатогранних проявах, тут проходить її громадське становлення, формується світогляд та морально-духовні цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливого значення даній проблемі надавали відомі педагоги: Януш Корчак, А. Макаренко В. Сухомлинський, М. Стельмахович, В.Постовий, Г.Русин, Л.Повалій та інші дослідники. К. Вентцель поряд з проблемами сімейного виховання, освіти батьків піднімає проблему зв'язку школи з батьками. В.Оржеховська, В. Кириченко, Г. Ковганич переконані у тому, що виховання дітей у школі і

сім'ї – це нероздільний процес з єдиною метою, який зорієнтований не лише на спільні зусилля навчального закладу і сім'ї у вихованні школярів, а й на їх виховну співпрацю у цьому процесі.

Мета статті: полягає у визначенні шляхів оптимізації співпраці сім'ї і школи у розвитку особистості школяра.

Виклад основного матеріалу. В.Сухомлинський стверджував: «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами, якого живиться повноводна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи» [1, с.6].

Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи з дітьми є співробітництво школи і сім'ї, спрямоване на формування високого рівня педагогічної культури батьків. Особливості взаємин школи із сім'ями учнів регламентуються державними документами. Так, в Законі України «Про освіту» визначені основні права і обов'язки батьків щодо виховання дітей, зокрема, відзначено, що на батьків покладено однакову відповідальність за виховання і розвиток дитини.

Значну роль у вихованні і навчанні школярів варто відвести спільним діям навчального закладу і сім'ї, ефективність яких залежить від особливостей організації роботи з батьками в сучасній школі.

Проте, іноді в шкільному та сімейному вихованні немає узгодженості. Це ускладнює процес формування свідомості та поведінки дітей. Тісна співдружність школи та сім'ї допомагає забезпечити єдність вимог і виховних впливів. Школа і сім'я, батьки і вчителі, батьківський комітет і адміністрація школи – єдине ціле. Їхня діяльність спрямована на дитину, її навчання, виховання, розвиток, становлення.

Спільна робота школи і родини ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки: пріоритетності підкреслює величезне значення сім'ї у фізичному й духовно-моральному становленні особистості й суспільства;

- принцип громадянськості ґрунтується на усвідомленні педагогами і батьками місця кожної сім'ї у суспільно-державній системі;

- принцип демократизму означає встановлення партнерських взаємин між школою і сім'єю у вихованні дітей;

- принцип гуманізації взаємин педагогів і батьків. Він спрямовує класного керівника, вчителя, на: дії і заходи, які зміцнюють і підвищують авторитет батьків; прояв довіри до виховних можливостей родини, підвищення рівня її педагогічної культури і активності у вихованні; педагогічний такт, неприпустимість грубого втручання в життя сім'ї; життєстверджуючий, оптимістичний настрій у вирішенні проблем виховання, опору на позитивні якості дитини, сильні сторони родинного виховання, орієнтацію на успішний розвиток особистості;

- принцип ретроспективності орієнтує на осмислення і використання історичного досвіду виховання в українській родині.

Таким чином, означені принципи є орієнтирами у роботі з батьками і спрямовують її на оволодіння ними необхідними знаннями, вміннями, навичками і розвиток батьківської компетентності.

Головними завданнями спільної діяльності навчального закладу і сім'ї з питань вирішення проблем навчання, виховання і розвитку дітей можна виділити наступні: завдання спільної діяльності навчального закладу і сім'ї з питань вирішення проблем навчання, виховання і розвитку дітей можна виділити наступні: забезпечення участі батьків в організації навчально-виховного процесу і шкільному самоврядуванні; мотивацію батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку та виховання дітей; підвищення психолого-педагогічної культури батьків, поповнення арсеналу їх знань, вмінь і навичок виховної взаємодії з дітьми; підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, ролі батька у родині; створення системи просвітницької роботи, спрямованої на підвищення правової культури батьків; презентації успішного досвіду сімейного виховання; підвищення рівня профінформованості батьків та їхньої компетентності з проблем формування здорового способу життя, профілактики асоціальної поведінки та поширення шкідливих звичок, репродуктивного здоров'я дітей та молоді, організації змістовного сімейного дозвілля; залучення батьків до виховної роботи з дітьми; надання психолого-педагогічної підтримки та допомоги проблемним сім'ям [5, с.20-21].

Сьогодні в освітньому процесі потрібно активно використовувати потенціал сім'ї, батьки учнів повинні бути не тільки поінформовані про хід навчального процесу, але й активно брати участь у ньому, підтримуючи дитину в реалізації творчих індивідуальних проєктів. Слід активно використовувати різні формати публічних звітів про досягнення учнів із залученням батьків; практикувати навчальні завдання, в яких можуть бути використані родинні перекази, історії, реліквії, досвід старшого покоління родини. Разом з батьками повинні розроблятися програми, спрямовані на усвідомлення учнями ролі сім'ї в їх житті та житті їх майбутніх дітей.

Докукіна О. дає широку характеристику структури взаємодії родини і школи, до якої вона включає: педагогічну діагностику родини; визначення цілей і завдань спільної роботи; підвищення готовності батьків до взаємодії зі школою; організацію різних форм спільної роботи; стимулювання участі педагогів і батьків у погодженні і взаємообумовлених діях родини і школи; корекція спільної діяльності.

Виходячи з цього, можна виділити такі етапи встановлення взаємодії сім'ї та школи: ознайомлення учасників взаємодії з її метою (правами та проблемами дитини, правами і обов'язками сім'ї та школи); вивчення школою сім'ї, а сім'єю – школи в межах прав та обов'язків учасників педагогічного процесу; виявлення можливостей і недоліків мети взаємодії, обговорення їх і вироблення спільного плану дій, залучення до його виконання; створення умов для взаємодії сім'ї, школи; формування позитивного ставлення до взаємодії учасників; організація та здійснення взаємодії у різних формах; контроль за здійсненням взаємодії з усіх сторін, корекція цього процесу [4, с.110-114].

Сучасній школі необхідно підсилити виховну функцію навчально-виховного процесу. Виховання через навчання – це той резерв, яким ми сьогодні маємо користуватися, поєднувати наукову теорію з практикою.

Отож, успішний розвиток дітей значною мірою залежить від дружної і погодженої виховної роботи школи і сім'ї. Так само як і діти, батьки повинні жити своєю школою, регулярно відвідувати батьківські збори, обмінюватися своїми думками і спостереженнями з класоводами. Школа ж повинна прагнути до об'єднання зусиль щодо успішного навчання, виховання та розвитку школярів. Тому що не тільки навчальний заклад допомагає сім'ї у вихованні дітей, а й батьки повинні допомагати школі.

Висновки. Педагогічні колективи шкіл володіють значним психолого-педагогічним потенціалом, завдяки якому можуть надати батькам суттєву допомогу у вихованні дітей, сприяти покращенню внутрішньо-сімейного мікроклімату, встановленню адекватних взаємин між дорослими і дітьми. Недостатність відповідних знань у значній кількості дорослих членів сімей, невміння (а то й небажання) деяких батьків пізнати свою дитину, її вікові та індивідуальні особливості негативно позначаються на її розвитку, формуванні ціннісних орієнтацій. Проте, така робота ще не набула масового характеру і реалізується тільки окремими школами, що утруднює виконання сім'єю виховної функції.

Водночас не можна не рахуватися з тим, що сучасна педагогізація сім'ї потребує науково-методичного та організаційного оновлення, спрямованого на гуманізацію взаємин батьків і дітей на спільних засадах діяльності, а також урізноманітнення форм і напрямків співпраці сім'ї та школи.

1. Батьківські збори / Т. В. Виноградова. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – с. 237
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Радуга, 1994. – с. 62
3. Дворук О. І. Процес виховання очима дитини / О. І. Дворук; Відп. ред. Г. В. Луценко // Педагогіка та конкретні методики. – Черкаси: «Родзинка», 2006. – С. 109-115.
4. Докукіна О.М. Взаємодія школи і сім'ї в формуванні моральних якостей поведінки молодших школярів. – К.: Інститут педагогіки АПН України 1993. – 152с.
5. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. – Х.: Видавництво «Точка», 2007. – 192 с
6. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський – К. : Радянська школа. - 1978. - 263 с.

МУЗИЧНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

*Борин О., магістрантка педагогічного факультету
Кіліченко О., кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методики початкової освіти
Педагогічного факультету*

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. На сучасному етапі проблема музичного розвитку особистості, формування її естетичної культури - одне з пріоритетних завдань початкової освіти. Накопичені вітчизняними та зарубіжними дослідниками факти дозволяють припустити, що музична діяльність дитини позитивно впливає на розвиток інтелектуальних та творчих здібностей майбутньої особистості.

З цього приводу Г. Падалка цілком справедливо зазначає: «Навряд чи хто зараз ризикне вголос проповідувати думку про «другосортність» мистецтва... Тепер уже всім відомо, що не можна вважатися культурною людиною і в той же час відмежовуватися від сфери мистецької» [4; с. 6]. Таким чином, залучення до музичного мистецтва є потужним позитивним засобом впливу на становлення та розвиток майбутньої особистості.

На думку О. Апраксіної, «процес музичного розвитку не здійснюється автоматично, під впливом дії навчання і виховання. Засвоєння дітьми однакового віку одного і того ж змісту не всіх приводить до однакового рівня розвитку музичних інтересів» [1, с. 38-40]. Отже, формування музичних якостей дитини проходить не за однозначними законами. Як вважають дослідники, музичний розвиток розглядається як якісні зміни психологічних процесів, викликаних внутрішніми закономірностями музичних переживань дітей і внутрішніми обставинами його життя. Ці внутрішні і зовнішні причини розвитку знаходяться в складних взаємозв'язках, аналіз яких дається в багатьох роботах психологів.

Отже, музичний розвиток не проходить за своїми внутрішніми законами шляхом саморозвитку, а завжди детермінується зовнішніми умовами. Щодо внутрішніх законів розвитку музичних здібностей, задатків, інтересів, то вони безперечно мають під собою психолого-фізіологічну основу і за переконанням психологів, розвиток окремих якостей особистості залежить від певних особливостей її психологічних процесів, вивчення яких дає можливість ґрунтовно підійти до питання музичного розвитку школярів.

На основі психологічних досліджень встановлено, що молодший шкільний вік є особливим періодом у житті особистості. Під час навчання здійснюється розвиток в усіх пізнавальних процесів. Вони виявляються зокрема в розвитку сприймання: діти швидко реагують на музичний твір, орієнтуються в його характері, добре впізнають музичні образи, запам'ятовують мелодію.

Метою музичного розвитку є гармонійна всебічно розвинена особистість, у якій присутнє бажання творити, розуміти красу життя та красу мистецтва. Ця мета також відбиває стан і особливість музичного виховання, як частини всього педагогічного процесу. Будучи спрямованим на формування творчої особистості, здатної адекватно сприймати прекрасне і потворне, наділеної чуттям міри у творенні мистецьких цінностей, музичне виховання передбачає розвиток почуттєвої сфери особистості, з якою тісно пов'язаний її моральний світ. Музично-естетичне виховання повинно формувати художній смак, виробляти й удосконалювати в дитині здатність естетичного усвідомлення прекрасного в мистецтві і в житті, правильно розуміти й оцінювати його. Важливо виховати, розвинути такі якості, такі здібності, які дозволять особистості не тільки досягти успіху в будь-якій діяльності, але і бути творцем музичних цінностей, насолоджуватися ними і красою навколишньої дійсності. Крім формування ціннісного ставлення дітей до мистецтва, музичне виховання паралельно вносить вклад і у всебічний розвиток. Воно сприяє формуванню духовної сфери особистості, розширює пізнання про світ, суспільство і природу. Різноманітні творчі заняття дітей сприяють розвитку мислення і уяви, волі, наполегливості, організованості, дисциплінованості.

Музичне виховання складається з трьох основних видів діяльності: знайомство з музичним твором; отримання мистецтвознавчих знань; музична творчість. Успішний музичний розвиток дітей зумовлено дотриманням низки методичних принципів, це зокрема урахування вікових, індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку; врахування національних, культурних, регіональних традицій. Педагогу потрібно відчувати психологічну атмосферу у класі: вміти спостерігати за дітьми; сприймати вираз очей вихованців, звертати увагу на їхню поведінку і настрій; бачити себе з боку очима дітей;

прагнути поставити себе на місце дитини; визнавати свої помилки; бути щедрим на схвалення, захоплення; звертати увагу на взаємини дітей у колективі [1].

Загальновідомо, що музична діяльність виконує функцію позитивно-емоційного збагачення, викликає емоції радості, захоплення, натхнення, витісняє тривожність, напругу, почуття безпорадності. Означена діяльність задовольняє гостру потребу дітей у самовиявленні і є одним із найулюбленіших занять.

Музична діяльність дитини є важливим елементом педагогічного процесу. Через цю діяльність здійснюється її знайомство з національними та світовими надбаннями культури, які знайшли своє відображення у різних видах мистецтва; розвиваються розумові здібності, інтелект; збагачується емоційна сфера і культура почуттів; формується система моральних цінностей; з'являються можливості вибору дитиною виду і жанру мистецтва для творчості; розвиваються естетичні смаки. Основою виховання музичної культури школярів і розвитку їх музичних інтересів є сприймання музики. Це складний процес, в основі якого лежить здатність чути і переживати музичний зміст як художньо-образне відображення дійсності.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, що надає естетичного забарвлення всьому духовному життю людини. Уміння слухати й чути музику не є вродженою якістю. Пізнавально-творчі можливості учнів розвиваються в активній музичній діяльності. У процес сприйняття музики включається досвід безпосередніх переживань і роздумів учнів, який формується під впливом музичного мистецтва, а також художній досвід, пов'язаний з виконанням музики. Це дає можливість розглядати сприйняття як основу засвоєння школярами втіленого в музиці досвіду естетичного ставлення до дійсності. Тому головним завданням музичного виховання учнів є формування в них активного сприйняття музичних творів. Як предмет дослідження, музичне сприйняття є складною і багатогранною проблемою. Потрапляючи в коло інтересів різних наук, проблема музичного сприйняття вивчається відповідно в різних аспектах. Інструментарій: шумові, ударні і духові інструменти (барабани, дзвіночки, кастаньети, мара каси, трикутник, металофони, бубни, брязкальця, свистки і сопілочки, тобто гра на яких не потребує спеціальної підготовки, завдяки чому діти їх використовують як іграшки).

На думку Н. Полякової, музика справляє на дітей значний комунікативно-терапевтичний вплив: завдяки заняттям музикотерапією у дітей формуються навички спілкування, адекватного вираження почуттів, розвиваються емпатичні здібності, що сприяє відновленню й розвитку міжособистісних взаємин з однолітками й дорослими [5].

Під час музикування в дітей розвивається мислення, увага, пам'ять, знижується рівень тривоги, підвищується самооцінка, вдосконалюються сенсомоторна функція, координація, тонка моторика, активізується загальний потенціал можливостей дитини і її адаптація [5]. Сприйняття музики тісно пов'язане з усіма видами роботи на уроці. Проблема сприйняття музики – одна з найбільш складних через суб'єктивний характер цього процесу і ще до кінця не вирішена.

Слухання музики в тому випадку приводить до потрібних результатів, коли воно здійснюється найбільш раціонально, коли враховано завдання цього виду роботи, вікові особливості дітей, їх підготовка, музичні інтереси, нарешті, особливості музичного твору для слухання. Одним із непростих завдань є навчання школярів «чути музику», тобто емоційно сприймати її, розуміти, що хотів виразити композитор і якими засобами він втілює свій задум в реальність. Необхідно підкреслити, що вчитель лише в тому випадку успішно здійснює завдання музичного виховання, коли він прагне до того, щоб діти не лише знали і розуміли музику, а й любили та цікавились нею. Якщо музика не хвилює, не радує дітей – значить вона на них не діє, в тому випадку виховного ефекту не досягнуто. Отже, важливим завданням вчителя є розвивати музичні інтереси дітей шляхом розвитку вміння чути, сприймати музику.

Для всіх учнів початкових класів наприкінці року бажано проводити свята музики за участю самих учнів, їхніх батьків. Починаючи з першого класу можна запровадити низку музичних завдань, які підвищують інтерес учнів до музики. Наприклад, запис творів, прослуханих ними вдома, у спеціальний щоденник. У ньому учні фіксують свої враження від цих творів, дають їм власну оцінку. Позитивно впливає на розвиток фантазії і творчої уяви дітей виконання малюнків на музичні теми.

Музичне виховання, як цілеспрямована система заходів, покликана пробудити у душі кожної людини потяг до краси, захоплення перед прекрасним у всіх його проявах, яке дозволить йому творити світ. Науковці вважають, що починати прилучати дитину до творів музичної культури (особливо класичної музики, треба якомога раніше, причому виховувати її не як споглядальника і слухача, а як активного творця.

Отже, як вважають дослідники, музичний розвиток розглядається як якісні зміни психологічних процесів, викликаних внутрішніми закономірностями музичних переживань дітей і внутрішніми обставинами його життя. Ці внутрішні і зовнішні причини розвитку знаходяться в складних взаємозв'язках, аналіз яких дається в багатьох роботах психологів.

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі. М., 1983.
2. Масол Л.М., Очаковська Ю.О., Беземчук Л.В., Наземнова Т.О. Вивчення музики в 1-4 класах: Навч.-метод. посібник для вчителів. - Х.: Скорпіон, 2003. - 144 с.
3. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва в початковій школі: посіб. для вчителя / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна та ін. – Х. : Ранок, 2006. – 256 с.
4. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти / Г.М. Падалка – К.: Муз. Україна. 1982. – 144 с.
5. Н. Полякова. Корекція емоційно-поведінкових розладів засобами музичної терапії // Психолог, № 39 (183), 2005, С. 27-29.
6. Творчий розвиток особистості засобами мистецтва: навчально-методичний посібник / за ред., передмова Н.Г.Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2011. – 255 с.

РОЗВИТОК КОНСТРУКТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ

Венгрин О., магістрантка спеціальності «Початкова освіта», Інститут післядипломної освіти та довузівської підготовки,

Будник О. Б., доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Анотація. У статті висвітлено сутність проблеми формування та розвитку конструктивних здібностей учнів початкових класів у процесі навчання. Автором приведено приклади використання LEGO-технологій в навчально-виховному процесі початкової школи з метою розвитку творчості учнів.

Ключові слова: творчі здібності, креативність, початкова школа, учні початкових класів, LEGO-технології.

Актуальність проблеми. Сучасна модернізація освіти в Україні потребує створення творчого освітнього середовища в початковій школі, виховання творчо спрямованої особистості молодшого школяра, здатної до активної перетворювальної діяльності, саморозвитку, самоствердження в суспільстві. Тому актуальною проблемою вважаємо створення оптимальних передумов для самореалізації особистості учня, розкриття його природних задатків, здатності до свободи, креативності. Не випадково у Концепції загальної середньої освіти (2001), Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст. (2002), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2013), Державних стандартах загальної початкової освіти (2011), Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» (2016) та інших нормативних документах визначено, що відродження суспільства України, його розвиток значною мірою залежить від творчості і активності його членів, їх ініціативи, тих умов, які створюються для розвитку й реалізації творчого потенціалу кожної особистості.

Стан проблеми у педагогічній науці. Проблема становлення творчої особистості у процесі навчальної діяльності знайшла своє відображення у наукових працях таких учених: Н. Волошина, І. Волощук, І.Головко, А.Дусавицький, Б.Льюк, В.Костюк, І.Матюша, Л.Момот, К.Нор, Л.Шелестова та ін. Необхідність розкриття творчого потенціалу особистості засвідчують дослідження О.Будник, Г.Костюка, Н.Кузьміна, О.Матюшкіна, В.Моляко, О.Музики, Я.Пономарьова, Б.Теплова, в яких творчість розглядається як специфічна форма взаємодії людини зі світом, що створює передумови для її духовного розвитку й морального становлення. Відтак розвиток здібностей – це не загальне, абстрактне поняття, а складне психолого-педагогічне явище, що потребує цілеспрямованої та систематичної роботи.

Мета статті – обґрунтувати сутність проблеми формування та розвитку конструктивних здібностей учнів початкових класів у процесі навчання засобами LEGO-технологій.

Творча здібність, або креативність, – це здатність людини продукувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Основними показниками творчих здібностей є продуктивність, оригінальність, гнучкість, сміливість та швидкість мислення [3, с. 11]. Проте здібності, самі собою, поза навчанням, поза діяльністю не можуть розвиватися. Про це засвідчують висновки вчених, що

ґрунтуються на численних дослідженнях. Зокрема, відомий психолог Н. Лейтес зазначає: "Здібності не просто виявляються в праці, вони формуються, розвиваються, розцвітають у праці і гинуть у бездіяльності. Здібності існують тільки в розвитку... Здібність не існує поза конкретною діяльністю людини, а формування її відбувається в умовах навчання і виховання..." [3, с. 39].

Щоб сформулювати творчі здібності, дитині необхідно якнайбільше вражень про навколишній світ під час виконання різних видів діяльності, які їй подобаються найбільше, а потім – в усіх притаманних учням видах навчальної діяльності (гра, малювання, конструювання, читання та розігрування сюжетів знайомих літературних творів, складання віршів, казок, робота з геометричним матеріалом, експериментування тощо). Формуючи в учнів інтерес до будь-якого з цих видів діяльності, вдається захопити дитину процесом творчості [3, с. 12]. Механізм розвитку креативності людини, зауважує О. Будник, не корелює прямо з розвитком її інтелекту, а характеризується зростаючим впливом мотиваційних та особистісних властивостей, зокрема, такої специфічної властивості людини, як її оригінальність [1, с. 298]. Отже, навчальний процес початкової школи є ефективним за умови пошуку вчителем нестандартних методик викладання, які б стимулювали учня до творчого пошуку, виявлення своєї індивідуальності, оригінальності тощо.

Одним із засобів розвитку конструктивних здібностей учнів початкових класів є навчальні програми LEGO Education. Діяльність LEGO Education спрямована на стимулювання у дітей творчих здібностей, створення проектних робіт, навчання працювати у команді. У світі ці технології використовують з кінця минулого сторіччя. Так, всесвітньо відома датська компанія LEGO у 1980 році заснувала окремих підрозділ LEGO Education, який розпочав свою діяльність у сфері освіти, співпрацюючи з відомими експертами у розвитку науки, технології, психології. За цей час було розроблено цілісну концепцію навчання для дітей віком від 1,5 до 16 років. На сьогодні програма LEGO Education впроваджена більш ніж у 40 країнах світу [4].

Компанією Пролего навчальні програми LEGO Education були адаптовані для українських навчальних закладів і отримали гриф Міністерства освіти і науки України, тому рекомендовані до вивчення у навчальних закладах України. Перші українські школи почали працювати за програмами LEGO Education з 2008 року. сьогодні повністю або частково навчальна програма LEGO Education реалізована у 80 школах України [4].

На нашу думку, значний вплив на розвиток творчих конструктивних здібностей учнів має атмосфера, в якій працює учень, предмети та кольори, що його оточують. Адже, він, відчуваючи кольори, може підбирати їх під свій настрій. Вибір кольору тісно пов'язаний з психологічними особливостями дитини, її творчими здібностями та станом здоров'я. Тому в навчально-виховному процесі варто використовувати метод кольоротерапії. Наприклад, доцільно запропонувати учням зробити опис картини, використовуючи образотворчі засоби. А з метою переключення півкуль мозку та розвитку творчих здібностей, уяви пропонується учням такі завдання: розгляньте уважно цей пейзаж, придумайте йому дуже довгу назву; розгляньте осінній пейзаж, зробіть опис цього куточка природи взимку; вивчіть пейзаж, домалюйте на ньому у своїй уяві дерева, квіти, річку тощо.

Для удосконалення урізноманітнення навчального процесу та розвитку творчих здібностей учнів вчителі все частіше використовують Lego технологію. В школах можливе використання кількох конструкторів нового покоління, що володіють широкими можливостями і простотою у використанні: LEGO-DACTA, LEGO-DUPLO. З цими конструкторами діти знайомляться ще в дошкільний період, а згодом ці набори використовуються і в початковій школі. Наприклад, набори для Lego-математики в початкових класах «Лего-математичні ігри». Lego-конструктори доцільно використовувати на такому етапі, як усний рахунок. Діти будуть викладати або сам приклад чи тільки відповідь на завдання, запропоноване ним вчителем.

Lego-конструктори широко використовують також на уроках трудового навчання, природознавства. Зокрема, теми інтегрованих занять з навколишнього світу і краєзнавства: «Хто такі комахи: Хто такі птахи: Хто такі звірі: Що таке зоопарк: Що оточує нас вдома: Де живуть білі ведмеді: Де зимують птахи: Коли жили динозаври: Навіщо будують кораблі: Навіщо потрібні автомобілі: Чому поїзда такі довгі: Навіщо потрібні літаки: Навіщо літають в космос». Широко використовується робота по методу проекту. Учнями створені проекти: «Яким я бачу зоопарк», «Моя улюблена вулиця», «Техніка майбутнього», «Місто майбутнього», «Дачне селище».

Використання таких технологій дозволяє вирішувати типову для початкової школи проблему, коли учні можуть добре оволодіти теоретичними знаннями, але відчувають значні

труднощі в діяльності, що вимагає використання цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань або проблемних ситуацій. У ході використання таких технологій дитина учиться створювати щось нове, уявляти і конструювати світ по новому, розвиваються її творчі здібності та фантазія. Особливості конструктора LEGO, його висока якість дозволяють дітям втілити найрізноманітніші проекти, працюючи за своїм задумом і в своєму темпі, самостійно вирішуючи поставлену задачу, бачити продукт своєї діяльності, конструювати свої простори, в яких можна з задоволенням грати, змінювати і вдосконалювати.

Висновки. Розгляд представлених технологій креативної освіти не вичерпує скарбниці ідей, підходів, теорій творчого навчання й розвитку конструктивних здібностей молодших школярів. Разом із тим, зазначені теоретичні основи варто цілеспрямовано реалізовувати в сучасній початковій школі. Впровадження нових педагогічних підходів, зокрема LEGO-технологій, передбачають креативне навчання як вчителів, так і учнів, ґрунтуються на одночасному використанні мультимедійних засобів, комп'ютерів та Інтернету, дозволяють зробити процес навчання більш інтерактивним, насиченим. Перспективність застосування LEGO передусім у тому, що ці технології обумовлюються високими освітніми можливостями: багатофункціональністю, технічними та естетичними характеристиками, використанням у різних ігрових і навчальних зонах.

1. Будник О. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності: теорія і методика : монографія / О. Б. Будник. – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. – 484 с.
2. Лейтес Н. С. К проблеме сензитивных периодов психического развития человека / Н. С. Лейтес // Принципы развития в психологии. – М. : Просвещение, 1978. – С. 202.
3. Накладова М. В. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання ігрових завдань та інтерактивних технологій / М. В. Накладова // Методичний посібник для вчителів початкових класів. – К. : Полонне, 2013. – 92 с.
4. LEGO Education в навчальних закладах України. – Режим доступу: <http://prolego.org/lego-education-v-navchalnix-zakladax-ukra%D1%97ni/>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ОХОРОНА ДИТЯЧОГО ГОЛОСУ

*Винник А., IV курс, Педагогічний факультет
Черсак О.М., заслужена артистка України, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. Найефективнішим і найдієвішим засобом охорони дитячих голосів є професійне навчання співу, яке забезпечує не тільки розвиток голосового апарату, а й його нормальне функціонування.

Режим життя дуже важливий для всіх людей, а особливо для дитини, що співає, адже голос – це інструмент, який можна настроїти тільки тоді, коли добре настроєний весь організм.

Завдання вчителя музики – виявити більше турботи стосовно несформованого дитячого голосу і усунути шкідливий вплив на нього.

Ключові слова: спів, співацький голос, вокальний слух, мутація, охорона голосу, голосовий апарат.

Зважаючи на генетичну співучість українського народу, величезну пісенну спадщину, визнану однією з найкращих у світі, українську мову як чинника природної постановки співацького голосу, саме такий вид музичної діяльності як спів є найвагомішою формою музичного виховання на уроці музики у початковій школі.

Дитячий спів є предметом вивчення спеціальної педагогіки і естетики, методики, психології, фізіології, акустики, мистецтвознавства, медицини. Кожна з цих наук розглядає один із аспектів співацької діяльності.

Вокальне виховання в наш час здійснюється, головним чином, через хоровий спів на уроках музики, в хорових гуртках, гуртках навчання сольного співу, вокальних ансамблях.

Співацький голос – дорогоцінний дар природи, який слід охороняти і використовувати розумно. На жаль, останнім часом збільшилась кількість випадків розладів голосового апарату у дітей шкільного віку. Причину необхідно шукати, мабуть, в неправильному не тільки співацькому, але й мовному режимі учнів. Діти дуже емоційні. Спілкуючись один з одним в колективі, беруть участь в рухливих іграх і спортивних змаганнях, вони часто кричать, перенапружуючи голос.

Спів – складний психофізіологічний процес. Його треба розглядати не тільки як функцію голосового апарату, а значно ширше. Процес співу – робота всього організму, в основі якої лежить діяльність кори головного мозку і підкірки разом з периферійною нервовою системою. У голосоутворенні беруть участь ніс та його придаткові порожнини, гортань з усіма її відділами, трахея, бронхи, легені, діафрагма. Координує всі функції перелічених органів центральна нервова система.

Розвинута внутрішня чутливість має пряме відношення до виховання у дітей вокального слуху, який розглядається фізіологією як результат взаємодії слухових, м'язових, вібраційних і деяких інших відчуттів. Співак із добре розвинутим вокальним слухом може не тільки відрізнити якісне звучання від поганого, але і визначити його причину. Як відзначає В.П.Морозов, вокальний слух – це здатність не тільки чути голос, але і ясно уявляти собі і відчувати роботу голосового апарату [1, С.45].

Співає весь організм. Ось чому порушення в будь-якому органі тіла, зміна настрою, загальна втома і багато інших факторів впливають на звучання голосу.

Кожен вчитель музики повинен вивчати і знати основи анатомії та фізіології голосового апарату, особливості його розвитку у віковому аспекті, враховувати тендітність дитячого організму, недостатній розвиток гальмівної системи, допустимість співочого навантаження. Необхідно обережно ставитись до дитячого голосу.

Гортань у дітей розміщена високо. Вона приблизно в 2-2,5 рази менша від гортані дорослих. Хрящі її гнучкі, м'які, повністю не сформовані. Тому, дитяча гортань відзначається еластичністю і великою рухливістю. М'язи гортані розвинуті слабо, голосові складки короткі, вузькі і тонкі.

В молодшому шкільному віці у більшості дітей при співі голосові складки коливаються тільки своїми еластичними краями і повністю не змикаються. Існують дослідження, які показали, що голосовий апарат молодших школярів може працювати, як у фальцетному режимі (при коливанні тільки країв голосових зв'язок), так і в грудному (при повному їх коливанні). Однак, з позиції охорони голосу доцільно використовувати фальцет і легкий мікст [3, С.140]. Цьому голосоутворенню притаманне легке, переважно головне звучання. Сила голосу в дітей у цьому віці невелика, індивідуальні тембри майже не проявляються.

Гігієна голосу - це галузь науки, пов'язана з вивченням будови голосового апарату людини, механізму голосоутворення, способів використання голосу, тощо. Вона передбачає дотримання певних правил догляду за голосовим апаратом з метою забезпечення його здоров'я.

Охорона дитячого голосу – це систематичне і правильне навчання співу у поєднанні з фоніатричним наглядом за співаками. В наш час є всі умови для спільної праці викладачів співу і лікарів-фоніатрів, між ними повинен бути тісний контакт і взаєморозуміння. Необхідно, щоб кожну дитину, яка співає, оглянув лікар-фоніатр.

Режим життя дуже важливий для всіх людей, а особливо для дитини, що співає, адже голос – це інструмент, який можна настроїти тільки тоді, коли добре настроєний весь організм. Запальна втома організму внаслідок короткочасного сну, посиленої фізичної праці може бути причиною голосової втоми.

Після 12 років дитячий організм вступає в період статевої зрілості, під час якого проходить його перебудова. У зв'язку з цим виникають зміни і в голосовому апараті. Проходить перехід дитячого голосу в дорослий – мутація.

Питання про мутаційний період у хлопчиків і дівчаток на сьогодні вивчене досить добре. У дівчаток цей процес проходить значно спокійніше, не відбувається різких змін у голосі, проте іноді з'являються деякі порушення: сиплість, в'ялість, скрипучість, нечиста інтонація. Розмір гортані за цей період збільшується на третину.

Процес мутації у хлопчиків проходить бурхливіше, розмір гортані збільшується на дві третини. Умовно його ділять на три періоди:

- початковий;
- основний або гострий період мутації – власне мутація;
- кінцевий період.

Останнім часом більшість вітчизняних та зарубіжних педагогів та фоніатрів твердить, що співати в мутаційний період нешкідливо, якщо дотримуватися правил «вокальної поведінки», тобто виконувати цілий ряд захисних заходів.

Великого значення в мутаційний період набуває регулярний контроль за станом голосового апарату, роз'яснювальні бесіди про гігієну та охорону голосу. Це допоможе

зберегти голоси дітей, перетворити кожен гарний дитячий голос у гарний голос дорослої дитини.

Якщо найкращими ліками при всіх гострих захворюваннях голосового органу є спокій і невідмінний режим мовчання до повного одужання, то найдієвішим засобом охорони дитячих голосів є професійне навчання співу, тобто оволодіння учнями співацькими навичками, які забезпечують не тільки розвиток голосового апарату, але й його нормальне функціонування [2, С.100].

Завдання вчителя музики чи хормейстера – виявити більше турботи стосовно несформованого дитячого голосу і усувати, по можливості, шкідливий вплив на нього.

1. Морозов В.П. Вокальний слух і голос. – М.-Л., 1965. – С.45.

2. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч.-метод. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – С.99-100.

3. Стулова Г.П. Проблема регистров певческого голоса младших школьников. – М., 1979, – С.138-145.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Влад Д.І., магістрантка 1 курсу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Україна

Оліяр М.П., доктор педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Розвиток усного і писемного мовлення учнів та підвищення їх мовленнєвої культури є головним у вивченні мови. Проблема мовленнєвого розвитку молодших школярів хвилювала методистів, починаючи ще з ХІХ ст. Накопичено значний досвід формування мовленнєвих умінь учнів початкової школи. В українській методиці розвиток мовлення пропонується здійснювати на основі комплексного підходу шляхом роботи над усіма його чинниками. Українські та зарубіжні вчені наполягають на перебудові шкільного курсу мови з урахуванням комунікативно-діяльнісного підходу до її вивчення.

Ключові слова: початкова школа, молодший школяр, мовленнєвий розвиток, комунікативно-діяльнісний підхід.

Постановка проблеми. Перебудова загальної середньої освіти в Україні спрямована на формування в школярів достатньої життєвої компетентності: соціальної, культурної, комунікативної, ділової та інформативної. Завданням початкової школи є докласти всіх зусиль для мовленнєвого розвитку молодших школярів, де мовлення виступає як необхідний засіб спілкування.

Актуальність цієї моделі навчання полягає в тому, що повноцінний розвиток особистості неможливий без оволодіння школярами мовленнєвими вміннями, які дозволяють їм на достатньому рівні прилучитися до міжособистісної взаємодії з учителем та однокласниками. Саме початкова школа повинна стимулювати розвиток життєвих позицій учнів, створити умови для мобільного реагування на нові вимоги, допомогти адаптуватися до навчання в школі та соціальних вимог, комфортно почуватися в суспільстві.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. На перебудові шкільного курсу мови з урахуванням комунікативно-діяльнісного підходу до її вивчення наполягають сучасні вітчизняні й зарубіжні вчені-методисти О. Біляєв, Д. Богоявленський, М. Вашуленко, В. Капінос,

О. Купалова, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, Л. Симоненкова, Л. Скуратівський, А. Супрун, Л. Федоренко та ін. На комунікативну спрямованість уроків рідної мови й мовлення вказують А. Багмут, Л. Варзацька, Н. Гац, В. Рамзаєва, М. Сокирко, Г. Потоцька, Г. Шелехова.

Метою статті є дослідити теоретичні засади мовленнєвого розвитку молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Формування мовленнєвих умінь – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки відсутність належного співвідношення між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки і недоліки. З метою запобігання їм, окрім опанування теорії мови,

школярів необхідно вчити орієнтуватися в конкретній мовленнєвій ситуації, відповідно до цього добирати зміст та мовні засоби для вираження думки, володіти правилами мовленнєвої поведінки в різних умовах спілкування.

Проблема мовленнєвого розвитку молодших школярів хвилювала методистів, починаючи ще з XIX ст. (М. Бунаков, І. Срезневський, Є. Тихеева, К. Ушинський та ін.). Ф. Буслаєв головне завдання школи бачив у тому, щоб діти добре розуміли прочитане і вміли правильно висловлюватися усно і письмово [1, с. 102]. Він відводив чільне місце розвиткові мовлення, стверджуючи, що «навчати рідної мови – значить займатися – якщо не виключно, то переважно – розвитком мовлення учнів, не виключаючи, звісно, й елементарної грамоти». Учений підкреслював, що «і елементарна грамота, і граматики, і пояснювальне читання – все «на потребу» розвитку мовлення, з яким і через яке кожен з цих розділів слугує загальній справі навчання рідної мови» [1, с. 133].

К. Ушинський зазначав, що «навчання дітей вітчизняної мови має три мети: по-перше, розвинути в дітях ту природжену здібність, яку називають даром слова; по-друге, ввести дітей у свідоме володіння скарбами рідної мови; і по-третє, домогтися засвоєння дітьми логіки цієї мови, тобто її граматичних законів у їх логічній системі» [6, с. 112]. Видатний педагог підкреслював, що всі ці завдання треба реалізувати одночасно на основі принципу єдності та нерозривності процесів розвитку мовлення та мислення. Дар слова, на його думку, – це сила, властива душі людини, яка міцніє і розвивається не інакше, як завдяки вправлянню.

Цінними є погляди С. Русової щодо проблеми розвитку українського мовлення дошкільників та молодших школярів, яка в розвитку мовлення учнів бачила головне завдання школи [4, с. 56]. Вона першою серед вітчизняних методистів у своїй педагогічній творчості торкнулася питання про необхідність розвитку комунікативного мовлення. У своїх працях С. Русова вказувала на те, що процес використання мови з комунікативною метою є досить складним, оскільки не лише передає думки однієї людини іншій, але й викликає певну реакцію слухача. С. Русова зауважувала, що в навчанні мови поряд ідуть два взаємопов'язані, але водночас різні процеси – знати мову і могли нею користуватися. Видатна освітянка наполягала на розширенні мовленнєвої практики на уроках рідної мови, зазначаючи, що «дитині в школі треба давати можливість вільно висловлювати свої думки, а не лише слухати свого вчителя» [4, с. 211]. Серед прийомів розвитку мовлення одним з найкорисніших С. Русова вважала драматизацію як спосіб відтворення вивчених напам'ять рольових слів казки або іншого художнього твору та одночасно можливість імпровізації, коли діти за кожну дійову особу говорять своїми власними словами й виразами. У 20-30-х роках XX ст. у працях методистів (О. Миртов, М. Рибникова, С. Шацький) основна увага зосереджувалася на розвитку писемного мовлення учнів, зокрема написанні різноманітних творів. Водночас розвиток усного мовлення починає розглядатися як основа початкового навчання рідної мови.

Кардинальна зміна поглядів на розвиток мовлення учнів відбулася в кінці 60-х – на початку 70-х років XX століття. Зокрема, О. Леонт'єв доводить, що механізм оволодіння мовленням тотожний механізму оволодіння будь-якою діяльністю. А оскільки оволодіти будь-якою діяльністю можна лише практично, в процесі залучення до неї, то оволодіти мовленням можна також лише в процесі спілкування. Розглядаючи мовлення як діяльність у межах комунікації (спілкування), О. Леонт'єв [5] розробив теорію мовленнєвої діяльності. Згідно з нею, мовленнєва діяльність, як і будь-яка інша, характеризується наявністю: мотиву (для чого людина говорить); мети (чого хоче досягти в результаті спілкування); структури.

Компоненти мовленнєвої діяльності, її особливості та специфіка функціонування досліджувалися і конкретизувалися в подальших дослідженнях психологів та лінгвістів М. Жинкіна, М. Лісіної та ін.

Лінгвістичні дослідження 70-80-х років зумовили потребу перегляду та вдосконалення методичних засад навчання мови. Теорія лінгвістики тексту стала теоретичною основою розвитку зв'язного мовлення. У зв'язку із цим до програм з української мови було включено розділ «Текст», який розглядався як основа розвитку правильного, логічного і змістовного монологічного мовлення.

В українській методиці розвиток мовлення пропонувалося здійснювати на основі комплексного підходу шляхом роботи над усіма його чинниками. На сьогодні розроблені окремі аспекти методики розвитку мовлення молодших школярів, зокрема

розвиток орфографічних умінь у взаємозв'язку з орфоепічними (М. Вашуленко); граматичного ладу мовлення (Н. Гац); збагачення словникового запасу експресивною лексикою (К. Пономарьова); розвиток монологічного мовлення (А. Зимульдінова); комплексний підхід до розвитку мовлення (М. Орап); формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів засобами службових частин мови (Г. Демидчик) та ін.

У 1991 році М.С.Вашуленко обґрунтовує необхідність змінити структуру предмету «Українська мова» з орієнтацією на основну мету навчання рідної мови - «формування й удосконалення вмінь і навичок володіння мовою в усіх сферах і видах мовленнєвої діяльності молодших школярів» [3, с. 14].

Методика розвитку українського мовлення молодших школярів (учнів 2-4 класів) на основі функціонально-стилістичного підходу була розроблена Л.О.Варзацькою [2]. У її роботі описано методи, прийоми та організацію роботи з розвитку монологічного мовлення, яку пропонується здійснювати через вдосконалення частковомовленнєвих умінь шляхом роботи над змістом та структурою висловлювань різних типів і стилів залежно від їхньої мети, ситуації та з орієнтацією на адресата висловлювання. Методист вважає, що, спираючись на тексти, в яких виучуванні форми є типовими, вчитель має можливість на всіх етапах формування мовних понять вести спостереження, як взаємодіють фонетичні, словотворчі, граматичні явища у зв'язному висловлюванні, яка їхня роль у висловленні думки, вчити дітей добирати слова, речення з огляду на мету та умови спілкування» і в такий спосіб досягти єдності засвоєння мовних знань і застосування їх у монологічному мовленні, водночас забезпечуючи комунікативну спрямованість навчання.

Основною метою вивчення рідної мови на сучасному етапі розвитку школи є формування комунікативної компетенції. Спосіб ефективного розв'язання проблеми розвитку комунікативного мовлення українські вчені-методисти Т. Донченко, М. Пентилук, Г. Шелехова (середня та старша школа), М. Вашуленко, І. Гудзик, О. Хорошковська (початкова школа) вбачають у комунікативному або комунікативно-діяльнісному підході до навчання мови. Ці автори також зауважують, що організація процесу спілкування розглядається у контексті цього підходу як навчальна діяльність.

Висновок. З середини 90-х років ХХ ст. відбувається переорієнтація мовної освіти на забезпечення комунікативної компетенції учнів, що знаходить вияв як у Державному стандарті, так і в нових концепціях і програмах вивчення мови. Сучасна методична наука пропонує спрямувати процес навчання школярів рідної мови на розвиток у них мовленнєвих умінь і навичок та формування комунікативної компетенції шляхом залучення до навчально-мовленнєвої діяльності, вирішення комунікативних завдань.

1. Буслаев Ф. И. О преподавании отечественного языка / Ф. И. Буслаев. – М.–Л.: Учпедгиз, 1941. – 248 с.
2. Варзацька Л. О. Навчання мови та мовлення на основі тексту: Посібник для вчителів / Л. О. Варзацька. – К.: Радянська школа, 1986. - 104 с.
3. Вашуленко М. С. Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1-4 класах / М. С. Вашуленко. – К.: Радянська школа, 1991. - 110 с.
4. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / С. Ф. Русова. – Т. 2. – К.: Либідь, 1997. – 317 с.
5. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
6. Ушинський К. Д. Твори у 6-ти томах / К. Д. Ушинський. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1954. – 453 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*Ворова Р., студентка 2 курсу факультету початкової освіти
Шкуренко О., кандидат педагогічних наук, викладач
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна*

Анотація. Важливе місце в дослідженнях дитинства та особистості дитини посідає дитяча фольклористика. Дати визначення «дитячий фольклор» іноді буває дуже важко. Відомий російський дослідник В. Анікін, визначав дитячий фольклор: «Таким чином, дитячий фольклор – це твори дорослих для дітей, твори дорослих, що стали дитячими, власна творчість дітей».

Ключові слова: дитина, фольклор.

Одним із перших термін «дитячий фольклор» почав широко вживати етнограф і фольклорист Георгій Семенович Виноградов. Він наголошував що цим поняттям доцільно

позначати твори дітей та поезію пестування. Пізніше до цього виду словесності долучили колискові пісні, а також інші жанри, які втратили своє початкове значення, спростилися і перейшли із дорослого середовища до дитячого. Дитячий фольклор почали збирати на початку дев'ятнадцятого століття. Наприклад, у 1837 році в альманасі «Русалка Дністрова» було вміщено колискову пісню «Ой ходить сон коло вікон». Дитячий фольклор має свою специфіку: він обов'язково повинен відповідати віковим особливостям дітей у виборі тем, ідей, образів, характеризуватися поєднанням словесного матеріалу з елементами гри, рухами; у багатьох творах наявне виховне спрямування.

Дитячий фольклор умовно поділяють на два періоди, в залежності від віку дитини:

- ранній вік;
- середній і старший вік.

У ранньому віці, тобто від перших днів життя до трьох з половиною років, батьки впливають на розумовий, емоційний, моторний розвиток дітей, читаючи їм колискові, забавлянки та пісні.

Другу частину дитячого фольклору становлять твори, які діти або співають або ритмічно промовляють. До них належать ігрові пісні, лічилки, заклички, дражнилки, мирилки і прозові твори. Багато з них створені дорослими спеціально для дітей, а також і самими дітьми.

Коліскові пісні належать до окремого циклу дитячого фольклору, тому що вони мають чітку тематику і функції. Мета колискової – відповідними рухами, монотонним співом і приємними дитині словесними образами спонукати до сну малого слухача. Іноді роль колискової пісні виконують твори інших жанрів, наприклад коли колискова була імпровізована. Виконання колискових відрізняється тоном та ритмом голосу виконавця, тобто матері або іншої близької людини для дитини.

Замовляння та колискові мають багато спільних рис. По-перше, і в колискових і в замовляннях героями виступають міфологічні істоти. По-друге, вони мають спільну функцію – привернути якусь подію, у формі побажання дитині. І, по-третє, виконання відбувається спокійним голосом, напівпошепки.

Забавлянки – жанр дитячого фольклору, коротесенькі пісеньки чи віршики гумористичного, жартівливого змісту ігрової спрямованості. Вони стимулюють єдність слова та моторики дитини, не тільки супроводжуються відповідними рухами, а й розвивають мовлення дитини. Незважаючи на свою простоту, забавлянки сприяють зважовому спілкуванню з довкіллям, привчають до чуття прекрасного. Цей жанр має свої види:

1. Потішки або утішки – невеликі віршики, які промовляють дитині перед тим, як кладуть спати. Їхнє призначення – заспокоїти дитину, вплинути на її психічний стан, щоб вона швидше заснула;

2. Пестушки – коротенькі віршики, які виконуються у поєднанні із своєрідними рухами чи вправами, якими дорослий пестить дитину, підбадьорює, спонукає до певного виду діяльності;

3. Чукикалки – твори, які виконуються дорослими під час підкидання дитини на коліні або носі.

Примовки – подібні до закличок, але не містять звертання із безпосередньо висловленим проханням, виражають почуття, викликані якимось явищем (наприклад «сліпим» дощем) чи вказують на бажання, не називаючи його.

Скоромовки – невеликі за розміром твори гумористичного спрямування, головне призначення яких – домогтися правильної вимови важких для дитини звуків, позбутися дефектів мови.

Лічилка – один із жанрів дитячого фольклору, римовані лаконічні вірші від п'яти до десяти рядків, призначені для розподілу ролей під час гри, послідовності участі в ній, під час читання визначаються роль і місце в грі кожного з її учасників.

Прозивалки – невеликі римовані твори, що є дитячою реакцією в момент сварки чи суперечки на якусь образу чи дію, вони формуються в залежності від соціуму в якому росте дитина.

Мирилки – це короткі віршовані твори, які говорять діти на знак примирення, за призначенням вони протилежні до прозивалок і використовуються з метою відновлення товариських стосунків.

Страшилки – короткі розповіді про страшні неймовірні події з рисами містики та фантастики, які розповідають діти ровесникам, щоб викликати в них страх.

Отже, кожний твір, який входить до різновиду дитячої фольклористики має на меті розумовий та світоглядний розвиток дитини який передається через прихований виховний мотив.

1. Матеріали до вивчення дитячого фольклору: навч. посібник. / О. В. Марчун. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – Ч. 1.
2. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. / Т. Б. Качак. - К.: ВЦ «Академія», 2016. – 352с. – (Серія «Альма-матер»)
3. Український дитячий фольклор: підручник / Н. Сивачук. – К.: Деміург, 2003. – 288 с.
4. Усна народна творчість: навч. посіб. / С. Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 416 с.
5. Аникин В.П. Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1957. – С. 88.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Воронюк О., магістрантка педагогічного факультету

Цюняк О., кандидат педагогічних наук, доцент

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування лідерських якостей молодших школярів, які розглядаються як обов'язкові компоненти особистості кожного учня початкової школи. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень розкрито сутність таких понять, як: «лідерство», «лідер», «лідерські якості», визначено їх основні характеристики. Особливу увагу приділено питанню змісту та структурі лідерських якостей молодших школярів.

Ключові слова: лідерські якості, лідер, лідерство, формування лідерських якостей особистості.

Постановка проблеми дослідження. Зміна пріоритетів у суспільстві, де головною цінністю, суб'єктом культури і життя є людина, вимагає від сучасної школи системного, інноваційного, соціально-педагогічного забезпечення освітнього процесу, який ґрунтується на гуманістичних і демократичних засадах, принципах толерантності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Зокрема, в Концепції «Нової української школи» особлива увага приділяється особистості вчителя та якостям, якими він повинен володіти. Сучасний педагог має бути не тільки компетентним у своїй справі, а й бути лідером в повсякденному житті, служити прикладом для наслідування, розвивати і формувати лідерські якості у молоді. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування лідерських якостей учнів у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти розвитку лідерських якостей досліджувались у різних галузях знань, зокрема педагогіці, психології, соціальній педагогіці тощо. Поняття «лідерські якості», його зміст та головні компоненти, створення умов для розвитку лідерських якостей, а також проблеми виховання лідерів і формування соціально активної особистості аналізуються у працях Д. Алфімова, Т. Вежевич, А. Войчихова, І. Купи, Т. Прохоренка, К. Садохіної, Ж. Петрочко, М. Риженко, Н. Сушик та ін. Засоби розвитку лідерських якостей представлені у роботах Д. Алфімова, В. Мороза, В. Ягоднікової та ін.

Метою статті є обґрунтування педагогічних аспектів формування лідерських якостей молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. На часі суспільство потребує виховання успішної особистості з розвинутими лідерськими, діловими якостями, підготовленої для самореалізації в сучасному світі, яка адекватно реагуватиме на зміни, що в ньому відбуваються.

Виховання лідерських якостей особистості може відбуватися протягом усього її життя, але найбільш сприятливим у цьому є період навчання в школі як соціальному інституті, у якому особистість перебуває одинадцять років. Їх розвиток і формування – завдання не тільки загальноосвітньої школи, але й сім'ї та позашкільних закладів освіти. Однак саме загальноосвітня школа, завдяки спеціально підготовленим педагогам, найбільш

повно сприяє формуванню в школяра позитивних соціальних і пізнавальних потреб, стимулює самотворення особистості.

Лідерство є одним із найважливіших способів інтеграції особистості в систему суспільної діяльності та міжособистісних взаємовідносин. Як соціально-психологічний феномен він виникає в результаті взаємодії людини й конкретних суспільно-зумовлених обставин предметної діяльності. Це система соціально-психологічних явищ, яка пов'язана з виходом особистості в лідери і її відносинами із членами групи; відносинами домінування і підпорядкування, впливу і слідування в системі міжособистісних відносин у групі [3, с. 288; 2, с. 72].

За визначенням психолога В. Шапара, лідер – це член групи, за яким всі інші члени групи визнають право приймати відповідальні рішення у важливих ситуаціях – рішення, що стосуються їхніх інтересів і визначають напрям і характер діяльності всієї групи. Найбільш авторитетною вважається особистість, яка відіграє провідну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємин у групі [5, с. 230].

На думку В. Ягоднікової, лідерські якості – це риси особистості, які забезпечують ефективне лідерство, а саме: індивідуально-особистісні й соціально-психологічні особливості особистості, що впливають на групу і приводять до досягнення мети [6, с. 5].

Аналіз різних наукових підходів до визначення лідерських якостей особистості дав підстави для такого формулювання: лідерські якості – це узагальнені властивості лідера створювати нове бачення вирішення проблеми, успішно впливати на послідовників у напрямку досягнення групою або організацією цілей, а також створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі.

Структура лідерських якостей школяра включає: особистісний критерій – загальні риси лідера як систему його ціннісних орієнтирів і відносин із навколишнім світом і людьми, основу особистісної характеристики (рішучість, ініціативність, наполегливість, креативність, чесність і порядність у відносинах, відповідальність, емпатія, інтелектуальна лабільність); поведінковий критерій – лідерську поведінку як умову взаємного сприйняття, взаєморозуміння, взаємооцінки (уміння слухати, готовність до співпраці, рефлексивність, уміння розуміти емоційний стан людини, уміння впливати на інших, уміння себе презентувати, уміння розв'язувати конфлікти, комунікабельність); ситуаційний критерій – ситуації, у яких діє лідер, як передумова успішної діяльності (стресостійкість, мотивація успіху, уміння управляти собою, уміння приймати рішення, упевненість у собі, уміння організувати, уміння проявляти самостійність, уміння брати на себе ризик). На основі цих критеріїв було визначено відповідні їм показники, що дало змогу виявити рівні вихованості лідерських якостей у молодших школярів (високий, задовільний, низький) [1].

Процес виховання лідерських якостей школярів не є окремим напрямком виховної роботи, він органічно включений у загальну виховну систему школи, пронизує всі її напрямки. Ефективність формування лідерських якостей школярів залежить від того наскільки неперервно (від класу до класу) воно здійснюється. Під неперервністю формування лідерських якостей школярів розуміється поступовість виховних дій протягом усього перебування учня в школі, та за її межами, з урахуванням психологічних новоутворень, що притаманні віковому періоду школярів й обумовлюють диференціацію змісту, форм і методів роботи.

Основними видами діяльності, які спрямовані на формування лідерських якостей молодших школярів в освітньому просторі, є: навчальна діяльність (індивідуальна, групова, колективна); виховна діяльність (дискусії, бесіди на відповідну тематику, участь у тренінгах, конкурсах, змаганнях, розігрування рольових ситуацій); дослідницько-пошукова діяльність (участь у конференціях, проектах, програмах); проєктивна діяльність (розроблення та захист індивідуальних і колективних проєктів, творчих справ); громадська діяльність (участь у роботі органів учнівського самоврядування тощо) [4, с. 113–114].

Таким чином, цілеспрямоване формування лідерських якостей молодших школярів відбувається у процесах розвитку, навчання, виховання, спілкування, діяльності особистості.

Висновки. Проблема виховання лідерських якостей школярів є однією з актуальних соціально-педагогічних проблем сьогодення, яка потребує ініціативних людей, здатних до здійснення свідомого самостійного вибору, із розвиненим почуттям власної гідності, здатністю до особистісного самовдосконалення. Високі вимоги ставляться як до учнів, так і до особистості педагога, який у своїй діяльності повинен враховувати індивідуальні та вікові особливості школярів, створювати такі умови, які забезпечували б у процесі навчання подальший розвиток лідерських якостей, здібностей та інтересів школярів.

1. Алфімов Д. В. Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі: автореф. дис.: 13.00.07. Донецьк, 2012. 495 с.
2. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений .Москва, 2003.176 с.
3. Педагогічний словник / [за ред. Ярмаченка М. Д.]. Київ.: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
4. Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки. 2013. № 7. С.110–115.
5. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник: близько 2500 термінів. Харків, 2004. 640 с.
6. Ягоднікова В. Виховання лідерів. Виховна робота в школі. 2009. № 10. С. 2–36.

СЮЖЕТНІ ЗАДАЧІ ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Герцан Ю., магістрант педагогічного факультету

Гнатенко О., кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

*Камянець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м.Камянець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті розглянуто використання елементів екологічного виховання на уроках математики в початкових класах, окреслено особливості їх застосування та можливі продуктивні результати. З'ясовано, що завдяки інтеграції уроків математики, природознавства та суспільствознавства, доцільно використовувати систему сюжетних задач, зміст яких відповідає темам математичних і природничих дисциплін, які варто розглядати одночасно.

Ключові слова: інтеграція, початкова школа, екологічне виховання, сюжетні задачі.

У зв'язку зі змінами в системі освіти України, які відбулися на порозі нового тисячоліття, найактуальнішим питанням на сьогоднішній день стало питання всебічного розвитку дитячої особистості, яка повинна бути свідомою, жити в гармонії з собою, суспільством та природою.

В умовах сьогодення гостро постали перед людством екологічні проблеми: забруднення ґрунтів, повітря, водою токсичними відходами, вимирання десятків видів рослин та тварин. Екологічна криза все більше нівечить природу нашої країни. Загинули сотні малих річок, деградують Чорне й Азовське моря, перетворюються на стічні брудні “відстійники” дніпровські та дністровські водосховища, ставки, озера. Задихаються від промислових і транспортних забруднень міста, знищуються ліси, забруднюються та виснажуються землі. Головною причиною усіх негараздів природи була і є людина. Не усвідомлюючи свого місця у навколишньому природному середовищі, вона шкодить насамперед собі, своїм нащадкам.

Основою негативного впливу людей на навколишнє середовище є недостатня освіченість та обізнаність в екологічних проблемах і наслідках бездумного втручання у природу, безвідповідальне ставлення до результатів своєї діяльності. Питання гармонійного співіснування людини і природи вимагає насамперед зміни самого суспільства, його свідомості, культури. Усвідомлюючи, що людство не може не втручатися в природу, нам потрібно відшукувати нові шляхи, технології навчання та виховання, за яких припиниться необдуманий та безвідповідальний тиск на навколишнє середовище, враховуючи вимоги екологічних законів. Ось чому зараз перед учителями та вихователями стоїть завдання екологічної освіти і виховання молоді, а починати слід з найменших школярів, враховуючи їхні морально-психологічні особливості.

Екологічне виховання – це організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів й переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення школярів до природи, реальним показником якого є практичні дії учнів по відношенню до природного середовища, що відповідають нормам людської моральності [2].

Загальні основи і напрями здійснення екологічного виховання у процесі вивчення математики висвітлені у працях багатьох методистів та вчителів, а саме І. Зверева, А. Захлебного, І. Суравегиної, О. Стрилюк, І. Фірсової та інших. К. Ушинський писав, що логіка природи – найдоступніша й найкорисніша для учнів.

У Державній національній програмі «Освіта» Україна ХХІ століття, Концепції національного виховання, проекті Концепції екологічної освіти й виховання в Україні й

інших нормативних документах визначено, що метою екологічної освіти й виховання школярів є формування екологічної культури особистості, як соціального замовлення [1].

Настав час виховувати підростаюче покоління не у згубній традиції якомога більше брати у природи, а в іншому, притаманному українському народові, гармонійному співіснуванні з природою, раціональному використанні та відтворенні її багатств, у психологічній готовності оберігати природні цінності всюди і завжди.

Екологічна освіта й екологічне виховання здійснюються не лише на уроках природознавства, а й на інших уроках. Великі можливості для реалізації поставлених завдань закладені в системі уроків математики. Роль математики в екологічному вихованні полягає в тому, що методом доцільно дібраних задач, функціональних залежностей можна навчити учнів розуміти окремі екологічні поняття, прищеплювати навички раціонального використання природних ресурсів, розкрити роль математики у пізнанні найбільш загальних і фундаментальних законів природи, створити базу для формування наукового світогляду.

Початкова математика з її абстрактною лічбою і задачами, здавалося б далека від екології і за методикою, і за змістом. Але вчитель, проаналізувавши зміст уроку, завжди знайде місце для повідомлення природничої, природоохоронної інформації: загадає загадку, прочитає вірш, повідомить про цікаві рослини чи тварин, їх особливості, небезпеку що їм загрожує. Велику користь приносять математичні лічилки, віршовані задачі, які розвивають на лише вміння рахувати, а й уяву, логічне мислення. Наприклад:

Посадив ведмідь в лісочку 6 берізок, 3 дубочки. Рахувати сам не вмів і зозулю попросив. Почала вона літати, почала вона кувати. Та не може полічити, ану ж, ви допоможіть.

У зайчика було сім морквин. Він з'їв усі, крім третьої. Скільки морквин залишилось? (Одна)

На уроках математики доцільно застосовувати сюжетні задачі природничого змісту з повчальною природоохоронною інформацією, які активізують пізнавальний інтерес до навколишнього середовища, а, отже, бажання його захищати та оберігати. Наприклад:

З 264 г листя сухої кропиви можна виготовити ліки для зупинки кровотечі у 8 хворих. Хлопчик заготував 297 г листя сухої кропиви. Для скількох хворих можна виготовити ліки з цієї кропиви?

Серед птахів, що гніздяться в дуплах, 50 видів споживають комах, і 10 видів – мишей. У скільки разів більше живе у дуплах комахоїдних птахів, ніж тих, що живляться мишами?

На Землі живе 28 000 різних видів птахів. Якщо від цього числа відняти $\frac{1}{4}$ його та ще 1000, то одержимо кількість різних видів риб на Землі. Скільки видів риб живе на Землі?

Посадка з 400 молодих тополь на листках за літо затримує 340 кг пилу, а посадка в'яза у 6 разів більше. Скільки пилу затримує посадка в'яза з 400 дерев? Скільки пилу затримує одне дерево в'яза (тополі)?

Отже, завдяки інтеграції уроків математики, природознавства та суспільствознавства, доцільно створити та використати систему сюжетних задач, зміст яких відповідав би темам математичних та природничих дисциплін, які варто розглядати одночасно.

Результат екологічного виховання – сформована екологічна культура людини, що характеризується різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище (природне і соціальне); наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо природи; екологічним стилем мислення і відповідальним ставленням до природи та свого здоров'я; набуттям умінь і досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому та локальному рівнях); безпосередньою участю у природоохоронній роботі; передбаченням можливих негативних віддалених наслідків природо-перетворювальної діяльності людини.

1. Василенко Г. Екологічна освіта та виховання / Г. Василенко // Початкова школа. – 2007. – № 6. – С. 6–8.

2. Приходченко Л. Екологічне виховання молодших школярів / Л. Приходченко // Початкова освіта. – 2009. – №8. – С. 2.

3. Корчевська О. П. Математичні задачі з природничим змістом / О. П. Корчевська // Початкова школа. – 2000. – №3. – С. 34-36.

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В РАННІЙ ЮНОСТІ

Данчевська І., магістрантка спеціальності «Соціальна робота»

Ковбас Б.І. кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ

Упродовж історії людства процес дорослішання стає тривалішим в міру зростання вимог (професійних, правових, моральних тощо), які ставляться до члена соціуму, і з урахуванням можливостей суспільства нести додаткові витрати на тривале утримання і навчання підростаючого покоління. Юнацький вік виділився історично недавно, а універсальним феноменом, що охоплює і хлопчиків, і дівчат, всі прошарки суспільства, став тільки з кінця ХХ ст., з розвитком індустріалізації та урбанізації. Період юності складає частину розгорнутого перехідного етапу від дитинства до дорослості, точніше, від підліткового віку до самостійного дорослого життя. Однак, юність, – відносно самостійний період життя, що має власну цінність [4, с. 63].

Завдяки змінам, що відбуваються в сучасному суспільстві, молоді люди мають великий вибір ідеологічних, соціальних та професійних можливостей. Перед психологічною наукою постають нові питання про те, що саме наповнює внутрішній світ сучасної молодої людини, як формується її індивідуальність та відбувається її розвиток. Останнім часом помітно зріс інтерес до вивчення юності як одного з визначальних етапів життєвого шляху. Важливо зрозуміти, які психологічні механізми сприяють формуванню активної молодої людини, що розвивається як унікальна особистість, здатна перевірити та утвердити свої здібності, досягати контролю над життєвими обставинами, бути діяльною, продуктивною і щасливою. Разом з тим існують великі розбіжності в поглядах на основні імпульси розвитку в юності, часові межі та головні особливості цього періоду.

Теми розвитку особистості в період ранньої юності розкрито у працях Е. Еріксона, М. Боришевського, Л. Потапчука та ін.

Метою статті є розкриття особливостей розвитку особистості в період ранньої юності.

Протягом ранньої юності (від 15–16 до 17–18 років) особистість виходить на рубіж відносної зрілості, у цей період завершуються бурхливий ріст і розвиток її організму, а також первинна соціалізація. Утверджуючись у світогляді, самоусвідомлюючись і самовизначаючись, прагнучи індивідуальної неповторності, юнаки і дівчата виявляють значно вищий, ніж у підлітковому віці, рівень навчальної діяльності, комунікативності, починають узгоджувати у своєму баченні майбутнього близьку і віддалену перспективи, нерідко переживаючи при цьому кризу ідентичності. Важливими аспектами розвитку особистості у ранньому юнацькому віці є загальна стабілізація особистості, потяг до самовиховання, свідоме формування нових, бажаних елементів поведінки; виникнення особливого інтересу до спілкування з дорослими, потреби у самореалізації; реалізація потреб у дружбі, коханні; інтимно-особистісне спілкування тощо.

Юність – перший період дорослого самостійного життя. Відповідальність за власну долю, за майбутнє життя визначає саме специфіка віку.

Саме в ранньому юнацькому віці головним новоутворенням є відкриття власного Я, розвиток рефлексії, усвідомлення індивідуальності та її властивостей, поява певного життєвого плану, настанова на свідому побудову власного життя. Старшокласники віддають перевагу тим рисам, які зумовлюють людські взаємини.

Також найважливішою характеристикою ранньої юності виступає орієнтація на майбутнє, яка створює позитивний емоційний фон ставлення особистості до себе, стимулює її активність і є основою її розвитку. Процес засвоєння цінностей життя і їх перетворення в змістовні елементи ціннісних уявлень виступає психологічною основою формування ціннісних орієнтацій особистості молодої людини. Особливості протікання даного процесу умовно подають у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів:

– на першому етапі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими керувалась особистість до цього. А тому власний досвід життєдіяльності виступає важливим джерелом ціннісних орієнтацій;

– на другому етапі засвоєння цінностей проходить не лише шляхом утворення цілісних функціональних одиниць емпіричних уявлень, а й комунікативних – через засоби масової інформації і пропаганди;

– необхідною умовою, основою третього етапу є діяльність, виражена в особистих внутрішніх відношеннях до об'єктивних умов свого буття [2, с. 12].

Ранній юнацький вік має вирішальне значення у розвитку особистості та формуванні ціннісних орієнтацій, які у подальшому впливатимуть на її майбутнє. Ціннісні орієнтації особистості у цей період не тільки визначають мотивацію індивідуальної поведінки, а й складають подальший світогляд людини.

У період юнацького віку аналізуючи своє оточення, яке певною мірою залежить від самої особистості, ми свідомо чи несвідомо засвоюємо певні цінності. Тоді ще ми не точно, а то й зовсім не можемо пояснити чому ми надаємо перевагу одним цінностям над іншими. Ієрархія цінностей є своєрідним «конвеєром», де постійно одні цінності замінюються іншими, чи змінюють своє місце у пріоритетності.

Однією зі значущих сфер активності особистості на етапі ранньої юності є міжособистісне спілкування. У цьому віці змінюється його зміст і загальна спрямованість, воно стає вибірковою, інтимною, виконує функцію головного, соціального полігону самоствердження і самовираження юнаків і дівчат. У ранній юності відбувається прогресивний розвиток теоретичного мислення (старшокласники виявляють логічне мислення, здатність займатися теоретичними міркуваннями та самоаналізом). Їх інтелект формується як цілісна структура.

У цьому віковому періоді починає окреслюватися індивідуальний стиль інтелектуальної діяльності (пізнавальний і когнітивний стилі), формується ментальний досвід, виробляються індивідуальні варіанти способів сприймання, запам'ятовування і мислення, які визначають шляхи набуття, накопичення, перероблення та використання інформації. Водночас багато представників цього віку схильні переоцінювати рівень своїх знань і розумових здібностей.

У ранньому юнацькому віці з'являється усвідомлення незворотності часу, скінченності свого існування, що змушує серйозно замислюватися над сенсом життя, своїми перспективами, майбутнім, особистими життєвими цілями, життєвим шляхом. Поступово з мрії, для якої все можливо, та ідеалу як абстрактного, часто недосяжного зразка починають вимальовуватися більш чи менш реалістичні плани дійсності, між якими молодій людині доведеться обирати. Життєвий план охоплює всю сферу самовизначення старшокласників. Йдеться про стиль життя, рівень домагань, вибір професії і свого місця в житті.

Юність, за Еріксоном, – це передусім криза ідентичності, яка полягає у послідовності соціальних та індивідуально-особистісних виборів, ідентифікацій та самовизначень. Успішно справившись із вирішенням відповідних задач, юнак переходить від пошуку себе до практичної самореалізації [Цит. за: 1, с. 75].

Основним протиріччям у ранній юності є оцінка своїх можливостей і здібностей та відсутність засобів їх реалізації. Для юнаків тривалість життєвої перспективи (хронологічна віддаленість подій майбутнього) є значною. Її реалістичність (бачення різниці між реальністю і фантазією) досить неадекватна, а розчленування майбутнього на послідовні етапи (диференційованість перспективи) – невиразне.

Загалом юність – це період стабілізації особистості, вироблення системи стійких поглядів на світ і своє місце в ньому, особистісного й професійного самовизначення. Таким чином, дівчата та хлопці раннього юнацького віку опинившись на порозі дорослості, спрямовані у майбутнє. Реалізація основних потреб цього віку призводить до відносної стабілізації особистості, формування «Я-концепції», світогляду. Центральним новоутворенням стає самовизначення – професійне та особистісне. Саме в період ранньої юності виявляється свідоме позитивне ставлення до навчання. Все це дає можливість у цей віковий період здійснювати пошуки сенсу життя.

1. Долинська Л. В. Вікова психологія: навч. посібник / Л. В. Долинська, О. В. Скрипченко. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
2. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навч. посіб. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2008. – 112 с.
3. Райс Ф. Психологія підліткового і юнацького віку / Ф. Райс. – СПб., 2000. – 689 с.
4. Штепа О. Феномен особистісної зрілості / О. Штепа // Соціальна психологія. – 2005. – № 1. – С. 62-77.

СПІВ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Данчук С., студентка 1 курсу магістратури педагогічного факультету.

Барилло С., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»

Анотація. У статті розкриваються особливості виховання музичної культури особистості засобами співу в процесі позашкільної музичної діяльності. Розглядаються питання застосування особистісно-орієнтованого підходу до кожного учня, як важливої педагогічної умови, форми і методи виховання музичної культури особистості молодшого школяра. Описується досвід роботи вокальної школи Лани Данчук.

Ключові слова: музична культура, молодші школярі, позаурочна та позашкільна робота, музичне мистецтво, спів.

Для виховання музичної культури учнів молодшого шкільного віку необхідно створити в школі та позашкільних закладах атмосферу доброзичливості, зацікавлення до успіхів і досягнень дітей. Створення таких взаємовідносин між вчителем та учнями, залежить від ряду чинників: інтересу школярів до музичного мистецтва, професійної компетенції самого вчителя, його культури, уміння цікаво й творчо проводити заняття.

У процесі взаємодії вчителя та учнів формується відчуття духовної єдності, розкриваються нові риси, задатки, здібності; розвиваються творча уява, фантазія, мислення; активізується музична діяльність, перетворюючись на співтворчість обох сторін. У такий спосіб спілкування набуває творчого характеру. Воно успішно розвивається в тому випадку, якщо вчитель і учні діють зацікавлено на ґрунті спільної музичної діяльності, взаємно збагачуючи досвід і стимулюючи подальший розвиток один одного.

Вважаємо, що важливою умовою виховання музичної культури молодших школярів засобами співу є, насамперед, створення атмосфери художньо-творчого спілкування.

Виховуючи музичну культуру дитини молодшого шкільного віку, вчитель має допомогти їй зорієнтуватися в світі музики, вибрати справді високохудожні твори, що сприятимуть розвитку і збагаченню культури почуттів учнів, розвитку їх музичного та естетичного смаків.

Слід зазначити, що позашкільна робота з музичного виховання передбачає звернення до різних видів мистецтва, насичення їх художньою інформацією, що дозволяє учням збагнути, що музика, дійсно є частиною життя. Щоб зрозуміти музику, недостатньо лише слухати й аналізувати окремі музичні твори, які вчитель використовує у своїй роботі. Доцільно допомогти дітям усвідомити, що музика надзвичайно впливає на особистість, збагачує духовно, виховує культуру.

Ми вважаємо, що саме розвиток музичної культури можна здійснювати за допомогою співу, який допомагає дитині виявити свої інтереси, смаки, творчі здібності.

Загальновідомо, що голос людини – природний інструмент, яким вона володіє з ранніх років. За допомогою цього інструменту можна багато чого висловити, про що розповісти. Якщо вчити людину співати з дитинства, її голос набуває гнучкості і сили, які дорослому даються важче. Також у процесі співу розвиваються музичні здібності: тембровий і динамічний слух, музичне та образне мислення, музична пам'ять тощо. Спів усуває деякі дефекти мови, розвиває артикуляцію, дикцію миміку людини, а також через спів людина розкриває свої артистичні здібності, й безумовно впливає на виховання музичної культури. Як показує історія, у розвинених країнах світу діти повинні неодмінно вчитися співу. Вміння співати і грати на музичних інструментах вважалося хорошим тоном, показником розвинутою культури.

Уроки вокалу для дітей – це не лише музичний розвиток дитини, але й розвиток гнучкості та рухливості її мислення! Не залежно від того, яку професію обере дитина у майбутньому, впевнене володіння своїм голосом, чисте інтонування та широкий кругозір допоможуть їй впевнено і комфортно почуватися у будь-якому соціальному середовищі.

Вокал – найдревніше музичне мистецтво. Вокал є мистецтвом тому, що співак повинен не лише точно повторити мелодію, написану композитором, але й за допомогою голосу передати усі її відтінки, характер і настрій, не кожна людина здатна на це.

Діяльність по розвитку музичної культури була розпочата у вокальній школі Лани Данчук, заснованій у 2015 році в місті Тисмениця. З того часу в ній навчаються 20 дітей шкільного віку, серед них 8 дітей молодшого шкільного віку. Репертуар підбирається індивідуально. Вихованці виконують пісні Наталії Май, Лесі Соболевської, Володимира

Івасюка, Аннички Гнатишак, Миколи Мозгового, Ірини Федішин, Володимира Куртяка, Ніколо Петраш, Руслана Квінти, Ірини Зінковської..., cower – версії відомих виконавців, пісні «під ключ» у RMS-studio (Руслан Мартинюк, м. Коломия). Я намагаюся допомогти дитині оволодіти голосом, розвинути музичний слух, навчитися передавати настрій і всі відтінки мелодії, а також виховувати музичну культуру.

Навчання вокалу у вокальній школі Лани Данчук проходить за напрямком естрадний вокал, який є найпопулярніший на сьогодні, і дозволяє сформувати індивідуальну манеру і характер виконання. Навчання цьому виду чудово підходить тим школярам, хто бачить своє майбутнє на естраді, а також для любителів вільного співу.

Навчання школі включає: основи вокального мистецтва; міцне співоче дихання; збільшення діапазону голосу; правильну подачу звуку; точне інтонування; артистичність, музичну культуру виконання; роботу з мікрофоном.

Вокальна школа Лани Данчук від початку своєї діяльності провела чимало заходів, а саме: новорічний концерт «Красуня зима»; концерт для дітей-сиріт (Угорники); концерт до Дня матері; брали участь у фестивалі-конкурсі «Карпатські соловейки» у 2016 та 2017 році; реалізовано проект «День захисту дітей» у 2016 та 2017 році на якому була присутня делегація із Польщі; перебування з концертною програмою у Польщі (м. Істебна) у 2016 та 2017 році; брали участь у благодійному концерті-марафоні в м. Івано-Франківськ; участь у концерті до Дня Незалежності України в м.Тисмениця; проекті «Музичний подіум» у 2016 та 2017 році; у телевізійному проекті «Пісня Прикарпаття 2016» тощо. Також був відзнятий відео кліп на колядку «Добрий вечір тобі, пане господарю»; відео кліп учениці вокальної школи Задунайчук Уляни на пісню «Вишиванка» слова та музику Р. Мартинюка, створено квартет «Цьомчики» в склад якого входять 2 дівчинки та 2 хлопця (10-12 років).

Виступи, концерти вокальної школи Лани Данчук сприяють популяризації пісні, розвитку музично-творчих здібностей дітей, вихованню музичної культури.

Отже, вчитель має у своєму розпорядженні багато засобів і прийомів, за допомогою яких він може розвивати в своїх вихованців емоційну чутливість на музику, впливати на виховання музичної культури. Перш за все, він повинен сформувати інтерес у дітей до пісні, вокалу, навчити учнів співати без крику, без напруження голосових зв'язок, формуючи в них правильне дихання, співацьку дикцію, правильну вимову голосних і приголосних звуків, злитність звучання, точне інтонування, тобто вокально-хорові навички. Без їх опанування у школярів важко виховати культуру співу, а також музичну культуру загалом.

1. Печерська Е. П. Уроки музики в початковій школі / Е. П. Печерська. – К.: Либідь, 2001. – С. 22-26.
2. Єрохіна А. М. Принципи побудови творчих занять з музики в початкових класах. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 20. Частина 1. – Херсон: Айлант, 2001. – С.124-132.
3. Лобова О. В. Виховний компонент музичної освіти школярів: діалектика національного та загальнокультурного / О. В. Лобова // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : Збірник наукових праць / За заг. редакцією Євтуха М. Б. – Вип. 32. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 138-141.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

*Дейнук Л. магістрантка педагогічного факультету
Русин Г.А. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
м. Івано – Франківськ
Україна*

Анотація. У даній статті розглядаються проблеми національно-патріотичного виховання молодших школярів. Подано тлумачення патріотичне виховання, національна свідомість; зазначено, що вагомий вплив на формування громадянина – патріота має саме початкова школа.

Ключові слова: патріотизм, національна свідомість, патріотичне виховання, молодші школярі.

Постановка проблеми. Актуальність патріотичного виховання головним чином обумовлена процесом становлення України як єдиної політичної нації. При цьому слід враховувати, що Україна є поліетнічною державою. Тому об'єднання різних етносів України, розбудова суверенної правової держави і громадянського суспільства має здійснюватись на основі демократичних цінностей, які мають об'єднувати усіх громадян, що проживають на теренах України. У цих умовах патріотизм набуває особливого значення. На сьогодні, серйозне занепокоєння викликає споживче ставлення молоді до рідної землі, прагматичне бажання влаштуватися комфортніше. Тому важливо сформувати в учнів почуття патріотизму

як найважливішої духовно-моральної й громадянської цінності – це нагальне завдання загальноосвітньої школи, починаючи з першого року навчання дитини у школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе значення для дослідження проблеми патріотичного виховання школярів, особистості взагалі, має етнопедagogічна спадщина вчених, діячів культури, педагогів, письменників України: М. Драгоманова, М. Коцюбинського, Лесі Українки, І. Франка, Т. Шевченка тощо. Класики педагогічної науки Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші. У своїх працях розглядали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів школярів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини. У сучасній вітчизняній педагогічній науці багатогранні аспекти патріотичного виховання розробляють І. Бех, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, О. Сухомлинська, К. Чорна та інші.

Мета статті. Визначити особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Проблема патріотичного виховання завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній та філософській думці. У сучасній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє.

Першооснови патріотичного виховання були закладені в народній педагогіці, значення якої висвітлюється в роботах О. Любара, В. Мацюка, В. Пугача, М. Стельмаховича, Д. Федоренка. Вони висвітлювали ідеал давньо-руської епохи, складовою частиною якого виступає патріотичне виховання.

Сучасні вчені педагоги також займаються визначенням понять «патріотизм», «патріотичне виховання». Дослідження проблеми патріотичного виховання школярів ґрунтується на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання, концептуальних положеннях національної освіти та виховання (А. Алексюк, І. Бех, О. Вишневецький, Т. Усатенко).

У сучасній педагогічній літературі виділяють щонайменше три різновиди патріотизму:

1) етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо.

2) територіальний патріотизм базується на любові до того місця на землі (до місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася.

3) державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості.

Сучасна модель виховання враховує особливості сьогодення, оскільки цього вимагають соціально-економічне становище країни, моральний і духовний стан українського народу, подальший розвиток культури, науки.

Становлення свідомого патріота з відповідними почуттями, переконаннями та діями залежатиме від накладених на національну свідомість певних відбитків. Національна свідомість – це основа патріотичного виховання, це глибинне усвідомлення своєї етнічної належності та своєрідності історичної долі, невід'ємним атрибутом кожної нації. Вона свідчить про зрілість народу як самочинного суб'єкта історичного процесу, є показником морального здоров'я, духовних та інтелектуального потенціалу особистості [5; 40].

Національна свідомість включає:

1) любов до України, історичного й самобутнього образу свого народу;

2) віру в духовну силу народу та його призначення;

3) силу волі й відповідальність за те, щоб народ України посів почесне місце в цивілізованому світі;

4) уміння осмислювати історію, культуру, мистецтво, цінності, мораль, звичаї, обряди, символіку свого народу, нації, рідного краю;

5) систему вчинків, що є наслідком любові до Батьківщини, віри, відповідальності, осмислення;

6) готовність свідомо служити інтересам України.

Вирішувати проблему формування істинної національної самосвідомості можливо лише у зв'язку з духовним розумінням Батьківщини.

Вишневецький О. виділяє три етапи розвитку патріотичної свідомості дитини та людини взагалі:

1) етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення є основою, фундаментом патріотичного виховання і здійснюється переважно в батьківській родині та в школі. Він припадає на дошкільний і молодший шкільний вік. На цьому етапі формується почуття патріотизму.

2) етап національно-політичного самоусвідомлення, припадає на підлітковий вік, коли дитина з лона сім'ї та школи переходить у громадське середовище. На цьому етапі відбувається приєднання юнацтва до різноманітних дитячих й молодіжних громадських, політичних організацій і об'єднань, які в змозі допомогти виховати сьогоднішнього школяра, завтрашнього громадянина України.

3) етап державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності та сягає рівня державності. Характерними рисами даного етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації [4; с. 143].

Основні завдання патріотичного виховання школярів молодших класів являють собою:

- Формування і закріплення у школярів системи знань про свій рідний край, який можна представити у вигляді схеми: природознавчі та географічні дані, відомості про життя свого народу, соціальні відомості, окремі історичні відомості.

- Розвиток у молодших школярів зацікавленості до навколишнього світу, емоційного участі на події суспільного життя. У даному контексті передбачається активізація емоційної сфери особистості, розвиток таких почуттів як любов до рідних і близьким людям, рідному місту, повага до історії народу, захоплення творами народної творчості, любові до природи, ненависті до ворогів.

- Підключення які у практичну діяльність із застосуванням отриманих знань. Передбачається розвиток у школярів молодших класів конкретних навичок і вмінь: вміння відобразити наявні знання в грі, художньої та трудової діяльності, вміння брати участь у суспільно наведеному праці, вміння з обережністю ставиться до природи, результатами праці інших, вміння висловлювати знання в мові, спілкуванні зі дорослими і однолітками [7; с.9-10].

Патріотичне виховання учнів молодших класів являє собою одну з головних завдань освітньої установи. Це складний педагогічний процес. Патріотичне виховання дітей молодшого шкільного віку представлено цілеспрямованим процесом педагогічного впливу на особистість дитини для збагачення його знань про Батьківщину, виховання патріотичних почуттів, розвитку вмінь і навичок моральної поведінки, формування потреби в діяльності.

Молодший шкільний вік за своїми психологічними характеристиками вважається найсприятливішою для виховання патріотизму, оскільки з боку молодшого школяра існує довіра до дорослого, йому властива сугестивність, емоційна чуйність, щирість почуттів.

Висновки. Становлення сучасного демократичного суспільства головним чином пов'язане з формуванням в учнівської молоді високої громадянської свідомості, залученням її до різноманітних видів суспільної діяльності, розвитком знань і навичок громадянської поведінки.

1. Алексєнко Т.Ф. Християнські цінності і сучасне сімейне виховання //Наукові записки. Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. Наукові праці міжнародної науково-практичної конференції. – Острого: Острозька Академія, 2000. – Т. 3., – С. 277–281.

2. Антонєць М.Я. Проблеми формування національної свідомості //Рідна школа. – 1991. – № 2. – С. 5–9.

3. Бєх І.Д. Концепція виховання особистості //Рідна школа. – 1991. – № 5. – С. 40–47.

4. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси/ О.Вишневецький. Львів. – 1996.- 258 с.

5. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 192 с.

6. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави //Рідна школа. – 2001. – №2. – С. 9–14.

7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах української державності (проект) //Освіта України. – 2000. – № 32, 9 серпня. – С. 6–7.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Дзюбак Х., 4 курс, Педагогічний факультет

Лійчук Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті розкрито сутність поняття «культура поведінки», визначено зміст, особливості і педагогічні умови формування культури поведінки молодших школярів в умовах початкової школи.

Ключові слова: культура поведінки, моральне виховання, вихованість, початкова школа.

Постановка проблеми. Проблема формування культури поведінки підростаючого покоління є однією з головних на сучасному етапі розвитку людства. Зниження культурно-морального рівня суспільства зумовлює необхідність створення нових підходів і способів формування культури поведінки особистості, особливо в контексті загальнолюдських цінностей і норм поведінки. Фундамент культури поведінки закладається в молодшому шкільному віці, що визначає подальший гармонійний розвиток особистості і суспільства загалом. Про це йдеться у державних документах про освіту (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція національного виховання, Концепція позакласної виховної роботи), які орієнтують освітньо-виховний процес на здійснення підготовки людини до життя в суспільстві на засадах гуманізму й толерантності, а також підтверджують важливе значення всестороннього розвитку особистості, як найвищої цінності суспільства

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми формування культури поведінки молодших школярів, яка є надто актуальною сьогодні, звертались багато вчених та педагогів. Так, виховання в учнів позитивного емоційного ставлення до моральних норм та правил поведінки досліджували Л.Артемова, А.Богущ, В.Білоусова, М.Заячківська, Л.Островська, С.Петеріна, Т.Поніманська, М.Федорова та ін. Теоретико-методичні аспекти формування культури поведінки у дітей вивчали М.Барандій, В.Білоусова, А.Богданова, Г.Васянович, С.Калініна, Н.Кононенко, Т.Куниця, Н.Мирошкінова, І.Сіданич, М.Стельмахович, В.Сухомлинський, Г.Товканець, І.Харламов, Л.Хоружа та ін.

Метою статті є виявити зміст особливості формування культури поведінки в учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Культура (лат. cultura, від colo, colere – вирощування, пізніше – виховання, освіта, розвиток, шанування) – поняття, що має велику кількість значень у різних сферах людської життєдіяльності. Культура вивчається філософією, культурологією, історією, лінгвістикою, політологією, мистецтвознавством, етнологією, психологією, економікою та педагогікою. Загалом, культура – це різноманітна людська діяльність (зокрема всі форми і способи людського самовираження і самопізнання), навички і вміння, набуті та здобуті людиною та соціумом. Культура є також виявом людської суб'єктивності та об'єктивності (характеру, компетентностей, навичок, вмінь і знань), сукупністю стійких форм людської діяльності які є необхідною умовою для продовження роду [5, с. 47].

У педагогіці розуміння культури ґрунтується переважно на досвіді попередніх поколінь. Культура впливає на соціальну поведінку, оскільки людина – істота суспільна, зумовлює особливості взаємодії, сприйняття людини з іншими. Людина опановує стиль поведінки, спілкування і роботи, що є характерним для його культури. Культура поведінки передбачає дотримання основних вимог і правил людського співжиття, вміння правильно спілкуватися з іншими людьми. Культура поведінки відбиває моральні вимоги суспільства, що спрямовують, регулюють і контролюють вчинки та дії учнів. Опановані людиною правила трансформуються у вихованість особистості [3, с. 111].

Сутність культури поведінки молодших школярів полягає в цілісності етичних знань, моральних суджень, морально-вольових якостей і вчинків. Основи культури поведінки учнів характеризуються певним рівнем культурно-етичних знань, моральних оцінок і вчинків, які відображають ставлення до суспільства інших людей і до себе самих. Діти потребують глибокого розкриття внутрішнього змісту культури поведінки, їм треба роз'яснити, що дотримання норм поведінки свідчить про повагу до людей, традицій. Стиль поведінки учнів

значною мірою формується під впливом громадської думки, тому важливо, щоб до сфери суспільних оцінок належала культура поведінки [1, с. 253].

З правилами поведінки необхідно знайомити дітей з раннього віку і продовжувати це робити протягом усього подальшого життя. Основуючись на вже набуті дітьми навички культурної поведінки (вияви ввічливості, уваги і симпатії до однолітків і дорослих, елементарних навичок надання допомоги, привітних форм спілкування), потрібно навчити розуміти зміст і значення певних правил етичної поведінки людини і в зрозумілій школярам формі розкривати їх. Цілеспрямована систематична робота з виховання навичок і звичок культури поведінки дітей починається з їх приходом до школи. Провідною діяльністю стає навчання, змінюється уклад життя, з'являються нові обов'язки, новими стають і відносини з оточуючими. Саме в початкових класах закладаються основи акуратності й охайності, увічливості, точності, прищеплюються гарні манери, уміння культурно поводитися в школі, в будинку, на вулиці й у громадських місцях. Навчати дітей осмислено дотримуватись цих правил залежно від ситуації, місця і часу – важливе завдання, що стоїть перед школою і сім'єю [4, с. 43].

На сьогодні існують різні підходи до структурної будови змісту формування культури поведінки у молодших школярів (Л.Артемюк, В.Білоусова, Л.Островська, С.Петеріна), в яких можна виділити наступні взаємозв'язані компоненти:

1. Культура діяльності. Проявляється в поведінці дитини на заняттях, в іграх, під час виконання трудових доручень. Формувати у дитині культуру діяльності – це значить виховувати в неї звичку утримувати в порядку місце, де вона працює, навчається, грається; звичку доводити до кінця розпочату справу, бути наполегливим у досягненні мети; навчати її не відкладати на завтра те, що можна зробити сьогодні; привчати бережно ставитись до іграшок, речей, книг. Дитина вчиться регулювати свою діяльність, відпочинок, що є основою для формування в неї навичок ефективної організації праці. Важливий показник культури діяльності – потяг до цікавих, розвиваючих занять, вміння цінувати час, бажання працювати, отримання задоволення від результату своєї роботи, розвиток самостійності та творчості.

2. Культура спілкування. Передбачає навчити дитину поважати суспільство в цілому і кожного його члена окремо та ставитися до них так, як він ставиться до себе. У повсякденній практиці людські стосунки далеко не всіма і не завжди здійснюються. А тим часом культура людських відносин, спілкування людей між собою відіграють важливу роль у житті. Якщо дитина культурно спілкується з близькими, знайомими, вона буде так само поводитися і зовсім з незнайомими людьми. Культура спілкування обов'язково передбачає культуру мовлення дитини. Це вимагає від дитини володіння певним запасом слів, вміння розмовляти спокійно і зрозуміло, послідовно, що, в свою чергу, сприяє активному спілкуванню дітей під час ігор та праці, запобігає виникненню конфліктних ситуацій.

3. Культурно-гігієнічні навички і звички. Створення культурних навичок і звичок починається з виховання акуратності й охайності. Вже з трирічного віку дитина може сама з деякою допомогою дорослих одягатися, застеляти своє ліжко, може допомагати в прибиранні кімнати. Культура їжі, вміння культурно вживати їжу – одна з перших навичок, що повинна виховуватись у дитини. Культура їжі має і етичний аспект – адже поведінка за столом ґрунтується на повазі до тих, хто сидить поруч, а також до тих, хто приготував їжу. До культурних звичок відносять привчання вставати вранці та робити зарядку, вмиватися, чистити зуби, акуратно зачісуватися, тримати в чистоті взуття та одяг. Діти повинні розуміти, що в дотриманні цих правил проявляється повага до оточуючих і до себе самого [2, с. 21].

Для ефективності та результативності роботи у напрямі виховання культури поведінки молодших школярів у школі та в дома потрібні певні педагогічні умови, серед яких: авторитет і культура вихователів та батьків (допомога, довіра, любов, порада, ласка, щирий інтерес до дитячих починань складають фундамент доброзичливих відносин з дитиною); позитивний настрій (атмосфера доброзичливості, активна змістовна діяльність виховують в дітях потяг до зайнятості, бажання пізнавати нове і використовувати ці знання в житті); зв'язок із сім'єю (дозволяє зберегти єдність вимог і наступність у вихованні); дотримання точного режиму (запобігає перевтомленню у діяльності, дозволяє сформувати стереотип поведінки); правильно організована обстановка (цікава, пізнавальна наочність, дидактично-методичні матеріали, іграшки дозволяють дітям знаходити заняття за інтересом і тим самим запобігають зриву у поведінці) [2, с. 23].

Висновки. Отже, культура поведінки дітей відображає моральні вимоги суспільства до особистості і засвоєння положень, що спрямовують, регулюють і контролюють вчинки і дії учнів. Міра сформованості культури поведінки молодших школярів впливає не тільки на

результативність їх навчання, але і на процес соціалізації вихованців і розвиток особистості загалом.

1. Більдіна М.О. Структура та зміст поняття культури поведінки молодших школярів / М.О.Більдіна // Вісник ХДАК. – 2014. – № 42. – С. 249-257.
2. Желан А.В. Формування культури поведінки дітей дошкільного віку / А.В.Желан // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 1.45. – С. 20-24.
3. Косачов І. П. Моральний розвиток молодшого школяра в процесі навчання і виховання / І. П. Косачов. – М. : АРКТИ, 2005. – 264 с.
4. Мирошкінова Н. Культура поведінки – перший крок до інтелігентності / Н.Мирошкінова // Початкова школа. – 2016. – №3. – С. 42-44.
5. Рождественський Ю.В. Словник термінів. Мораль. Моральність. Етика / Ю.В.Рождественський. – М. : Флінта, 2003. – 88 с.

НЕУСПІШНІСТЬ ДІТЕЙ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Колачук О., магістрант 1 року навчання спеціальності «Початкова освіта»

Кіліченко І., доцент кафедри педагогіки початкової освіти

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація. У статті розглянуті підходи до визначенні поняття «неуспішність дітей у навчанні в школі», розглянуті причини виникнення неуспішності та її елементи.

Ключові слова: учні молодшого шкільного віку, неуспішність дітей у навчанні в школі, причини виникнення, елементи неуспішності.

Діти приходять до школи із бажанням навчатися. Але вже через певний час деякі із них починають нестигати у навчальному процесі. Причини є різні.

Чимало психолого-педагогічних досліджень присвячено даній проблемі. Однак, як показує наш аналіз даної проблеми, немає єдиної точки зору з її розгляду.

Проблему неуспішності в навчанні школярів ґрунтовно досліджували відомі вчені Ю. Бабанський, В. Цетлін, М. Мурачковський. За їхніми даними, контингент учнів, які відчувають труднощі в навчанні, становить приблизно 12,5 % від усієї кількості учнів, що значною мірою ускладнює роботу вчителя.[2, с. 422]

У психолого-педагогічній літературі вживаються два поняття, які характеризують це явище: неуспішність і відставання. В. Цетлін дає таке їх визначення.[8, с. 2]

Неуспішність — невідповідність підготовки учнів вимогам змісту освіти, фіксована через певний період навчання (вивчення розділу, в кінці чверті, півріччя).

Відставання — невиконання вимог (або однієї з них) на одному з проміжних етапів того відрізка навчального процесу, який є тимчасовою межею для визначення успішності.

Неуспішність і відставання взаємопов'язані. Неуспішність — наслідок процесу відставання, в ній синтезовано окремі відставання.

Академік Ю. Бабанський причини неуспішності учнів вбачає у слабкому розвитку мислення — 27 %; низькому рівні навичок навчальної праці — 18, негативному ставленні до навчання — 14, негативному впливі сім'ї, однолітків — 13, великих прогалинах у знаннях — 11, слабкому здоров'ї, втомлюваності — 9, слабкій волі, недисциплінованості — 8%.[1, с. 5]

Під неуспішністю розуміють такий стан особистості, який є наслідком неправильної організації вчителем навчальної роботи.

Воно обумовлюється такими чинниками [5, 115]:

1. недоліками в навчально-практичних і соціально-етичних знаннях учнів молодшого шкільного віку;
2. недоліками в розвитку рис і якостей особистості;
3. недоліками в набутті соціальних ролей у суспільстві;
4. недоліками у взаємостосунках із оточуючими;
5. недоліками в реалізації власної особистості в шкільному колективі.

Аналіз досліджень даної проблеми сприяв визначенню причин трьох категорій неуспішності: глибокого і загального відставання (I категорія), часткової, але стійкої неуспішності (II категорія), епізодичної неуспішності (III категорія). Він визначає такі причини виникнення даних категорій:

Перша категорія виникає внаслідок таких причин:

- низький рівень попередньої підготовки учня до навчальної діяльності;
- вади фізичного розвитку;
- недоліки виховання;
- слабкий розумовий розвиток.

Друга категорія виникає внаслідок таких причин:

- недопрацювання вчителем у попередніх класах щодо формування у школярів адекватних способів організації навчальної діяльності;
- недостатній пізнавальний інтерес учня до предмету, що вивчається;
- слабка воля до подолання труднощів.

Причини третьої категорії:

- недоліки в методиці викладання навчального предмету;
- формалізм у засвоєнні нових знань;
- слабкий поточний контроль;
- невміння зосередитись на об'єкті, предметі, що вивчається;
- нерегулярне виконання домашніх завдань.

Систематична неуспішність веде до педагогічної занедбаності, під якою на сучасному етапі розвитку школи розуміють комплекс негативних якостей особистості, що суперечать вимогам школи, суспільства. Це явище вкрай небажане та негативне явище з моральної, соціальної, економічної позиції. Неуспішність - складне та багатовимірне явище шкільної діяльності, що вимагає різносторонніх підходів при її вивченні та обґрунтуванні.

Аналіз психологічної літератури засвідчує, що немає єдиної думки щодо трактування і визначення поняття неуспішність дітей у навчанні.

Так деякі автори, зокрема В.О. Сухомлинський, ототожнюють його із поняттям «важкі діти».

Так, у своїй праці «Розмова з молодим директором» він відзначає, що важкі діти є, від них нікуди не дінешся. Важкі діти - поняття складне, вважав педагог. У кожного з них своє, особливе, індивідуальне, не схоже на інших важких дітей: своя причина, свої особливості, відхилення від норм, свої шляхи виховання [82, 509]

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко визначає дану категорію дітей, як дітей із відставанням в учінні. Він пише, що «Відставання учнів – недостатнє засвоєння учнями поточного навчального матеріалу» [4, с. 56]

Деякі автори при визначенні поняття невстигаючий учень, разом із поняттям «педагогічна занедбаність» (Г. Медведєв, В. Давидов) використовують поняття «соціально - педагогічна занедбаність» (А. Белкін), «діти з відхиленням в етичному розвитку» (В. Обухів), «важковиховувані» (А. Кочетов).

С. Гіль пропонує наступне визначення педагогічної занедбаності - це нерозвиненість дитини, відставання у розвитку, викликане педагогічними причинами та піддається корекції педагогічними засобами.

Тобто, проаналізувавши дані підходи до визначення невстигання, виділивши загальні риси, на які вказують автори, ми будемо дотримуватися наступного визначення. Власне, ця проблема викликана педагогічними причинами, і, отже, усувається за допомогою корекції педагогічними способами та засобами.

Вважаємо, що неуспішність дитини закладається як «фундамент» ще в ранньому дитинстві в дошкільному віці, і якщо не вживати заходів щодо її подолання, то вона продовжує розвиватись і переходить на етап закріплення негативних рис і якостей у процесі шкільного навчання, і як наслідок це призводить до того, що школяр не формується як суб'єкт навчальної діяльності.

Елементами, неуспішності в залежності від перебігу навчальної діяльності учнів є [3, с. 225]:

- неоволодіння мінімально необхідними операціями творчої діяльності, комбінування і використання у новій ситуації наявних знань, умінь і навичок;
- небажання одержувати нові знання теоретичного характеру;
- уникання труднощів творчої діяльності ;
- пасивність у виконанні завдань підвищеної складності;
- небажання оцінювати власні досягнення, удосконалювати набуті уміння і навички;
- незасвоєння понять у системі.

О. Я. Савченко виділяла п'ять груп дітей з різним ставленням до навчальної діяльності. Одна з яких це невелика група дітей (приблизно 4-5 у класі), які майже ніколи не

можуть самостійно виконати навчальне завдання. Це по-різному проявляється на уроці. Один охоче слухає, жести, мімікою показує, як «напружено» думає, піднімає щоразу руку.

Майже в кожному класі є діти, які засмучуються, зіщулюються, коли розуміють, що їм робота не під силу, хочуть зробитися непомітними. Для них головне, щоб учитель їх не питав, щоб урок закінчився якнайшвидше. Серед них є і пустуни, які вже не бояться показувати байдужість до сумлінної роботи, пошук нових знань їх відверто не цікавить, а погані оцінки надовго не засмучують.

Причини тут різні: незрілість дитини, слабка підготовка, глибока занедбаність. Цих дітей об'єднує негативне ставлення до навчання, бо воно потребує значних розумових зусиль. Вони вчать тому, що цього вимагають дорослі, і на уроці лише «присутні» [6].

Отже, як показує аналіз педагогічної літератури існують різні підходи до поняття «неуспішність у навчанні». Деякі автори розглядають його через визначення «невстигання», «відставання», інші через поняття «важкі діти» і «педагогічну занедбаність».

1. Бабанский Ю.К. О причинах неуспеваемости школьников и путях её предупреждения / Ю.К. Бабанский. - Ростов-на-Дону, 1972.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посібник / Н.П. Волкова. – К. :Академвидав, 2007.- С. 422- 427.
3. Гильбух Ю.З. Психолого-педагогические основы индивидуального подхода к слабоуспевающим ученикам: пособие для учителей классов выравнивания / Ю.З. Гильбух. - К., 1985. – 176 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
5. Савченко К. Психологічні чинники і фактори неуспішності молодших школярів / К.Савченко. // Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість. - К.: Знання, 1999. - С.115-118.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. - К.: Генеза, 2002. - 368 с.
7. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором // Твори в 5 томах. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. Школа,1976.- Том 4. – С. 509 – 525.
8. Цетлин В.С. Доступность и трудность в обучении / В.С.Цетлин. - М.: Знание, 1984. - 79с.

ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ УЧНІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ (на прикладі уроків природничо-математичного циклу)

Копильчук В., магістрантка педагогічного факультету,

Будник О. Б., доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

У статті розглянуто особливості інтеграції математичної і природничої освіти. Обґрунтовано основні вимоги до проведення інтегрованих уроків у загальноосвітніх навчальних закладах. Розкрито характерні риси інтегрованого уроку, а також відмінності інтегрованого уроку від традиційного. Висвітлено чинники, що впливають на ефективність проведення інтегрованих уроків; вказується на доцільність дотримання при їх підготовці принципів наочності, системності, науковості, наступності, свідомості знань.

Ключові слова інтеграція, інтегроване навчання, інтегрований урок, дидактичні принципи, природничо-математичні дисципліни, сучасна освіта;

Постановка проблеми. Для сучасного етапу розвитку початкової школи характерним є ускладнення змісту освіти, зростання обсягу необхідної інформації та зменшення часу, відведеного на її засвоєння, а також формування у дітей цілісної картини світу. Пошуки шляхів удосконалення системи освіти привели до відродження такого методичного явища, як інтеграція навчання. В Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом реформування освіти поряд з принципами гуманізації та диференціації [1]. Потреба об'єднати в єдине ціле інформацію про оточуючий світ, створити, таким чином, цілісну картину подій і явищ, сформувані в учнів дійсно науковий світогляд завжди було пріоритетним завданням загальної середньої освіти [2].

Актуальність теми. Основне завдання сучасної початкової школи - переорієнтувати навчання на освоєння знань, умінь та ставлень, які потрібні сучасній людині для життя, заохочувати дітей до навчання, робити їх успішними. Урок як організаційна форма навчання постійно зазнає багатьох змін у своїй побудові у зв'язку із змінами вимог до якості освіти, що їх висувають у різні часи перед школою влада, суспільство і педагогічна наука. Ідея інтегрованого навчання є однією з провідних ідей сучасної освіти, оскільки модель навчання, побудована на засадах інтеграції, знімає проблему інтелектуального перенавантаження молодших школярів, сприяє цілісному розумінню світу учнями початкової школи,

формуванню міжпредметних і ключових компетентностей учнів, стимулює розвиток пізнавальних і творчих здібностей, розв'язує суперечності в наступності між дошкільною та початковою освітою.

Для впровадження інтегрованого підходу в навчання, який передбачено Концепцією «Нової української школи», потрібно перенавчити 22 тисячі вчителів початкової школи України, які у 2018 році будуть навчати першокласників. Сьогодні ідея інтеграції змісту і форм навчання приваблює багатьох вчителів-практиків. Саме дослідженням дидактичних особливостей інтеграції змісту навчання займалися видатні педагоги: О. Біляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, Ю. Колягін, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Светловська та інші.

Мета статті – висвітлити особливості інтеграції математичної і природничої освіти у змісті початкової освіти в Новій українській школі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до світових стандартів освіти розробка державних стандартів природничо-математичної освіти в Україні має базуватись на філософському підході до інтеграції різнорідних знань, поглядів на людину і суспільство, гуманізації та гуманітаризації освіти. Цього вимагає і завдання формування планетарного мислення сучасної людини. У сучасному педагогічному процесі значного розвитку набула ідея міжпредметної інтеграції. Інтегрований урок – це спеціально організований урок, мета якого може бути досягнута лише при об'єднанні знань з різних предметів, спрямованих на розгляд і вирішення будь-якої прикладної проблеми, що дозволяє домогтися цілісного, синтезованого сприйняття учнями досліджуваного питання, яке має спрямованість [8].

Аналіз чинних програм для чотирирічної початкової школи та вивчення досвіду вчителів свідчить про широкі можливості для інтеграції навчального матеріалу з окремих предметів. Такі нестандартні уроки дають можливість учителю разом із учнями опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, домогтися формування міцних, усвідомлених міжпредметних зв'язків, уникнути дублювання у вивченні низки питань.

Традиційної методики проведення інтегрованих уроків ще немає. Але вчитель завжди усвідомлює головне дидактичне завдання уроку: чи то повторення навчального матеріалу, його закріплення, чи то набуття умінь і навичок, засвоєння нових понять, закономірностей, або ж прагне до реалізації декількох дидактичних завдань, що має місце в комбінованому уроці.

На інтегрованих уроках діти працюють легко, із цікавістю засвоюють широкий матеріал. Важливим є те, що придбані знання і навички застосовуються школярами в їх практичній діяльності не тільки в стандартних ситуаціях, а й дають вихід для прояву творчості та інтелектуальних здібностей.

Інтегровані уроки розвивають мислення і мовлення школярів, їхню увагу, пам'ять, спостережливість, кмітливість, ініціативу, самостійність, наполегливість, працьовитість, чуйне, уважне ставлення один до одного та багато інших позитивних якостей особистості, які так важливо закладати якомога швидше. Інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Такий урок спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах.

Мета інтегрованих уроків у початковій школі:

- створення передумов для різнобічного розгляду певного об'єкта, поняття, явища;
- формування системного мислення;
- збудження уваги;
- формування позитивно емоційного ставлення до пізнання;
- формування творчих пізнавальних здібностей учнів;
- формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їхньої пізнавальної діяльності;
- підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу;
- створення творчої атмосфери в колективі учнів;
- виявлення здібностей учнів та їх особливостей;
- формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями між предметних зв'язків, опорними схемами;
- підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається;
- ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання;
- формування особистості, здатної розв'язувати складні життєві проблеми.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного саме в тому, що: предметом вивчення на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про суть яких міститься в різних початкових дисциплінах; на уроках застосовується широка палітра використання між предметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових об'єктів; інтегрованим урокам відповідає своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, які сприяють його організації та реалізації поставлених цілей.

Інтегровані уроки цікаві тим, що вони дають можливість творити учителям та учням. Усі без винятку етапи уроку повинні бути пов'язані між собою, розповідати одну і ту саму історію, повсякчас ускладнюючи завдання. Але при цьому всі завдання мають бути різного характеру, від простішого до складнішого. І при цьому дітям їх не складно, а цікаво їх виконувати.

Підготовка до інтегрованих уроків забирає багато часу. До нього повинні бути готові учні, а, насамперед, вчитель. Урок не повинен бути перенасиченим, містити в собі багато різної інформації. З такого уроку діти винесуть мало користі. А от коли все ґрунтується навколо однієї певної теми, то результативність буде високою. Молодші школярі найкраще сприймають матеріал, який подається в ігровій формі, тому доцільно використовувати ігрові ситуації, творчі, а можливо навіть фантастичні, історії. Навчальні ігри можна проводити на будь-якому етапі уроку. Як правило, під час навчальної гри навіть сором'язливі, невпевнені у собі діти стають активними. Якщо після уроку у дітей світяться радістю очі, сяють посмішки - урок досяг своєї мети. Дуже важливо, щоб учень лишив згадку про такий урок. Тому доцільно організувати урок так, щоб в кінці учні виготовили маленький „витвір мистецтва“. Це може бути малюнок, аплікація, об'ємний виріб із певного матеріалу, тощо.

Доцільніше використовувати інтеграцію на уроках узагальнення, на яких навчальний матеріал реалізується навколо фундаментальних знань разом із матеріалом практичної спрямованості.

До інтеграції з різних предметів є конкретні вимоги: наукові знання повинні висвітлювати багатогранність проблеми, що вивчається, її цілісність і взаємозв'язок; відбір та інтеграція знань повинна здійснюватися на теоретичному рівні та підкорятися меті реалізації навчально-пізнавальної, соціально культурної функцій основ інтеграції знань.

Особливості інтеграції математичної і природничої освіти:

- ✧ навчання повинне бути побудоване таким чином, щоб формувати в учнів здатність відтворювати раніше засвоєні знання для кращого запам'ятовування нового матеріалу;
- ✧ систематичний розвиток педагогічно доцільних взаємодій між розділами навчальних предметів природознавства й математики – одне з необхідних умов розвитку пізнання учня наукового змісту, а через нього – до розуміння самої об'єктивної дійсності;
- ✧ сприйняття природничих і математичних понять носить схожу природу й доповнює один одного;
- ✧ виходячи із проаналізованих передових робіт учителів багато хто з них використовують, і досить успішно, даний тип інтеграції;
- ✧ освітні програми по природознавству і математиці дозволяють повною мірою використати даний тип інтеграції в навчальному процесі початкової школи;

Висновки. Інтеграція навчальних предметів – це вимога часу, це творчість, самобутність, мистецтво педагога. Інтегрований урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу учнів, такий урок дає можливість підводити дітей до усвідомленої і емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої думки. Таким чином, методично правильна побудова і проведення інтегрованих уроків впливають на результативність процесу навчання: знання набувають якості системності, уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, ефективніше формуються їхні переконання і досягається всебічний розвиток особистості.

1. Вашуленко М. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математики, навколишній світ) / М. Вашуленко, Н. Бібік // Початкова школа. – 2001. – № 8 – С. 24-30.
2. Козловська І. М. Дидактична інтегродогія: сутність, теоретичні основи, застосування / І. М. Козловська // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1. – С. 51–60.
3. Лошкарева Н.А. Междпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса. – М. : МГПИ, 1981.

4. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання / М. Іванчук // Початкова школа. – 2004. – № 5. – С. 10-13.
5. Луцик Д. Проблема інтеграції навчально-виховного процесу в початкових класах, шляхи її розв'язання / Д. Луцик // Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. «Шляхи інтеграції навчально-виховної роботи в початкових класах». – Дрогобич, 1997. – С. 5-8.
6. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. // Освіта України. - 2002. - № 33. - С. 4.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. - К. : Абрис, 1997. - 416 с.
8. Пушкарьова Т. Програма інтегрованого курсу „Навколишній світ” / Т. Пушкарьова // Початкова школа. – 2001. – №8. – С.31-36.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПРИРОДОЗНАВСТВА»

Кордюк К., 5 курс початкова освіта

Струк А., кандидат педагогічних наук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
місто Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. У статті розглядаються питання формування навчально-дослідницьких умінь учнів початкової школи у процесі вивчення курсу «Природознавства». Розкрито значення курсу «Природознавства» в освоєнні учнями дисциплін природничо-наукового циклу, пропонуються методи, прийоми, шляхи удосконалення процесу формування в учнів молодших класів дослідницьких умінь на уроках природознавства і форми природодізнавальної діяльності, в ході яких формуються дослідницькі вміння учнів.

Ключові слова: підготовка, дослідницька робота, процес спостереження, пізнавально - пошукова діяльність.

Основним фактором розвитку дитини є її практична діяльність. У період шкільного дитинства при сприятливих умовах життя інтенсивно розвивається інтелектуальна й емоційно-вольова сфера дитини, закладаються основи правильного відношення до предметів й явищ навколишнього середовища. Важливий фактор впливу на дітей – систематична, цілеспрямована навчально-виховна робота, у якій особливе місце займає процес ознайомлення із природою. При ознайомленні учнів з багатогранністю навколишнього світу формується гармонійно розвинута особистість в якій розвивається уявлення, що природа єдине ціле, виробляються інтелектуальні і практичні вміння, виховується шанобливе ставлення до природи, формується науковий світогляд, екологічна культура мислення, вміння пізнання дійсності, що задовольняють потяги дитини до дослідництва і висновків.

Ефективність процесу навчання складається не тільки в тому, щоб дати учням глибокі й міцні знання, але й в організації самостійного їх набуття, творчого підходу до навчання й практичного застосування знань.

Особлива увага приділяється розвитку в школярів самостійній розумовій діяльності в процесі засвоєння знань. В таких випадках вчитель при вивченні курсу природознавства застосовує практичні методи навчання.

Курс природознавства, особливо початкової ланки, має важливе значення в освоєнні учнями дисциплін природничо-наукового циклу. Від того, наскільки повно молодші школярі опанують основи природничих наук, залежать їхні подальші успіхи в освоєнні біології, географії, фізики, хімії.

Зміст матеріалу, досліджуваного на уроці, його специфіка диктують використання певних методів і прийомів у їхньому розумному сполученні. Для того, щоб учень зміг більш глибоко та повніше зрозуміти тему уроку, необхідно розвивати в дитини дослідницькі вміння, чим самим привчати її до саморозвитку.

Дослідженнями встановлено, що школярам доступне розуміння причин багатьох природних явищ, цілісне сприйняття природи. Вченими (А.Я. Герд, Б.Е. Райков, К.П. Ягодовский, М.Н. Скаткин) доведено, що знання про природу повинні даватися методами природних наук, тобто практичними методами навчання, спостереженням і дослідженнями. Вони дають можливість учням найбільше повно пізнати природні закономірності, побачити взаємозв'язки між компонентами природи, сприяють розвитку самостійності й активізації розумової діяльності.

Процес формування будь-якої особистісної якості неможливий без створення визначених умов, що забезпечують його успішність. У педагогічному плані це виражається в створенні таких умов, що забезпечили б досягнення заздалегідь очікуваного результату. У

зв'язку з цими умовами закріплення стійкого дослідницького інтересу в учнів є включення до змісту навчально-пізнавальної діяльності елементів дослідницької діяльності. Динаміка інтересу учнів до навчально-дослідницької роботи буде змінюватися в позитивний бік, якщо цілі й задачі цієї роботи будуть усвідомлені учнями в особистісному сприйнятті. Програма роботи, її зміст, методи можуть залишитися мертвою схемою, якщо сам учень не буде розуміти мету майбутньої роботи, якщо він виявиться нездатним зрозуміти значимість її у своєму інтелектуальному й духовному становленні, якщо він не буде володіти методикою навчально-дослідницької роботи.

Важливою умовою формування в учнів інтересу до навчально-дослідницької роботи є розмаїття її форм, що сприяє активізації пізнавальної пошукової діяльності учнів, удосконаленню навичок і умінь раціональної розумової праці, розвитку умінь формулювати й вирішувати задачі.

Навчально-дослідницька діяльність дозволяє розвивати здатність аналізувати й узагальнювати факти, приймати рішення, сприяє індивідуалізації навчання, забезпечує творче співробітництво вчителя й учня, забезпечує вплив особистості вчителя на формування особистості школяра.

Однією зі значимих умов, що забезпечують становлення інтересу учнів до навчально-дослідницької роботи, варто вважати створення при виконанні дослідницьких завдань ситуації успіху й волі вибору для кожного учня.

Перші позитивні результати дослідницької роботи, відчуття успіху, радості й задоволення від досягнутого закріплює інтерес у школярів, виробляє потребу в систематичних заняттях дослідницького плану.

Не менш важливою умовою формування дослідницьких інтересів школярів є організація навчання, заснованого на принципах новизни навчального матеріалу, його відповідності сучасним науковим досягненням і практичній значимості, високій активності тих учнів, яких навчають, які повинні одержувати знання не в готовому вигляді, а в результаті самостійного розв'язання навчально-дослідницьких задач.

Формування і розвиток творчої активності учня, здатності самостійно працювати розглядається як пріоритетний напрямок у діяльності сучасних шкіл. І якщо недостатність формальних знань школярів поповнити відносно нескладно, то розвиток самостійності мислення потребує великих зусиль. На мій погляд, гарним інструментом для цього є навчально - дослідницька робота (НДР) учнів. НДР учнів являє собою систему виховання творчої особистості в процесі дослідницької діяльності, в ході якої в школярів формується здатність до всіх видів творчості (від суб'єктивного до об'єктивного) – творча активність, високі особистісні якості.

Забезпечити тісний зв'язок НДР з навчальним процесом, зі змістом занять і технологій навчальних занять – актуальна задача педагогів. Це дозволить органічно включати в навчальну програму завдання дослідницького характеру, визначати методику виконання НДР, прогнозувати її результати. Особливістю навчального процесу, спрямованого на навчально-дослідницьку діяльність, є фактор суб'єктивного, „відкриття” нового знання, що має не об'єктивну, а лише суб'єктивну значимість і новизну. В ході дослідницької діяльності учень „відкриває” нове значення про об'єкт дослідження, способи або засоби ведення цієї діяльності. А на цій основі відбувається активний „мікророзвиток” його особистості, і насамперед його дослідницьких умінь і здібностей .

Таким чином, курс природознавства в школі відіграє особливо важливу роль в становленні особистості, розвитку та виховання дитини, а відтак, важливим є завдання добору підходящих методів навчання для розвитку в них дослідницьких вмінь, а також зацікавлення, активізації пізнавальної діяльності учнів

Отже, загальноновизнано, – що розвиток дослідницьких вмінь у молодших школярів забезпечує міцність і усвідомленість знань, розвиток мислення, пам'яті, мови, спостережливості й інших цінних особистісних якостей учнів.

1. Венгер А.Л. «Психологічне обстеження молодших школярів» А.Л. Венгер, Г.А. Цукерман. - М.: ВЛАДОС-ПРЕС, 2005. - 159 с. -с.56.
2. Дік Н.Ф. « Початкова школа від А до Я: Практичний посібник для вчителя.» - Ростов-на-Дону: Фенікс, 2006. - 320 с. -с.156.
3. Савенков А.І. «Маленький дослідник. Як навчити молодшого школяра здобувати знання.» - Ярославль: Академія розвитку: Академія Холдинг, 2002. - 208 с. -с.125.

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Костира Н., IV курс, факультет педагогіки та психології
Прибора Т., доцент ЦДПУ імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

Анотація. У статті автором відображено, яку роль в житті сучасних дітей посідає сюжетно-рольова гра. Наголошено на тому, що гра є активним засобом виховання і в молодшому шкільному віці, визначено вимоги до її організації. Демонструються думки багатьох відомих учених щодо використання сюжетно-рольової гри в процесі морально-етичного виховання дітей початкової школи. Звертається увага на те, що від педагогічної майстерності вихователя, його культури залежить рівень загального розвитку дитини.

Ключові слова: морально-етичне виховання, сюжетно-рольова гра, молодші школярі.

Постановка проблеми. Упродовж життя людина грає ту чи іншу соціальну роль, що відведена їй у суспільстві. Вона програє близько ста ролей і до виконання кожної з них готується сама або її готує суспільство. Ще колись А. Макаренко писав: «Гра має важливе значення в житті дитини... Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі...» Отже, гра, її організація – ключ в організації виховання.

Аналіз досліджень. Особливо важливе значення для всебічного виховання, особливо морального, надається ігрової діяльності, в процесі якої дитина активно пізнає навколишню дійсність і опановує суспільним досвідом, нормами поведінки, загальнолюдськими цінностями, накопиченими попередніми поколіннями. Про цей аспект писали такі науковці: О. Ворожейкіна, І. Дзелякова, В. Майоренко, Г. Тарасенко, Л. Пилипенко, Т. Троценко, М. Федорова, Л. Ельконінова, Е. Аркін, А. Запорожець, Д. Менджеричька, Д. Маллаєв, П. Рудік, К. Ушинський, А. Усова та ін.

Дослідження вітчизняних педагогів і психологів Л. Виготського, Р. Жуковської, А. Леонтєва, Д. Менджеричької, С. Рубінштейна, А. Усової, Д. Ельконіна та ін. показали, що гра є провідною діяльністю, яка забезпечують всебічне виховання і розвиток дітей не тільки дошкільного віку, а й продовжує бути активним засобом і в молодшому шкільному віці.

Мета статті – розглянути специфіку організації сюжетно-рольової гри в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. «Дитина 6–7 років, – як відзначає український академік О. Савченко, – одночасно тяжіє до двох видів діяльності: ігрової та навчальної. Своєрідність цієї ситуації в тому, що нерозвинені пізнавальні можливості дітей цього віку підкріплюються сильними ігровими мотивами, потребою емоційного контакту й підтримки дорослого. Можна сказати, чим сильніше була розвинена в дитини до школи ігрова діяльність, тим виразніше в маленького школяра прагнення утвердити себе в новій соціальній ролі – ролі учня. Отже, навчальна діяльність визріває в надрах ігрової і лише поступово стає провідною» [4, 173].

Українські науковці С. Максименко, К. Максименко, О. Главник вказували, що оскільки основним методом і формою навчання та виховання першокласників є гра, слід активно включати її в навчально-виховний процес. Гра має особливе значення для формування вміння вчитися та служить природним і незамінним засобом самовиховання, самонавчання, самопізнання, самореалізації дитячої особистості [1, 19].

У період дитинства саме гра, що моделює і перетворює реальність, є одним з основних видів діяльності дитини як визначального чиннику її розвитку. У початковій школі гра супроводжує навчальну діяльність, сприяючи її становленню, а також полегшує адаптацію до школи.

Академік НАПН України, доктор психологічних наук С. Максименко писав: «Оскільки гра – незамінна складова дитячого життя, потрібно розглядати гру як частину навчально-виховного процесу й водночас як педагогічний метод, який використовується для реалізації актуальних завдань морально-етичного виховання молодших школярів» [1, 20].

Сюжетно-рольові ігри посідають особливе місце в моральному вихованні дитини. Вони мають здебільшого колективний характер, тому що відбуваються суттєво взаємно у суспільстві [2, 14].

Сучасний російський психолог, що спеціалізується на проблемах дитинства Л. Ельконінова зазначає, що самостійність дітей у сюжетно-рольовій грі – одна з її характерних рис. Діти самі обирають тему гри, визначають лінії розвитку, вирішують, як

стануть розкривати ролі, де розгорнуто гру і т. д. При цьому немає нічого неможливого: можна, сівши в крісло-«ракету», опинитися на Місяці, за допомогою палички-«скальпеля» – зробити операцію. Творчий характер сюжетно-рольової гри визначається наявністю в ній задуму, реалізація якого пов'язана з активною роботою уяви, з розвитком у дитини здатності відображати свої враження про навколишній світ [5, 60].

Але для того, щоб виховання школярів в процесі сюжетно-рольової гри відбувалося, вчителю необхідно правильно керувати ігровою діяльністю. Керівництво цим видом ігор вимагає від нього великої майстерності і педагогічного такту.

Крім цього сюжетно-рольова гра має відповідати низці вимог, які запропонувала український науковець О. Ворожейкіна:

1. Гра повинна стимулювати мотивацію, викликати в школярів інтерес і бажання добре виконати завдання; її варто проводити на основі ситуації, що адекватна до реальної ситуації спілкування.

2. Рольова гра має бути добре підготовлена з погляду змісту і форми, а також чітко організована.

3. Рольова гра має бути прийнята всією групою учнів.

4. Вона неодмінно проводиться в доброзичливій творчій атмосфері, викликає в школярів почуття задоволення і радості.

5. Гра організовується таким чином, щоб учні могли в активному мовному спілкуванні з максимальною ефективністю використати мовний матеріал.

6. Учитель неодмінно сам має вірити в ефективність рольової гри.

7. Набуває значущості вміння вчителя встановити контакт з учнями [2, 56 – 57].

Український освітянин І. Дзелякова наголошує на тому, що кожному педагогу слід пам'ятати: коли якусь гру застосовують надто часто, виникає небезпека втрати інтересу дітей до неї, бо зникає новизна. Вона радить лишати незмінними ігрові дії, а у зміст треба вносити щось нове: ускладнювати правила, змінювати предмети, включати елементи змагання, починати гру з несподіваної лічли і ігрового зачину [3, 52].

Висновки. Узагальнюючи сказане, ми дійшли висновку, що для ефективності процесу морально-етичного виховання молодших школярів потрібно активно використовувати в цьому процесі сюжетно-рольові ігри, для того щоб діти здобували суспільно-корисний досвід та краще засвоювали моральні норми поведінки.

1. Готовність дитини до навчання / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. – К.: Мікрос-СВС., 2003. – 112 с.

2. Гра в початковій школі / уклад. О. М. Ворожейкіна. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 191 с. – (Серія «Позакласні заходи»).

3. Дзелякова І. Гра як один із методів виховання учнів початкових класів / Іванна Дзелякова // Початкова школа. – 2016. – № 10. – С. 52.

4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя / О. Я. Савченко. – К.: Магістр-8, 1997. – 256 с.

5. Эльконинова Л. И. Полнота развития сюжетно-ролевой игры [Електронний ресурс] / Л. И. Эльконинова // Культурноисторическая психология. – 2014. – № 1. – С. 54–62. – Режим доступу: https://psyjournals.ru/files/67614/kip_2014_1_elkoninova.pdf – Назва з екрану.

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Курніта І., магістрантка 1 курсу педагогічного факультету

*Оліяр М., доктор педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
Україна*

Анотація. Проблема розвитку інтелектуально-творчих умінь є однією з провідних у сучасній початковій школі. Творчість, винахідливість та інновації - ключ до успіху в усіх видах діяльності сучасної людини. Проблема розвитку інтелектуальних і творчих умінь учнів хвилювала в різні часи філософів, педагогів, психологів. Накопичено певний досвід формування інтелектуальних і творчих умінь учнів. На основі досліджень з історії педагогіки виділено чотири періоди розвитку проблеми формування інтелектуальних умінь учнів у теорії та практиці навчання. Аналіз педагогічних досліджень останніх років свідчить про значний інтерес учених до даної проблеми.

Ключові слова: інтелектуально-творчі вміння, початкова школа, учень початкової школи, періоди розвитку проблеми формування інтелектуальних умінь.

Постановка проблеми. У наш час суспільство продукує запит на ініціативних, із високим рівнем інтелекту, творчих особистостей, котрі спроможні створювати щось нове, формувати автентичні ідеї, вирішувати складні завдання тощо. Тому необхідно ще із раннього дитинства допомагати дітям знайти себе і правильно підтримувати їх розвиток.

Ключем до успіху виступають творчість, винахідливість та інновації. Для того, щоб підготувати учнів до життя і праці в XXI столітті, слід розвивати інтелектуально-творчі уміння школярів. У сучасній школі проблема розвитку інтелектуально-творчих умінь є однією із основних.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Проблема розвитку інтелектуальних і творчих умінь учнів хвилювала в різні часи філософів, педагогів, психологів. Серед учених та мислителів, які розмірковували над питанням розвитку інтелектуальних і творчих умінь, були Аристотель, Платон, Сократ, пізніше Я. Коменський, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Питанню формування цих умінь присвятили праці такі сучасні педагоги і психологи, як Ю. Бабанський, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, І. Лернер, Н. Менчинська, О. Митник, В. Моляко, О. Савченко та ін.

Метою статті є дослідити історіографію проблеми розвитку інтелектуально-творчих умінь учнів заради вдосконалення сучасного освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Тривалий період часу в педагогічній науці існувала думка, що головним для розвитку дитини є передача знань. Проте життя сьогодні доводить протилежне, а саме: сучасна людина – це не лише особистість, котра багато знає, а й та, котра вміє використовувати знання і досвід у складних життєвих обставинах. Найціннішим інтелектуальним умінням людини є вміння знаходити вихід з будь-якої ситуації, оригінально, творчо мислити. А поєднання інтелекту і творчості обумовлює формування самодостатньої особистості.

Процес розвитку інтелектуально-творчих умінь молодших школярів сьогодні цікавить велику багатьох науковців та вчителів-практиків. Інтелектуальні і творчі уміння тривалий час розглядалися окремо, проте зараз вони вивчаються як синтезоване поняття. Ця проблема не нова, адже з давніх часів філософи цікавилися перспективами розвитку людського інтелекту. Одні вчені зазначали, що інтелект є спадковою рисою. Інші вважали, що темп сприймання інформації із середовища і реагування на зовнішні подразники тісно пов'язані з інтелектом особистості. Сьогодні психологи погоджуються із визначенням інтелекту як здатності індивіда адаптуватися до навколишнього середовища [1].

На основі досліджень з історії педагогіки виділяємо такі періоди розвитку проблеми формування інтелектуальних умінь у теорії та практиці навчання: I етап – епоха античності (до V ст.); II етап – дидактичні системи середньовіччя та епохи Відродження (V – I пол. XVII ст.); III етап – дидактичні теорії та системи епохи Просвітництва (I пол. XVII ст. – XIX ст.); IV етап – дидактичні новації (кінець XIX ст. – до наших днів) [2, с. 4-5].

У Давній Греції та Римі освіта займала вагоме місце. Обов'язком кожного вільного громадянина було отримання освіти. У той час найсуворішим покаранням для людини була неосвіченість. Римська система навчання стала однією з перших, яка почала використовувати навчальні підручники і методичні рекомендації для вчителів, що сприяли формуванню інтелектуальних умінь учнів і значно полегшували роботу педагогів того часу [2].

Значний внесок у розвиток проблеми формування інтелектуальних умінь зробили відомі грецькі філософи. Так, школа Піфагора, за його замислом, повинна будувати свою діяльність на гармонії відчуттів, бажань, мислення і збагачувати знання учнів різноманітною інформацією. Кардинально іншою була концепція мислителя Сократа. Вона отримала назву «евристична або сократівська бесіда», базувалась на самостійному пошуку істини у ході бесіди з учителем. Евристична бесіда – метод навчання, коли вчитель не повідомляє учням готові знання, а логічно пов'язаними запитаннями залучає їх до розв'язання проблеми на ґрунті здобутих ними знань, власних спостережень, життєвого досвіду [3, с. 359]. Саме цей метод є одним із найкращих щодо формування інтелектуальних умінь у процесі навчання молодших школярів.

Певну методику формування інтелектуальних умінь учнів у своїх творах «Держава» і «Закон» запропонував видатний філософ і педагог Платон. Він розробив ігрову форму навчання, яка в той час була універсальною для навчання молодших школярів [4]. На

необхідності розвитку емоційної, вольової, інтелектуальної сфер особистості у своїх працях наголошував учений-філософ Аристотель [3].

В епоху середньовіччя і Відродження побутувала думка, що інтелект – це дар Божий. Саме в цей історичний період виникла система лицарського виховання та освіта для дівчат. Перша із зазначених систем сприяла фізичному розвитку дітей і формувала потрібні інтелектуальні вміння. У цей же період освіта жінок, а саме їх інтелектуальний розвиток, виходить на передній план життя суспільства [4].

Формування інтелектуальної сфери індивіда стає одним із важливих підґрунть філософсько-психологічних течій у педагогіці, а саме гуманістичної течії. Її представники Ф. Рабле, Е. Роттердамський, М. Монтень вважали, що головним завданням освіти є допомога школяреві у формуванні особистих переконань, суджень і на основі них інтелектуальних умінь [4].

В еру Просвітництва розвинулась психологічна теорія інтелектуалізму, відповідно до якої основним засобом самопізнання і поведінки особистості вчені вважали інтелект. Прихильники теорії стверджували, що головним механізмом діяльності інтелекту є асоціації. За допомогою асоціацій здійснюється насамперед процес мислення людини.

Слід звернути увагу на теорію вільного виховання, яку сформував відомий французький філософ Ж. Ж. Руссо у романі-трактаті «Еміль, або Про виховання». Науковець розробив вікову періодизацію навчального процесу, враховуючи інтелектуальний розвиток та інтелектуальні вміння дитини [4].

Новатор у галузі дидактики Я. А. Коменський, вважав школу «майстернею» людяності та інтелекту. Його принцип природовідповідності у навчанні в праці «Велика дидактика» посідає вагомe місце і є основним стосовно формування інтелектуальних умінь молодших школярів [2].

На четвертому етапі дидактичних новацій розвинулась «реформаторська педагогіка». В основу її досліджень ставилась особистість дитини. Започаткувала цей етап американський педагог Елен Кей, а розвивали її прихильники експериментальної педагогіки А. Біне, Є. Торндайк та інші. Вони працювали над дослідженням формування інтелектуальної сфери і запропонували принцип саморозвитку дитячої особистості [3]. Однак цей етап можна вважати неповним без ідей М. Монтесорі і С. Френе, які обґрунтували ідеї «самовиховання» і «самонавчання» особистості [3; 4].

Значну увагу проблемі інтелектуального розвитку приділяв видатний учений-дидакт К. Д. Ушинський. Він розробив методіку роботи вчителя на уроці з метою формування інтелектуальних умінь учнів. Педагог пропонував упроваджувати різні ефективні методи навчання, а саме: пояснення нового навчального матеріалу; вправи – письмові, графічні, індивідуальні; фронтальні форми роботи тощо. На його думку, для правильної організації навчання дітей, розвитку їх розумових здібностей та формування інтелектуальних умінь треба враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів, здійснювати правильне дозування змісту навчального матеріалу, зважати на посиленість його для учня, послідовність і систематичність вивчення, розвиток свідомості й активності, міцність засвоєння знань, зв'язок навчання з вихованням та ін. [2, с. 22].

Проблема розвитку творчих умінь учнів також має тривалу історію. Як і розвиток інтелектуальних умінь, вона походить із сивої давнини, з часів Давньої Греції. З грецької «талант» перекладається як вага, міра, рівень здібностей. Видатний філософ Аристотель вважав, що талант – це природний дар, природна здібність людини до успішного виконання справи. Платон у праці «Світова душа» стверджував, що в основі творчості лежать два її різновиди – людська і Божя, і людська творчість залежить від Божої іскри. Отже, інтуїція, натхнення, талант, за Платоном, – дар Божий [6, с. 10].

Г. Сковорода стверджував, що від природи в людині закладені великі творчі можливості, і потрібно лише створити умови для їх розвитку [6, с. 11].

Згодом ідеї про віру в потенціал людини та важливість створення належних умов для його розвитку лунали з уст багатьох видатних педагогів, а саме: К. Ушинського, С. Русової та інших.

У практику початкової школи їх упровадив видатний український педагог Василь Сухомлинський. Він зазначав, що навчання дитини не слід зводити лише до системи знань, до тренувань пам'яті чи до зубріння, яке «отупляє». Необхідно, щоб інтелектуальний розвиток був у поєднанні з творчим. Василь Олександрович описував «уроки мислення» у своїй «Школі радості під блакитним небом», насамперед його цікавило мислення дітей як знаряддя інтелектуального пізнання: «Дуже важливо, щоб у юнацькі роки абсолютну

більшість знань вихованці набували самостійно, щоб педагог був насамперед керівником їхньої самостійної праці» [5, с. 364].

У галузі психології до половини ХХ століття психологи розглядали творчі уміння у синтезі з розумовим розвитком. Дослідження Е. Торренса і Дж. Гілфорда виявили, що існує залежність між рівнями інтелекту і творчості особистості. Вчені встановили закономірність, що чим вищий інтелект, тим ймовірно будуть вищі показники творчості індивіда. Але таке припущення не завжди правильне, адже при рівні IQ індивіда вище 120 залежність зникає. Це можна пояснити тим, що творчість має свої індивідуальні риси, які не тотожні інтелекту [7].

Висновок. Отже, у структурі особистості молодшого школяра вагоме місце посідають інтелектуально-творчі вміння. Їх розвиток – це складний, плановий і систематичний процес. Проведений нами аналіз науково-методичної, педагогічної та психологічної літератури дає можливість стверджувати, що сьогодні накопичений певний досвід формування інтелектуальних і творчих умінь учнів. Аналіз педагогічних досліджень останніх років, свідчить про значний інтерес учених до цієї проблеми.

1. Козігора М. А. Формування інтелектуальних вмінь і навичок у процесі навчання молодших школярів / М. А. Козігора // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. праць / В. М. Мадзігон (гол. ред.) та ін. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2016. – Вип. 1 (16). – с. 74-79.
2. Башманівський О. Л. Формування інтелектуальних умінь старшокласників у процесі навчання предметів мовно-літературного циклу: Монографія / О. Л. Башманівський. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 193 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
4. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч. метод. посібник. Вид. 4-ге / М. В. Левківський. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори у 5-ти томах. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1986. – Т. 1. – 686 с.
6. Коновальчук М. Розвиток творчості молодших школярів : Система літературних завдань. — К. : Шкільний світ, 2010. — 120 с.
7. Мазуровська О. В. Розвиток творчого мислення учнів: Методичний посібник / О. В. Мазуровська. - Вінниця : ММК, 2016. – 38 с.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

*Лазаренко Ю., магістр, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
Барановська І.Г., кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна*

Анотація. В статті порушено питання перспективних шляхів творчої самореалізації молодших школярів. Здійснено аналіз складного та багатогранного поняття «самореалізація», висвітлено фактори, які впливають на цей процес. З'ясовано, що самореалізація – гармонійне розкриття всіх потенційних сил особистості, яке здійснюється в процесі навчання та суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Доведено, що творчість – діяльність людини, яка породжуючи щось нове, відрізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. В творчості дитина само актуалізується, а в процесі творчої діяльності здійснюється підготовка молодших школярів до творчої самореалізації.

Ключові слова: самореалізація, творчість, молодші школярів

За роки незалежності в Україні визначено нові пріоритети розвитку освіти. ХХІ століття висуває до освіти нову вимогу – піднесення авторитету особистості. Головна мета української системи освіти полягає у створенні умов для розвитку і творчої самореалізації кожної підростаючої особистості. У Національній Доктрині розвитку освіти України зазначено, що система освіти має забезпечувати у дітей розвиток творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації.

Сьогодні у навчальних закладах України все більше уваги приділяється пошукам перспективних підходів до гуманізації освіти, стимулювання та розвитку пізнавальної і творчої активності особистості. Серед багатьох предметів, що вивчають учні початкових класів, значний творчий потенціал має мистецтво з притаманним йому впливом на свідомість і підсвідомість особистості, на інтелектуальну і емоційну сферу, на моральне і навіть на

фізичне здоров'я людини. Мистецтво – це своєрідний камертон цивілізації, універсальний спосіб, здатний синтезувати істину, добро й красу, допомагає людині глибше пізнавати себе, свій внутрішній світ, спонукає до самовдосконалення, формує людину-творця.

Проблема самореалізації особистості складна і багатогранна. Її вивченням займаються представники різних наукових шкіл. Однак до сих пір не існує єдиної концепції самореалізації, адже одні вчені вважають самореалізацію явищем, інші – процесом, потребою чи властивістю.

Термін «самореалізація» (selfrealization) вперше наведено в словнику з філософії й психології, виданому 1902 р. в Лондоні: «Самореалізація – здійснення можливостей розвитку». Таке визначення відповідає доктрині, згідно з якою найвищим кінцевим результатом розвитку людини є самореалізація або самоздійснення. Водночас в Оксфордському словнику подано дещо інше визначення цієї категорії: «Самореалізація – це реалізація власних зусиль людини, можливостей розвитку «Я» [3, с. 110].

У філософському словнику термін «самореалізація» трактується як «процес покладання-здійснення людиною свого «Я» у світі. Самореалізація передбачає найоптимальнішу для конкретної людини взаємодію сутнісних сил, розгортання яких є мірилом людинотворчого потенціалу конкретно-історичних типів соціуму й культури. Вона невіддільна від усвідомлення людиною самої себе, хоча й не вичерпується останнім, містить неусвідомлене» [6].

Досліджуючи проблему взаємозв'язку процесу самореалізації та формування всебічно розвиненої людини, у соціокультурному контексті вчені Н.Кленова, Л.Коган, Н.Шаталова та інші виходять з того, що «самореалізація, актуалізуючи потенціал особистості, є способом виявлення, процесом практично-діяльнісного здійснення її індивідуальності», і визначається як «свідомий процес розкриття і визначення сутнісних сил особистості в її багатогранній соціальній діяльності».

Самореалізація – це збалансоване та гармонійне розкриття всіх аспектів особистості; розвиток генетичних та особистісних можливостей. У психологічному словнику за загальною редакцією П.Горностая і Т.Титаренко це поняття розглянуто в декількох значеннях, а саме: здатність людини об'єктивувати багатство власного внутрішнього світу у будь-якій формі діяльності (праця, гра, пізнання, спілкування тощо); процес здійснення (перетворення) здібностей та особистісних потенцій (планів та установок) як у власній діяльності, так і в іншій людині; прагнення розвивати сильні сторони власної особистості [4, с.258].

При величезному різноманітті теоретичних підходів до розуміння феномену «самореалізація» на сьогоднішній день в науці не існує єдиного підходу до його визначення. Більшість психологічних теорій прагнуть до пояснення самореалізації через схожі поняття такого ж рівня, як наприклад, самоактуалізація в теорії А.Маслоу, ідентичність в теорії Е.Еріксона, стратегія життя у психологічній теорії А.Абульханова-Славської та інші.

Дослідники В.Маркін, І.Мартинюк, Л.Сохань, В.Тихонович розглядали проблему самореалізації особистості з позиції вищих суспільних інтересів, як мету соціальної перебудови суспільства, у якому певне місце відводиться людині. Вчені обґрунтовують критерії та принципи розумної побудови життя, механізми і способи само-реалізації.

Як от, І.Мартинюк, характеризує самореалізацію як постійний процес руху до нових цілей, пошуку нових шляхів і можливостей розкриття себе як особистості, дає наступне визначення досліджуваного феномену, – це «процес (та результат) цільної життєдіяльності цілісної людини, що полягає в опрідметненні всього комплексу індивідуальних здібностей та обдарувань і веде одночасно до перетворення його в суб'єкт життя» [2].

Природа самореалізації та механізми її здійснення залежать від умов і факторів, що впливають на її успішність. Вчені виявили дві групи факторів, які впливають на самореалізацію: фактори, що залежать від людини (ціннісні орієнтири, готовність до самобудівництва, гнучкість мислення, воля та ін.); фактори, що не залежать від людини (соціальна ситуація, рівень життя, матеріальна забезпеченість, вплив на людину засобів масової інформації, стан екологічного середовища).

У педагогічній науці поняття самореалізація визначається як прагнення до визнання свого «Я» оточуючими, самостійне створення умов для його повного прояву. Вирішальним фактором в реалізації себе самого і свого потенціалу є не природні задатки людини, а особистісні якості, що сформувалися у процесі виховання і навчання, людина може самореалізуватися як унікальна цілісна особистість тільки спілкуючись з іншими.

Сьогодні молодші школярі мають бути готовими жити в умовах постійних змін, непередбачених ситуацій, щоб само реалізуватися їм потрібно навчитися бути мобільними, гнучкими, творчими. Сучасні педагоги дотримуються думки, що творчість – це історично еволюційна форма активності людей, яка виражається в різних видах діяльності, продуктом яких є щось «нове», що вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю, і призводить до розвитку особистості. Відповідно, щоб створити щось нове і незвичайне потрібно мати знання, вміння і бажання творити та проявити себе.

Як зазначає І.Г.Барановська, творча самореалізація є складним, свідомим, особистісним процесом, який забезпечує активність, самостійність особистості, його адаптованість в умовах навчальної діяльності, мобілізацію на якісний розвиток та втілення у музичній діяльності свого творчого потенціалу [1, с. 8].

На творчу самореалізацію молодшого школяра впливають багато факторів. Його інтерес, наприклад, до різних видів творчої діяльності (малювання, спів, гра на музичних інструментах, слухання музики, ліплення, виготовлення аплікацій) зумовлений не тільки доступністю і привабливістю цих занять, а й віковими особливостями дітей. В процесі творчої діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організувати навчальну діяльність, рефлексія. Виконуючи творчі завдання, діти шукають найзручніші способи, обирають і зіставляють варіанти дій, планують їх порядок та засоби реалізації. Чим більше етапів власних дій може передбачити школяр, чим старанніше він може зіставити їх варіанти, тим успішніше контролюватиме розв'язання завдань. Необхідність контролю та самоконтролю, словесного звіту, самооцінки в творчій діяльності створюють сприятливі умови для творчої самореалізації.

Узагальнивши вище сказане, можемо зробити висновок, що творча самореалізація молодших школярів – надзвичайно складна форма творчої активності, що породжує необхідність розкриття своїх природних здібностей та задатків.

1. Барановська І.Г. Методичні засади художньо-творчої самореалізації підлітків в умовах діяльності ансамблю народної музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / І. Г. Барановська ; наук. кер. О. П. Щолокова ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2007. – 20 с.
2. Мартинюк І.О. Творчий потенціал і самореалізація особистості / І.О. Мартинюк //Психологія і педагогіка життєтворчості. – К., 1996. – 792 с.
3. Огієнко О. І. Освіта впродовж життя як визначальна умова професійної самореалізації особистості / О. І. Огієнко // Наукові записки ВДПУ імені М.Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39. – С. 108 – 111.
4. Психологія личности : словарь-справочник / под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
5. Смирнов В. М. Педагогические теории, системы и технологии/ В. М. Смирнов. – М., 1997.– 124с.
6. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

Маріна Н.І., магістрантка 1 курсу

Оліяр М.П., доктор педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Україна

Анотація. Проблема естетичного розвитку молодших школярів залишається сьогодні актуальною. Особливості молодших школярів найбільше сприяють формуванню в них естетичної культури. Розвиток естетичної культури учнів початкової школи - це систематизований комплекс. Він поєднує уроки естетичного циклу та всі форми позакласної діяльності. Естетична діяльність школярів повинна займати одне провідних місць у позакласній виховній роботі. Позакласне середовище є надійним джерелом розвитку естетичної культури дитини. Використання ігрових форм навчально-виховної роботи є важливою умовою організації естетичної діяльності учнів початкової школи.

Ключові слова: початкова школа, молодший школяр, естетична культура, позакласна робота.

Постановка проблеми. Особливості процесу формування у молодших школярів естетичної культури спрямовують педагогічні зусилля на створення спеціальних умов її

розвитку в позакласній роботі. На наш погляд, хибною є думка, що шкільний урок зможе розв'язати всі проблеми естетичного розвитку особистості, сформувати естетичне ставлення до краси природи та мистецтва.

Позакласна робота у загальній системі освіти виконує випереджувальну і прогностичну функції, тому вона суттєво відрізняється від класно-урочної тим, що ставить у центрі уваги насамперед розвиток творчості дітей. За цих умов важливого значення набуває вивчення можливостей позакласної роботи як цілісної педагогічної системи формування в учнів початкових класів естетичної діяльності. Невимушене спілкування, вільний вибір форм і засобів діяльності є найхарактернішими особливостями позакласної роботи.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Проблема естетичного виховання широко презентована у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти (Е. Водовозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, С. Русової, Е. Михеєвої, К. Ушинського). Психологічні основи естетичного виховання розкрили Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов та ін. Значний внесок у розв'язання проблеми розвитку естетичної культури зробили зарубіжні і вітчизняні вчені М. Аріарський, Д. Генкін, Г. Ескіна, Г. Загадарчук, В. Кірсанов, О. Миронюк, І. Петрова, Ф. Соломонік, котрі розглядають процес естетичного виховання як цілеспрямоване формування якостей всебічно розвиненої особистості, що дає можливість їй сприймати природні та соціальні реалії, діяти і творити відповідно до загальнолюдських ідеалів гармонії та краси.

Проте аналіз шкільної практики, результати проведених досліджень свідчать, що сучасна система освіти не забезпечує достатній розвиток естетичної культури молодших школярів.

Метою статті є дослідити педагогічні умови розвитку естетичної культури молодших школярів у процесі позакласної роботи.

Виклад основного матеріалу. Великою різноманітністю відзначаються форми організації педагогічного процесу. Вони спрямовані на художнє відтворення об'єктів та явищ навколишньої природи на основі творчої ініціативи вихованців і вихователів, духовної єдності особистості й колективу у спільній творчій діяльності. Тому відповідної уваги заслуговує створення педагогічних умов, які б сприяли естетичному вихованню молодших школярів і забезпечили ефективність навчально-виховного процесу.

Д. Джола та А. Щербо, формулюючи загальні завдання естетичного виховання в початкових класах, спрямовують педагогічні зусилля у цій галузі виховної роботи на "поширення сфери дії естетичного ставлення, потреб, переживань - на світ знань, який відкривається дитині, розвиток смаку, тобто вибіркового і в певній мірі свідомого ставлення до різноманітних носіїв естетичних цінностей у природі, творах мистецтва, вигляді та поведінці людей, особистих діяч" [2, с. 84].

Створення духовно піднесеної атмосфери, де креативна діяльність учителя та учнів є основою навчально-виховного процесу, зазначена як один із важливих аспектів у роботах Ш. Амонашвілі, І. Беха, Я. Корчака, В. Сухомлинського, В. Шаталова та ін.

Як показує досвід, учні початкових класів сприймають навколишній світ фрагментарно, поверхово і розрізнено. Діти не можуть у сприйнятому предметі виділити щось основне, осмислити його найважливіші властивості і, як результат, сприйняти предмет цілісно, без чого не може бути естетичного оцінювання. Але вчитель має можливість впливати на формування навичок естетично-оцінного сприймання в першу чергу в позакласній роботі. Саме тут є можливість навчити дітей розрізняти барви, звуки, форми, а також аналізувати те, що сприйнято, цілісно характеризувати об'єкт. Сприймання не може бути естетичним, якщо воно не має емоційного забарвлення. А емоційне забарвлення, у свою чергу, має підґрунтя у минулих враженнях, на основі яких діти вже можуть порівнювати, зіставляти, виділяти, оцінювати. Для естетичних переживань важливим є не тільки розвиток здатності чуттєво сприймати навколишнє (розрізняти барви, звуки, форми тощо), але й використовувати отриману сенсорну інформацію у власній творчості. Таким чином, сенсорну культуру можна назвати передумовою для формування естетичних почуттів.

Великого значення для посилення творчого освоєння дітьми світу набуває розвиток їхнього образного мислення. Молодший школяр мислить образами, а це означає, що мозок дитини створює образи навколишнього світу через певні сигнали, які йдуть по так званих "каналах" через нервові клітини. Мозок дитини, на думку В. Сухомлинського, вимагає виховання розуму і джерела думки серед наочних образів, і передусім серед природи [4]. Тому завдання педагога - навчити школярів "переключати" думки з

наочного образу на "обробку" інформації про цей образ. Дитяче мислення, розумові процеси повинні бути якомога тісніше пов'язані з яскравими наочними образами навколишнього світу. Тоді мистецтво, у свою чергу, покликане задовольняти одну з найвищих потреб людини - художню, яка інтегрує інтелектуальні, емоційні та моральні погребі (Л. Виготський, І. Зазюн, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський та ін.). Наближення до мистецтва, особливо в молодшому шкільному віці, є одним з найбільш значущих чинників, необхідних для створення атмосфери взаєморозуміння й самопізнання у людських стосунках. Тому важливим етапом для формування естетичних почуттів у молодших школярів, на нашу думку, є освоєння дітьми естетичного потенціалу природи і мистецтва на основі поліхудожнього підходу, коли об'єднуються твори різних видів мистецтва за однотипністю художнього образу природи.

Варіативність способів діяльності, форм передачі емоційно-естетичного досвіду ґрунтується на безпосередньому спілкуванні з природою, допомагає поетапно розкрити естетичну сутність природи та мистецтва. Мета такого комплексу - якнайяскравіше показати виражальні можливості різних видів мистецтва у втіленні одного з художніх образів природи, орієнтувати на розвиток творчої активності дітей молодшого шкільного віку. Ефективність естетично-творчого розвитку дітей значною мірою визначається саме інтеграцією різних видів мистецтв у процесі естетичного виховання, оскільки дитина за своєю природою поліхудожня, тобто однаково схильна до сприймання, усвідомлення і перетворення різноманітної художньої інформації [1].

Виходячи з вищесказаного, важливим для формування естетичних почуттів молодших школярів є дотримання певних організаційно-методичних умов. Основною передумовою позакласних занять є: чітка послідовність, систематичність, насиченість пізнавальним змістом; обов'язковий зв'язок із програмовим змістом навчальних дисциплін початкової школи, реалізація якого передбачає застосування різних форм послідовного ознайомлення дітей з естетичним матеріалом природи і мистецтва; пошук найбільш ефективних і цілеспрямованих методів художньо-педагогічного впливу; врахування вікової і психологічної схильності дітей до сприймання природи, творів мистецтва; зростаючий обсяг їх естетичного досвіду; розвиток творчих здібностей школярів на тлі різновидів естетично-творчої діяльності.

Оскільки творча діяльність дитини має переважно образний характер, більшість дослідників наполягають на інтегруванні різних видів дитячої творчості та різних видів мистецтва (Е. Белкіна, Н. Горобець, Н. Гавриш, М. Роганова, К. Тарасова та ін.). Об'єднання різних видів естетично-творчої діяльності (образотворчої діяльності із словесною творчістю, пластичною творчістю із музичною творчістю тощо) поглиблює естетичний розвиток дитини. Синтез мистецтв перетворюється на своєрідну "колиску" естетичного ставлення школяра до власної творчої діяльності, її процесу та результату. Одухотворена високими мотивами творча діяльність молодших школярів подвоює виховний потенціал і стає засобом потужного впливу на естетичні почуття вихованців.

Дуже важливе також використання виховного потенціалу сім'ї з метою стимуляції естетично-творчої активності дітей (В. Сухомлинський, Б. і О. Нікітіни, О. Торшилова). Сім'я є важливим джерелом естетичної інформації. Саме із сім'ї починається пізнання дитиною світу, саме сім'ї притаманне ставлення до дитини у всій повноті і цілісності, врахування її індивідуальних особливостей. Процес естетичного виховання, розпочатий у навчальному закладі, сім'я продовжуватиме і розвиватиме далі, а включення її у творчий процес позитивно впливатиме на стосунки батьків і дітей, на естетичний розвиток дитини. Максимально позитивний ефект виховання, як вважає В. Моляко, може бути досягнутий тоді, коли "вектори вчительського, батьківського збігаються і є творчими по суті" [3, с. 49].

Важливою умовою організації естетично-творчої діяльності у позакласній роботі є використання ігрових форм навчально-виховної роботи, оскільки для ефективного формування естетичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку це найпродуктивніший спосіб.

Сукупність перелічених педагогічних умов є необхідною для формування естетичної культури молодших школярів.

Висновок. Проблема естетичного розвитку учнів початкових класів залишається сьогодні актуальною. Особливу роль в естетичному вихованні молодших школярів відіграє позакласна естетико-виховна робота, де естетично-творча діяльність повинна займати одне з провідних місць. Основними умовами ефективності позакласної роботи у розвитку естетичної культури молодших школярів є: застосування різних форм послідовного ознайомлення дітей з естетичним матеріалом природи і мистецтва; пошук найбільш

ефективних і цілеспрямованих методів художньо-педагогічного впливу; врахування вікової і психологічної схильності дітей до сприймання природи, творів мистецтва; розвиток творчих здібностей школярів на тлі різновидів естетично-творчої діяльності; використання виховного потенціалу сім'ї; застосування ігрових форм навчально-виховної роботи.

1. Выготский Л. С. Психология искусства / Под. ред. М. Г. Ярошевського / Л. С. Выготский. - М.: Педагогика, 1987. - Т.4. - 432 с.
2. Джола Д.М., Щербо А.Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів / Д. М. Джола, А. Б. Щербо. - К.: ІЗИН, 1998. – 390 с.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 147–416.

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ДІТЕЙ ВИКОРИСТОВУВАТИ ДЕКОРАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ КОЛЬОРУ У ВЛАСНІЙ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мей А., студентка 4 курсу педагогічного факультету

Демчик К., старший викладач

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті розглядаються значущі аспекти процесу формування у дітей умінь у власній творчій діяльності використовувати декоративні можливості кольору, оскільки це є однією з провідних проблем художньо-естетичного розвитку та естетичного виховання дітей. Запропоновані ефективні методи та прийоми активного використання можливостей кольорів під час малювання.

Ключові слова: колір, естетичний розвиток, декоративний, художньо-творча діяльність, колорит.

Одним із головних завдань сучасної дошкільної освіти є творчий розвиток у дітей, формування художніх смаків. Серед низки поставлених вимог особистісно-орієнтованої моделі до дошкільної освіти проблема розвитку у дітей умінь використовувати декоративні можливості кольору у власній творчій діяльності набула значної актуальності у сьогоденні [1, с. 124].

Зауважимо, що вчити людину відчувати (переживати), розуміти художні цінності і творити за законами краси – це основні завдання художньо-естетичного виховання, які означені в чинних освітніх програмах.

Багатьма вченими (Е. Белкіна, Н. Зубарева, Р. Казакова, Н. Сакуліна та ін.) були серйозно розроблені теоретичні фундаментальні положення науки про колір, які є домінуючими й сьогодні та надають багатий фактичний матеріал для історичного аналізу змістовності колірної гармонії [3, с. 24].

Здавна колір вважався одним з важливих властивостей предметів і явищ навколишнього життя. Вже в стародавньому світі люди намагалися визначити вплив кольору на людину. Вважалося, що колір впливає на настрій і самопочуття людини. Одні кольори заспокоюють нервову систему (зелений, синій, блакитний), інші, навпаки, дратують, збуджують (червоний, оранжевий, пурпурний, жовті кольори). Іншими словами, колір має на людину неабиякий емоційний вплив [4, с. 79].

В образотворчому мистецтві колір виступає засобом гармонізації форми. Усвідомлення виражальних можливостей кольору надає можливість використовувати його для відтворення власних емоцій, певного стану, настрою в різних видах власної художньої діяльності.

Слід зазначити, що зазвичай дослідження кольору проводиться в комплексі і збагачує науку про колір – кольорознавство, що включає фізичний, фізіологічний і психологічний аспекти вивчення кольору.

Ознайомлення з кольором предметів, об'єктів, явищ навколишнього життя і колірне рішення зображень дітьми в їхніх малюнках, аплікаціях сприяє розвитку у них естетичного сприйняття, почуття кольору. Велику роль у вирішенні цих завдань відіграє ознайомлення дітей з мистецтвом і природою. Про це свого часу писав ще чеський педагог Я. А. Каменський [2, с. 98 – 99].

Інтерес до кольору, на думку Я. А. Каменського, формується у дітей поступово і з урахуванням вікових можливостей. Колір предметів має велике значення у розвитку естетичного сприйняття дітей і може виступати для дитини як один з ознак предмета.

Дошкільники звичайно у своїх живописних роботах не звертають уваги на освітлення. Сонце практично завжди присутнє в їхніх роботах. Діти зображують його кружечком, плямою, трикутником у кутку. Воно може мати промені, сяйво, але в той же час не блищить. Тому тіней в малюнку теж немає. Деревя, будинки, люди, розташовані проти сонця, мають таку ж яскравість, як і освітлені. Вибір фону роботи може говорити про приналежність часу доби – в залежності від того, вибирає дитина жовтий папір або чорний. Але, навіть обравши жовтий фон, дитина намалює на ньому сонячне коло з променями: «Щоб було зрозуміліше». Внизу смужка зеленого кольору – трава. Вгорі – синя смужка неба. Посередині – простір повітря, де росте ліс, літають птахи. А на чорному фоні можуть з'явитися намальовані чорною або темно-синьою фарбою хмари і жовтий коло місяця.

Сьогодні завдання активізації творчих здібностей дітей призводить до необхідності пошуку нових способів художнього вираження. Однією з причин, що ускладнюють сприйняття кольору у дітей, може бути недостатня професійна та методична підготовка педагогів.

Педагог повинен звертати увагу дитини на колірні нюанси тіні і світла. При цьому для наочності можна використовувати репродукції пейзажів та фотографії. На занятті педагогу разом з дітьми слід розглянути, наприклад, як тінь лягає на дерева, а світло місяця висвітлює стовбури та гілки. На багатьох заняттях широко практикується використання колірних квадратиків. Робота з ними багато в чому сприяє формуванню у дітей здатності сприймати тонкі градації кольору [3, с. 46].

Ознайомлювати з кольором можна і за традиційною програмою, яка передбачає, що в три роки діти повинні знати чотири кольори, в чотири роки – 5 – 6 кольорів, в п'ять років – 7 – 8 кольорів, в шість – одинадцять-дванадцять кольорів. А можна і за нетрадиційною методикою ознайомлювати відразу з дванадцятьма кольорами на будь-якому віковому етапі, починаючи з трирічного віку, і словами позначають їх.

Таким чином, діти не вміють користуватися кольором як засобом виразності, тільки після спеціального навчання вони використовують колір в своїх роботах. Необхідно цілеспрямовано вчити дітей розрізняти і називати кольори та їх відтінки.

1. Бренда Маллон. Творческая визуализация и цвет. / Маллон Бренда. – Москва : Галактион, 2001.
2. Все о технике: Цвет. – Киев : АРТ-РОДНИК, 2002. – 144 с.
3. Купер М. Язык цвета. – Москва : Эксмо, 2001.
4. Печенюк Т. Кольорознавство. – Київ : Грані-Т, 2009. – 192 с.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Михайлова Н., II курс магістратури, педагогічний факультет

Бахмат Н., доктор педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація. У статті окреслено важливість формування комунікативної компетентності молодших школярів. За розробленою технологією здійснення цього виду роботи основною одиницею навчання учнів обрано текст, який виконує комунікативну та дидактичну функції. Підібрано тематично спрямований літературно-мовний матеріал (художні тексти, що відповідають літературно-мовним темам, система комунікативних і ситуаційних вправ), що сприяло ефективному формуванню комунікативної компетентності.

Ключові слова: текст, літературно-мовний матеріал, змістовно-мовленнєві завдання, мовний матеріал.

Сучасна освітня система потребує перегляду призначення, функції й уявлень про шкільні навчальні предмети. Найбільшою мірою це стосується української мови, оскільки саме цей предмет є однією з базових дисциплін освітнього процесу в цілому. Українська мова як складник освітньої галузі «Мови і література» в початковій школі включає в себе низку інших дисциплін, а також передбачає різні форми діяльності молодшого школяра, в яких мова відіграє провідну роль.

Особлива значимість надається саме цьому предмету на сучасному етапі розвитку суспільства, коли гостро стоїть проблема пристосування людини до нових життєвих умов, у зв'язку з чим грамотне володіння мовою стає потребою.

Основною одиницею навчання за розробленою технологією є формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами тексту, що виконує комунікативну та дидактичну функції. Критеріями відбору художніх текстів були екстралінгвістичні (позамовні чинники), лінгвістичні (мовні), психологічні, методичні чинники, рекомендації – шкільної навчальної програми з української мови для I-IV класів.

Соціокультурна змістова лінія передбачає загальнокультурний розвиток учнів та підготовку їх до життєдіяльності в українському соціумі і реалізується через виховні цілі уроків української мови шляхом використання текстів певної тематики. Тому, у формувальному експерименті текстовий відбір здійснювався за обраною тематикою та відповідно за однією з основних частин мови «Іменник» [1].

Художні тексти цієї тематики містять величезний виховний потенціал, спрямований на формування у юних громадян нашої країни таких понять, як: назва, державні символи, розташування України в Європі, Україна – спільний дім для всіх народів, які її населяють, роль української мови як державної, державні свята, події історичного минулого, відомі люди минулого й сьогодення, українські національні символи, традиції, народні свята, дитячі фольклорні твори, повага до людей інших національностей, їхніх звичаїв і традицій. На матеріалі теми було сформовано граматичні поняття про іменник як частину мови, який вивчається протягом усього періоду початкового ступеня освіти. Мета засвоєння даної частини мови – грамотне, усвідомлене використання власних висловлювань в усній і письмовій формі, уточнення, поповнення, збагачення словникового запасу тематично обумовленою лексикою – іменниками.

Незважаючи на те, що діючі шкільні підручники з української мови проаналізовано за трьома частинами мови – іменник, прикметник, дієслово – технологія формування комунікативної компетентності в основній частині роботи здійснювалася на базі головної частини мови – іменника. Було відібрано твори дитячої літератури, уривки науково-популярних текстів країнознавчого характеру, тексти, що відображають своєрідність соціально-історичного розвитку народу.

Відбір навчального текстового матеріалу здійснювався з урахуванням таких дидактичних принципів, як науковість, доступність, виховна цінність, наявність досліджуваних граматичних категорій, наочність, систематичність, взаємозв'язок мовних рівнів, інтеграція, диференціація. За своїм призначенням в навчальних ситуаціях тексти умовно поділено на призначені для вивчення читання (основні) і для відпрацювання частково-мовних навичок (прикладні). Межі між ними прозорі.

Загальним завданням в дослідженні над будь-яким текстом стало виконання на його основі повноцінних комунікативно-мовленнєвих завдань.

Наприклад, змістовно-мовленнєві завдання представлено такими видами: репродуктивні, спрямовані на часткове, вибіркове або повне відтворення змісту тексту (або окремих фактів, які викладено в ньому); аналітичні, що вимагають від учнів щось пояснити, пояснити, обґрунтувати, виявити причини, мети, умови того, про що йдеться в тексті; творчі (синтетичні), за допомогою яких учні розширюють і домислюють зображені, представлені в тексті ситуації; на основі авторського тексту будують власні тексти, оціночні висловлювання, які спонукають висловити своє ставлення до того, що повідомляється, а також ряд інших комунікативно спрямованих мовленнєвих завдань.

Для досягнення результатів, тобто сформованості комунікативної компетентності учнів необхідна була особлива організація навчального матеріалу – тематично спрямований літературно-мовний матеріал: художні тексти, відповідні літературно-мовним темам, система комунікативних і ситуаційних вправ.

Система комунікативних вправ: комунікативні цільові установки, спрямовані на вміння учнів висловлювати згоду (незгоду) з чим (ким), підтверджувати сказане, доповнювати сказане, продовжити сказане; установки, що формують уміння висловлювати своє ставлення до подій, фактів, явищ; установки, які спонукають до вчинення дії або, навпаки, до його завершення.

На базі текстового матеріалу будувалася система мовних ситуативно-комунікативних вправ, виконання яких залучали школярів у процес спілкування. Мовні ситуації, зумовлені змістом досліджуваного літературного твору, спонукали учнів до висловлювання, до потреби в спілкуванні: брати участь в діалозі, розуміти сенс зверненої усного та писемного мовлення, передавати за допомогою мовних засобів свої думки і почуття.

Таким чином, відібраний у дослідженні (відповідно до навчальної програми) [3] дидактичний матеріал (літературні тексти і відповідний мовний матеріал) представлено як синтез мовного, мовленнєвого, літературознавчого матеріалу і став основою для вирішення

головного завдання дослідження – формування комунікативної компетентності учнів, яка виражалася в знаннях, уміннях і здатності молодших школярів: передбачати (прогнозувати) зміст тексту того чи іншого твору за заголовком, за початком, за ілюстративним матеріалом тощо; прогнозувати композицію тексту за його жанровою характеристикою; виділяти суттєві і несуттєві ознаки предметів або явищ; виділяти головне і деталі в інформації; робити висновки зі спостережень, зі сказаного, прочитаного, почутого, узагальнювати факти; ставити комунікативні завдання – щось повідомити, запитати, про щось дізнатися, попросити, від чогось відмовитися, з чимось погодитися, з чимось привітати тощо; усвідомлювати задум висловлювання (навіщо кажу); орієнтуватися в умовах спілкування, в мовній ситуації (кому кажу, з ким, за яких обставин); планувати мовну дію, дотримуючись мовних і літературних норм; висловлювати і розгортати думку (що говорю) в усній і письмовій формі і відповідно до засвоєних граматичних понять, правил орфографії і орфоєпії; впливати на співрозмовника в залежності від мовного завдання (як говорю); здійснювати контроль – чи відповідає сказане (написане) задуму.

Одним із завдань експериментальної технології є засвоєння зазначеного вище мовного матеріалу: частини мови іменник на тематично організованому текстовому навчальному матеріалі з метою включення його в створення мовних ситуацій на уроці, виконання ситуаційних вправ творчого характеру.

Використання художнього тексту як навчальної одиниці навчального матеріалу дозволило учням здійснювати спостереження над мовними явищами, розуміти (осмислювати) текстотвірні функції однієї з основних частин мови – іменника – тобто здатність одиниць мови брати участь у створенні тексту, пов'язувати всі його частини і окремі речення в одне ціле з урахуванням комунікативної спрямованості, загального задуму. На текстовій основі школярі пізнавали активну роль зазначеної частини мови. Основне призначення текстового і мовного навчального матеріалу в навчальному експерименті полягало у формуванні системи усвідомлених комунікативних умінь, спрямованих на осмислення авторського тексту і продукування власного, тобто в формуванні у школярів здатності спілкуватися через спілкування.

Належне місце в експериментальній технології відводилося читанню як одному з видів мовної діяльності, яка є метою і засобом навчання української мови. Вирішальне значення надавалося розвитку у дітей творчої уяви, здатності вести діалог з письменником, жваво сприймати кожен зі створених ним образів, співвідносити образний світ художнього твору з власним життєвим досвідом, пильно вдивлятися в літературних героїв, міркувати над їх судженнями, обмірковувати їх вчинки, поведінку з тим, щоб краще розібратися в собі. Спеціальні завдання по тексту були спрямовані на стимулювання розумової діяльності, формування творчої уяви, образного мислення.

1. Вашуленко М. С. Українська мова : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.С. Вашуленко, С. Г. Дубовик, О.І. Мельничайко / за ред. М.С. Вашуленка. – Київ : «Освіта», 2015. – 192 с.
2. Методические основы языкового образования и литературного развития младших школьников / Под ред. Т. Г. Рамзаевой. – Москва : Специальная литература, 2005. – 176 с.
3. Навчальні програми для початкової школи [Електронний ресурс] // Офіційний сайт МОН України. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>. – Назва з екрану.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ ЗАСОБАМИ МУЛЬТФІЛЬМІВ

Міщенко О., IV курс, Педагогічний інститут

Сінельнікова Н., кандидат педагогічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Анотація. Трансформаційні процеси, що відбуваються у сучасній освіті, ставлять перед педагогічними колективами нові вимоги та завдання. Одним із таких завдань є розвиток критичного мислення учнів. Існує безліч методів та засобів, які впливають на розвиток критичного мислення. Дана публікація розкриває значимість розвитку критичного мислення для першокласників та концентрує увагу на особливостях розвитку досліджуваного поняття засобами мультфільмів. Також у змісті роботи уточнено поняття «розвиток критичного мислення» та «мультфільм як засіб розвитку критичного мислення першокласників».

Ключові слова: розвиток, технологія, критичне мислення, розвиток критичного

мислення, першокласники, мультфільм, мультиплікація.

Аналізуючи праці науковців, визначаємо, що проблема розвитку критичного мислення першокласників є доволі актуальною та потребує знаходження шляхів її розв'язання. Починаючи з дитячого садочка дитина прагне до висловлення своїх думок, пізнання навколишнього світу тощо. Однак не всі діти вміють критично ставитися до тієї інформації, яку сприймають. Саме тому розвивати критичне мислення потрібно починати якомога раніше.

Упровадження технології критичного мислення учнів у початковій школі досліджували О. Белкіна-Ковальчук, Л. Варзацька, М. Вашуленко, С. Гончаренко, О. Савченко, Л. Ткаченко та ін. У наукових доробках авторів висвітлено питання розвитку в учнів молодших класів уміння самостійно опрацьовувати навчальний матеріал, виконувати завдання проблемного характеру, робити умовиводи, помічати та виправляти як власні помилки, так і помилки однокласників, знаходити шляхи виходу з будь-яких ситуацій тощо.

Необхідність розвитку критичного мислення розкривається у нормативно-правових документах. Серед яких: Концепція Нової української школи (ухвалена рішенням колегії МОН 27. 10. 2016) [1]; оновлений Закон України «Про освіту» (№ 2145-19 від 05. 09. 2017) [2]; Проект державного стандарту початкової загальної освіти [3]. У них висвітлюються суттєві зміни у підготовці дитини до життя, у необхідності оволодіння нею ключовими компетентностями. У Законі України «Про освіту» зазначено, що «спільними для всіх компетентностей є такі: вміння читати, читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння адекватно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [2].

Відповідно до змістового наповнення документів убачаємо необхідність розвитку критичного мислення задля досягнення загальної мети початкової освіти – гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Розглядаючи поняття «критичне мислення», знаходимо дещо відмінні тлумачення цього феномену. Сучасний науковець О. Пометун досліджує критичне мислення з педагогічної точки зору як комплекс мисленневих операцій, що характеризується здатністю людини: аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; бачити проблеми, ставити запитання; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [4]. Доповненням думки науковця буде розуміння того, що для критичного мислення важливим є знаходження істини, правди, реального шляху розв'язання проблеми.

Одним із перших наголосив на важливості розвитку критичного мислення М. Ліпман. Зарубіжний науковець розглядав це поняття як нагальну потребу, необхідну для життя в сучасному світі, оскільки таке уміння дозволяє правильно розв'язувати широке коло практичних проблем у будь-якій професійній діяльності, в людських взаєминах, науковій діяльності, повсякденному житті тощо [5]. Таким чином, учений трактував критичне мислення як уміння розмірковувати.

Зарубіжні науковці Н. Дауд і З. Хусін акцентують увагу на тому, що різні твердження критичного мислення приводять до загального розуміння цього феномену як – свідомі зусилля з визначення того, які твердження вважати правильними, а які – ні [6].

Відповідно до визначення дефініції «критичного мислення» його розвиток визначають як процес і результат кількісних та якісних змін у мисленні людини. Саме розвиток, на відміну від формування, пов'язаний з постійними, безкінечними змінами, які переходять з однієї якості в іншу; характеризується динамічністю від простого до складного [7, с. 29]. Для такого процесу, як розвиток, характерним є виникнення нового стану об'єкта [8, с.379].

Розвиток критичного мислення розуміємо як процес і результат кількісних та якісних змін у мисленні людини, що спрямовані на самостійне розв'язання нею конкретної пізнавальної чи життєвої проблеми через її всебічний розгляд на основі різних джерел інформації, визначення шляхів розв'язання цієї проблеми, оцінювання й обґрунтований вибір одного з них з постійною рефлексією та корекцією власної мисленнєвої діяльності [9].

Задля розвитку критичного мислення С. Терно рекомендує: створювати проблемні ситуації у процесі навчання; пропонувати нетривіальні проблемні завдання; ознайомлювати учнів із принципами та стратегіями критичного мислення; регулярно створювати ситуації

вибору; організувати діалог у процесі вирішення проблемних завдань (інтерактивні форми навчання); передбачати письмове викладення розмірковувань учнів з подальшою рефлексією; надавати право на помилку та моделювати ситуації виправлення помилок. Дотримання представлених рекомендацій сприятиме усвідомленості, самостійності, рефлексивності, обґрунтованості, контрольованості та самоорганізованості, тобто розвиватиме критичне мислення учнів [10, с. 38].

Існує безліч методів, форм та засобів розвитку критичного мислення. Серед них: кластер, асоціативний куц, мозковий штурм, робота в парах, кошик ідей, ажурна пилка, дискусія, метод «ПРЕС», сенкан, фішбон тощо. Найбільш цікавим для першокласників, на нашу думку, є використання мультфільмів у освітньому процесі.

У словнику подано таке визначення досліджуваного поняття: «мультфільм» (мультиплікаційний фільм) – це фільм, створений методом мультиплікації [11, с. 452].

Мультиплікація – вид кінознімання, об'єктом якого є серія малюнків або об'ємних фігур, що зображують послідовні фази руху й створюють на екрані ілюзію руху нерухомих об'єктів [12, с. 700].

Роль мультфільмів у вихованні, розвитку та формуванні дитини розкривали вітчизняні науковці Л. Бірюкова, О. Вовчик-Блакитна, Н. Гавриш, Г. Клокова, М. Сітцева, Р. Силко, О. Тупичкіна, І. Харченко, Ю. Хомська, В. Шебанова, О. Шестопалова та ін.

Міркування науковців щодо значимості та ролі мультфільмів у розвитку дитини однастайні. Під час перегляду мультфільмів їхній зміст безпосередньо впливає на свідомість дитини та збагачує її знання, дає можливість розвивати мислення, пам'ять, логіку, уяву тощо. А розроблені нами навчальні мультфільми сприяють розвитку критичного мислення першокласників.

Освітній мультфільм, що під мультфільмом як засобом розвитку критичного мислення першокласників розуміється фільм, створений методом мультиплікації, спрямований на досягнення кількісних та якісних змін у мисленні першокласника, на самостійне розв'язання ним конкретної пізнавальної чи життєвої проблеми через її всебічний розгляд на основі різних джерел інформації, окреслення шляхів розв'язання даної проблеми, їх оцінення та аргументований вибір одного з них з постійною рефлексією та корекцією власної мисленнєвої діяльності.

Проведений аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про значимість розвитку критичного мислення першокласників у досягненні загальної мети початкової освіти. А такий засіб, як мультфільм, сприятиме зацікавленості учнів та бажанню розмірковувати, висловлювати власну думку та вміло її аргументувати.

1. Концепція «Нової української школи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9lWXM/view>.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Проект державного стандарту початкової загальної освіти, 26.07.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkcXJ4R3UtSkNcVmc/view>.
4. Пометун О. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку) / О. Пометун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>
5. Lipman M. Critical thinking: What can it be? / Matthew Lipman. – Institute of Critical Thinking. Resource Publication, 1988. – Series 1. – № 1. – 12 p.
6. Daud N. Developing Critical Thinking Skills in Computer-Aided Extended Reading Classes / N. M. Daud, Z. Husin // British Journal of Educational Technology. – 2004. – Vol. 35, # 4. – P. 477–488.
7. Подласый И. Педагогика. Новый курс : [учебник для студ. вузов, обуч. по пед. спец.] : в 2 кн. И. Подласый. – М. : Владос, 1999. – Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 1999. – 576 с.
8. Философский словарь / [под. ред. И. Т. Фролова]. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.
9. Горохова І. В. Мовно-комунікативні практики формування критичного мислення в сучасних університетах США / дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10 – філософія освіти / Горохова І. В., Київ, 2016. – 206 с.
10. Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія / С. Терно // Історія в сучасній школі. — 2012. — № 7–8. – С.27–39.
11. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1977. – 775 с.
12. Новий тлумачний словник української мови. У чотирьох томах. Том 2 / укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. – К. : Вид-во «Аконіт», 2001. – 911 с.

СТВОРЕННЯ ТВОРЧОГО СЕРЕДОВИЩА В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Мовчан Л., IV курс, факультет педагогіки та психології

Баранюк І., кандидат педагогічних наук, доцент

Центральноукраїнський державний педагогічний

університет імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Анотація. У статті розкрито суть поняття «обдарована дитина», виділено характерні особливості для обдарованих дітей. Визначено етапи творчого процесу та окреслені правила розвитку творчих здібностей обдарованих дітей. Також виокремлено три категорії обдарованих дітей і охарактеризовано основні властивості творчої особистості та розкрито основні якості, які притаманні обдарованим дітям. Виділено основні форми та методи роботи з обдарованими учнями для розвитку їх творчих здібностей.

Ключові слова: обдарована дитина, творчі здібності, особливості обдарованих дітей, якості творчої особистості.

Постановка проблеми. Оскільки в наш час творча і креативна особистість є не унікальними явищем, а необхідністю для конкурентоспроможного існування в сучасному світі. Тому проблема обдарованої дитини переживає новий пік актуальності, відповідно головним завданням системи освіти є створення не лише відповідних умов для формування та розвитку творчої та креативної особистості, а забезпечити оптимальну життєтворчу атмосферу.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень свідчить про те, що феномен обдарованості, інтелектуальний та творчий потенціал обдарованої особистості досліджували педагоги та психологи різних країн: Н. Лейтес, В. Дружинін, Б. Теплов, С. Рубінштейн, Н. Левітов, О. Кульчицька, Дж. Рензуллі, Е. Торранс, Ф. Гальтон, Г. Костюк, О. Матюшкін та ін.

Формування мети статті: охарактеризувати специфіку створення творчого середовища у роботі з обдарованими дітьми в початкових класах.

Виклад основного матеріалу. Кожна дитина по-своєму неповторна. Вона приходить у цей світ, щоб творити своє життя, щоб знайти себе: хтось здібний до музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хтось до математики, хтось пише вірші, оповідання. Скільки дітей – стільки й здібностей, які залежать від психофізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї та школи.

А. Анджейчак характеризує обдаровану дитину як унікальне явище в суспільному середовищі. Вона зразу проявляє себе в неординарному мисленні, має свою думку, чинить опір шаблону. Така дитина дотепна, оригінальна, імпульсивна, поривчаста. У неї широке коло уподобань, інтересів. Вона наділена філософським мисленням, прагненням до пошуку нового, цікавого. Їй притаманні завзяття і наполегливість, вона не пасує перед труднощами [1].

О. Калінінська наголошує, що завдання вчителя на етапі реформування змісту освіти полягає в тому, щоб дбайливо ростити ці нові таланти, створювати всі умови для їх розвитку та самореалізації. Робота з обдарованими дітьми завжди плідна й благодатна. Водночас вона не проста, незвичайна, не терпить стандарту, вимагає творчості та постійного пошуку. Далеко не завжди іскорка творчої натури спалахує відразу. Її треба розгледіти, допомогти їй розкритися і проявити себе. Практика роботи з обдарованими учнями доводить: чим раніше починається розвиток здібностей і талентів дітей, тим більше шансів на їх оптимальне розкриття. На жаль, популярна фраза «Талант себе виявить» не завжди відповідає дійсності [2].

У результаті досліджень науковцями виділено характерні особливості обдарованих дітей. Вони:

- часто «перескакують» через послідовні етапи свого розвитку;
- мають чудову пам'ять, яка базується на ранньому мовленні;
- рано починають класифікувати інформацію, що надходить до них;
- із задоволенням захоплюються колекціонуванням, при цьому їхня мета – не приведення колекції в ідеальний порядок, а її реорганізація, систематизація на новій основі;
- мають великий словниковий запас, із задоволенням читають словники чи енциклопедії, придумують нові слова та поняття;
- можуть займатися кількома справами водночас, наприклад стежити за кількома подіями, що відбуваються навколо них;

- дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і не терплять жодних обмежень у своїх дослідженнях;
- можуть тривалий час концентрувати увагу на одній справі, буквально «занурюються» у своє заняття, якщо воно їм цікаве;
- мають розвинене почуття гумору;
- постійно намагаються розв'язувати проблеми, які їм поки що не під силу;
- відрізняються різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно;
- часто дратують ровесників звичкою виправляти інших і вважають себе такими, що завжди мають рацію;
- часто нетерплячі й поривчасті, їм бракує емоційного балансу.

Н. Лейтес виділяє три категорії обдарованих дітей:

- учні з ранньою розумовою реалізацією;
- учні з прискореним розумовим розвитком;
- учні з окремими ознаками нестандартних здібностей [4].

Розвиток творчих здібностей слід починати з ранніх років, використовуючи наявний нахил дитини до праці, саме цей нахил, на думку Н. Лейтеса, є дитячою обдарованістю.

Щоб діагностувати та систематично формувати творчу особистість, потрібно знати її властивості, творчі риси. Учені-дослідники виокремлюють такі основні властивості творчої особистості: сміливість думки, схильність до ризику; фантазія; багата уява; проблемне бачення; вміння долати інерцію мислення; здатність виявляти суперечності; вміння переносити знання і досвід у нові ситуації; незалежність; альтернативність; гнучкість, самостійність мислення; здатність до самоуправління.

В. Моляко вважає основними якостями творчої особистості прагнення до оригінальності, нового, заперечення звичного, а також високий рівень знань, умінь аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної роботи, порівняно швидко і легко засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі [4].

П. Енгельмейер сформував у творчому процесі такі етапи: 1) інтуїція та бажання, виникнення задуму (гіпотеза, задум); 2) знання та міркування, відпрацювання схеми або плану, що дає повний або виконуваний план, де наяву все необхідне та достатнє (виконання дослідів, винахід у формі логічної уяви); 3) вміння (конструктивне виконання винаходу) [3].

Для розвитку творчих здібностей обдарованих дітей слід дотримуватися таких правил:

- Завжди давати дитині можливість висловити своє бачення проблеми та довести свою думку (словесно і практично), підкреслювати важливість думки школяра.
- Стимулювати та підтримувати ініціативу, самостійність, бажання і вміння доводити почате до логічного завершення; не критикувати за невдачу.
- Розвивати критичне сприйняття дійсності, вміння визначити власну позицію.
- Під час вивчення програмового матеріалу залучати учнів до творчого пошуку, використовуючи випереджальні завдання.
- Створювати проблемні ситуації, які стимулюють розвиток уяви, навичок аналізу, прогнозування та бачення альтернативи.
- Ознайомлювати учня зі шляхами здобуття нової інформації, допомагати оволодівати технічними засобами навчання.
- Учити його контролювати свої дії, прогнозувати результати діяльності шляхом самоаналізу, самооцінювання, самопізнання.
- Створювати ситуації вільного вибору, виховувати відповідальність за обране рішення та його наслідки.
- Залучати молодшого школяра до створення «банку ідей», до роботи з розроблення та впровадження власних творчих задумів.
- Використовувати продукт діяльності дитини під час проведення виховних заходів, відкритих занять, семінарів.
- Розсіювати страх та невпевненість учня у власних силах [2].

Спираючись на виокремлені механізми творчого процесу, компоненти творчих здібностей виділяємо основні форми і методи роботи з учнями для розвитку їх творчих здібностей: самостійна робота, науково-дослідницька діяльність, лабораторні роботи, експерименти, бесіди, круглі столи, семінари, конкурси, олімпіади, розвивальні групи, творчі тренінги.

Висновок. Підсумовуючи сказане, слід ще раз підкреслити, що турбота про розвиток обдарованих дітей сьогодні – це турбота про розвиток науки, культури, соціальний розвиток

суспільства в майбутньому. Увага до розвитку обдарованої дитини має широке соціальне значення. Завдання вчителя: навчити дитину творчості, самостійності й виховувати в неї наполегливість, творчу сміливість у постановці нових проблем і пошуку їх розв'язань.

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості в освітньо-виховних закладах / А. Анджейчак // Обдарована дитина. – 2000. – № 5. – С. 8–13.
2. Калінінська О. Робота з обдарованими дітьми / О. Калінінська // Початкова освіта. Методичний порадник. – 2012. – № 24. – С. 3–4.
3. Клименко В. Психологічна підтримка творчості учня / В. Клименко // Психолог. – 2002. – № 46–47.
4. Моляко В. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. О. Моляко // Обдарована дитина – 1998. – №1. – С. 3–5

СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРИНЦИП ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ЖИТТІ РОДИНИ

Момотенко О., студентка спеціальності «Соціальна робота»,

Лемко Г.І., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна

У статті розглядаються організація спілкування в сім'ї та його особливості.

Ключові слова: сім'я, батьки, діти, спілкування.

У кожному місті, населенні, в кожному домі діти опановують засади спілкування. У кожної людини є кілька зон спілкування: на роботі, з друзями, в дитячих колективах тощо.

Скільки позитивних емоцій можуть одержати люди, якщо вони розуміють одне одного, відчувають взаємну симпатію і довіру, але нам бракує часу, сил, а іноді і бажання придивитися до людини, прислухатися, спробувати зрозуміти.

Нині багато пишуть та розповідають про так звану «кризу спілкування», некоммунікбельність людей. Зміна матеріальних умов життя, освіти, швидке розповсюдження комп'ютерної мережі у всіх галузях та інших технічних засобів масової комунікації (Інтернет, стільниковий зв'язок, телебачення), розширення «дистанційного спілкування» — це все сприяє зміні форм спілкування, їх глибині і діапазону, постає питання про потребу цілеспрямованого виховання комунікативної культури людини, культури її мовної поведінки.

Щоб наше спілкування було успішним, не достатньо знати мову, її граматичну побудову і словник. Нам як спеціалістам варто навчитися користуватися нею так, щоб зацікавити співрозмовника, вплинути на нього, привернути його увагу до себе, слід уміти говорити з тими, хто симпатизує вам, і з тими, хто вам не до вподоби, брати участь у розмові у вузькому колі друзів і виступати перед широкою аудиторією.

До структури спілкування входять: комунікативність; інтерактивність; перцептивність (розуміння, сприйняття).

Якщо ці структури діють комплексно, то люди чудово розуміють одне одного.

Потрібно навчитися бути уважними до потреб оточення, сприяти формуванню позитивної самооцінки, вчити усвідомлювати унікальність особистості кожної людини.

Спілкування – це двосторонній процес, у якому люди обмінюються ідеями, думками, почуттями. У випадку, коли одна зі сторін передає інформацію, а друга – пасивно слухає і не має права ставити запитання, уточнювати зміст повідомлення, сторони не можуть перевірити, наскільки вони зрозуміли один одного. Процес двосторонньої комунікації забирає більше часу, але завдяки цьому зростає рівень розуміння сторін. При наданні зворотного зв'язку слід пам'ятати, що треба описувати поведінку людини і свої почуття, які вона викликає, а не оцінювати саму людину.

Щоб навчитися приймати інших людей, необхідно виробити два основні вміння:

а) активне чи конструктивне слухання;

б) вміння виражати симпатію.

Уміння активно слухати має величезне значення. Ми, на жаль, не лише не вміємо активно слухати, а й просто слухати, не кажучи вже про ті ситуації, коли ми взагалі не чули, що нам кажуть.

Активне слухання розпочинається з бажання вислухати й допомогти, з бажання зрозуміти і прийняти те, що людина переживає в даний момент. Коли чуєш відверті зізнання іншого, починаєш розуміти ситуацію з іншого погляду.

Зрозуміти – означає прийняти співрозмовника і його систему цінностей без осуду, намагання виправдати звинуватити чи скерувати на «шлях істини». Людина, яка з тобою спілкується, позбавляється захисної позиції, бере на себе ризик відвертості, на основі якої будується довіра.

Уміння слухати є особливо важливим у спілкуванні, коли люди виражають свої істинні почуття і виявляють своє ставлення до співрозмовника та предмета розмови.

Слухання – активний процес у тому розумінні, що ми несемо разом зі співрозмовником відповідальність за спілкування, а також у тому, що воно потребує певних умінь [51, с. 54].

Активне слухання передбачає:

Уточнення (з'ясування)— звертання до співрозмовника, що допомагає зробити повідомлення більш зрозумілим, а сприймання адекватнішим.

Парафраз (переформулювання)—повторення співрозмовником його ж повідомлення, але словами того, хто слухає:

— Наскільки я розумію, ви говорите.

— На вашу думку.

Акцент слід робити на змісті думок (повідомлень) співрозмовника, а не на його почуттях.

Відображення дає змогу і тому, хто слухає, і тому, хто говорить, усвідомити свій емоційний стан.

—Мені здається, що ви відчуваєте.

—Ви дещо зажурені.

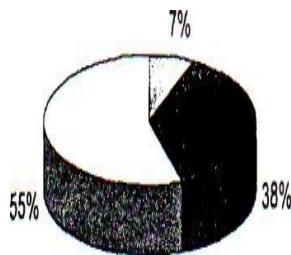
Резюмування—підсумовування основних думок і почуттів того, хто говорить.

Кругова діаграма спілкування наочно ілюструє, як ми сприймаємо інформацію:

7 % – вербальна інформація;

38 % – мова тіла;

55 % – тон голосу [53, с. 5].

Вербальна частина активного слухання має найголовніші аспекти:

- уважне слухання;
- зосереджена увага;

- візуальний контакт;
- позитивні жести;
- обмеження кількості запитань.

Потрібно підвищувати компетентність в спілкуванні, розвиток вербальних засобів спілкування, актуалізувати конструктивні засоби взаємодії.

Говорячи про спілкування, доречно згадати невербальне (засобами міміки, пантоміміки, жестів) спілкування, на яке припадає 68 % сприймання інформації. Одним із вдалих засобів невербального спілкування є використання прийомів арт-терапії. Говорячи про арт-терапію, найчастіше мають на увазі терапію художньою творчістю. Хоча в наш час інтенсивно розвиваються й інші напрямки арт-терапії (танцювально-рухова, піскотерапія, музикотерапія тощо). Арт-терапія пов'язана з розкриттям творчих здібностей сутнісного потенціалу людини, мобілізацією внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Це інструмент для дослідження і гармонізації тих сторін внутрішнього світу людини, для вираження яких слова не підходять. Це робить її особливо цінною для тих, кому складно словесно описати свої почуття, переживання. Або хто надміру пов'язаний з мовним спілкуванням (що характерно для представників західної культури і слов'янської ментальності зокрема). Арт-терапевтична робота, надаючи можливість вираженню думок, почуттів, емоцій, потреб, станів, як і будь-яка творчість, дає високий позитивний заряд, формує активну життєву позицію, впевненість у своїх силах, автономність і особисті межі.

Потрібно розвивати уміння проникати у внутрішній світ іншої людини, ставити себе на її місце, адекватно оцінювати та розуміти її психоемоційні стани.

Основні проблеми батьківських взаємин виникають на тлі гіперопіки або ж неухважного ставлення до дитини, коли дорослий не може вчасно відпустити дитину до самостійних дій, або байдужості, яка спричиняє емоційний дискомфорт у дитини, що відображається на загальному розвитку останньої.

При цьому потрібно застосовувати вправи з тілесно-орієнтованої терапії для використання в роботі з батьками, що пов'язані з емоційним насиченням та протестом (відокремленням) дитини і дорослого.

Для вдалого спілкування між батьками і дітьми потрібно приймати до уваги такі правила вдалого спілкування:

1. Широ цікавтеся співрозмовником.
2. Посміхайтеся.
3. Будьте уважним слухачем. Заохочуйте дітей говорити про самих себе.
4. Говоріть про те, що цікавить.
5. Навіюйте вашому співрозмовнику усвідомлення його значимості та робіть це широко.
6. Комунікативні навички набуваються, а не успадковуються. Ви навчились розмовляти, наслідуючи інших, це навчання ніколи не повинно закінчуватися.
7. Припустіть, що наступне повідомлення, яке ви відправите, буде неправильно зрозуміле. Тоді ви надаватиме інформацію більш вдумливо, прогнозуватиме зворотний зв'язок та екзаменуватимете себе доти, доки не отримаєте бажаних результатів.
8. Не бійтеся, що ви висловлюєтесь просто, краще потурбуйтеся про те, щоб вас правильно зрозуміли.
9. У словнику ви можете не знайти значення слова. Ми ж передаємо не значення, а повідомлення (слова та поведінку), які відображають для людей значення цих слів.
10. Люди розуміють зміст промовленого завдяки тому, яким чином ви це говорите, а не тому, що ви говорите, 90 % з того, що ви передаєте, сприймається завдяки тону вашого голосу та рухам вашого тіла.
11. Коли дві людини знаходяться разом, вони спілкуються. Ви не можете не спілкуватися.

7.87 % інформації можна отримати, подивившись людині в очі. Якщо ваші слова вступають у протиріччя з вчинками, ваш співрозмовник повірить останнім.

Спілкування – це складний поведінковий, динамічний та змінний процес. Це не просто обмін словами, як вважає більшість людей. Ви багато можете зробити неправильно, багато чого можете не помітити, якщо вчасно не зрозумієте цього. Якщо ви бажаєте вплинути на ситуацію – послухайте, що вам говорять діти. Вони може сказати дещо цінне. Слухайте уважно, виносьте з цього користь для себе].

При цьому концентруйте увагу на таких аспектах: слухайте, щоб знайти ключові слова; слухайте, щоб визначити «вузькі» місця; слухайте, щоб визначити можливість власного маневру; слухайте, щоб знайти протиріччя в міркуваннях співрозмовника; зрозумійте, що чим більше ви отримуєте інформації, тим більше знань ви здобуваєте; обмірковуйте почуте; будьте розважливими; не робіть поспішних висновків, дослуховуйте дитину, поки вона не закінчить говорити; слухаючи розлюченого підлітка ви можете впоратися з його гнівом.

Коли ви слухаєте розлючену людину, намагаючись зрозуміти причину цієї люті, ви демонструємо своє співчуття та дозволяємо їй повністю виговоритися [53, с. 9].

Переоцінити роль спілкування в житті людини неможливо. Вислуховуючи дитину, ви виховуєте в ній самоповагу.

1. Леонтьев А. Психология общения. – М.: Смысл, 1997. – 365 с.
2. Матковська О., Пінковська Т. Практичні навички спілкування дорослих для збереження гідності дитини // Психолог. – 2011. – № 2. – С. 3–9.
3. Немов Р. Психологія – М., 1999. – 340 с.
4. Пугач Л. Все починається з сім'ї // Психолог. – 2008. – № 6. – С. 25–27.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Музичин Х., магістр.

Лисенко К. М., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, Україна

У статті розглядаємо проблеми соціально-педагогічної реабілітації як комплекс психолого-педагогічних умов і заходів, спрямованих на відновлення максимальної самостійності у життєвих проявах в дітей з функціональними відхиленнями. Соціальна інтеграція особистості внаслідок взаємодії із соціумом, що є одним з результатів вдалої соціально-педагогічної реабілітації – основний аспект дослідження.

Ключові слова: реабілітація, соціально-педагогічна реабілітація, спеціальний заклад, відхилення, вада, адаптація.

Загальна постановка проблеми. Термін «реабілітації» (відновлення), що трактується як результат спільної діяльності медичних працівників, педагогів, економістів і керівників організацій, особливо широко запроваджується після Міжнародного симпозиуму з проблем

реабілітації, причому акцентується його внутрішній смисл: реабілітація це відновлення здоров'я та працездатності тих осіб, які мали відхилення в психофізичному розвитку.

Актуальність проблеми. Обумовлена аналізом проблем соціально-педагогічної реабілітації.

Мета і завдання статті: розкрити суть соціально-педагогічної реабілітації, як педагогічної проблеми в дослідженнях зарубіжних та українських вчених ; проаналізувати її суть і зміст.

Об'єктом особливої уваги з боку держави, як наголошується в Конвенції про права дитини, мають бути діти, що живуть у винятково важких соціальних умовах. Серед ряду груп, що належать до категорії таких дітей в Україні, існує група дітей з фізичними вадами розвитку, які потребують особливої уваги і соціально-педагогічної реабілітації.

Багаточисленними дослідженнями вітчизняних (Л.Коваль, Л. Одинченко, М.Ярмаченко, Т.Юдін) та зарубіжних (Т.Мацяжкова, Т.Вотчік та ін.) вчених встановлено, що опіка – це поняття, яке позначає різні галузі знань і практичної діяльності, це певний обсяг завдань, спрямованих на конкретних осіб; створення умов для задоволення їх потреб, які тотожні завданням соціально-педагогічної реабілітації.

Елементи опікунської справи, опікунсько-виховні ситуації креаційного, компенсаційного та рятувального змісту відомі в історико-педагогічній літературі як такі, що були притаманними педагогіці України ще з часів Київської Русі .

Ученими доведена позитивна діяльність служб суспільного піклування в напрямі захисту й допомоги дітям з розумовими вадами, що закріплювалось відповідними законодавчими актами. Особливого поширення набуває така діяльність з середини ХУІІ століття. Помітним кроком вперед у розвитку педагогічної науки в Україні – став період т.з. земської педіатрії. Його початком справедливо вважається 1865 р. і земська реформа в Україні. З часу її проведення відчутно активізувалася діяльність лікарів психіатрів. Послугуючись висновками Т.Юдіна зазначимо, що власне від лікарів, які практикували лікування й профілактику аномальних дітей, надходили ініціативи щодо необхідності створення, а почасти й розширення вже існуючої мережі відповідних виховних закладів.

Заслугують на особливу увагу наведені в дослідженнях учених факти й конкретні приклади зближення медичних і педагогічних наук. Очевидним результатом подібного синтезу ставали перші спеціальні заклади для аномальних дітей, які відкривалися в містах України. Їх створення дослідники А.Селецький та ін. пов'язують з іменем професора П.Бутковського, який в 1836 році на базі Харківської психіатричної лікарні відкрив перший освітньо-лікувальний заклад – «Школа біля воріт лікарні». Особливо зазначимо, що допомога дітям у практиці даного та інших ідентичних закладів розглядалася вже не лише як вияв гуманності, а й як гостра соціальна необхідність.

Значний внесок в подальший розвиток досліджуваного аспекта проблеми зроблено професором медицини й педагогіки І.Сікорським. У 1882 році в Женеві на ІУ Міжнародному конгресі гігієністів він фундаментально обґрунтував доцільність організованої освіти й виховання дітей з розумовими вадами в єдності з їх медичним доглядом. Однак лише в 1904 році в м. Києві відкрито під його керівництвом перший лікувально-педагогічний інститут для аномальних дітей.

З початку ХХ століття в Україні юридично встановлюється єдиний тип спеціальних закладів для дітей з вадами руху – регіональні школи-інтернати.

В Україні за останні роки в умовах загострення соціально-економічної ситуації проблема соціально-педагогічної реабілітації привернула значну увагу вчених, державних діячів, законодавців та ін. Це відбилося на прийнятті низки постанов, рішень та правових актів [57, 109], які стосуються актуальних проблем дитинства й материнства . Характерною особливістю цих документів є їх спрямованість лише на покращення матеріальних умов життя дітей з обмеженнями в розвитку. В соціально-педагогічному аспекті державні дії мало відчутні й непослідовні, отож не можуть кваліфікуватися як такі, що спрямовуються на всебічність розвитку особистості й захист її прав як людини. А питання інтегрування дітей з вадами розвитку в товариство однолітків у межах дошкільних закладів загального призначення ще недостатньо врегульовані актами вищих законодавчих органів.

Отож, як бачимо, в останні роки в Україні відчутно зросла роль соціальної й опікунської педагогіки, завдяки чому майже 90 % дітей, які мають психофізичні вади, вже охоплені різними формами соціально-педагогічної реабілітації. Пріоритетною є робота в дошкільних закладах спеціального призначення і школах-інтернатах. У 1996-1997 н.р. їх відповідно було 142 і 386 з контингентом 11684 і 60134 осіб, а в спеціальних групах

загальноосвітніх навчальних закладів навчається й виховується 45770 дітей дошкільного віку.

Аналіз регіональної програми «Соціального захисту і підтримки дітей» теж свідчить, що в Україні в найближчі роки передбачається поступова реалізація заходів, спрямованих на захист дітей, в т.ч. тих, які мають фізичні вади. Відкриття навчально-реабілітаційних центрів для дітей з руховими вадами в різних містах – Львові, Одесі, Херсоні, Вінниці, Луцьку, Харкові, Івано-Франківську та ін. – розглядаємо як логічне продовження практичної діяльності МО України в цьому питанні.

Як позитивний і цілком логічний факт розглядаємо те, що в останні роки Інститут дефектології АПН розробив спільно з Міносвіти «Концепцію спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні на найближчі роки та на перспективу», спрямувавши її на реалізацію цільової комплексної програми «Соціально-психологічна підтримка і реабілітація осіб з вадами психічного і фізичного розвитку».

Проаналізувавши тематику підпрограм, зазначимо, що пряме відношення до нашого дослідження має позиція 2 "Розробка системи соціально-педагогічної реабілітації дітей дошкільного віку, які мають вади". Отож, можемо цілком спиратися на неї як на одну з теоретичних передумов обраної проблеми.

Аналіз міжнародної практики соціальної адаптації дітей дошкільного віку, яка ґрунтується на принципі діяльнісного підходу, її концептуальних ідей, змісту, форм і методів, свідчить, що в країнах навіть з неоднаковим рівнем розвитку багато спільного. Отож, упродовж дослідження ми прагнули виявити в країнах світової співдружності подібні проблеми в адаптації та реабілітації дітей, які мають вади фізичного розвитку.

До числа найактуальніших проблем належить самооцінка таких дітей. Так, американським (С.Роджерс) та англійським (А.Трехаб) вченими доведено пряму залежність між характером адаптації та самооцінкою особистості й недооцінкою своїх можливостей. Ними встановлено, що лише адекватна самооцінка слугує основою для успішної адаптації. Сьогодні в даних країнах активно розвиваються різні форми елементарної реабілітації дітей, які досить часто співіснують і взаємодоповнюють одна одну.

Спираючись на дослідження М.Цепіні, І.Годарського, А.Камінського та ін. зауважимо, що у Польщі, Франції, Чехії, Італії склалась і успішно діє розгалужена система державних, громадських, а в останні роки й приватних спеціалізованих організацій, які здійснюють різнопланову роботу стосовно ранньої реабілітації дітей з вадами в розвитку, в т.ч. у розвитку рухів.

Більшістю організацій визнано, що діти з відхиленнями в розвитку вимагають диференційованого та індивідуального підходів, отож і відповідно добору спеціальних корегуючих методик.

При цьому соціальна адаптація в контексті елементарної реабілітації, спирається на чотири сфери впливу:

- компенсаційну, яка охоплює систему заходів, що спрямовуються на заміщення тих функцій аналізатора, яких йому бракує через певні причини;

- коректуючу, що передбачає ряд заходів, спрямованих на усунення вад у поставі дитини, які спричинено сенсорними змінами й ушкодженнями; допомогу у випадках соматичної деформації задля індивідуального пристосування організму до активної життєдіяльності; виключення неправильних навичок руху і прищеплення таких, які сприятимуть полегшеному пристосуванню до умов життя;

- вправляння, яке співіснує і доповнює коректуру. Ця сфера охоплює ряд розвиваючих умінь, які надалі вдосконалюють проведення дитиною вільного часу в оточенні однолітків чи дорослих;

- динамізму, згідно з яким максимально використовуються потенційні можливості дитини та її потреби в русі й діях .

Міжнародний досвід соціальної адаптації дітей засвідчує широке застосування різноманітних засобів і форм роботи з ними. Дані розробки спираються на найновіші досягнення науковців у галузі реабілітації та адаптації.

Дослідженнями М.Куцнер Козінської, К.Влазніка та ін. вчених рекомендовані до активного застосування гімнастика, ігри і забави, елементи спортивного співробітництва в окремих видах легкої атлетики, плавання тощо. Такі види діяльності спрямовуються на повне пристосування дитини з відхиленнями до життя, або ж на повну реабілітацію її вад чи недоліків.

Заслугове на розгляд і представлена зарубіжними вченими (М.Демель, М.Мюллер та ін.) класифікація відхилень у дітей, а саме та її частина, в якій описано такі вади в розвитку рухів, які уможливають пересування:

самостійне ;

за допомогою милиць і протезування;

за допомогою візка.

Оскільки ми аналізуємо аспект соціальної адаптації, ґрунтуючись на принципі діяльнісного підходу, зауважимо, що власне в діяльності й відбуваються суттєві морфологічні або ж зміни пропорцій тіла. Вони суттєво різняться на кожному етапі дошкільного періоду дитинства і вирішальним чином обумовлюють сутність методики фізичного виховання дітей від народження до 7 – річного віку.

Таким чином, поставу тіла розглядаємо як навичку, що характеризується функціонально. Отже, виділяємо два основні означення: навичка правильна і неправильна. Відзначимо, що в даному підході розбіжності в українських і зарубіжних дослідників відсутні, що для нашої роботи має принципове значення. Адже зміст дослідження скеровано на соціальну адаптацію дітей з відхиленнями в розвитку рухового апарату, отже нам важливо з'ясувати в поглядах учених конкретність та спільність в констатації таких відхилень.

Спастична диплегія, атонічноастатична та геміпаретична форми ДЦП, охоплюють морфологічні, функціональні й середовищні чинники. Заходи адаптації дітей до середовища теж слід добирати з точки зору триєдиності їхнього впливу: по-перше, для усунення функціональних порушень, тобто навички постави; по-друге, для уможливлення повноцінного формування основних рухових якостей особистості; по-третє, для сприяння інтеграції індивіда в товариство здорових однолітків, у різні види діяльності, в яких його самовираження набуває конкретного змісту й форми.

Отож, завдання педагога, окреслені вченими є цілком доречними і для нашого дослідження. Тут маємо на увазі не лише надання належних консультацій батькам з приводу добору ортопедичного взуття для їхніх дітей, а й планування корекційних завдань у ходьбі та їх інтегрування в ігрову діяльність, трудові дії, фізичні вправи тощо.

Висновки. У статті подано про вторинність явища соціально-педагогічної реабілітації, яке ініціюється процесом дезадаптації особистості. Специфіка соціально-педагогічної реабілітації полягає в комплексності і мобільності її впливу, зміст якого визначається на основі розгляду результатів діагностування форм депривації. Елементи опікунської справи, з якою в подальшому пов'язуватиметься історія розвитку реабілітації, опікунсько-виховні ситуації креаційного, компенсаційного та рятувального змісту, відомі ще з часів Київської Русі, як церковні братства та організації "богаділень-шпиталів", що слугували місцем прихистку для всіх знедолених і хворих, в тому числі, дітей.

1. Концепція спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні. // Дефектологія.- 1996.- №1-с.2-15.
2. Коваль А.Т., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: Навчальний посібник.- К.: ІЗМН, 1997.-392с.
3. Іванова І.Б. Організація соціально-педагогічної та психологічної допомоги інвалідам у системі соціальних служб для молоді. // Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції.- К., 1995, с.28-32.
4. Зотова А.М. Интеграция ребёнка-инвалида в среду здоровых сверстников как метод социальной адаптации. // Дефектология.- 1997.- №6- с.21-25.
5. Бондар В., Одинченко Л., Постовойтов Є.. Благодійна діяльність як передумова розвитку суспільної допомоги дітям з психофізичними вадами. // Дефектологія.- 1996.- №4.- с.48-52.

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ
Мурашко В., IV курс, факультет педагогіки та психології
Прибора Т. О., доцент
ЦДПУ імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Анотація. В даній статті ми розглянемо ідеї позакласної роботи. Визначимо оптимальні умови застосування форм позакласної роботи в початковій школі. Проаналізуємо передовий педагогічний досвід щодо використання різних форм позакласної роботи. Визначимо актуальні методи позакласного навчання, які використовують вчителі в своїй практиці. Розглянемо методи навчання, що використовуються в позакласній роботі.

Ключові слова: позакласна робота, заходи, початкова школа.

Постановка проблеми. Позакласна робота спрямована на закріплення, поглиблення знань, застосування їх на практиці, розширення кругозору учнів, формування наукового світогляду, не менш важливим є вироблення умінь і навичок самоосвіти, розвиток творчих здібностей. Звісно, вчитель на уроці не може охопити розвиток цих вмінь у всіх дітей, він не встигає також і виховувати всіх учнів в правильному напрямку на класних заняттях. Коли ж дитина за своїм власним бажанням відвідуватиме позакласні заходи, то й на уроках буде більш зацікавлено ставитись до навчального матеріалу, краще розумітиме й засвоюватиме навчальний матеріал.

Аналіз публікацій. Проблему позашкільної освіти досліджували В. П. Волкова, А. С. Нісімчук, С. Г. Мельничук, І. В. Божко, В. В. Ягупов, Л. П. Петренко, П. І. Орлик, Т. І. Сущенко, Б. С. Кобзарь.

Форми позакласної роботи розглядали В. М. Галузинський, М. Б. Євтух, О. О. Любар, В. О. Сухомлинський.

Мета статті – дослідити досвід використання практичних методів навчання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Позакласна діяльність сприяє розвитку незалежного мислення, розробці прийомів співтворчості та інтелектуальної напруги, передбачає експериментування дітей, ігри, гнучке й гармонійне поєднання індивідуальної, групової та колективної діяльності, самостійної та педагогічно скерованої. Позакласна робота має бути цікавою для учнів, задовольняти їхні інтереси й запити. Вона сприяє вирішенню основних завдань школи.

Український педагог М. Фіцула визначив позакласну роботу як різноманітну освітню і виховну роботу, спрямовану на задоволення інтересів і запитів дітей, організовану в позаурочний час педагогічним колективом школи [2, 557].

Форми позакласної роботи – це зовнішні прояви узгодженої діяльності педагога та дітей на шляху досягнення виховної чи навчальної мети.

Аналіз досвіду вчителів початкових класів, дав змогу зрозуміти, що позакласна робота використовується як процес формування та збагачення знань і вмінь, які необхідні учневі. Зокрема, вчитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії Бондар Тетяна Миколаївна проводить позакласні заняття як загального спрямування, так і спеціального. Ніяких спеціальних умов вчитель в своїй роботі не організовує, але змістовно обирає тему позакласного заходу, взаємодіє з учнями та їх батьками. В залежності від класу вчитель проводить різні види діяльності.

В першому класі проводиться свято «Букваря» на якому діти прощаються з книгою, захід наповнений цікавими завданнями, під час яких діти застосовують знання і навички отриманні під час навчального процесу. В 4 класі вчитель пропонує конспект етичної бесіди на тему «Народ мій є! Народ мій завжди буде», в якому виховує любов до Батьківщини, повагу до інших націй проживаючих на території нашої держави, до історії народу, формує позитивне уявлення про світ і країну в якій ми живемо. Для 3 класу проводить «Урок доброти» для закріплення та поглиблення знань учнів про ввічливість, культуру поведінки. Виховує почуття колективізму, згуртованості, вміння працювати в команді. Вчитель проводить захопливі тренінги не лише для дітей також і для батьків, в яких знайомить батьків з непростою та клопіткою роботою дітей під час навчання. З допомогою практичних робіт батьки стикаються з такими ж проблемами як і діти. Цей вид позакласної роботи допомагає налагодити відносини між батьками і дітьми, краще зрозуміти проблеми дітей під час навчання.

Спеціаліст вищої категорії С. В. Русінова говорить: «Позакласна робота з математики складає невід'ємну частину навчально-виховного процесу навчання математики, складного

процесу впливу на свідомість та поведінку молодших школярів, поглиблення та розширення їхніх знань та навичок таких факторів, як зміст самого навчального предмету – математики, всієї діяльності вчителя у поєднанні з різнобічною діяльністю учнів» [3]

Вона виділяє принципи та положення що реалізують певні комплекси навчально-виховних заходів, в яких враховує індивідуальні особливості дитини, рівень підготовки та здібності.

В своїй роботі розповідає про організацію гуртків в молодших класах, що в процесі своєї роботи він допомагає розширити світогляд учнів в різних областях елементарної математики. Розказує про те в який час найкраще створювати гуртки з таким спрямуванням, про форми роботи, методи проведення занять. Водить цікавий математичний матеріал в екскурсії, вікторини, олімпіади.

Позакласна робота характеризується наявністю в ній легкого та розумного гумору у змісті математичних завдань, у їхньому оформленні, у несподіваній розв'язці під час виконання цих завдань. Гумор повинне бути доступним розумінню дітей. Цей легкий, бадьорий настрій зберігається в пам'яті дітей і створює ще один стимул для занять математикою.

Аналіз досвіду вчителів початкових класів, дав змогу зрозуміти, що позакласна робота використовується на позакласних заняттях з мови, математики, природознавства, та інших предметів як процес формування та збагачення знань і вмінь, які необхідні учневі. Крім простого уроку в школах використовують позаурочні форми організації навчання, які застосовуються для розширення інтелектуальних можливостей вихованців, задовольнити пізнавальні інтереси та схильності. Одним з головних шляхів ефективності проведення позакласних заходів є застосування різноманітних форм позакласної роботи вчителем. Дотримання основних принципів позакласного навчання: індивідуалізації, добровільності, співтворчості, емоційної привабливості між особистих стосунків та ін.

Успіх виховної роботи в позакласних заходах залежить від правильного планування і розумної організації управлінської діяльності керівника, вміння керування дитячим колективом, підвищення професійної кваліфікації вчителя, постійний пошук ефективних шляхів вирішення педагогічних задач, творчий підхід до організації занять.

1. Мельничук С. Г. Педагогіка. (Теорія виховання). Навчальний посібник. / С. Г. Мельничук . – К.: Вид. дім «Слово» 2012. – С. 288.
2. Фіцула М. М. Педагогіка. Навчальний посібник. / М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2007. – С. 550–560.
3. Русінова С. В. Позакласна робота [Електронний ресурс] / С. В. Русінова. – Режим доступу до статті: http://zzchschoo178.blogspot.com/p/blog-page_18.html. – Назва з екрану.
4. Бондар Т. М. Позакласна робота. [Електронний ресурс] / Т. М. Бондар – Режим доступу до статті: http://myblogrom.blogspot.com/p/blog-page_64.html. – Назва з екрану.
5. Волкова В. П. Педагогіка. / В. П. Волкова. // Альма-матер. – 2007. – С. 618.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Остан'юк У., магістр спеціальності «Початкова освіта»

Благуно Н.М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Досліджено сутність поняття національної свідомості молодшого школяра. Розглянуто ключові чинники формування національної свідомості та основні підходи до їх визначення.

Ключові слова: національна свідомість, молодша школа, уроки рідної мови.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [1].

Сьогодні загальноосвітня школа має соціальне замовлення на залучення учнів до глибоких шарів національної культури та духовності, створення умов для розвитку їх

національної свідомості на основі засвоєння цінностей українського народу, зокрема, його мови, світоглядних позицій, ідей, поглядів, переконань, звичаїв, обрядів.

Українська національна свідомість повинна розвиватися як наслідок усвідомлення й узагальнення об'єктивних реалій сьогодення. Однак, зв'язок тут не може бути лінійним. Вплив об'єктивних чинників на формування національної самосвідомості суттєво коригується чинниками духовного характеру.

До *практично-духовних* чинників належать насамперед властиві певному народу етнічні стереотипи (традиції, звичаї, обряди, типові риси характеру й поведінки, домінуючі емоції, народні промисли, розваги, ігри), а також історична пам'ять, усталена символіка, народні святині. І явища етнічної культури трансформуються у найстійкіші, а здебільшого й у найвпливовіші елементи національної самосвідомості. Втілюючи головні принципи та основний зміст національного духу у матеріальних речах і образах, усе це породжує миттєвий емоційний відгук серед усіх верств етнічної спільноти, виступають ефективним засобом передачі набутого багатства поколіннями життєвого досвіду, тобто стають засобом соціалізації, виховання членів певного етносу.

До *ідеальних* чинників належать численні уявлення, поняття, ідеї, принципи, що об'єднуються у теоретичну систему. Вони відображають ідеал, до якого прагне нація, і модель суспільного устрою, який має забезпечити практичне досягнення поставленої мети. Водночас у національній самосвідомості напрацьовуються і займають власну нішу ідеальні імперативи волі – моральні принципи й норми, покликані стимулювати суспільну активність громадян у бажаному напрямі, застерігаючи людей від згубних дій, що загрожують національній спільноті. Разом усі ці ідеальні образи, світоглядні орієнтири, моральні цінності та імперативи, ідеали і принципи завершують формування національної самосвідомості як цілісного явища. Тепер нація усвідомлює себе як єдність власного історичного шляху, актуального надбання й майбутніх перспектив.

Дослідник і педагог К. Ушинський сформулював ідею щодо ролі визначення народності у виховному процесі, обґрунтування його змісту, формування національного характеру. Зокрема, вчений вбачає функцію суспільного виховання в укріпленні й розвитку в людині народності, стимулюванні розвитку її розуму й самосвідомості: «Суспільне виховання, яке зміцнює і, розвиваючи в людині народність, розвиває в той же час її розум і її самосвідомість, могутньо сприяє розвитку народної самосвідомості загалом, воно привносить світло свідомості в схованки народного характеру і сильно і благодійно впливає на розвиток суспільства, його мови, його літератури, його закони, словом, на всю його історію» [2, с. 133].

Важливе місце в педагогічній системі В. Сухомлинського посідають ідеї національного виховання. Саме у народній педагогіці вчений запозичає ідею звернення вчителя до серця і розуму дитини, шляхи розв'язання суперечностей між особистісними, національними та загальнолюдськими цінностями. Дослідник стверджує, що ціннісно-сміслова сфера учня починає формуватися у сім'ї, а такі цінності, як любов, віра, краса, милосердя, добро, увага, істина, турбота про людей, є універсальними, морально-етичними поняттями, притаманними українцю [3, с. 485].

У народних звичаях, обрядах, традиціях В. Сухомлинський вбачав витoki духовності учня, джерела його «духовного світу», «духовного життя». Сферу духовного життя людини в педагогічному і психологічному аспектах дослідник пов'язував із розвитком формування її моральних, інтелектуальних, естетичних запитів та інтересів у процесі активної діяльності, стверджуючи, що національне виховання повинне носити діяльнісний характер. Одним із напрямів духовного життя дитини В. Сухомлинський вважав діяльність щодо самопізнання й самовиховання умінь та якостей, суттєвих для інших людей. Вчений підкреслював: «Не завдавай своїми вчинками, своєю поведінкою болю, кривди, турботи, тяжких переживань іншим людям. Уміє підтримати, допомогти, підбадьорити людину, в якій горе. Пам'ятай, що таке горе може спіткати й тебе. Не будь байдужим» [4, с. 253].

Практичний досвід відомого педагога щодо організації творчої діяльності молодших школярів, педагогічної просвіти батьків, реалізації гуманних принципів у вихованні, забезпеченні його духовного характеру – все це та багато інших ідей В. Сухомлинський визначає провідними в процесі формування у молодших школярів цінностей національної культури.

Представниками другої наукової школи є О. Вишневський, М. Фіцула та ін. Спираючись на ідеї К. Ушинського про значущість рідної мови, природи, національної культури загалом для становлення учня як особистості, формування його характеру, ці вчені

передусім керуються аксіологічним підходом при розв'язанні завдань щодо побудови концепції національного виховання.

Вивчення української мови в школі має навчальне, розвивальне й виховне значення. У процесі навчання діти долучаються до багатой культурі українського народу, оскільки мають змогу внутрішньо сприйняти мудрість народних казок, загадок, прислів'їв, приказок, звичаїв та обрядів, поезику творів видатних українських письменників. Уроки української мови сприяють вихованню всебічно розвиненої людини.

1. Національна доктрина розвитку освіти України : затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта України. – 2002. – 23 квіт. (№ 33) – С. 4–6.
2. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори у 2 т. Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. школа, 1983. – 489 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. Т. 5 / В. О. Сухомлинський ; ред. О. Г. Дзевєрін. – К. : Рад.школа, 1977. – 639 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. Т. 2 / В. О. Сухомлинський ; ред. О. Г. Дзевєрін. – К. : Рад.школа, 1976. – 670 с.

ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ЯК ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ

*Проскурко А.Г. б курс, спеціальність Початкова освіта
Іванюк Г.І. доктор педагогічних наук, професор Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка,
м.Київ, Україна*

Анотація. В статті висвітлено окремі аспекти проектування та діяльності варіативних закладів освіти, з урахуванням основних положень Закону «Про освіту» та Концепції нової української школи. Викладено сутність концептуальних ідей діяльності дитячого центру розвитку дитини, відповідно до сучасних тенденцій навчання, виховання та розвитку дітей, мети дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти. Розкрито сутність понять «проектування», «технологія». Також, висвітлено особливості проектування дитячого центру розвитку дитини з опорою на художньо-естетичний розвиток вихованців.

Ключові слова: проектування, технологія, змістово-технологічне забезпечення, концептуальні ідеї центру розвитку дитини, художньо-естетичний розвиток.

Новий Закон України «Про освіту» започаткував багато змін в структуру загальної середньої освіти. На сьогоднішній день, варіативність типів шкіл, форм та видів організації навчання, являють собою ознаки сучасності, модернізації освітнього процесу. Одним із нововведень закону «Про освіту» є створення освітніх округів, які організуються з метою створення достатніх умов для здобуття повної загальної середньої освіти, можливостей впровадження профільного навчання, забезпечення умов всебічного та гармонійного розвитку особистості, ефективного використання наявних ресурсів та матеріально-технічної бази закладів освіти. Освітній округ – це сукупність закладів освіти (їхніх філій), у тому числі закладів позашкільної освіти, закладів культури, фізичної культури і спорту, що забезпечують доступність освіти для осіб, які проживають на відповідній території [4].

Таким чином, якщо метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, державі необхідно забезпечити умови, які б сприяли реалізації поставленої мети. Тому актуальним на цьому соціально-педагогічному тлі є варіативні типи закладів освіти. У сучасному освітньому просторі запити на освіту дітей все частіше роблять батьки. Загальноосвітні навчальні заклади (початкова школа) не задовольняють інтереси та потреби учнів. Триває пошук варіативних моделей закладів, зокрема приватних.

Закон “Про освіту” (2017) пропонує різноманітні форми її здобуття, а саме: дистанційна, мережева, змішана, екстернатна сімейна (домашня) індивідуальна форми, індивідуальний підхід до учнів, потреба у всебічному розвитку особистості, в майбутньому сприяли формуванню готовності особистості до навчання упродовж життя.

Ми зупинимося на розв'язанні проблеми проектування змістово-технологічного забезпечення діяльності приватного центру розвитку дитини.

Одним із поштовхів для створення дитячого центру розвитку є змістове наповнення ключових компетентностей концепції Нової української школи. Вміння вчитися впродовж життя – це здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне

керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя [6].

Однією з ключових компетентностей учнів початкової школи також є обізнаність та самовираження у сфері культури. Здатність формувати власні художні смаки, розуміти та сприймати твори різноманітних форм мистецтва. Самостійно володіти засобами вираження творчих ідей, досвіду та почуттів за допомогою мистецтва. Володіння цією компетентністю передбачає з одного боку усвідомлення своєї національної приналежності та ідентичності, а з іншого – відкрите ставлення до різних культурних проявів інших людей. Не менш важливою є здатність і бажання дитини дотримуватися здорового способу життя. Заклади позашкільної освіти мають враховувати та забезпечувати формування вищезазначених компетентностей.

Як засвідчують результати емпіричного пошуку досить розповсюдженою є тенденція пошуку батьками закладів освіти, які здійснюють художній, естетичний, фізичний розвиток дитини, підготовку до навчання в школі, та інше. Важливо врахувати цей чинник. Педагоги мають змогу залучати родину до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини, як і зазначено в Концепції Нової української школи. В українському педагогічному словнику індивідуалізація розглядається як “організація навчального процесу, за якого вибір способів, засобів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання” [9]. Тобто, необхідно створити таку траєкторію розвитку, яка була б найбільш комфортною для дитини, формувала риси характеру та сприяла життєвій активності. Такі траєкторії можуть бути можливими завдяки створенню індивідуальних планів та дослідницьких проектів. Дитячий центр розвитку – це позашкільний навчальний заклад, який створює можливість цілісного розвитку дитини дошкільного та молодшого шкільного віку, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей, а також забезпечує процес формування особистості у сфері культури, творчості та спорту. Завдяки взаємодії дітей різновікових категорій відбувається соціалізація та подальша самореалізація учнів. Саме такі цілі ставить перед собою загальна середня освіта.

Таким чином, керуючись положеннями Закону «Про освіту» та компетентностями Нової української школи, можемо спроектувати змістово-технологічне забезпечення дитячого центру розвитку дитини.

Насамперед, аналізуючи поняттєвий апарат, можна визначити, що українські психологи Т. Піроженко та С. Ладивір трактують поняття «проектування» як форму перспективного планування діяльності дітей, в якому об’єднано бажання й прагнення дітей, завдання педагога, які впливають із галузевої програми, варіативність форм, методів і засобів розвивальних дій вихователя, психологічні закономірності природного розвитку спільної діяльності дітей і дорослого (від бажання – до творчого рівня реалізації задуму) [8, с.8]. Технологія – грецьке слово за походженням (tehne – «мистецтво», «ремесло», «наука», logos – «поняття», «вчення») – форма реалізації людського інтелекту, сфокусованого на розв’язанні суттєвих проблем буття [3, с.6]. Сучасне виробництво та сфера послуг тим чи іншим чином базуються на технологіях. Так само і в освітньому процесі, педагоги постійно займаються пошуком оптимальних моделей або технологій організації ефективного освітнього процесу. Ми, як освітяни, у свою чергу, теж у постійному процесі пошуку найбільш доцільних та сучасних технологій навчання, виховання та розвитку ідей. Дослідники П. Матвієнко та Ф. Фрадкін визначають концептуальність як характерну рису технології, опору на певну наукову концепцію [1]. П. Матвієнко робить висновок, що до структури технології входять: концептуальна основа; змістова частина: цілі навчання, зміст навчального матеріалу; процесуальна частина – технологічний процес: організація навчального процесу; методи і форми навчальної діяльності школярів; методи і форми роботи вчителів; діяльність вчителя щодо управління процесом; діагностика [7].

Суголосною до сучасної проблематики є характеристика сутності та структури змістово-технологічного забезпечення школи [5]. В основі концептуальних ідей функціонування нашого центру розвитку дитини лежить той факт, що сучасні діти, враховуючи стрімкий розвиток технічного прогресу, втрачають розуміння важливості загальнолюдських цінностей, моральних норм, етичних принципів. Невід’ємною складовою освіти буде орієнтація морально-етичні цінності (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до доквілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [6].

Наукові доробки сучасних українських учених уможливають припущення, що художньо-естетична діяльність дитини впливає на всебічний та повноцінний розвиток

дитини. Тому, залучення дитини до мистецтва є рушійним силою впливу на становлення особистості. Сучасне поняття "мистецтво" має декілька значень. Але ми схилиємось до розуміння цього поняття як частини духовного життя суспільства і форми суспільної свідомості [2]. Враховуючи це, можна сказати, що засоби художньо-естетичної творчості формують душу дитини. Цей важливий факт свідчить про те, що мистецтво являється досить ефективним засобом виховання творчої особистості, духовно багатой, морально відповідальною та емоційно сповненою.

Отже, проаналізувавши особливості нового Закону «Про освіту», Концепцію нової української школи, ми виявили, що на змістово-технологічне забезпечення дитячого центру розвитку впливає багато факторів: варіативність типів навчальних закладів та форм здобуття освіти, мета загальної середньої та позашкільної освіти, а також ключові компетентності Нової української школи. Можна зробити висновок, що формування концептуальних ідей центру розвитку дитини, у нашому розумінні, має будуватися з опорою на художньо-естетичну складову розвитку дитини як одну з найважливіших у формуванні сучасної та свідомої особистості.

1. Алфімов Д. В. Структурно-змістовний контент поняття технології [Електронний ресурс] / Д. В. Алфімов // Науковий вісник Донбасу. – 2011. – № 3. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2011_3_2.pdf
2. Гужанова Т. Художньо-естетична діяльність—шлях до розвитку творчих якостей особистості / Т. Гужанова // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – №24. – С. 57-59
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / [авт.-уклад. Наволокова Н.П.]. – Х.: Вид. група «Основа», 2012. — 176 с.
4. Закон України «Про освіту»: [закон України : від 5 вересня 2017 р. № 38-39 –ВР] // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – 2145-VIII – Ст.380.
5. Іванюк Г.І. Гуманістична модель навчально-виховного середовища сільської школи в теоретико-практичній спадщині О. А. Захаренка / Г. І. Іванюк // Психол.-пед. пробл. сільс. шк. : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини ; редкол.: Побірченко Н. С. (голов. ред.) [та ін.]. – Умань, 2007. – Вип. 22. – С. 201–209.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс] / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. – Київ, Міністерство освіти і науки України, 2016. – 36 с. – Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konceptziya.pdf>
7. Педагогічні системи, технології. Досвід. Практика / [за заг. редакцією П. Матвієнко, С. Клепко, Н. Білик.] – К., 2005.
8. Психолого-педагогічне проектування взаємодії дорослого з дитиною / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова. – Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2013. – 23 с.
9. Український педагогічний словник / [авт.-уклад. Гончаренко С.У.]. – К. : Либідь, 1997. – 375с.

ІГРОВИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЧИННИК ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Пухальська Т., магістр факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв

*Драченко В.В., кандидат педагогічних наук
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна*

Анотація: У статті розглядається проблема виховання моральних цінностей у системі початкової освіти і виховання. Проаналізовано дослідження даної проблеми у наукових джерелах, конкретизовано основні поняття. У руслі єдності інноваційного та традиційного підходу моральні цінності дитини, прожиті у безпосередньому спілкуванні з однолітками, фольклорним твором і вчителем-наставником проходять через етапи активної діяльності, інформації, трансформації і включення цінностей в особистісно значущу систему ставлень.

Ключові слова: моральна цінність, ігровий фольклор, особистісне проживання, досвід, самосвідомість.

В складних умовах розбудови української держави нагальною справою національної спільноти виступає проблема виховання нової генерації. Переорієнтація світоглядних позицій, значні втрати духовних цінностей у суспільстві вимагають удосконалення шляхів формування у молоді якісно нового мислення, високого рівня свідомості та розумово-вольової активності. Надзвичайно актуальною в наш час виступає проблема моральних цінностей особистості. Саме вони відображають основні характеристики індивіду як людини, що визначаються змістом системи цінностей, направленістю та тим, як вони співвідносяться з конкретно-історичними суспільно-політичними умовами. Адже система цінностей – це та

ланка, яка поєднує суспільство з особистістю і визначає, в ім'я чого відбувається та чи інша діяльність і якими засобами вона реалізується.

Моральні цінності складають вищий рівень диспозиційної структури особистості, основою якої є ідеали, життєві цілі, світоглядні основи. Розглядаючи ігровий фольклор як засіб морально-ціннісного виховання, тим самим досліджуються його можливості через виховання базових цінностей впливати на всі рівні діяльності особистості, на її соціальну активність та загальну культуру [9, 66]. Формування цінності – це специфічний результат впливу на особистість всієї соціальної структури. Одним з основних джерел соціалізації особистості, і, відповідно, процесу виховання моральних цінностей виступає культура суспільства та вивірені часом фольклорні традиції народу зокрема. Тому основним для освітньо-виховної діяльності сьогодні є принцип культуровідповідності, який означає навчання і виховання в контексті культури, орієнтацію освіти і виховання на культурні цінності, опанування та збереження кращих світових досягнень людства.

Індивідуальна система цінностей особистості не є простим зліпком із системи цінностей, що існують у суспільстві. Вплив культури на особистість носить суперечливий характер. З одного боку, здійснюється соціалізація, тобто прилучення особистості до існуючих у суспільстві цінностей, норм, знань. З іншого боку, оволодіння культурою є процес індивідуалізації, розвиток неповторних рис, здібностей, обдарувань. Індивідуалізація особистості забезпечується тим фактом, що засвоєння людиною всіх накопичених суспільством цінностей носить вибіркового характеру, тому що вибір цінностей культури обумовлений спрямованістю особистості [1, с.106].

Культура в суспільстві та її фольклорна складова зокрема інтегрують та зберігають системи цінностей, ціннісних пріоритетів в життєдіяльності даного суспільства, виражаючи таким чином потреби суспільства в поширенні та функціонуванні цінностей і задаючи тим самим умови для взаємодії мистецтва та особистості [3, с.40]. Оскільки культура впливає на суб'єкта через навколишнє середовище, дитину з метою її культурного розвитку треба оточувати світом духовних цінностей, переживання і розуміння яких сприятиме культурному становленню, формуватиме власну точку зору на зміст культури. Таку ситуацію в житті молодшого школяра створює ігровий фольклор, що надає особливій соціальній ролі грі, як безпосередньому включенню дитини в діяльність і художній культурі – сукупності процесів і явищ духовної практичної діяльності людини, яка створює можливість проживання і трансформації моральної цінності в особистісному досвіді [1, с.45].

Фольклор, як особливий пласт культури, як її окрема відносно самостійна галузь, в той же час найтісніше пов'язана з іншими складовими елементами і частинами всієї метакультурної спільноти. Він націлює на дар універсального предметно-чуттєвого прояву, на розвиток внутрішньої свободи мислення. Вплив ігрового фольклору на дитину здійснюється через переживання нею чужого життя, почуттів, тим самим відкриваючи шляхи до порівняння, співставлення, самостійних висновків. Моральний сенс та цінність естетичного переживання, включеного в ігрову діяльність дитини, виражається в певному моральному стані сприймаючого. Таким чином відбувається оцінка ситуацій, що сприяє вихованню певної моральної цінності.

В ігровому фольклорі різних народів відбито різні типи світогляду, психологічні й моральні особливості людини тієї чи іншої епохи, того чи іншого народу, «серцевину» його способу життя та мислення. Відображаючи буття з певних позицій. Сприймаючи та проживаючи через гру моральні цінності, дитина пізнає духовні цінності суспільства, вони ж у свою чергу стають надбанням його власного досвіду.

Специфіка ігрового фольклору саме в тому, що він комплексно, гармонійно впливає на чуттєві, інтелектуальні та вольові елементи людської психіки. Співставляючи особистісний досвід молодшого школяра з досвідом інших людей, він стає засобом самопізнання і самовиховання особистості учня, які є головною запорукою виховання моральних цінностей. Він примножує, розширює і скорочує за часом надбання життєвий досвід дитини, даючи можливість прожити багато сторонніх життів як своє і збагатитись досвідом інших людей, засвоїти та оцінити його, зробити його фактором власного життя. Щоб зрозуміти інших, дитина повинна вміти перейматись почуттями і думками іншої людини. Саме тому дуже важливо не пропустити у виховних впливах цей період розвитку, коли готовність молодшого школяра до переживань, його емоційна сприйнятливність особливо великі.

Привласнення і засвоєння моральних цінностей, сконцентрованих в ігровому фольклорі, внаслідок чого вони набувають «особистісного смислу», є складним багатошаблевым процесом, послідовність якого можна розкрити так:

- 1) інформація (про цінність, відображену у творі-грі);
- 2) трансформація (програвання і «переклад» художньої інформації на власну індивідуальну мову);
- 3) активна діяльність (безпосереднє «тут і тепер» втілення цінностей у власну життєдіяльність);
- 4) інклюзія (включення цінностей в особистісно значущу систему);
- 5) динамізм (зміни особистості, що відбуваються внаслідок прийняття та реалізації відповідних цінностей) [4, с. 170].

Засвоєння морально-естетичних смислів, художньої тканини будь-якого фольклорного твору базується на знаннях, досвіді і асоціативному фонді. Асоціації та гра дозволяють інтегрувати різноманітні і способи відтворення єдиної виразно-цілісної життєвої реальності і формувати узагальнене ціннісно-естетичне відношення. Вони акумулюють життєвий і морально-естетичний досвід школярів, їх знання, почуття, співставляють їх і викликають нові ціннісні переконання, нові почуття.

Отже, значення ігрового фольклору для морального виховання особистості молодшого школяра полягає в тому, що він вчить мислити образами, ставити себе на місце іншої людини, вчить переживати, співчувати, прощати, любити та поважати іншу людину, шанувати чужі уподобання та цінності. Знання, втілені в образи і безпосередньо прожиті, набувають цілісності та довершеності, внаслідок чого проживаються молодшим школярем і входять в його свідомість та підсвідомість як невід'ємна частина його особистості.

1. Бех І.Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади // Виховання особистості: Навчально-методичний посібник: У 2 кн. – Кн. 2 / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
2. Коберник О. Проективна педагогіка і національна школа / О. Коберник // Шлях освіти. – 2000. – №1. – С.7-9.
3. Масол Л. Образ – слово – думка: полікультурний діалог в освітньому просторі // Мистецтво та освіта. – 1999. – №4. – С.38-45.
4. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / С.О. Сисоєва; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

Рак Т., 4 курс, Педагогічний факультет

Ілійчук Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті розглянуто зміст і особливості екологічного виховання молодших школярів засобами української народної казки, обґрунтовано переваги їх застосування задля формування екологічної культури учнів початкових класів.

Ключові слова: екологічне виховання, українська народна казка, екологічна культура, початкова школа.

Постановка проблеми. Природа є могутнім джерелом пізнання, яке через спілкування розкриває людині свої таємниці й робить її більш чутливою до навколишнього світу. Людина являється частиною природи, а відтак, дбаючи про себе, слід дбати і про природу, без якої неможливе життя. Потяг до всього живого закладений у людині від самого народження, та чи не найяскравіше виявляється в дитячому віці.

Послідовність у розв'язанні питань екологічного виховання передбачає закладання його підвалин з раннього віку з компетентним залученням сім'ї, дошкільних закладів і школи, у якій початкова школа виступає першою обов'язковою та системною інституцією. Молодий школяр знаходиться у тому віковому періоді, коли для дитини питання взаємодії з природою є важливими, необхідними, цікавими і значущими. Власне крізь призму цієї взаємодії відбувається процес гармонійного становлення особистості – її успішного розвитку, навчання, виховання й соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми екологічного виховання дітей займалися видатні педагоги минулого та сучасності, серед яких М.Бабій, Т.Баранова, Н.Глухова, О.Духнович, О.Запорожець, Н.Кондратьєва, Н.Лисенко, С.Ніколаєва, О.Плахотнік, З.Плохій, В.Скребець, В.Сухомлинський, К.Ушинський, В.Фокіна, Н.Яришева та ін. Важливим засобом формування особистості є казка, багатовекторність впливу якої на

дитину досліджують С.Бакуліна, Л.Бірюк, А.Богущ, Н.Гавриш, Р.Жуковська, О.Запорожець, Н.Карпинська, К.Крутій, Г.Лешко, С.Литвиненко, Н.Маковецька, Ю.Руденко, Т.Сергеєва, О.Соловійова, Л.Фесюкова та ін.

Метою статті є визначити зміст і особливості екологічного виховання молодших школярів засобами української народної казки.

Виклад основного матеріалу. Екологічне виховання передбачає формування у дитини знань, наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони, збереження і примноження природних ресурсів. Головною умовою реалізації завдань екологічного виховання є створення еколого-розвивального предметного середовища, яке сприяє формуванню в учнів початкової школи екологічної вихованості, яка передбачає набуття уявлень про самоцінність та неповторність компонентів природи, прояв гуманних почуттів до живих істот, оволодіння початковими вміннями відчувати красу і милуватися нею, виважено поводитися в довкіллі, знати правила безпечної поведінки в природі.

Екологічне виховання молодших школярів на сучасному етапі потребує психологічної включеності особистості в світ природи з подальшим поетапним конструюванням системи особистісного ставлення до природи (теоретичним, емоційно-ціннісним, практично-дійовим). Це забезпечує дотримання логіки формування екологічних знань, використання їхнього пізнавального та виховного значення у навчально-виховному процесі. Саме в цьому полягають особливості екологічного виховання на засадах глибинної екології, яке передбачає формування усвідомлення єдності і цілісності природи, унікальності та неповторності живих систем, взаємозв'язку та взаємозалежності явищ природи, утвердження поваги людини до всіх форм життя, гармонійного розвитку людини і природи [3, с. 84].

Важливим засобом екологічного виховання молодших школярів є казка, яка надає дитині можливість легкого і природного осмислення реального світу, тобто є своєрідним містком між казковим, фантастичним і реальним життям. Казка являє собою усно-поетичну розповідь, яка в тій чи іншій мірі містить фантастичний вимисел. Казка – це, перш за все, твір мистецтва: живий, цікавий, яскравий, барвистий, стираючий грань між реальністю і грою. Казки, за словами В.Сухомлинського, можна порівняти із скарбничкою, куди кожне покоління кладе свій маленький коштовний внесок. З маленьких крихіток складаються великі скарби. Велике мистецтво й майстерність, гаряче серце й холодна мудрість потрібні для того, щоб ці скарби не розтратити, а вміло використовувати в духовному житті наступних поколінь, дбаючи про збагачення скарбнички новими коштовностями [4, с. 139].

У процесі екологічного виховання доцільно використовувати казки, що пробуджують у дітей творчу уяву про світ природи як світ живих істот. Такими казками є казки про тварин і чарівні казки – багатющий ресурс у справі екологічного виховання; пізнавальні казки про природу, що мають наукову основу – реальну пізнавальну інформацію про живі організми, їхні потреби, зв'язки між собою і з середовищем існування, про цілісність природи і вплив діяльності людини на неї [1, с. 39]. Видатний педагог К.Ушинський називав казки блискучими спробами народної педагогіки, а її хранителів і популяризаторів – бабусь, дідусів, матерів – природними педагогами. Народна казка потрібна кожній дитині як її насущний, духовний хліб, який ніколи не набридає, а задаровує її образністю рідного слова, красою співучої української мови. Він ставив народну казку недосяжно вище від усіх оповідань, написаних для дітей освіченою літературою. У народній казці «народ розповідає дітям про свої мрії і принаймі наполовину дитина вірить в ці мрії» [5, с. 124].

У казках в алегоричній формі передається ставлення людей до навколишнього світу, до світу природи, засуджуються чи схвалюються вчинки героїв. Казка є джерелом формування екологічних понять, у цікавій формі допомагає розкрити складні явища природи, виховує бажання допомагати братам нашим меншим. Завдяки казці дитина своїм розумом і серцем виражає ставлення до добра і зла. У казках завжди можна знайти ідею взаємодопомоги людини і природи, про що свідчать назви багатьох з них: «Як пес хазяїна від смерті спас», «Як лисиця зробила людину багатю», «Справедливий вуж», «Як їжачок врятував ялинку», «Чому кульбабки посивіли», «Як джмелі конюшину врятували», «Чому плачуть дерева», «Розповідь старої сосни».

З найдавніших часів українська народна казка була і залишається своєрідним способом пізнання навколишнього світу. Використання казки у сучасному навчально-виховному процесі початкової школи задля формування екологічної культури молодших школярів здійснюється у таких напрямках: обговорення казки в контексті вирішення завдань екологічного виховання; спостереження за об'єктами і явищами природи за мотивами казки, розглядання ілюстрацій тощо; використання коротких казок, уривків з казок про живі

об'єкти, явища природи з метою забезпечення позитивного емоційного відгуку на сприймання даного об'єкту, закріплення та розширення знань дітей про даний об'єкт чи явище; застосування казок, у яких розглядаються потреби живих організмів та прослідковуються зв'язки й залежності у природі в багатоступеневій ієрархічній послідовності і єдності; творча трансформація змісту знайомих казок та інтеграція їх у різні види діяльності [2, с. 64].

Широке використання казок у початковій школі зумовлюється їх надзвичайно великим виховним впливом на дітей. Серед таких казок визначимо: «Про бідного парубка і царівну», «Як пес врятував господаря від смерті», «Ведмідь і павучок», «Батьківські поради», «Мурашка і голуб», «Лев і мишеня», «Як білочка допомогла ведмедеві», «Хліб і золото», «Правда і Кривда», «Козак мамалига», «Кошовий Сірко», «Як кролики покарали орла», «Сопілка й батіжок», «Срібні воли», «Їжак та заєць», «Сірко», «Яйце-Райце», «Чарівна скрипка», «Марійка й баба відьма», «Названий батько», «Явдоха-Святоха», «Крадений віл», «Кіт, цап і баран», «Як звірі хату будували», «Закопане золото», «Як гадюка і чоловік судилися», «Про старого батька» та ін.

Отже, українська народна казка володіє невичерпним джерелом виховного арсеналу і займає особливе місце в житті дитини. Казкові образи яскраво емоційно забарвлені і довго живуть у свідомості дітей. Казка вчить дітей мріяти, підкреслювати головне, індивідуальне в образі, узагальнювати істотні ознаки, посилює розумову діяльність, формує бережливе ставлення до природи. Вивчення феномена виховного впливу української народної казки не лише на емоційно-чуттєву сферу, а й на психіку взагалі дає підстави зробити висновки про доцільність та дієвість використання кращих з них для формування екологічної культури молодших школярів.

1. Дужук С. Використання казки в екологічному вихованні учнів / С.Дужук // Початкова школа. – 2007. – № 6. – С. 38-39.
2. Лях В. Казка в екологічному вихованні молодших школярів / В.Лях // Початкова школа. – 2001. – № 1-2. – С. 63-65.
3. Пономаренко Л.В. Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання / Л.В.Пономаренко. – Харків : Основа, 2009. – 143 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 416 с.
5. Ушинський К.Д. Вибрані твори в 2-х т. / К.Д.Ушинський. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 1. – 488 с.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ

Ріпа І., магістрантка педагогічного факультету

Цюняк О. П., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Стаття присвячена питанню формування екологічної культури молодших школярів у спільній діяльності сім'ї та школи. Адже жодне суспільство не може розвиватися, не орієнтуючись на родину, сім'ю, де зароджуються й виховуються найвищі духовні й моральні цінності, розвивається нація, зміцнюється держава».

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, сім'я, молодший школяр.

Постановка проблеми дослідження. Сьогодні екологічне виховання належить до проблем, від вирішення яких багато в чому залежить подальший розвиток культури. Адже завданням екологічного виховання є: сприяти нагромадженню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її багатства, формувати вміння й навички діяльності в природі. Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи – середовище перебування людини, яка має бути зацікавлена в збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі.

Це, зокрема, уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки про стан природи, розумно взаємодіяти з нею. Естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності. Любов до природи слід виховувати з раннього дитинства. І це завдання перш за все покладається на сім'ю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливості родинного виховання наголошували у своїх працях такі видатні діячі та педагоги, як Володимир Великий, Ярослав Мудрий, М. Грушевський, Г.Сковорода, К.Ушинський, О.Духнович, Б.Грінченко, А.Волошин, С.Русова, В. Сухомлинський та ін.

Мета, зміст, завдання, загальні принципи, форми і методи екологічної освіти й виховання, формування екологічної культури в педагогіці розроблені С.Дерябо, А.Захлебним, І.Зверьєвим, Г.Пустовійтом, І.Суравегиною, В.Ясвіним та іншими вченими. Основою еколого-виховного процесу багато науковців вважають виховання ціннісного ставлення школярів до природи (В.Додь, В.Маршицка, О.Колонькова, М.Левківський, Н.Николенко, О.Пруцакова, Л.Хуртенко, Т.Юркова та інші вчені). Принципи і складники екологічної культури висвітлені в дослідженнях О.Вознюк, Т.Дементьева, В.Ковальчук, І.Лушнікова, Є.Ногтевої, В.Тернопільської, В.Павловича та інших учених

Метою статті є обґрунтування аспектів формування екологічної культури молодших школярів у спільній діяльності школи та сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Видатний педагог В.Сухомлинський у «Батьківській педагогіці» зазначав: «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи» [21, 213-215]. Родинна педагогіка є невід'ємною часткою культури українського народу. Саме в сім'ї формуються ті якості людяності, риси характеру, які згодом повинні плекатися в дитячому садку, школі.

Разом із батьками вчитель є організатором життєдіяльності дитини, що забезпечує її кардинальні потреби в самоактуалізації й визнанні. Його терпимість та стриманість у процесі виховання, оберігання дитини від грубощів, жорстокості формує особистість, збагачену позитивними емоціями, й налаштовує її на доброзичливість, толерантність до людей, що її оточують. [1, С. 48–53].

Саме в сім'ї закладається основа виховання, навчання та освіти, на які людина спирається в повсякденному житті. У сім'ї дитина отримує найперші трудові навички, уявлення про світ, людину. Але сім'я своїми силами не може вирішити задачу освіти, тому на допомогу їй приходять школа, яка значно розширює та поглиблює отримані в родині знання. Школа в історичному процесі, що виникла значно пізніше родини, була покликана підтримувати родинне виховання та виховувати необхідним комплексом знань, формувати світогляд учнів.

Як зазначав В.О. Сухомлинський: «Сім'я – перше джерело, з якого починається велика ріка почуттів і переконань» [4, 28]. Жодне суспільство не може розвиватися, не спираючись на родину, сім'ю, де зароджуються й виховуються найвищі духовні цінності.

Учні початкової школи, ознайомлюючись з об'єктами природи, поступово вчать сприймати її красу, спорідненість з людиною та її життям. На переконання учених, в кожній дитині в генах закладена зацікавленість природою, її чарівністю, звуками, різними формами й компонентами.

Спільна робота школи й родини ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки: пріоритетності сімейного виховання, громадянськості, демократизму, гуманізації взаємин педагогів і батьків. Родинне виховання є природною й постійно діючою ланкою виховання. У сім'ї закладається основа особистості: її світогляд, національна самобутність, моральність та інші важливі якості й властивості. Тому без докорінного поліпшення родинного виховання не можна домогтися значних змін у суспільному вихованні молоді. Саме в родині створювалися першооснови виховання, навчання й товариства.

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу життю людей, тому освітня діяльність школи має бути спрямована формування екологічної культури учнів, щоб вирости покоління, яке охоронятиме довкілля.

Робота в школі повинна бути спрямована на виховання в учнів бережливого ставлення до природи, любові до рідного краю, раціонального використання її природних багатств. Учні повинні отримати систематизовані знання про рослини і тварин у природі і житті людини, про взаємозв'язки в природі відповідно до вікових особливостей учнів та змісту навчальних предметів.

Метою кожного вчителя з формування екологічної культури учнів є:

- виховувати любов і повагу до природи;
- спонукати до збереження неповторної краси рідного краю;
- формувати почуття відповідальності за стан природного середовища;
- сприяти розвитку творчих здібностей учнів;

- учити самостійно мислити, знаходити раціоналізаторські рішення поставленої проблеми;
- навчати бачити красу навколо себе, розвивати почуття прекрасного;
- формувати почуття дбайливого ставлення до навколишнього середовища;
- формувати активну життєву позицію.

Процес формування екологічної культури розглядається як важливий напрям у роботі закладів освіти, який здійснюється шляхом використання різних форм та методів роботи, що стимулюють самостійну діяльність дітей. Зокрема, до основних форм організації роботи, спрямованої на формування екологічної культури молодших школярів, належать: екологічні екскурсії та спостереження; ігри з екологічним змістом; уроки доброти і мислення серед природи, екологічні бесіди з проведенням проміжних зрізів, дозована розповідь на екологічну тематику; екологічні гуртки та ін.

Однією із форм формування в учнів екологічної культури є дидактична гра. Як зазначала Миколаєва З.М. : «засвоєння знань про природу за допомогою гри, викликає переживання, не може не вплинути на формування у них дбайливого ставлення до об'єктів рослинного і тваринного світу, а екологічні знання, що викликають емоційну реакцію у дітей, увійдуть в їх самостійну гру, стануть її змістом, будуть краще сприйняті, ніж знання, вплив яких зачіпає лише інтелектуальну сферу» [3, 58].

Ще однією формою організації освітнього процесу, яка дозволяє проводити спостереження є екскурсія. Екскурсії мають велике пізнавальне і виховне значення. Вони конкретизують, заглиблюють, розширюють знання учнів. На екскурсіях учні перевіряють на практиці багато теоретичних знань і переводять їх в уміння і навички. Екологічна культура є показником свідомого, відповідального ставлення особистості до навколишньої природи.

Висновок. Майбутнє нашої планети та нашого життя – це молоде покоління, а отже, наші перспективи залежать від формування у молодого покоління екологічної культури, здатного співіснувати в гармонії з природою, берегти та відтворювати її скарби. Адже існування людства залежить від природного середовища. Кожен з нас – це частина природи. Саме тому, перспектива екологічного виховання в освітньому процесі значно зростає. «Гадаємо, – писав В. Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо».

1. Дяченко Т. Ставлення до природи у дітей східних слов'ян. Шлях освіти. 2002. № 3. С.49–53.
2. Матвеева Н. Екологічне виховання молодших школярів гірських шкіл Гірська школа українських Карпат. 2013. № 10. С. 35–39.
3. Ободзинська О. Виховання екологічної культури молодших школярів у літніх дитячих таборах. Наукова записка Малої академії наук України. 2012. – № 2. С. 280–285.
4. Прохоренко О.В. Позакласна робота з екологічного виховання учнів / Шкіл. світ. 2001. Трав. (№ 18). С. 4.
5. Якименко С. Екологічні знання – фундамент для формування світогляду. Почат. освіта. 2001. Квіт. № 16. С. 2.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ

*Руденко Ю., І курс магістратури, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв,
Любчак Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент*

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця. Україна

У статті піднімається проблема формування естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку у процесі позакласної фізкультурно-оздоровчої роботи. Теоретично обґрунтовується естетичний потенціал фізкультурно-оздоровчих заходів в режимі дня учнів. Розкриваються особливості формування естетичних почуттів молодших школярів у процесі позакласної фізкультурно-оздоровчої роботи. Подаються практичні рекомендації щодо організації та проведення позакласної фізкультурно-оздоровчої роботи в умовах школи I ступеня.

Ключові слова: молодший шкільний вік, позакласна виховна робота, фізична культура, естетичне виховання, фізкультурно-оздоровчі заходи.

На сучасному етапі реформування системи освіти і виховання учнів початкової школи все більшого значення набуває людський чинник, що виявляється у вихованні всебічно розвиненої особистості зі сформованими цінностями, духовно багатой та фізично досконалою. З позицій Т.Т.Ротерс, гармонізація фізичного і духовного пов'язана з втіленням фізичної культури у соціокультурні процеси як життєвої цінності, зі спрямуванням національної свідомості на необхідність духовного та фізичного розвитку кожного члена суспільства [3]. Відповідно до цього все більше уваги приділяється проблемі взаємозв'язку всіх структур духовної та фізичної сутності людини, як цілісної особистості.

Одним із важливих аспектів розвитку фізичної культури є її тісний взаємозв'язок з естетичним вихованням. Естетичне виховання як складова частина виховного процесу спрямоване на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини [6]. Результатом естетичного виховання часто виступає досягнення естетичного ідеалу. У контексті нашого дослідження йдеться мова про фізичну красу тіла, пластики, рухів тощо. Одним із компонентів фізичної краси є фізична підготовленість, яка має позитивний вплив на емоційну сферу людини. У процесі фізичної підготовки розвиваються такі фізичні якості як сила, спритність, витривалість, прудкість, гнучкість. Вони складають фундамент для виконання рухів легко, граційно, вишукано, що в цілому відповідає естетичній характеристиці фізичних вправ. Естетичним аспектом у фізичному вихованні є тілесна краса, яка часто пов'язується з якісною ознакою різних типів тілобудови та рухової діяльності.

Останнім часом дослідники у галузі фізичної культури і спорту стверджують про зниження інтересу до фізичної культури школярів. Серед негативних моментів підкреслюють: консервативність і авторитарність уроків фізичної культури, однорідність фізичних вправ, низьку моторну щільність уроків в цілому за умов застосування різних фізичних вправ, спрямованих на розвиток фізичних якостей, відсутність потрібного тренувального ефекту, розподілу учнів за типологічними групами з урахуванням рівня фізичного розвитку [2].

Багато науковців все частіше піддають критиці програми з фізичного виховання, нормативну базу, матеріально-технічну базу шкіл, соціально-екологічні умови, емоційно-психологічне та функціональне навантаження. Р.Ситник наголошує на необхідності вести пошук шляхів підвищення мотивації на уроках фізичної культури, тому що її зниження відбивається на погіршенні рухової активності і як наслідок призводить до погіршення стану здоров'я [4].

Головна роль у поглибленні й розширенні знань молодших школярів, розвитку їх творчих здібностей належить, на нашу думку, спеціально організованій виховній роботі у позаурочний час. Усі форми фізичного виховання об'єднуються спільною метою і завданнями. Кожна з них сприяє розв'язанню загальних завдань, разом з тим вирішує і специфічні. Саме тому для ефективної реалізації всіх завдань фізичного виховання варто впроваджувати різноманітні форми занять фізкультурно-оздоровчого характеру в режимі дня молодшого школяра, постійно залучати учнів до відвідування спортивних секцій і гуртків, популяризувати додаткові факультативні заняття, відроджувати проведення масових спортивно-художніх свят і днів здоров'я, різноманітних змагань і конкурсів, створюючи для цього необхідні умови.

Аналіз педагогічної літератури і нормативно-правових документів дає підстави стверджувати, що поняття „позакласна” і „позаурочна” робота не мають чіткого розмежування. Н.В.Кудикіна вважає, що позакласна виховна робота – це спеціально організована в позанавчальний час під керівництвом педагогів діяльність учнів на засадах добровільної участі в ній, суспільній спрямованості, ініціативності та самодіяльності. Позакласна виховна робота, як правило, потребує попередньої підготовки, більш тривала за часом, може проводитись як у навчальному закладі, так і за його межами. У той час, як позаурочна виховна робота – спеціально організована в позаурочний час діяльність учнів, яку організують і здійснюють педагоги самостійно чи у співпраці з учнями. Позаурочна виховна робота проводиться після уроків і може бути продовженням інтегрованих виховних заходів в ході щоденних уроків. Така робота є, як правило, короткотривалою за часом, в межах гранично допустимого навантаження [1, с. 87].

Провідною функцією позакласних занять є забезпечення найсприятливіших умов для виховання звички до системного виконання завдань фізкультурно-оздоровчого характеру. На позакласних заняттях закріплюються і вдосконалюються засвоєні на уроках фізичної культури навички. Саме у процесі проведення позакласних фізкультурно-оздоровчих заходів існують широкі можливості для формування естетичних смаків у молодших школярів.

Шкільні фізкультурно-художні свята сприятимуть втіленню цієї ідеї в життя. У методичній літературі святами часто називають спортивні змагання, інші масові заходи. Для фахівця фізкультурно-художнє свято – це комплексний захід, який включає в себе не тільки спортивні (лотереї, змагання, показові виступи, вікторини, конкурси, ігри та ін.), а й художні та мистецькі фрагменти. Свято не має чітко визначеної форми, вона може змінюватися залежно від бажань учасників, самодіяльність яких заохочується. Водночас, свято має певні обряди, які додають йому стабільності.

До організації свята, складання програми та сценарію, підготовки його окремих фрагментів можна включати практично всіх бажаючих. Доцільно залучити до участі у святі батьків. Виняткове місце у програмі свята посідають суто спортивні заходи, а саме: конкурси та вікторини, змагання, ігри та народні розваги, показові виступи, «Веселі старты» й естафети. Розробляючи сценарій, варто по черзі змінювати спортивні фрагменти з художніми, щоб постійно підтримувати зацікавленість учасників і гостей свята. Не слід забувати про традиційні для козацтва ігрища та розваги.

Б.М.Шиян у своїх працях ілюструє такі етапи організації свята: «Під керівництвом учителя малювання школярі готують виставку творчих робіт спортивної тематики, оформляють місце проведення свята плакатами, дружніми шаржами, випускають блискавки в ході свята, влаштовують конкурси малюнків, готують афіші, запрошення. Друга група школярів під керівництвом учителя музики добирає відповідне музичне оформлення, музичний супровід до масових і показових виступів, розробляє програму виступу художніх колективів та індивідуальних виконавців. Під керівництвом учителя фізики радіогурток радіофікує місце проведення свята. Учитель літератури організовує конкурси самодіяльних поетів, декламаторів. Учитель праці разом зі школярами готує вітрини для виставок, різноманітні підставки, прапорці та інший необхідний інвентар, обладнання. Бібліотека формує виставку спортивної літератури. Крім цього, фотогурток може розробити монтаж до, протягом і після свята; клуби юних філателістів і філергістів – оформити виставку марок і значків спортивної тематики, влаштувати спортивну лотерею» [6, с.110]

Завершити такі свята можна запрошенням широкої громадськості на «спортову гутірку» після урочистого закриття, сповнену співами, бесідами, танцями. Саме такі спортивно-художні свята певною мірою дають змогу гармонійно поєднати цікавість учнів до спорту і мистецтва.

Не менш ефективними у формуванні естетичних почуттів у молодших школярів є фізкультурні ранки та вечори. Вони мають бути дзвінкі і захоплюючі – з урочистим маршем учасників під звуки спортивного маршу, зі спортивними прапорами та урочистою ходою чемпіонів – вони у всі часи запалювали яскравою спортивною мрією непосидючі дитячі серця [5].

Таким чином вечори можуть присвячуватися визначним досягненням команди або окремих спортсменів школи, також можуть проводитися за типом спортивно-художніх КВК, «Нумо, хлопці», «Нумо, дівчата» тощо. Особливо ефективними вони стають у тому випадку, коли організаторам вдається поєднати спорт з мистецтвом. Підготовча робота полягає в складанні програми і сценарію вечора, у підготовці призив, подарунків, виготовленні запрошень, у доборі членів журі та суддів. Важливим аспектом є урочисте оформлення місця проведення спортивно-художнього вечора. Якщо вечір проводиться за типом «Нумо, хлопці», то можна запросити представників силових структур, військових. Якщо це КВК, то бажано, щоб судьями були люди, що користуються повагою. На вечорі спортивної слави кращим гостем буде відомий спортсмен.

Отже, одним з найважливіших завдань фізичного виховання молодших школярів є виховання міцних, здорових молодих людей, які повною мірою оволоділи навичками й умінням, визначеними навчальною програмою з фізичної культури. Однак, не менш важливим завданням фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку є формування у них естетичних смаків у процесі занять фізичними вправами, прищеплення з раннього віку радості і вдовolenня від участі у різних фізкультурно-оздоровчих заходах, бажання вести здоровий спосіб життя для розвитку гармонії тіла і духу. У школі всі заходи повинні бути об'єднані у цілеспрямовану комплексну систему, яка допоможе на високому емоційному рівні реалізувати ідею співпраці тіла і розуму, налагодити міжпредметні зв'язки і, врешті-решт, сформувати уявлення про розумний здоровий спосіб життя.

Для ефективного впливу на емоційну сферу учнів задля підтримання їхньої постійної зацікавленості у самовдосконаленні елементи цієї системи Б.М.Шиян пропонує розмістити в такій послідовності:

- 1) дні здоров'я – перший тиждень жовтня;

- 2) некласифікаційні змагання з включенням вправ, що були предметом домашніх завдань на літо – перші тижні листопада;
- 3) вечір спортивної слави – кінець грудня;
- 4) веселі старті сімейних команд – лютий і березень;
- 5) свято спорту і мистецтва – середина травня [6].

Отже, позакласні заняття фізкультурно-оздоровчого характеру допоможуть батькам і педагогам у вирішенні важливих завдань виховання молодших школярів: формування морально-вольових якостей, естетичних смаків, розвиток рухових якостей та прищеплення учням навичок здорового способу життя. Позакласна робота є тим стимулом для учнів, який необхідний для залучення їх до суспільно-корисної праці. Вчителю необхідно серйозно продумувати план цих занять, враховуючи інтереси дітей, аналізуючи активність місцевого населення в організації фізкультурно-оздоровчого характеру.

1. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія / Н.В. Кудикіна. – К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. – 272 с.
2. Лубышева Л.И. Здоровьеформирующая технология физического воспитания младших школьников на основе использования традиционного каратэ / Л.И.Лубышева, А.Н.Кондратьев // Физическая культура. – 2006. – № 3. – С. 5-13.
3. Ротерс Т. Т. Музично-ритмічний розвиток школярів у взаємодії фізичного і естетичного виховання / Т.Т.Ротерс // Теорія та методика фізичного виховання. – 2006. – №3. – С. 12-14.
4. Ситник Р. Шляхи використання музичного супроводу на уроках фізичної культури / Р. Ситник // молода спортивна наука України. – 2009. – С. 161-165.
5. Твердохліб Ж.О. Особливості проведення шкільних спортивно-масових свят: методичні рекомендації / Ж.О.Твердохліб, А.З.Крук, Л.І. Погребенник. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 62 с.
6. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч.2. – Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.

ІНТОНАЦІЙНА ТА КОНСТРУКТИВНА СТОРОНИ МЕЛОДІЇ ЯК ГОЛОВНОГО ВИРАЖАЛЬНОГО ЗАСОБУ

Рудяк Т., магістр ПОДО-52

Качмар О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти, педагогічний факультет

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»

Постановка проблеми. Мелодія – душа і серце музики. Ця думка, яку в тій чи іншій формі висловлювали багато музикантів, пройшла через різні історичні епохи – від М. Глинки і М. Лисенка до С. Рахманінова, І.Стравінського і В. Сильвестрова, від Ж. Руссо і В. Моцарта до Б. Бриттена й О. Мессіана. Досягнувши вищої точки своїх виражальних можливостей в романтичному мистецтві, мелодія з успіхом витримала кардинальні зміни музичного мислення ХХ ст. «У цієї милої леді, вочевидь, міцна конституція», – так висловилаь щодо мелодійності сучасної музики В. Ландовська (видатна польська піаністка) ще 1913 року, і виявилось, що вона мала рацію. Творчість кращих композиторів підтвердила нев'янучу силу й значення мелодії, збагативши музичне мистецтво новими шедеврами.

Кожна історична епоха мала власні уявлення про мелодичну красу й виразність. Їх мінливість дивним чином з'єднувалася з незмінною актуальністю самого запитання: що ж таке мелодія?

Розкрити таємницю її загадкової чарівності прагнули не лише музиканти, а й поети. Для останніх мелодія була заповітною мовою душі і серця (Л. Українка «Мелодії», І. Франко «Пісне моя, ти сердечна дружино»), уособленням любові як вищої насолоди життя (О. Пушкін: «Але й любов – мелодія») [5, с. 135].

Музика – мелодія (пісня, спів) – любов в уяві поетів різних поколінь зливались у неподільному синтезі вищої духовності, пов'язаної з таїною буття. Львівський гурт «Плач Єремії» поклав на музику вірш Костя Москальця «Вона». Ця композиція була визнана «Найбільш прикметним українським хітом останньої чверті століття». Вірш Івана Франка «Човен» отримав нове життя завдяки гурту "Один в каное", який і поклав вірш на музику. Український виконавець Дмитро Шуров «Ріановоу» поклав на музику вірш Миколи Вінграновського «Я сів не в той літак».

Мета статті: теоретично обґрунтувати роль і значення мелодії як головного засобу музичної виразності в музичних композиціях.

Виклад основного матеріалу. Основою будь-якого музичного твору, його провідним початком є мелодія. Мелодія - розвинена і закінчена музична думка, виражена одноголосно.

Вона може бути різноманітною – як плавною, так і уривчастою, спокійною і веселою. Мелодія є душею композиції, вона дозволяє зрозуміти настрій твору і передати почуття смутку або веселощів. Все залежить від того, як її бачить автор.

Мелодія поєднує в собі всі засоби музичної виразності – ритм, темп, тональність, розмір, лад, тембр. Всі вони разом, поєднуючись між собою особливим чином, перетворюються в мелодію. Якщо змінити в наборі хоча б один параметр, мелодія вийде зовсім інша. Наприклад, якщо змінити темп і зіграти той же ритм, в тому ж ладі, на тому ж інструменті, вийде вже інша мелодія з іншим характером [2]. Так, наприклад, мелодія у пісні «Щедрик» в обробці М. Леонтовича, досягає особливо підкресленої динаміки, яка створюється внаслідок зіставлення швидкого і повільного руху, вона складається лише з одного чотиризвукового мотиву, який багаторазово повторюється. Опера М. Аркаса, в основу якої покладений славнозвісний твір Т. Шевченка «Катерина» (1891), відзначалася хвилюючим сюжетом, мелодійним багатством і співучістю. В реалістичній музиці мелодія – головний носій музичного змісту. Видатний музикознавець Б. Асаф'єв вважав мелодію «душею музики». Цими ж словами характеризував мелодію і С. Рахманінов. Ясність, опуклість, виразність мелодії робить музичний твір доступним для сприйняття. Нині доведено, що, слухаючи незнайому музику, людина у першу чергу сприймає на слух мелодичні уривки твору.

Мелодія – найважливіший засіб музичної виразності. Вся історія розвитку музичного мистецтва пов'язана з пошуками яскравих мелодій, без яких музика не може втілити високі ідеї та глибокі почуття. Мелодія народилася із співу, і її виразність залежить від її наспівності. Адже саме у співі, в мелодії з найдавніших часів відображається багатогранний душевний стан людини, звідси йде поняття про мелодію як про душу музики, тобто її основу, головний її компонент [4, с. 135 – 136]. Мелодія є комплексним засобом, який вбирає в себе різні елементи музичної мови. Вона може існувати як самостійне художнє ціле. Не будь-яку лінію можна вважати мелодією, а лише ту, що має самостійну образну виразність і структурну завершеність, цілісність. Мелодія може побутувати в одноголосі, в поєднанні з іншими голосами (поліфонія) або з супроводом (гомофонія).

Мелодію характеризують дві сторони – інтонаційна та конструктивна. Інтонаційний бік виявився тим бездонним річищем, яким у музику вливалось саме життя, проте вже у художньо перетвореному вигляді. Крізь мелос видніється світовідчуття епохи, історичний, національний, соціально-жанровий зміст, композиторська індивідуальність. Інтонаційна організація забезпечує мелодії образну яскравість, характеристичність, силу емоційного впливу на слухача. Проявляється вона в багатомірності звукового процесу, який вміщує усі виражальні елементи мелодії: звуковисотні й ритмічні співвідношення, гучнісну і темпову динаміку, теситурно-регістрові й темброві нюанси, артикуляцію, звуковедення і фразування... [5, с. 137].

У конструктивному аспекті мелодії опрацьовувались принципи її розвитку і формотворення, закони логічної організації мелодичного руху як виявлення всезагальних законів тотожності й контрасту, дії і протидії, симетрії й асиметрії та ін. Конструктивна організація стала основою цілісності мелодії та зберігання її у пам'яті. Для успішного виконання цих функцій із синкретичної єдності усіх якостей звуку достатнім виявилось виокремити всього два – висоту і тривалість. На їх основі й почали складатись музичні граматики – усталені практикою правила сполучення окремих елементів музичної мови у більш крупні одиниці. До них належать ладіві, інтервально-гармонічні і метроритмічні закономірності, яких уже досить для того, аби мелодія легко запам'ятовувалась, впізнавалась під час виконання її на різних інструментах, у різних темпах, регістрах, із різним фразуванням та гучністю.

Обидві сторони мелодії – інтонаційна і конструктивна – важливі однаковою мірою. Саме взаємодія їх виокремила мелодію як особливе явище в музиці, що має таку саму цілісність, як і музичний твір. Це підтверджує багатовіковий досвід одноголосної європейської музики (давньогрецька й середньовічна монодія), мелодичних національних культур (арабська, вірменська та ін.) і пісенних фольклорних жанрів у різних народів.

Свою цілісність мелодія зберігає за умов не лише монодичного, а й поліфонічного і гомофонно-гармонічного складу. Тому вона може репрезентувати художній образ багатоголосного твору, бути основою його тематизму, замінювати в пам'яті слухача як малі, так і великі музичні форми – опери, симфонії, концерти тощо. Принципова комплексність мелодії породжує проблему збалансування її різних сторін. Чим природніша і яскравіша взаємодія найважливіших елементів мелодії, тим сильніший її вплив на слухача. І навпаки, порушення багатовимірності мелодичного організму, ігнорування одних його функцій і

гіпертрофія інших роблять мелодію більш елементарною, перетворюють її в лінію, ритм, сонорність, гармонію, фактуру і т. д. [5, с. 139].

Специфічною стороною мелодії є її інтонаційний зміст, основу якого складає мелодичний інтервал. Мелодія може самостійно і вичерпно втілювати найрізноманітніші музичні образи. На її основі з часом розвинулась багатоголосна музика, в якій вона стала головним носієм музичного змісту. Коли мелодія стає основою музичного розвитку, то вона перетворюється у тему. Послідовність мелодичних інтервалів у певних ладотональних та ритмічних умовах утворює мелодичну лінію. У кожній мелодії можна виявити той чи інший тип мелодичної лінії, але більшість із них поєднує в собі різні риси, що робить їх багатогранними та індивідуальними. Зміна напрямку руху мелодичних інтервалів утворює мелодичні хвилі, які мають підйоми та спади [3]. Динаміка мелодичної хвилі пов'язана з психологічним станом людини, характером її дихання, що втілено в музиці. Комбінація трьох елементів руху – висхідного, низхідного і горизонтального – утворює хвилеподібну основу мелодичного рисунка. Перші два виконують активну роль, утворюють динаміку мелодичної лінії. Горизонтальний рух у вищому типі мелодії – кантилені – використовується епізодично, оскільки через тривале його застосування втрачається гнучкість мелодичної лінії, її рухливість. Характер хвилі залежить від її графічного профілю, довжини, діапазону, співвідношення плавного руху й стрибків, місцеположення вершини. Плавний рух – основа співучості мелодії. У кантилені він переважає. Стрибок же як яскраве інтонаційне явище активізує й індивідуалізує мелодію – ці елементи притаманні українським народним пісням [5, с. 149].

Окрім наспівних або кантиленних мелодій, композитори використовують й інші типи мелодій. Так, для передачі схвильованої людської мови, гнівного вигуку чи настійливого запитання, героїчного заклику чи обурення у мелодіях поєднується наспівність і гнучкість розмовної мови. Такі мелодії називаються речитативними або речитативно-декламаційними. Речитативна мелодія зустрічається у багатьох піснях сучасних виконавців, а саме: у Потапа («Ти мій» «У мамі»), Ярмака («Серце пацана», «Вставай»), у Вови зі Львова («Шаленію», «Дай мені цьом»). Найчастіше композитори звертаються до речитативу в опері, де він служить одним із засобів музичної характеристики героїв («Рок-опера. Моцарт», «Рок-опера. Парфюмер»). Велике застосування цей жанр знайшов в творах І. С. Баха. Особливо яскраво він проявився в «Страстях за Іоанном». Треба сказати, в цьому сенсі І. С. Бах перевершив усіх своїх сучасників. Улюбленим драматургічним прийомом став речитатив для К. В. Глюка і В. А. Моцарта. Ще одним різновидом є моторна мелодія, де все спрямовано на підкреслення руху, моторики. Це маршові і танцювальні мелодії («Козацький марш», «Весільний марш», «Марш тореадора» (з опери «Кармен»)) [1, с. 8].

Мелодії, призначені для співу, називаються вокальними. Основні риси вокальної мелодії, сформувалися під впливом природних можливостей голосу. Вона має невеликий діапазон і звучний регістр. Її мелодична лінія складається з коротких мелодичних хвиль. Висхідний напрямок пов'язаний з посиленням емоційної напруги, а низхідний – з її послабленням. Мелодія створена для виконання на інструменті – називається інструментальною. Основні риси її сформувалися під впливом великих технічних можливостей музичних інструментів. Її мелодична лінія має широкий діапазон. Тривалий розвиток, складну техніку стрибків, та пасажів [6, с. 307].

Комплексний характер мелодії становить особливі труднощі для її аналізу. Основний принцип його – від цілісного сприйняття мелодії до деталізованого аналізу мелодичних елементів і нового їх синтезу в багатомірності інтонаційно-образного боку мелодії, що дає змогу вийти на рівень широких художньо-естетичних і стильових узагальнень [5, с. 166].

Висновки: Визначення мелодії як одноголосної музичної думки дає змогу з'ясувати закономірності її синтаксису, що спирається на мовний досвід спілкування людини. Мелодія – це не тільки найскладніший, а й найгнучкіший, «невловимий», найбільш індивідуалізований засіб виражальності. Легкість сприйняття мелодії парадоксально поєднується зі складністю підпорядкування її конкретним правилам і схемам. «У гарній мелодії має бути щось (не знаю, що саме), що...всьому світові відоме» – ці слова сучасника Баха, німецького теоретика й композитора Й. Маттезона підкреслюють найвищу природність і водночас логічну неосягненність мелодії. Отже, мелодія – вірний друг і помічник у справі виховання любові до музики.

1. Бодак Я. А. Зарубіжна музична література: посібник / Я. А. Бодак. – Вінниця: Нова Книга, 2012. – 256 с.: іл., ноти.

2. Музика яку ми слухаємо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mysupermusic1.blogspot.com/p/blog-page_18.html
3. Музична форма. Музичні жанри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.akolada.org.ua/index.php?dep=&page=bibl/statti/musformzhanr>
4. Павлюченко І. Елементарна теорія музики [Текст]: посібник для музичних шкіл та училищ / І. Павлюченко. – Київ: «Музична Україна», 1980. – 152 с.
5. Побережна Г. І., Щериця Т. В. Загальна теорія музики: Підручник / Г. І. Побережна, Т. В. Щериця. – К.: Вища школа, 2004. – 303 с.: іл.
6. Смаглій Г. А., Маловик Л. В. Основи теорії музики: підручник для навчальних закладів освіти, культури і мистецтва 3-тє видання / Г. А. Смаглій, Л. В. Маловик. – Х.: Факт, 2005. – 384 с.

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ ЯК ЗАСОБУ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Самодіна Ю., III курс, факультет педагогіки та психології
Прибора Т., доцент ЦДПУ імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна.*

Анотація. У статті автором відображено значення народної творчості у вихованні дітей молодшого шкільного віку, виокремлено актуальні засоби морального виховання, розглянемо моральні якості особистості, які формуються за допомогою включення казки у процес виховання. Демонструються думки багатьох відомих учених і педагогів щодо використання фольклору в навчанні та вихованні дітей початкової школи. Показано, що ефективність використання казки в моральному вихованні дітей – перевірена на практиці і дуже продуктивна. Автор статті наголошує про те, що батьки та вчителі повинні пам'ятати про важливість читання казкових історій дітям та аналізування дій і вчинків персонажів або героїв цих історій. Батьки та педагоги ви повинні вміти правильно передавати дітям моральну казку та вміти порівнювати свої дії з діями героїв казок.

Ключові слова: моральне виховання, казка, народність, моральність, засоби морального виховання, фольклор.

Актуальність даної теми полягає у суттєвому занепаді моральності людей починаючи з дошкільного та молодшого шкільного віку через неправильну організацію роботи, спрямованої на моральне виховання дітей. Вирішенню цієї проблеми сприяє вивчення педагогами та батьками достатньої кількості засобів морального виховання, а особливо, казок для підвищення рівня обізнаності дітей у сфері моральної поведінки, нормах, вчинках на прикладах поведінки казкових героїв.

Загальні проблеми морального виховання досліджували видатні педагоги та психологи: Л. Божович, В. Скутіна, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, І. Харламов.

Проблемою культури поведінки особистості займалися мислителі та педагоги: А. Анісімов, В. Кремень, Т. Поніманська, В. Шинкарук.

Про важливість виховання дітей казкою наголошували педагоги: І. Каїров, С. Литвиненко, Н. Міронова, Ю. Ступак, Л. Фесюкова.

Мета статті: Проаналізувати казку як частину фольклору та виявити можливості і шляхи її використання у моральному вихованні молодших школярів.

Сучасні дослідники наголошують на величезному впливі творчості на становлення повноцінної особистості, розвитку здібностей дитини, її потреб та мотивів поведінки. Ученими доведено, що через емоційну взаємодію з образами діти засвоюють певні знання й уявлення, виробляють конкретні судження, формулюють особистісні умовиводи. Саме казка є невід'ємним елементом виховання дітей. Вона доступною мовою вчить дітей життю. Діти беруть з казок багато корисних для себе знань: перші уявлення про час та простір, про зв'язки людини з природою, з предметним світом. Казки дозволяють дитині вперше відчувати хоробрість, стійкість, відважність, трудолюбство, побачити добро і зло. А, зрозумівши мораль казки, дитина вчиться на прикладі героїв казки думати над своїми вчинками і розуміти, що вона робить правильно, а що ні.

Як визначає Т. Поніманська, мораль – це система поглядів, уявлень, норм, оцінок, які регулюють поведінку людей; форма суспільної свідомості [5, 210].

Також Т. Поніманська зазначає, що моральні якості не передаються генетично, вони формуються в процесі соціалізації людини під впливом багатьох соціальних інститутів, передусім у процесі виховання і самовиховання. Моральна особистість узгоджує свої дії з інтересами інших людей, керується у своїх помислах критеріями загальнолюдських цінностей, відповідає за свої вчинки не лише перед законом та людьми, а й перед власною

совістю. Саме на таких вимірах моральності людського буття наголошує народна мудрість, що виховує дитину за своїми законами. Моральна свідомість поєднує в собі знання моральних норм, усвідомлення їх значення для особистості, її суб'єктивне ставлення до себе, явищ суспільного буття, почуття до інших людей. Значну роль при цьому відіграє воля, яка допомагає людині опановувати себе, дає їй внутрішню свободу і спонукає до морального вчинку, таким чином відбувається моральний розвиток особистості [5, 217 – 220].

Отже, моральний розвиток – це поступальний рух від засвоєння особистістю моральних норм до сформованості в неї моральних почуттів та моральної поведінки. Моральний розвиток тісно пов'язаний з моральним вихованням, оскільки взаємодія між педагогічними впливами і розвитком особистості відбувається через сприймання, усвідомлення, оцінку й перевірку досвідом моральних вимог.

Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків, любові до Батьківщини, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, благородства та ін. Усьому цьому треба вчити дитину, вказувати на обов'язкові моральні норми, показувати на своєму прикладі дію моральних якостей. Ще В.О. Сухомлинський говорив: «Що необхідно займатися моральним вихованням дитини, учити «умінню відчувати людину» [6, 27–29]. Уся справа в одній, і дуже важливій закономірності морального виховання: якщо людину навчають добру уміло, розумно, наполегливо, вимогливо, то в результаті – буде добро, а якщо учать злу, то в результаті – буде зло. Коли не навчають ні добру, ні злу – буде зло, тому що людина його обов'язково вчинить, навіть не знаючи і не розуміючи, що вона зробила зло [8, 41–42].

У молодшому шкільному віці межа між дітьми, які порушують норми моралі та дітьми, які їх дотримуються пролягає в площині адаптації до соціальних норм. Основні моральні якості формуються ще в ранньому дитинстві на основі соціального становища в сім'ї. Вирішальною в цьому є роль батьків, їх поведінка, стосунки, цілеспрямований вплив на особистість дитини.

Багато дітей у молодшій школі виконують правила культури поведінки. Вони поведуться гідно в школі, у родині, в громадських місцях. Але часто в шкільному середовищі навіть молодших класів, трапляється брутальність, невихованість, недотримання рамок пристойного. Часто вчитель привчає дітей до культури поведінки від випадку до випадку. Якщо діти не знають, як треба поводитися в конкретній ситуації, учитель роз'яснює, показує як треба вчинити, висуває вимоги дітям, контролює їхню поведінку. Якщо діти порушують норму, то вчитель вказує їм на помилку. Одна з причин порушень норм і правил полягає в тому, що діти їх просто не знають. Деякі правила діти знають, але просто не вміють їх виконувати.

Моральність виявляється у вільному і свідомому виборі способу дій і здатності до моральних вчинків. Сформовані в дошкільному віці основи моральної свідомості значною мірою визначають подальше її життя, а виправити допущені батьками і педагогами помилки у моральному вихованні дітей важко, а інколи й неможливо [3, 5–7]. Саме тому дуже важливо звертатись до педагогічних надбань свого народу. Тому що виховний ідеал кожного народу має певні особливості, обумовлені його історичним буттям, господарською практикою, географічним розташуванням. В уявленнях народу справедливість, повага до людей, доброта, чесність, щедрість, вірність, любов, відвага – завжди перемагають злі сили. Що дуже добре можна побачити в прислів'ях, приказках, іграх, а зокрема в казках. Народна мораль засуджує брехунів, нікчем, наклепників, лицемірів, тих, хто не поважає старших, сміється на іншими тощо.

Метою виховання в народній педагогіці є формування у дітей усвідомлення належності до коренів роду і народу, значущості таких людських чеснот, як голос совісті, обереги, любов матері. Народний ідеал всебічного розвитку особистості втілений в усній народній творчості, яка високо оцінює шляхетні риси людини і засуджує все, що підриває моральні устої. Благо добра і недопустимість зла утверджують у душі дитини змалечку за допомогою казок, та інших засобів усної народної творчості.

Як казав В. Сухомлинський, народна педагогіка «знає, що дитині посильне, і що непосильне, бо в ній органічно поєднується життєва мудрість з материнською і батьківською любов'ю» [6, 48].

Виняткової значущості надавав моральному вихованню К. Ушинський. Особливу роль у моральному вихованні він відводив ідеї народності, народному ідеалу людини, адже народ створює такі виховні засади, на які не здатна найкраща педагогічна теорія, і які не можуть бути запозиченими в іншого народу [8, 30–31].

Казка як жанр усної народної творчості

У науці про фольклор був поширений погляд на казку як сукупність всіх видів і форм усної прози – таке розуміння казки колись входило в навчальну літературу. Існує багато тлумачень казки як жанру фольклору, прийнятих в сучасній науці, ось декілька з них:

Казка – повідальний твір усної народної творчості про вигадані події, осіб (зазвичай з участю чарівних сил); вигадка, неправда, небиліця; один з основних жанрів усної поетичної творчості. Це переважно прозаїчна художня усна розповідь фантастичного, авантюрного чи побутового характеру з установкою на вигадку [7, 102 – 103].

Казки виникли в незапам'ятні часи. При цьому казки свідчать зовсім не про примітивність народної свідомості, а про геніальну здатність народу створити єдиний гармонійний образ світу, зв'язавши в ньому все суще – небо і землю, людину і природу, життя і смерть. Мабуть, казковий жанр виявився як життєздатний тому, що чудово підходить для вираження і збереження фундаментальних людських істин, основ людського буття, навчання цього дітей.

Багато казок вселяють впевненість у тріумф правди, у перемогу добра над злом. Оптимізм казок особливо подобається дітям і підсилює виховне значення цього засобу. У казці неодмінно перемагають істина і добро. Казка завжди на боці скривджених і пригноблених, про що б в ній не йшлося. Вона наочно показує, де проходять правильні життєві шляхи людини, в чому його щастя і нещастя, яка його розплата за помилки і чим людина відрізняється від звірів і птахів. За помилки доводиться розплачуватися, а розплатившись, герой знову отримує право на удачу, на щастя [4, 36 – 40] .

Найбільше приваблює дітей казковий герой. Зазвичай це людина ідеальна: добра, справедлива, красива, сильна, вона обов'язково досягає успіху, долаючи будь-які перешкоди не лише за допомогою чудових помічників, але, перш за все, завдяки особистим якостям – розуму, силі духу, самовідданості, кмітливості. Такою хотіла б стати кожна дитина, і ідеальний герой казок стає першим зразком для наслідування. Для дітей зовсім не важливо, хто герой казки: людина, тварина або дерево. Важливо те, як він себе поводить, який він – красивий і добрий або потворний і злий. Казка намагається навчити дитину оцінювати головні якості героя. Найчастіше персонаж втілює якусь одну якість: лисиця хитра, ведмідь сильний. Персонажі в казці контрастні, що і визначає сюжет: старанну, розумну сестрицю Оленку не послухався братик Іванко, випив води з козячого копитця і став козликом, – довелося його виручати і тому подібне [1, 102 – 103] .

Казка має власну мову – лаконічну, виразну, ритмічну. Завдяки мові створюється особливий фантастичний світ, в якому все подано крупно, об'ємно тому у казці все запам'ятовується відразу й надовго – герої, їхні взаємини, персонажі і предмети, що оточують.

Напевно основною властивістю дитячої психіки – тягою до всього, що фантастичним чином допомагає подолати розрив між уявним і дійсним, – і пояснюється століттями незгасаючий інтерес дітей до казки. Діти знаходять глибоке задоволення в тому, що їх думка живе в світі казкових образів. П'ять, десять разів дитина може переказувати одну і ту ж казку, і кожного разу відкриває в ній щось нове. У казкових образах – перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного. Дитина знає, що в світі немає жодної Баби Яги, Царівни-жаби або Коцця Безсмертного, але вона втілює в ці образи добро і зло, і кожен раз, розповідаючи одну і ту ж казку, висловлює своє ставлення до поганого і хорошого [2, 323 – 324].

Отже, для дитини казка – це її життя. Це різнокольоровий, рівнодійовий світ, де дитина є головним героєм, який протистоїть злу і допомагає добру. Казка готує дитину до майбутнього життя в реальному світі та показує на прикладах шляхи подолання труднощів. Також казка формує моральні якості, які залишаться з дитиною на все життя.

1. Арзамасцева И. Н. Детская литература / И.Н. Арзамасцева, Т.С. Коннікова. – М.: Академия, 2005. – 576 с.
2. Детская литература: учебник / [Е.Е. Зубарева, В.К. Сигов, В.А. Скрипкина и др]. – М.: Высшая школа, 2004. – 551 с.
3. Каїров І. А. Азбука морального виховання / Іван Андрійович Каїров. – М.: Просвещение, 1979. – 17 с.
4. Литвиненко С. О. Виховання гуманних понять молодших школярів засобами української народної казки / Світлана Олександрівна Литвиненко. – Одеса, 1994. – 183 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. Посіб. / Тамара Іллівна Поніманська. – К.: Академвидав, 2008. – 456 с.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К: Радянська школа, 1980. – Т.3. – 150 с.

7. Тимофеев Л.И. Словник літературознавчих термінів / Леонід Іванович Тимофеев. – М.: Просвещение, 1974. – 509 с.

8. Ушинський К. Д. Рідне слово / Константин Дмитрович Ушинський // Вибрані пед. твори : у 2-х т. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 2. – 380 с.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МАТЕРІАЛІВ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

Семчук Г., 4 курс, Педагогічний факультет

*Глійчук Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті розкрито теоретичні засади громадянського виховання молодших школярів, обґрунтовано зміст і особливості формування громадянських якостей учнів початкової школи засобами шкільного підручника.

Ключові слова: громадянськість, громадянське виховання, громадянські якості, навчально-виховний процес, шкільний підручник, молодші школярі.

Постановка проблеми. Актуальність громадянського виховання в Україні зумовлюється процесом народження нації. Сьогодні, урахувавши нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з війною на Сході України, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, формування активної громадянської позиції. Історія розвитку людства доводить, що майбутнє кожної держави залежить від того, наскільки вона зможе забезпечити виховання духовно зрілих, соціально-активних громадян.

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України для збагачення і примноження на цій основі культурного і творчого потенціалу нашого народу. У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» зазначається, що метою громадянського виховання є формування «свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людини, з притаманними їй особистісними якостями, з рисами характеру, світоглядом і способом мислення, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні» [2, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що зміст і особливості громадянського виховання обґрунтовано у педагогічній спадщині Г.Вашенка, А.Макаренка, С.Русової, К.Ушинського; ґрунтовний аналіз можливостей громадянського виховання у період становлення української державності розробили П.Ігнатенко, В.Поплужний; проблему формування громадянськості як провідної риси особистості досліджено О.Докукіною, М.Задерихіною, Л.Канішевською, Н.Косаревою, В.Мазаєм, Л.Пономаренко; питання формування громадянських цінностей обґрунтовано у працях Л.Бойко, І.Бондаренко, М.Боришевського, Л.Крицької, Н.Чернухи та ін.

Метою статті є виявити зміст і особливості формування громадянських якостей молодших школярів засобами матеріалів шкільного підручника.

Виклад основного матеріалу. Наявність громадянського суспільства – найважливіша ознака і умова існування демократичної держави, а початкова школа займає одне із головних місць у формуванні особистості громадянина, підготовці дітей до життя у відкритому, демократичному, полікультурному, гуманному суспільстві. Процес громадянського виховання особистості значною мірою зумовлюється змістовими характеристиками освітніх предметів, які забезпечують оволодіння системою знань про людину і суспільство, їх сутність, походження, шляхи самовизначення та самоствердження, що є умовою формування світоглядних орієнтацій особистості [7, с. 4].

Одним із критеріїв і результатом громадянського виховання особистості є громадянськість, яка передбачає патріотичну самосвідомість, громадянську відповідальність, суспільну ініціативність й активність, готовність трудитися для Батьківщини, захищати її, підносити міжнародний авторитет; повагу до Конституції, законів держави, прийнятих у ній правових норм, сформованість потреби в її дотриманні, високій правосвідомості; гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв національних меншин, що проживають

у країні, високу культуру міжнаціонального спілкування [3, с. 2]. Основа громадянськості закладається в дитячі роки. У «Розмові з молодим директором школи» В.Сухомлинський дає таку пораду: «...займіться перспективою становлення людини-громадянина», адже «дитина, якій сьогодні сім років, яка несміливо переступає поріг школи і виводить у зошиті кружечки і палички, через десять років, на ваших очах стане громадянином» [6, с. 559].

Важлива роль у формуванні громадянських якостей молодших школярів належить шкільним підручникам. З початком навчання в школі найпершим і найголовнішим підручником для першокласника стає буквар. Аналіз сучасних підручників показав, що на сторінках букваря є багато казок, які сприяють формуванню громадянських якостей учнів молодшого шкільного віку. Наприклад, нещирі стосунки між друзями засуджує українська народна казка «Лисичка і Журавель», бути щедрими вчить казка «Лісовий майстер», розсудливими, поміркованими навчають персонажі казок «Про двох цапків» тощо. Тексти усної народної творчості, авторські тексти, ілюстрації сприяють формуванню у дітей гордості за свій народ. Про видатних українців, гідних представників нашого народу, учні дізнаються із текстів «Тарас Григорович Шевченко», «Іван Якович Франко», «Леся Українка» [8, с. 6].

Одним із найважливіших засобів громадянського виховання молодших школярів є підручники з літературного читання, на сторінках яких знаходяться тексти, що сприяють формуванню цілісних світоглядних уявлень, національно свідомої, духовно багатой особистості. У підручниках присутні тексти про походження назв міст, про красу і неповторність України, про історичне минуле нашої країни та її відомих людей. Саме історична пам'ять є надійним фундаментом, на якому успішно формується національна свідомість українців. Формуванню громадянських якостей учнів сприяють розділи «Нема без кореня рослини, а нас, людей, без Батьківщини», «Розвивайся, звеселяйся, моя рідна мово...», «Що було на початку світу», «Сторінками історії України», «Як не любить той край...». Вивчаючи історію України, діти пізнають витоки духовності рідного народу. Твори цих розділів справляють великий виховний вплив на дітей, торкаючись потаємних струн серця, викликаючи найглибші почуття любові до свого народу, рідного слова, Батьківщини.

Культурно-історичний шлях українського народу постає перед дітьми у думах, піснях, прислів'ях і приказках, скоромовках, лічилках та інших фольклорних перлинах. В усній народній творчості у доступній формі зображена вся минушина України від високих злетів до трагічних падінь. У фольклорі знаходять відображення національно-визвольна боротьба українського народу, гайдамаччина і славна козаччина [5, с. 3]. Українські казки, дитячі народні ігри, пісеньки, скоромовки, загадки, в яких прославляються добро, щирість, бажання допомогти людям, пробуджують любов до життя, прагнення утверджувати в житті добро, правду, красу, представлені у розділах «Казка вчить, як на світі жити», «З народного джерела», «З літературної скарбниці», «Із скарбниці усної народної творчості», «Літературні казки зарубіжних письменників», «Світ дитинства в літературі».

Дієвими засобами відродження нації є формування у школярів громадянської гідності й гордості за свою Батьківщину. У справі відновлення почуття громадянської гідності велике значення має правдиве висвітлення історії культури, повернення до культурних надбань, повернення імен видатних українських вчених, митців слова, композиторів, художників [4, с. 5]. На уроках літературного читання це завдання реалізується завдяки вивченню творів, вміщених у розділах «Тарас Григорович Шевченко – великий народний поет і художник», «Твори українських письменників», «Світ поезії», «Видатні українські письменники», «Розповіді про нас самих», «Світ дитинства в літературі». Завдяки вивченню таких творів діти ознайомлюються із життям і творчістю відомих письменників, поетів та художників, що формує гордість за свою країну і кращих її представників, пошану до людей.

Висновки. Отже, на сучасному етапі суспільно-політичного, соціально-економічного, культурно-духовного відродження країни особливого значення набувають проблеми формування громадянських якостей особистості. Мамина пісня, її ніжне, рідне слово, приклад і порада, батьків приклад, його наука, бабусині й дідусеві настанови, їхні знання й досвід, життєва мудрість, родинні традиції – усе це знаходить відображення на сторінках шкільного підручника. Пошана до батьків, свого родоводу, традицій, любов до рідного краю завжди переростає в любов до «великої Батьківщини – України». Батьківщина для кожного свідомого громадянина є настільки рідною, що вона порівнюється з Матір'ю. Як матір, її не вибирають, не зраджують, вона в людини одна. «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину», – рядки з вірша В.Симоненка якнайкраще підтверджують зазначену думку [1, с. 13].

1. Васильківська Н. Громадянське виховання особистості молодшого школяра засобами матеріалів Букваря / Н. Васильківська // Початкова школа. – 2009. – № 1. – С. 13-15.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7-13.
3. Кріль О. Шляхи формування громадянської компетентності молодшого школяра / О.Кріль // Початкова освіта. – 2012. – № 9. – С. 2-4.
4. Облаухова О. Формування громадянської компетентності молодшого школяра / О.Облаухова // Початкова освіта. – 2016. – № 6. – С. 4-8.
5. Скемська А. Формування громадянської компетентності учнів / А.Скемська // Початкова освіта. – 2010. – № 37. – С. 2-4.
6. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори в 5 томах. – К : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – 640 с.
7. Чорна К. Громадянське виховання – нагальна потреба України / К.Чорна // Освіта. – 2000. – № 51. – С. 3-5.
8. Штефан Л. Читання як засіб становлення громадянської свідомості / Л.Штефан // Початкова освіта. – 2010. – № 37. – С. 5-9.

ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК І ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

*Сич М., студентка 2 курс факультету початкової освіти
Шкуренко О., кандидат педагогічних наук, старший викладач
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м.Умань, Україна*

Анотація. Молодші школярі мають значні резерви розвитку. В цей період відбувається активне анатомо-фізіологічне дозрівання організму. Закінчується морфологічне дозрівання лобного відділу великих півкуль. Зростає рухливість нервових процесів, спостерігається більша ніж у дошкільників урівноваженість процесів збудження і гальмування, хоча процеси збудження переважають. Істотно зростає фізична витривалість дитини.

Ключові слова: особистість, психічний розвиток, психічні процеси.

Зі вступом дитини до школи змінюється її соціальна ситуація розвитку. Зміна соціальної ситуації розвитку, що відбувається в молодшому шкільному віці, та зміна провідного типу діяльності, – на думку Л.С.Виготського, – сприяє становленню якісно нових відносин між дитиною і класним колективом, між дитиною і дорослим, який його навчає. Певні відносини із дорослими і ровесниками формуються на основі того, як учень навчається, виконує класні доручення, поводить себе в сім'ї, з дорослими, із однолітками, виявляє або не виявляє готовність виконувати доручення інших людей. Отже, соціальна ситуація дитини залежить від рівня задоволення соціальних потреб школяра, які реалізуються в межах взаємодії «вчитель – учень» і «учень–учень» [1, с. 158–165].

В цілому молодший шкільний вік не має великих труднощів для роботи вчителя, але водночас треба пам'ятати, що саме в цьому віці закладаються основи моральної та емоційної спрямованості особистості, стилю поведінки і діяльності.

Психічні процеси молодших школярів розвиваються інтенсивно, але нерівномірно. Під впливом навчання починається перебудова всіх пізнавальних процесів. Загальними характеристиками психічних процесів повинні стати довільність, продуктивність і стійкість.

Домінуючою функцією в молодшому шкільному віці стає мислення. У цей період краще розвинута мимовільна увага, спрямована на все яскраве, нове, цікаве. Характерною особливістю є слабкість довільної уваги та її нестійкість [2, с. 65–74].

З 6 до 14 років у дітей активно розвивається механічна пам'ять. Дещо відстає у своєму розвитку опосередкована, логічна пам'ять. Молодші школярі оволодівають логічними прийомами запам'ятовування. Відбувається розширення знань та удосконалення умінь і навичок дитини.

У молодшому шкільному віці провідною стає учбова діяльність. У школярів формуються нові дії. Серед них на перше місце виходять мислительні та мовні. Їм підпорядковуються мнемічні, практичні та інші.

Особливу роль у житті молодшого школяра відіграє вчитель, який стає центром його життя. Характер взаємин з учителем позначається на настрої дитини, зумовлює виникнення її позитивно чи негативно забарвлених емоційних переживань, що, зрештою, й визначає особливості ставлення школяра до учбової діяльності.

О. І. Киричук вважає, що до закінчення молодшого шкільного віку збільшується значення взаємин з однолітками. Тепер для молодших школярів стає значущою не тільки оцінка дорослого, а й думка товаришів. Відносини із ровесниками поступово набувають для молодшого школяра більшої цінності, він гостріше переживає за оцінку товаришами своїх дій, прагне домогтися їх схвалення і тим самим зайняти певне місце в групі однокласників. Якщо в перших класах вибір партнера по спілкуванню визначається для дитини в основному оцінками учителя, успіхами в навчанні, то до четвертого класу з'являється нова мотивація міжособистісних виборів, зв'язана з оцінкою особистісних якостей.

Збільшується час спілкування з оточуючими людьми та змінюється зміст спілкування, його теми і мотиви. Наприклад, з'являється ділове спілкування з батьками, пов'язане з учбовою діяльністю. Спілкування школяра з людьми, включеними в цю діяльність, ускладнюється за формою і змістом. Виникає новий рівень самосвідомості дітей – внутрішня позиція, яка проявляється у ставленні до себе, оточуючих людей, подій. Це характеризується тим, що в свідомості дитини виділяється система моральних норм, яких вона намагається дотримуватися. В період від 5 до 12 років змінюється уявлення школярів про мораль: від морального реалізму, тобто однозначне розуміння добра і зла та бездумне виконання вимог дорослого до морального релятивізму, тобто у кожному вчинку можна побачити морально виправдане і те, що можна засудити [3, с. 76–85].

Працьовитість виникає як наслідок успіхів при докладанні певних зусиль і отриманні заохочення за це. Ця риса розвивається у навчанні та праці. У дитини закріплюється стійка особистісна риса – мотив досягнення успіху. На мотивацію досягнення успіху впливають такі особистісні утворення як самооцінка і рівень домагань. У молодших школярів зустрічається самооцінка різних типів. В онтогенетичному плані ставлення до себе виникає дуже рано і є лінійним відображенням ставлення близьких дорослих до дитини.

Ставлення учня до себе як до суб'єкта включає в себе, по-перше, раціональне ставлення до себе як суб'єкта учбової діяльності, по-друге, емоційне ставлення до себе. Воно залежатиме від того, якою мірою продуктивним виявиться його досвід міжособистісної взаємодії, сформованість учбової діяльності. У молодшому шкільному віці переважає емоційний характер ставлення школярів до себе як до суб'єкта учбової діяльності та здійснюється поступове його структурування впродовж цього вікового періоду [4, с. 231–236].

Отже, становлення самооцінки залежить не тільки від успішності дитини і особливостей спілкування з учителем, а й від сімейного виховання. Адже під впливом оцінки дорослих у дитини формується тип мотивації поведінки і діяльності, виробляється настанова на досягнення успіху або уникнення невдач.

1. Заброцький М. М. Вікова психологія / М. М. Заброцький. -К.: МАУП, 1998.-89 с.
2. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія / В.М.Поліщук. – Суми, 2007. - 330 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: навч. Посіб. /О.В.Скрипченко., Л.В.Волинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
4. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л.П. Василенко. - К.: Академвидав, 2006. - 360 с.
5. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. - К.: Академви-дав, 2008. –432 с.

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

*Сіваши Т.Д., аспірант
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

Анотація. У статті висвітлюється важлива проблема розвитку художньо-творчих здібностей учнів початкової школи в аспекті освітньої інноватики. Автор акцентує увагу на сенситивності молодшого шкільного віку щодо творчого розвитку дітей, для яких творча діяльність стає природною і необхідною формою пізнання матеріально-предметного світу, виявляє резерви особистості, нові шляхи власного удосконалення. Наведено аналіз поглядів дослідників щодо розвитку здібностей дітей, творчої самореалізації. Простежено особливості світових технологій мистецької освіти та визначено їх спрямованість на стимулювання художньо-творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: освітній процес, початкова школа, молодші школярі, розвиток, художня творчість, творча діяльність.

На сучасному етапі соціально-культурного розвитку України особливого значення набуває формування всебічно розвиненої, соціально активної особистості, здатної до примноження матеріальних і духовних скарбів суспільства. Особлива роль у формуванні творчої особистості належить початковій школі, адже саме молодший шкільний вік визначається психологами і педагогами як «період нижчої вікової межі креативного поля», тобто початковим у становленні творчої особистості. Для учнів молодшого шкільного віку творча діяльність стає природною і необхідною формою пізнання світу, вона виявляє резерви, нові шляхи власного удосконалення.

Проблема художньо-творчого розвитку молодших школярів висвітлена в роботах В.Барко, О.Борисової, І.Волкова, В.Вільчинського, Н.Вітковської, І.Гадалової, Н.Гурець, Д.Джолі, С.Левіна, В.Рожкової, Т.Сущенко, В.Сухомлинського, В.Томашевського. Роль фізіологічних та психологічних факторів творчості досліджували О.Бакушинський, Л.Виготський, У.Джемс, П.Енгельмайер, В.Зінченко, В.Кірієнко, Г.Кершенштейнер, В.Кузін, Л.Леонтєв, Н.Наумова, К.Платонов, Я.Пономарьов, С.Раппопорт, К.Річі, О.Рубінштейн, Е.Торранс. Використання мистецтва як чинника розвитку творчої особистості було предметом ряду досліджень у філософії (Є.Басін, І.Зязюн, Л.Коган, В.Кудін, Г.Шевченко та ін.), психології (Р.Арнхейм, О.Бакушинський, Л.Виготський, В.Кузін, та ін.), педагогіки (В.Вільчинський, В.Кузь, М.Лещенко, Б.Ліхачова, Л.Масол, М.Миропольська, Б.Неменський, О.Рудницька, О.Савченко, Г.Тарасенко, А.Щербаков, А.Щербо та ін.). Автори цих досліджень мають спільну позицію щодо необхідності збагачення особистості дитини цінними духовно-художніми враженнями, емоційністю сприйняття навколишнього світу, розвитком її здібностей, творчою самореалізацією.

Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення [2, с.326].

Художня творчість – діяльність, спрямована на естетичне освоєння дійсності та задоволення естетичних потреб людини, характерними особливостями якої є опора на наочно-образне мислення, перевага емоційного компонента, реалізація у мистецтві як особливій формі суспільної свідомості; продуктом художньо-творчої діяльності є художній образ, відображений у матеріальному об'єкті (в картині, скульптурі, літературному творі тощо) [3, с.20 – 21].

В світових підходах до художньо-творчого розвитку дітей відповідно до оригінальності рис національних систем та загальних тенденцій існують деякі відмінності. В елементарній (початковій) школі Франції, яка зберігає наступність з материнською школою, програми передбачають єдність основних видів діяльності – сприймання, пізнання та оцінювання творів мистецтва національної та інших культур і художньо-творчого самовираження. У Бельгії у початковій школі цикл мистецьких предметів (artistic education), що становить єдину чотирикомпонентну освітню сферу (“музика - малювання - танець – драма”), викладається одним учителем, який може на власний розсуд, але з урахуванням інтересів, потреб і здібностей дітей створювати підгрупи для розвитку художніх здібностей учнів. Філософія норвезької освіти не протиставляє мистецтва наукам, тому мистецтва вивчаються і як самостійні предмети, і як естетична складова змісту інших дисциплін та навчальних тем, використовуються як метод навчально-виховного процесу [8]. Заслугує на особливу увагу модель художньо-естетичної освіти в Японії, що ґрунтується на ідеї здатності кожної людини відчувати природну красу. Традиційно в цій країні вважають, що можливо й необхідно розвивати не лише інтелект, а й емоційність, що є основою естетичного сприйняття, тому здібності поета, художника й музиканта можна й потрібно розвивати в кожній дитині [1, с.28].

В англійських країнах (США, Канаді, Великій Британії) поширення набули різноманітні інтегровані курси з естетичним компонентом. Естетизація педагогічного процесу здійснюється за технологією створення естетичного поля і передбачає чотири основні шляхи реалізації програми “Виховання мистецтвом”: 1) розробка інтегративного курсу, на викладання якого відводиться шоста частина щоденного навантаження; застосовується “групове викладання”, тобто співробітництво викладачів мистецтвознавчого циклу; 2) доповнення змісту кожної навчальної дисципліни естетичним компонентом і водночас диференційоване вивчення предметів мистецтвознавчого циклу; 3) періодичне проведення тематичних занять-блоків, де окремі мистецтвознавчі та загальноосвітні дисципліни інтегруються навколо спільних для них понять; 4) викладання мистецтва як базової основи загальної освіти [6].

Світові технології мистецької освіти спрямовані на стимулювання художньо-творчого потенціалу особистості, виховання потреби й здатності дітей до самореалізації та духовного самовдосконалення.

Першою умовою художньо-творчого розвитку учнів, на думку Н.Миропольської, є організація цілеспрямованого емоційно-почуттєвого контакту школярів з різними проявами естетичного в навколишньому світі, що сприяло б вирішенню завдань: загострення емоційної сприйнятливості школярів до різних проявів естетичного як в житті, так і в мистецтві; збагачення їх уявлення чуттєво-образною інформацією; формування навички естетичної оцінки різноманітних виявів прекрасного (потворного); пробудження інтуїції, витонченості сприймання мистецтва; підготовка до емпатійного входження дитини у світ мистецтва [5, с.134].

Видатний вітчизняний педагог В.Сухомлинський вагомим засобом художньо-творчого розвитку дітей вважав творчу літературну діяльність, до якої активно залучав усіх учнів без винятку. Під час спостережень він навчав дітей схоплювати найістотніше у предметах та явищах, виділяти їх ознаки у певній послідовності, зображати ціле через подачу найхарактерніших ознак і властивостей. Уже в перший рік навчання учні Павлівської школи складали усні й письмові твори-мініатюри, а за три роки навчання кожен учень складав по 40–50 творів на теми з особистих спостережень. Крім творів, В. Сухомлинський навчав молодших школярів складати казки, пробуджуючи в учнів інтерес до неї, активізуючи уяву та фантазію дитини й засобами прослуховування музичних творів. “Я вважаю, – писав він, – що в початковій школі ігнорується казка... Потрібно повернутися до неї! Казка – дитяча творчість. Без неї не можна уявити дитинство” [7, с.184].

Однією з умов розвитку художньо-творчих здібностей учнів, на думку Л.Масол, є створення естетичного середовища в навчальному закладі, що охоплюватиме естетику предметного середовища, в якому школярі зможуть реалізувати свої художньо-творчі здібності, та естетику соціально-педагогічного середовища. Школа із специфічним соціально-культурним середовищем має бути відкритою до контактів із закладами культури і мистецтв, до взаємодії з професійними та самодіяльними мистецькими колективами і відомими митцями [6]. Саме художньо-естетичні аспекти шкільного життя мають змогу нейтралізувати зовнішні антиестетичні впливи макросередовища, засобів масової інформації, формувати естетичну свідомість учнів, розвивати їх художньо-творчі здібності.

В організації художньо-творчого розвитку молодших школярів пропонується використання наступних засобів: естетичне спілкування як особлива умова взаємодії вчителя та учня спрямована на зацікавлення дітей, розвиток у них активності, пробудження в кожній дитині віри в її творчі здібності; природа містить в собі різноманітні чуттєво-естетичні властивості і завдяки цьому має величезні можливості для розуміння дітьми багатства та розмаїття світу; мистецтво (музичне, літературне, образотворче, декоративне, театральне,) формує художньо-естетичний смак, дозволяє коригувати свій естетичний ідеал, співвідносити ціннісні орієнтири різних епох і народів; естетичний предметний простір підвищує активність, творчий характер художньої діяльності дітей, її результативність; самостійна художня діяльність дітей (музична, образотворча, художньо-ігрова) являє собою процес і засіб формування в учнів здатності відчувати, розуміти і любити мистецтво, розвитку потреби в художньо-творчій діяльності, формування світосприйняття дитини засобами мистецтва; різноманітні види ігор: дидактичні, рухливі, сюжетно-рольові, театральні, ігри-фантазування, ігри-драматизації тощо.

Враховуючи зазначене вище, слід зауважити, що умовою художньо-творчого розвитку є формування особистісно-ціннісного ставлення дітей до мистецтва та дійсності, їх світоглядних уявлень, розвиток загальних та спеціальних здібностей особистості, художньо-образного мислення. Фундаментальною основою технологій художньо-творчого розвитку дітей є розвиток емоційно-чуттєвої сфери дітей, мистецька освіта школярів (здобуття знань, розвиток навичок, оцінювання та інтерпретація художніх творів, творча художня діяльність), інтегрований підхід до проведення занять (використання естетичного компонента у вивченні шкільних предметів), пізнавальна соціально-культурна діяльність (участь школярів у художньо-культурних проектах, програмах), надання естетичних якостей предметному простору школи. Слід зазначити, що досвід організації художньо-творчого розвитку дітей заслугоує на подальше вивчення та впровадження у практику системи освіти.

1. Волинець Л. Художньо-естетична освіта в Японії / Л. Волинець // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 1. – С. 28 - 30.

2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / С.У. Гончаренко. – К.: “Либідь”, 1997. — 375с.

3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П.Ильин. – СПб: “Питер”, 2009. – 434 с.
4. Малахова И.А. Развитие личности / И.А. Малахова. – Минск : Издательский Дом “Белорусская наука”, 2003. – 234 с.
5. Миропольська Н.С. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня : теорія і практика. – К. : Парламентське видавництво. -2002. – 204 с.
6. Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах (151/11) Режим доступа: http://www.yur-info.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=1182&article_id=165701#
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5–ти / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. –Т. 2. – 670 с.
8. The Education System in Norway (2000 – 2001) // Eurybase 2001. The information data base on Education Systems in Europe [Електронний ресурс] // <http://www.eurydice.org/Eurybase/Application>

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стахова І., 2 курс, ННІПППФВК

Тарасенко Г.С., доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла Коцюбинського

м.Вінниця, Україна

Анотація. В умовах третього тисячоліття особливу увагу привертає проблема розвитку креативності як базової якості особистості. Одним із таких засобів є використання у навчально-виховному процесі еколого-проектувальної діяльності, яка має на меті формування гармонійно розвиненої особистості, що вміє помічати і цінувати красу природи, здатна знаходити ефективні шляхи її збереження, задовольняючи власні потреби у креативності. Природничо-екологічний проект складається з підготовчої частини, яка мотивує дітей до творчої, природоохоронної діяльності; основної частини, для якої характерний збір інформації, проведення дослідів, складання казок, написання віршів, виготовлення листівок та заключної частини, яка закінчується підбиттям підсумків, проведенням екологічних свят чи акцій.

Ключові слова: креативність, креативна особистість дитини, проект, природничо-екологічна проєктивна діяльність.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується масштабними перетвореннями в системі освіти України, а також інтеграцією до світового освітнього простору. Притаманна нашому часу динаміка технологічного і соціального прогресу викликає глобальні екологічні проблеми та вимагає від особистості швидко адаптуватися до різних умов діяльності, змінюватися і вдосконалюватися на основі самостійного набуття знань, знаходити ефективні шляхи розв'язання проблем у будь-яких ситуаціях. Зважаючи на це, нового звучання набувають питання творчості, розкриття креативного начала кожної конкретної дитини як справжнього суб'єкта життєдіяльності. Креативність, на думку Дж. Гілфорда, є синтезом інтелектуальних здібностей і духовного стану особистості на основі її активного включення у процес пізнання істини, гармонізації, внутрішньої рівноваги, образного мислення [4, с.78]. Креативна особистість інтуїтивно відчуває, що потрібно зробити для створення нової ідеї, вона здатна відступати від шаблонів та стереотипів шляхом глибокого аналізу та пошуку нових ефективних способів вирішення проблем. Така дитина має високий ступінь розвитку творчих здібностей, багату уяву, інтелект, розвинуте дивергентне мислення (оригінальність, пластичність, продуктивність), прагне до діяльності, що виявляється у великій потребі творити заради самого процесу творчості. Креативна особистість зможе досліджувати навколишнє середовище як естетичний об'єкт, пропонувати оригінальні підходи збереження та примноження природних ресурсів.

Одним із таких шляхів розвитку креативності є використання природничо-екологічної проєктувальної діяльності, яка спрямована на творчу дослідницьку роботу, засновану на емоційно-естетичному сприйманні навколишнього середовища, внутрішню мотивацію до співпереживання проблем природи, формування ціннісних орієнтацій на збереження довкілля, гармонійну взаємодію людини з природою. Природничо-екологічна проєктувальна діяльність сприяє розвитку креативності, підштовхує дитину до пошуку, генерації великої кількості ідей, створення оригінальних творчих продуктів. Вона є однією із

найбільш продуктивних педагогічних технологій, яка суттєво збагачує навчально-виховний процес та змінює традиційний підхід до навчання та виховання дітей. В її основі лежить інтеграція та безпосереднє застосування набутих знань під час практичної діяльності. Використовуючи у навчально-виховному процесі еколого-проектувальну діяльність, ми маємо змогу сформувані уявлення і поняття про предмети та явища природи, зв'язки між ними, реалістичне світорозуміння; розвивати допитливість, спостережливість, логічне мислення, дослідницькі уміння; виховати любов до природи, бережне ставлення до навколишнього середовища і формувати естетичні смаки. Виконуючи екологічний проект дитина має можливість безпосередньо спілкуватися з природою, яка є важливим засобом навчання, виховання і розвитку, залишає глибокий слід у її душі. Довкілля впливає на всі органи чуття своєю динамічністю, яскравістю, різнобарвними кольорами, загадковістю. Серед природи дитина стає дослідником, відкриває для себе новий загадковий світ природного довкілля, яке намагається дослідити, пізнати, дійти до самостійних висновків. Г. Тарасенко вважає, що організація безпосереднього контакту дітей з природою передбачає відсутність формальної регламентації в системах відносин “дитина – дитина”, “дитина – учитель”, “дитина – природа”. Тут набувають значення нетривіальні форми освоєння дітьми навколишнього світу, які спонукають до поважливого, по-справжньому гуманістичного заглиблення в суть природних процесів і допомагають інтелектуально досягнути дивовижну виразність усіх способів природного буття [3, с.8].

Працюючи в контексті природничо-екологічної проектувальної діяльності, дитина вчиться помічати забрудненість природного середовища, виявляє радість, задоволення від потреб перебування в екологічно безпечному куточку довкілля; усвідомлює необхідність збереження природи, засуджує негативні вчинки дорослих, однолітків, які шкодять довкіллю.

Готуючись до роботи над природничо-екологічним проектом, педагог передбачає:

- ✓ пошук чи вибір проблеми, низки питань, котрі потребують вирішення;
- ✓ визначення актуальної теми, реальності її здійснення, суспільного значення;
- ✓ формулювання цілей та встановлення конкретних завдань;
- ✓ обговорення методів та засобів реалізації;
- ✓ збір необхідної початкової інформації;
- ✓ моделювання кінцевого результату, планування майбутньої діяльності;
- ✓ нормування робочих груп і визначення завдання для кожної з них;
- ✓ розробку критеріїв оцінювання проекту.

На початковому етапі важливо виробити в учнів мотивацію до дослідницької роботи, оскільки особистий інтерес учнів сприяє усвідомленому підходу до виконання проекту в цілому. Основний етап передбачає збір та аналіз інформації, отриманої на основі спостережень, особистого досвіду, виконання запланованих кроків: спостереження, робота з літературою, творча праця, власні висновки тощо. Для заключного етапу характерним є аналіз результатів, їх коригування, узагальнення та класифікація зібраних матеріалів, презентація, захист проекту.

Природничо-екологічне проектування – це особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація на практично спрямоване дослідження, що створює ситуацію творчості, в якій дитина отримує шанс наштовхнутися на щось нове, здивуватися, виявити себе у творчості. Використовуючи природничо-екологічну проектувальну діяльність у навчально-виховному процесі, ми не тільки маємо можливість забезпечити суспільство креативними особистостями, а як наслідок створити нову генерацію національно-свідомої інтелігенції, яка буде здатна до постійного самовдосконалення, зможе вирішити гострі екологічні проблеми шляхом налагодження гармонійних стосунків з природою.

Проблема розвитку креативності дітей є особливо актуальною сьогодні. Нашій країні потрібні люди, які здатні приймати нестандартні рішення, вміють творчо мислити. Креативність – рівень творчої обдарованості, здатності до творчості. Можливість створювати щось нове, що становить відносно стійку характеристику особистості.

Одним із засобів розвитку креативності дитини є еколого-проективна діяльність, яка полягає в тому, щоб перенести акцент з різного виду вправ на активну розумову діяльність дітей у ході спільної творчої роботи і дає можливість:

- ✓ привернути увагу до екологічних проблем рідного краю та зацікавити можливістю їх розв'язання;
- ✓ через участь у різноманітних екологічних акціях та заходах внести свій посильний внесок у покращення екологічної ситуації рідного краю;

- ✓ через творчо-дослідницьку діяльність (детальне вивчення первоцвітів, збір та написання віршів, казок, створення Червоної міні-книги, виготовлення природоохоронних листівок) запропонувати власні шляхи вирішення важливих природничо-екологічних проблем міста;
- ✓ удосконалення уяви, розвиток здатності створювати фантастичні образи й розуміти взаємозв'язки з природою;
- ✓ розвиток емпатійних здібностей;
- ✓ розвиток здатності до естетичної оцінки об'єктів природи.

Природничо-екологічний проект є прогностичним, оскільки направлений на майбутнє. Він сприяє не тільки збереженню природного середовища, а й вихованню креативної особистості, яка здатна розумно використовувати природні ресурси та вміло підтримувати екологічний баланс.

1. Грошовенко О. П. Формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі : дис. ... канд. наук : 13.00.07 / О. П. Грошовенко. – 2008. – 246 с.
2. Основи природознавства : навчальний посібник для студентів спеціальності Дошкільна освіта / авт.-упор. П.В. Сарафенюк, Л.А. Присяжнюк, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця : Документ Принт, 2016. – С.235.
3. Тарасенко Г.С. Паросток : методика гуманістичного виховання молодших школярів засобами природи / Г.С. Тарасенко. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2003. – 144 с.
4. Guilford J.P. Creativity : American Psychologist / J.P. Guilford. – Volume 5, Issue, 1987. – 256p.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЬНОГО ВІКУ В ГРІ

*Степаненко Р., IV курс, факультет педагогіки та психології
Ткаченко О., доктор педагогічних наук, професор
Центрально-український державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

Анотація. У статті з'ясовано сутність поняття «культура спілкування»; обґрунтовано доцільність використання гри як активного методу навчання у процесі формування культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку в грі. Автор наголошує на багатобічності та багаторівневості культури спілкування, дає коротку характеристику комунікативній, інтерактивній та перцептивній сторонам розглянутого в статті виду культури. Зіставлення вікових особливостей молодших школярів та вимог до формування культури спілкування дало змогу виявити можливості гри в удосконаленні формування різних аспектів культури спілкування у дітей цього віку в процесі навчання і виховання.

Ключові слова: культура спілкування; формування культури спілкування; гра; формування культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку засобами гри.

Поява нових можливостей для розкриття потенціалу мовної особистості школярів висуває високі вимоги до рівня володіння українською мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу. Тому закономірною є актуальність проблеми формування культури спілкування молодших школярів. Разом з тим неможливо досягти цієї мети шляхом використання тільки традиційних форм і методів організації навчальної діяльності. Вирішенню цієї проблеми значною мірою сприяє впровадження активного методу навчання – гри.

Навковому розв'язанню окремих аспектів проблеми сприяли дослідження І. Цимбалюка, який визначив сутність поняття «культура спілкування»; Л. Божович, яка проаналізувала культуру спілкування молодших школярів; значення гри в житті молодшого школяра розглядав А. Макаренко; В. Любашина та О. Сербенська досліджували процес формування культури спілкування молодших школярів. Незважаючи на інтерес науковців до проблеми, культура спілкування молодших школярів та особливості використання гри для її формування є недостатньо розробленими в педагогіці.

Прагнення розв'язати зазначену проблему визначило мету статті – визначити можливості формування культури спілкування дітей молодшого шкільного віку засобами гри.

Щоб краще зрозуміти сутність поняття «культура спілкування» звернемо увагу на його змістове наповнення. І. Цимбалюк подає визначення поняття «культури спілкування» як

високо розвинутого вміння здійснювати комунікацію відповідно до норм, які історично склалися в даному мовному колективі з урахуванням психологічних механізмів впливу на адресата, а також використання лінгвістичних засобів з метою досягнення запланованого результату. Він зазначає: «Культура спілкування – це багатопланове явище, яке можна уявити у вигляді декількох «рівнів». До першого належать високо розвинуті пізнавальні процеси, насамперед мислення. До другого – сукупність мовних та позамовних знань» [5, с. 45].

Виходячи з дефініцій рівнів, М. Сідун виділяє такі сторони культури спілкування: 1) комунікативна – передбачає передачу інформації; 2) інтерактивна – являє собою взаємодію партнерів; 3) перцептивна – забезпечує взаємосприйняття учасників спілкування. Вивчення вказаних сторін культури спілкування показало, що зазначений процес характеризується активністю, яка передбачає динамічність та рівність психологічних позицій співрозмовників. Проникнення у світ почуттів передбачає спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, поділяють почуття один одного, співпереживають. Останньою, але не менш важливою характеристикою, є особистісна орієнтація співрозмовників, тобто їх спроможність бачити і чути один одного.

Молодший шкільний вік є оптимальним періодом для розвитку вказаних вище ознак, а відтак – формування культури спілкування. Особливості культури спілкування учнів цього віку досить точно охарактеризувала М. Матюхіна. Вона ззначає, що у молодшого школяра значно розширюється коло спілкування: у нього є товариші по класу, по сумісній діяльності, у позашкільних справах. «Однак утрата товариша не стає предметом глибоких переживань, як правило, швидко знаходиться заміна», – пише М. Матюхіна [4, с. 59]. На практиці теорія М. Матюхіної викликає сумніви, оскільки реалізується не повністю. Це аргументовано тим, що будь-який шкільний клас диференціюється на групи і підгрупи, причому на різні, не співпадаючи одна з одною за ознаками.

Спілкування стає особливою школою соціальних стосунків. У молодшому шкільному віці відбувається перебудова стосунків дитини з людьми. На думку Л. Божович, це пов'язано з тим, що при вступі до школи дитина відкриває нове місце в соціальному просторі людських стосунків. «У молодшому шкільному віці відносини дитини з людьми піддаються реструктуризації, а соціальні якості створюють передумови формування культури спілкування», – стверджує дослідниця [1, с. 93]. Початкова школа ставить дитину в ситуацію, де в реальних стосунках слід навчитися відстоювати своє право на автономність – бути рівноправною людиною у спілкуванні з іншими людьми.

У ході формування культури спілкування молодших школярів з успіхом може використовуватися гра, оскільки діти не втратили інтересу до неї. Важливість ігрової діяльності для формування особистості дитини підкреслював А. Макаренко. Він писав: «Є ще один важливий метод – гра... Між грою і роботою немає такої великої різниці, як дехто думає... Дехто гадає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а в грі її немає. Це неправильно: у грі є така ж велика відповідальність, як і в роботі, – звичайно, у грі гарній, правильній...» [3, с. 105].

Ефективність використання гри для формування культури спілкування школярів М. Матюхіна вбачає у тому, що в основі висловлювання дитини має бути бажання повідомити іншим про свої враження від побаченого та пережитого. Саме такий мовленнєвий мотив породжується мовленнєвою ситуацією живого спілкування з дітьми. Друга умова мовленнєвого розвитку дитини, формування її етикетних умінь – створення відповідного мовленнєвого середовища, від якого залежить багатство, різноманітність та правильність її власного мовлення [4, с. 187].

В. Любашина дотримується думки, що для дитячого типу спілкування властива потреба у спільній діяльності з однолітками. Вона зазначає: «У реалізації своїх ігрових задумів діти використовують слово та власні дії. Завдяки виражальним мовним засобам гра стає яскравішою. Спочатку дитина послуговується словом на позначення дій. Пізніше словом вже виражає свої думки та почуття» [2, с. 154]. Щоб дитина навчилася вільно висловлювати свої судження і бажання, у неї має бути багатий словниковий запас. Тому для вчителя доцільно систематично проводити словникову роботу під час навчально-виховного процесу.

«Поза тим школяр, беручи участь у грі як суб'єкт цієї діяльності, активно привласнює комунікативно-мовленнєвий досвід об'єкта, – акцентує увагу Л. Божович, – набуваючи індивідуального досвіду спілкування, що «віртуально» включає в себе і мовленнєві традиції» [1, с. 169]. Не слід забувати, що запропонована Л. Божович теорія ефективна лише за умови перебування школяра в колі однолітків. У сучасній школі не всім дітям добре живеться в

середовищі однолітків, не для всіх тут сприятливий «клімат». У класі зазвичай є кілька надзвичайно активних дітей, які нерідко опиняються у центрі гри. У той же час є діти, які знаходяться в підпорядкуванні у перших. Така поляризація погано відбивається на розвитку особистості, а тому і на формуванні культури спілкування.

Отже, гра має значний потенціал щодо розв'язання проблеми формування культури спілкування молодших школярів. Її особливість полягає у виникненні нових можливостей в учнів, завдяки яким розпочинається невимушене спілкування. У педагогічному процесі вона виступає як засіб виховання і передачі набутого досвіду спілкування, який є необхідним для життя в колективі та суспільстві. Формування культури спілкування залежить від різних рис владі школяра, зокрема й від таких, як товариськість, здатність швидко орієнтуватися в грі. Аналіз сучасної практики засвідчує, що нерідко між учнями як наслідок неякісного формування культури спілкування в грі виникають стосунки, які не можна назвати гуманними. Хоча саме гра може забезпечувати вдосконалення комунікативних, інтерактивних та перцептивних аспектів культури спілкування, сприяти формуванню відповідних якостей особистості молодшого школяра.

Перспективами подальшого дослідження є вивчення умов успішного застосування різних видів гри у ході формування культури спілкування в навчально-виховному процесі початкової школи.

1. Божович Л. І. Особистість та її формування в дитячому віці / Лідія Іллівна Божович. – П.: Пітер, 2008. – 399 с.
2. Любашина В. Ігрова діяльність як засіб розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників в умовах дошкільного закладу / В. Любашина // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В. В. Радул та ін. – Кіровоград: КДПУ, 2013. – Вип. 97. – С. 154 – 158.
3. Макаренко А. С. Книга для батьків / Антон Семенович Макаренко. – К.: Радянська школа, 1980. – 328 с.
4. Матюхіна М. В. Мотивація навчання молодших школярів / Маргарита Вікторівна Матюхіна. – М.: Педагогіка та методика навчання, 2014. – 508 с.
5. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування / Іван Миколайович Цимбалюк. – К.: Професіонал, 2004. – 303 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Степанюк Т., IV курс факультет педагогіки та психології
Баранюк І.Г., кандидат педагогічних наук, доцент
Центрально-український державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна*

Анотація. У статті розглянута актуальна проблема взаємодії батьків і школи спрямована на моральне виховання молодших школярів. Зроблений аналіз педагогічної літератури та розкрито різноманітні підходи до організації спільної діяльності батьків і педагогів, спрямованих на виховання особистості. Виокремлено аспекти взаємодії батьків і вчителів, які є актуальними у сучасному освітньо-виховному процесі та моральному вихованні молодших школярів. Обґрунтовано педагогічні умови взаємодії сім'ї і школи, за організації і дотримання яких виховання моральності учнів у взаємодії сім'ї і школи буде ефективним.

Ключові слова: школа, сім'я, взаємодія, моральне виховання, моральні якості, форми взаємодії.

Постановка проблеми. Проблема морального виховання набуває дедалі більшої гостроти як глобальна. Вона однаково хвилює громадськість, педагогів, батьків. Ефективність процесу морального виховання значною мірою залежить від узгодження зусиль всіх виховних інститутів і, насамперед, школи та сім'ї. Зміст освіти нині не завжди будується з урахуванням наукових досягнень та принципів гуманізму. Це веде до переосмислення ролі взаємодії школи та сім'ї в моральному вихованні учнів. Із зростанням вимог суспільства до особистості, до підвищення її моральної культури виникла необхідність широких досліджень розвитку та функціонування морального виховання. Це особливо важливо, коли йдеться про молодший шкільний вік, коли закладаються основи особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема морального виховання привертала й привертає увагу багатьох вчених: психологів, педагогів та методистів. Зокрема, розробкою питань морального виховання займалися такі провідні вчені: Г. Ващенко, Г. Сковорода, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Андрущенко, І. Бех, Г. Васянович, К. Журба, І. Зязюн, О. Будник,

О. Докукіна, Т. Кравченко, та ін. Питання взаємодії школи та сім'ї досліджували такі науковці: Ю. Гайдученко, Н. Максимова, О. Попович, Л. Руденко, Т. Рудим та ін.

Мета статті: розкрити особливості співпраці школи і батьків у моральному вихованні молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Родинне виховання – це перевірений століттями досвід національного виховання дітей у сім'ї. Воно є потужним джерелом формування світогляду, національного духу, високої моральності, глибоких людських почуттів. Виховна роль родини зростає, але є певні причини, що заважають правильному родинному вихованню: несприятливі житлові умови, невисока культура побуту, забобони, помилковий погляд батьків на родинне виховання, як стихійний процес. Але саме в родині виховується характер, формуються переконання (і вони найбільш міцні, діючі) [1, 50].

Науковці виділяють такі умови успішного сімейного виховання: єдність вимог та інтересів з боку батька і матері, як єдиного і дружнього колективу, що дотримується норм і правил співжиття; наявність у батьків почуття відповідальності за виховання дітей; повна сім'я; атмосфера взаємного довіря, доброзичливості; використання порад педагогів, психологів щодо сімейного виховання (тобто співпраця зі школою). Засобами сімейного виховання виступають: вплив атмосфери сімейного життя, її трудового укладу, культури взаємовідносин; використання трудових традицій сім'ї; організація життя та дозвілля дитини в сім'ї (режим, обов'язки, вимоги) [4, 3].

В науковій педагогічній літературі виділяють *принципи* взаємовідносин педагогів і сім'ї, серед яких: створення комфортних умов для розвитку особистості кожної дитини; етико-педагогічна єдність учителя і батьків; співпраця на основі толерантності; педагогічний такт і терплячість у спілкуванні з батьками; розмова з батьками з позитивних позицій; висловлювання батькам побажань-рекомендацій з урахуванням їх індивідуальних особливостей [4, 4].

Вітчизняний науковець Мачуська І. М. визначає такі *основні завдання роботи школи з сім'єю*: пропаганда педагогічних знань з метою підвищення педагогічної грамотності батьків; організація заходів, спрямованих на оволодіння батьками системою умінь, необхідних для організації діяльності дитини вдома; гуманізація змісту та форм роботи з сім'єю і взаємовідносин педагогів і батьків [3, 273].

Сім'я і школа повинні створити найбільш сприятливі умови для засвоєння дитиною досвіду поведінки людини, накопиченого усією історією, яка передує людству, а це може відбутися лише в прямому та тривалому погодженні, співпраці дітей, батьків та школи [4, 5].

Видатний український педагог В. Сухомлинський вважав, що найважливішою роботою кожної сім'ї є творення майбутньої людини. Однією із серйозних причин, що в багатьох сім'ях заважають правильному вихованню дітей, педагог вважав недостатнє оволодіння батьками педагогічними знаннями. Успішне співробітництво з педагогами, на його думку, сприяє підвищенню рівня культури батьків і матерів, формуванню відповідальності за виховання дітей. У зв'язку з цим В. Сухомлинський стверджував на необхідності навчання батьків так здійснювати виховний процес, як рекомендує педагогіка, прищепити хоча б мінімум знань та умінь з питання виховання і розвитку дітей [1, 52].

Важливе значення у взаємодії школи і сім'ї відіграють форми. Серед них виділяють: індивідуальні, колективні та групові форми роботи.

До індивідуальних відносять: бесіда з батьками; консультації з окремих питань: відвідування сім'ї вихованця; бесіда з батьками по телефону; використання електронної пошти (де є така можливість); листування з батьками.

Колективні та групові форми взаємодії: батьківські збори (може проходити у вигляді круглого столу, тематичної дискусії, обміну досвідом батьківства та ін.); батьківський лекторій – спрямований на підвищення педагогічної культури батьків, їх психолого-педагогічної компетенції у сімейному вихованні, на вироблення єдиних підходів сім'ї та освітнього закладу до виховання дітей; практикуми, відео- і психотренінги, диспути, демонстрація кіно- та відеофільмів на педагогічні теми і подальше спільне обговорення; вечори запитань і відповідей, телекомунікаційні комп'ютерні конференції та проекти; батьківський актив (батьківський комітет) – формується з метою підвищення ефективності участі батьків і дітей у вирішенні проблем життя колективу освітньої установи, організації спільних справ; систематичні зустрічі батьківських комітетів з адміністрацією, педагогами з метою складання планів спільних дій; батьківський клуб – для залучення більшого числа батьків у активне обговорення питань виховання і навчання дітей; організація при ньому диспутів і дискусій з актуальних проблем виховання; організація вечорів відповідей і питань із залученням психологів, юристів, медичних працівників та інших фахівців; тематичні

конференції за участю педагогів і батьків, а також представників науки, культури та громадських організацій; відкриті заняття для батьків, Дні відкритих дверей; залучення батьків до організації і проведення гурткових і факультативних занять; батьківські школи за інтересами; піклувальні ради [2, 6].

Аналіз педагогічних фактів, одержаних у ході вивчення досліджуваної проблеми, дозволив виділити умовно три групи батьків, які відповідають трьом рівням сформованості педагогічної культури: високому, середньому і низькому, їх характеристика включає такі показники: наявність і якість психолого-педагогічних знань, їх глибина, повнота і осмисленість; ступінь сформованості вмінь та навичок; ціннісне ставлення до дітей молодшого шкільного віку; стабільність зацікавленості до питань виховання в цілому.

Перший рівень – високий – характерний для молодих батьків з достатньо повними і глибокими психолого-педагогічними знаннями. Вони систематично займаються вихованням дітей, орієнтуючись на їх вік та індивідуальні особливості; постійно прагнуть до поповнення своїх знань; творчо реалізують їх у процесі сімейного спілкування та виховання. Для цієї групи батьків характерними є висока відповідальність за виховання дітей, активна життєва позиція.

Другий рівень – середній – характеризується відсутністю системи знань з педагогіки і психології, нечіткістю уявлень про методи і прийоми сімейного виховання, інтуїтивними підходами до розв'язування питань, що стосуються організації життя дитини. Вихованням дітей такі батьки займаються несистематично, підмінюють його доглядом, часто не вміють використовувати в практиці свої знання.

Третій рівень – низький – властивий молодим батькам з повною або частковою відсутністю знань з питань сімейного виховання і пасивним ставленням до своїх виховних функцій, поведінки дітей. У таких сім'ях частіше спостерігаються типові помилки у вихованні дітей: відсутні єдині вимоги, наявні грубощі та авторитарний стиль виховання, застосування фізичних покарань, невимогливість батьків до дітей і до себе [2, 5].

Висновок. Моральне виховання дітей молодшого шкільного віку потребує тісної співпраці батьків і школи на основі демократичної, рівноправної взаємодії, використовуючи різні методи та форми роботи. Отже, моральне виховання дітей молодшого шкільного віку – це процес цілеспрямованого формування особистості дитини. Знання основних особливостей морального розвитку дітей допомагає вірно організувати процес морального виховання, спрямувати його на досягнення цієї мети.

1. Башинська Т. Способи організації взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі початкової школи / Т. Башинська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 3. – С. 49-55.

2. Виноградова Т. Взаємодія батьків та педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління // Завуч. – 2007. – №8. – С. 4 – 6.

3. Мачуська І. М. Форми взаємодії школи і сім'ї у вихованні в учнів підліткового віку культури спілкування / І. М. Мачуська // Теоретико- методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. – К.–Житомир, 2004. – Кн. І. – С. 271– 276.

4. Назаренко Л. Сутність та особливості моделі родинно-шкільного виховного простору / Л. Назаренко // Виховна робота у школі. – 2005. – № 3 (4). – С. 2 – 13

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Суботіна А., магістрантка, педагогічний факультет

Газіна І., кандидат педагогічних наук, доцент

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті йдеться про національне виховання, як важливу складову сучасної системи освіти в Україні. На основі досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців (педагогів, психологів) та нормативних документів доводиться теза про необхідність цілеспрямованого та поетапного національного виховання особистості. Першим і одним з найважливіших етапів у цьому процесі має стати період старшого дошкільного – молодшого шкільного віку.

Ключові слова: національне виховання, освіта, національна свідомість та самосвідомість, принципи, етапи.

Сучасна українська педагогічна думка, спираючись на наукові досягнення та досвід своїх попередників і зарубіжних вчених, продукує ідею виховання особистості, яке

здійснюється на всіх етапах її розвитку, починаючи з раннього дитинства. Дані концептуальні підходи знайшли відображення в державних документах, що регламентують функціонування системи народної освіти України.

Основний з них – Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» визначає, що реформування освіти, її докорінна перебудова «...мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні» [4].

Одне з чільних місць у сучасній педагогічній системі відводиться національному вихованню. За визначенням І.Піц, воно полягає у формуванні особистості українця, української структури духу і національної свідомості [7, с.96-97]. Згідно Національної доктрини розвитку освіти, «...національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність та цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдаровань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури...» [6, с.5].

Така постановка питання націлює нас на розуміння тієї істини, що патріотами, як правило, не стають у зрілому віці. Ці почуття мають формуватися з самого раннього дитинства, «вбиратися з молоком матері». Тому варто розпочинати формування національної свідомості та самосвідомості, починаючи ще з дошкільного та молодшого шкільного віку, часу, коли закладаються моральні, етичні, психологічні основи особистості.

Основні виховні принципи, дотримання яких дозволяє у повній мірі досягти мети по формуванню національно свідомого покоління, здатного діяти в інтересах свого народу й держави, сформульовані авторами концепції безперервної системи національного виховання. Найголовніші з них:

- народність – єдність загальнолюдського і національного. Національна спрямованість виховання, оволодіння рідною мовою, формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культурної спадщини, народних традицій та звичаїв, національно-етнічної обрядовості;
- культуровідповідність – органічний зв'язок з історією народу, культурними і побутовими традиціями, народною творчістю, забезпечення духовної єдності і спадкоємності поколінь;
- природовідповідність – врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх анатомічних, фізіологічних, психологічних та національних особливостей;
- безперервність – досягнення цілісності й наступності у вихованні, перетворення його на процес, що триває впродовж всього життя людини;
- етнізація – наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина, відтворення в дітях менталітету свого народу, увічнення в підростаючих поколіннях специфічного, що є в кожній нації, виховання дітей як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи батьків [5, с.2].

У цьому сенсі особливе значення має дитинство, зокрема період старшого дошкільного – молодшого шкільного віку. Це час найбільш стрімкого фізичного і психічного розвитку дитини, коли відбувається початкове формування якостей і властивостей, що роблять її людиною. У цей час відбувається складання основи формування особистості [8, с.3, 19].

Реалізація програми національного виховання у початковій школі вимагає врахування вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Відповідно до цього й слід розробляти навчально-виховні програми. Саме тут на допомогу приходять різноманітні теоретичні положення про безперервність, поетапність та наступність виховного процесу, розроблені вітчизняними й зарубіжними вченими.

Так, саме на поетапності формування національної самосвідомості людини наголошує російська дослідниця В.Хотинець. Зокрема, вона стверджує, що розвиток національної самосвідомості в онтогенезі відбувається в декілька стадій, які відповідають основним періодам психічного й фізичного розвитку людини. Центральним в онтогенетичному розвитку національної самосвідомості, на її думку, є засвоєння способів взаємовідносин з етнічним світом, за допомогою яких дитина засвоює набір етнокультурних засобів свого народу (фактично мова йде про засвоєння нею цінностей нації). Акцентуючи увагу на етапах ставлення людини до етнічного світу, вона виділяє як перший казково-міфологічний, який припадає саме на дошкільний та молодший шкільний вік. Другим етапом, на її думку, є морально-етичний, що охоплює підлітковий вік, третім – технотронно-сцієнтичний (старший шкільний вік) [10, с.140-141]. При цьому В.Хотинець наголошує, що особливе значення в становленні особистості має перший етап. Саме упродовж нього дитина через фольклор, в

якому важливе місце займає казка, легенда, пісня, починає усвідомлювати свою етнічну приналежність. Для цього етапу, як стверджує В.Хотинець, характерними є не зовсім чітке усвідомлення дітьми єдності з людьми своєї національності, немотивований вибір своєї етнічної приналежності, слабкі етнічні знання. На цьому етапі значну роль у передачі етнокультурної інформації відіграє сім'я [10, с.144].

Серед українських вчених теорія поетапності формування національної свідомості та самосвідомості отримала розвиток в дослідженнях О.Вишневецького, який в цьому процесі виділяє три основних етапи:

Перший етап – етап етнічного самоусвідомлення. Етнізація дитини, а пізніше учня, починається саме з раннього періоду життя в сім'ї, коли формується культ рідного дому, сім'ї, села, міста.

Другий етап – усвідомлення дитиною себе як частини нації. Він охоплює підлітковий вік. Особливо важливим на цьому етапі вважається формування почуття національної гідності.

Третій етап – розуміння поняття патріотизму і націоналізму, виховується турботливе ставлення до національно-культурних цінностей інших народів, прищеплюється почуття національної, расової та конфесійної толерантності [3, с.20].

Цілком можна погодитися з теоретичним положенням О.Вишневецького, що процес національного виховання може бути плідним, по-перше, лише за умови здійснення його протягом всього становлення особистості, а, по-друге, розпочинати цілеспрямований виховний вплив потрібно з раннього дитинства. Водночас, з огляду на наведені вище дані психологічних досліджень, вважаємо, що перший етап даної концепції відповідає періоду старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Згідно теорії О.Вишневецького, саме під час першого етапу відбувається усвідомлення дитиною своєї етнічної приналежності. Саме в цей період, на думку вченого, закладається «коріння патріотизму». Уже з перших днів життя дитина формується під впливом материнської мови, колискової пісні, бабусиної казки. Підростаючи, дитина бере участь у народних святах і обрядах, засвоює народні пісні, залучається до процесу народної творчості тощо. Діти дошкільного віку є активними учасниками народних традиційних життєвих дійств (коляда, щедрівки, гаївки, писанки, вертеп тощо). Традиції, звичаї та обряди мають глибокий вплив на виховання, і не тільки національне. Оскільки вони завжди підтримуються силою громадської думки і періодично повторюються. У сім'ї й школі діти засвоюють шанобливе ставлення до видатних українських історичних і культурних діячів, повагу до ідеалів, за які вони боролися, беруть участь у вшануванні їхньої пам'яті. У ранньому віці формується культ рідного дому, сім'ї, рідного села, культ предків, дитина знайомиться з національними та етнічними символами [9, с.116-118].

На етапі етнізації свідомості формується повага до національних цінностей, розвивається інтерес до них, дитина починає підсвідомо відчувати свою близькість до свого національного світу, формується те, що Г.Ващенко називав «стихийним патріотизмом», який, на його думку, є неусвідомленою любов'ю до «...рідної природи, своїх земляків, рідних звичаїв, традицій, рідної мови. В основі його лежать, в першу чергу, навички. Людина, живучи довго серед певного оточення, так зживається з ним, що воно стає ніби частиною її» [2, с.67].

Згідно висновків В.Борисова, висока інтенсивність розвитку всіх психічних функцій у дошкільному віці дозволяє особливо ефективно здійснювати педагогічні впливи і цим успішно вирішувати завдання гармонійного розвитку дитини. Сім'я разом з суспільним вихованням має забезпечувати повноцінний і всебічний розвиток дитини на засадах національної культури і духовності. У ході етнокультурного розвитку дитини певного віку слід керуватися рядом загальних психологічних та соціальних закономірностей стосунків дитини із зовнішнім світом [1, с.326].

Основними формами опосередкування вищих психічних функцій дитини молодшого шкільного віку, згідно досліджень В.Хотинець, є особливі образні форми – сприймання, а також уява і мислення, які дозволяють осягнути світ як єдине ціле.

Унаслідок того, що для молодшого шкільного віку характерна стадія казково-міфологічного ставлення до етнічного світу, модель «Я-образу» й етнічного світу формується через казково-таємничі стосунки людини зі світом, що представлені в міфах, казках, легендах, народних іграх, які розкривають перед дитиною складний світ взаємозв'язків людини з навколишньою дійсністю.

Дитина в процесі прилучення до народної мудрості, переживає всі вчинки разом з «культурними героями», з якими дитина свідомо ідентифікує себе. Отже, формування

національної самосвідомості дітей молодшого шкільного віку будується переважно на основі філософських казково-міфологічних уявлень про світ.

На цей вік припадає початок етнічної культуризації дитячої діяльності. Прилучення до народного мистецтва розвиває у дітей почуття родинної причетності до етнічного світу. Світ для людини в народному мистецтві є єдиним цілим, що відповідає світогляду дитини дошкільного віку, яка сприймає світ та себе в цьому світі як щось неподільне, цілісне, єдине і тому одне одному рідне та необхідне [10, с.142-143].

За умови здійснення чітко організованої діяльності педагога можна в молодшому шкільному віці виховати необхідні для кожної людини базові риси характеру, що стануть канвою його духовного складу, на якій прокладається життєвий індивідуальний шлях особистості.

1. Борисов В. Теоретико-методологічні основи формування національної самосвідомості / В. Борисов. – Краматорськ, 2003. – 519 с.
2. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори / Г. Ващенко. – Дрогобич, 1997. – 212 с.
3. Вишневський О. Українське національне виховання / О. Вишневський. – Тернопіль, 1996.
4. Державна національна програма "Освіта. Україна XXI століття" // Освіта. – 1993. – №44-46. – С. 5.
5. Концепція безперервної системи національного виховання – Київ, 1994.
6. Національна доктрина розвитку освіти // Дошкільне виховання. – 2002. – №7. – С.4-5.
7. Піц І. Реалізація національного виховання в о навчально-виховному процесі початкової школи / І. Піц // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. – Вип. 179. – Чернівці, 2003. – С. 96-101.
8. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки : навчальний посібник / Т. І. Поніманська. – Київ : Абрис, 1998. – 446 с.
9. Теоретичні основи педагогіки. За ред. проф. О. Вишневського. – Дрогобич, 2001. – 259 с.
10. Хотинец В. Ю. Этническое самосознание / В. Ю. Хотинец. – Санкт Петербург : Алетея, 2000. – 240 с

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ

Терешук І., V курс, педагогічний факультет.

Будник О., доктор педагогічних наук,

старший науковий співробітник, професор, педагогічний факультет

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»

Анотація. Стаття присвячена питанню економічного виховання молодших школярів зокрема на уроках природничо-математичного циклу. Також проаналізовані підручники з математики, літературного читання, природознавства. Відповідно до них було відібрано та систематизовано вихідні та варіативні задачі, теми уроків з навчальних предметів природничого та гуманітарного циклу, при вивченні яких формується первинний економічний досвід.

Ключові слова: економічне виховання, економічна культура, економічне мислення, природничий та гуманітарний цикл, ціна, кількість, вартість.

Постановка проблеми. Перетворення, що відбуваються в усіх сферах українського суспільства, не могли не торкнутись і системи освіти, яка визначає інтелектуальний потенціал країни, є умовою процвітання. Тому не дивно, що одним із стратегічних напрямів в освіті є інноваційна діяльність освітніх закладів. Впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес сприяє переходу закладів освіти з режиму функціонування в режим постійного розвитку, забезпечує суттєве зростання професійної майстерності педагогів, підвищує якість опанування учнями знань, практичних умінь та навичок. Адже на сучасному етапі розвитку суспільства потрібні люди, які здатні системно і конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення.

З огляду на це у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів потрібно створювати умови для розвитку в дітей здатності пізнавати, відображати й узагальнювати економічну діяльність. Починаючи з молодшого шкільного віку, необхідно навчити учнів передбачати й прогнозувати розвиток економічних процесів

Аналіз наукових досліджень. Економічному вихованню приділяли велику увагу такі відомі вчені та педагоги як Ушинський К. Д., Сухомлинський О. В., Макаренко А. С., Булонський П. П., Шацький С. Т.

На сучасному етапі проблемами економічного виховання займаються такі відомі педагоги та методисти: Богданович М. В., Варецька О., Зелениця І., Дутка Г. Я., Солдатова Л., Квятковська О., Атаманюк Р., Слободаняк Н., Чумарна М. та інші.

Проблеми змісту, принципів та методів економічного виховання молодших школярів займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці: С. Балабанов, Л. Горкіна, Н. Грама, О. Камишанченко, А. Кітов, В. Кондратьєв, О. Кульчицька, Т. Любимова, І. Прокопенко, В. Розов, А. Смоленцева, Б. Шемякін, О. Шпак.

Мета статті: обґрунтувати сутність економічного виховання та особливості його формування в учнів у навчальному процесі початкової школи на уроках природничо-математичного циклу.

Виклад основного матеріалу. На формування економічної культури мислення і спрямована економічна освіта молодого покоління. Саме тому так важливо ще з початкових класів формувати в учнів економічне мислення, уміння орієнтуватись у нестандартних ситуаціях, проявляти ініціативу, бути в майбутньому господарями рідної землі. Великий потенціал в оволодінні основних економічних знань містить такий навчальний предмет, як математика. Коли під час уроків та позакласних занять водяться елементарні, початкові поняття, терміни, ази економічного виховання.

Економіка в початковій школі повинна реалізуватись на основі знань, умінь і навичок, які учні отримали в дошкільних закладах, сім'ї. Знання молодших школярів мають інтегруватись у зміст інших предметів (математика, читання, трудове навчання, природознавство), оскільки молодший шкільний вік – це період набуття базових життєвих знань, навичок і формування процесів розуміння, усвідомлення власного життєвого досвіду.

Початковий курс математики містить великий потенціал економічного виховання молодших школярів. Так, починаючи з першого класу ми знайомим дітей з грошовими одиницями – копійками і гривнями, які є одними з головніших понять отже «гроші» – це універсальний товар, який можна обміняти на будь-який інший товар.

Розв'язуючи задачі у другому класі про купівлю, продаж розглядаємо такі поняття як «товар» – це річ, яка купується, продається і обмінюється. «Дохід» – грошові надходження, які отримують громадяни, підприємства, держава.

У третьому класі знайомимо учнів з такими поняттями як ціна, кількість, вартість та взаємозв'язок між ними, а саме: щоб знайти ціну потрібно вартість поділити на кількість; щоб знайти вартість потрібно ціну помножити на кількість; щоб знайти кількість треба вартість поділити на ціну.

Розв'язуючи задачі відповідного змісту формуємо такі економічні поняття, «вартість» – виражена у грошових одиницях ціна чого-небудь або величина затрат на будь-що. «Ціна» – це вартість товару, виражена у грошових одиницях. Розкриваємо зміст таких економічних термінів «роздрібна ціна» – встановлена для продажу безпосереднього покупцем. «Гуртова ціна» – встановлена для продажу товару у великій кількості, для подальшого його розпродажу.

У четвертому класі розв'язуємо задачі на основі яких формуємо поняття: «ринок» – це місце зустрічі покупців і продавців, товарів і послуг; «аукціон» – це продаж товарів на основі конкурсу покупців; «ярмарок» – це вид ринку, який організовується в установленому місці; «бюджет сім'ї» – це сума прибутків окремої особи або родини на певний час [2].

Формування економічного мислення молодших школярів є основною складовою економічного виховання. Тому в повній мірі передбачається залучення літературного матеріалу, засобів образотворчого мистецтва, проведення екскурсій, рольових ігор, дискусій, роботи в малих групах, в парах, інших методів активного навчання, що розвиває в дітей спостережливість та вміння порівнювати, аналізувати, зіставляти, пояснювати причини виникнення економічних явищ, робити висновки та узагальнювати побачене [4].

Економічне виховання учнів початкових класів – організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури учнів. Важливим компонентом економічної культури є економічна свідомість – знання основних законів розвитку ринкової економіки, підвищення ефективності виробництва, перебудови його структури, вдосконалення виробничих відносин, системи управління та методів господарювання. Економічна свідомість забезпечує розуміння економічного життя суспільства, перетворення кожного працівника на активного, творчого учасника виробничого процесу. В умовах економічних реформ формування економічної свідомості зростаючого покоління стає загальним і обов'язковим.

Складником економічної свідомості є економічне мислення – здатність до осмислення явищ економічного життя з урахуванням досягнень науки і техніки. Воно сприяє творчому розв'язанню особистістю економічних проблем, конкретних трудових завдань [3.с. 276].

Вивчення економіки може здійснюватися на окремих уроках, зокрема математики, та інтегровано. Початковий рівень з економіки передбачає:

- послідовне розширення кругозору учнів, подальше вивчення економічних понять;
- нагромадження нового досвіду у прийнятті зважених економічних рішень у процесі вибору;
- висвітлення зв'язків, що існують у ринковій економіці між людиною (дитиною), сім'єю, державою

Важливими передумовами економічної підготовки підростаючого покоління є:

- високий рівень економічної компетенції керівників і вчителів школи, батьків;
- залучення учнівської молоді до суспільно корисної, продуктивної праці, яка супроводжується засвоєнням знань з економіки й організації виробництва у процесі праці, на уроках, факультативах, під час екскурсій, краєзнавчих пошуків;
- прищеплювання учням вміння раціонально вести домашнє господарство, економити матеріальні цінності і час;
- дотримання режиму економії у сфері матеріального виробництва і обслуговування.

Застосування економічних понять на уроках математики (М.В. Богданович

«Математика» 3, 4 класи) [12],[13].

Кл.	Тема уроку	Економічне Поняття	Вид задачі
3	Знаходження числа за його частинами	Економія часу	Ускладнена задача на різницеве порівняння чисел (№ 1039)
3	Знаходження числа за його частинами	Ціна	Знаходження числа за його частинами (№ 1034)
3	Множення одноцифрового числа на двоцифрове	Результативність праці	Різницеве порівняння (№ 870)
3	Ділення виду 80:8, 70:7	Результативність праці	Ускладнена задача на зведення до одиниці (№ 798)
3	Множення одноцифрового числа на двоцифрове	Вартість	Задача на множення суми на число (№ 839)
4	Письмове множення на одноцифрове число. Дії над величинами	Продуктивність праці	Задача на застосування письмового ділення на одноцифрове число (№554, 582)
4	Вправи на знаходження частини числа. Ділення на одноцифрове число	Продуктивність праці. Поділ праці	Різницеве порівняння (№ 435,452)
4	Письмове множення на двоцифрове число	Визначення економічного ефекту	Різницеве порівняння(№ 845)
4	Порівняння чисел. Читання і записування п'ятицифрових чисел	Потреби, Можливості	Різницеве порівняння (№ 191)
4	Читання і записування шестицифрових чисел. Мільйон	Продуктивність праці. Заробітна плата	Задачі на знаходження суми двох Добутків (№ 238)

Відповідно до діючих підручників було відібрано та систематизовано вихідні та варіативні задачі. Це взаємообернені задачі або дещо ускладнені.

Задачі з економічним поняттям

Економічне поняття – продуктивність праці

Задача 1.

В Україні кожних 15 хвилин виплавлялося 3270 т чавуну. Скільки чавуну виплавлялося в середньому протягом години?

Розв'язання

1. Скільки тонн чавуну виплавлялося за 1 хвилину?

$$3270 : 15 = 218 (т)$$

2) Скільки чавуну виплавлялося протягом години?

$$218 \cdot 60 = 13\ 080 \text{ (т)}$$

Відповідь: 13 080 тонн чавуну виплавлялося в середньому протягом години?

Задача 2.

На швейній фабриці одна бригада витратила на пошиття халатів 960м тканини, а друга 1155м. Перша бригада пошила на 65 халатів менше, ніж друга. Скільки халатів пошила кожна бригада, якщо витрати тканини на один халат однакові?

Розв'язання

1. На скільки менше тканини витратила I бригада, ніж друга?

$$1155 - 960 = 195 \text{ (м)}$$

2) Скільки метрів тканини витрачали на 1 халат?

$$195 : 65 = 3 \text{ (м)}$$

3) Скільки халатів пошила I бригада?

$$960 : 3 = 320 \text{ (х.)}$$

4) Скільки халатів пошила II бригада?

$$1155 : 3 = 385 \text{ (х.)}$$

Відповідь: I бригада пошила 320 халатів, II бригада пошила 385 халатів.

Економічне поняття – вартість продукції

Задача 1

Робітник за місяць разом з преміальними одержав 1000 грн. Основна заробітна плата у 4 рази більша, ніж премія. Скільки карбованців складає основна заробітна плата робітника?

Розв'язання

x – премія;

$4x$ – основна заробітна плата;

$4x + x$ – заробітна плата з преміальними

$$4x + x = 1000$$

$$5x = 1000$$

$$x = 1000 : 5$$

$$x = 200$$

$$200 \cdot 4 = 800 \text{ (грн.)}$$

Відповідь: заробітна плата робітника складає 800 грн.

Відповідно до діючих підручників (Савченко О.Я. «Літературне читання» 2, 3, 4 кл.: Бібік Н.М., Бойченко Т.Є., Коваль Н.С., Манюк О.І. «Основи здоров'я» (3 кл.); Грущинська І. «Природознавство»(3,4 кл.)), було відібрано та систематизовано теми уроків з навчальних предметів природничого та гуманітарного циклу, при вивченні яких формується первинний економічний досвід [6],[7],[8],[9], [10],[11].

Кл.	Назва предмету	Тема уроку	Економічне поняття
2	Літературне читання	В.Чухліб «Золотий дощ»	Трудові ресурси. Професії
3	Основи здоров'я	Працевдатність і відпочинок	Праця, вибір
3	Природознавство	Нежива і жива природа	Блага дарові та економічні
3	Природознавство	Рослини. Тварини	Блага. Ресурси. Раціональне Використання ресурсів
3	Літературне читання	Н.Забіла «Журавлик», Леся Українка «Мамо, іде вже зима»	Раціональне ставлення до природних ресурсів
3	Літературне читання	«Кирило Кожум'яка» (українська народна казка)	Потреби та можливості. Вибір
4	Природознавство	Корисні копалини в рідному краї	Природні ресурси
4	Природознавство	Рослинництво і тваринництво в рідному краї	Галузі рослинництва та тваринництва
4	Літературне читання	Народна притча «Без труда нема плода»	Технологічний процес
4	Літературне читання	А.Григорук «Хто міняє, той	Обмін (бартер)

		нічого не має»	
4	Літературне читання	«Про три гроші» (словацька народна казка)	Гроші. Підприємницька ідея

Наведемо приклади завдань та фрагментів занять з метою формування економічного мислення молодших школярів. [1].

Загадка:

Він людина ділова,
Діловішої нема.
Справами всіма керує,
Наполегливо працює.
Знає, що по чому й де.
Ніхто його не проведе.
Де купити, що зробити,
Більше грошей заробити. (*Бізнесмен*)

Доберіть до слів загальну назву.

Іграшки, книжки, меблі, одяг що продаються в магазині. (*Товар*)
Гривні, долари, марки, євро, рублі, ліри. (*Гроші*)
Банкір, менеджер, комерсант. (*Бізнесмен*)
Телевізор, холодильник, електроплитка. (*Електроприлади*)
Потяг, автобус, літак, автомобіль. (*Транспорт*)
Стипендія, заробітна плата, пенсія. (*Доходи родини.*)

Виберіть правильний варіант відповіді:

1. Реклама – це:
А)повідомлення про товар, його якість;
Б) цінний папір.
2. Дохід родини – це:
А) гроші, які отримує кожен член родини за свою роботу;
Б) те що «доходить до ваших рук».
3. Банк – це:
А) місце, де люди зберігають гроші і де здійснюються грошові операції;
Б) Ресурси, які є у природі і використовуються людьми.
4. Заробітна плата – це:
А) розподіл грошей, які заробили члени родини;
Б) винагорода за виконану працю;
5. Товар – це:
А) основна робота від успішності якої залежить моя робота;
Б) все те, що можна купити або продати.

Висновок.

Економічне мислення школяра – це процес осмислення і переосмислення, засвоєння людьми нагромаджених суспільством економічних знань. Економічну свідомість при цьому можна розуміти як наслідок відтворення суб'єктами господарювання економічних умов життя у вигляді економічних ідей, поглядів, теорій, концепцій, що визначають суспільну стратифікацію. В економічному вихованні молодших школярів є найбільш ефективними дидактичні ігри економічного змісту. Від найпростіших ігор, які проводяться, як правило, в 1—3 класах на уроках мови, доречно поступово переходити до більш серйозних в 4 класі. Ігри повинні бути спрямовані на розширення обсягу словникового запасу учнів тією лексикою, яка входить в наше життя повсякденно, яку чують діти постійно в колі сім'ї, по радіо, телебаченню, читають в пресі. Зокрема, дітей постійно оточує сучасна економічна термінологія, без знання якої вони не зможуть стати повноцінними учасниками суспільно-політичного життя в Україні і світі. І саме з початкової школи потрібно виховувати в дітей економічне виховання інтегровано на всіх уроках.

1. Палига О.В., Джус М.В. Формування економічного мислення молодших школярів. Методичні знахідки вчителів початкових класів з поглибленим вивченням основ економіки / Упор.: О.В. Палига, М.В. Джус – Тернопіль: Мандрівець, 2006. 136. С.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти Постанова кабінету міністрів України № 538 від 07.08.2013
3. Фіцула М.М. Економічне виховання / М.М. Фіцула // Педагогіка. – К: Академія, 2002. – С. 276-278.

4. Формування економічного мислення молодших школярів. Методичні знахідки вчителів початкових класів з поглибленим вивченням основ економіки / Упор.: О. В. Палига, М. В. Джус. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 136 с.
5. Варецька О.В. Початки економіка. 4 клас : навчально-методичний посібник для вчителя. – Запоріжжя: Просвіта, 2014. – С. 54 – 61.
6. Савченко О.Я. Літературне читання: підруч. для 2 кл./ О.Я. Савченко.–К: Видавничий дім «Освіта», 2012.– 160 с.
7. Савченко О.Я. Літературне читання: підруч. для 3 кл./ О.Я. Савченко.–К: Видавничий дім «Освіта», 2013.– 197 с.
8. Савченко О.Я. Літературне читання: підруч. для 4 кл./ О.Я. Савченко.–К: Видавничий дім «Освіта», 2015.– 192 с.
9. Бібік Н.М., Бойченко Т.С., Коваль Н.С., Основи здоров'я: підручник для 3 кл./ Н.М. Бібік. Т.С. Бойченко, Н.С. Коваль.– К.: Навч. книга, 2010.–112с.
10. Грущинська І.В. Природознавство: підруч. Для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл./ І.В. Грущинська.– К.: «Освіта», 2013.– 176с.
11. Грущинська І.В. Природознавство: підруч. Для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл./ І.В. Грущинська.– К.: «Освіта», 2015.– 193с.
12. Богданович М.В. Лищенко Г.П. Математика: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл./ М.В. Богданович, Г.П. Лищенко. – К.: Генеза, 2015.– 176 с.
13. Богданович М.В. Лищенко Г.П. Математика: підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл./ М.В. Богданович, Г.П. Лищенко. – К.: Генеза, 2014.– 176 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Трицяк А., 6 курс, факультет педагогіки та психології

Ткаченко О., доктор педагогічних наук

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна*

Анотація. Стаття присвячена актуальним проблемам використання елементів театральної педагогіки у виховному процесі початкової школи. Автор роботи звертається до визначення поняття «театральна педагогіка», виокремлює її елементи, узагальнює вимоги до застосування елементів театральної педагогіки у виховному процесі початкової школи. Теоретичні підходи до розв'язання проблеми та аналіз сучасної педагогічної практики застосування окремих елементів театральної педагогіки в початкових класах визначили методіку проведення експериментального дослідження проблеми, загальні результати якого висвітлено у статті. Робота завершується перспективами вивчення проблеми.

Ключові слова: театральна педагогіка, елементи театральної педагогіки, елементи театральної педагогіки в педагогічному процесі початкової школи.

Система освіти покликана сприяти організації життєдіяльності дитини, що передбачає творчий розвиток особистості, оскільки жодне суспільство не може існувати без людей, котрі постійно прагнуть до глибокого, неординарного, творчого розкриття власної особистості. Враховуючи невичерпні можливості театральної педагогіки у формуванні особистості, зокрема й учнів початкової школи, сучасні вчителі початкових класів все більше звертають увагу на потребу навчання школярів основам театральної освіти. Це дає підстави вважати, що означена проблема потребує відповідного теоретичного обґрунтування, розробки методичного забезпечення і практичного впровадження.

До визначення поняття «театральна педагогіка» зверталися такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як В. Ц. Абрамян, Ю. П. Єлісєвич, І. А. Зязюн, Т. В. Коляда, Г. В. Крісті, Ю. Л. Львова, О. В. Мігунова, Г. І. Переухенко, С. І. Сафарян, В. А. Соколова. Елементи театральної педагогіки розглядали у своїх працях К. С. Станіславський та М. П. Чехов. Вимоги до використання елементів театральної педагогіки в школі висували В. М. Букатов, П. М. Єршов, А. П. Єршова, В. О. Ільєв, інші. Проблема застосування елементів театральної педагогіки в початковій школі поки знаходиться на стадії розробки, що й зумовило мету даної статті – вивчення особливостей застосування елементів театральної педагогіки у виховному процесі початкової школи.

Театральну педагогіку як «самостійну галузь педагогічної науки, яка спирається на методологічні й теоретичні положення загальної педагогіки, має свій об'єкт, предмет і методи дослідження, поняттєво-категорійний апарат і вивчає процес духовного та

естетичного розвитку театральних фахівців в умовах їхнього навчання і виховання», розглядає В. Ц. Абрамян [1, с. 7].

Більшість дослідників, коли пишуть про елементи театральної педагогіки, мають на увазі спеціальні системи, створені К. С. Станіславським та проаналізовані М. П. Чеховим. Ці системи породжені бажанням людини свідомо володіти власним психофізичним апаратом, зокрема й у «запропонованих обставинах», співвідносити свої дії з діями партнера, пізнати природу творчості та її механізми. Серед основних структурних елементів театральної педагогіки у виховному процесі початкової школи Н. Б. Сиротич виокремлює наступні: музику, хореографію, ритмічну гімнастику, сценографію, художнє слово, театралізовану гру [3].

Елементи театральної педагогіки у виховному процесі розглядаються нами як засоби розвитку природних здібностей учнів та підвищення їхнього пізнавального інтересу. Удосконалення процесу застосування елементів театральної педагогіки у виховному процесі сучасного освітнього закладу, у свою чергу, передбачає оволодіння вчителя ними та його спроможність об'єктивно оцінювати власну роботу з відповідних позицій.

Педагоги-практики застосовують у своїй педагогічній діяльності різноманітні елементи театральної педагогіки, які сприяють розвитку творчих здібностей дітей, формуванню їхньої сміливості, розкритості, підвищенню комунікативних здібностей. Наприклад, С. Михайленко починає впроваджувати елементи театального мистецтва з першого класу. Вони входять у життя школярів через розмаїття розвивальних дидактичних ігор. Л. Зоріна застосовує театралізацію з метою розвитку усного мовлення дітей – потреби уникнення повторів, слів-паразитів, «нукання», доречного використання слів. А. Жернова використовує ігрову діяльність, театральну гру на уроках читання, математики, природознавства, що перетворює вивчення цих предметів на цікаве заняття, сприяє розвитку зосередженості, спостережливості, уваги, витримки.

О. Фіцуліна для всебічного розвитку юних акторів, формування їхнього художнього смаку зосереджує увагу в педагогічному процесі на ляльковому театрі. Л. Самсоненко приділяє значну увагу театралізованій діяльності дітей на уроках та в позаурочний час через їх ознайомлення з різними видами театрів, що сприяє формуванню базових компетентностей учнів. С. Біндіч наголошує, що продуктивними уроками є уроки читання, різноманітні форми позакласної та виховної роботи з використанням елементів театральної педагогіки. Це майстерне читання текстів із застосуванням міміки і жестів, використання відповідної атрибутики і бутафорії, а також інсценування, ігрові прийоми тощо. Педагог рекомендує проводити на всіх уроках театральні хвилини [2].

Реалізація завдань різних програм для початкової школи передбачає розвиток творчих здібностей дітей, їхньої уяви, самостійності у втіленні задуму, участі у театралізованій діяльності, застосування педагогом різних елементів театральної педагогіки. Ці ідеї ми намагались втілити в життя у ході педагогічної практики.

У контексті проблеми нашого дослідження була проведена експериментальна робота з учнями 2-го класу та дітьми старшого дошкільного віку. З метою перевірки ефективності застосування окремих елементів театральної педагогіки у виховному процесі початкової школи робота спрямовувалась на виявлення та перевірку мімічних, пантомімічних, акторських і творчих здібностей, виразності мовлення дітей шкільного віку засобами театралізованих ігор та у ході виконання ними театралізованих вправ, етюдів. З цією метою дітям пропонувались такі ігри та психологічні етюди: «Мімічна гімнастика», «Програвання ситуації», «Роздум», «Круглі очі», «Квітка», «Солоний чай», «Чарівні острови», «Клумба і садівник», «Лисичка прислухається», «Сердитий дідусь» тощо, – які сприяли розвитку в дітей уміння передавати свій емоційний стан за допомогою міміки і пантоміміки.

Експериментальна робота проводилась на базі НВК СЗНЗ I–III ступенів № 26 – ДНЗ – ДЮЦ «Зорецвіт» та НВК ЗОШ № 34 – ліцею «Сучасник» (м. Кропивницький). До експерименту було залучено 22 особи (учні 2-го класу та кілька дітей старшого дошкільного віку). Експеримент проводився у чотири етапи у вересні – жовтні 2015 року та у лютому – березні 2017 року. У ході роботи ми виявили, що експериментальна група дітей поліпшила свої результати за всіма пунктами дослідження. У дітей за допомогою театралізованих ігор було вдосконалено етично-комунікативні і вольові якості особистості (товариськість, ввічливість, чуйність, доброта, уміння довести справу до кінця), сформувався позитивне відношення до театралізованих ігор, помітно почастишали прояви творчих здібностей. Після проведених театралізованих ігор діти експериментальної групи стали емоційнішими, їхні міміка, пантоміміка й мовлення стали виразнішими.

Вивчення наукової літератури, передового педагогічного досвіду, аналіз результатів експериментальної роботи дали змогу сформулювати такі умови ефективного застосування елементів театральної педагогіки у виховному процесі: створювати атмосферу зацікавленості, психологічного комфорту та емоційної безпосередності у навчально-виховному процесі; враховувати вікові та психофізіологічні особливості розвитку дітей; виховувати у дітей інтерес до театральної діяльності, створювати ситуації, у яких персонажі лялькового театру вступають з дітьми в діалог, розігрують сценки; піклуватися про оснащення театралізованих ігор; приділяти увагу підбору літературних творів для театралізованих ігор: зі зрозумілою для дітей моральною ідеєю, з динамічними подіями, з персонажами, наділеними виразними характеристиками; застосовувати у виховному процесі різні елементи театральної педагогіки.

Отже, застосування елементів театральної педагогіки у виховному процесі початковій школі дає змогу цілісно формувати особистість з одночасним залученням свідомості, почуття і поведінки, дає змогу зробити процес виховання привабливим і радісним. Цінним у визначеному процесі є розвиток акторських здібностей дітей у виховному процесі початкової школи. Організація формування окремих груп акторських умінь у молодших школярів виступає перспективою вивчення проблеми дослідження.

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка: навч. посіб. / Володимир Цолакович Абрамян. – К.: Лібра, 1996. – 224 с.
2. Біндіч С. Театральна педагогіка в початковій школі як засіб формування життєвої компетентності [Електронний ресурс] // Інтернет-газета «Січнева». – 2016. – № 4, вересень-жовтень – Режим доступу до статті: <http://sichneva2016.jimdo.com/главная/2-початкові-класи/2-5-біндіч/>
3. Сиротич Н. Б. Формування компетентності дітей дошкільного віку у сфері театральної освіти [Електронний ресурс] / Н. Б. Сиротич // Стандарти дошкільної освіти. Київський університет імені Бориса Грінченка. – 2014. – Режим доступу до статті: http://elibrary.kubg.edu.ua/3892/1/Surotuch_N_I_SDO_PI.pdf.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я

Флис Ю., Магістрант кафедри фахових методик і технологій початкової освіти

Височан Л., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. У статті йдеться про формування здорового способу життя молодших школярів, ціннісного ставлення до здоров'я.

Жабокрицька, розглядає здоровий спосіб життя як, специфіка якого є те, що основним дослідником і суб'єктом управління є сама дитина.

Формування здорового способу життя сприяє включенню в повсякденне життя школяра різних нових для нього форм поведінки, корисних для здоров'я.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, фізична складова здоров'я, соціальна складова здоров'я, духовна складова здоров'я.

За висловом професора Петленко В.М. «... щоб бути здоровим, потрібні власні зусилля, постійні й значні. Замінити їх нічим не можна». [1, с.44]

Установка на здоров'я (а відповідно, і на здоровий спосіб життя), як відомо, не з'являється у людини сама собою, а формується в результаті певного педагогічного впливу, тому в структурі валеологічного забезпечення життєдіяльності особливого значення набуває педагогічний компонент. Педагогіка здоров'я - відносно новий напрямок у валеології. Її основним предметом є здоров'я підростаючого покоління. У структурі забезпечення здоров'я системоутворюючим виступає педагогічний аспект, сутність якого полягає у формуванні в людини з самого раннього віку індивідуального способу здорового способу життя. Молодший шкільний вік - досить важливий період для формування здорового способу життя дитини. По-перше, в цей час організм дитини інтенсивно зростає. По-друге, відбувається адаптація до нових шкільних умов існування. По-третє, навчання - напружений розумову працю, пов'язану з напругою великої кількості центрів кори великих півкуль. Від того, які умови для навчання та розвитку дитини створені в школі, в першу чергу залежать здоров'я та формування здорового способу життя розвивається людини. Останнє особливо актуально для дітей молодшого шкільного віку, оскільки в цей час самовизначення особистості передбачає визначення позиції в різних сферах життєдіяльності. Зокрема, в молодшому шкільному віці значимо формування потреби у веденні здорового способу життя.

За визначенням О.В.Жабокрицької, здоровий спосіб життя - «управління здоров'ям допомогою адекватизації поведінки», специфікою якого є те, що основним дослідником і суб'єктом управління є сама дитина.

Формування здорового способу життя сприяє включенню в повсякденне життя школяра різних нових для нього форм поведінки, корисних для здоров'я (фізкультурні хвилинки на уроках, уроки здоров'я, використання валеологічного компонента на різних уроках).

Здоровий спосіб життя - можливо, головний фактор попередження різного роду захворювань. Формування здорового способу життя має включати в себе кілька аспектів:

- проведення роз'яснювальних заходів зі школярами та їх батьками про важливість здорового способу життя для зростаючого дитячого організму;
- побудова правильного розкладу шкільного життя учня;
- введення певних шкільних правил і норм (охайний вигляд школяра, заборона куріння на території школи тощо);
- введення штрафних санкцій для порушників правил шкільного розпорядку та ін.

Спосіб життя дитини - основа його здоров'я протягом усього подальшого життя. Неправильно закладена основа може призвести до пошкодження всієї конструкції, навіть якщо всі інші її елементи будуть закладені вірно. Для здоров'я майбутнього покоління нашої нації необхідно прищеплювати і мотивувати здоровий спосіб життя. Мотивація здорового способу життя - це комплекс заходів, спрямованих на появу у дітей прагнення дотримуватися всіх правил і норми здорового способу життя.

Все більше популярних людей пропагують здоровий спосіб життя, до того ж здорові, спортивні, сильні особистості більш популярні, ніж змучені шкідливими звичками. Виходячи з цього в бесідах зі школярами слід дати їм зрозуміти, що міцне здоров'я - один з перших кроків до популярності й успіху.[2,с.129]

Розмови - дуже потрібна форма роботи дітей. Коло їх може бути широким й у першу чергу торкатися проблеми, найбільш хвилюючі дітей: це проблеми охорони навколишнього середовища і профілактики шкідливих звичок. Іншим пріоритетом мають стати теми морального, душевного здоров'я, духовності, доброти, милосердя. Ще один напрямок - «абетка здоров'я»: теми гігієни, здорових поведінкових звичок, раціонального харчування, профілактики втоми та інших.

Зразкові питання розмови:

- Хто хоче бути здоровим? Що таке здоров'я?
- Від чого став і від когось залежить здоров'я людей?
- хто має допомагати, здоров'ю - сама людина й інші люди - які й чому?
- Як краще піклуватися про свого здоров'я - одній або разом і чому? Чи шкодить здоров'ю дружба?[3,с.72]

Велике значення у педагогічному арсеналі вчителя має гра. Гра - це найбільш ефективний вид діяльності, у ланцюгу учень - вчитель, дозволяє якомога довше зберігати продуктивну працездатність дитини. Дуже важливо було, щоб значної частини занять проводилася надворі. Рухлива діяльність на повітрі посилює обмін речовин, окислювально-відновні процеси, покращує роботу всіх органів організму та систем.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, фізичну культуру, фізичні вправи, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;

розвиток в учнів активної мотивації дбайливо ставитися до власного здоров'я і займатися фізичною культурою, удосконалювати фізичну, соціальну, психічну і духовну складові здоров'я;

виховання в учнів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя;

З урахуванням мети і завдань зміст освітньої галузі визначається за такими змістовими лініями: здоров'я і фізична культура. [4,с.43].

Фізична складова здоров'я - це правильне функціонування всіх систем організму, позитивне ставлення до свого здоров'я, прагнення фізичної досконалості й загальної фізичної працездатності, загартованість організму, додержання раціонального режиму дня, харчування, виконання вимог особистісної гігієни.

Реалізація фізичної складової здійснюється через:

- ранкову гімнастику, фізкультхвилинки, рухливі ігри, фізкультпаузи;

- контроль та самоконтроль за правильною поставою під час письма, читання, ходіння тощо (зміна діяльності);
- використання вправ щодо профілактики сколіозу, запобіганню гіподинамії;
- виконання дихальних вправ;

Соціальна складова (соціальне благополуччя) – це передусім сформована чітка громадянська відповідальність за виконанням соціальних ролей, позитивно спрямована комунікативність, високий рівень соціалізації та соціального статусу у колективі, доброзичливе ставлення до людей, самоствердження, самовиховання

Реалізація соціальної складової здійснюється через:

- використання засобів, які сприяють інтересу до навчального матеріалу;
- створення умов для самовираження учнів;

Психічна складова (психічний комфорт) – відповідність когнітивної діяльності календарному віку, розвиненість довільних психічних процесів, наявність саморегуляції, позитивних емоцій, відсутність акцентуацій характеру і шкідливих звичок.

Реалізація психічної складової здійснюється за допомогою:

- створення сприятливого психологічного клімату на уроці;
- дотримання позитивного мислення;
- демонстрації ненасильницьких засобів навчання;

Духовна складова (душевна) – пріоритетність загальнолюдських цінностей; наявність позитивного ідеалу, що відповідає національним і духовним традиціям, працьовитість, доброзичливість, почуття прекрасного в житті, природі, мистецтві. [5,с.28]

Висновки

Отже, використання виховних можливостей будь-якого уроку у пропаганді здоров'язберігаючих технологій надзвичайно широкий. Важливими завданнями здоров'язберігаючих технологій є:

- рухова активність дітей і молоді;
- максимальне використання природи, мистецтва для духовного, емоційного розвитку учнів;
- створення позитивного мікроклімату в колективі навчального закладу;

Тобто, вважаємо, що необхідною ознакою навчально-виховного процесу сучасної української школи повинно бути те, що він оберігає здоров'я, зміцнює його, спрямований на розвиток, навчання і виховання, та має лікувально-профілактичний вплив на фізичний, психічний, інтелектуальний і емоційний стан дитини, забезпечуючи формування гармонійно розвиненої особистості.

1.Брехман І. І. Валеологія: Діагностика, засоби та профілактика забезпечення здоров'я./ І. І. Брехман. - Владивосток, 1995. – С.40-49.

2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – С.129-133.

3. Гаряча С. А. Педагогіка майбутнього. // Початкова освіта. – 2011. - № 9- С.72

4. Петленко В.П. Основний закон валеології / В.П.Петленко // Здоров'я і освіта: проблеми педагогічної валеології. Матеріали першої Всеросійської науково-практичної конференції 28-30 березня 1995 року. - 1995. – С. 44-46.

5. Фесюк О.П. Самооцінка школярами власної вихованості і культури здоров'я //Актуальні проблеми оздоровчої фізичної культури, фізичної реабілітації та валеології у сучасних умовах // Збірник наукових праць, Кіровоград, РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 1999. – С. 32

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Чорна Н., III курс, факультет педагогіки та психології

Баранюк І. Г., кандидат педагогічних наук, доцент

Центрально-український державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка м. Кропивницький, Україна

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування естетичних почуттів молодших школярів засобами мистецтва. З'ясовано, що у молодшому шкільному віці морально-естетичне виховання здійснюється через формування естетичних почуттів. Висвітлено основні ідеї В. О. Сухомлинського, щодо естетичного виховання молодших школярів засобами мистецтва.

Ключові слова: естетичне виховання, молодші школярі, мистецтво.

Актуальність. З найдавніших часів особливе значення мало естетичне виховання. Здатність відчувати, сприймати, розуміти, усвідомлювати і творити прекрасне – це ті

специфічні прояви духовного життя людини, що свідчать про її внутрішнє багатство. Великого значення у навчанні і вихованні відіграє естетичне виховання засобами мистецтва, формування естетичного почуття як психічної здібності учня сприймати предмети і явища об'єктивного світу з позицій краси, виховання красою художнього слова і пісні, вдало дібраним колоритом, магією танцю і сценічного мистецтва високих естетичних поглядів й естетичних смаків, започаткування і розвиток прагнення дитини до естетичного ідеалу.

Головною запорукою успіху естетично-виховного процесу є відкритість для найрізноманітніших педагогічних ідей. Цей процес спрямований на формування загальнолюдських і культурно-національних цінностей, сприяти зростанню інтелектуального та духовного багатства суспільства.

Естетичне виховання молоді є на сьогодні одним з актуальних завдань педагогічної науки.

Аналіз досліджень з проблеми. Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти Е. Водовозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, С. Русової, Е. Тихеєвої, К. Ушинського.

Психологічні основи естетичного виховання розкрили Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов.

Видатні вчені, естети і педагоги Ю. Борев, О. Буров, В. Вансаалов, Л. Волович, І. Долецька, М. Каган, Л. Коган, В. Разумний, В. Скатерщиков, Є. Квятковський, М. Лайзеров, А. Макаренко, О. Семашко, В. Сухомлинський, В. Шестакова зробили значний внесок у розробку теорії естетичного виховання. Насамперед вони визначили основні поняття, на які потрібно спиратися при побудові системи естетичного виховання.

Опубліковано багато праць, в яких вирішуються питання значення творчості та пізнавальної діяльності в естетичному вихованні молодших школярів; розкриваються механізми творчості; закономірності взаємозв'язку творчої діяльності з відтвореною дійсністю; сформульовані основні принципи формування творчої особистості (Ф. Говорун, Б. Коротяєв, В. Левін, В. Моляко, Ю. Петров, П. Підкасистий, Я. Пономарьов, В. Романець, В. Цапук).

Реалізації особистісного підходу у навчанні і вихованні відіграє велику роль естетичне виховання засобами мистецтва, формування естетичного почуття як психічної здібності учня сприймати предмети і явища об'єктивного світу з позицій краси, виховання красою художнього слова і пісні, вдало дібраним колоритом, магією танцю і сценічного мистецтва високих естетичних поглядів й естетичних смаків, започаткування і розвиток прагнення дитини до естетичного ідеалу.

Мета статті – аналіз різних підходів до формування естетичних почуттів молодших школярів засобами мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Естетичні почуття є підвалинами естетичної свідомості, на яких можуть формуватися складніші елементи її структури, що забезпечують естетичний розвиток і вдосконалення особи та суспільства.

На думку С. Максименка, «естетичні почуття – це відчуття краси явищ природи, праці, гармонії барв, звуків, рухів і форм» [2, 335],

Ю. Крупник під естетичними почуттями розуміє «чуття краси в явищах природи, в праці, в гармонії барв, звуків, рухів і форм» [3, 25]. Гармонійна злагодженість в об'єктах цілого та частин, ритм, консонанс, симетрія викликають почуття приємного, насолоду, яка глибоко переживається та вшляхетнює душу. Ці почуття викликають твори мистецтва.

Виховання естетичних почуттів – це процес цілеспрямованого розвитку здатності особистості до повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності.

Мистецтво – великий розділ естетичної культури, без нього важко уявити естетичне виховання взагалі, без нього естетичне виховання неможливе, в естетичній діяльності воно відіграє виняткову роль. Значимість цього можна пояснити тим, що мистецтво говорить про людину, про її працю, надії, мораль, природу, навколишню дійсність, воно є найбільш впливовим засобом формування естетичних, художніх смаків та інших форм естетичного пізнання. Мистецтво відображає події, факти, надії, мораль, бажання у художній формі, а значить активно впливає на чуттєву та емоційну сферу дитини, без якої неможливо реалізувати завдання естетичного виховання [5, 212].

Мистецтво не просто зображає і виражає, воно через психолого-фізіологічний механізм активно впливає на громадську активність особистості, стимулює до певного виду діяльності, формує мотиви. За допомогою мистецтва учень дізнається досить багато нового й

цікавого про світ, що його оточує, про минуле, теперішнє та майбутнє. Діти у творчій діяльності обирають різні види мистецтва: малювання, віршування, складання мелодії, самовизнання, розвиток природних задатків. Безпосередня участь у художній творчості організовує, дисциплінує учнів, виробляє у них цілеспрямованість, волю, вимогливість до себе і товаришів. Набуті учнем якості під час участі в художній самодіяльності позитивно виявляється у ставленні до навчання, будь-яких справ і до життя взагалі. Твори образотворчого, музичного мистецтва, література, музика допомагають дітям пізнати красу природи, виховати любов до неї, вчити цінувати та оберігати її [5, 216].

Особливе місце у формуванні естетичних почуттів належить творам мистецтва, які своєю емоційно-образною формою вираження думок, різнобарвних емоцій найбільше сприяють формування особистості молодшого школяра, розвитку його здібностей, індивідуальності. У процесі спілкування з різними видами мистецтва формується ієрархія духовних та естетичних цінностей особистості, уявлення неповторності краси природи та людини, накопичується досвід емоційно-естетичних переживань, формуються естетичні смаки та ідеали [1, 42].

Сьогодні особливо важливо донести до сердець молодших школярів естетичні ідеї В. О. Сухомлинського – ідеї про те, що треба бачити, відчувати і розуміти прекрасне, адже від розуміння краси оточення починається все найкраще, що є в людині, починається краса людських вчинків, моральність, розуміння одвічних цінностей – добра, гуманізму, людяності, щирості.

Сучасним педагогам, які ведуть дитину в світ прекрасного – музики, живопису, природи, народних ремесел та традицій, – слід пам'ятати мудрі слова В. О. Сухомлинського: «Висока місія педагога... – бути творцем дитячого щастя, лікарем та цілителем дитячих душ, щоб в серці людському не оселилися горе та страждання...» [6, 10].

Естетичне виховання знаходиться в тісному взаємозв'язку з розумовим, моральним, трудовим та фізичним. Важко уявити процес засвоєння знань без бачення краси у змісті навчального матеріалу всіх предметів та процесі добування знань; моральне виховання – без бачення і оцінки краси вчинків, поведінки інших учнів та своїх власних; трудове виховання – без пізнання прекрасного в процесі, змісті та меті праці; фізичне виховання – без уяви про досконалість людського тіла, його здоров'я. Отже, естетичне виховання пронизує всі складові частини виховання всебічно розвиненої особистості, торкаючись найбільш чуттєвої сфери дитини – почуття та емоцій, без яких будь-який виховний процес не може бути повноцінним [4, 4].

Велике значення має показ краси рідної природи, яка оспівується в творах музичного мистецтва: синява неба, далечинь полів, бірюзове пасмо річок, спокійна, облямована кущами і деревами гладь озер, неповторна гама пташиного співу, величаві масиви лісу і т.д. Одним з кращих вихователів називав природу К. Д. Ушинський. Для ознайомлення учнів з красою рідної природи проводяться екскурсії, організовуються спостереження за сезонними змінами навколишнього ландшафту, створюються гербарії з місцевих рослин, проводяться виставки картин, присвячені тваринному і рослинному світу, і т.д.

Отже, одним із головних засобів формування естетичного почуття молодших школярів є мистецтво. Могутній естетичний потенціал у цьому сенсі має праця (творчість). Багато естетичних вражень дає спілкування з природою. Завдяки цьому формується культура почуттів. Естетичне почуття – основа естетичної свідомості, на якій розвиваються інші, більш складні, елементи естетичного усвідомлення світу. Сприйняття творів мистецтва дітьми – це інтелектуальна й емоційно-творча діяльність, у процесі якої відбувається взаємодія образних складових. При організації та проведенні уроків у початковій школі важливе місце посідає створення сприятливої морально-психологічної атмосфери, що обумовлюється викликом почуттів які активізують розвиток творчості.

1. Бурей А. Д. Проблеми естетического воспитания / А. Д. Бурей. – М.: Педагогика, 1990. – 240 с.
2. Загальна психологія: підруч. для студентів вищ. навч. закладів / [С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Солов'єнко]; за загальною редакцією акад. С. Д. Максименка – К.: Форум, 2004. – 702 с.
3. Крупник Е. П. Психологическое воздействие искусства на личность / Е. П. Крупник. – М.: Просвещение, 1999. – 240 с.
4. Мельничук С. Г. Естетичне та трудове виховання мол. школярів / С. Г. Мельничук – К.: МОУ, УШ, 1994. – 99 с.
5. Мельничук С. Г. Теорія виховання / С. Г. Мельничук. – Кіровоград, ТОВ «Рекламне агентство РіК-Медіа», 2016. – 244 с.

ВПЛИВ КОМПОНЕНТІВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Штим С., магістрант 2 курсу спеціальності «Дошкільна освіта» педагогічного факультету

*Матішак М., кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. У статті представлено основні напрями національно-патріотичного виховання молодших школярів. Виокремлено компоненти освітнього середовища початкової школи й проаналізовано їх змістове наповнення у контексті патріотичного виховання учнів.

Ключові слова: освітнє середовище, проектування розвивального освітнього середовища, патріотичне виховання, компоненти середовища.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема патріотичного виховання є надзвичайно актуальною, оскільки сучасні школярі забувають своє коріння, не знають історії, не прагнуть змінити життя своєї країни. Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму, сформувані у дитини соціально значущі якості, які вона зможе проявити у всіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави. Тому важливо організувати таке освітнє середовище початкової школи, яке б спрямувалось на залучення учнів до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Воно здійснюється на всіх етапах навчання в школі, тільки у єдності трьох елементів (школа – батьки – позашкільне виховання) може відбуватися повноцінне формування свідомого громадянина держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Видатні філософи, письменники, етнографи, психологи і педагоги світу здавна визнавали, що виховання має яскраво виражений національно-патріотичний характер. Так, Т.Шевченко пов'язував патріотизм народу з боротьбою за його щастя, П. Грабовського турбувала тема про вічну славу своєї Батьківщини, П.Куліш поєднував любов до України з любов'ю до людства, вказуючи на те, що молоді потрібно вивчати біографію видатних людей.

Педагог К.Ушинський розглядав актуальність виховання патріотизму при ознайомленні учнів з історією, природою, подвигом народу, вивченні рідної мови, історії та культури рідного краю. Класик педагогіки А.Макаренко доводив, що патріот – це людина, яка має цінну для суспільства орієнтацію. Велику місію організатор учнівського колективу вбачав у патріотичній потребі творення людських благ.

Мета статті – дослідити теоретичні аспекти впливу компонентів освітнього середовища початкової школи на виховання патріотизму та формування національної самосвідомості молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище – це сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. О.Будник, у процесі проектування розвивального освітнього середовища початкової школи виокремлює такі його компоненти [1, с.317–318]:

- соціально-психологічний (врахування індивідуальних психологічних особливостей розвитку учня в навчально-виховному процесі, орієнтування на духовно-моральні цінності у поведінці та діяльності, формування адекватного сприймання мережевого середовища тощо);
- інформаційний (наявність сучасного нормативного, навчального та організаційно-технологічного супроводу процесу формування освітнього розвивального середовища початкової школи);
- соціокультурний (педагогічна компетентність учасників навчально-виховного процесу початкової школи, що охоплює зміст, форми, методи, інноваційні технології щодо реалізації визначених завдань в шкільній практиці на засадах соціокультури);
- матеріально-технічний (наявність сучасних мультимедійних засобів, аудіо-, відеопродукції освітньо-розвивального спрямування, врахування елементів предметно-

розвивального дизайну в інтер'єрі школи I-го ступеня).

Розвиток особистості школяра ґрунтується на багатоканальній взаємодії всіх цих компонентів середовища та відповідно до нормативних документів здійснюється через організацію навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу.

Соціально-психологічний компонент. Найбільш важливим і складним етапом формування патріотичних почуттів усе ж таки є школа першого ступеня (1-4 класи). У роботі з дітьми молодшого шкільного віку потрібно звертати увагу на їхні вікові особливості. Ці діти не мають сталих інтересів, власну ініціативу проявляють слабо, їхня увага нестійка. Вони потребують постійної допомоги та порад учителя в організації свого дозвілля. У молодшому шкільному віці це формування здатності дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховування у неї любові до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій. [3, с. 47. Мислення в дітей цього віку конкретно-образне, для них ще не властиві узагальнення та абстрагування. Їх захоплює все яскраве, цікаве, тому що вони мислять відчуттями, звуками, барвами. Це все необхідно враховувати у виховній роботі зі школярами.

Для сприяння самореалізації кожного учня треба розуміти, що кожен учень – це унікальна й неповторна індивідуальність. Тому пріоритет вільного розвитку особи є базовим принципом побудови освітнього середовища школи, головна мета якої – зрозуміти кожную особистість та виявити до неї повагу.

Інформаційний компонент. Одним з найголовніших завдань учителя на уроках мови та літературного читання є формування в учнів поняття Батьківщини. Усі підручники з рідної мови та читання в цілому відповідають системі патріотичного виховання [2, с. 26]. Зокрема, в «Букварі» М.Захарійчук і В.Науменко (2012) найперший твір – «Державний гімн України» – дає змогу ознайомити дітей з поняттям Батьківщини. Наступний навчальний матеріал підручника, а саме текст «Рідна мова», «Рідний край», «Вишивала мама», «А живу я в Україні», «Я – українка» поглиблюють це поняття.

Вихованню патріотизму допомагає ознайомлення з національними обрядами, традиціями, святами. «Буквар» містить лише коротку інформацію про них, а підручники з мови та читання для 2-4 класів подають їх більш детально.

У підручнику «Українська мова» М. Захарійчук (2012) вміщено естетично насичені твори, здатні збудити в учнів патріотичні почуття. Особливо яскравим є вірш В. Квітневого «Яке то щастя», який поглиблює уявлення про рідну мову; оповідання Г. Малик «Рушник» про український оберіг ти символ гостинності, а також чудова поезія М. Машорського «Наша мандрівка». Підручник насичений вправами, які спрямовані на поглиблення знань про українські традиції і культуру.

Патріотичне виховання молодших школярів на уроках української мови здійснюється через реалізацію соціокультурної змістової лінії. Зокрема, під час вивчення розділу «Мова і мовлення» необхідно звертати увагу учнів на багатство і милозвучність української мови, захоплювати дітей її красою, пробуджувати любов до рідного слова, прагнення вивчати українську мову. У процесі опрацювання правила вживання великої літери у власних назвах варто зосередити увагу учнів на застосуванні цього правила під час запису назви нашої Батьківщини, її столиці, рідного міста чи села, річок, морів, гір та інших географічних назв України. При цьому цінним для патріотичного виховання буде опрацювання текстів про походження цих назв, про красу і неповторність визначних місць України, про історичне минуле нашої країни та її відомих людей (письменників, художників, історичних постатей, спортсменів, акторів, артистів тощо).

Чільне місце на уроках української мови повинно займати використання малих фольклорних форм – загадок, лічилок, мирилок, приказок і прислів'їв, народних прикмет, уривків з казок, дитячих пісень, колискових, щедрівок, колядок, веснянок, закличок тощо. Реалізуючи їх виховний потенціал, варто пояснювати дітям, що багатство і розмаїття народної творчості свідчить про мудрість і талановитість українського народу, а знання і трепетне ставлення до них стане запорукою збереження цього багатства для майбутніх поколінь.

Соціокультурний компонент. Здійснення програми патріотичного виховання починається у школі I ступеня, тому вчитель повинен бути високодуховною особистістю, зразком моральності, власним прикладом впливати на школярів, оскільки виховати патріота може лише справжній патріот своєї Вітчизни. Доведено, що провідна роль у створенні освітнього середовища належить педагогові, від його готовності до такої діяльності залежить ефективність освітнього середовища як фактора розвитку особистості школяра. Встановлено, що освітнє середовище разом зі зміною соціального оточення теж динамічно

трансформується, тому педагоги спроможні змінювати його адекватно до нових вимог лише за умови власного професійного зростання.

Основними формами патріотичного виховання школярів є:

- 1) інформаційно-масові (дискусії, диспути, конференції, філософський стіл, відкрита кафедра, інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури, історії держави і права, жива газета, створення книг, альманахів);
- 2) діяльнісно-практичні (творчі групи, осередки, екскурсії, свята, театр-експромт, ігри-драматизації, огляди-конкурси, олімпіади);
- 3) інтегративні (шкільні клуби, фестивалі, асамблеї, гуртки);
- 4) діалогічні (бесіда, міжрольове спілкування);
- 5) індивідуальні (доручення, творчі завдання, звіти, індивідуальна робота тощо);
- 6) наочні (шкільні музеї, кімнати, зали, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, тематичні стенди тощо).

Оскільки у молодшому віці у дітей домінує образне мислення, то найбільш характерними є такі форми діяльності: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, переключка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення літопису класного колективу, веселі старты, естафети, догляд за рослинами і тваринами.

Серед методів і форм патріотичного виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: соціально-проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій, ситуацій успіху, аналіз конфліктів, моделей, стилів поведінки, прийняття рішень, демократичний діалог, методики колективних творчих справ, традицій, символіки, ритуалів, засобів народної педагогіки.

Крім названих застосовують також традиційні методи: бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з книгою, періодичною пресою. А також регулярно проводяться бесіди – «Моя рідна Україна», «Знати і поважати Герб своєї Вітчизни, її прапор і гімн», «Наша вітчизна Україна», «Державна символіка Батьківщини», «Твої права і обов'язки», «Рід, родина, рідня».

Застосування наведених форм і методів патріотичного виховання покликане формувати в особистості когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, що передбачають вироблення вмінь міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати вмінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин, адекватної орієнтації, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, самореалізуватися тощо.

Процес патріотичного виховання здійснюється в навчальній, позакласній і позашкільній діяльності, дитячих та юнацьких об'єднаннях та в сім'ї. В навчанні патріотичне виховання значною мірою зумовлюється змістовими характеристиками освітніх предметів, які сприяють оволодінню системою знань про людину і суспільство.

Матеріально технічний компонент. Для здійснення національно-патріотичного виховання належним чином повинна бути обладнана класна кімната. А саме:

1. У класі має бути достатня кількість стільців та столів, щоб усім дітям було зручно сидіти.
2. Класна кімната має бути облаштована таким чином, щоб учитель міг одночасно бачити всіх учнів, які працюють у групах або всім класом.
3. Матеріали та дитячі роботи з патріотичного виховання мають розміщуватися на рівні, зручному для дітей.
4. У класі має бути народознавчий куточок. Народні прикмети, звичаї, традиції та основні обряди свят діти краще засвоюють, якщо у класі є народознавчий куточок. Так, веселий ланцюжок зимових свят відкриваємо разом з учнями святом Різдва. Суттєва особливість проведення свята Різдва – активність учнів у його підготовці та проведенні. Заздалегідь учні разом з бабусями, дідусями, батьками приносять 12 пісних страв. Найважливіші серед них обрядові – кутя, узвар. Потім ми з дітьми готують свято: вчать колядки, майструють атрибутику (зірку, дзвіночки, ліхтарі), костюми чорта, ведмедя, кози та

інших героїв, щоб показати вертеп. Це одне з найяскравіших явищ, яке дітям надовго запам'ятовується.

5. На стінах кімнати мають бути розміщені наочні матеріали, присвячені темам національно патріотичного виховання. А саме слова гімну, прапор, тризуб.

6. Матеріали мають бути логічно згруповані й розміщені у відповідних місцях кімнати, а також підписані.

7. Меблі та обладнання в класі мають бути розташовані таким чином, щоб дітям були зручно і безпечно пересуватись.

8. Не повинно бути довгих прямих доріжок через увесь клас, де діти могли б бігати.

9. Облаштування кімнати має дозволяти працювати з усім класом одночасно, у невеликих групах та індивідуально.

10. У класі має бути зручний м'який куточок для читання та спокійного обговорення тем, які стосуються виховання патріотизму. Там можна поставити канапу, м'які стільці, покласти подушки.

Висновки. Національно-патріотичне виховання учнів початкових класів здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності як провідної шляхом внесення ціннісних складових в освітнє середовище школи, відведення належного місця "спільно-взаємодіючій діяльності" як на уроках, так і в позаурочний час; гуманізації взаємин у системах "учитель-учень", "учень-учень"; використання вчителем демократичного стилю спілкування з учнями; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості.

Як бачимо, початкова школа має значні резерви для розвитку патріотизму молодших школярів. Моральні цінності, що закладені у дитинстві, залишаються на все життя, тому завдання вчителів початкової школи – сформувані патріота своєї батьківщини усіма можливими засобами. Патріотизм повинен стати провідною виховною ідеєю сучасної школи, що реалізується в урочній та позаурочній діяльності.

1. Будник О. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: моногр. / О. Б. Будник. – Дніпропетровськ: Середняк Т.К., 2014. – 484 с.
2. Вишняк М. Патріотичне виховання за допомогою української мови та літератури / Вишняк М. // Рідна школа. – 2001. - №9.
3. Киричок В. Патріотичне виховання молодших школярів у позаурочній діяльності / В.А. Киричок // Класний керівник. – 2011. – № 9/10. – С. 47
4. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія / метод. посібник / Мартинюк І.В. – К. : ІСДО, 1995.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Освіта, 2013. – 392 с.

ІСТОРІЯ ОСВІТИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД НА ІННОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Данілова Н., III курс, факультет педагогіки та психології

Прибора Т., доцент

ЦДПУ імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький, Україна.

Анотація. У статті розкриваються погляди В. О. Сухомлинського про розумове виховання в учнів початкових класів. Подаються засоби розумового розвитку, які допоможуть відкрити в учнях потяг до знань.

Ключові слова: розумове виховання, засоби розумового розвитку, учні початкових класів.

Актуальність теми. Динамічні зміни в економіці й суспільстві реформаційні процеси, що мають місце в освіті визначають особливу увагу науковців до дослідження проблеми розумового виховання особистості.

Досліджуваність проблеми. Проблемам розумового виховання присвячені праці таких вчених, як: А. Артеменко, П. Гальперін, О. Кононко, Г. Костюк, А. Макаренко, В. Сухомлинський; їх розробку продовжено у дослідженнях І. Беха, П. Вербицької,

Н. Волкової, П. Ігнатенка, В. Юви, А. Кузьмінського, З. Слєпкань, О. Сухомлинської, Н. Шунди та ін.

Мета даної статті є висвітлення ролі розумового виховання в учнів початкових класів у спадщині Василя Олександровича Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Сухомлинський є автором цілого ряду педагогічних праць: «Павлиська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителеві», «Народження громадянина», «Батьківська педагогіка» і ін. Всього написав 41 монографію, понад 600 наукових статей.

В початкових класах для учнів вчитель є взірцем майстерності, людяності, доброти і чесності. Людина, яка виховує в них справжню особистість, вкладає в них свою душу.

Аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини С. Цимбал-Слатвінська зазначала, що за В. О. Сухомлинським, розумовий розвиток дитини виступає, як процес, який має власну історичну і соціальну природу. Педагог визначав розумове виховання, як цілеспрямована діяльність учителя з виховання цікавості пізнання до розумової діяльності, розвиток культури розумової праці, що забезпечить пізнання предметів, явищ об'єктивної діяльності в їх взаємозв'язках та відношеннях, створюючи умови для пізнання навколишнього світу, духовно зростаючи [6].

У формуванні духовного світу людини неоціненна роль належить мові, рідному материнському слову. Великий український педагог-гуманіст, що словом відмикав найпотаємніші куточки дитячих душ, В. О. Сухомлинський не без підстав стверджував, що в «школі все починається зі слова». Мовна культура – це, як наголошував В. О. Сухомлинський, «живодайний корінь культури розумової, усього розумового виховання» [2].

Василь Олександрович багато уваги приділяв розумову вихованню школярів, докладав багато зусиль, щоб діти могли відчувати красу навколишнього, за допомогою цього розвивалося і мислення. В навчальному процесі він використовував такі засоби розумового виховання як казка, праця, гра й природа.

Педагог проводив уроки на природі, на яких він давав певні завдання і вони могли висловити свою думку тому, що кожен учень бачить цей світ по-різному. Неповторним було те, коли всі писали свої власні оповідання, казки, вірші. Він допомагав розкрити творчі здібності до читання і написання творів своїх підопічних. На мою думку, він є взірцем для всіх поколінь, він дає нам приклад для наслідування. Ми завжди зможемо знайти добру пораду і дорогоцінну інформацію з його творів.

Кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України Л. Бондар говорила, що готуючись до роботи з дітьми початкових класів, Василь Олександрович прагнув визначити, що вони повинні запам'ятати і зберігати в пам'яті, що вміти. «Найважливіше завдання початкової школи, – стверджував В. О. Сухомлинський, – дати учням певне коло міцних знань і вмінь. Уміння вчитися включає в себе ряд умінь, пов'язаних з оволодінням знаннями: вміти читати, писати, спостерігати явища навколишнього світу, думати, висловлювати свою думку. Ці вміння є, образно кажучи, інструментами, без яких неможливо оволодіти знаннями» [1, с. 42-46].

Особливо важливим засобом формування розумових якостей, як наголошував педагог, є праця. Він писав, що праця вважається могутнім джерелом розумово розвитку. Коли людина починає спілкуватися з природою, то вона не просто набуває ці знання, а здобуває їх; напруження фізичних сил зливається з напруженням сил розумових. Ніде думка не набуває такої яскравої форми пошуку, ніде немає такої глибокої потреби в думанні, як у праці...» [4].

Провідним видом діяльності дітей є гра, коли дитина починає занурюватися у гру, то перед нею починають розкриватися чарівний навкололишній світ і творчі здібності його особистості. Пізнавальна частина „уроку мислення” серед природи обов'язково чергувалася з грою. Їх метою було ознайомлення дітей з навколишнім світом, з різними явищами природи. Як відомо, в молодшому шкільному віці переважає образне мислення. В. О. Сухомлинський закликав батьків і вчителів молодших класів „уводити дітей в обстановку, де яскраві образи і причинно-наслідкові зв'язки між явищами, де діти захоплюються, переживають почуття подиву перед красою і водночас мислять, аналізують” [5, с. 521].

Розумові сили розвиваються, коли учень зустрічає труднощі і самостійно їх долає. Доцільно залишати щось недоговорене, таємниче, щоб дитині хотілося повернутися до того, що вона дізналася і відшукати відповідь на своє запитання. Після пояснення необхідно дати час осмислити матеріал, подумати, зосередитися. Осмислення може виражатися і різних формах роботи: читанні, складанні плану, виконання схем, малюнків.

Український педагог Н. Калініченко стверджує, що ідеї В. Сухомлинського в наш час є дуже актуальними, особливо про вдосконалення навчально-виховного процесу в початковій школі, де триває оновлення змісту навчання, відбувається переорієнтація на розвиток здібностей і обдарувань дітей, їхніх пізнавальних інтересів, підвищення загальної культури кожного учня, формування творчої активної особистості. На думку педагога-новатора, роки перебування в початкових класах мають стати для дитини «школою радісного здивування» [3].

Висновки. Отже, розумове виховання посідає важливе місце в спадщині Василя Олександровича Сухомлинського. Видатний педагог рекомендував учителям навчати учня вмінню аналізувати свої думки, а також вивчати мисленнєву діяльність учня, щоб правильно керувати нею.

1. Бондар Л. С. В. О. Сухомлинський про підручник як засіб розумового розвитку молодших школярів / Людмила Семенівна Бондар // Рідна школа. – 2014. – № 7. – С. 42 – 46.
2. Залізник А. М. Стаття Педагогічні ідеї Сухомлинського щодо розвитку мови дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : dspace.udpu.org.ua:8080/.../Залізник%20Стаття%20Педаг...
3. Калініченко Н. Василь Сухомлинський та проблема розумового виховання школярів / Н. Калініченко // Рідна школа. – 2013. – № 8–9. – С. 16–19. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
4. Нор К. Ф. В. О. Сухомлинський про розумовий розвиток учнів молодшого шкільного віку / К. Ф. Нор // Рідна школа. – 2009. – №5. – С. 9–12.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори / Василь Олександрович Сухомлинський. Вибрані твори : в 5-и томах. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
6. Цимбал-Слатвінська С. Розумове виховання як основа розвитку особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського (за матеріалами часопису «советская педагогика») / Світлана Цимбал-Слатвінська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: library.udpu.org.ua/library...pedagog.../visnuk_32.pdf

ТРАЕКТОРІЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

*Карук І., асистент кафедри дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Анотація. У статті розкривається суть поняття «інклюзивна освіта» як рівні можливості навчання для особливих дітей. Акцентується увага на педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського, де окреслюється розвиток теорії і практики виховання й навчання дітей з особливими потребами.

Ключові слова: інклюзивна освіта, педагогічна діяльність, діти з особливими потребами, вчитель початкових класів.

Кожна дитина по-своєму унікальна і потреби кожної дитини специфічні. Вона становить незмірну цінність для своїх батьків і родичів, а всі діти разом - неоціненний скарб суспільства, запоруку його майбутньої долі.

Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе й милосердне ставлення до дітей з відхиленнями, які не мають змоги вести повноцінне життя. Дана проблема стала сьогодні настільки актуальною, що не буде перебільшенням назвати її проблемою століття. Ми звертаємось до педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського тому, що у творах великого педагога є багато цінних порад щодо розвитку дітей з особливими потребами.

За останні десятиліття в світі збільшилась кількість дітей-інвалідів, які потребують посиленої уваги з боку родини і держави. Проблема навчання дітей з особливими потребами в Україні стоїть також особливо гостро. Адже більшість із них, перебуваючи вдома або в інтернаті, не отримує належної освіти, знань, умінь навичок, які сприяють саморозвитку, самореалізації, самовдосконаленню в подальшому. Крім того вони виявляються невідповідними до життя у звичайному для зпересічної людини і захищеному для них світі. Рівні можливості навчання для особливих дітей називають терміном «інклюзивна освіта».

Василь Олександрович Сухомлинський у своїх працях «Важкі діти», «Вірте в людину», «Розмова з молодим директором школи», «Мудра влада колективу», «Серце віддаю дітям», «Батьківська педагогіка» усебічно аналізував причини появи важких дітей та окреслював їх траєкторію розвитку. Він зазначав, що «у навчанні й вихованні таких дітей потрібні особливі заходи, необхідний тонкий, делікатний індивідуальний підхід» [1].

Видатний педагог писав: «Головне – не допустити відчуження дітьми своєї «неповноцінності», перешкодити появі в них байдужного ставлення до навчальної праці, не притупити відчуття честі та гідності» [1, с.40]. Для досягнення поставленої мети, на думку В.О.Сухомлинського, потрібно, по-перше, навчати й виховувати дітей з особливими потребами в масовій загальноосвітній школі, створювати для них спеціальні навчальні заклади немає потреби. Це необхідно для того, щоб діти з обмеженими можливостями перебували «в атмосфері повноцінного духовного життя школи» [1].

По-друге, на уроці діти зі зниженою здатністю до навчання повинні отримувати завдання, які б гарантували їм успіх у роботі. Для цього вчителю потрібно виявити найсильніші розумові здібності учня і пропонувати відповідні завдання. Відчуття радості успіху – необхідна умова нормальної, продуктивної навчальної діяльності.

Значну роль у роботі з дітьми з особливими потребами, на думку В.О.Сухомлинського, відіграє принцип індивідуального та гуманістичного підходу. В їх основі покладено врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, а також усвідомлення того, що всі діти мають однакові права в суспільстві. «Конкретна наша робота, - зазначав дослідник, - полягає у визначенні причин біди в кожному окремому випадку, необхідності знайти кожній дитині посильну розумову працю, доступні для неї шляхи подолання труднощів, захопити її цікавою роботою, завдяки якій вона могла б розвиватись інтелектуально». [3, с.55]. «Гуманна місія школи й педагога – врятувати цих дітей, ввести їх у світ суспільства, духовного життя, краси повноцінними й щасливими» [2, с.130], - наголошував В.О. Сухомлинський.

Разом з тим, на думку видатного педагога, у гуманному ставленні до учнів з порушеннями інтелекту нічого спільного не повинно бути з практикою опікунства, заснованою на жалісливості, з практикою звільнення дітей від будь-яких труднощів, відгородження їх від усіх життєвих турбот і негараздів, усунення від виконання своїх обов'язків. Опікунський підхід породжує в дітей споживацькі настрої і звички, сприяє появі у школярів некритичності до своїх дій і вчинків, послаблює їхню волю до самовдосконалення.

Досягти ефективності педагогічної діяльності з «неповноцінними» дітьми можна лише за умови, що складовою частиною навчального процесу будуть толерантність, справедливість, доброзичливість і повага людей.

На думку В.О.Сухомлинського, гармонійний і всебічний розвиток особистості можливий тільки там, де два вихователі – школа і сім'я – не тільки діють разом, висувають однакові вимоги перед дитиною, а ще й є єдиними, дотримуються єдиних принципів, не мають розбіжностей у цілях, методах і засобах виховання. Виходячи з такого підходу, у батьківській школі, що працювала в Павлиській десятирічці, одна з секцій була спрямована на роботу з батьками учнів, зокрема з тими, котрі мають вади в розумовому чи фізичному розвитку. Так, на психологічних семінарах педагоги обговорювали характеристики індивідуальних особливостей розумового розвитку дітей, а отримані результати доводили до батьків. Крім того, у батьківській школі матерів і батьків навчали, чого можна, а чого не можна вимагати від аномальних дітей, знайомили з прийомами розвитку розумових здібностей творчим словом, а саме: складання казок, оповідань тощо.

Підводячи підсумки, можна сказати, що у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського значна увага приділялась розвитку дітей з особливими потребами. Запропонована ним педагогічна система збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, відіграла велику роль у розвитку теорії і практики виховання й навчання дітей з особливими потребами.

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. - С.30-110.

2. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О.Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 2. - С.149 – 409.

3. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості // В.О.Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1. – С.5-202

РУДОЛЬФ ШТАЙНЕР ПРО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗДОРОВ'ЯТВОРЕННЯ У ВАЛЬДОРФСЬКІЙ ШКОЛІ

*Паніотова Ю., студентка 7 курсу факультету педагогіки та психології
Довга Т.Я. канд. пед. наук, професор Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький Україна*

Анотація. В статті здійснено педагогічний аналіз поглядів Рудольфа Штайнера на проблему здоров'я учнів. Це дозволило виділити важливі ідеї, реалізація яких сприятиме ефективності здоров'язбереження та здоров'ятворення учнів сучасної школи: відповідність відбору змісту освіти віковим та індивідуальним особливостям дітей, використання форм і методів навчання, що не шкодять здоров'ю учнів; вимоги до організації здоров'язбережувального навчального процесу; вимоги до особистості вчителя, його вплив на збереження здоров'я дітей в сім'ї.

Ключові слова: здоров'я дитини, вальдорфська школа, здоров'язбереження, здоров'ятворення, здоров'язбережувальний навчальний процес.

Система освіти є найбільш важливою структурою, яка закладає основи здорового способу життя особистості, тим самим сприяє зміцненню духовного, фізичного та соціального благополуччя дітей та молоді, і відповідно, здоров'я нації в цілому. З давніх-давен видатні вчені говорили про необхідність розвитку здоров'я людини. Значний теоретичний та практичний внесок у проблему здоров'язбереження дитини було зроблено вітчизняними та зарубіжними вченими: В. Бехтеревим, П. Каптеревим, Я. А. Коменським, П. Лесгафтом, Дж. Локком, А. Макаренком, Й. Г. Песталоцці, М. Пироговим, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковородою, В. Сухомлинським, К. Ушинським, Р. Штайнером та ін. Вони збагатили педагогіку фундаментальними ідеями про здоров'я людини, багато з яких не втратили своєї актуальності й у наш час.

Перша третина ХХ століття (1919 р.) була відзначена початком діяльності такого типу гуманістичних шкіл, як вальдорфські.

Основоположником вальдорфської школи є Рудольф Штайнер, видатний європейський мислитель, учений, соціолог, психолог, педагог, засновник антропософії – духовно-наукового людинознавства. Нові педагогічні ідеї, запропоновані Р. Штайнером, і сьогодні залишаються актуальними, сучасними й інноваційними. Вони стосуються як організаційно-управлінських аспектів, так і дидактично-методичних основ педагогічного процесу. Особливу увагу Р. Штайнер звернув на необхідність побудови здоров'язбережувального навчально-виховного процесу [5].

Специфіка вальдорфських підходів до здоров'язбереження дитини полягає, насамперед, у створенні образу здорової людини, який лежить в основі вальдорфської педагогіки. Діяльність учителя полягає в тому, щоб цю здорову особистість, яка закладена в кожній людині, підтримати педагогічними засобами на тілесному, душевному та духовному рівнях [5; 6].

Основним аспектом реалізації здоров'ятворчих ідей вальдорфської школи є втілення в освітню практику принципового положення концепції

Рудольфа Штайнера про пріоритет свободи людини. Остання є вихідною точкою і кінцевою метою процесу виховання й навчання у вальдорфській школі, що забезпечує світоглядне, соціальне й професійне самовизначення особистості.

Реалізація цього положення на практиці потребує орієнтації педагогічного процесу на особистість дитини. Одночасно освітній процес повинен мати соціальну спрямованість, сприяти розвитку в дітях соціальних якостей свободи, рівності, братерства, як передумови самореалізації людини й гармонізації суспільного життя [1].

Найбільш важливими шляхами здійснення соціальної функції освіти у вальдорфській педагогіці є автономність школи в розв'язанні основних питань, а також організація тісної, взаємоузгодженої діяльності вчителів, учнів, батьків і громадськості, що сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в родині та школі, тимулюванню батьків до кращого виховання дітей, налагодженню комунікації між дорослими та дітьми, педагогами й батьками, школою й соціумом.

Завдяки цьому, кожна сучасна вальдорфська школа для регіону, де вона розташована, є своєрідним культурно-освітнім центром, діяльність якогосьприяє розв'язанню багатьох важливих проблем сучасного суспільства (нівелюванню соціальної нерівності, запобіганню асоціальних явищ, протистоянню руйнівному для людини впливу технізованого світу) та

готує підґрунтя для гармонійного входження дитини в суспільне життя [2].

Важливе місце у психолого-педагогічній концепції вальдорфської школи посідає детальна проробка підходів до особистості на переламних етапах розвитку. У періоди вікових криз, за Р. Штайнером, мистецтво виховання несе в собі такий необхідний компонент, як «терапевтичний» (тобто спрямований на користь здоров'я), а виховання повинно ставати цілющим [6].

Специфіка системи вальдорфських «терапевтичних» засобів полягає в тому, що, не випускаючи з поля зору навчання за шкільною програмою, вчителі допомагають учням подолати внутрішні суперечності процесу становлення та перетворити їх на активне, дієве ставлення до світу й до себе.

Людинознавчий підхід до освіти у вальдорфській школі об'єднує взаємозумовлені групи вихідних положень, а саме, принципи цілісності педагогічного процесу й особистісно орієнтованої спрямованості формування індивідуальності школяра.

Принцип цілісності педагогічного процесу включає, насамперед, вимогу органічного поєднання в навчально-виховному процесі факторів розвитку функціонально цілісної психіки дитини в єдності її розумової діяльності, емоційної та вольової сфер, що забезпечує єдність та взаємозв'язок, процесів розвитку, навчання та виховання; розвитку й саморозвитку; виховання та самовиховання; освіти й самоосвіти.

Спрямованість на всебічне формування особистості школяра у вальдорфській педагогіці реалізується через зміст освіти, форми та методи її здійснення. Так, поряд з вивченням академічних дисциплін у школі передбачена широка естетично-прикладна діяльність – заняття ручною працею, ремеслами, мистецтвом (живописом, малюванням, ліпленням, музикою, співами, декламацією, театром тощо), що дозволяє розвивати нелише голову дитини, а її серце й руки, сприяти гармонійному формуванню фізичних, психічних, соціальних, духовних сил дитини.

У вальдорфській школі перед навчальними предметами – незалежно від їхнього характеру – загальноосвітнього, естетичного, прикладного, постають цілі й завдання, спрямовані на розвиток розумових здібностей учн: його пам'яті, уваги, фантазії, уяви, спостережливості, мовлення, культури почуттів і емоцій, вольової активності, соціальної мобільності.

Важливим аспектом вальдорфської педагогіки є формування індивідуальності дитини, що передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, її актуального стану. Особистісно орієнтована спрямованість формування особистості дитини у вальдорфській школі забезпечується створенням сприятливого психоемоційного фону навчання, атмосфери довіри між учнями і вчителем, що формує внутрішню мотивацію навчально-пізнавальної діяльності дітей, сприяє розвитку у них бажання вчитися, творчих здібностей, подоланню негативних явищ у дитячому розвитку.

Зрозуміло, що найважливішою умовою реалізації вальдорфських принципів є особистість педагога, який повинен мати високий рівень професійної підготовки та естетично-моральної культури, здатність до самоосвіти й самовиховання, гармонійно поєднувати у своїй професійній діяльності орієнтацію на особистість конкретної дитини та соціальну спрямованість процесу виховання, вміння працювати в педагогічному колективі, з батьками, громадськістю тощо.

Висновок. Отже, ідеї видатного педагога Рудольфа Штайнера про здоров'язбереження та здоров'ятворення у вальдорфській школі не втратили своєї актуальності для сучасних закладів освіти та професійної діяльності вчителя.

1. Карапузова Н. Д. Здоров'язбережувальні технології у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / Н. Д.

Карапузова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2015. – № 1. – С. 39–45.

2. Коваль Н. С. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів / Н. С. Коваль // Упровадження нового змісту початкової освіти: теорія і практика : матеріали Всеукраїнських педагогічних читань, присвячених пам'яті Т. М. Байбари (Полтава, 3–4 квіт. 2012 р.) / Полтавський нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПП Шевченко, 2012. – С. 78–80.

3. Ковальова С. В. Дисемінація інноваційних зарубіжних моделей стилів навчання дорослих у процесі підвищення кваліфікації вчителів мистецького профілю / С. В. Ковальова // Інноваційна освітня діяльність: регіональні аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 14–15 квітня 2011 р.). – Біла Церква : КОІПОПК, 2011. – С. 15–17.

4. Blumberg I. Mental «health» and mental «illness» / I. Blumberg // Hosp Commun. Psychiatry. – 1997. – Vol.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

ІНТЕРАКТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Булеєва К., Тимофієва Ю.,

2 курс, психолого-педагогічний факультет

Мірошніченко Т., кандидат педагогічних наук

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна*

Анотація. У статті висвітлено проблему реалізації інтерактивного підходу щодо навчання і виховання молодших школярів. Здійснено аналіз змісту поняття «інтерактивне навчання» у вітчизняній педагогічній думці. Виявлено переваги інтерактивного підходу в навчально-виховному процесі початкової школи. Подано приклади завдань з використанням інтерактивних методів на уроках «Основи здоров'я».

Ключові слова: інтерактивний підхід, інтерактивне навчання, інтерактивні методи, навчально-виховний процес початкової школи.

В умовах реформування сучасної початкової освіти визначальним є особистісно-зорієнтований підхід щодо навчання і виховання молодших школярів, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії у системі «педагог – дитина», створенні оптимальних умов для розкриття індивідуальних можливостей та самоактуалізації особистості кожного вихованця. Тому виникає необхідність у цілеспрямованому формуванні такого педагогічного середовища, в умовах якого кожен учень творчо засвоює знання, способи практичного застосування їх у повсякденному житті і є активним учасником продуктивної взаємодії з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу. Одним із шляхів вирішення окреслених завдань є впровадження інтерактивного навчання в початковій школі.

Проблему інтерактивного навчання в педагогічному процесі досліджували сучасні науковці: Г. Коберник, О. Комар, М. Малигіна, В. Мельник, Т. Пироженко, О. Пометун, Г. О. Сиротенко та інші. Теоретико-методичні основи впровадження інтерактивних педагогічних технологій у навчально-виховний процес початкової школи висвітлено у наукових працях О. Біди, Н. Гордуз, І. Демченко, О. Коваленко, Н. Коломієць та інших.

Мета статті – проаналізувати особливості впровадження інтерактивного підходу до навчання і виховання учнів початкової школи.

Інтерактивний підхід реалізується через організацію інтерактивного навчання, що побудоване на активній «взаємодії школярів з навчальним оточенням, навчальним середовищем, яке служить сферою освоюваного досвіду» [1, с. 200]. Основна функція вчителя полягає не в подачі готових знань, а у спонуканні до самостійного пошуку.

А.М. Мартинець розглядає інтерактивне навчання як діалогічне навчання, яке забезпечує взаємодію педагога та вихованця. Нам імпонує думка науковця щодо забезпечення «ситуації успіху», коли у дитини формується впевненість у себе і своїх силах, кожен учень може стверджувати: «Я знаю, я можу». М. Мартинець стверджує, що інтерактивний підхід сприяє створенню атмосфери комфортності навчання, розвитку комунікативних умінь і навичок, допомагає встановленню емоційних контактів, виконує виховну функцію [2].

На думку Г. Сиротенко, сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії усіх учнів. Важливим кроком на шляху залучення дітей до інтерактивних технологій науковець уважав цілеспрямоване формування у дітей навиків діалогічного спілкування, а саме: встановлювати контакт із співрозмовником, слухати та розуміти його, вміти запитувати, бути толерантним, чітко формулювати свою точку зору тощо [4, с. 13].

О. Пометун та Л. Пироженко розглядають інтерактивне навчання як сукупність технологій і визначають його як різновид активного, але яке має свої закономірності та особливості. За твердженням науковців, «сутність інтерактивного навчання полягає в тому,

що навчально-виховний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії усіх учнів» [3, с. 7].

Отже, на основі аналізу основних підходів до тлумачення сутності досліджуваного явища, під інтерактивним навчанням розуміємо таке навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою спільного вирішення навчальних завдань та розвитку особистісних якостей учнів.

Важливим є висновок дослідників О. Пометун та Л. Пироженко про те, що інтерактивне навчання є сукупністю технологій. Автори розподіляють інтерактивні технології на чотири групи:

- групове навчання (робота в парах, ротаційній трійки, «Карусель», «Акваріум», робота в малих групах);
- фронтальне навчання («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Коло ідей», метод «ПРЕС»);
- навчання у грі (рольова гра, імітація);
- дискусії.

Наведемо приклади інтерактивних завдань, які доцільно використати на уроках «Основи здоров'я». Так, застосовуючи метод «Мікрофон», вчитель пропонує дітям відповісти на запитання: 1) які правила здоров'я вам відомі? 2) як ви піклуєтеся про своє здоров'я? Учні швидко по черзі висловлюються з приводу поставленої проблеми, передаючи один одному іграшковий або уявний «мікрофон».

Інтерактивну вправу «Мозковий штурм» доцільно використати при обговоренні та визначенні негативних факторів, що впливають на здоров'я людини. Суть цієї технології полягає в тому, що всі учні по черзі висловлюють абсолютно всі, навіть алогічні думки з приводу проблеми. Висловлені думки не критикуються, а обговорюються після закінчення висловлювань.

Прикладом використання інтерактивної рольової гри може бути завдання розіграти ситуації:

- незнайомиць вам запропонував покататись на машині;
- по вас прийшов у школу незнайомиць і сказав, що ваші батьки попросили його забрати вас зі школи;
- ви вийшли погуляти у двір, а кишеньки в одязі, щоб покласти ключі від квартири, у вас немає. Покажіть ваші дії.

Аналіз психолого-педагогічної наукової літератури показав, що перевагами інтерактивного підходу до навчання і виховання молодших школярів є: можливість переведення учнів у позицію активного суб'єкта навчального процесу; формування позитивної навчальної мотивації; сприяння розвитку в школярів комунікативних умінь і навичок, логічного мислення, навичок колективної та проектної діяльності, самостійної роботи.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Навчання з елементами інтеракції сприяє формуванню в учнів навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії.

Отже, реалізація інтерактивного підходу в навчально-виховному процесі початкової школи сприяє посиленню інтересу молодших школярів до здобування знань, виробленню пізнавальної самостійності, кращому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку творчих здібностей кожного учня. Вдале поєднання різних видів інтерактивних вправ на уроці допоможе вчителю реалізувати основні цілі навчання.

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Вид. 2-ге, доп. й випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.

2. Мартинець А.М. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання / А.М. Мартинець // Відкритий урок. – 2003. – №7-8. – С. 28-31.

3. Пометун О.І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / О.І. Пометун, Пироженко Л.В. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

4. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г.О. Сиротенко. – Х.: Видавн. група «Основа», 2003. – 80 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ПРАЦІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Буждиган І., Укурс, педагогічний факультет

Хімчук Л., кандидат психологічних наук,

доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано шляхи використання інформаційних технологій із метою унаочнення навчального матеріалу з трудового навчання у початковій школі. На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційні технології стали невід'ємною частиною життя людини. В наслідок цього відбувається також інтенсивне впровадження у навчальний процес різноманітних засобів наочності, а також технічних засобів, паралельно з технічним розвитком. Все це здійснюється з однією метою: підвищити ефективність навчального процесу.

Ключові слова: початкова освіта, навчальний процес, інформаційні технології, комп'ютерні технології, інформаційний простір, мультимедійні засоби, наочність.

Передавання знань є складовою людської діяльності, тому застосування новітніх інформаційних технологій у галузі освіти зумовлені двома чинниками. З одного боку, це необхідність підготувати учня до його майбутнього життя, а з іншого - необхідність більш ефективної передачі знань, до швидкого сприйняття й обробки інформації, яка надходить, успішно її відображати і використовувати. Сучасні освітні реформи спрямовані на діяльнісні, розвиваючі технології, які формують в учнів уміння вчитися, оперувати і управляти інформацією, швидко приймати рішення. Світовий процес переходу до інформаційного суспільства, а також економічні, політичні і соціальні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність прискорення реформування системи освіти.

На сучасному етапі інформатизації суспільства все більшого поширення в різноманітних сферах життя набувають комп'ютерні (інформаційні) технології, вони виступають як один із інструментів пізнання. Інформаційними технологіями називають усі технології, які використовують спеціальні інформаційні технічні засоби (комп'ютер, аудіо, відео, кінотехніка). Комп'ютерні або нові інформаційні технології навчання – це процеси підготовки і передачі інформації, засобом впровадження яких є комп'ютер.

Сучасному суспільству потрібна компетентна особистість, здатна брати активну участь у розвитку економіки, науки, культури. Тому сьогодні у шкільній освіті на перший план висувається завдання створення сприятливих умов для виявлення і розвитку здібностей учнів, задоволення їхніх інтересів та потреб, розвитку навчально-пізнавальної активності та творчої самостійності.

Освіта має орієнтуватися на перспективи розвитку суспільства. А це означає, що в сучасній освіті необхідно застосовувати найновітніші інформаційні технології. Створення добротного інформаційного середовища є ключовим завданням на шляху переходу до інформаційного суспільства. Масове впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) в освітню сферу висуває проблему комп'ютеризації закладів освіти в розряд пріоритетних. Розвиток і впровадження ІКТ спрямовані на їх комплексне інформаційно-ресурсне й методичне забезпечення.

Комп'ютерні технології в навчанні можуть використовуватися не лише як засоби автоматизації навчання і контролю якості підготовки, але і як інструмент для реалізації нових дидактичних підходів, що актуалізують навчальну діяльність, розширюють світогляд, розвивають корисні практичні навички школяра на основі включення в навчальну діяльність засобів і методів ІКТ.

Інформаційно-комунікаційна компетентність є однією з ключових компетентностей сучасної освіченої особистості. Педагогічні працівники, завдання яких полягає у навчанні та вихованні молодих громадян інформаційного суспільства, з одного боку, самі повинні задовольняти критеріям нової інформаційної особистості, а з іншого - повинні володіти інноваційними технологічними інструментами і застосовувати їх у своїй професійній діяльності. Крім того, формування і розвиток інших базових компетентностей – соціально-політичної, комунікативної, соціокультурної, компетенції безперервної освіти - також неможливо здійснити в сучасних умовах без оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями.

За запропонованим стандартом ISTE NETS виділяють 5 груп професійної компетенції вчителя.

1. *Сприяння навчанню і творчості учнів* (керівництво діяльністю учнів, їх мотивація і підтримка в інформаційному середовищі). Учителі підтримують творче і винахідницьке мислення учнів, підтримують учнів у розв'язанні важливих життєвих проблем із застосуванням цифрових технологій і ресурсів, спонукають учнів до аналізу та рефлексії власного досвіду, керують учнями в колективній співпраці.

2. *Дизайн і розробка цифрового навчання й оцінювання* (проектування навчального процесу і середовища в епоху інформаційних технологій — педагогічний дизайн). Учителі проектують і формують навчальне середовище, обирають оптимальні методи і засоби, розробляють навчальні завдання з урахуванням індивідуальних потреб учнів, застосовують різні технології, які дозволяють учням активно прагнути досягти власні освітні цілі, самостійно управляти власним навчанням та оцінювати свої результати, уміють використовувати різні стилі і стратегії навчання, форми оцінювання відповідно до змісту й освітніх і технологічних стандартів.

3. *Модель роботи і навчання в цифрову епоху* (проектування середовища в епоху інформаційних технологій). Учителі застосовують оптимальні методи і засоби для навчання, спілкуються і співпрацюють з колегами, батьками, учнями з використанням інформаційних технологій, підтримують ефективне використання існуючих і нових цифрових інструментів для пошуку, аналізу, оцінки та використання інформаційних ресурсів у дослідженнях і навчанні.

4. *Підтримка громадянської свідомості в цифрових середовищах* (цифрове громадянство). Учителі вміють безпечно використовувати ІКТ на основі правових і етичних норм, обирають засоби для спілкування і спільної роботи, співпрацюють у різних проектах, які реалізуються в полікультурних середовищах.

5. *Професійний розвиток учителя*. Учитель бере участь у професійних мережових спільнотах, у розвитку школи, дослідницькій діяльності, фіксує й аналізує свій професійний розвиток. Сучасні учні прагнуть і готові навчатися, але за допомогою нових методів і технологій навчання. За словами Кена Робінсона «... справжня задача вчителя — не викладати предмет, а навчати учнів. Фасилітаторство та консультування — це рушійні сили здорової освітньої системи». І поєднання інформаційно-комунікаційних і педагогічних технологій, активне використання мережових технологій організувати продуктивну співпрацю і спілкування учнів на заняттях.

Таким чином, ефективність освітнього процесу в умовах інформатизації системи залежить від ІКТ-компетентності педагога, яка включає не тільки використання технологій у навчальному процесі, а й розробку навчально-методичних матеріалів, створення особливої взаємодії освітнього призначення.

Питання використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках праці досліджувалися такими науковцями – Жаболенко М.В., Кобернік О.М., і педагогами – Куліченко Н.М., Булгакова Н.Н., Радул В.В. та інші.

Впровадження інноваційних моделей навчального процесу передбачає вміння вчителів користуватися засобами новітніх інформаційних технологій. Структурна побудова заняття з використанням ІКТ змінює саму суть навчального процесу, занурюючи його в спілкування, де ролі вчителя й учня врівноважені: обидва працюють для того, щоб навчатися, ділитися своїми знаннями, досягненнями свого життєвого досвіду. Важливим тут є не те, як багато діти знають, а як вони дізналися і що робитимуть зі своїми знаннями.

Як відомо, інформація ефективніше засвоюється в різноманітному та зручному для її сприймання вигляді. Щоб познайомити учнів із певним стилем мистецтва чи зразками робіт художників доцільно використовувати наочність. Так діти довідаються більше, зможуть самі роздивитись, оцінити та осмислити побачене, ніж коли учитель буде розказувати конспект уроку і на словах пояснювати та передавати дітям своє враження.

У розв'язанні завдань естетичного виховання велику користь приносять сучасні технічні й мультимедійні засоби, ІКТ, мережові сервіси. Вони також здійснюють значний вплив на емоційну сферу молодшого школяра, завдяки чому підвищується пізнавальна діяльність та активізація навчальної діяльності учнів.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках праці забезпечує для вчителя такі можливості:

- концентрація уваги учнів;
- здійснення більш швидкого та якісного викладання матеріалу;
- розвиток творчої уяви учнів;

- підвищення мотивації учнів;
- розкриття, збереження та розвиток індивідуальних та творчих здібностей дітей;
- залучення до діяльності всіх видів пам'яті – зорової, слухової, моторної, асоціативної;
- формування пізнавальних можливостей;
- формування прагнення до самовдосконалення та саморозвитку учнів;
- здійснення всіх видів діяльності: пояснення, закріплення, перевірка тощо;
- демонстрація творів мистецтва;
- економія часу на уроці для подачі матеріалу;
- використання аудіо, відео, мультимедіа матеріалів;
- постійне оновлення змісту, форм і методів навчання;
- створення сприятливої атмосфери для спілкування та отримання знань на уроках.

Уроки трудового навчання у початковій школі спрямовані не лише на розвиток здібностей та набуття навичок, а й на пізнання навколишнього світу. Серед завдань таких уроків є: формування уявлень про навколишній світ, предмети праці та побуту; формування здатності використовувати набуті навички та вміння; розвиток творчого потенціалу особистості; збагачення емоційно-естетичного досвіду; виховання різнопланових інтересів, смаків. Саме на вирішення цих завдань спрямовані в початковій школі уроки із застосуванням комп'ютерних технологій.

Застосування ІКТ у початковій школі сприяє більш активному і свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу з трудового навчання.

До школи приходять нове покоління дітей, які живуть у інформаційному, динамічному, емоційно-напруженому середовищі. Інформаційні технології стають потужним багатофункціональним засобом навчання. Їх використання привчає учня жити в інформаційному середовищі, сприяє залученню школярів до інформаційної культури. ІКТ – це не мета, а засіб навчання. Комп'ютеризація повинна стосуватися лише тієї частини навчального процесу, де вона справді необхідна.

1. National Educational Technology Standards (NETS) for Teachers 2012 [Електронний ресурс] // Сайт TheInternationalSocietyforTechnologyinEducation. — Режим доступу : http://www.iste.org/standards/nets_for_teachers. — Назва з екрана.
2. Булгакова Н.Н. Интеграция информатики в учебную среду начальной школы / Н.Н. Булгакова // Информатика, и образование.: 2014. - №1.
3. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках в початковій школі. Метод. посібн. – Перещепине, 2013. – с. 61
4. Жаболенко М.В. Инновации в области использования информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе/ М.В. Жаболенко, Н.О. Жаданова // Стратегія інноваційного розвитку системи вищої освіти в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / гол. ред. С.В. Смерічевська. - Донецьк: Кальміус, 2007р.
6. Радул В.В. Соціальна зрілість особистості вчителя: фактори формування/ В.В. Радул / К.-Вища шк., 2008. - 204 с.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Данилишин М., 5 курс Педагогічний факультет

Струк А., кандидат педагогічних наук

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. У статті розглянуто питання використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій на уроках в початкових класах, їх загальна характеристика та особливості застосування кожного з них.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне суспільство, комп'ютер, початкова школа.

Сучасний світ все більше стає залежним від інформаційних технологій. Україна – не виняток. Ми в усіх галузях життя, зокрема в освіті, переходимо від індустріального суспільства, коли діти навчалися для певної цілі – щоб набрати "багаж" знань на все життя, щоб в майбутньому вступити у ВНЗ і отримати професію, тощо, до інформаційного суспільства, під час якого діти навчаються щоб самореалізуватись в житті, дізнаватись кожен

день щось нове. Освіта в інформаційному суспільстві спрямована, в першу чергу на інтереси дітей, їхні таланти та здібності. Цілями освіти є спрямованість навчання на оволодіння основами людської культури, компетенціями, які потрібні для інтеграції в суспільство, та на безперервності навчання протягом усього життя. Реалізувати ці завдання в галузі освіти, допомагає впровадження в навчально-виховний процес нових технологій, серед них – використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в початкових класах[1].

Сучасному вчителю, в умовах інформаційного суспільства, ІКТ допомагають вирішувати ряд питань, які раніше потребували значних затрат часу і сил, як наприклад такі:

- Готуватися до уроків (писати конспекти, створювати наочний матеріал, шукати різні завдання для дітей та інше), виховних заходів, виховних годин, екскурсій, батьківських зборів, виступів на засіданні методичного об'єднання тощо;
- Оформлювати офіційну документацію;
- Обмінюватись досвідом з колегами не тільки на районному та обласному рівні, як було дотепер, а й з учителями всієї України;
- Спілкуватися з батьками та в оперативному режимі отримувати інформацію про навчальну діяльність учнів, тощо.

Для власне навчального процесу засоби ІКТ використовують, щоб зацікавити дітей навчальним матеріалом, підвищити унаочненість уроку, забезпечити пошук інформації з різних джерел, індивідуалізувати навчання для максимальної кількості дітей (залежно від можливості сприймання і здібностей дітей) та для більш повного та якісного запам'ятовування і засвоєння нових знань, умінь та навичок. Активне використання ІКТ також сприяє підвищенню компетенції дітей у сфері комунікації: вміння висловлювати свої думки на папері, логічно та алгоритмічно думати, виконувати різноманітні завдання відповідно до плану, збирати потрібну інформацію з різних джерел, швидко і точно приймати рішення, відкривати щось нове для себе.

Основою усіх засобів ІКТ є комп'ютер, без цього приладу сучасний світ просто не уявляє майбутнього. Освітня галузь також прагне постійно розвиватися, тому комп'ютерні технології ми тепер можемо зустріти практично в кожному навчальному закладі. Щоб краще зрозуміти механізм роботи комп'ютера, розглянемо дидактичні можливості комп'ютерів як нового засобу навчання.

Персональний комп'ютер – новий технічний засіб навчання. Він володіє властивістю, окрім методичних завдань, реалізованих за допомогою традиційних технічних засобів навчання, виконувати зовсім нові завдання. Багато спеціалістів, аналізуючи дидактичні можливості комп'ютера, порівнюють його значення для системи освіти з тим переворотом у людській культурі, який здійснило в свій час книгодрукування. Комп'ютер розглядається як більш потужний новий засіб презентації інформації та спілкування[4, с. 31].

У педагогічній практиці використовується не тільки комп'ютер, а й інші різні засоби ІКТ. Наприклад, мультимедійні проектори (за допомогою яких на уроці можна показувати мультимедійні презентації), комп'ютерні програми, написані спеціально для роботи на уроках в початкових класах ("Сходінки до інформатики" тощо), комп'ютерні програми, які можна використовувати для підготовки та проведення уроків в початкових класах (PowerPoint, Microsoft Word, програми для створення тестів та інші), принтери, сканери, ксерокси (використовуються, наприклад, для створення наочності), інтерактивні дошки (із сенсорними панелями, за допомогою яких діти виконують різні завдання), планшети для навчання (з допомогою яких діти звільняються від необхідності носити до школи і назад по 4-5 книг щодня, тепер можливо всі ці книги і не тільки вмістити в одному планшеті чи електронній книзі) і інші засоби ІКТ. Далі коротко поговоримо про кожний із цих засобів.

Сучасні електронні мультимедійні проектори у закладах освіти з'явилися не так давно, ще 20 років назад українські вчителі про такі технології тільки читали в іноземних журналах. Хоч прототипом для електронних проекторів є діафільми і діапозитиви, мультимедійний проектор все ж таки має більше функцій і можливостей. На теперішній день напевно не існує вчителя, який не проводив урок з використанням мультимедійної презентації. Давайте розберемо визначення мультимедійного проектора, а також принцип створення презентацій.

Мультимедійний проектор – це сучасний проекційний апарат, призначений для демонстрування на екрані із звуковим супроводом відеоінформації, записаної на: жорсткому комп'ютерному диску (вінчестері); оптичних дисках; відеомагнітній стрічці; флеш-дисках (флеш-носіях); дискетах, а також відеоінформації безпосередньо з: комп'ютера, телевізора, відеокамери, відеомагнітофона, інтерактивної дошки, цифрового фотоапарата, DVD-плеєра, мобільного телефону [4, с. 70].

Найбільш поширеним способом використання мультимедійного проектора в педагогічній практиці є показ мультимедійної презентації. Під мультимедіа-презентацією ми розуміємо логічно пов'язану послідовність слайдів, об'єднану однією тематикою і загальним принципом оформлення. З її допомогою вчитель може не тільки продемонструвати матеріал з теми, яка вивчається, а й розвивати у школярів логічне та алгоритмічне мислення, оскільки всі презентації будуються за єдиною логічною схемою. [2].

Використовувати презентації можна на усіх етапах уроку. Наприклад, для оголошення теми уроку, для перевірки домашнього завдання, для ознайомлення з новим матеріалом, систематизації та узагальненні знань учнів тощо. З допомогою мультимедії можна проводити різні завдання для закріплення вивченого, навіть контрольну роботу можливо провести з допомогою мультимедійної презентації (тестові завдання та завдання творчого характеру набираються на слайді).

На слайдах може бути друкований текст, який діти мають занотувати, або запам'ятати. Важливо, щоб текст було набрано достатньо великим шрифтом і він контрастував з фоном даного слайда так, щоб учні з будь-якої точки класу бачили текст. Навіть якщо текст добре видно, вчитель має додатково прочитати його вголос, тому що деякі діти можуть не побачити, або не зрозуміти те, що надруковано.

В презентацію можна вставляти різноманітні картинки, фотографії, географічні карти і плани, схеми, діаграми тощо. Тут важливо зауважити те, що діти будуть краще сприймати матеріал, якщо картинка і фотографія будуть якісні і в міру яскраві, занадто барвисті зображення відволікатимуть дітей, а чорно-білі фотографії дітям будуть не цікаві. Бажано, щоб кожне нове зображення було підписане, так дітям буде легше запам'ятати те, що зображено і допоможе в подальшому зорієнтуватися в матеріалі.

Крім мультимедійних презентацій за допомогою проектора на уроках можна також показувати наукові фільми або мультфільми, окремі фотографії тощо. Сучасні електронні мультимедійні проектори в даний час просто необхідно мати в кожній школі, тому що вони набагато полегшують роботу вчителів на уроці і допомагають звільнити час для додаткових, цікавих, завдань для дітей.

Під час підготовки та проведення уроків вчитель може використовувати різні програми, в яких він складає конспекти, створює роздатковий матеріал, ілюстративну наочність (Microsoft Word та інші редактори для тексту та зображень), вище згадані мультимедійні презентації (PowerPoint), розробляє тести (наприклад програма MyTestEditor), також є спеціальні комп'ютерні ігри, які використовують на різних уроках ("Сходинки до інформатики"). Важливо, щоб кожен учитель умів користуватися і орієнтуватися у цих програмах, адже користування даними програмами полегшать роботу і зменшать час, який витрачається для приготування до уроку.

Окремо слід виділити інтерактивні SMART-технології (інтерактивні дошки). Інтерактивна дошка (ІД) – це периферійний пристрій комп'ютера, виконує роль додаткового комп'ютерного монітора. ІД відрізняється від звичайного монітора поверхнею, яка чутлива до дотику та має великі розміри – для зручності в роботі з аудиторією. [4, с. 77]. Для учнів початкових класів ця технологія є дуже цікавою, тому що діти на уроці з використанням ІД можуть самі працювати з нею. Робота з цим навчальним устаткуванням і широкі можливості для досліджень розвивають дискусію в класі і роблять уроки динамічними. Необхідний лише дотик, щоб вибрати значок, відкрити веб-сайт або пересунути зображення, учням досить торкнутися поверхні дошки – палець працює, як миша[3].

Впровадження SMART-технологій в навчальний процес допоможе урізноманітнити форми роботи на уроці, довше утримувати увагу учнів на одному об'єкті, адже все нове цікаве дітям, зацікавити дітей вчити матеріал по темі та практично закріплювати свої знання біля інтерактивної дошки.

Ще один приклад застосування ІКТ в шкільній практиці – це так звані навчальні планшети, з допомогою яких учні користуються усіма книгами шкільної програми, шукають інформацію в мережі інтернет, виконують різноманітні завдання, і при цьому носять до школи замість 4-5 підручників щодня тільки один планшет. Введення такої новітньої технології допомогло б зменшити навантаження на спину дітей, урізноманітнити види роботи на уроці, а учителям полегшило б роботу з перевірки і оцінювання знань учнів. Адже завдання, які учні виконують в класі чи вдома, з допомогою навчального планшета, надсилаються учителям на комп'ютер, і учитель може перевірити завдання в будь-який час. Навчальний планшет – дуже вдала інновація, тільки жаль, що не всі батьки можуть купити планшети для своїх дітей, а держава на даний час забезпечила тільки декілька шкіл у великих містах цією технологією. Альтернативою паперових книг в останні роки стала електронна

книга, в базу даних якої можна занести всі підручники шкільної програми і використовувати її як звичайний підручник. Плюсом в цій технології є те, що електронна книга майже не шкодить зору дітей, а також, на відміну від яскравого монітора планшета, книга не відволікає учнів від уроку.

Важливою складовою ІКТ є мережа Інтернет, за допомогою якої як вчителі, так і учні, мають можливість черпати матеріал і знання при підготовці до уроків, шукати цікаві факти по темах, які вивчаються, займатися самоосвітою. Діти мають можливість спілкуватися з однолітками не виходячи з дому, вчителі можуть ділитися досвідом з колегами, та багато інших можливостей для навчання відкриваються перед світом завдяки всесвітній мережі Інтернет. Використовуючи мережу Інтернет, учні початкових класів можуть натрапити на різні вірусні сайти, сайти з некоректною, нецензурною інформацією (фото, відео чи текстом), та інші не рекомендовані для перегляду дітьми веб-сторінки. Щоб такого не траплялося, батькам потрібно слідкувати за діяльністю дітей у мережі, за потреби можна встановити спеціальну програму з функцією "батьківський контроль". Ця програма не допускає відкриття підозрілих сайтів, файлів, а також сторінок, на які заборонили заходити батьки, таку програму можна встановити не тільки на комп'ютер, а й на телефон, планшет та інші електронні пристрої, якими користується дитина.

Говорячи про ІКТ в початковій школі, варто звернути увагу і на гігієнічні вимоги до роботи з цими новітніми технологіями. Багато вчителів початкових класів і батьків, в яких діти ходять в 1-4 класи, негативно ставляться до сучасних технологій саме через негативний вплив на здоров'я дітей. Я погоджуюся, що неправильно організована робота з засобами ІКТ призводить до порушень стану здоров'я учнів, а саме:

- Опорно-рухового апарату, серцево-судинної та дихальної системи. Це проблеми з поставою, ранній розвиток остеохондрозу, погіршення кровопостачання до нижніх кінцівок та органів малого тазу, збільшення навантаження на серцевий м'яз, погіршення кровопостачання до головного мозку, зменшення екскурсії грудної клітки (дихання стає поверхневим, неглибоким). Усе це пов'язано з необхідністю довгий час сидіти у одному положенні, така проблема виникає під час роботи дітей за комп'ютером. Вирішується це питання частою зміною діяльності дітей, наприклад, потрібно періодично проводити фізкультхвилинки і хвилини релаксації.

- Органи зору, нервової системи. Довготривала фіксація погляду викликає перенавантаження зорового аналізатора – так званий "комп'ютерний синдром", який призводить до погіршення зору, а психоемоційне напруження і довготривале навантаження одних і тих самих центрів головного мозку призводить до виснаження центральної нервової системи. Щоб не виникало таких проблем, вчитель повинен слідкувати за станом дітей і змінювати види діяльності, наприклад на уроці з використанням мультимедійної презентації, дітям не потрібно цілий урок дивитись на неї, треба чергувати роботу з мультимедією читанням підручника, розгляданням таблиць, роботою в зошиті та іншими видами діяльності, які використовуються на уроках.

- Швидка стомлюваність дітей, зниження імунітету. Цих проблем не виникатиме, якщо вчитель, як і в попередніх пунктах, буде вчасно звертати увагу на стан дітей, на їхні скарги, прохання та зауваження, а також, як відомо, діти стомлюються від монотонної, однотипної роботи, тому вчителю потрібно планувати роботу на уроці так, щоб дітям не набридала та чи інша справа.

- Комп'ютерна залежність, зниження відчуття розмежування віртуального і реального, стреси, які виникають під час роботи з комп'ютером. Це психологічні процеси, і виникають вони переважно при роботі за комп'ютером дітей вдома, тому що в школі діти перебувають під наглядом вчителів і за комп'ютерами працюють з тими програмами, сайтами, які вибрали і перевірили педагоги. Вдома ж діти не перебувають під таким контролем і можуть довго грати в комп'ютерні ігри, що призводить до вище згаданих проблем. Найкращим варіантом було б попередження даних проблем, проведення бесід, виховних годин з учнями на тему "Шкідливість комп'ютерних ігор" та ін. Якщо така проблема все ж з'являється, потрібно звертатися до спеціаліста, тобто до психолога, так як це проблема на рівні роботи нервової системи. [5].

Проаналізувавши проблеми які з'являються в результаті роботи із засобами ІКТ, можемо зробити висновок, що під час неправильно організованої роботи та без належного контролю з боку вчителя дані порушення фізичного чи психічного здоров'я у дітей обов'язково з'являються. Але якщо вчитель буде уважно слідкувати за станом дітей, організувати роботу на уроці відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки

України та поступово удосконалювати методи роботи із засобами ІКТ, то він зможе звести такі проблеми зі здоров'ям, як ми вище згадали, у дітей до мінімуму.

Отже, з упевненістю можна сказати, що засоби ІКТ є необхідними і навіть обов'язковими для використання у процесі навчання дітей в початкових класах, тому що запам'ятовування починається зі створення цілісного образу в уяві дитини. А це майже неможливо зробити, якщо не використовувати засоби навчання, які діють на органи чуття дитини (зір, слух, дотик, тощо).

1. Свищ Н.М. Використання ІКТ у практиці роботи початкової школи[Текст]: методичний посібник/ Н.М. Свищ, О.В. Бойко. - Олександрія: НВК «Олександрійський колегіум – спеціалізована школа», 2014. – 48с.
2. Хомич,С. Використання мультимедійних засобів у навчально-виховному процесі початкової школи/С.Хомич//Початкова школа.-2010.- №11(497).С.41-43
3. Хоружа,Л. Інтерактивні SMART-технології у початковій школі /Л.Хоружа, Т.Носенко//Початкова школа.- 2007.- №8(458).- С – 11-14
4. Шестобуз О.С. Сучасні інформаційні технології: навч.-метод. посібник / О.С.Шестобуз. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 212с.
5. Ястребов,М. Реалізація здоров'язбережувальних технологій в компютерно орієнтованому середовищі/М. Ястребов//Початкова школа.-2013. -№11(533).- С. 28-30

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Дзюрбіль Л., магістранта 1 курсу Педагогічного факультету
Довгий О.Я., кандидат фізико-математичних наук, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті розглядається роль та використання математичних ігор як способу адаптації першокласників до навчання. Подано шляхи реалізації цілей першокласників на уроках математики завдяки використанню ігрових технологій різних видів. А також здійснено аналіз впливу ігор на дітей, його переваги над іншими методами навчання.

Ключові терміни: ігрові методи навчання, дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, рухливі ігри, предметні ігри, творчі ігри.

Актуальність теми нашого дослідження

Праця вчителя – постійний творчий пошук. Адже кожен із нас постійно шукає відповіді на питання «Як навчити математики всіх учнів незалежно від їхніх уподобань?», «Як підтримувати інтерес до математики, пізнавальну активність учнів?», «Як зробити свої уроки цікавими?». У результаті цього пошуку виникають нові форми уроків, що отримали назву нетрадиційних. Серед таких – для першокласників популярними і ефективними є уроки, на яких використовуються ігрові методи навчання. Під час ігрових уроків в учнів виховується почуття відповідальності за успіхи команди та своєї особистості, вдосконалюються навички співпраці, вміння спілкуватися, приймати продумані рішення, бути демократичними. Учні із задоволенням виконують несподівані завдання. Вони мають більше свободи, ніж на звичайному уроці, що обмежена лише правилами гри. Вчитель на таких уроках здебільшого ведучий, інструктор, суддя.

Постановка проблеми. Психологи відмічають, що школа відводить дуже мало місця грі, відразу нав'язуючи дитині підхід до будь-якої діяльності методами дорослої людини. Перехід від гри до серйозних занять занадто різкий. Гра повинна стати важливим компонентом діяльності молодших школярів, особливо першокласників. Перед тим, як посадити дітей за парти для “серйозного” вивчення математики необхідно з ними “пограти в математику”.

Займатися розробкою методики використання гри вимагають особливості першокласників: їм притаманне, переважно наочно-образне мислення, довільна поведінка, практичне відношення до розв'язування завдань, нестійка увага, спрямованість уваги на результат, а не на спосіб дій. До того ж, як доводять психолого-педагогічні дослідження, серед мотивів, які спонукають дітей ходити до школи, переважають ігрові. Ці особливості дітей вимагають від учителя вміння використовувати гру.

Аналіз досліджень. Прогресивна педагогіка у всі часи високо цінила ігрові форми цілеспрямованої організації життя дітей.

Зокрема, високо цінили гру великі педагоги А.С. Макаренко, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський і багато про неї писали.

Великий педагог А.С. Макаренко розглядав гру як могутній засіб навчання і виховання волі, колективізму і практичних навичок: "... Дитяча організація повинна бути проникнута грою. Врахуйте, що мова йде про дитячий вік, у нього є потреба в грі і її потрібно задовольнити, тому, що як дитина грає, так вона і буде працювати" [4]. А.С. Макаренко називав гру усвідомленою діяльністю, а радість гри – "радістю творчою", "радістю перемоги". В його роботах гра розглядається як могутній засіб виховання волі, колективізму, практичних навичок.

В.О. Сухомлинський підкреслював: "Без гри нема і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається животворний потік уявлень, понять про оточуючий світ. Гра – це іскорка, яка запалює вогник допитливості та зацікавлення". Цей видатний педагог промовив фразу, яка стала основою всього того, що містить у собі гра. Він ніби закликав: «Навчайте граючись, а граючись навчайте». Ось такий простий вираз, а містить у собі неабияку таємницю.

Український педагог-психолог С.Т. Шацький писав: "Гра, це життєва лабораторія дитинства. Вона дає той аромат, ту атмосферу молодому життю, без якої ця пора її була б загубленою для людства. У грі, цій соціальній обробці життєвого матеріалу, є найбільш здорове ядро розумної школи дитинства".

Багато українських педагогів-математиків також виступали з прогресивними думками відносно активізації методів навчання, розвитку логічного мислення учнів.

Виклад основного матеріалу. Реформаційні процеси, що відбуваються в системі освіти України, зумовлюють необхідність перегляду вимог до побудови навчально-виховного процесу в школі. У проекті концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» сказано: «Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує здібності, потреби та інтереси кожної дитини, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму» [2, с.19].

Отже, навчальний процес слід будувати на таких стратегіях і технологіях, із застосуванням яких відбуватиметься саморозвиток особистості учня.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити процес навчання цікавим і захоплюючим. У проекті концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» написано : «...навчання буде організовано через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами...» [2, с.23].

Однією із ключових компетентностей, передбачених у «Концепції», є математична грамотність [2, с.15]. Засвоєння основ математики в школі вимагає великого розумового напруження, високого ступеня абстрагування й узагальнення, активності думки.

Гра, як відомо, є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. Саме в іграх розпочинається невимуснене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно. Розвивається увага, пам'ять, потреба отримувати знання. Під час гри дитина не помічає, що вчиться – пізнає нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює набутий раніше досвід, порівнює запас уявлень, розвиває фантазію.

Розуміння математичних фактів і зацікавленість ними є головною рушійною силою ефективного навчального процесу.

Психологами встановлено, що розумно організована гра є дієвим засобом для формування таких рис особистості, як дисциплінованість, кмітливість, стриманість, винахідливість, рішучість, організованість. Розвиваючи та пізнавальні ігри розвивають у дітей логічне мислення, просторове уявлення, багату уяву, фантазію, інтуїцію, конструктивні здібності, волю, пам'ять і увагу. Крім того, вони формують здатність дитини до аналізу і синтезу, абстрагування та конкретизації поведінки, узагальнення і протиставлення. У процесі гри підсилюються творчі сили та здібності дитини, вона вчиться напружувати розумові зусилля, керувати собою, дотримуватися правил поведінки. Отже, ігрові технології повинні стати важливим компонентом діяльності молодших школярів.

Процес розв'язування ігрової задачі зв'язаний з розумовим напруженням, з переборенням труднощів в учнів.

Дидактична гра відрізняється від пізнавальних завдань наявністю притаманних грі таких структурних елементів: 1) пізнавально-навчальна задача; 2) зміст; 3) правило; 4) ігрова дія; 5) результат як закінчення гри [3].

Добираючи ігри, продумуючи ігрову ситуацію, необхідно обов'язково поєднувати два елементи – пізнавальний та ігровий.

Мета дидактичної гри на уроках математик – підвищити інтерес учнів до цього предмету, сприяти зміцненню та пізнанню учнями нових знань, умінь та навичок.

Граючи, першокласники вчитимуться лічити, обчислювати, розв'язувати задачі, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити самостійні висновки, обґрунтовувати їх.

Гра дає змогу легко привернути увагу й тривалий час підтримувати в учнів інтерес до тих важливих і складних предметів, властивостей чи явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу не завжди вдається.

Наприклад, одноманітні розв'язування прикладів стомлюють дітей, виникає байдужість до навчання. Проте розв'язування цих самих прикладів у процесі гри “Хто швидше?” стає для дітей вже захоплюючою, цікавою діяльністю через конкретність поставленої мети – в кожного виникає бажання перемогти, не відстати від товаришів, не підвести їх, показати всьому класу, що він уміє, знає.

В іграх математичного змісту ставляться конкретні завдання. Так, якщо на уроці учні повинні ознайомитися з принципом утворення будь-якого числа, то й дидактична гра підпорядковується цій меті, сприяючи розв'язанню поставленого завдання.

Ігри, що використовуються на уроці математики, повинні задовольняти таким вимогам [5]:

- відповідати меті і темі уроку;
- забезпечувати поглиблення, розширення і закріплення знань учнів, розвивати розумові здібності і бути, в достатній мірі, цікавими, повчальними;
- відповідати віковим особливостям дітей, бути доступними, забезпечуючи поступове ускладнення операцій аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, конкретизації і т.д.;
- сприяти вихованню цілеспрямованості, наполегливості в досягненні мети, колективізму, взаємовиручки і т.д.

Гру не можна назвати універсальним методом навчання математики дітей 6-9 років, вона використовується в поєднанні з іншими методами. Разом з тим у першому класі цей метод є одним із основних.

Існують різні види дитячих ігор: дидактичні, предметні (маніпуляційні), рухливі, сюжетно-рольові, творчі. Класифікація ігор носить загальний характер, тому що кожний тип об'єднує різноманітні і складні види ігрової діяльності.

До дидактичних ігор звичайно відносять: ігри з правилами, ігри з вправами, ігри з дидактичними “іграшками” та матеріалами, деякі ігри-заняття.

При організації дидактичних ігор необхідно дотримуватися таких положень:

- правила гри повинні бути простими, точно сформульованими, доступними для розуміння першокласників;
- гра не буде сприяти виконанню педагогічної мети, якщо вона викликає бурхливу реакцію дітей, але несе невелике математичне навантаження;
- гра не дасть належного ефекту, якщо дидактичний матеріал для неї дітям виготовляти складно, або його використання не зовсім зручне;
- при проведенні гри, зв'язаної із змаганням команд, повинен бути забезпечений контроль за його результатами з боку всього колективу учнів або авторитетних осіб;
- для дітей ігри будуть цікавими тоді, коли кожний стане її активним учасником;
- якщо проводиться кілька ігор, то легкі і трудні за математичним змістом повинні чергуватися;
- рухомі ігри повинні чергуватися із спокійними;
- гру не слід припиняти і залишати незавершеною [5].

Проводити ігри, створювати ігрові ситуації бажано на кожному уроці. Це особливо стосується першого класу – перехідного періоду, коли учні ще не звикли до тривалої напруженої діяльності. Вони швидко стомлюються, притупляється їхня увага, набридає одноманітність. У цьому випадку доречно буде використовувати ігрові ситуації.

При використанні на уроках математики ігрового методу навчання – потрібно додержуватися таких вимог: ігрове завдання повинно за змістом збігатися з навчальним (ігровою є тільки форма його постановки); математичний зміст гри має відповідати дидактичній меті уроку; математичний зміст гри має бути посилюючим для кожної дитини; дидактичний матеріал за способом виготовлення і використання повинен бути простим; правила гри – прості та чітко сформульовані; гра буде цікавою, якщо в ній беруть участь усі діти; підсумок – лаконічний і справедливий [1].

Гру можна пропонувати на початку уроку (усна лічба, повторення матеріалу, який буде опорою уроку; збагачення уявлень про геометричні фігури).

Застосовується гра і під час вивчення нового матеріалу, його закріплення в кінці уроку. Особливо доречно використовувати гру в кінці уроку на закріплення. Діти стомлюються від сприйнятого матеріалу і затрудняються його повторити. Гра дасть можливість учням відпочити і повторити вивчене, краще запам'ятати новий матеріал.

Коли учні стомлені, їм доцільно запропонувати рухливу гру. Наприклад, встати в кожному ряді учням, що займають парні місця, а потім навпаки – тим, що займають непарні.

Предметні ігри – це маніпуляції з іграшками, предметами. Через іграшки-предмети діти пізнають форму, колір, об'єм, матеріал, світ тварин, світ людей тощо.

Ігровий сюжет для першокласників можна ввести, вклавши завдання, запитання в уста казкових персонажів (Буратіно, Незнайки, Карлсона, Чебурашки та ін.). В такий спосіб можна провести бесіду з дітьми, організувати практичну діяльність, сформулювати певні математичні поняття.

Інший вид ігрової ситуації – сюжетно-рольова гра. Її важливість у тому, що вона імітує діяльність дорослої людини. Засвоюючи різні математичні поняття, учні уявляють себе учасниками різних подій, спеціалістами різних професій. Вона доцільна тоді, коли треба практично показати дітям застосування набутих знань, як, наприклад, сюжетно-рольова гра «Знайди своє місце» в вивченні теми «Кількісна і порядкова лічба».

Наступний вид гри – творчі. В творчих іграх сюжетом є форма інтелектуальної діяльності. Інтелектуальні ігри: «Щасливий випадок», «Що? Де? Коли?» тощо. Вони є важливою складовою частиною, але, найперше, позанавчальної роботи пізнавального характеру.

Вони є важливою складовою частиною будь-якого уроку з математики в першому класі, але, найперше, їх позанавчальної роботи пізнавального характеру.

Велике значення має форма, в якій учитель оцінює результати змагання. В усіх випадках підведення підсумку гри перша й основна форма оцінювання – похвала.

У дітей молодшого шкільного віку одним із ведучих видів діяльності є гра, ігрові ситуації та цікаві вправи. Вони приносять дітям і розуміння, і зацікавленість, і радість, і захоплення. А учіння (пізнавальна діяльність учнів) дітей повинно бути привабливим, радісним і захоплюючим. Тому, природно навчати їх особливо на перших порах, за допомогою гри. Учитель повинен уміти вчити дітей, граючись і думаючи.

Гру не можна назвати універсальним методом навчання математики дітей 6-9 років. Вона використовується в поєднанні з іншими методами. Разом з тим у першому класі цей метод є одним із основних.

Суть дидактичної гри полягає у розв'язанні пізнавальних задач, сформульованих у цікавій (забавній) формі.

Гра прищеплює першокласникам позитивні риси характеру: дисциплінованість, розумові здібності, ініціативу, кмітливість, стриманість, винахідливість, рішучість, організованість. Гра розвиває фантазію, інтуїцію, волю, пам'ять, вчить напружувати зусилля, керувати собою, дотримуватися правил поведінки.

1. Концепція національного виховання//Початкова школа. – 1995. - № 2. – с. 48–52.

2. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей»

3. Куліш І. М. Застосування дидактичних ігор у навчальному процесі // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Ред. кол.: В.Д. Зайчук (головний редактор), О.Я. Савченко, М.Ф. Дмитриченко та ін. – К.: НМЦ ВО, 2002, Вип. 33. – с. 174 – 175.

4. Матюшко І.С., Федотова Н.М. Математичні ігри в початкових класах: М35 Навчально-методичний посібник. – Чернігів: Чернігівській ЦНТЕІ, 2004. – 184 с.

5. Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення//Рідна школа.-2001. - №4. – с.18.

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ ЯК ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

*Заулічна М., Ікурс магістратури, факультет педагогіки та психології
Васютіна Т., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики
початкового навчання*

*Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна*

Анотація. На сучасному етапі розвитку української освіти як системи має реалізуватися через системні знання, які є необхідними для формування цілісного, системного мислення. Ці знання найкраще будуть отримані через інтеграцію освітніх галузей. У цьому зв'язку, в Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом

реформування освіти поряд з принципами гуманізації, диференціації та компетентнісного підходу.

Згідно з проектом нового Державного стандарту початкової загальної освіти метою початкової її ланки є гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, творчості, допитливості [6]. Для її реалізації в даному документі значна увага приділяється інтеграції знань, оскільки для молодших школярів властиве нерозчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, без усвідомлення їх історичних ознак. Також це допоможе запобігти ускладненню навчального матеріалу та перевантаженню учнів. Тож логічним є використання інтегрованих уроків (курсів) у практиці роботи нової української школи.

Поняття „інтеграції” має загальнонауковий зміст і часто використовується у дидактиці. У загальнонауковому аспекті інтеграція (від лат. Integer – цілий) – це „процес пристосування і об'єднання розрізнених елементів в єдине ціле при умові їх цільової та функціональної однотипності” [2].

Сьогодні ідея інтеграції змісту і форм навчання приваблює багатьох учителів-практиків. Саме дослідженням дидактичних особливостей інтеграції змісту навчання займалися видатні педагоги: О.Біляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, Ю. Колягін, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Светловська та ін.

Увага провідних дидактів і методистів до проблеми інтеграції пояснюється тим, що це об'єднання спрямоване на посилення інформаційного змісту та емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів завдяки залученню додаткового цікавого матеріалу, що дає можливість з різних боків пізнати явище, поняття, досягти цілісності знань учнів [3]. Інтеграція, як провідна тенденція оновлення змісту освіти, дає можливість якісно змінити зміст освіти, зокрема, доповнити той чи інший предмет відповідними знаннями, що взаємопов'язані між собою.

У змісті навчання інтеграція знань здійснюється злиттям в одному предметі (темі) елементів різних навчальних предметів шляхом широкого міждисциплінарного підходу, який передбачає визначення інтегративних принципів загальноосвітнього значення. З огляду на це, І. Петрова вважає, що взагалі „методологічною основою усіх видів зв'язків у навчальному процесі виступають: матеріальна єдність світу, розвиток і перетворення в природі та мислення, спільність теорії і практики, всебічність вивчення явищ і процесів ” [1].

Особливо актуальними є питання інтегрування різнопредметних знань у початковій ланці освіти, оскільки системний аналіз складових цілого, синтезуюче порівняння з іншими становить для учнів значні утруднення. Одночасно ці операції лише формуються у напрямку від загального до конкретного. Саме тому важливим напрямом методичного оновлення уроків, як зазначає О.Савченко, є проведення їх на основі інтеграції змісту, відібраного з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї теми [5]. У зв'язку з цим, інтегрований урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу учнів, дає можливість формувати в учнів уміння міркувати та висловлювати свої думки.

Зміст Державного стандарту початкової загальної освіти складають такі освітні галузі: "Мовно-літературна", "Математична", "Природнична", "Технологічна", "Інформатична", "Соціальна та здоров'язбережувальна", "Фізкультурна", "Громадянська та історична", "Мистецька". Проілюструємо дидактичні можливості інтеграції на прикладі окремих освітніх галузей.

Так, інтеграція освітніх галузей "Природнична", "Громадянська та історична" і "Соціальна та здоров'язбережувальна" передбачає поглиблення, уточнення та розширення деяких загальних понять, які є об'єктом вивчення відповідних наук, що утворюють зміст вказаних галузей. І вже в початкових класах необхідно закласти основи цілісного уявлення про природу та суспільство і формувати ставлення до законів їх розвитку. Інтегрування змісту даних освітніх галузей, на наш погляд, вирішує цю проблему, допомагає учневі побачити взаємозв'язок у розвитку природи й людини. Щоб під час навчання в дітей максимально розвивалося активне ставлення до природи і соціальних явищ, урок має бути наповнений таким матеріалом, який відповідав би їхнім інтелектуальним, моральним і естетичним потребам.

У теорії і практиці роботи початкової школи існує схема інтегрування змісту освітніх галузей та відповідних їм предметів, яка дозволяє усунути дублювання навчального матеріалу, забезпечує єдиний підхід до здобуття ґрунтовних і цілісних знань при економії навчального часу. Поетапність дій при такій схемі така: 1) вибір базового предмета - теми (математика); 2) інтеграція знань базового предмета - теми за знаннями сумісних

фундаментальних наук (природознавство); 3) профілювання знань із врахуванням типу закладу, потреб особи і суспільства.

Однак реалізація ідеї створення інтегрованих уроків на практиці досить складна. По-перше, вчителю слід визначитися, яким чином методично подавати дитині цілісну картину світу, адже методичні посібники із розробленими повністю інтегрованими уроками почали з'являтися лише тепер, коли здійснюється пілотне навчання за змістом нового Держстандарту. По-друге, відповідно до мети і завдань уроку потрібно скоригувати зміст, форму, методи і засоби подання системи наукових знань в інтегруванні освітніх галузей. Мається на увазі навчання в класах, які не задіяні в пілотуванні, де вчитель фактично сам повинен здійснювати інтеграцію, але у нього фізично на це не вистачає часу. По-третє, цілісну картину світу необхідно спроектувати у систему понять і фактів, які би містилися у відповідно оформленому вигляді у кожній освітній галузі, та більше того, у методичних розробках уроків за темами. При цьому слід пам'ятати, що в інтегрованому уроці повинно бути включено матеріалу не більш як із трьох предметів.

Таким чином, переконаємось, що інтеграція освітніх галузей це не просто творчість, самобутність та педагогічна майстерність, а це вимога сучасності. Методично правильно побудовані і проведені інтегровані уроки впливатимуть на результативність процесу навчання: знання набуватимуть якості, системності, уміння ставатимуть узагальненими, комплексними, посилюватиметься світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів, ефективніше формуватимуться переконання молодших школярів і досягатиметься всебічний розвиток їх особистості відповідно до вікових та індивідуальних особливостей.

1. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання / М. Іванчук // Початкова школа. - 2004. - №5. - С.10-13.
2. Калягин Ю. М. Интеграция школьного обучения / Ю. М. Калягин, О. Л. Алексенко // Начальная школа. - 1990. - № 9. - С. 28 - 29.
3. Луцик Д. Проблема інтеграції навчально-виховного процесу в початкових класах, шляхи її розв'язання / Д. Луцик // Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. "Шляхи інтеграції навчально-виховної роботи в початкових класах". - Дрогобич, 1997. - С. 5-8
4. Педагогика : Учебное пособие для студентов пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. - 3-е изд. - М. : Школа - Пресс, 2000. - 512 с.
5. Савченко О.Я. Урок у початкових класах. - Х., 1993.
6. Проект нового Державного стандарту початкової загальної освіти. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: newstandard.nus.org.ua/

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Жовнір О., магістрантка Педагогічного факультету

Цюняк О., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. У статті розглянуто проблему використання інтерактивних методів навчання на уроках у початкових класах.

Ключові слова: урок, інтерактивні методи навчання.

Постановка проблеми. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») звертає увагу на динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізацію та демократизацію суспільства, інтелектуалізацію праці, швидку зміну техніки і технологій в усьому світі, акцентує увагу на створенні таких умов, за яких народ України став би нацією, яка навчається. Авторитарно-дисциплінарні моделі навчання змінюються на особистісно-орієнтовані, суттєвими ознаками яких є навчання і виховання особистості на засадах індивідуалізації [3, с.22-24].

Сучасний педагог у освітньому процесі повинен намагатися вдосконалювати свою роботу, використовувати нові форми, методи, засоби, прийоми на уроках. Ілюструє думку народна мудрість: «Не навчайте дітей так, як навчали нас. Вони народилися в інший час». Тому вчитель має розглядати кожного учня як окрему особистість з її поглядами, переконаннями, почуттями».

Мета роботи – дослідити, уточнити й обґрунтувати особливості застосування інтерактивних технологій навчання на уроках у початкових класах.

Актуальність теми дослідження. Для досягнення високих ефективних результатів у процесі засвоєння знань та практичному їх використанні у сучасній школі широко впроваджуються інтерактивні методи та форми роботи з учнями молодшого шкільного віку. Інтерактивні технології в початковій школі розглядаються як такий спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, що забезпечує засвоєння ними змісту навчання й досягнення цілей навчання при розв'язанні певних проблемних завдань. Однак не усі вчителі початкових класів методично правильно застосовують їх. Ось чому, я вважаю, вибрана тема статті є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми інтерактивних методів навчання приділили увагу О. Пометун, Л. Пироженко, А. Гін, О. Ісаєва, А. Мартинець, Г. Сиротинко, Н. Суворова, Г. Токмань, С. Жила та інші.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний словник дає таке визначення: «Інтерактивне навчання (від лат. Interaction – взаємодія) – навчання, побудоване на взаємодії учнів з навчальним оточенням, навчальним середовищем, що служить сферою засвоєння знань» [2, с.48]. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Учитель та учні є рівноправними суб'єктами навчання.

Головна особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що процес учіння відбувається у спільній діяльності за схемою «учитель – учень». Така співпраця підвищує ефективність уроку. В інтерактивному навчанні змінюється взаємодія вчителя та учня: активність учителя поступається місцем активності учня, а метою вчителя стає створення умов для ініціативи школярів. Інтерактивне навчання забезпечує взаєморозуміння, взаємодію, взаємозбагачення.

Залежно, від інтерактивних технологій, визначених у працях М. Пентилюк, Т. Онукевич, Н. Солодюк, виділяють такі типи інтерактивних методів навчання:

1. Методи кооперативно-групового навчання: робота в парах, ротаційні (змінні) трійки; «Два-чотири – всі разом»; «Карусель»; робота в малих групах; «Акваріум»; «Диалог»; «Синтез думок»; «Коло ідей».
2. Кооперативно-групового навчання: Мікрофон; Броунівський рух; Мозковий штурм; Мозаїка; аналіз ситуацій; «Дерево рішень».
3. Методи ситуативного моделювання: рольова гра; інсценізація; драматизація; проведення конференцій [5, с.22-23].

Інтерактивні вправи застосовують на різних етапах уроку. На етапі мотивації навчальної діяльності та підготовки до сприймання нового матеріалу використовують такі нестандартні інтерактивні технології, як «Мозковий штурм», «Криголам», «Мікрофон», «Незакінчене речення». «Асоціативний куц». Під час засвоєння навчального матеріалу застосовують уже складніші технології: «Акваріум», «Ажурна пилка», «Ситуативне моделювання», «Прес». На підбитті всіх етапів уроку доречними є технології «Займи позицію», «Дерево рішень». На всіх етапах уроку можна використовувати групові форми роботи: робота в парах, малих групах [6, с.16].

Проаналізувавши досвід багатьох вчителів початкових класів і спираючись на власний досвід, можу сказати, що найбільш ефективними і доцільними на уроках у початкових класах такі технології: «Мікрофон», «Мозковий штурм», робота в парах, «Навчаючи – учись», «Метод ПРЕС», «Займи позицію», «Незакінчене речення».

Григор'єва О.С., вчитель початкових класів, пропонує на уроках у початкових класах використовувати ще такі пошукові методи інтерактивних технологій: 1. Аналіз художнього тексту з використанням знань з інших гуманітарних галузей – філософії, естетики, історії, мистецтвознавства, народознавства. 2. Бесіда за Сократом (учні ставлять проблемні питання і шукають шляхи їх розв'язання). 3. Ділова гра (відтворюється поведінка і робота конкретних працівників: учителя, редактора, журналіста, перекладача). 4. Мозкова атака (група ділиться на дві частини: генератори ідей і критики. Першими виступають генератори, потім – критики). 5. Саморозвиток (після виступу учень критично оцінює себе й аналізує недоліки). 6. Дискусія (висловлюються різні погляди під час обговорення складної проблеми і пошуку істини). 7. Мікродискусії (те саме, лише з мінімальною кількістю диспутантів). 8. Творча лабораторія (учасники мікрогрупи подають свої творчі здобутки: власні вірші, міні-твори, новели, сценарії). 9. Проблемний семінар (учні доходять істини, пройшовши шлях суперечок і дискусій, застосовуючи форми групової роботи). 10. Акваріум (кілька учнів з групи сидять у центрі кабінету в оточенні інших і ведуть дискусію. Кожен з тих, хто спостерігає, закріплений за кількома учасниками дискусії, уважно стежить за нею, а потім висловлює свої зауваження і коментарі) [4, с.13-14].

Висновок. Отже, особлива цінність інтерактивного навчання в тому, що учні навчаються ефективній роботі в колективі. З іншого боку, інтерактивні методи навчання є частиною особистісно-зорієнтованого навчання, оскільки сприяють соціалізації особистості, усвідомлення себе як частини колективу, своєї ролі і потенціалу. Розглянута проблема потребує подальших досліджень та розробок, адже ефективність проведеного уроку значною мірою залежить від правильного застосування тієї чи іншої інтерактивної технології вчителем на кожному з етапів. Вчитель у процесі інтерактивного навчання виступає лише як інструктор і оцінювач здобутих учнями результатів. Основну діяльність учні виконують самостійно, спираючись на власний досвід взаємодії у групах, а також на свої вміння висловлювати власну думку, аналізувати думки своїх однокласників.

1. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку. Початкова школа. 2010. №7. С. 29.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376с.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). К. : Райдуга, 2000. 62 с.
4. Коломієць Н.А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 Київ, 2009. 19 с.
5. Кондратюк О. Інноваційні технології в початковій школі. Київ, 2015. 250 с.
6. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2011. 135 с.
7. Чирвон Л.Ф. Інтерактивні методи навчання [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/hadiachosvita>

КОМП'ЮТЕР В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ

Мархевка Ю., II курс магістратура, Факультет педагогіки і психології

Чайка В., доктор педагогічних наук, професор

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Тернопіль, Україна

Анотація. Стаття присвячена висвітленню у сучасному світі проблеми інформаційних технологій, оволодіння комп'ютерною грамотністю, вмінням застосовувати знання на практиці, розв'язування завдань.

Ключові слова: комп'ютер, початкова школа, комп'ютерна грамотність, комп'ютерні засоби.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. У сучасному світі відбувається об'єктивний процес проникнення інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людства, засоби інформатизації дедалі інтенсивніше входять у навчальний процес загальноосвітньої школи. Процеси інформатизації суспільства та освіти взаємопов'язані та взаємозумовлені. Тому завдання формування психологічної готовності дитини до життя в інформаційному суспільстві має розв'язуватися, починаючи з початкової школи, що передбачає оволодіння комп'ютерною грамотністю, умінням ефективно застосовувати отримані знання на практиці як засіб, інструмент розв'язування різноманітних життєвих завдань.

Запровадження інформаційних технологій стає нагальною потребою у початковій ланці освіти. Особливо це актуально з впровадженням державного стандарту початкової загальної освіти, який ухвалено Кабінетом Міністрів України № 462 від 20.04.11 року, згідно якого з 1 вересня 2012 року учні початкових класів вивчають предмет «Сходинки до інформатики». У зв'язку з цим постають певні проблеми використання персонального комп'ютера як ефективного засобу навчання молодших школярів.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми.

У психолого-педагогічній науці накопичено значний теоретичний потенціал і практичний досвід використання комп'ютера у навчальному процесі (В. Андрущенко, Г. Балл, Н. Балик, В. Биков, І. Булах, Ю. Валькман, Р. Гуревич, А. Гуржій, А. Єршов, М. Жалдак, Ю. Жук, Ю. Машбиць, В. Монахов, Ю. Рамський, М. Смільсон, О. Співаковський, М. Угринович та ін.); виявлено особливості діяльності і спілкування в системі «педагог – учень» з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (А. Брушлинський, Т.Габай, О. Матюшкін, Ю. Машбиць та ін.). Дослідження Н. Тализіної, Ю. Машбиця, В. Рубцова присвячено психології комп'ютерного навчання. Загальнометодичні питання застосування технічних засобів і комп'ютерів у процесі навчання з метою його інтенсифікації відбиті в роботах В. Бондаренко, В. Беспалька, Б. Гершунського, Л. Прессмана, І. Романової, Є. Полат, І. Роберт. Системні підходи до вирішення завдань дидактики комп'ютерного навчання викладаються в роботах О. Околелова, А. Соловйова, А. Золотарьова. Вченими

виявлено причини, що перешкоджають широкому впровадженню комп'ютера у навчальний процес: відсутність в базовій підготовці вчителів інформаційно-комунікаційної компетентності, розуміння методичних аспектів, що дозволяють їм формувати у молодших школярів уміння і навички з використання комп'ютерних засобів в процесі оброблення числової, текстової, графічної та аудіоінформації, а також під час роботи з електронними освітніми ресурсами. Водночас багато фахівців і педагоги-практики зазначають, що існуючі в даний час навчально-методичні розробки на базі комп'ютерних засобів, у тому числі досить численні електронні освітні ресурси, незважаючи на їх високий освітній потенціал, використовуються рідко, безсистемно, переважно з метою контролю знань і формування репродуктивних навичок.

Формування мети статті. Метою статті є вивчення особливостей використання комп'ютера в початковій школі як ефективного засобу організації навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В сучасних умовах ефективним засобом навчання є інформаційно-комунікаційні технології. Поява нових програмних засобів справляє значний вплив на діяльність людини, призводить до перегляду освітньої цінності різних видів знань, вмінь та навичок, сприяє формуванню комп'ютерної грамотності. Передумовою комп'ютерної грамотності є персональний комп'ютер. Значне зменшення його розмірів та вартості, підвищення економічності, зручність у використанні, вдосконалення системи засобів програмного забезпечення, орієнтованого на розв'язування різноманітних задач, – все це призвело до масового використання комп'ютера і стало поштовхом у розповсюдженні ідей комп'ютерної грамотності.

Комп'ютер (від англ. *computer* – «обчислювач») – це електронна обчислювальна машина (ЕОМ), головним призначенням якої є передача, обробка та зберігання інформації [8, с. 16]. Використання комп'ютера та інших інформаційно-комунікаційних технологій надає такі переваги вчителю в організації навчального процесу:

- швидкий зворотній зв'язок між користувачем і засобами ІКТ, який забезпечує реалізацію обміну повідомленнями між учнем і учителем, між учнем і програмним навчальним середовищем;

- зручні засоби візуалізації навчального матеріалу (статичне і динамічне подання об'єктів, процесів, явищ, їх складових частин, графічне подання закономірностей і результатів експериментів, дослідів, розв'язків задач);

- комп'ютерне моделювання об'єктів, явищ, процесів, що вивчаються, проведення віртуальних експериментів, які неможливо провести в умовах школи, можливість швидкої зміни умов експерименту і опрацювання значної кількості результатів досліджень;

- автоматизація процесів контролю, реєстрації і аналізу результатів навчального процесу, рівнів навчальних досягнень учнів;

- можливість створення шкільної (локальна мережа) чи міжшкільної (мережа Інтернет) бази знань з окремих предметів, з комплексу шкільних предметів з можливістю доступу до даних учнів, учителів і батьків;

- забезпечення дистанційної системи консультацій та індивідуального вивчення окремих факультативних курсів [11].

У загальному можна виділити два основних напрями застосування комп'ютера в навчальному процесі – як об'єкту вивчення і засобу навчання. Перший передбачає засвоєння знань та вмінь, які дозволяють учням усвідомити можливості та наслідки використання комп'ютера при розв'язанні різноманітних задач. Другий напрям – комп'ютер як засіб навчання – спрямований на зростання ефективності навчального процесу та зменшення розриву між вимогами, що їх ставить суспільство підрастаючому поколінню, і тим, що насправді дає система освіти [10].

Дослідження показали, що при роботі з комп'ютером учні глибше засвоюють навчальний матеріал, у них підвищується інтерес до навчання, вони більш активно працюють з навчальною і довідниковою літературою. Використання комп'ютерів привчає учнів до охайності, розвиває увагу, уміння планувати свою діяльність, поділяти її на окремі етапи, приймати рішення. Перегляд відеозображень, комп'ютерної графіки, прослуховування музичного супроводу знімають напругу, сприяють естетичному сприйняттю навчального матеріалу. Застосування комп'ютера дозволяє і вчителю, і учневі контролювати хід засвоєння нового навчального матеріалу, формування необхідних умінь. У учнів розвиваються навички самоконтролю, спільної (групової) роботи, своєчасно визначати помилки, усунути їх і навіть попереджувати їх появу.

Оволодіння комп'ютером значно розширює можливості школярів у пізнанні, робить для них доступним багато з того, що нині доступно для спеціалістів вищої кваліфікації. По суті, йдеться про новий спосіб пізнання. Комп'ютер забезпечує доступ учнів до різноманітних знань, причому ніякі традиційні довідники не спроможні з ним зрівнятися, і не лише тому, що учень може знайти потрібні знання скоріше. Комп'ютер, опосередковуючи діяльність учнів, вносить в неї суттєві зміни [12].

Цілі оволодіння комп'ютером включають як формування знань, вмінь та навичок, так і розкриття можливостей комп'ютера та його впливу на суспільство в цілому і на самого учня. Найважливішим компонентом комп'ютерної грамотності є формування вмінь практично його використовувати при розв'язанні різних навчальних і трудових задач. Комп'ютерна грамотність – це не додаток до системи знань, умінь та навичок, що формуються в школі. Вона входить у систему інтелектуальних досягнень учня, його знань. Ці знання виступають уже як засіб засвоєння всіх навчальних предметів, що забезпечують загальноосвітню, політехнічну та професійну підготовку школярів [3].

Щоб забезпечити оволодіння учнями комп'ютером, необхідно вирішити ряд психолого-педагогічних завдань, а саме, уточнити цілі комп'ютерного всеобучу, визначити компоненти комп'ютерної грамотності й уточнити зміст навчання, розробити ефективні методи навчання, дослідити умови, що сприяють позитивному ставленню учнів до оволодіння комп'ютерною грамотністю.

У ході вивчення курсу інформатики передбачено кілька напрямів навчальної та розвивальної діяльності школярів [1].

Перший напрям – пізнавальний. Учні повинні засвоїти відомості про призначення комп'ютера, про можливості його використання, про його складові, основні принципи його роботи. Значна увага приділяється обговоренню питань застосування сучасних комп'ютерів. Важливою складовою цього напрямку є ознайомлення учнів з інформаційними процесами в навколишньому світі, у навчальній діяльності.

Другий напрям – прикладний. Учні повинні набути навички роботи з мишею і клавіатурою, пошуку та запуску потрібних програм, підготовки та редагування текстів у текстовому редакторі, створення малюнків у графічному редакторі, пошуку і використання інформації в Інтернеті та ін..

Третій напрям – алгоритмічний. Діти повинні розуміти суть поняття алгоритму, навчитися розрізняти основні алгоритмічні структури, вміти складати і записувати найпростіші алгоритми для виконавців, відшукувати та застосовувати алгоритми у своїй практичній та навчальній діяльності.

Четвертий напрям – розвивальний. На цих уроках учні розвивають свої творчі здібності та логічне мислення шляхом виконання різноманітних творчих завдань, як у процесі роботи з прикладними розвивальними програмами (конструктори, кросворди, логічні ігри), так і на теоретичній частині уроку.

П'ятий напрям – закріплення, корекція і пропедевтика знань, умінь і навичок з основних шкільних предметів. Це завдання реалізується шляхом роботи з різноманітними навчальними, навчально-контролюючими та пропедевтичними програмами.

При оцінці перспектив застосування комп'ютера у навчанні необхідно розрізняти реальні і потенційні його можливості. Переважна більшість навчальних систем побудована з якимсь порушенням психолого-педагогічних вимог. Зараз питання ставиться про те, коли, де і як більш доцільно застосовувати комп'ютер, в альтернативу: що краще – вчитель чи комп'ютер – замінила інша альтернатива – вчитель або вчитель і комп'ютер. При визначенні місця комп'ютера в навчальному процесі постає і питання про те, які функції вчителя доцільно передати комп'ютеру [7].

Встановлено, що комп'ютер – це універсальний засіб навчання, який з успіхом можна використати при вивченні будь-яких навчальних предметів, у тому числі і гуманітарних. Проте учителям слід знати і враховувати можливі негативні наслідки використання комп'ютерних технологій у навчанні:

- збіднення мови, зумовлене частими однотипними відповідями, які використовуються в машинних варіантах навчання;
- недостатність часу, який відводиться на формування навичок рукописного письма, розвиток дрібних м'язів руки;
- можливий відхід від спілкування з іншими дітьми, відсторонення, намагання обмежити коло спілкування на перевагу гри з комп'ютером;

- при використанні комп'ютерів (точніше, складанні комп'ютерних навчальних програм) не можна передбачити всіх нюансів складного процесу учіння і відтак комп'ютер не зможе повною мірою замінити вчителя [10].

Тому вчитель обов'язково повинен у заходах уроку передбачати компенсацію негативних наслідків: забезпечити виконання вправ на розвиток усного мовлення, навичок письма, активної роботи в парах і малих групах, здійснення обов'язкового педагогічного контролю за виконанням учнями вправ на комп'ютері з наступним аналізом їх діяльності.

Використання комп'ютера у навчально-виховному процесі початкової школи повинно бути підпорядковано як основній меті навчання, так і конкретним завданням, які вирішує вчитель у ході навчального заняття. При цьому повинні бути враховані фактори і умови, які впливають на навчальний процес, забезпечено дотримання санітарно-гігієнічних умов та техніки безпеки. Власне кажучи, перед освітою стоїть важливе завдання: навчитися правильно, оптимально і нешкідливо застосовувати комп'ютер у навчанні молодших школярів. Організація навчального процесу в початковій школі, перш за все, повинна сприяти активізації пізнавальної сфери учнів, успішному засвоєнню навчального матеріалу і сприяти психічному розвитку дитини. Тобто застосування комп'ютера на уроках має бути максимально обережним. Плануючи урок у початковій школі, учитель повинен ретельно продумати мету, місце і спосіб використання комп'ютер.

Застосування різних комп'ютерних засобів у навчанні дітей молодшого шкільного віку має значний ефект. Але, захоплюючись творчим процесом, учителі часто забувають про психофізіологічні особливості дитини. Адже період з 6 до 10 років прийнято характеризувати як один з криз розвитку, коли відбуваються глибокі різноманітні зміни в протіканні фізіологічних і психофізіологічних процесів. Молодший шкільний вік особливо сприятливий до цілеспрямованих педагогічних впливів, це час значних змін у психіці дитини. Але треба враховувати, що на цьому етапі дитина потрапляє в нову для неї соціальну ситуацію, часто відчуває інтенсивне розумове, фізичне, емоційне напруження, що створює передумови для перевантажень і розвитку психосоматичних порушень [12]. Тому дуже важливо організувати процес навчання відповідно особливостям розвитку дитини, що визначають її функціональні можливості.

В умовах роботи з комп'ютером важливого значення набуває вміння планувати свої дії, передбачати їх результат. Значно ускладнюється процес діяльності: школярі починають усвідомлювати результати своїх дій, коли вони натискають кнопки клавіатури, використовують мишу, і одночасно спостерігають за зображеннями на екрані. Формується новий зв'язок між діями дитини і їх результатом. Заняття треба будувати так, щоб поступово переводити увагу дитини з результату виконаних дій на спосіб одержання цього результату, тобто від практичних дій до навчальних. Саме цей момент надає потужний вплив на загальний психічний розвиток дітей. Надмірна перевага, яка надається застосуванню електронних засобів навчального призначення у молодшому віці, може призвести до переобтяження формально-логічної сфери мислення, на шкоду розвитку понятійного. Це говорить на користь того, що в молодшому шкільному віці поряд з дидактичними методами навчання необхідно використовувати й ігрові. Це сприяє більш ефективному розвитку дітей і засвоєнню знань, допомагає уникнути негативних наслідків. Саме завдяки присутності ігрового елемента комп'ютерно орієнтовані засоби навчального призначення стають такими корисними у навчанні. Очевидно, що всі позитивні аспекти інформатизації початкової школи не можуть бути виправдані в тому випадку, якщо формування і підвищення інформаційної культури молодших школярів супроводжується погіршенням їх здоров'я.

Одним із потужних важелів виховання працьовитості, бажання і вміння вчитися є створення умов, що забезпечують дитині успіх у навчальній роботі, відчуття радості на шляху просування від незнання до знання, від невміння до уміння. Завдання вчителя – організувати навчальний процес так, щоб дитина відчувала задоволення від самого процесу навчання. Способом забезпечення психологічного комфорту дитини у використанні комп'ютерних технологій є відповідно організоване комп'ютерно-ігрове середовище, спроектоване і сплановане згідно із системою ергономічних вимог. Якщо під час занять на комп'ютері не будуть реалізовані вимоги щодо обладнання приміщення, тривалості роботи за комп'ютером, кількості учнів у класі, це може зашкодити психічному і фізичному здоров'ю дітей. Педагогу важливо враховувати не тільки педагогічний результат, але й якою ціною цей результат дитині дістається. Недопустимо досягати результат надто високою напругою функціональних систем, перевтомою, це призведе до зворотного – зниження продуктивності, виникнення відхилень в стані здоров'я.

Формування комп'ютерно орієнтованого середовища в початковій школі відбувається в процесі становлення, впровадження програмних засобів, що часто проводиться стихійно, без належного науково-методичного обґрунтування, тому визначені дидактичні умови сприятимуть заповненню деяких прогалів у цьому питанні, формуванню виваженого ставлення до добору і використання засобів інформаційних технологій з метою зменшення їх негативного впливу на здоров'я дітей.

Перше, з чого слід починати профілактичну роботу зі збереження здоров'я молодших школярів – це організація робочого місця. В разі проведення уроків із застосуванням комп'ютера в кабінеті інформатики вся відповідальність за ергономіку лежить на завідуючому кабінетом. Якщо ж комп'ютер встановлюється в навчальному кабінеті, де постійно займаються молодші школярі, то вчитель початкових класів повинен знати і дотримуватися вимог, що пред'являються сучасними санітарними правилами і нормами.

Друге – необхідно забезпечити формування в учителя навичок методичного підходу до відбору і використання ІКТ технологій для досягнення педагогічно значимого результату, підвищення ефективності навчально-виховного процесу і поліпшення його якості. Особливий акцент слід зробити на здатності об'єктивно оцінювати основні педагогічні властивості електронних освітніх продуктів і доцільність їх використання. Важливо враховувати вікові особливості молодших школярів, що виявляється в застосуванні різноманітних ілюстрацій, ігрових ситуацій, порційного алгоритмічного пред'явлення інформації. Комп'ютерні ігрові і навчальні програми для молодших школярів повинні мати, перш за все, розвивальний характер, бути близькі інтересам дитини, реалізовувати її прагнення до експериментування, творчості. Досягнення цих цілей практично неможливо без урахування специфіки діяльності дітей, їх ігрових інтересів. Педагогам необхідно підвищувати рівень компетентності у цьому напрямку.

Формування здоров'язбережувального середовища школи в процесі навчання з використанням комп'ютерних засобів дозволяє не тільки окреслити коло проблем, що виникають при цьому, а й виробити загальні і конкретні рекомендації і технологічні кроки, якими на практиці могли б скористатися педагоги й адміністрація шкіл. Багатьох проблем у цій галузі вдалося б уникнути, якби кожен учитель організував процес навчання з використанням комп'ютерних засобів не на свій розсуд, а працював у чітко визначених рамках системи здоров'язбережувального середовища школи.

Успіх роботи педагогів значною мірою залежить від налагодження співпраці з батьками учнів. Особливу увагу слід приділити роз'яснювальній роботі з батьками, інформуванню батьків молодших школярів про заходи профілактики порушень здоров'я, про організацію робочого місця учня, обмеження перебування перед екраном не тільки комп'ютера, але і телевізора, надавати поради батькам щодо безпечного використання комп'ютера в домашніх умовах. Не можна дозволяти дітям молодшого шкільного віку безконтрольно проводити час за комп'ютерними іграми, годинами дивитись телевізор. Захоплення подібними іграми спричиняє негативні впливи. Стан емоційної напруги, стресу, у якому перебуває гравець на комп'ютері, не знаходить розрядки у фізичній активності, наростає стан стомлення і пониження уваги. Це пов'язане з тим, що комп'ютерні ігри розраховані в основному на швидкість реакції, це перенавантажує нервову систему. Слід кожен батьківський збори починати з розмови про те, що охорона і зміцнення здоров'я дитини в усіх його аспектах – обов'язок оточуючих дорослих.

Висновки. Отже, використання комп'ютера у навчальному процесі початкових класів має широкий спектр – від використання як засобу, що дозволяє вчителю впливати на організацію педагогічної праці, використовуючи у підготовці до проведення уроків, до використання комп'ютера у навчанні самими учнями, що дозволяє під час опанування роботи з комп'ютером вправлятися у вивченні низки навчальних предметів з використанням комп'ютерних програм. Щоб застосування комп'ютерних засобів у навчанні в початковій школі не завдало шкоди здоров'ю молодших школярів, вчитель початкових класів має виконувати санітарні вимоги організації робочого місця в кабінеті, контролювати час перебування дитини за комп'ютером під час уроку, протягом навчального дня, організувати фізкультхвилинки і психологічні паузи на кожному уроці, проводити бесіди з учнями з метою формування уявлень про безпечне користування комп'ютером як джерелом інформації; роз'яснювати батькам школярів суть здоров'язбережувальних дій, які дозволять послабити негативний вплив комп'ютера на здоров'я дітей; використовувати в освітньому процесі електронні навчальні ресурси, що відповідають не тільки стандартам, дидактичним принципам відбору змісту, а й ергономічним законам сприйняття інформації.

1. Бешенков С.А. Гуманитарная информатика в начальном обучении / С.А. Бешенков // Информатика и образование. – 2010. – №4. – С. 62–65.
2. Витухновская М. Проектирование технологии подготовки к обучению младших школьников с использованием компьютера / М. Витухновская // Информатика и образование. – 2014. – №8. – С. 18–19.
3. Гунько С.О. Формування знань про інформаційні технології у майбутніх вчителів початкових класів / С.О. Гунько. – К. : Освіта, 2009. – 124 с.
4. Дебердеева С. Развитие интеллектуальных и творческих сил младших школьников на уроках информатики / С. Дебердеева // Информатика и образование. – 2013. – №10. – С. 80–87.
5. Жук Ю. Деякі психолого–педагогічні проблеми використання засобів нових інформаційних технологій у навчальному процесі / Ю. Жук // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2016. – № 4. – С. 7–10.
6. Кивлюк О.П. Деякі психолого–педагогічні питання вивчення інформатики в молодших класах / О.П. Кивлюк // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – №2. – С. 38–42.
7. Листрова Л. Чему учить на уроках информатики / Л. Листрова // Комп'ютер в школі. – 2015. – №5. – С. 17–19.
8. Ломаковська Г.В. Комп'ютер у початковій школі / Г.В. Ломаковська // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2004. – №2. – С. 16–17.
9. Морзе Н.В. Методика вивчення принципів функціонування комп'ютера / Морзе Н.В., Козачук О.В. // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – № 3. – С. 11–15.
10. Первин Ю.А. Информатизация начальной школы: от концепции к содержанию / Ю.А. Первин // Информатика и образование. – 2013. – №11. – С. 84–89.
11. Ривкінд Ф.М. Комп'ютерно–інтегровані уроки в початковій школі / Ф.М. Ривкінд // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – №3. – С. 31–32.
12. Сільчук І.В. Організаційно–методичні форми використання комп'ютера у початкових класах / І.В. Сільчук // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. – №3. – С. 38–39.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Лесюк У., магістрант 1 курсу спеціальності «Початкова освіта»

Кліиченко О. І. кандидат педагогічних наук, доцент

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Стаття присвячена питанню розгляду проблеми диференціації навчального процесу в початковій школі. Визначені основні види диференціації, які можна використовувати на уроках.

Ключові слова: диференціація, диференційоване навчання, школа, молодший школяр.

Постановка проблеми дослідження. Вивчення та аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури показує, що сучасна концепція середньої освіти спрямовується на забезпечення всебічного розвитку особистості, рішуче відмовляється від традиційних способів отримання знань, забезпечуючи різноманіття технологій навчання та здобуття освіти залежно від можливостей та інтересів учнів. Чи не з найдавніших часів зацікавленість суспільства у створенні оптимальних умов для виявлення задатків і максимального розвитку здібностей дітей, розквіту їх індивідуальності з урахуванням вікових особливостей, призводить до необхідності застосування диференційованого навчання.

Загальноосвітня школа сьогодні не в змозі добре навчити усіх школярів. Недоліки у навчально-виховному процесі виявляються вже в початкових класах – виникають прогалини в знаннях молодших школярів, які практично неможливо ліквідувати в середній ланці. І як наслідок, учні втрачають інтерес до навчання, почувають себе в школі вкрай незатишно. Уникнути цього дозволить масове впровадження і активна реалізація технології диференційованого навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засади диференційованого навчання розкрито в роботах Ж.Ж. Руссо, М.Монтессорі, Й. Зіккенгера, К.Д. Ушинського, Ю.З. Гільбуха, М.П. Гузика, С.П. Логачевської та ін.

Великий внесок у творчу розробку питання внутрішнього диференціювання зробив український педагог К.Д.Ушинський, який вказував на необхідність працювати на уроці з учнями різного рівня знань. Він писав: "Такий поділ класу на групи, із яких одна сильніша

другої, не тільки не шкідливий, але навіть корисний, якщо наставник вміє працювати з однією групою сам, даючи іншим корисні самостійні вправи".

Думку про необхідність диференційованого підходу до навчальної діяльності школярів не раз висловлював у своїх працях В.О.Сухомлинський: "До кожного учня треба підійти, побачити його труднощі, кожному необхідно дати тільки для нього призначене завдання".

Продовження цих думок є і в працях сучасних відомих науковців, зокрема, О.Я.Савченко «Сучасний урок у початкових класах». У посібнику відзначається, що одним із шляхів забезпечення результатів у системі уроків є і диференційований підхід.

Метою статті є обґрунтування аспектів диференціації навчання уроків початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Диференціація навчання розуміється як урахування індивідуальних особливостей учнів у формі, коли вони групуються на основі будь-яких індивідуальних особливостей для окремого (диференційованого) навчання. Для ефективності диференціації навчання необхідно врахувати не лише індивідуальні відмінності тих, кого навчають, але і тих, хто навчає, пам'ятаючи про те, що навчання — це процес двобічний, що передбачає обов'язкову взаємодію, а значить, і взаємовплив суб'єктів, які беруть у ньому участь. Диференційовані підгрупи створюються на основі індивідуальних відмінностей — особливостей мотивації, уваги, сприймання, мислення, особливостей навчальної діяльності тощо. Не слід забувати, що такі групи можуть існувати як формально (різномірні класи), так і лише у свідомості вчителя (гетерогенні класи) [2; 15].

У початковій школі створити такі групи (особливо другий їх варіант) легко, оскільки вчитель початкової школи проводить зі своїми дітьми значно більше часу, ніж вчителі або класний керівник старших класів, а отже, краще знає особливості їх сприймання, мислення тощо. Ось чому диференціації навчання в початковій школі слід приділяти багато уваги.

Які ж форми диференціації навчання можна застосовувати в початковій школі?

Зрозуміло, що в індивідуально-зорієнтованому навчанні мають змінюватися насамперед методи і форми організації пізнавальної праці, тобто процесуальна (технологічна) сторона процесу. Теоретики запропонували такі форми навчальної діяльності: фронтальна форма індивідуального характеру; фронтальна форма колективного характеру; групова форма колективного характеру; диференційовано-групова форма; індивідуальна; парна. В основі цієї диференціації потрібний критерій: кількість учнів, охоплених навчанням, характер спілкування (комунікації), що здійснюється при цьому, а також характер керуючих впливів [4; 108].

Розглянемо виділені різновиди.

Фронтальна форма індивідуального характеру розрахована на учнів з однаковим рівнем підготовки. Усі працюють в однаковому темпі. Усім викладається навчальний матеріал одного й того ж обсягу, але кожний сприймає і засвоює його у відповідності з своїми можливостями, обумовленими індивідуальними особливостями. Учителеві важливо враховувати ці особливості при сприйманні і засвоєнні навчального матеріалу. Ця форма навчальної діяльності не є колективною, бо кожен фактично опановує знання індивідуально.

Фронтальна форма колективного характеру — це така, коли учні оволодівають однаковим навчальним матеріалом, надаючи при цьому один одному безпосередню чи опосередковану підтримку у просуванні до кінцевої мети. Основними ознаками колективної форми є: єдність мети і діяльності; єдність оціночних суджень; єдність переживань; співробітництво між учнем та учителем. Фронтальна форма ефективна, коли навчальний матеріал містить проблему і вимагає її колективного обговорення та прийняття спільного рішення.

Групова форма колективного характеру передбачає взаємодію, співробітництво при розв'язанні проблем. На практичних заняттях ця форма дозволяє застосовувати елементи раціоналізації, використовувати різнотипові завдання для диференційованих підгруп.

Диференційована групова робота передбачає організацію навчальної діяльності у різних групах з урахуванням реальних навчальних можливостей учнів, індивідуальних особливостей пізнавальної діяльності. Завдання відрізняються не обсягом, а типом конструкції. У кожній підгрупі учнів, що працює над виконанням певного завдання, формується власний темпоритм роботи. Може бути організована на лабораторних та індивідуальних заняттях.

Індивідуальна (індивідуалізована) форма — це відносно самостійне виконання навчальних завдань. Вчитель розробляє і використовує систему завдань різної складності для диференційованого виконання. Взаємодія між учнями при цьому відсутня.

Різновидом цієї форми є індивідуально-групова, що дозволяє коригувати навчальну

діяльність окремих учнів, не знижуючи темпу роботи всієї групи. Цей різновид найбільше придатний для полярних підгруп — слабких та обдарованих учнів.

Парна форма — це спільна робота двох учнів, які мають різний рівень реальних навчальних можливостей та підготовки, але працюють над виконанням однакового навчального завдання. Це, по суті, випробувана схема взаємного навчання. Короткотермінова співпраця ефективна при організації пар змінного складу і доцільна при інструктажах, перевірці знань, виробленні умінь, навичок. Вважається, що ніхто при роботі в парах нічого не втрачає. Сильніший — закріплює і зміцнює знання, навчаючи слабшого, останній завдяки наявності персонального наставника краще і швидше засвоює навчальний матеріал. Але це спірне положення, що в умовах конкурентного ринкового середовища є швидше побажанням, ніж практичною справою [3; 225].

Учитель має пам'ятати, що до кожної дитини в класі треба виявляти чуйність, щирість, не виділяти надмірною увагою обдарованих і не принижувати моралізаторством слабших. Правильно організована робота допоможе кожному учневі відчувати себе здібним. Потрібним, цікавим для вчителя і своїх товаришів. Саме це — надійний стимул для подальшої навчальної роботи учнів із захопленням, з відчуттям власної гідності.

Висновок. Диференціація передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного учня в умовах групування дітей в межах одного класу. Кожен учень прагне досягти мети своїми зусиллями. Клас працює як одне ціле, і в той самий час кожен іде своєю стежиною. За такої форми є можливість підійти до найслабкіших, спокійно працювати з ними безпосередньо на уроці і, водночас, розвивати здібності сильних учнів. Адже ефективність уроку — це не кращі відповіді окремих учнів, а хороші знання всіх.

Враховуючи те, що рівень готовності учнів до навчальної діяльності різний, необхідно конструювати диференційовані завдання для школярів з різними навчальними можливостями. Такі завдання мають поєднувати навчальний процес усього класу з допомогою учням, які повільніше сприймають матеріал, і постійним удосконаленням сильніших учнів. Отже, основне призначення диференційованих завдань — забезпечити для кожного учня оптимальний характер пізнавальної діяльності у процесі навчальної роботи. Потрібна неоднакова кількість вправ і різнобічна допомога, щоб підвищити рівень засвоєння програми кожним учнем, бо темпи просування є дуже важливою характеристикою індивідуальних особливостей.

Отже, для успішного впровадження диференційованого навчання слід враховувати багато чинників, серед яких провідними мають бути не «всі так роблять», а психолого-педагогічна характеристика дітей, особливості їх мислення, сприймання, рівень розвитку, особистісні якості.

1. Дубинчук О.С. Диференційоване навчання: сподівання, реалії, проблеми // Початкова школа. — 1994. — № 12. — С. 10-14.
2. Шулик В.І. Педагогічний аспект диференційованого підходу до учнів у навчальному процесі: Навч.-метод. посібник / Ін-т змісту і методів навчання. — К., 1997. — 51 с.
3. Логачевська С.П. Диференціація у звичайному класі: Посібник для вчителя / [Ред. Василенко М.]. - К.: Заповіт, 1998. — 335 с.
4. Галузинський В., Євтух М. Диференційований та індивідуальний підходи у навчанні і вихованні учнів // Галузинський В., Євтух М. Педагогіка: теорія та історія. — К., 1995. — С. 106-119.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Панікарова Є., магістрант, факультет фізичної культури

Бабюк С., кандидат педагогічних наук, доцент

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті розглядається проблема виховання здорового способу життя дітей. Пропонуються шляхи удосконалення методів роботи з означеної проблеми у практиці роботи.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, цінності, мотивація, методи навчання та виховання.

Комплексне розуміння здорового способу життя передбачає, що даний феномен може гармонійно формуватися в умовах спеціально організованої педагогічної діяльності [7, с. 36]. Здоровий спосіб життя розглядається нами як система ціннісно-змістових установок, знань, мотиваційно-вольового досвіду особистості, яка безперервно трансформується, та практична

діяльність суб'єкта, спрямована на збереження та розвиток здоров'я в процесі адаптації до змінних умов життєдіяльності у відповідності з віковим розвитком.

Вивчення стану проблеми формування здорового способу життя у педагогічній науці свідчить, що значна кількість сучасних наукових досліджень присвячена формуванню здорового способу життя шляхом фізичного удосконалення (О. Д. Дубогай, М. Д. Зубалій, І. І. Петренко, Н. М. Хоменко та ін.). Напрями валеологічної обізнаності відображено у працях Т. Є. Бойченко, Л. П. Сущенко, С. О. Юрочкиної та ін. Формування ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя досліджували В. М. Оржеховська, Г. І. Власюк, С. В. Лапасенко та ін.

Проте на сучасному етапі в Україні ще немає науково обґрунтованих методичних рекомендацій для вчителів початкової школи, що й зумовило вибір теми статті.

Основною формою роботи з формування здорового способу життя у початковій школі нами визначено урок, оскільки саме на уроках відбувається активізація пізнавальної діяльності дітей. На уроках пропонуємо використовувати різні методи та прийоми, які мають на меті зацікавити дітей змістом навчання та сприяють активізації їх пізнавальної активності.

Важливим методом формування здорового способу життя є практичні методи (спостереження, вправи, вирішення проблемних ситуацій, творчі завдання, досліди, ігри тощо). Для завдань та ігор використовуються ситуації з життя дітей, художніх творів, кінофільмів, пропонується використовувати усі можливі варіанти розв'язання чи виходу із ситуації. Це дає змогу дітям бути активними та свідомими учасниками процесу формування здорового способу життя, сформувати ціннісне ставлення до здоров'я, спонукає до формулювання та засвоєння правил поведінки для збереження здоров'я.

Основним практичним методом у формуванні звичок здорового способу життя є вправляння, який базується на багаторазовому повторенні оздоровчих дій. В Енциклопедичному словнику „звичка” визначається як спосіб поведінки, який склався, здійснення якого в певній ситуації набуває для індивіда характер потреби. Звички – це продукт спрямованого формування, які можуть перерости в стійкі риси характеру [5, с. 215]. Для формування звичок необхідно, перш за все, правильне формування дії. При оволодінні певним видом діяльності важливо розповісти дитині про значення виконуваної дії та про всі умови, які визначають правильність її виконання. Це сприяє формуванню загальних пізнавальних установок та дає можливість виконувати дію відразу без суттєвих помилок та без особливих труднощів. Якщо при цьому дитину похвалять, то у неї виникає переживання успіху, досягнутої мети. Це різко змінює ставлення молодшого школяра до виконуваної дії: вона стає для дитини цікавою, виникає тенденція до повторення приємного заняття [6, с. 68]. Звички є основою характеру, коли вони формуються в єдності з моральними переконаннями та духовними інтересами. При такому поєднанні значення звичок зростає ще й тому, що кожна нова звичка призводить до виникнення нової потреби дитини, в нашому випадку – потреби бути здоровим.

Наступним методом формування здорового способу життя є словесні методи (бесіди, читання художньої літератури, обговорення, пояснення, складання розповідей тощо). Бесіди (фронтальні, групові, індивідуальні) – це ефективний метод профілактичної роботи. Бесіди сприяють набуттю та поглибленню знань про здоров'я та здоровий спосіб життя, про моральні та соціальні норми здорового життя. Читання є необхідним методом навчання, але в чистому виді не дає належного ефекту засвоєння навчального матеріалу. Тому читання поєднують з іншими методами. Метод обговорення теми чи ситуації із життя, книги, кінофільму надає дітям можливість обмінюватися думками та враженнями.

Великого значення у роботі мають наочні методи (демонстрація, замальовки, відеозаписи тощо). Метод демонстрації розрахований на усі способи сприйняття, тому він повинен бути присутнім майже на кожному уроці.

Важливою умовою забезпечення ефективності проведення різноманітних форм навчальних занять є створення відповідного валеологічного розвивального середовища. Це передбачає дотримання усіх гігієнічних норм в доборі меблів, обладнання, світлового та температурного режимів, вибору найбільш доцільних форм організації уроків, умов для систематичного загартовування, психологічного комфорту, естетичне оформлення форм передачі інформації, обладнання куточка здоров'я, створення спеціальної бібліотеки.

Отже, процес формування здорового способу молодших школярів має свої особливості. Він вимагає об'єднання зусиль початкової школи, сім'ї та громадськості, створення системи у роботі, єдності вимог, достатнього інформаційного забезпечення.

2. Волкова С. С. Азбука здоров'я в початковій школі / С. С. Волкова // I Всеукр. наук.-практ. конф. «Здоров'я і освіта» – Львів, 1993. – Ч. I. – С. 66–68.
3. Горашук В. Здоров'я учнів. Від чого воно залежить? / В. Горашук // Рідна школа. – 1997. – № 3–4. – С. 55–56.
4. Денисенко Н.Ф. На варті здоров'я малюків : зб. наук.-метод. матер. / Н. Ф. Денисенко. – Запоріжжя : ЛПДС ЛТД, 1997. – 82 с.
5. Российская педагогическая энциклопедия : в 2-х томах. – Москва : БРЭ, 1993, 1999. – Т. II – С. 256-257.
6. Рубинштейн С. Л. О воспитании привычек у детей. / С. Л. Рубинштейн. – Москва : Педагогика, 1996. – 150 с.
7. Формування здорового способу життя молоді : проблеми і перспективи / О. Яременко, О. Балакірева, О. Вакулєнко та ін. – Київ : Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 207 с.

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У 1 КЛАСІ

Пиріг В., магістранта 1 курсу Педагогічного факультету
Довгий О.Я., кандидат фізико-математичних наук, доцент
 ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
 м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. У статті розглядаються інтегровані уроки у початковій школі як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Інтеграція – це глибоке взаємопроникнення, злиття, наскільки це можливо, в одному навчальному матеріалі узагальнених знань у тій чи іншій галузі. Інтегровані уроки дають учневі досить широке і яскраве уявлення про світ, в якому він живе, про взаємозв'язок явищ і предметів, про взаємодопомогу, про існування різноманітного світу матеріальної та художньої культури.

Під інтеграцією предметів слід розуміти процес і результат взаємодії окремих навчальних дисциплін, які сприяють удосконаленню навчально-виховного процесу.

Ключові слова: інтегрований урок, інтеграція навчання, навчально-пізнавальна діяльність.

Актуальність теми. Навчання молодших школярів має бути цікавим, радісним, але водночас воно повинно забезпечувати глибоке засвоєння навчального матеріалу.

У процесі навчання математики слід розв'язувати завдання формування таких рис особистості, як працьовитість, акуратність, сприяти розвитку волі, уваги, уяви учнів, стимулювати розвиток інтересу до математики, потрібно формувати у дітей уміння вчитися і опрацьовувати новий матеріал, прищепити навички самостійної роботи, а також практичні вміння і навички, які необхідні в житті. Учні повинні засвоїти не тільки математичні знання, але й володіти прийомами і методами розв'язування задач, набути вмінь користуватися вимірними, обчислювальними, креслярськими, технічними приладами, самостійно працювати і допомагати іншим, а цю проблему найефективніше можна розв'язати шляхом використання *технологій інтегрованого навчання*.

Саме тому проблема оптимізації вивчення математики в початкових класах досліджується багатьма вченими різних галузей психолого-педагогічних наук. Однією з **актуальних проблем** цих досліджень є відшукання способів та шляхів удосконалення організації навчально-пізнавальної діяльності учнів у 1 класі шляхом інтеграції навчальних предметів.

Мета дослідження: довести ефективність використання інтегрованих уроків на уроках математики; розкрити роль і місце інтегрованого навчання, особливості використання різних видів інтеграції у навчальному процесі.

Важливою передумовою успішного навчання молодших школярів є зацікавленість. Взагалі, проблема зацікавленості – це проблема всієї педагогіки. Основним методом навчання молодших школярів є практичний метод, який дає змогу дітям глибше усвідомити навчальний матеріал.

Зміни, що відбуваються у суспільстві, потребують нового підходу у роботі вчителів початкової школи. Однак творчість вчителів часто не відповідає тим стандартам, які виробила на сьогоднішній день педагогіка і методика початкового навчання.

Цікавим засобом реалізації поставлених завдань у теорії і практиці навчання і виховання є, зокрема, **інтегровані уроки**. Вони відрізняються від звичайних тим, що не вкладаються у рамки вимог, вироблених і сформульованих дидактикою, на яких учитель не дотримується чітких етапів структурування уроку, традиційних методів і прийомів роботи.

Але результативність навчально-пізнавальної діяльності виправдовує усі старання і працю педагога, адже інтегрований урок максимально стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів, навчання стає спрямованим на розвиток і підвищення якості знань з чергуванням методів навчання, що знижує втому учнів, підвищує їх інтерес до навчання.

Ідея інтегрованого навчання нині надзвичайно актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентноздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягати тієї чи іншої життєвої цілі.

Зміни, що відбуваються у структурі і злитті наук проєктуються на шкільні навчальні плани і предметні програми. Деякі з них знаходять відображення у підручниках та навчальних посібниках, визначаються тенденції оновлення змісту і процесу навчання у школі. При цьому незмінним залишається орієнтація освітнього процесу на предметну систему навчання. Але у цьому є як позитивні, так і негативні моменти.

В умовах розробки нових навчальних планів і програм, підготовки підручників і їх методичного забезпечення проблема узгодженості між шкільними предметами стає особливо актуальною. Вона завжди цікавила педагогів, навіть ще в далекому минулому (Я.Коменський, Д.Локк, А.Дістервег, І.Гербарт та ін.).

Інтеграція – явище не нове й у вітчизняній школі. Ще К.Ушинському інтеграцією письма і читання вдалося створити **аналітико-синтетичний метод навчання грамоти**. У 60-х роках В.О.Сухомлинський проводив „Уроки мислення в природі” [6]. Це один із найбільш вдалих прикладів інтеграції різних видів діяльності, об’єднаних однією метою.

Прикладом прагнення передових вітчизняних педагогів та методистів до встановлення тісних зв’язків між навчальними предметами у школі можуть слугувати **комплексна система навчання і метод проєктів** 20-30-х років минулого століття. Математику як окремий навчальний предмет тоді не вивчали (це стосувалось й інших предметів), а розглядали спеціальні інтегровані теми, в процесі вивчення яких учні отримували нові знання і закріплювали попередні. Пропонувалось різнобічне вивчення життєвих ситуацій. Проблема міжпредметних зв’язків у ті роки розв’язувалась так: усі навчальні теми програми з різних дисциплін скоординували, узгодили й об’єднали, вилучили „чисту математику”, подбали про застосовність усіх знань на практиці. Але вирішення проблеми у такий спосіб не виправдало надій, що на них покладались. З’ясувалось, що отримувані учнями знання були не системні, надто примітивні й не забезпечували глибокого оволодіння основами наук, зокрема і математики.

Після невдалої реалізації комплексних програм у шкільній освіті відбувся значний ухил у інший бік. Навчальні предмети, а серед них і математика, стали занадто формалізованими.

Радикальні зміни, що відбулися в українському суспільстві, спричинені ними гуманістичні і демократичні зрушення у світогляді, ідеології, науці та культурі потребують формування та впровадження нової філософії освіти. З 1992 року в Україні починається розробка національних програм і підручників з усіх навчальних дисциплін. З’являються наукові дослідження з проблем інтегрованого навчання (Бевз В. [1], Безрук Г. [2], Бех І., Вашуленко М., Бібік Н., Кочина Л., Волкова І. [4], Савченко О. [5] та інші).

Одним із різновидів інноваційної роботи в школі є інтегрований урок, який включає одночасне опрацювання різних предметних напрямків. Досвід проведення таких уроків переконує в тому, що вони вносять у звичайний хід шкільного життя новизну, зменшують перевантаження дітей, сприяють вихованню інтересу до предметів і до навчання взагалі.

Добре спланований інтегрований урок повинен містити в собі чіткі, реалістичні, досяжні цілі та завдання, цікаві для дітей матеріали, відповідати різним здібностям, інтересам, досвіду дітей, а також має забезпечувати колективну роботу учнів, спільні ігри.

Етапи планування інтегрованого уроку можуть бути такими:

1. Вибір теми;
2. Осмислення змісту навчального процесу;
3. Постановка мети;
4. Ознайомлення з предметом;
5. Підбір матеріалу для розкриття теми;
6. Робота з дітьми;
7. Визначення способу перевірки розуміння дітьми викладення теми;
8. Розробка системи оцінювання.

Мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання.

Фундаментом курсу математики у початкових класах є вивчення цілих невід’ємних чисел і чотирьох арифметичних дій, яке супроводжується постійним залученням різноманітних задач. Задачі, з одного боку, становлять специфічний розділ програми, матеріал якого учні мають засвоїти, а з другого – виступають як дидактичний засіб навчання, виховання і розвитку школярів.

В організації самостійного читання задач передбачається використання читацької і мовної підготовки дітей, одержаної на уроках навчання грамоти, класного читання, граматики, розвитку мовлення. Однак такої підготовки недостатньо. **Уміння і навички з читання потрібно розвивати і в процесі навчання математики.** Таку роботу потрібно піднести до рівня інтегрованого навчання і вона має проводитися синхронно з процесом навчання на уроках читання.

Діти мають переконатися, що поняття і правила, з яким вони ознайомлюються на уроках, служать практиці. Повідомлення, що даються учням, бажано пов’язувати з інформацією телебачення, радіо, з матеріалами газет про наукові відкриття, створення нової техніки, розвиток різних галузей науки. Це цікаві відомості з життя рослинного і тваринного світу, різноманітні нормативи, досягнення у спорті, господарська діяльність. Цифрові дані вчитель повинен коментувати.

Задачі із народознавчим змістом дають знання про культуру та побут народу, багатство і непересічність господарсько-культурної спадщини українського народу, допомагають оволодіти навичками господарської діяльності, жанрами художньої творчості.

Багато матеріалу для інтегрованих уроків математики можна почерпнути із **дитячого фольклору**. Ігри, віршики, казки, легенди, оповідання, забавлянки роблять такі уроки цікавими і підсилюють їх виховну спрямованість.

Інтеграція змісту **математики та екології** важлива у пізнанні дітьми молодшого шкільного віку найбільш загальних і фундаментальних законів природи, на основі яких у майбутньому створюється база для формування їхнього світогляду.

Екологічне виховання та освіта в процесі вивчення математики у 1 класі можуть здійснюватися через вступні бесіди вчителя, які мають екологічне спрямування; розкриття на конкретних прикладах математичних закономірностей природи; розв’язування задач екологічного змісту; більш усвідомлене опанування основних математичних методів обробки статистичних матеріалів учнями, зібраних під час проведення екскурсій, практичних та самостійних завдань у позаурочній навчально-виховній діяльності через організацію творчих конкурсів, олімпіад з математики і екології, математичних турнірів. Прості вправи дають можливість учням застосовувати набуті знання на практиці, в нових умовах; розвивають їх пізнавальний інтерес, творчість, самостійність. У школярів формуються не тільки екологічні поняття про різноманітність природи, а й виникає переконання в існуванні цієї різноманітності.

Аналіз літературних джерел, практика, свідчать, що найбільш поширений прийом, який дає змогу підготувати урок математики з інтегрованим змістом, є розв’язування текстових задач з сюжетом певного змісту (екологічного, економічного, фольклорного, природознавчого, краєзнавчого тощо). Розв’язування таких задач поповнює знання учнів цікавими відомостями про навколишній світ і його закономірності. Також розвивається і вдосконалюється їхня математичне мовлення, увага, пам’ять, вміння не тільки вести діалог з однокласниками, а й навчитись вислуховувати думки інших, поважати їх. Розвиваються обчислювальні вміння і навички, логічне мислення, виховуються елементарні основи екологічної культури.

Доповнити існуючу систему завдань підручника, а також здійснювати диференційований особистісно-орієнтований підхід у навчально-виховному процесі покликані задачі з певним сюжетом. Для їх складання доцільно використовувати інформацію наукових та статистичних досліджень.

Запровадження **інтегрованого курсу “Навчання грамоти, математика, навколишній світ” (автори М.Вашуленко, Н.Бібік, Л.Кочина) (1 клас) [3]** створює об’єктивні передумови для запобігання перевантаженню учнів і вивільнення часу для розвивально-виховної діяльності. Курс спрямований на формування в учнів якісно нових

знань, які характеризуються вищим рівнем осмислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищення їх дієвості і системності. Основою інтеграції є загальнонавчальні уміння, які формуються під час опрацювання кількох навчальних галузей освіти. Математичний зміст охоплює усі основні програмові питання, відповідає державним вимогам щодо математичної підготовки першокласників.

З усіх завдань, що стоять перед школою, основним є активізація навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Тому дуже важливо викликати в учнів інтерес до навчання, перетворити клас із пасивних спостерігачів на активних учасників уроку [3].

Підготовка інтегрованих уроків передбачає:

- аналіз річного календарного планування;
- зіставлення матеріалу різних предметів для виділення тем, близьких за змістом або метою використання;
- визначення завдань уроку;
- „конструювання” уроку.

Найбільш відповідальним етапом підготовки інтегрованого заняття є визначення завдань уроку. З огляду на це, справедливим буде виділення навчальної, розвивальної та виховної мети окремо для кожного з предметів, що інтегруються.

Інтегровані уроки можуть поділятися на групи залежно від:

- навчальних предметів, що інтегруються;
- визначення мети уроку;
- тривалості уроку;
- кількості інтегрованих уроків.

У фаховій літературі останніх років можна знайти багато розробок інтегрованих уроків.

Вивчаючи можливості інтегрованого навчання, можна зробити висновок, що за цією методикою – майбутнє. Змістовні та цілеспрямовані інтегровані уроки вносять у звичайну структуру шкільної освіти новизну, оригінальність, сприяють формуванню цілісної картини світу, розгляду предмета з кількох сторін, дозволяють систематизувати знання, створюють сприятливі умови для реалізації особисто орієнтованого, розвивального навчання молодших школярів.

Методично правильні побудова та проведення інтегрованих уроків сприяють підвищенню зростання професійної майстерності вчителя, тому що вимагають від нього володіння методикою сучасних технологій навчально-виховного процесу.

Подальший розвиток даної проблеми – у детальному аналізі позитивних та негативних результатів використання інтегрованого навчання в початкових класах минулого та сучасного.

1. Бевз В. Міжпредметні зв'язки як необхідний елемент предметної системи навчання //Математика в школі. – 2003. – №6. – С. 11–15.
2. Безрук Г.А. Інтеграція навчального процесу // Бібліотека вчителя початкових класів. – 2001. – № 9. – С. 6 – 7.
3. Вашуленко М., Бібік Н., Кочина Л. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математика, навколишній світ) // Початкова школа. – 2001. – № 8. – С.24 – 30.
4. Волкова І. Інтегровані уроки в початковій школі // Початкова школа. –2000. – № 1. – С. 28 – 29.
5. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів. – К.: Освіта, 1982.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – Вибрані твори. – У 5 Т. – К.: Радянська школа, 1977. -Т.3.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Савчин М., 4 курс, Педагогічний факультет

Ілійчук Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти

***ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна***

У статті розкрито зміст та особливості використання мультимедійних технологій у навчальному процесі початкової школи, визначено роль і педагогічні умови впровадження мультимедіа в освітній процес загальноосвітньої школи I ступеня.

Ключові слова: мультимедійні технології, навчальний процес, комп'ютер, пізнавальна активність, молодші школярі.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інформатизації освіти в Україні

проблема створення оптимальних умов для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес початкової школи вимагає суттєвої уваги. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту відкриває нові можливості реалізації принципово нових форм і методів навчання, які спрямовані на підвищення якості та ефективності навчання учнів. Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку інформаційно-комунікативних технологій є мультимедійні технології, які відкривають можливості різноманітного подання інформації, поєднання тексту, звуку, графіки, ефектів моделювання. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці теоретико-методологічних засад використання мультимедійних технологій у навчально-виховному процесі початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розроблення і застосування інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі висвітлюються у працях багатьох психологів, педагогів-дослідників та практиків. Так, проблемам використання ІКТ у процесі навчання молодших школярів присвячені роботи Г.Краснової, В.Красильникової, Г.Лаврентьевої, М.Левшина, Р.Моцика, О.Осіпова, І.Ретинської, М.Свіряєвої, М.Шишкіної; питання впливу мультимедійних технологій на емоційну, вольову та моральну сфери учнів висвітлюються у працях В.Андрієвської, К.Белої, Л.Заря, В.Ковалько, А.Корабльова, Н.Куліченко; педагогічні умови проведення уроків-презентацій досліджують І.Вовчук, Т.Пушкарьова, О.Рибалко, Н.Олефіренко, З.Онишків; теоретико-методичні засади формування готовності вчителів початкових класів до застосування інформаційно-комунікативних технологій розробляють вчені С.Гунько, О.Суховірський, Ф.Халілова, В.Шакоцько та ін.

Метою статті є визначити зміст і особливості використання мультимедійних технологій у навчальному процесі початкової школи.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства мультимедійні технології є не просто необхідними, але й звичними засобами (рекламні монітори, автомобільні акустичні та навігаційні системи, домашні кінотеатри й кінопалаци). Оволодіння підростаючим поколінням навичками вільного користування засобами мультимедіа в побуті, починаючи ще з раннього дитинства, стає дедалі звичним. Спостереження за сучасними дітьми доводять, що учні початкової школи інтуїтивно розуміють правила користування мультимедійними технологіями для реалізації власних цілей. Легкість у використанні обумовлена сучасним дружнім інтерфейсом мультимедіа: наявність стандартних позначок, інтерактивної системи підказок, «штучного інтелекту» мультимедіа. Підґрунтям впровадження мультимедійних технологій до освітнього простору є властивість мультимедіа – гармонійне інтегрування різних видів інформації.

У науковій літературі визначено сутність понять «технологія», «мультимедійна технологія». Так, технологія – це комплекс, що складається із запланованих результатів, засобів оцінки для корекції та вибору оптимальних методів, прийомів навчання, оптимальних для даної конкретної ситуації, набору моделей навчання, які розроблені вчителем на цій основі. У свою чергу мультимедійна технологія – це спеціальна інтерактивна технологія, що забезпечує за допомогою технічних і програмних засобів роботу з анімованою комп'ютерною графікою і текстом, мовою, високоякісним звуком, нерухомими зображеннями і рухомим відео. Мультимедійна технологія дозволяє за допомогою комп'ютера інтегрувати, обробляти і водночас відтворювати різноманітні типи сигналів, різні середовища, засоби і способи обміну даними, відомостями. Якщо структурувати інформацію, з якою може працювати мультимедіа, то можна сказати, що мультимедіа – синтез трьох стихій: інформації цифрового характеру (тексти, графіка, анімація); аналогової інформації візуального зображення (відео, фотокартки, картини тощо); аналогової інформації звуку (мова, музика, інші звуки) [2, с. 7].

Головне завдання вчителя початкових класів – навчити дитину вчитися, самостійно здобувати знання. Якщо дитина в сім'ї користується телевізором, комп'ютером, а прийшовши до школи, бачить лише вчителя, нерухому дошку і таблицю, то інтерес до навчання зникне з перших же днів. Тому необхідно використовувати можливості комп'ютера у підготовці та проведенні уроків [3, с. 45]. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі початкової школи вимагає врахування низки факторів, серед яких: особливості психофізіологічного розвитку учнів молодшого шкільного віку; особливості навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів; дидактичний потенціал мультимедійних технологій, орієнтованих на початкову школу; особливості використання мультимедіа у навчанні; вимоги до впровадження мультимедіа у навчальному процесі початкової школи (вимоги до влаштування й обладнання комп'ютерних класів; вимоги до

організації роботи молодших школярів з мультимедіа продуктами; ергономічні вимоги до мультимедіа продуктів; вимоги до змісту навчального матеріалу в електронному ресурсі) [1, с. 34].

Систематичне використання комп'ютера на уроці сприяє підвищенню якісного рівня використання наочності на уроці; зростанню продуктивності уроку; реалізації міжпредметних зв'язків; логізації й структуруванню навчального матеріалу, що значно підвищує рівень знань учнів; зміні ставлення школярів до комп'ютера (вони починають сприймати його не як сучасну іграшку, а як універсальний інструмент для ефективної роботи в будь-якій галузі людської діяльності) [4, с. 20]. З огляду на це, доцільним є застосування у навчальному процесі початкової школи окремого виду мультимедіа додатку – мультимедіа-презентації. Вона являє собою спосіб пред'явлення творчо переробленого вчителем, адаптованого для певного віку учнів мовної інформації у вигляді логічно завершеної добірки слайдів з певних тем. Мультимедійна презентація базується на використанні аудіовізуальних можливостей комп'ютерних технологій [5, с. 24].

Зауважимо, що використовувати мультимедійні презентації можна на уроці математики під час усного рахунку, математичних диктантів, роботі з геометричним матеріалом, тестуванні, логічних вправах і задачах тощо; на уроках української мови – під час зорових диктантів, роботі з деформованими текстами, словникових диктантів, вправ на увагу, при списуванні, складанні опису картин, зображень тощо; на уроках читання – під час різних видів словникової роботи, розгляді картин, зображень, портретів письменників, ребусів, кросвордів, тестуванні; на уроках «Я в світі» – під час навчально-пізнавальних ігор, розгляді малюнків, фото, схем, ілюстрацій, ребусів, кросвордів, тестуванні тощо; на уроках образотворчого мистецтва і трудового навчання – під час розгляду картин, малюнків, схем, обговоренні технологічних карт тощо. Зауважимо, що презентації – це лише інструмент (один із багатьох інших інструментів вчителя на уроці), а тому недоцільно презентацію робити важливішою за урок, штучно «підганяти» весь урок під презентацію [5, с. 36].

Використання мультимедіа-презентацій дозволяє вчителю зручно й ефективно візуалізувати статичну й динамічну інформацію, самостійно готувати завдання, підбирати навчальний матеріал, що відповідає змісту конкретної теми будь-якої базової дисципліни. Наприклад, учитель може легко підготувати для молодших школярів навчальну презентацію на тему «Ми – мешканці Галактики». У традиційному навчанні підготовка зазначеного уроку викликає низку труднощів, які пов'язані з необхідністю продемонструвати учням динамічні елементи (обертання Землі навколо осі відносно інших планет, рідкісні явища (зорепад) або процеси, які недоступні для звичайного сприймання (сонячні випромінювання, астероїдне кільце планети Сатурн, комета Галлея тощо). У даному випадку, засобом унаочнення виступають навчальні відеофрагменти, які зручно розмістити і відтворити в межах навчальної мультимедійної презентації [3, с. 68].

Висновки. Отже, сучасних учнів якнайкраще характеризує давнє китайське прислів'я: «Почую – забуду, побачу – запам'ятаю, зроблю сам – зрозумію». І саме урок з використанням мультимедійних технологій дає можливість не тільки почути, щоб не забути, а й побачити, щоб запам'ятати. А далі – вдало дібраний дидактичний матеріал або інтерактивні засоби завершують процес вивчення нового матеріалу, даючи можливість виконати завдання самостійно, щоб усе зрозуміти. Ось чому використання мультимедійних технологій у навчальному процесі початкової школи є ефективним і цікавим носієм інформації для сучасних дітей.

1. Галаган І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початкових класах / І.Галаган // Початкова школа. – 2013. – №2. – С. 33-34.
2. Дементієвська Н.П. Вчимося самі, вчимо інших / Н.П.Дементієвська // Вісник програм шкільних обмінів. – № 21. – 2004. – С. 5-8.
3. Дементієвська Н.П. Як можна комп'ютерні технології використати для розвитку учнів та вчителів / Н.П. Дементієвська, Н.В.Морзе // Актуальні проблеми психології : Психологічна теорія і технологія навчання / за ред. С.Д.Максименка, М.Л.Смульсон. – К. : Міленіум, 2005. – 238 с.
4. Казаков Ю.М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : 13.00.04 / Ю.М.Казаков. – Луганськ, 2007. – 20 с.
5. Шакотько В.В. Комп'ютер у початковій школі : навч.-метод. посібник / В.В.Шакотько. – К. : ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2007. – 128 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сеник Н., І курс магістратури, педагогічний факультет

Бахмат Н., доктор педагогічних наук, доцент

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті розкрито важливість диференціації навчання в початковій школі як одного з основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки; описано доцільність та ефективність застосування диференційованого підходу до формування мовленнєвих умінь і навичок на матеріалі мовлення молодших школярів; розкрито основні види диференціації, можливості її реалізації на уроках розвитку мовлення.

Ключові слова: диференціація, індивідуалізація, розвиток мовлення, молодші школярі.

Модернізація системи шкільної освіти актуалізувала інтерес педагогічної спільноти до проблем трансформації змісту, використання варіативних форм організації навчання, розробки нового механізму психологічної підтримки учнів тощо. З-поміж основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки для загальної середньої освіти визначено такі: перебудова та оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах дитиноцентризму, особистісної орієнтації, компетентнісного підходу; створення умов для диференціації навчання; розвиток та підтримка системи роботи з обдарованими дітьми та учнівською молоддю тощо.

Диференціація навчання у початковій школі є багатоаспектним, складним процесом, що спрямований на розкриття індивідуальності молодшого школяра, розвиток його потенціалу (психологічний аспект) з одного боку, ефективне використання цього потенціалу для навчальної самореалізації (педагогічний аспект) – з другого. Диференціація є вирішальним чинником відродження культурно-творчої функції першої ланки навчання, гуманізації і демократизації освітнього процесу та передбачає максимальний розвиток дітей з різним рівнем здібностей.

В умовах навчання в класі учнів з різним рівнем навчальних можливостей постає проблема оптимальної організації їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Розв'язанню цієї проблеми сприяє здійснення диференційованого навчання.

Необхідною умовою формування соціально активної особистості є оволодіння мовою і мовленням, а мовлення в свою чергу є не тільки формою спілкування, а й формою передачі та набуття знань, формою навчання, тому в основу початкового курсу української мови покладено всебічний розвиток мовлення. Це одна з найактуальніших проблем шкільного навчання. У зв'язку із цим, опишемо доцільність та ефективність застосування диференційованого підходу до формування мовленнєвих умінь і навичок.

Проблема вдосконалення зв'язного мовлення учнів початкової школи за потреби в пошуку ефективних форм навчання та розвитку учнів привертає уваги педагогів, психологів та методистів. Про це свідчить значна кількість періодичної літератури, навчальних посібників, наукових досліджень з цього питання.

Недоліком сучасної школи залишаються недостатні вміння учнів вільно використовувати здобуті знання для розв'язання практичних завдань, аналізу нестандартних ситуацій. Зміст шкільної освіти переобтяжений надмірним фактологічним матеріалом, містить відомості, які не мають суттєвої загальноосвітньої цінності, його склад і структура недостатньо враховують необхідність диференціації навчання залежно від нахилів, здібностей, життєвих планів школярів [1].

Крім того, за останні роки значно зросло навчальне навантаження учнів, зумовлене невідповідністю змісту освіти, навчальних технологій віковим психофізіологічним особливостям. Це гальмує різнобічний розвиток дітей, негативно впливає на стан їхнього здоров'я, мотивацію учіння.

Важливість розвитку кожного школяра в процесі навчання підкреслюється і у основних завданнях загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ): „різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб” [1, с. 4].

Диференційований підхід знаходиться в основі розвивального навчання і посідає важливе місце в організації формування та вдосконалення комунікативних умінь і навичок школярів та його впровадження до визначення змісту освіти має бути обов'язковим принципом функціонування початкової школи [5**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 7].

Суть і призначення педагогічного впливу на учня, за диференційованого підходу, полягає в тому, щоби сформувати в нього суб'єктивну позицію. Вчитель допомагає учневі обирати себе, вчить способів самовиявлення та самоствердження в найсуттєвішому – засвоєнні й збагаченні

позитивного соціального досвіду людства. Вчитель, що зважає на це, будує свій вплив на учня на основі знання його психології, з урахуванням впливу мікросоціуму, прагнень та життєвих інтересів, віддалених перспектив і сьогоденних ситуативних переживань, словом, усього багатства життя учня [4].

Описуваний підхід забезпечується різними шляхами залежно від типу школи і рівнів готовності дітей до навчання. Диференціація змісту може виявлятися, по-перше, в тому, що одні й ті ж цілі початкової школи досягаються на різному матеріалі. По-друге, зміст початкової освіти диференціюється залежно й від типу освітнього закладу (ЗНЗ, гімназії, авторські школи тощо). По-третє, для обдарованих дітей і тих, хто відчуває стійкі труднощі в навчанні, рекомендуються різні навчальні програми та підручники, але з обов'язковим відображенням базового компоненту. Тут диференціація може виражатися в звуженні чи розширенні інформаційної частини, зміні темпу засвоєння, способах подачі матеріалу.

Крім зовнішньої диференціації (на рівні змісту предметів і різних способів організації його засвоєння, в початковій ланці широко застосовується й внутрішня. Вона передбачає диференціювання змісту навчального матеріалу для учнів різної підготовки в межах теми чи окремого уроку [5].

Внутрішньокласна диференціація полягає в тому, що учні розподіляються на три типи: з підвищеними, нормальними та менш розвиненими розумовими здібностями. Кожен з виділених типів розподіляється на підтипи. Наприклад, у рамках „низького” типу виділяється підтип із низькою інтенсивністю навчальної діяльності, іноді інфантильністю та підтип з низькою ефективністю навчальної діяльності; серед дітей із середнім рівнем розумового розвитку виділяється підтип учнів з високим рівнем розвитку пізнавальних здібностей, але недостатнім розвитком вольових якостей і мотиваційної сфери та підтип із зворотнім співвідношенням; учні з високим рівнем розумових здібностей не поділяються на окремі підтипи, адже характер випередження у кожного індивідуальний [6].

Розглядаючи основи диференційованого підходу до навчання в школі, С. Логачевська зазначає, що „найбільш гуманною і доступною для кожного вчителя є диференціація у звичайному класі, яка спрямована як на реабілітацію відстаючих у навчанні, так і на стимулювання їхньої пізнавальної діяльності”. Дослідниця виділяє такі прийоми диференційованих завдань: диференціація за ступенем складності завдань і диференціація за ступенем самостійності учнів. Крім того, способами використання системи диференційованих завдань є: робота дворівневих груп; поєднання фронтальної, парної та індивідуальної роботи; зменшення міри допомоги слабшим і ускладнення завдань сильнішим учням; додаткові завдання до основного; варіативна робота над задачами; конкурс на кращого консультанта; складання плану; вироблення правильного, свідомого, виразного читання; багаторазове пояснення [2, с. 19].

Вищезазначене стосується усього навчального процесу в ЗНЗ. Диференціація та індивідуалізація навчання є загальною вимогою до організації уроків з різних дисциплін. Поряд з цим, уроки української мови, зокрема розвитку зв'язного мовлення, подають додаткові можливості для реалізації цього підходу в навчанні.

Вимогами впровадження диференційованого підходу на уроках української мови є: чітко визначитися в способі його організації; з'ясувати його місце в навчальному процесі; дібрати дидактичний матеріал з урахуванням рівня знань учнів (високий, середній, низький); продумати методику його проведення [3, с. 12]. Традиційним є поділ школярів на 3 групи – сильна, середня та слабка, але іноді вчителі виділяють дві динамічні групи. Перша об'єднує учнів, які навчаються на „добре” та „відмінно”, до другої входять усі інші.

Ефективними засобами диференціації навчання учнів з метою ліквідації прогалів у знаннях є різноманітні довідники, перфокарти, опорні таблиці, алгоритми, пам'ятки, картки для самоперевірки, завдання на вибір та ін.

Таким чином, більшість дослідників виділяють диференціацію за рівнем складності та ступенем допомоги під час виконання завдання. Диференціація за рівнем здібностей учнів згадується частіше як різновид, однак у зарубіжній методиці викладання мови цей вид диференціації досить широко застосовується. Наприклад, в англійських школах існує особливий підхід до навчання здібних дітей. Під час навчання української мови їм викладаються основи граматики, стилістики, лінгвістичного аналізу, пропонується написання невеличких творів із суспільствознавства, історії та інших предметів. Диференціювати вивчення української мови дають змогу комп'ютери, шкільне телебачення, радіопередачі, ігрова діяльність, постановка невеличких п'єс. Усе це впливає на емоційну сферу учнів, полегшує засвоєння матеріалу, робить його сприйнятним і для менш здібних дітей.

1. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncers.pdf – Назва з екрану.
2. Логачевська С. Диференційоване навчання на уроках математики / С. Логачевська // Початкова школа. – № 5. – 2001. – С. 18-22.
3. Могіла Н. Диференційовані завдання на уроках української мови / Н. Могіла, І. Вовк // Початкова школа. – № 2. – 1996. – С.12-16.
4. Охрімчук Р. Поступ освіти: нові тенденції в освітньо-виховному процесі школи / Р. Охрімчук // Початкова шк. – №8. – 1998. – С. 10-13.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Я. Савченко. – Київ : Грамота, 2012. – 504 с.
6. Тягур Р.С. Внутрішньокласна диференціація / Р.С. Тягур // Початкова шк. – № 11. – 1993. – С. 61.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВІ ШКОЛІ

Ситник М., II курс магістратури, педагогічний факультет

Бахмат Н., доктор педагогічних наук, доцент

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. Однією з важливих умов навчання молодших школярів критично мислити, розуміти сутність речей, працювати з інформацією, формулювати та обстоювати свої думки, спілкуватися з іншими людьми, передавати власний досвід, досягати успіху тощо є використання сучасних інноваційних технологій, що здійснюється шляхом поєднання групових видів роботи. В статті описано зміст групової навчальної діяльності, визначено її як провідний засіб формування природознавчої компетентності особистості учня, наведено приклади організації групової роботи на уроках природознавства.

Ключові слова: колективна навчальна діяльність, інтерактивні технології, контроль, підвищення успішності.

Змінилися пріоритети у системі навчання молодших школярів: акцент зроблено на компетентнісному підході до організації навчально-виховної діяльності учнів. У центрі уваги сучасної освіти стоять не так навчальні предмети, як способи мислення і діяльності школяра. Сьогодні необхідно навчити дитину критично мислити, розуміти сутність речей, працювати з інформацією, формулювати та обстоювати свої думки, спілкуватися з іншими людьми, передавати власний досвід, досягати успіху тощо.

Однією з важливих умов досягнення цієї мети є використання сучасних інноваційних технологій у початкових класах, що здійснюється шляхом поєднання групових видів роботи.

Вивченням активної взаємодії учнів у процесі навчання активно займаються вітчизняні та зарубіжні дидакти і методисти: Я. Бартецький, М. Виноградов, В. Котов, В. Оконь, І. Чередов та ін. розглядають особливості засвоєння навчальної інформації та перебігу пізнавальних процесів за умов спільної діяльності та спілкування; К.Бабанов, О. Ярошенко розкривають проблему практичного застосування організації групового навчання у викладанні різних дисциплін; І. Чередов, Х. Ліймейс, В. Дяченко, Л. Виготський, Г. Цукерман, О. Ярошенко, Б. Тевліна, В. Римаренко розкривають особливості організації групової навчальної діяльності.

У сучасному природознавстві на зміну математичного і фізичного ідеалам наукової теорії як реальності, яка не містить суб'єкт пізнання, прийшов ідеал гуманітарного знання, об'єктом вивчення якого є людина та її діяльність. Включення людського фактору в установки пізнання в сучасній педагогіці є новою методологічною константою [1].

Відображенням означеної проблеми у змісті природничо-наукової освіти, на наш погляд, може стати інтерактивне навчання предметів навколо проблем взаємодії людини і природи, що здійснюється в курсі «Природознавство» [3].

У наш час відбувається популяризація різних видів колективної навчальної діяльності: парної роботи; командної гри; групової роботи в малих групах (по 3-7 учнів в кожній). Для нашого дослідження особливе значення має останній з указаних видів діяльності молодших школярів.

Отже, групова навчальна діяльність – це форма організації навчання, що ґрунтується на співпраці учнів у малих групах, об'єднаних загальною навчальною метою, за опосередкованого керівництва педагога; спільна пізнавальна діяльність учнів у складі малих груп, які створюються з учнів одного класу і діють відносно тривалий час. Досягнення групою поставленої дидактичної мети заняття відбувається завдяки об'єднанню

пізнавальних зусиль усіх членів групи та їхній співпраці. [2, с. 69].

У своїх роботах вчені доводять педагогічну доцільність навчального спілкування учнів у процесі навчання, необхідність оптимального поєднання фронтальної, індивідуальної та групової навчальної діяльності та зробили висновок, що діяльність малих груп, створених із дидактичною метою повинна відродитися у навчально-виховному процесі. Тобто, сутність способу навчання в малих групах, який базується на міжособистісній спілкуванні учнів, є взаємонавчання через співпрацю та взаємодію учнів у мікрогрупах.

В обґрунтуванні цілеспрямованого застосування групової роботи на уроках природознавства є положення: групова форма організації навчання може значно підвищити ефективність процесу навчання; групову форму навчально-пізнавальної діяльності можна розглядати як провідний засіб формування природознавчої компетентності особистості молодшого школяра.

Суттєвими ознаками, що визначають ефективність групової навчальної діяльності, є: наявність загальної пізнавальної мети, прийнятої всіма учасниками діяльності; зацікавленість кожного учасника в результаті діяльності; взаємозбагачення учасників групової діяльності; спільне планування діяльності, розподіл функцій, обов'язків; наявність особливих відносин взаємної співпраці (об'єднання зусиль, спілкування, взаємодопомога, взаємонавчання); встановлення відносин взаємної відповідальності, взаємної залежності; контроль і оцінка результатів діяльності її учасниками.

У результаті аналізу структури, завдань, ознак групової навчальної роботи групову навчальну роботу розглядаємо як спільну діяльність учнів у малих групах (2-7 осіб) щодо виконання окремих навчальних завдань, запропонованих вчителем.

Процес виконання завдання в групі здійснюється на основі обміну думками, оцінками, розподілу ролей, що дає можливість здійснення процесу пізнання реальної ситуації взаємодії, ефективних власних способів взаємодії і поведінки. Учасники групової навчальної роботи отримують ролі, для яких визначено ігровий статус, цілі, рольові настанови, що моделюють стереотипи міжособистісного сприйняття. Це дозволяє учням не тільки спробувати себе в різних ролях (що значно розширює його інтерперсональний досвід) і модифікувати своє ставлення до світу і себе, але й навчитися програвати ці ролі, діяти відповідно до прийнятих норм в залежності від статусу чи позиції в суспільстві, в системі міжособистісних взаємин.

Наведемо приклади організації групової роботи на уроках природознавства. Тема: «Корисні копалини». Інструкція: сьогодні на деякий час ви будете: 1-ша група – будівельниками; 2-га група – гончарами; 3-я група – ювелірами (кожна група отримує відповідне обладнання: макет будинку, глечик, каблучку). Складіть перелік матеріалів, які необхідні для роботи. Після обговорення виникають питання: де все це взяти, якими властивостями матеріалів необхідно керуватися під час роботи, як одним словом можна назвати золото, пісок, глину, рубіни?

Тема: «Життя тварин». Інструкція: кожна пара (група) одержує малюнок із зображенням двох (або більше) тварин. Потрібно уявити себе в образі одного з них та скласти діалог у парі «Мій день», відповідаючи при цьому на запитання: як ви живете, чим займаєтесь, чим живите, від кого та як рятуєтесь?

Дослідження обраної проблеми виявило, що групова навчальна діяльність сприяє підвищенню успішності учнів, вирішує значну кількість виховних і розвивальних завдань.

Впровадження інтерактивних технологій навчання потрібно здійснювати за логікою «від простого до складного», паралельно застосовуючи як фронтальні, так і групові методи. Такі заняття проходять цікаво, продуктивно, змінюють закомплексованість учнів з низьким рівнем навчальних досягнень. Головне, що відбувається розвиток творчих здібностей учнів, пізнавальних інтересів, значно зростає ефективність уроків природознавства. На одному занятті можна використовувати одну-дві інтерактивні вправи, а не цілий комплекс. Дібрати для уроку природознавства такі з них, які дали б учням «ключ» до засвоєння теми. В процесі виконання інтерактивних вправ слід давати учням час подумати над завданням, щоб вони виконували його вдумливо, а не механічно або «граючись». Важливо провести спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи.

Для здійснення контролю за ходом навчання на підставі інтерактивних технологій учитель має попередньо добре підготуватися: глибоко вивчити і обміркувати матеріал, у тому числі й додатковий (різноманітні тексти, приклади, ситуації, завдання для груп тощо); ретельно планувати й розробляти заняття, визначити хронометраж, ролі учасників, підготувати питання і можливі відповіді, виробити критерії оцінювання ефективності заняття; заохочувати учнів до вивчення нової теми шляхом добору найцікавіших випадків,

проблем; оголошувати очікувані результати (мету) заняття та критерії оцінювання роботи учнів; передбачити різноманітні методи привернення уваги учнів, налаштувати їх до занять, підтримувати дисципліну, необхідну для нормальної роботи; цьому, зокрема, можуть сприяти різноманітні вправи-розминки, розподіл ролей у групах тощо.

Таким чином, ґрунтовна підготовка вчителя до використання інтерактивного навчання на уроках природознавства, його ефективне впровадження та вчасний контроль забезпечує фахове зростання самого педагога, а методико-технологічно підготовлені заняття сприятиме зміні ставлення до них учнів, атмосфери в класі, що стане додатковим стимулом роботи за інтерактивними технологіями.

1. Алексашина И. Ю. Интегративный подход в естественно-научном образовании / И. Ю. Алексашина. – Санкт-Петербург : АППО Академический вестник. – 2009. – В.3 (8). – С. 20-30.
2. Мечник Л.А. Уроки з природознавства: 3 (2) клас / Л.А. Мечник, І. І. Мечник. – Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. – 128 с.
3. Навчальні програми для початкової школи [Електронний ресурс] // Офіційний сайт МОН України. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>. – Назва з екрану.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ У СІЛЬСЬКІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сідельниченко А., VII курс, факультет педагогіки та психології

Ткаченко О., доктор педагогічних наук, професор

*Центрально-український державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна*

Анотація. У статті показано, що саме диференціація є важливою складовою навчально-виховного процесу у початкових класах, що відповідає концепції Нової української школи; висвітлено погляди вчених минулого і сьогодення на сутність диференційованого навчання та його значення для ефективної організації педагогічного процесу; узагальнено форми і види диференціації, традиційний розподіл дітей на групи в процесі організації диференційованого навчання; описано загальні підходи до організації диференційованого навчання; розглянуто особливості організації диференційованого навчання у сільській початковій школі, які варто враховувати вчителям початкових класів.

Ключові слова: диференційоване навчання, диференціація навчання в початковій школі, форми і види диференціації навчання, особливості диференціації навчання в сільській початковій школі.

Завдання сучасної школи полягає не лише в наданні учням знань, а ще й у формуванні умінь ними користуватися, що відповідає вимогам компетентнісного підходу в освіті. Все більше уваги в сучасній системі освіти починає приділятися навчанням з орієнтацією на учня. Нова українська школа прагне максимально враховувати права дитини, її здібності, потреби та інтереси, реалізуючи принцип дитиноцентризму.

Щоб організувати навчання з орієнтацією на учня та досягти гарантованого засвоєння курсу початкової школи всіма школярами без їх психічного і фізичного перевантаження, треба максимально враховувати індивідуальні відмінності дітей на всіх рівнях організації навчального процесу. В цьому завжди допомагає диференційоване навчання. У цьому контексті актуальною є думка О. Я. Савченко про те, що диференціація поза модою. Це вічна інновація, тому що кожен клас – це різні умови її застосування [4].

Існує різниця між диференціацією навчання у міській початковій школі та сільській. Відмінність визначається кількістю учнів, наявністю або відсутністю профільних класів, загальної підготовки до школи тощо. Тому проблема організації диференційованого навчання в сільській початковій школі потребує особливої уваги, зокрема до способів диференціювання завдань, їх постановки, контролю, керівництва класом в умовах диференційованого навчання.

Особливості організації диференційованого навчання, зокрема й у початковій школі, досліджували Т. П. Гора, Т. Й. Мельничук, О. Я. Савченко, І. Е. Унт. Значну увагу організації диференційованого навчання у сільській початковій школі приділяли В. О. Сухомлинський та С. П. Логачевська. У їхніх роботах висвітлено особливості організації внутрішньокласної диференціації навчання в межах одного класу. Нині визначена проблема є актуальною у кожній сільській школі, що й зумовило мету цієї статті.

Мета статті – розкрити особливості організації диференційованого навчання в сільській початковій школі.

Сутність поняття диференційоване навчання вітчизняні й зарубіжні педагоги трактували по-різному. Швейцарський педагог Й. Песталоцці зазначав, що кожному учневі в групі властиві відмінності, а тому необхідно здійснювати своєрідний підхід до кожного з них, вивчати природу кожної дитини, її особливості і, в залежності від результатів цього вивчення, вирішувати питання навчання, роблячи це ввічливо, тактовно, гуманно. Вітчизняний науковець К. Д. Ушинський стверджував, що необхідно працювати з учнями різного рівня знань. Такий поділ класу на групи, із яких одна сильніша другої, як підкреслював педагог, не тільки не шкідливий, але навіть корисний, якщо наставник вміє, навчаючись з однією групою сам, дати ж іншим корисні самостійні завдання.

Сучасна дослідниця Н. П. Волкова диференційоване навчання трактує як організацію «навчально-виховного процесу з урахуванням типових індивідуальних особливостей» [1, с. 415]. А С. П. Логачевська пов'язує диференційоване навчання з інтерактивним навчанням. З цього приводу вона пише: «Диференціація навчання – це одна із форм інтерактивного навчання молодших школярів (практика через дію, навчання інших, негайне творче застосування набутих знань)» [2, с. 18]. Аналіз цих визначень дає змогу стверджувати, що метою диференціації навчання є забезпечення в навчально-виховному процесі умов для максимального розвитку здібностей, нахилів школярів завдяки врахуванню індивідуальних особливостей їхнього розвитку.

Для розуміння сутності диференціації важливо звернутись до основних її форм. Найпоширенішими формами диференціації вважаються зовнішня (профільна) і внутрішня (рівнева). Зовнішня диференціація – це така організація навчально-виховного процесу, при якій врахування індивідуальних особливостей учнів здійснюється у спеціально організованих класах, групах, школах. Комплектування цих шкіл, класів, груп учнями здійснюється на основі певних критеріїв: задатків, нахилів, здібностей, майбутніх професійних інтересів тощо.

Для вчителя початкових класів невеликої сільської школи найбільш доцільною та ефективною є внутрішня диференціація. Внутрішня диференціація визначає зміст, методiku подачі завдань, способи їх перевірки у процесі навчання. Аналіз наукових праць І. Е. Унт засвідчив, що цю форму диференціації характеризують: а) використання завдань різного рівня складності; б) завдання на поглиблення й розширення знань; в) дозування допомоги вчителя; г) виконання завдань на вибір учня; д) варіювання навчального навантаження. Внутрішня диференціація відбувається в межах одного класу.

Різні форми диференціації, як узагальнює інформацію Н. П. Волкова, зорієнтовані на такі ознаки її розподілу види: а) за здібностями учнів; б) за інтересами учнів; в) за талантами дітей; г) за відсутністю здібностей; д) за майбутньою професією [1, с. 415-416].

До сільської школи приходять діти з різними навчальними можливостями та задатками. У ній, переважно, немає ніякого відбору учнів до 1 класу. Одні вміють читати та рахувати, а інші навіть не знають букв та цифр. Усі ці відмінності в подальшому навчанні вчителі початкових класів обов'язково повинні враховувати, щоб уникнути відставання дітей у навчанні та втрати ними пізнавального інтересу. Вчителі відразу починають вивчати кожного учня, створювати такі умови, щоб кожна дитина засвоїла навчальний матеріал. Одні учні засвоюють матеріал швидше, а деяким школярам потрібно повторити ще не один раз.

Багаторічний досвід С. П. Логачевської засвідчує, що в сільській школі, де немає паралелей, вчити всіх і кожного зокрема, можна лише здійснюючи роздільність навчального процесу на уроці в межах одного класу [3, с. 7]. Світлана Панасівна у своїй роботі керувалась власним і традиційним розподілом дітей на такі групи: 1) учні з дуже високими навчальними можливостями; 2) учні з високим рівнем навчальних можливостей; 3) учні з середніми навчальними можливостями; 4) учні з низькими навчальними можливостями. За такого підходу створюються умови для гуманного ставлення до кожної дитини в класі.

Аналіз наукової літератури, а також експериментальне дослідження проблеми, яке відбувалось у 2015–2017 роках на базі Федірківського НВК Світловодського району Кіровоградської області, дало змогу вирізнити такі основні особливості організації диференційованого навчання у сільській школі: 1) відсутність паралелей, профільних класів та класів з поглибленим вивченням окремих предметів; 2) можливість роздільного навчання лише в межах одного класу; 3) потреба в умінні вчителя організувати роботу всього класу, а не лише групи сильніших учнів; 4) нагальність уміння педагога правильно диференціювати допомогу школярам, залежно від їхніх задатків та рівня розвитку здібностей; 5) актуальність чіткої структури уроку, усвідомлення учителем етапності своєї роботи та підбору завдань для різних груп учнів; 6) необхідність підготовки завдань різних обсягів для певних груп учнів у кількох варіантах, щоб усі учні класу могли одночасно закінчити їх виконання;

7) турбота про розвиток творчих здібностей учнів у процесі диференційованого навчання, залучення їх до виконання групових творчих завдань; 8) важливість врахування у процесі підготовки диференційованих завдань інтересів школярів; 9) потреба в диференціації домашніх завдань учнів початкової школи.

Отже, завдання вчителя початкової школи – підготувати учня до реального життя, дати знання кожному і навчити кожного ними користуватися на практиці, в складних життєвих ситуаціях. Диференційоване навчання у сільській початковій школі дає можливість спокійно працювати з найслабшими учнями безпосередньо на уроці і, водночас, розвивати здібності сильніших. Організація цього типу навчання в сільській школі можлива у формі внутрішньокласної диференціації.

Специфіка врахування пізнавальних інтересів у процесі організації диференційованого навчання в сільській початковій школі може виступати перспективною вивчення проблеми.

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. / Наталія Павлівна Волкова. – К.: «Академвидав», 2007. – 616 с.
2. Логачевська С. П. Диференціація – одна із форм інтерактивного навчання молодших школярів / С. П. Логачевська // Початкова школа. – 2006. – № 10 – С. 18 – 23.
3. Логачевська С. П. Диференціація у звичайному класі / Світлана Панасівна Логачевська. – К.: «Заповіт», 1998. – 336 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручн. для студ. пед. факульт. / Олександра Яківна Савченко. – К.: «Генеза», 2002. – 368 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІСОЧНОЇ ТЕРАПІЇ У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

*Сіренко В., 4 курс, психолого-педагогічний факультет
Мірошніченко Т., кандидат педагогічних наук
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна*

Анотація. У статті розкрито зміст поняття «пісочна терапія», висвітлено освітньо-розвивальні можливості пісочної терапії у створенні сприятливого середовища для всебічного розвитку молодшого школяра. Визначено основні педагогічні завдання, які вирішуються у процесі ігрової діяльності в педагогічній пісочниці. Представлені пісочні вправи та ігри на формування предметних компетентностей учнів початкової школи.

Ключові слова: пісочна терапія, педагогічна пісочниця, навчально-виховний процес початкової школи.

Визначальним вектором реформування початкової освіти в Україні є створення сучасного освітнього середовища, що максимально забезпечить необхідні умови для всебічного гармонійного розвитку, виховання і соціалізації особистості молодшого школяра на засадах гуманної педагогіки. Орієнтація на врахування індивідуальних здібностей, потреб, інтересів кожної дитини вимагає від педагога пошуку ефективних методів, засобів, стратегій управління й організації навчально-виховного процесу.

У світлі цих нововведень вважаємо актуальним вивчення соціально-педагогічних можливостей естетотерапевтичних технологій. провідною ідеєю яких є забезпечення психологічно комфортних умов в освітньому просторі та розкриття творчого потенціалу учасників педагогічного процесу [4]. Серед ефективних методів естетотерапевтичного впливу на особистість молодшого школяра чільне місце займає пісочна терапія. Ще в середині XIX ст. видатний вітчизняний педагог К. Ушинський, не використовуючи поняття «пісочна терапія», наголошував на розвивальну функцію природних матеріалів, зокрема піску. Він писав: «Діти не люблять іграшок нерухомих, закінчених, добре зроблених, яких вони не можуть змінити за своєю фантазією... краща іграшка для дитини та, яку вона може змусити змінитись найрізноманітнішим чином... Для маленьких дітей найкраща іграшка — купа піску» [3].

Питання використання пісочної терапії у роботі з дітьми та підлітками висвітлено в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема С. Баришнікової, Н. Бережної, Т. Грабенко, Н. Дикань, І. Диндури, О. Зайви, Т. Зінкевич-Євстигневої, М. Кисельової, Л. Лебедевої, Т. Павленко, Н. Сакович, Л. Штейнхардт та інших.

Окремі аспекти проблеми впровадження пісочної терапії у педагогічний процес висвітлено у дисертаційних дослідженнях І. Малишевської, Т. Мірошніченко, Ю. Степури,

О. Федій та ін. Проте на сьогодні залишаються недостатньо розробленими питання вивчення психолого-педагогічних можливостей пісочної терапії та специфіки використання цієї технології у професійній діяльності вчителя початкової школи.

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати освітньо-виховні можливості інноваційного засобу навчання і виховання молодших школярів – педагогічної пісочниці у роботі з молодшими школярами.

Пісочна терапія – це інноваційна технологія особистісного розвитку, стабілізації психоемоційної сфери, активізації пізнавальних процесів молодших школярів, надання можливості їх творчої самореалізації. Саме пісочницю дослідники називають «ландшафтом дитячої душі» (Т. Зінкевич-Євстігнеєва) [1, с. 7], «мостом, який можна побудувати між підсвідомим та свідомим, між раціональним та емоціональним, між духовним та фізичним, між вербальним та невербальним» (Н. Сакович) [2, с. 16].

На думку провідного психолога Академії післядипломної освіти м. Мінськ (Білорусія) Н. Сакович, перенесення традиційних педагогічних занять у пісочницю має потужний освітньо-виховний потенціал: істотно посилюється бажання дитини дізнатися щось нове; відбувається розвиток творчих здібностей учнів, емоційно-чуттєвої сфери; в іграх з піском розвиваються всі психічні процеси (сприйняття, увага, пам'ять, мислення), а також мова і моторика; тісний зв'язок з природним середовищем; пісок, як і вода, здатна «заземляти» негативну енергію [2, 91].

Аналіз психолого-педагогічної літератури та власні спостереження свідчать, що використання в навчально-виховному процесі початкової школи педагогічної пісочниці спрямоване на вирішення основних педагогічних завдань:

- створення емоційно комфортних умов для розвитку творчого потенціалу учнів;
- формування позитивно-емоційного ставлення школяра до освітнього процесу;
- активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- розвиток просторової уяви, образно-логічного мислення, сенсорно-перцептивної сфери, дрібної моторики рук та кінестетичної чутливості;
- стимуляція вербальної і невербальної активності у процесі гри, формування навичок позитивної комунікації;
- формування цілісного, сильного і здорового «Я» дитини, забезпечення рівноваги між внутрішнім світом переживань, і зовнішнім соціальним світом, гармонізація загального психоемоційного стану учня, зниження тривожності;
- встановлення довірливих стосунків у діаді «вчитель – учень», «учень – учень», покращення психічного самопочуття тощо.

Наведемо приклади вправ та ігор, які доцільно проводити з молодшими школярами в урочний та позаурочний час:

- *гра «Пісочний телеграф»*: діти шикуються в колону один за одним. Вчитель «малює» пальцем на спині останньої дитини геометричну фігуру (цифру, букву тощо). Учні передають «повідомлення» наступному гравцеві таким же способом. Останній учасник відтворює фігуру паличкою на піску;

- *вправа «Дійди по доріжці»*: на піску лежить сіточка, в ній в деяких квартирах стоять маленькі іграшки. Вчитель пропонує знайти потрібну іграшку (починаємо з першого нижнього квадрата) - п'ять кроків вгору, три кроки вправо і т.д.;

- *вправа «Доріжка з рахункових паличок»*: вчитель визначає напрям руху: покладіть 2 палички вгору, 3 вправо, 1 вниз, 4 вправо – це будиночок Лунтика; 2-вгору, 3 наліво, 3 вгору – це будиночок Фіксиків; 2 вгору, 2 праворуч, 1 вгору, 3 наліво, 1 наверх - тут проживають Смішарики. Починати рух завжди потрібно з зазначеного місця (початку шляху) - від камінчика;

- *гра «Кольорові будиночки»*: вчитель викладає в пісочниці геометричні фігури різного кольору і дає завдання учням заселити мультиплікаційних персонажів: сім'я Барбоскіних живе не в жовтому квадраті, а між зеленим і червоним; принцеса Софія мешкає не в першому, не в третьому, не в червоному будиночку і т.д.

Отже, окремі елементи пісочної терапії можуть використовуватися вчителем у груповій та індивідуальній роботі з учнями при вивченні різних початкових предметів початкової школи, а також у позакласній та позашкільній виховній роботі. Навчання в пісочниці відбувається в ігровій формі легко, невимушено, цікаво й доступно. Засвоєння навчального матеріалу з елементами пісочної педагогіки ґрунтується на актуалізації позитивних емоцій учнів, що є основною умовою формування навчальної мотивації, особистісного розвитку та розкриття творчого потенціалу кожного вихованця.

1. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Практикум по креативной терапии / Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева, Т. М. Грабенко. – СПб. : Речь : Сфера, 2001. – 400 с.
2. Сакович Н. А. Технология игры в песок. Игры на мосту / Н. А. Сакович. – Спб. : Речь, 2006. – 176 с.
3. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : у 2 т. / К. Д. Ушинський. – К., 1983. – Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки. – С. 192–471.
4. Федій О. А. Естетотерапія : навч. посіб. / О. А. Федій. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 304 с.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ – ВИД ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сметанюк О., магістрант 1 року навчання спеціальності «Початкова освіта»

Кіліченко О., доцент кафедри педагогіки початкової освіти

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація. У статті розкриті історичні аспекти становлення проблемного навчання в початковій школі.

Ключові слова: навчальний процес, проблемне навчання, пізнавальна активність учнів початкової школи.

У процесі реалізації положень Нової української школи важливе значення надається проблемному навчанню, основна мета якого, як відомо, полягає у збагаченні активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей. Проблемне навчання є основним засобом активізації розумової діяльності учнів, розвитку в них тяги до знань і бажання вчитися. Одночасно воно є умовою творчих здібностей школярів.

У наш час виникає суперечність між наростаючим об'єктом інформації і обмеженими сторонами навчання, що викликає необхідність постійного вдосконалення навчального процесу.

Організація проблемного навчання сприяє більш активному і продуктивному засвоєнню учнями найважливіших знань про предмети, взаємозв'язки і закономірності.

Питання проблемного навчання досліджувало ряд вчених, які не досягли остаточної думки у його розв'язанні.

У педагогіці ідея проблемності в навчанні не нова, хоча сам термін «проблемне навчання» порівняно новий.

Проблемна активність учня, зокрема, учня початкових класів - це одна із центральних проблем педагогіки. Вона була стержнем багатьох педагогічних теорій минулого (Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці, Ф. Дістерверга, К. Д. Ушинського). І це не випадково, оскільки сам процес людського пізнання носить активний, творчий характер, а здібності людські, в тому числі і пізнавальні, розвиваються лише в активній самостійній діяльності. У проблемному навчанні створюються найбільш сприятливі умови для формування таких якостей особистості, як пізнавальний інтерес, творча активність і самостійність.

Центр тяжіння в проблемному навчанні переноситься на активність самого учня, вчитель опирається на розвиток його мислительних процесів, а не тільки на пам'ять і заучування матеріалу. Навчання не можна розглядати як спільну діяльність вчителя і учнів при передачі і засвоєнні знань, умінь і навичок. Діяльність вчителя зараз не зводиться до передачі знань в готовому вигляді, а полягає в організації активного пізнання учнів, в керуванні їх пізнавальною діяльністю, а навчання в цілому як організація пізнання учнів.

М. М. Скаткін, і І. Я. Лернер розглядають проблемне навчання як один із методів навчальної діяльності, який ґрунтується на самостійній пізнавальній діяльності учнів. М. І. Махмутов обґрунтовує особливості проблемного навчання як цілої методичної системи, яка об'єднує різноманітні методи навчання [3, с. 30].

Процес мислення нерозривно пов'язаний з почуттям сумніву. Ще Декарт показав нерозривний зв'язок почуттів сумніву з мисленням, стверджуючи, що оскільки суб'єкт сумнівається - значить мислить. Почуття сумніву в учнів з'являється в тому випадку, коли зроблено певне припущення, але не вистачає деяких знань чи, можливо, це суперечить тому, що знає дитина. Тоді сумнів спонукає до перевірки висунутих припущень, пошуку доказів, правильних відповідей на питання, які виникли.

Таким чином, здоровий, розумний сумнів є однією з необхідних умов обов'язкового пошуку істини. В. О. Сухомлинський наголошував, що думка в учня працюватиме, якщо в нього виникає здивування: «чому саме так?» Тому урок треба будувати так, щоб учні могли

мислити. Це надає процесу учіння жвавості, розвиває мислення, зумовлює інтерес до навчання, а успішне з'ясування проблемного питання сприяє міцності й усвідомленості знань.

Навчально-виховний процес - це певна модель процесів реальної дійсності, яка дає можливість пізнати цю дійсність в аудиторних умовах. Пізнання набуває форми навчання, спеціально організованого для того, щоб на понятійному рівні і за короткий термін засвоїти «основи наук», закономірності природи і суспільства.

У вітчизняній педагогіці становлення та розвиток проблемного навчання здійснювалися за допомогою етапів: активізація навчання, дослідницький метод, проблемне навчання як підхід, метод, тип, система. Ідеями активізації та дослідницького методу у вітчизняній науці займалися такі російські вчені, як К. Д. Ушинський, П. Ф. Каптерев, Б. Е. Райков та інші.

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка проблемне навчання розглядається як один з типів розвиваючого навчання, істотною відмінністю якого є зближення психології мислення лютьими з психологією навчання. Проблемне навчання найповніше відповідає завданням розвитку творчого мислення учнів. Суть проблемного навчання полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки питань, розв'язання проблем і проблемних завдань закладених у навчальних програмах і підручниках у проблемному викладі й поясненні знань учителем, у різноманітній самостійній роботі учнів. У проблемному запитанні на відміну від не проблемного, завжди є прихована суперечливість. Усвідомлена суперечність - одна сторона проблемної ситуації, наявність в учня такого рівня знань, умінь і навичок, який був би достатнім, щоб почати пошук невідомого результату або способу виконання завдання. Інакше ученя не «прийме» проблеми й вона втратить значення навчальної. [2, с. 271-272].

В. Оконь розуміє під проблемним навчанням «сукупність таких дій, як організація проблемних ситуацій, формування проблем (поступово до цього приєднуються самі учні), надання учням необхідної допомоги в вирішенні проблем, перевірка рішень і, насамкінець, управління процесом систематизації і закріплення набутих знань» [5, с. 68].

Засновники проблемного навчання, І. Я. Лернер та М. Н. Скаткін, вбачають його своєрідність «в тому, що ті хто вчать систематично включаються вчителем в процес пошуку вирішення нових для них проблем, завдяки чому вони навчаються самостійно здобувати знання, застосовувати раніше засвоєні знання, володіють досвідом творчої діяльності» [3].

М. І. Махмутов дає таке визначення - проблемного навчання - це тип розвиваючого навчання, в якому об'єднуються систематично-самостійна пошукова діяльність учнів з засвоєнням ними готових умовиводів науки, а система методів побудована з врахуванням принципу проблемності; процес взаємозв'язку викладання і учіння орієнтований на формування світогляду учнів. їх пізнавальної самостійності, стійких мотивів учіння і мисленневих здібностей в ході засвоєння ними наукових понять і способів діяльності, детермінуючого системою проблемних ситуацій. [4]

М. М. Фіцула зазначає, що проблемне навчання — один із засобів розвитку розумових сил учнів, їх самостійності та активності, творчого мислення. Воно забезпечує міцне засвоєння знань, робить навчальну діяльність захоплюючою, оскільки вчить долати труднощі. [6, с. 149]

Вважаємо, що проблемне навчання - це інтегроване поняття, що поєднує принципи розвивального навчання, принципи й методи диференційованого підходу, інноваційність.

Основне дидактичне призначення проблемного навчання - в педагогічному керуванні активною пошуковою діяльністю учнів. Проблемне навчання виражається в системі проблемних ситуацій, задач, завдань, які необхідно вирішити учням.

Проблемне навчання полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки питань (створення проблемної ситуації), продовжуючись у розв'язанні проблемних завдань, у проблемному викладі знань учителем, у різноманітній самостійній роботі учнів.

Такий вид навчання передбачає належний рівень підготовленості, зацікавленості учня в пошуку невідомого результату.

Н. П. Волкова вважає, що якість підготовки учнів залежить не тільки від глибини засвоєння теоретичних знань, практичних умінь та навичок, але й від розвитку їх творчих здібностей. Реалізації цього завдання сприяє впровадження в навчальний процес активних методів навчання, одним з яких є проблемно-розвиваюче навчання [1, с. 34].

Таким чином, проблемне навчання передбачає послідовне і цілеспрямоване висування перед учнями пізнавальних завдань, які вони вирішують під керівництвом вчителя і активно засвоюють нові знання. Однак, наявність теоретичних і експериментальних завдань ще не робить навчання проблемним.

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. — К.: Академвидав, 2007. — 616 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 375с.
3. Дидактика средней школы / Под ред. М. Н. Скаткина, И. Я. Лернера. Учебное пособие для студентов педагогических институтов. — М.: Просвещение, 1975. — 303 с.
4. Махмутов М. И. Проблемное обучение. М.: Просвящение, 1977. — с.257.
5. Оконь В. Основы проблемного обучения - М.: Просвещение, 1968. 208 с
6. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. — К.: Видавничий центр “Академія”, 2007. — 544с.

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Соколовська П., 1 курс магістратури, факультет педагогіки та психології.

Васютіна Т., кандидат педагогічних наук, доцент

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна*

Анотація. У публікації розкрито зміст інтеграції як педагогічної категорії, висвітлено суть предметних компетенцій і дидактичні можливості інтегрованих уроків для їх формування в учнів початкової школи.

Ключові слова: інтеграція, інтегровані уроки, предметні компетенції, інтегроване навчання.

Державним стандартом початкової загальної освіти передбачається одне з найголовніших завдань школи — всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок відповідно до пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку [1].

Учителю початкової школи слід максимально розширити уявлення учня про навколишній світ, орієнтуючись на індивідуальні особливості кожної дитини, розвивати її здібності. Надзвичайно важливим завданням є утримання у дитини позитивного ставлення й інтересу до навчання, що реалізовується завдяки сукупності навчальних предметів, кожен з яких — це важлива складова частина змісту початкової освіти. У цьому зв'язку, особливо гостро постає проблема пошуку внутрішніх резервів підвищення результативності навчання, що призвело до відродження такого методичного явища як інтеграція навчання, яке поступово переходить сьогодні з дискусії в практику.

У Великому тлумачному словнику «інтеграція» — це “доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи”. За системного підходу інтеграція визначається як процес взаємодії двох або більше систем з метою створення нової, яка набуває нових властивостей завдяки зміні властивостей та зв'язків її елементів. За іншим ресурсом, інтеграція — це процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності ... двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи. Ця концепція сприйняття інтеграції в межах системного підходу відображається і при її проекції на сферу освіти [2].

Ідеї інтегрованого навчання сьогодні надзвичайно актуальні, оскільки сприяють успішній реалізації нових освітніх завдань: дають можливість учням опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, досягнути формування міцних, усвідомлених міжпредметних зв'язків, уникнути дублювання у висвітленні низки питань.

Психологічні основи процесу інтеграції в системі шкільного навчання розкриті в дослідженнях Л.С. Виготського, В.В. Давидова, В.П. Зінченка, Е.Л. Носенко. Сутність інтеграції як цілісного впливу на становлення особистості, її форми і види розкриті в працях Н.С. Антонова, Дж. Гіббоне, С.У. Гончаренка, М.С. Вашуленка, С.В. Загв'язінського, Г.С. Костюка, І.М. Козловської. В.П. Тименка, С.І. Якименка. Дидактичні можливості інтеграційних занять багатокomплектного змісту початкової освіти досліджували такі вчені як Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, О.Я. Савченко, В.П. Тименко, В.Р. Ільченко та інші.

Інтегровані уроки – це уроки, які об'єднують блоки знань із різних навчальних предметів, що за навчальним планом викладаються як окремі, навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення, сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати нове з різних сторін, досягати цілісності знань [3]. Метою навчальних занять, побудованих на інтегрованому змісті, є створення передумов для різнобічного розгляду певного об'єкта, поняття, явища, формування системного виникнення уяви, позитивно-емоційного ставлення до пізнання.

У змісті навчання інтеграція знань здійснюється злиттям в одному предметі (темі) елементів різних навчальних предметів шляхом широкого міждисциплінарного підходу, який передбачає визначення інтегративних принципів загальноосвітнього значення [7]. Це, в свою чергу, забезпечує формування в учнів предметних компетенцій на більш високому рівні

Предметні компетенції у Державному стандарті початкової загальної освіти характеризуються як сукупність знань, умінь та характерних рис у межах конкретного предмета, що дають можливість учневі самостійно виконувати певні дії для розв'язання навчальної проблеми (задачі, ситуації). Наприклад, учень має уявлення, знає, розуміє, застосовує, виявляє ставлення, оцінює [1]. Предметні компетенції школярів визначаються на основі вимог до навчальних досягнень учнів, які вказано у програмі з окремих предметів. Тому, застосовуючи інтегровані уроки, вчитель повинен постійно пам'ятати про дотримання вимог до формування компетенцій учнів з різних галузей знань, щоб не було інтеграції заради інтеграції з меншою результативністю та прогалин у знаннях з окремих наук.

З огляду на сказане, у загальному вигляді мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності; - підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; - створення творчої атмосфери у колективі учнів; - виявлення здібностей учнів та їх особливостей; - формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; - підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; - ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання [1, с.49].

Елементами змісту інтегрованих уроків є: знання, уміння і навички – лінійні та пересічні; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності – світу, суспільства, людини. Інтегративна цілісність уроку потребує наявності однакового рівня спільності взаємодіючих елементів спільної мети для всіх процесів взаємодії, спрямованої на досягнення кінцевого результату.

Саме завдяки інтеграції різних предметів, учні краще відчують взаємозв'язки між предметами, глибше розуміють явища навколишнього світу, одразу застосовують отримані знання на практиці в реальному житті й тому ефективніше оволодівають предметними вміннями за рахунок різнобічного дослідження наукових знань і процесів.

Таким чином, досліджуючи дидактичні можливості інтегрованого навчання для формування предметних умінь молодших школярів, можна зробити висновок, що методично правильно побудовані інтегровані уроки вносять у звичайну структуру шкільної освіти новизну, оригінальність, сприяють формуванню цілісної картини світу, розгляду предмета з кількох сторін, дозволяють систематизувати в учнів знання, створюють сприятливі умови для реалізації особисто орієнтованого, розвивального навчання молодших школярів.

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/

2. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/integrované-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyina-1/>

3. Іванчук М.Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі: навч. метод. Посібник / М.Г.Іванчук. – Чернівці: Рута, 2001.- 120 с.

4. Інтегровані уроки в початковій школі / Упоряд. Н. С. Верера — Тернопіль–Харків: Ранок, 2010. — 160 с. — (Серія «Відкритий урок»).

5. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Освіта України. – 2002. - №33. – С. 4.

6. http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2013_6-2/pedagogy/57-65.pdf

7. <http://conference.pu.if.ua/forum/files/11-13052016/3/Timkiv.pdf>

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Щербій А., студентка 4 курсу факультету початкової освіти

Шкуренко О., кандидат педагогічних наук, викладач

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

Анотація. Навчання іноземних мов на різних етапах сьогодні набуває особливого значення у контексті процесів розвитку особистості, глобалізації та інтеграції України в європейський освітній простір. У зв'язку з оновленням нормативних документів, зокрема, з прийняттям Державного стандарту загальної початкової освіти виникає потреба перегляду підходів до викладання іноземних мов на всіх етапах навчання.

Національна доктрина розвитку освіти серед пріоритетних напрямів визначає запровадження освітніх інновацій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів.

Проблема інновацій в освіті стала предметом наукових пошуків педагогів з усього світу (К. Ангеловські, В. Андреев, Х. Барнет, Дж. Бассет, М. Богуславський, В. Взятишев, Д. Гамільтон, Н. Грос, Р. Едем, М. Єльмандра, У. Кінгстон, Н. Лагервей, М. Майлз, Е. Роджерс, А. Хаберман, Р. Хейвлок, Д. Чен та ін.). Упровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів розглядають науковці: Л. Березівська, К. Бондарева, Л. Даниленко, І. Дичківська, Г. Лаврентьева, А. Підласий, С. Сисоева та інші.

Ключові слова: інновація, проектні технології, інтерактивні технології.

Термін «інновація» (із пізньолатинської *innovatio* – оновлення, новизна, зміна) означає нововведення, тобто цілеспрямовані зміни, які вносять у середовище впровадження нові стабільні елементи (нововведення), що викликають перехід системи з одного стану до іншого.

Саме застосування інноваційних технологій на уроках дадуть можливість вчителю розкрити здібності та таланти школярів, навчити їх вчитися та розвивати їх потенціал.

Саме інноваційні технології «забезпечують учням вільний доступ до різноманітної інформації, набуття навичок вирішення різноманітних проблем на основі їх всебічного дослідження і аналізу, здобуття певних знань в різноманітних галузях»[3, с. 16-19].

Згідно з новим Державним стандартом загальної початкової освіти вивчення іноземних мов у загальноосвітніх закладах України розпочинається з 1-го класу, вивчення другої іноземної мови – з 5-го класу [2]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває перегляд технологій навчання, які б сприяли ефективності процесу оволодіння іноземними мовами молодшими школярами. Сьогодні серед інноваційних технологій, які застосовуються у початковій школі, виокремлюють: проектні технології, технологію мовного портфоліо (Мовний портфель), інформаційні технології, інтерактивні технології.

Проектні технології у початковій школі – це різновид роботи, коли учні (інколи за допомогою вчителя) створюють зміст своєї іншомовної навчальної діяльності у формі обраного проекту, як правило з кінцевим продуктом: колаж, альбом, комікс, анкета тощо. Типологія проекту зумовлюється віковими можливостями молодших школярів, їх інтересами, а тематика визначається відповідно до особливостей змісту підручника або навчально-методичного комплексу (НМК) [1]. Сутність технології Мовного портфоліо (МП) (European Language Portfolio) для молодших школярів, що є пакетом документів, полягають у наданні можливості учневі за певними встановленими параметрами самостійно оцінювати свої досягнення в оволодінні іноземними мовами незалежно від методів і засобів навчання, закладених у підручнику, чи НМК, за яким вона навчається. Зміст МП вміщує в собі: 1) завдання для учня; 2) анкети для батьків, заповнення яких можливе після ознайомлення з роботами учня; 3) критерії оцінювання і самооцінювання робіт, які містяться в МП; 4) сторінка вчителя, яка заповнюється наприкінці початкового курсу, коли дитина переходить до іншої школи. Таким чином МП спрямований на усвідомлення дитиною своїх успіхів, заохочення до вивчення іноземних мов, формування самооцінки тощо. Актуальність технології МП полягає в тому, що саме в початковій школі формуються вміння бачити мету і обирати необхідний спосіб її досягнення [1].

Отже, інноваційні технології навчання іноземних мов сприяють інтенсифікації, оптимізації навчального процесу, а також сприяють організації самостійної роботи як молодших школярів, так і учнів основної і старшої школи. Безперечно проблема застосування інноваційних технологій у навчанні іноземних мов потребує подальшого

розгляду. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в аналізі зарубіжного досвіду застосування інноваційних технологій у навчанні іноземних мов, а також детальнішому аналізі інноваційних технологій навчання іноземних мов у початковій школі.

1. Коломінова О. О. Сучасні технології навчання англійської мови у початковій школі / О. О. Коломінова, С. В. Роман // Іноземні мови: науково-методичний журнал. – 2010. – № 2. – С. 40–47.
2. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти Кабінет Міністрів України; Постанова, Стандарт, План [...] від 20.04.2011 № 462 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/Laws/show/462-2011-p>. – Назва з екрану.
3. Кремень В. Освіта і наука України. Шляхи модернізації. - К.: Грамота, 2003. – С. 16-19.
4. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів : Методичний посібник для вчителів початкової школи /О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, О. А. Біда та ін. — Тернопіль :Навчальна книга – Богдан, 2011. — С. 5.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ГІРСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Гаврилюк М., магістрант спеціальності «Початкова освіта», ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Коцим'юк Г. М. вчитель Буковецької ЗОШ I-II ступенів, Івано-Франківської області

У статті проаналізовано особливості естетичного виховання учнів гірського регіону. Визначені методи та форми його реалізації

Ключові слова: естетичне виховання, учні гірського регіону, інтегровані уроки, театри школярів

«Естетичне виховання спрямоване на розвиток у зростаючої особистості широкого спектра почуттів — здатності збагнути та виразити власне ставлення до мистецтва»[2].

Естетичне виховання впливає на людину різноманітно, різнобічно збагачує її духовний світ і вдосконалює діяльність. Воно сприяє формуванню творчих здібностей особи і зміцненню її моральних позицій, зазначає М. Черніка [3].

Процес естетичного виховання учнів є багатограним і складним. Зустріч із прекрасним у житті й мистецтві розвиває в дітей естетичні почуття. Впливаючи на почуття і викликаючи їх, прекрасне завдяки оцінкам дорослого народжує у дітей думки, формує інтереси. У процесі естетичного сприйняття спочатку під впливом дорослого, а потім самостійно дитина робить узагальнення, у неї виникають асоціації, порівняння. На підставі набутого досвіду, шляхом багаторазового порівняння явищ спершу зароджується вибіркоче ставлення, а згодом з'являються окремі оцінки, так формується оцінне ставлення до оточуючого, а на його основі – естетичний художній смак.

Початкова освіта включає в себе всі аспекти формування особистості, а саме естетичне виховання розкриває учневі барви, колорит світосприйняття, дає перші перла пізнання, формує власну оцінку створеного, побаченого, самозробленого, дає можливість формувати в дитини смаки, погляди, проявляти ініціативу, розширювати кругозір можливостей знаходження себе.

Естетичне виховання супроводжує школяра, а точніше іде поряд як у шкільному так і в позашкільному житті. Треба не забувати що до вступу в початкову школу кожна дитина закінчила вже один інститут «інститут сім'ї».

Проводячи експериментальне дослідження, ми прийшли до висновку:

Кожен урок чи виховний захід це є ще одна мозаїка яка доповнює картину естетично-культурного школяра. Початкова освіта у сільській школі не завжди має достатню базу яку вимагає сучасний школяр, тому вчитель старається бути прикладом-естетом. В своїй роботі організовує арт-зустрічі із творчими людьми, які своїми талантами можуть захопити теперішнього школяра якого рідко чим можна здивувати через всі ці комп'ютерні не завжди позитивно результативні захоплення.

Розвитку естетичної культури молодших школярів сприяє проведення інтегрованих уроків.

Інтегрований урок - це урок, який проводиться з метою розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах.

З метою поширення естетичного досвіду можна запропонувати вчителям «театр у класі». Під цією назвою слід розуміти щоденні вправи учнів у перевтіленні, вправи – ігри для розвитку фантазії (на перервах, позанавчальний час, на так званих творчих годинах, у хвилини розрядки на уроках, а саме:

1. Виконати пантоміму на задану тему (наприклад, як ти чистиш зуби, як ти граєш у футбол і т.д. Такі завдання дають «уроки» входження в образ.
2. Виконати якусь дію, а клас відгадає, але на відміну від пантоміми «артист» не підказує своїми рухами те, що він робить.
3. Гра із уявними предметами. Уявіть, що олівець – ескімо, ніж, вилка і т.д. Докажи жестами, що це так.
4. Театр звірів. Ви побували у зоопарку, бачили звірів, спостерігали їх поведки – зобразіть будь-якого звіра, а клас відгадає, кого ви представили (те ж саме можна зробити і з домашніми тваринами – зобразити голодного песика, кішку, півня і т.д.).
5. Слово-картинка. Для розвитку фантазії дитини дається спочатку одне слово, наприклад, будинок. Кожний учень називає будинок, який він собі уявляє (маленький, великий, цегляний, столичний, сільський блочний і т.д.). Потім додається слово «БУДУЄТЬСЯ». Знову кожен говорить, що він уявив (фундамент, два поверхи, будинок без даху і т.д.). Знову додається слово «ШВИДКО», тобто «дім будується швидко» і т.д.
6. Усно описати картину, подію, придумати оповідання (можна запропонувати фотографію людини, яка замислилась). Про що вона мислить? Необхідно уявити цю картину і розповісти. Або кожному учневі можна роздати фотографію людини (краще відомої вчителю) і запропонувати розповісти про неї, тобто добра ця людина чи зла, ким працює, де вчиться, словом, що може придумати дитина – дати характеристику незнайомцю. Таким чином перевіряється спостережливість учнів. завдання це дуже складне для першокласників, тому його можна запропонувати тільки в кінці навчального року або в другому класі.
7. Придумати промову казковому герою. Уявити, що йде репетиція казкового спектаклю «Колобок» (можна взяти інший), розподіляються ролі, кожний герой виходить на сцену і тут же придумує собі репліку: не заучує, а придумує на ходу. Бажано казку повторити два-три рази з різним складом учасників. Це дасть можливість порівняти імпровізовані репліки, дії одного і того ж казкового героя і виявити найбільш вдалі варіанти. Завершити заняття можна читанням оригіналу казки, підкреслюючи при цьому красу, точність, образність народної мови.
8. Хвилини пластики. Їх можна проводити на творчих годинах в групах продовженого дня, 2-3 рази в тиждень на будь-якому уроці. Це свого роду хвилини відпочинку. Вчитель включає симфонічну музику, слухає, а учням пропонує виконати певні рухи (за вибором учителя). Наприклад, можна послухати «Маленьку нічну серенаду» В.А. Моцарта, а першокласники нехай уявлять себе лісом і розгойдуються «під поривами вітру» Якщо музика звучить голосніше – дерева гойдаються сильніше, тихше – слабше. Ті діти, які справились із завданням краще за інших, можуть виконати вправу перед класом. Іншим разом під цю музику можна запропонувати учням імітувати полум'я. присіли всі, долоні перед грудьми з'єднали, пальчики догори як язичок полум'я. Під цю музику полум'я то «підіймається», то «опускається», і діти то встають, то присідають. Хребет дитини пластично вигинається під «поривами вітру» (можна намалювати на дошці полум'я, яке схиляється під вітром). В даному випадку педагогу важливо знати, що музика не може, а вірніше, не повинна пов'язуватись з яким-небудь конкретним образом. Вона передає тільки почуття, і образ пропонується з педагогічною метою – заставити дитину прислухатися до звуків, зрозуміти окремі його відтінки, а не з метою «навішування» ярлика, штампу. Це би протирічило законам музичного мистецтва [1, с. 203-204].

Учні мають змогу створювати свої власні колажі, моделі майбутнього життя, можна помітити їхні смаки, вподобання, хобі.

А ще учні початкової школи люблять персональні виставки де вони можуть продемонструвати власноручні витвори якими потрібно захоплюватися і це буде поштовхом до їхнього майбутнього вибору професії, знаходження себе в тому чи іншому мистецтві.

Вважаємо, що формуючи естетичну культуру молодших школярів варто опиратися на завдання, що стоять перед вчителями з естетичного виховання: формувати у дітей уміння бачити прекрасне, створювати прекрасне в своєму обрисі, поведінці та навколо себе, вчити дітей берегти прекрасне.

1. Молодший школяр: проблеми розвитку /За заг.ред. В. Д. Хруща. – Івано-Франківськ, 2006. 316 с.
2. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-3b2118269809f/list-d4a04af326>
3. Черніка М. Дослідження рівня музично-естетичного виховання учнів молодшого шкільного віку // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 48, 2014. С. 234-239

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*Деревенська Н., 2 курс (магістр), Факультет педагогіки і психології
Відділення «Початкова освіта»*

*Гузар О. В., завідувач кафедри початкової освіти, кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна*

Пріоритетним у розвитку освіти України в ХХІ ст. є підготовка людей високої освіченості й моралі, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження інтерактивних методів в навчально-виховний процес. У статті проаналізовано зміст поняття «комунікативна компетентність», складові комунікативної компетентності. У статті розглядаються питання про переваги інтерактивного навчання перед традиційним у початкових класах, а також, що сприяло впровадженню інтерактивних технологій. Подана структура інтерактивного уроку.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, інтерактивне навчання, інтерактивний урок.

Сучасні діти приходять до школи з великим бажанням не просто вчитися, а вчитися успішно. Їм хочеться на уроках не просто слухати, а й самим ставити запитання, обговорювати різні проблеми, що хвилюють, приймати неординарні рішення. А така діяльність вимагає від учителя впровадження нових педагогічних технологій.

В Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено: «Початкова освіта – це перший етап загальної освіти дітей. На цьому етапі формується і починає розвиватись особистість дитини. Початкова освіта формує загальнонавчальні навички та вміння, рівень освоєння яких значною мірою визначає успішність всього подальшого навчання».

Комунікативна, міжпредметна і предметна – саме такі види компетентностей зазначені в Державному стандарті початкової загальної освіти [7, с.14].

Що таке комунікативна компетентність?

За А. А. Бадильовим, комунікативна компетентність – це сукупність умінь і навичок, необхідних для ефективного спілкування.

С. А. Єзова вважає, що комунікативна компетентність включає здатність людини застосовувати знання, вміння, особистісні якості в побудові та передачі повідомлення за допомогою традиційної та віртуальної взаємодії; у вибудовуванні відносин; у виборі тактики поведінки; у формах спілкування з партнером.

Обидва ці автори схильні до того, що комунікативна компетентність – це здатність встановлювати й підтримувати контакти одне з одним під час спілкування. [7, с. 15]

Поняття комунікативної компетенції (за визначенням Є. Петренка) передбачає, що людина усвідомлює власні потреби й ціннісні орієнтації; свої перспективні вміння, тобто здатність сприймати навколишнє середовище без суб'єктивних відчуттів; готовність приймати нове в навколишньому середовищі; свої можливості в розумінні норм і цінностей інших соціальних груп і культур; свої почуття на психічний стан під час взаємодії з навколишнім середовищем.

Комунікативна компетентність – це вища здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях; це конгломерат знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання (за Ю. Омеляновим) [6, с. 2]

Комунікативна компетентність – це здатність користуватися мовою залежно від ситуації; особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання.

Комунікативна компетентність складається з :

- 1) мовленнєвої компетенції (уміння застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями);
- 2) мовної компетенції (знання одиниць мови та правил їх поєднання);
- 3) предметної компетенції (уміння на основі активного володіння загальною лексику відтворювати в свідомості картину світу);
- 4) прагматичної компетенції (здатності до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою, до вибору необхідних форм, типів мовлення, урахування функціонально-стильових різновидів мовлення);

Для формування комунікативної компетентності учнів найбільш ефективним є метод інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну, передбачувану мету: створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [3, с. 46].

Упровадження інтерактивних технологій сприяє:

- формуванню предметних та інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів молодших класів;
- формуванню загально інтелектуальних умінь;
- розвитку пізнавальних процесів, різних видів мовлення; розвитку індивідуальних здібностей учнів;
- вихованню інтересу до навчання, почуття колективізму;
- розвитку творчого потенціалу та креативності;
- розвитку вміння знаходити власні помилки та моделювати ситуації для їх виправлення; [1, с. 52]

Переваги інтерактивного навчання перед традиційним у початкових класах:

- 1) у роботі задіяні всі учні класу;
- 2) учні навчаються працювати в команді;
- 3) формується доброзичливе ставлення до опонента;
- 4) кожна дитина має можливість пропонувати свою думку;
- 5) створюється «ситуація успіху»;
- 6) за короткий час опановується велика кількість матеріалу;
- 7) формуються навички толерантного спілкування, уміння аргументувати свій погляд, знаходити альтернативне вирішення проблеми; [7, с. 15]

Існує безліч інтерактивних методів, які можна використовувати на різних етапах уроку: «Вилучи зайве», «Мікрофон», «Банани», «Задом наперед», «Скринька скарг», «Криголам», «Незакінчені речення», «Морський бій» та ін. [5, с. 215].

Структура інтерактивного уроку

- I. Актуалізація опорних знань.
- II. Повідомлення теми і мети уроку.
- III. Надання необхідної інформації.
- IV. Надання необхідної інформації.
- V. Підбиття підсумків [7, с.15].

Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку освіти викликана також необхідністю оновлення організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу. Головним у цьому процесі має стати питання підготовки вчителя інноватора початкових класів, який володіє проєктивним мисленням, перспективними педагогічними технологіями, є суб'єктом особистісного та професійного зростання, вміє «економно й цілеспрямовано вести учнів до задалегідь визначеної мети» [2, с.4].

Отже, використання інтерактивних методів на уроках української мови в початкових класах сприяє створенню позитивно-психологічної атмосфери в класі, учити із задоволенням, дружити, вибачати, поважати себе і інших [1, с. 52].

У процесі їх застосування відбувається тісна взаємодія усіх її учасників, активізується навчальна діяльність, формуються комунікативні вміння, виникає можливість спільно шукати і приймати рішення щодо поставлених завдань.

1. Антоненко Л. ІК-компетентність учнів початкових класів [Текст]: інформаційні технології - невідемна частина сучасного життя / Л. Антоненко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2013. - № 11. – С. 51-52.
2. Гонтаровська Н. Інноваційно-освітнє середовище як фактор розвитку особистості / Н. Гонтаровська // Директор школи. – 2008. - №9. – С. 22-24.
3. Карапузова Н. Інноваційне середовище як фактор формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів [Текст] / Н. Карапузова, Н. Манжелій // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. – 2009. - №5. – С. 45-50.
4. Матяж О. М. Розвиток метапредметних компетентностей молодших школярів за допомогою інтерактивних технологій [Текст] / Матяж Ольга Миколаївна // Світ виховання. – 2014. - № 5/6. – С. 36-39.
5. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за аг. ред. О. М. Пехоти. – К.: А. С. К., 2001. - 256с.
6. Побочна О. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів [Текст] : з досвіду роботи / О. В. Побочна // Початкове навчання та виховання. – 2013. - №29. – С. 2-7.
7. Смілянець С. Комунікативна компетентність учнів [Текст] : використання інтерактивних вправ для формування комунікативної компетентності молодших школярів / С. Смілянець // Початкова освіта. – 2017. – С. 14-29.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ

*Коваль О., ІІ курс магістратури, факультет педагогіки та психології
Гузар О., завідувач кафедри філологічних дисциплін початкової освіти, кандидат
філологічних наук, доцент*

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м.
Тернопіль, Україна*

Анотація. У статті описано важливість комунікативної компетентності молодшого школяра, роль особистісних стосунків учня і педагога для розвитку мовлення дитини, основні засоби особистісно орієнтованого спілкування. Проаналізовано значення інформації у житті суспільства, розподіл діалогічного і монологічного мовлення у процесі реальної комунікації.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікація, мова, мовлення, взаємодія, діалогічне мовлення.

Три кроки ведуть до успішної комунікації
Перший крок—знати, чого хочеш.
Другий крок—знати, чого хоче твій партнер.
Третій — як вам обом здобути перемогу.

Д. Лаборд

На сьогоднішній день, в умовах уведення нових Державних стандартів початкової загальної освіти, особливо актуальною є проблема формування комунікативної компетентності школярів, а саме: способи взаємодії з оточенням, навички роботи у групі, здатності особистості застосовувати в спілкуванні знання мови, володіння різними соціальними ролями, здатність творчо мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатність до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною.

У науковій літературі описано структуру і критерії педагогічного спілкування й підкреслюється думка, що спілкування для самого вчителя - це професійний інструмент його діяльності, а доброзичливість, комунікативна культура - це обов'язкові якості особистості. З огляду на це, педагогам слід постійно працювати над власною мовленнєвою культурою та вдосконалювати практичні навички позитивного спілкування [2, 15]. У цьому нам допомагають праці О. Савченко, М. Львова, В. Сухомлинського, М. Вашуленка, О. Проскури, О. Дусавицького, О. Біляєва.

Розвиток мовленнєвої компетентності починається з особистісних стосунків учителя з кожною дитиною. Вчитель доводить дітям, що в школі навчання мовлення відбувається не тільки на уроці, а й на перерві, біля учительського столу, дошки, у коридорі, і до цього потрібно ставитися як до закономірного факту.

У житті суспільства зросло значення інформації, а також розроблено нові технічні можливості передачі інформації та її збереження. Як дорослі, так і діти потребують живого спілкування, тобто взаємодії з людьми, взаєморозуміння, зворотної реакції на свої думки, поведінку, погляди. Тому мовленнєва компетентність учнів стає в центрі уваги сучасної освіти і має важливе значення у житті кожної людини. [6, 17]

Щоб процес навчання був якісним, а розвиток дитини – гармонійним, варто на уроці створити такі умови, щоб дитині було комфортно. Задля цього в системі відносин «учитель-учень», «учень-учитель», «учитель-інші учні» необхідно намагатися створити таку атмосферу, яка б сприяла позитивному спілкуванню, стимулювала мовленнєву і творчу діяльність усіх учасників навчального процесу.

Важливою, на наш погляд, є думка академіка М. Вашуленка, що на будь-яких уроках вчитель має звертати увагу дітей і на зміст, і на те, яким саме способом сказано, і на те, яким способом точніше, повніше, виразніше його передати залежно від мети висловлювання. [2, 15].

Мова, мовлення, як відомо, є невід'ємними складниками культури народу. Вони є інструментом і засобом пізнання, спілкування, формою існування думки. Саме мова сформувала людину як особистість і творця духовних цінностей [7, 13].

На розвиток мовлення молодших школярів мають великий вплив особливості їхніх характерів, які, ми вважаємо, є важливим фактором виникнення проблем і вирішення їх під час набуття мовленнєвих навичок. У літературі, яку розглядають у дошкільних закладах, простежується чотири типи характерів дитини. Це - діти-глядачі, діти-слухачі, діти-діячі, діти-оратори. З такими особливостями вони приходять і в школу.

Читання і слухання дитячої літератури ефективно впливає на розвиток мовлення учня. Принцип варіативності дає право вчителю на самостійність у виборі навчальної літератури, форм і методів роботи, апробації їх у навчально-виховному процесі. Тому добре, якщо при доборі літератури для індивідуального читання на початку навчання враховуватимуться типи характерів учнів: учню -глядачу - тексти, в яких багато малюнків і подробиць, учневі - слухачу - тексти, що мають цікаву інформацію, учневі-діячу-тексти із частою зміною дій, учневі - оратору - тексти із діалогами. Також для нас важливо, щоб діти зрозуміли не тільки змістову сторону слова, а й його художню силу.

Виявлення особистісної цінності є координуючи центром роботи вчителя щодо організації комунікації учнів, оскільки дозволяє планувати і прогнозувати мовленнєву діяльність дітей за напрямками: сфери дійсності, актуальні для дитини; ступінь і характер виявлення комунікативної потреби; зміст і лексичний склад референтного матеріалу; особливості мислення дитини; образність, виразність, точність мовлення [4, 6].

Зауважимо, що врахування особистісно ціннісної сфери не має на меті розподілити школярів за названими параметрами. Доцільність пропонованого підходу пояснюємо прагненням надати кожній дитині індивідуально істотну підтримку та допомогу на основі цілеспрямованої діагностики особистісно ціннісної сфери.

Неодмінна умова особистісно-орієнтованого спілкування вчителя з учнями – вміння володіти словом. Коли учні сприйняли мету, маємо подбати про наступну умову співробітництва – організацію навчального діалогу. Стимулювання різних форм пізнавальної активності на уроках і спеціальне формування вмінь запитувати й відповідати - поступово готують учнів до навчального діалогу. Тому доцільно використовувати такі вправи: відтворення діалогів із прослуханих та прочитаних текстів; створення діалогів за малюнками ситуативного характеру; діалоги за планом; прогнозування закінчення діалогу; складання діалогу за опорними словами; складання діалогу за поданою ситуацією; складання діалогу за поданою темою та ін.

Зазначимо, що розподіл діалогічного і монологічного мовлення у процесі реальної комунікації нерівномірний. Діалогічне мовлення є основним, домінуючим видом мовленнєвої діяльності учнів на ранньому етапі початкової освіти (1-2 класи), і тому в практиці навчання української мови він повинен посісти провідне місце. Логічно, що в методиці викладання рідної мови в початкових класах пропонується у процесі вироблення вмінь створювати висловлювання, користуватися схемою «діалог-монолог», а не навпаки[6,17].

Формуючи комунікативну компетентність, не можна забувати і про розвиток писемного мовлення учнів. На уроках рідної мови пропонуємо такі завдання: відновити, поширити, редагувати текст; дібрати заголовок; визначати частини тексту, тип тексту, тему, головну думку; скласти і записати зв'язний текст із деформованих речень; письмовий переказ з попереднім аналізом структури та мови тексту; скласти твори (за сюжетним малюнком, зразком, початком та кінцівкою, малюнком і питаннями, опорними словами, поданим зачином, планом та опорними словами, опорними словами та картиною, власними спостереженнями).

Виконуючи ці вправи, школярі вчать міркувати, набувають певного мовленнєвого досвіду.

Педагоги повинні вірити у кожну дитину, уважно ставитися до її думок, почуттів і засобами «живого слова» сформувати творчу гармонійно розвинену особистість. Використовуючи різні форми і методи роботи, вчителі зможуть покращити рівень розвитку в учнів умінь висловлюватися в діалогічній, монологічній та писемній формах.

1. Гойхман О. Я., Надеина Т. М. Основы речевой коммуникации: Учебник для вузов. Под редакцией проф. О. Я. Гойхмана / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 272.
2. Губанова Т. Формування загальнонавчальних умінь та навичок учнів засобами особистісно орієнтованого спілкування / Тетяна Губанова // Початкова школа. - 2006. - № 8. - С. 15.
3. Дусаувицкий О. Развитие личности в учебной деятельности. – М.: «Дом педагогики», 1996. – 208 с.
4. Котух Н. Навчальна комунікація як засіб мовленнєвої самореалізації учня / Наталія Котух // Початкова школа. - 2006. - № 5. - С. 6-9.
5. Непомнящая Н. И. Становление личности ребенка 6-7 лет/Научно-исследовательский институт общей и педагогической психологии АПН СССР.- М.: Академический проект, 2001. – 192 с.
6. Прищепа О. Розвиток мовленнєвої компетентності учнів 1-2 класів / Ольга Прищепа // Початкова школа. - 2013. - № 8. - С. 17-18.
7. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової школи : посіб. для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко. – 2-ге вид., доповн., переробл. – К. : Богданова А. М., 2009. – С. 13.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Кривіцька К., студентка 4 курсу, ННІ педагогіки
Коновальчук І.І., доктор педагогічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

Анотація. Здійснено аналіз сутності та змісту формування соціальної компетентності в дітей молодшого шкільного віку. Компетентність розглянуто як здатність особистості вирішувати проблеми в різних сферах життя. Встановлено, що соціальна компетентність формується в результаті соціалізації і навчання молодшого школяра як здатність вирішувати ним актуальні та відповідні для свого віку й можливостей проблеми соціальної взаємодії. Виявлено інтегративний та системний характер соціальної компетентності та ознаки її сформованості. Зроблено висновок що, формування цієї компетентності має здійснюватися за допомогою активних методів та технологій навчання, зокрема проектною діяльністю дітей.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, соціальна компетентність дітей молодшого шкільного віку, структура соціальної компетентності, проектна діяльність.

Постановка проблеми. Зміст та завдання навчання дітей молодшого шкільного віку змінюються відповідно до вимог сучасного суспільства. Щоб відповідати рівню суспільного розвитку, учням не достатньо лише здобутих знань. Вони повинні вміти їх застосувати практично, бути соціально активними й творчими, приймати самостійні рішення, здійснювати відповідальний вибір у важливих життєвих ситуаціях. Тому актуальними стають питання формування в учнів соціальної компетентності, яка забезпечує їх здатність до взаємодії, самореалізації, ініціативності, творчості та цілеспрямованості.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним проблемам формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку присвячена значна кількість досліджень. Зокрема, сутність і зміст соціальної компетентності стали предметом досліджень Р. Бадера, І. Бежа, М. Гончарової-Горянської, С. Данилейко, І. Єрмакова, Л. Лепіхової, А. Мудрика, О. Овчарук, О. Пометун, В. Шахрай та ін. Питання форм та засобів формування соціальної компетентності розглядаються в роботах Н. Беккер, Н. Бібік, І. Зимньої, І. Ніколаєску, О. Онопрієнко, О. Проценко, О. Савченко, А. Хуторського та ін. Незважаючи на значний науковий доробок, питання сутності, змісту та структури соціальної компетентності молодших школярів потребують додаткового висвітлення. Зокрема, актуальним є проблеми запровадження активних форм і методів, які б забезпечили ефективність набуття дитиною соціального досвіду у вирішенні особистісно та суспільно значущих завдань.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі сутності та змісту формування соціальної компетентності в дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В Державному стандарті початкової загальної освіти одним з результатів навчання визначено “засвоєння учнями відповідно до вікових особливостей різних видів соціального досвіду, системи цінностей суспільства, морально-

правових норм, традицій” [3]. В Концепції Нової української школи соціальна компетентність пояснюється як уміння співпрацювати заради певного результату, досягати компромісів, розв’язувати конфлікти. Також у структурі соціальної компетентності виділяють здатності, які повинні бути сформовані в дитини: ініціативність, вирішення проблем, прийняття рішень, співпраця в команді [6, с. 11–12].

У наукових джерелах поняття “компетентність” пояснюють так: “володіння учнем компетенцією, що поєднується з його особистісним ставленням до предмета діяльності” [1, с. 48]; “інтегративна якість особистості, що виявляється в здатності та готовності до діяльності” [8, с. 29]; “інтегрована здатність особистості, яка набута в процесі навчання і включає знання, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці” [9, с. 3].

Компетентність ми розглядаємо як цілісну здатність, яка поєднує у собі властивості особистості та індивідуальний досвід набутий у діяльності, здійсненій на основі отриманих знань, умінь та навичок, що потрібний для виконання певних дій та вирішення проблем у різних сферах життя.

Поняття “соціальна компетентність” визначається науковцями по-різному, в залежності від особливостей її змісту, структури та спрямованості. М. Гончарова-Горяньська наголошує на системності соціальної компетентності та пояснює її як інтегральну характеристику людини (соціальні мотиви, знання, навички взаємодії), що забезпечує ефективність її дій [2, с. 74]. О. Проценко вважає, що крім знань, умінь та навичок соціальної взаємодії, соціальна компетентність також включає здатність моделювати, корегувати та оцінювати свої дії та вчинки відповідно до соціальних норм [7, с. 456]. М. Докторович розглядає соціальну компетентність як здатність особистості до взаємодії з соціальним середовищем та орієнтації в мінливих соціальних умовах [4, с. 87].

Аналіз різних трактувань уможливив виділення основних ключових смислових одиниць, які визначають зміст поняття “соціальна компетентність”: рівень (або результат) соціалізації особистості; інтегрована здатність, сукупність знань, умінь та якостей особистості; набутий індивідуальний досвід; здатність до діяльності, до вирішення задач, готовність до дії. На основі узагальнення ключових смислових одиниць ми розглядаємо соціальну компетентність як інтегративну здатність особистості, яка формується в результаті соціалізації і навчання, та є системою, що включає в себе мотиви, цінності, соціальний досвід, здібності, знання та навички особистості, цілісність яких забезпечує ефективність взаємодії з іншими людьми, самостійність пошуку конструктивних рішень проблем у практичних життєвих ситуаціях, можливість швидкої адаптації до нових умов життя і самореалізації.

Соціальна компетентність має інтегративний та системний характер. Це пояснюється тим, що вона поєднує у собі інші компетентності, а також має свою внутрішню будову. Через це, важливо проаналізувати структуру соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку, знання якої важливі для вчителя початкових класів. І. Зимня вважає, що соціальна компетентність поєднує в собі різні групи ключових компетентностей: здоров’язберігаючу, громадянську, інформаційно-технологічну, компетентність соціальної взаємодії, компетентність спілкування. У внутрішній структурі соціальної компетентності І. Зимня виділяє: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-смисловий компоненти та емоційно-вольову саморегуляцію [5, с. 25–30].

Щодо важливості формування соціальної компетентності в учнів молодших класів науковці і практики проявляють одностайність, оскільки цей вік є дуже сприятливим для соціального розвитку дитини. Зі вступом до школи змінюються умови її життя, характер провідної (навчальної) діяльності, спілкування з однолітками. Соціальна компетентність молодшого школяра розглядається як здатність вирішувати ним актуальні та відповідні для свого віку й можливостей проблеми соціальної взаємодії. Основною особливістю соціальної компетентності молодших школярів є особистісна та соціальна значимість виконуваних завдань та розв’язуваних проблем саме для їх віку.

У молодшому шкільному віці активно відбувається соціалізація дитини та адаптація її до нових умов, засвоєння нею соціальних норм, правил, цінностей. Навчальній діяльності завжди притаманний соціально-комунікативний характер: можливість співпрацювати у групі, виконувати різні соціальні ролі та функції, взаємодіяти з іншими, брати на себе відповідальність, вести діалог, дискусію, пропонувати та відстоювати свої ідеї та приймати позиції інших тощо. Компетентнісний підхід передбачає моделювання й використання у навчальній діяльності ситуацій, що максимально наближені до реальних умов практичного застосування учнями набутих знань та набуття ними суб’єктного соціального досвіду.

Рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів характеризується: активністю та усвідомленням дітьми потреб, мотивів, цінностей соціальної діяльності; стійким інтересом до спільних справ; особистісними якостями (уміння дружити, готовність співчувати, допомагати, бути відповідальним тощо); соціальними знаннями (про соціальні групи, взаємини, явища, способи поведінки та ін.); індивідуальними досвідом соціальної взаємодії; здатністю до об'єктивної самооцінки своєї поведінки.

Формування соціальної компетентності має здійснюватися за допомогою активних методів та технологій навчання. Найбільш результативною у цьому плані, на нашу думку, є проектна діяльність дітей, яка сприяє формуванню творчої та активної особистості, здатної успішно й творчо працювати як самостійно, так і в команді. Використання проектною діяльністю для формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку буде ефективним за умови орієнтації на особистісні потреби, досвід та можливості кожної дитини, соціальної та гуманістичної спрямованості проектів.

Висновки. Соціальна компетентність є однією з ключових компетентностей дитини, що характеризує рівень її соціалізації та здатності у взаємодії з іншими вирішувати важливі особистісні та суспільні справи. Основними шляхами формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку є реалізація особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів у навчанні та вихованні.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні потенціалу проектною діяльністю у формуванні соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

1. Байбара Т.М. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект / Т.М. Байбара // Початкова школа. – 2010. – №8. – С. 46–50
2. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів / М. Гончарова-Горяньська // Рідна школа. – 2004. – № 7–8. – С. 34–36.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти: – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/.
4. Докторович М.О. Соціальна компетентність: співвідношення наукових категорій // Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. “Наука та освіта. – 2006”. – Т.2. Педагогічні науки. – Дніпропетровськ, 2006. – С. 81–89.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
6. Концепція Нова українська школа: – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf>
7. Проценко О.В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень / О. Проценко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 35 (88). – С. 451–457.
8. Селевко Г. Педагогические компетенции и компетентность / Г. Селевко // Сельская школа. – 2004. – № 3. – С. 29–32.
9. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів: дидактико-методичні аспекти: Дайджест 2 / Укл. О.В. Онопрієнко. – Донецьк : Каштан, 2012. – 138 с.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Михайлова Н., ІІ курс магістратури, педагогічний факультет

Бахмат Н., доктор педагогічних наук, доцент

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті окреслено важливість формування комунікативної компетентності молодших школярів. За розробленою технологією здійснення цього виду роботи основною одиницею навчання учнів обрано текст, який виконує комунікативну та дидактичну функції. Підбрано тематично спрямований літературно-мовний матеріал (художні тексти, що відповідають літературно-мовним темам, система комунікативних і ситуаційних вправ), що сприяло ефективному формуванню комунікативної компетентності.

Ключові слова: текст, літературно-мовний матеріал, змістовно-мовленнєві завдання, мовний матеріал.

Сучасна освітня система потребує перегляду призначення, функції й уявлень про шкільні навчальні предмети. Найбільшою мірою це стосується української мови, оскільки саме цей предмет є однією з базових дисциплін освітнього процесу в цілому. Українська мова як складник освітньої галузі «Мови і література» в початковій школі включає в себе низку інших

дисциплін, а також передбачає різні форми діяльності молодшого школяра, в яких мова відіграє провідну роль.

Особлива значимість надається саме цьому предмету на сучасному етапі розвитку суспільства, коли гостро стоїть проблема пристосування людини до нових життєвих умов, у зв'язку з чим грамотне володіння мовою стає потребою.

Основною одиницею навчання за розробленою технологією є формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами тексту, що виконує комунікативну та дидактичну функції. Критеріями відбору художніх текстів були екстралінгвістичні (позамовні чинники), лінгвістичні (мовні), психологічні, методичні чинники, рекомендації – шкільної навчальної програми з української мови для I-IV класів.

Соціокультурна змістова лінія передбачає загальнокультурний розвиток учнів та підготовку їх до життєдіяльності в українському соціумі і реалізується через виховні цілі уроків української мови шляхом використання текстів певної тематики. Тому, у формувальному експерименті текстовий відбір здійснювався за обраною тематикою та відповідно за однією з основних частин мови «Іменник» [1].

Художні тексти цієї тематики містять величезний виховний потенціал, спрямований на формування у юних громадян нашої країни таких понять, як: назва, державні символи, розташування України в Європі, Україна – спільний дім для всіх народів, які її населяють, роль української мови як державної, державні свята, події історичного минулого, відомі люди минулого й сьогодення, українські національні символи, традиції, народні свята, дитячі фольклорні твори, повага до людей інших національностей, їхніх звичаїв і традицій. На матеріалі теми було сформовано граматичні поняття про іменник як частину мови, який вивчається протягом усього періоду початкового ступеня освіти. Мета засвоєння даної частини мови – грамотне, усвідомлене використання власних висловлювань в усній і письмовій формі, уточнення, поповнення, збагачення словникового запасу тематично обумовленою лексикою – іменниками.

Незважаючи на те, що діючі шкільні підручники з української мови проаналізовано за трьома частинами мови – іменник, прикметник, дієслово – технологія формування комунікативної компетентності в основній частині роботи здійснювалася на базі головної частини мови – іменника. Було відібрано твори дитячої літератури, уривки науково-популярних текстів країнознавчого характеру, тексти, що відображають своєрідність соціально-історичного розвитку народу.

Відбір навчального текстового матеріалу здійснювався з урахуванням таких дидактичних принципів, як науковість, доступність, виховна цінність, наявність досліджуваних граматичних категорій, наочність, систематичність, взаємозв'язок мовних рівнів, інтеграція, диференціація. За своїм призначенням в навчальних ситуаціях тексти умовно поділено на призначені для вивчення читання (основні) і для відпрацювання частково-мовних навичок (прикладні). Межі між ними прозорі.

Загальним завданням в дослідженні над будь-яким текстом стало виконання на його основі повноцінних комунікативно-мовленнєвих завдань.

Наприклад, змістовно-мовленнєві завдання представлено такими видами: репродуктивні, спрямовані на часткове, вибіркоче або повне відтворення змісту тексту (або окремих фактів, які викладено в ньому); аналітичні, що вимагають від учнів щось пояснити, пояснити, обґрунтувати, виявити причини, мети, умови того, про що йдеться в тексті; творчі (синтетичні), за допомогою яких учні розширюють і домислюють зображені, представлені в тексті ситуації; на основі авторського тексту будують власні тексти, оціночні висловлювання, які спонукають висловити своє ставлення до того, що повідомляється, а також ряд інших комунікативно спрямованих мовленнєвих завдань.

Для досягнення результатів, тобто сформованості комунікативної компетентності учнів необхідна була особлива організація навчального матеріалу – тематично спрямований літературно-мовний матеріал: художні тексти, відповідні літературно-мовним темам, система комунікативних і ситуаційних вправ.

Система комунікативних вправ: комунікативні цільові установки, спрямовані на вміння учнів висловлювати згоду (незгоду) з чим (ким), підтверджувати сказане, доповнювати сказане, продовжити сказане; установки, що формують уміння висловлювати своє ставлення до подій, фактів, явищ; установки, які спонукають до вчинення дії або, навпаки, до його завершення.

На базі текстового матеріалу будувалася система мовних ситуативно-комунікативних вправ, виконання яких залучали школярів у процес спілкування. Мовні ситуації, зумовлені змістом досліджуваного літературного твору, спонукали учнів до висловлювання, до потреби

в спілкуванні: брати участь в діалозі, розуміти сенс зверненої усного та писемного мовлення, передавати за допомогою мовних засобів свої думки і почуття.

Таким чином, відібраний у дослідженні (відповідно до навчальної програми) [3] дидактичний матеріал (літературні тексти і відповідний мовний матеріал) представлено як синтез мовного, мовленнєвого, літературознавчого матеріалу і став основою для вирішення головного завдання дослідження – формування комунікативної компетентності учнів, яка виражалася в знаннях, уміннях і здатності молодших школярів: передбачати (прогнозувати) зміст тексту того чи іншого твору за заголовком, за початком, за ілюстративним матеріалом тощо; прогнозувати композицію тексту за його жанровою характеристикою; виділяти суттєві і несуттєві ознаки предметів або явищ; виділяти головне і деталі в інформації; робити висновки зі спостережень, зі сказаного, прочитаного, почутого, узагальнювати факти; ставити комунікативні завдання – щось повідомити, запитати, про щось дізнатися, попросити, від чогось відмовитися, з чимось погодитися, з чимось привітати тощо; усвідомлювати задум висловлювання (навіщо кажу); орієнтуватися в умовах спілкування, в мовній ситуації (кому кажу, з ким, за яких обставин); планувати мовну дію, дотримуючись мовних і літературних норм; висловлювати і розгортати думку (що говорю) в усній і письмовій формі і відповідно до засвоєних граматичних понять, правил орфографії і орфоєпії; впливати на співрозмовника в залежності від мовного завдання (як говорю); здійснювати контроль – чи відповідає сказане (написане) задуму.

Одним із завдань експериментальної технології є засвоєння зазначеного вище мовного матеріалу: частини мови іменник на тематично організованому текстовому навчальному матеріалі з метою включення його в створення мовних ситуацій на уроці, виконання ситуаційних вправ творчого характеру.

Використання художнього тексту як навчальної одиниці навчального матеріалу дозволило учням здійснювати спостереження над мовними явищами, розуміти (осмислювати) текстотвірні функції однієї з основних частин мови – іменника – тобто здатність одиниць мови брати участь у створенні тексту, пов'язувати всі його частини і окремі речення в одне ціле з урахуванням комунікативної спрямованості, загального задуму. На текстовій основі школярі пізнавали активну роль зазначеної частини мови. Основне призначення текстового і мовного навчального матеріалу в навчальному експерименті полягало у формуванні системи усвідомлених комунікативних умінь, спрямованих на осмислення авторського тексту і продукування власного, тобто в формуванні у школярів здатності спілкуватися через спілкування.

Належне місце в експериментальній технології відводилося читанню як одному з видів мовної діяльності, яка є метою і засобом навчання української мови. Вирішальне значення надавалося розвитку у дітей творчої уяви, здатності вести діалог з письменником, жваво сприймати кожен зі створених ним образів, співвідносити образний світ художнього твору з власним життєвим досвідом, пильно вдивлятися в літературних героїв, міркувати над їх судженнями, обмірковувати їх вчинки, поведінку з тим, щоб краще розібратися в собі. Спеціальні завдання по тексту були спрямовані на стимулювання розумової діяльності, формування творчої уяви, образного мислення.

1.Вашуленко М. С. Українська мова : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.С. Вашуленко, С. Г. Дубовик, О.І. Мельничайко / за ред. М.С. Вашуленка. – Київ : «Освіта», 2015. – 192 с.

2.Методические основы языкового образования и литературного развития младших школьников / Под ред. Т. Г. Рамзаевой. – Москва : Специальная литература, 2005. – 176 с.

3.Навчальні програми для початкової школи [Електронний ресурс] // Офіційний сайт МОН України. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>. – Назва з екрану.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Тимків Н., магістрант,

Луцан Н.І., доктор педагогічних наук, професор

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті проаналізовано проблеми формування комунікативної компетенції у молодшому шкільному віці. Автор дає визначення компетентності та компетенції, розмежовуючи ці поняття. Обґрунтовує, що комунікативна функція є однією з найважливіших функцій спілкування. Вона охоплює різні форми і засоби обміну і передавання інформації, завдяки яким стає можливим узгодження різноманітних дій і взаєморозуміння людей у різних формах діяльності, зокрема в навчальній. Доводить необхідність розвитку комунікативної компетентності молодшого школяра в процесі навчання.

Ключові слова: компетенція, компетентність, комунікативна компетенція, мовленнєва компетенція.

Проблема комунікативного підходу до навчання рідної мови не нова. Вона тісно пов'язана з практичною спрямованістю, на яку орієнтують чинні програми з української мови. Учні можуть засвоїти рідну мову на основі засвоєння словникового складу, фонетичної і граматичної системи. Набуті знання вони можуть використовувати у процесі спілкування.

У Державному освітньому стандарті початкової освіти підкреслено, що теоретичні відомості у початковій мовній освіті є не самоціллю, а важливим підґрунтям і засобом формування у молодших школярів комунікативної компетенції.

Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентності. Найбільшого поширення набуло визначення компетентності як "сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. І.В.Родигіна визначає компетентність як педагогічне явище "компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві вміння, необхідні людині будь-якої професії"[1].

А.В.Хуторський визначає освітню компетенцію як "сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня відносно певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особисто і соціально значущої продуктивної діяльності"[5].

М.Е.Шишов і В.А.Кальней поняття компетенції визначають через поняття здатності: "компетенція – це загальна здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, які набуваються завдяки навчанню"[3].

Оскільки компетентність – це кінцевий результат навчання, актуалізується проблема оцінювання системи перевірки й оцінювання навчальних досягнень молодих школярів на засадах компетентного підходу. Контроль має ґрунтуватися на позитивному принципі, який передбачає передусім врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач.

Компетенція – це сукупність знань, умінь і навичок, досвіду, які є характерними і необхідними для ефективної продуктивної діяльності у певній галузі[5]. *Компетентність* – поінформованість, обізнаність, досвідченість у певній галузі, в якому питанні.[5] Компетентність є результатом оволодіння учнем відповідною компетенцією, що містить його особистісне ставлення до предмета діяльності. Тому *компетентність у певній освітній галузі* – це поєднання відповідних знань, умінь і навичок, здібностей, досвіду, що дозволяє ефективно визначити і вирішувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності[6].

Отже, компетенцію потрібно розуміти як реальну вимогу до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлення з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості учня та досвід діяльності.

С.Ю.Ожегов визначає компетентну людину як освічену, авторитетну в певній галузі. Подібно до цього розуміють це поняття Дж.Ровен та А.А.Бодальов. Згідно з першим, компетентність – "це специфічна здібність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, це володіння вузькоспеціальними знаннями, особливого роду предметними навичками, способами мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії" [4,с.8]. А.А.Бодальов уважає, що компетентність – це "специфічна здібність, яка

дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми і завдання, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя". Це "вміння вирішувати окреслене коло завдань у професійних видах діяльності" [2,с.1]. Нажаль єдиного погляду на різні визначення цих двох термінів поки ще немає.

Комунікативна функція є однією з найважливіших функцій спілкування. Вона охоплює різні форми і засоби обміну і передавання інформації, завдяки яким стає можливим узгодження різноманітних дій і взаєморозуміння людей у різних формах діяльності, зокрема в навчальній. Недоліки традиційного підходу до шкільної мовної освіти, на думку М.С.Вашуленка, полягають у тому, що учні паралельно з мовними знаннями не одержували мовленнєвознавчих відомостей, які б слугували лінгвістичною основою вироблення в них відповідних мовленнєвих, зокрема комунікативних умінь. Деякі норми літературної мови молодші школярі опановують з опорою на елементи відповідної теорії, а формування вмінь зв'язно висловлюватися, робота над культурою мовлення, мовленнєвої поведінки, культурою спілкування здійснюється переважно на основі мовного чуття, частіше наслідування. Саме тому комунікативна спрямованість навчання мови потребує певної перебудови навчального процесу, зокрема змісту і структури уроків та системи роботи над зв'язним мовленням учнів. Учителю початкових класів має дбати про те, щоб учні усвідомили потребу і необхідність говорити і писати зрозуміло для інших, дотримуючись норм, які виробив народ у процесі спілкування.

Комунікативна спрямованість навчання мови потребує певної перебудови навчального процесу, зокрема, змісту і структури уроків та системи роботи над зв'язним мовленням учнів початкової школи. Суттю комунікативної спрямованості навчання рідної мови є вироблення в учнів умінь розв'язувати комунікативні завдання з метою оволодіння спілкуванням, що сприяє формуванню мовної особистості.

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – С.49.
2. Бодалев А.А. Психология новой эры: компетентность или беспомощность – <http://psy.1september.ru/2001/47/45.htm>.
3. Помету О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під. Заг. Ред.. О.В.Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – С.16.
4. Ровен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Пер. С англ. – М.: «Когито-Центр», 1999. – 144с.
5. Словник іншомовних слів / За ред. Академіка АПН УРСР О.С.Мельничука. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Гол. Ред. Української Радянської Енциклопедії. – С. 431.
6. Хуторський А. Ключевые компетентности как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. - №2. – С.58-64.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МИСЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ДОСВІДІ ВЧИТЕЛІВ-ПРАКТИКІВ

Швидка І., студентка магістратури

*Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського,
м. Вінниця*

Анотація. У статті розглядається досвід учителів з формування навичок мисленнєвої діяльності молодших школярів на уроках математики. Описано компоненти мислення, умови формування мисленнєвого процесу, а також засоби формування мислення молодших школярів.

Ключові слова: мисленнєвий процес, індивідуальні особливості, математична компетентність.

Динамізм сучасних суспільних змін орієнтує дитину на розуміння непрогнозованості змісту та кількості знань, які вона засвоює в стінах школи. Їй необхідні якісно нові знання про себе, про навколишній світ, нові гуманні стосунки з товаришами, нові можливості для реалізації природних нахилів. За таких умов виникає необхідність формування особистості юного громадянина як творчої, креативної, здатної бачити проблему, аналізувати ситуацію, планувати дії для досягнення результату, організувати процес вирішення проблеми, адекватно оцінювати результати, здійснювати продуктивну рефлексію, самостійно здобувати

нові знання.

Завданнями розбудови національної системи освіти й науки як основи становлення особистості, суспільства, держави відповідно до Закону України «Про освіту», Державної програми «Вчитель», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті» є розвиток творчого потенціалу дітей і молоді, виховання до самореалізації, формування в них навичок мисленнєвої діяльності.

Проблематика дослідження мислення людини неодноразово висвітлювалася у наукових працях видатних зарубіжних та вітчизняних вчених: А. Брушлінським, Л. Виготським, П. Гальперіним, О. Леонтьєвим, Б. Ломовим, С. Рубінштейном, Б. Тепловим тощо.

Психолого-педагогічні аспекти формування навичок логічного мислення в навчальному процесі школярів знайшли відображення в працях Ю. Бабанського, І. Барташнікової, В. Беспалько, П. Гальперіна, В. Давидова, Є. Кабанова-Меллер, В. Паламарчук та ін.

Поняття критичного мислення досліджується у роботах Дж. Андерсон, К. Баханова, Дж. Браус, М. Векслер, Д. Вуда, Р. Джонсона, С. Заир-Бека, Р. Енніса, Д. Клустера, В. Мисан, О. Пометун, Н. Поспелова, Р. Стернберга, Л. Терлецької, С. Терно, О. Тягло, Д. Халперн та ін.

Питання формування навичок творчого мислення розглядались у роботах Р. Атаханова, В. Гагай, З. Калмикової, Л. Максимова, Н. Менчинської та інших. В Україні окремі аспекти проблеми розроблялись у рамках психологічних та педагогічних досліджень Г. Баллом, Н. Жигайлом, А. Коваленко, Г. Костюком, С. Максименком, Л. Мойсеєнко, В. Моляко, Б. Якимчуком та ін.

Проведений аналіз зазначених праць дає змогу розглядати взаємозв'язок мисленнєвої діяльності і творчого саморозвитку молодших школярів.

Базуючись на цьому метою нашого дослідження постає розгляд процесу формування навичок мисленнєвої діяльності молодших школярів на уроках математики в досвіді вчителів-практиків.

Мислення – це процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях [2].

Мислення завжди передбачає зміну змісту для того, щоб зробити його зрозумілим, доступним для повного і глибокого сприйняття суб'єктом. Ці зміни відбуваються за допомогою мисленнєвих операцій (порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація). Коли ж розглядати мислення в аспекті мисленнєвих операцій, динаміки їхнього розгортання, то мислення виступає як процес.

Мисленнєвий процес завжди формується в діяльності, у взаємодії суб'єкта з навколишнім світом. Мислення актуалізується під впливом мети, в умовах виникнення проблеми. Мета формує мислення як діяльність. Розгортаючись у часі, будучи безперервним, воно виявляє себе як процес, оскільки передбачає не саме мислення, а суб'єкт, потреби, інтереси, почуття якого виконують спонукальну роль. Це означає, що мислення має особистісний аспект. О. Брушлінський наголошує, що суб'єктом мислення є особистість, і саме це визначає зміст терміна «діяльність».

Отже, усі три компоненти мислення (змістовий, функціонально-операційний та цілемотиваційний) виявляються в мисленнєвій діяльності особистості. Ця діяльність виникає і формується як процес за умов проблемної ситуації і задачі [3].

Різноманітність типів мисленнєвих задач зумовлює різноманітність не тільки механізмів, способів, а й видів мислення. У психології прийнято розрізняти види мислення за змістом: наочно-дійове, наочно-образне та абстрактне мислення; за характером задач: практичне і теоретичне мислення; за ступенем новизни й оригінальності: репродуктивне (відтворювальне) і творче (продуктивне) мислення [3].

Розумова діяльність різних людей, підлягаючи загальним психологічним закономірностям, водночас характеризується індивідуальними особливостями, або якостями розуму. До них відносять [2]:

Самостійність мислення характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не вдаючись до допомоги інших людей. Самостійність мислення ґрунтується на врахуванні знань і досвіду інших людей, але людина, якій властива ця якість, творчо підходить до пізнання дійсності, знаходить нові власні шляхи і способи вирішення пізнавальних та інших проблем.

Критичність мислення виявляється в здатності суб'єкта пізнавальної діяльності не потрапляти під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти

явища чи факти. Людина з критичним мисленням вимогливо оцінює власні думки, ретельно перевіряє рішення.

Гнучкість мислення виявляється в умінні швидко змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності. Глибина мислення виявляється в умінні проникати в сутність складних питань, розкривати причини явищ, бачити проблему там, де її не помічають інші. Широта мислення виявляється в здатності охопити широке коло питань. Широта мислення є показником ерудованості особистості, її інтелектуальної різнобічності. Послідовність мислення виявляється в умінні дотримуватися логічної наступності під час висловлювання суджень, їх обґрунтування.

Швидкість мислення – це здатність швидко розібратись у складній ситуації, оперативно обміркувати правильне рішення й прийняти його. Швидкість мислення залежить від знань, міри сформованості розумових навичок, досвіду у відповідній діяльності. Швидкість мислення слід відрізнити від квапливості, що її демонструють деякі люди.

Всі якості мислення формуються і розвиваються в діяльності. Змістовна й відповідним чином організована навчальна діяльність сприяє всебічному розвитку цінних якостей мислення особистості. Розвиток мислення молодших школярів має сприяти і розвитку їх інтелекту.

Ми розглянемо як зазначені якості мислення формуються в молодших школярів під час навчальної діяльності на уроках математики базуючись на досвіді вчителя-практика Фастівського ліцею-інтернату Л. Осіпчук.

Свою роботу Л. Осіпчук спрямовує на формування в школярів елементів логічних знань, закладених у курсі математики, та сприяє виділенню учнями орієнтаційної основи застосування окремих логічних умінь. Ефективність опосередкованого формування логічних знань і вмінь учнів забезпечує застосуванням різних методів та форм навчання. Одним із найбільш впливових засобів формування мислення учнів є система вправ із логічним навантаженням.

Основні теоретичні позиції у формуванні такої системи вправ вона бачить в тому, що :

- математичні вправи з логічним навантаженням повинні враховувати цілі навчання математики і створюватися на основі програмового матеріалу курсу математики;
- структуру системи вправ потрібно визначити, спираючись на загальні психологічні закономірності сприйняття, мислення, уваги, пам'яті;
- виконання системи вправ з логічним навантаженням має забезпечувати засвоєння учнями математичних знань на основному, підвищеному і поглибленому рівнях, а логічних знань – на репродуктивному і продуктивному рівнях.

Поняття «система вправ з логічним навантаженням» не може розумітися як тільки розв'язування задач або вправ з логічним навантаженням.

Це цілеспрямована система роботи вчителя над розвитком мислення учнів на кожному етапі уроку. Досвід роботи вчителя показує, як через систему вправ з логічним навантаженням можливо розвивати мислення школярів на етапі мотивації, під час перевірки домашнього завдання, під час вивчення нової теми, під час узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок, як наприкінці уроку, так і під час закінчення вивчення розділу.

Формування мотиваційного компонента здійснюється через забезпечення позитивного ставлення учнів до математичної діяльності, виховуючи пізнавальний інтерес.

Внутрішня мотивація у багатьох учнів ще нестійка і залежить від ситуації. Тому вчитель пропонує логіко розвивальні завдання, цікаві факти з життя знаменитих людей, різноманітні історичні матеріали, ігрові ситуації, розв'язання ситуативних задач. Для формування мотивації доцільно використовувати такі прийоми:

- дивуй. Буденні явища, події, предмети можуть стати дивними, якщо на них подивитись з іншої точки зору.
- відстрочена загадка. На початку уроку вчитель дає загадку, відгадку на яку можна дізнатись на уроці під час роботи над новим матеріалом. Наприклад під час вивчення властивостей множення дітям пропонується на початку уроку підрахувати значення виразу $25 \cdot 4568 \cdot 4$ і підкреслюється, що вже сьогодні учні зможуть знайти відповідь на це питання усно, за лічені секунди.
- асоціації на дошці. Цей метод якнайліпше розвиває у дитини мислення, має високий рівень зацікавленості. Вчитель записує на дошці основне поняття уроку, яке мають опрацювати учні. Далі він просить назвати асоціації, які воно у них викликає. Наприклад, під час вивчення теми «Трикутник. Види трикутників. Периметр трикутника» вчитель записує на дошці слово «трикутник», пропонує учням зібрати асоціації і записує їх поряд із словом. Асоціації можуть бути різними (три кути, три сторони, більярд, гострий, колкий, піраміда

тощо).

Під час перевірки домашнього завдання вчитель велику увагу надає перевірці теоретичних знань. Але, щоб вилучити момент заучування та заставити учнів міркувати питання ставляться таким чином, щоб діти розпочали міркувати. Наприклад пізнавальні завдання на протиставлення предметів:

1. Чим відрізняється об'єкт А від об'єкта В?
2. Яких властивостей немає в об'єкті А в порівнянні з об'єктом В?
3. Якими додатковими властивостями володіє об'єкт А в порівнянні з об'єктом В?
4. Чим відрізняються формулювання...?

З метою розвитку мислення вчитель застосовує такі прийоми:

- пропонує одне й те саме означення, якщо це можливо, визначити різними способами;

- встав пропущені слова або речення;

- знайди помилку. Дітям дуже подобається шукати чужі помилки, особливо, коли її допустив вчитель. Тому можна запропонувати таке завдання: вчитель наголошує на тому, що він навмисно буде робити помилки у визначенні, формулі тощо, а учням потрібно її виправити.

Формування змістовного компоненту математичної компетентності вчитель здійснює під час вивчення нового матеріалу та первинного закріплення знань. В своїй роботі вчитель погоджується зі словами А. Дістервега «поганий учитель подає істину, хороший – учить її знаходити» [1, с. 158]. Подання нового матеріалу, як відомої події, може і має свої переваги (наприклад зменшення часу на викладання теми і тим самим збільшує час на відпрацювання здобуття навичок), але притупляє розвиток мислення дитини. Тому вчитель вважає необхідним залучення учнів в процес вивчення нового матеріалу шляхом ставлення навідних питань, практичних досліджень, складання алгоритмів дій, таблиць порівняння, умовисновків, опираючись на раніше набуті знання. Тобто таким чином створюється логічний ланцюжок між новим і раніше вивченим. І в такій формі роботи активна роль надається саме учню.

Формуючи дієвий компонент математичної компетентності вчитель намагається створити для учнів оптимальні умови для поступового переходу від дій під керівництвом учителя до самостійних, даючи їм змогу самим шукати шляхи розв'язання задач. Вчитель надає перевагу таким видам самостійної діяльності учнів під час закріплення навичок:

- робота з підручником. Учні обмірковують розв'язання типового прикладу наведеного у підручнику, аналізують кожний крок після чого намагаються самостійно розв'язати подібний приклад (можлива робота в парах);

- диференційовані самостійні роботи навчального характеру;

- обрати правильну відповідь у завданнях в тестовій формі;

- самостійне складання задач чи прикладів;

- самостійна робота над частиною завдання (побудувати малюнок за умовою задачі, скласти короткий запис до умови задачі, записати пояснення до дії тощо).

Під час узагальнення і систематизації знань учнів наприкінці уроку учитель користується такими прийомами:

- складання невеликих віршів, загадок, кросвордів щодо теми уроку;

- анкетний спосіб. Вчитель пропонує кожному учню анкету із запитаннями щодо теми уроку. Учні повинні позначити правильні відповіді. Дозволяється користуватись підручником. Така робота налаштовує учнів на основне, що потрібно знати з теми уроку і полегшує виконання домашнього завдання;

- логічні завдання: шаради, головоломки, пов'язані із темою уроку;

- гра «сніжний ком». Вчитель називає слово, другий учень складає з ним речення, третій ставить запитання до цього речення, четвертий – відповідає.

Великого значення набуває рефлексія знань. Рефлексія трактується як міркування, самоспостереження, а це теж крок на шляху розвитку мислення учнів.

Фіксація власного ставлення до уроку на кожному його етапі за допомогою зорових сигналів, схем, усної відповіді формує свідомість, критичне мислення учнів щодо знань або інформації, отриманої на уроці, готовності використовувати її в житті.

Учні Л. Осіпчук беруть участь і в позакласній діяльності з математики: математичні тижні, математичний конкурс «Кенгуру», шкільні та районні олімпіади, інтернет олімпіади.

Результатом діяльності вчителя стало створення програми курсу за вибором «Логічними стежинами» для 3-4 класів.

Проаналізувавши питання формування навичок мисленнєвої діяльності молодших

школярів на уроках математики в досвіді вчителя-практика Л. Осіпчук ми дійшли висновку, що всі якості мислення формуються і розвиваються в діяльності. Змістовна й відповідним чином організована навчальна діяльність сприяє всебічному розвитку цінних якостей мислення особистості.

Для розвитку відповідних якостей мислення Л. Осіпчук використовує вправи з логічним навантаженням. Застосування вправ з логічним навантаженням буде мати позитивний результат за систематичного використання їх учителем, спеціальної уваги з його боку до прийомів роботи над такими вправами, навчання учнів цих прийомів.

Так, бажано проводити роботу з виконання вправ із логічним навантаженням, крім уроків, двічі-тричі на тиждень, виділяти для цього 7-10 хвилин уроку, звертати увагу учнів на спільне і відмінне в задачах, на прийоми роботи над ними, навчати порівняльному аналізу. Роботу над вправами з логічним навантаженням можна проводити на будь-якому етапі уроку залежно від цілей і змісту, а також мети використання таких вправ.

1. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег. – М. : Учпедгиз, 1956. – 378 с.
2. Загальна психологія : навч. посіб. / О.П. Сергєєнко, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : ЦУЛ, 2012. – 296 с.
3. Загальна психологія : підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
4. Митник О.Я. Формування культури мислення молодшого школяра: теорія і практика : монографія / О.Я. Митник. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 368 с.
5. Навчальні програми для початкових класів з навчанням українською мовою та іншими мовами національних меншин : [електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://osvita.ua/school/program/8793/>

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Шмигельська С., магістрантка спеціальності «Початкова освіта».

Будник О. Б., доктор педагогічних наук, професор педагогічний факультет, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація: У статті висвітлено сутність проблеми формування гендерної культури учнів у сучасній початковій школі. Здійснено аналіз змісту понять «гендер», «гендерна культура» і «гендерне виховання». Обґрунтовано значення школи і сім'ї в гендерному вихованні дітей.

Ключові слова: гендерне виховання, початкова школа, гендерна культура, учні молодшого шкільного віку.

Постановка проблеми. Сьогодні принцип гендерної рівності в суспільстві розглядається як необхідна умова становлення громадянського суспільства. Відповідно формування міжособистісних контактів учнів з урахуванням поняття гендеру є одним із важливих завдань навчально-виховної роботи школи. Необхідність формування гендерної культури, переосмислення проблеми гендерного виховання учнів зумовлена зміною вимог моралі, культурних еталонів мужності та жіночності, норм взаємовідносин статей. У результаті цього, з однієї сторони, на зміну жорстких гендерних стандартів прийшло вивчення потенціалу партнерських взаємовідносин між хлопчиками і дівчатками, взаєморозуміння й взаємодоповнюваність; але з іншого боку, має місце приниження духовно-особистісного змісту материнства, батьківства, шлюбу і, як результат, зниження культури суспільства. Тому виховання гендерної культури – важливе завдання сучасної початкової школи.

У сучасній навці окремі аспекти гендерного виховання особистості відображено в наукових працях таких учених: гендерний підхід в освіті (В. Дудкалов, О. Каменська, І. Кирилова, Т. Ковальов, О. Константинова, С. Коробкова, А. Мудрик, М. Толстих), особливості гендерного виховання учнів різних вікових категорій (С. Вихор, О. Кікінежлі, В. Кравець, І. Мезеря, Н. Павлушенко, О. Цокур). Відтак питання гендерного виховання учнів початкових класів у педагогічній навці висвітлені недостатньо.

Мета статті – обґрунтувати сутність проблеми виховання гендерної культури учнів у сучасній початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Гендерне виховання школярів передбачає, передусім, усвідомлення їх представниками своєї статі; навчання відповідно поводитися, тобто засвоїти чоловічу чи жіночу ролі; набути культури взаємин статей; засвоїти моральні норми так, щоб вони стали їхнім внутрішнім переконанням. Навчальний заклад покликаний забезпечити повноту і цілісність соціально-педагогічного і культурно-освітнього середовища, в якому

дитина, навчаючись і розвиваючись, мала б можливість відкрити для себе свою стать (фізичну, соціальну, поведінкову, рольову та ін.), збагатити гендерно-рольовий досвід і в кінцевому рахунку сформуванню стійкий, позитивний образ «Я – хлопчика» чи «Я – дівчинки».

У сучасній психолого-педагогічній науці аналізують поняття гендеру через соціалізацію: *статеворольова* – І. Кон, Л. Столярчук, Т. Шклярова; *гендерна* – Н. Гапон, П. Горностай, Л. Попова, Н. Шабаєва та інші вчені. Сутність гендерної культури вчені визначають як один із базових елементів культури особистості загалом, що є продуктом соціокультурного розвитку (матріархат, патріархат, біархат). Гендерна культура – це сукупність цінностей, ідеалів, норм поведінки, що визначають особливості взаємин чоловіка та жінки (хлопчика й дівчинки).

Гендерна культура – індивідуально-особистісна характеристика, частина загальної культури суб'єкта, що містить гендерну компетентність, гендерну картину світу, специфічні ціннісні орієнтації й моделі поведінки. Залежно від індивідуальної гендерної картини світу формується гендерна культура особистості патріархатного або егалітарного типів. Патріархатною гендерною культурою особистості є компонент загальної культури людини, заснований на традиційних уявленнях про домінуюче положення чоловіка в родині та суспільстві. Егалітарною гендерною культурою особистості є компонент загальної культури людини, заснований та спрямований на реалізацію принципу гендерної рівності [7, с. 426 – 430].

Створення множинності теоретичних підходів до осмислення особистісного сенсу вчителя у здійсненні належного супроводу соціалізацією учнів, зазначає О. Будник, уможливує глибинне пізнання вчителем тієї реальності, якою є соціально-педагогічна діяльність, зокрема робота з подолання гендерних упереджень у взаємодії учасників педагогічного процесу (учнів, вчителів, батьків, соціального педагога, психолога тощо). Важливим аспектом професійно-педагогічної роботи дослідниця виокремлює пропедевтику *соціальної ізоляції* особистості, що сьогодні є гострою проблемою і в школі, і в сім'ї, і в середовищі однолітків [1, с. 75].

Отже, *гендерне виховання молодших школярів* – процес гендерної орієнтації, ідентифікації, спрямований на розвиток моральної культури в сфері міжстатевих взаємовідносин; формування в учнів початкових класів поваги до особистості, незалежно від соціальних ролей, поведінки, ментальних та емоційних характеристик чоловіків і жінок. Саме в молодших школярів відбувається формування рольових позицій чоловіка та жінки. Дівчатка в молодшому шкільному віці легко ідентифікують себе за статевою приналежністю, оскільки їхня первинна ідентичність збігається з материнською, а шкільне оточення є переважно фемінінним, що забезпечує їм комфортне існування в суспільстві. У вихованні хлопчиків як майбутніх чоловіків чітко простежуються протиріччя: з одного боку, вони прагнуть бути сильними, сміливими, як чоловіки, що іноді супроводжується агресією, а з іншого – існує безліч заборон на вияв маскулітності. Отже, від цілеспрямованої, систематичної виховної роботи залежить, якою жінкою стане дівчинка та яким чоловіком виросте хлопчик.

Результатом гендерного виховання є *гендерна вихованість*, що виявляється в *гендерній поведінці*. Гендерна поведінка зумовлена історичними чинниками та соціально-культурним контекстом, поведінка особи чоловічої чи жіночої статі, яка бере на себе певну роль, відповідно до статевої приналежності.

Особливої актуальності проблема гендерного виховання молодших школярів набуває в умовах полікультурності. У навчально-виховному процесі вчителів важливо показати гендерну поведінку чоловіків і жінок у різних народів, акцентувавши на ментальних рисах українців. Наприклад, у народній творчості вірмен, грузин, кримських татар відображено другорядну роль осіб жіночої статі. Водночас українська традиція виховання має свою практику підготовки до дорослого життя майбутніх чоловіків і жінок, причому велике значення посідає авторитет дорослих. Варто наголосити учням і те, що дуже часто в українців трапляються випадки, коли функції чоловіка виконує жінка, яка «три кути в хаті тримає». Та хлопчики мають усвідомити, що справжній чоловік є мужній, працьовитий, котрий не дозволить дівчині виконувати важку чоловічу роботу. Більше того, в сучасних умовах, коли сміливі воїни захищають територіальну цілісність України, вони не можуть бути слабкими і ховатись за спину «слабшої половини». І це теж слугує вагомим прикладом у гендерному вихованні учнів початкових класів, котрі мають брати приклади з Героїв України, зокрема Героїв Небесної Сотні.

Гендерні ролі батьків – перший взірць гендерної поведінки для дітей, які часто будують власну гендерну ідентичність згідно з батьківськими моделями життя. Інколи життєвий сценарій дітей повторює сценарій батьків, тому що в дитинстві маленька людина вирішила: «Буду таким, як тато (або такою, як мама)». Діти багато в чому копіюють ставлення батьків один до одного, формуючи стиль взаємин з протилежною статтю [2, с. 148–150]. Тому й співпраця з батьками в гендерному вихованні є досить важливою.

Висновок. Більшість учених гендерність розуміють як змодельовану суспільством систему цінностей, норм і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, уявлення про жінку та чоловіка залежно від їхньої статі, ролей і взаємин, що засвоюється в процесі соціалізації.

“Гендерна культура як і загальна культура має свою структуру, котра містить наступні компоненти: когнітивний – спрямований на формування статевої самосвідомості особистості на основі уявлень про себе як представника певної статі, змісту гендерних ролей і сучасних гендерних стереотипів, особливостей жіночої та чоловічої особистостей; емоційно-ціннісний – визнання пріоритету загальнолюдських цінностей і рівних прав для осіб різної статі, орієнтації на партнерські взаємини й егалітарний шлюб; поведінковий – зумовлює реалізацію засвоєних моделей виконання гендерних ролей у власному житті шляхом тренінгу відповідних дій у нетипових для статі видах діяльності, тренування у виявах поваги до іншої статі та адекватному міжстатевому спілкуванні” [6, с. 110].

Виховання гендерної культури учнів здійснюється у процесі гендерного виховання, яке здійснюється у початковій школі в тісній співпраці з усіма учасниками педагогічного процесу, передусім батьками учнів.

1. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навч.-метод. посіб. / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. – 212 с.
2. Каменская В. Г. Полоролевое поведение и роль семьи в формировании социальных стереотипов / В. Г. Каменская // Детская психология с элементами психофизиологии : учебное пособие. – М. : ФОРУМ : ИНФА-М, 2005. – С. 148–150.
3. Кон И. С. Ребенок и общество (историко-этнографическая перспектива) / И.С. Кон. – М. : Главная редакция восточной литературы издательства ”Наука”, 1988. – 268 с.
4. Павлуценко Н. М. Гендерне виховання дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Н. М. Павлуценко ; Терноп.нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка, 2011. – 20 с.
5. Словник гендерних термінів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/genderna-kultura.html>
6. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Вихор Світлана Теодозіївна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2006. – С. 108–114.
7. Созаев В. В. Гендерная теория как фактор формирования гендерной компетентности в культурологическом образовании школьников / В. В. Созаев // Аспирантские тетради. – СПб., 2008. – № 33 (73), ч. 1 : (Обществ. и гуманитар. науки). – С. 426–430.

ДИТЯЧИЙ САЛОК-ШКОЛА: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ОСВІТІ

ГРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

*Амелічкіна В., 4 курс, навчально-науковий інститут педагогіки
Басюк Н., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій*

*Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м.Житомир, Україна*

Анотація. На всі етапах розвитку людського суспільства мораль відіграла значну роль у становленні та розвитку особистості, але одночасно була і регулятором діяльності, поведінки та відносин. Моральність здавна вважалась головною чеснотою людини та всіляко заохочувалась. Але останнім часом можна з упевненістю стверджувати, що розвиток моральності дітей старшого дошкільного віку перебуває в стані занепаду та потребує більшої уваги до проблеми.

Мета статті- аналіз теоретичних основ морального виховання старших дошкільників засобами гри.

У розвинених країнах світу проблему морального виховання дітей дошкільного та шкільного віку вважають актуальною і підходять до її розв'язання глобально, у світовому масштабі. На першому місці у світі стоять проблеми всебічного вивчення морального виховання у співпраці науковців і практиків.

Асоціація морального виховання (АМЕ, США) функціонує з 1976р., об'єднуючи представників понад 35 країн світу (здебільшого Північної Америки та Європи). *Мета* діяльності Асоціації- надати трибуну професіоналам, які представляють широкий спектр позицій; сприяти налагодженню взаємодії у дослідженнях; розробляти програми морального виховання для освітньої практики. Асоціація випускає періодичне видання "Journal of Moral Education", у якому інформує про здобутки науковців у сфері забезпечення морального становлення дітей.

Азіатсько-Тихоокеанська мережа морального виховання(APNME, Китай) заснована 2006 р. До її складу входять представники Австралії, Китаю, Гонконгу, Індії, Індонезії, Японії, Кореї, Малайзії, Монголії, Нової Зеландії, Філіппін, Польщі, Тайваню, Таїланду, Великої Британії та США. Головна мета організації - піднести на високий щабель проблеми морального виховання не тільки в кожному регіоні, а й у світі.

Велику увагу моральному вихованню надається в Законі України "Про дошкільну освіту", Базовому компоненті дошкільної освіти, але на жаль констатуємо, що насправді даному питанню не приділяється належної уваги.

За останнє століття погляди на моральне виховання особистості (зокрема дошкільнят) зазнали значних змін: від сприйняття дитини як об'єкта здобуття та засвоєння знань про норми моралі та обов'язковість їх дотримання до визнання її суб'єктом власного життєтворення, що має усвідомлену потребу бути моральною (І. Бех, О.Кононко, В. Кузьменко, Т. Піроженко та ін.).

Вагомий внесок у розроблення проблеми морального виховання зробили також Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Запорожець, О.Леонтьєв, Г.Костюк, С. Рубінштейн тощо.

Моральне виховання- одна з форм відтворення, успадкування моральності у суспільстві; цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованців з метою формування у них моральних якостей, відповідних вимогам суспільної моралі.

Метою морального виховання є формування моральності, духовності, доброти, милосердя, турботи, порядності, чесності та загальнолюдських цінностей: патріотизму, свободи волі, добра і зла, самовиховання, доброчесності, совісті, надії.

Моральне виховання передбачає різноманітні впливи на думки, почуття, соціальну практику індивіда, його самовдосконалення. Цей процес поєднує в собі такі особливості:

- цілеспрямованість (полягає в чіткій окресленості мети педагогічних впливів);
- багатофакторність (передбачає врахування усіх чинників, які відіграють суттєву роль у процесі виховання);
- віддаленість у часі результатів роботи (виховання є тривалим процесом, результати якого не можуть бути досягнутими одразу);

— неперервність (полягає в систематичності взаємовпливів вихователя і вихованця);
— визначальна роль педагога (педагог має бути моральним взірцем для дитини);
— цілісність (передбачає внутрішню єдність усіх виховних засобів і впливів щодо формування моральної культури людини)[3].

Засоби морального виховання можуть бути різноманітними, а саме:

1. Художні засоби. В цю групу можна віднести фольклор, образотворче та музичне мистецтво, кіно тощо. Ця група засобів дозволяє емоційно забарвити діяльність та формувати моральні почуття в усіх вікових групах.

2. Природа як засіб морального виховання використовуються не часто, але саме їй належить одна з провідних ролей у формуванні гуманних почуттів, бажанні опікуватися слабшими та нужденними.

3. Також до засобів морального виховання відносять власну діяльність дитини. При виконанні будь-якої роботи в дітей формується наполегливість, бажання досягати мети, дружелюбність, впевненість у власних силах тощо.

4. Моральні почуття може формувати і атмосфера в якій живе дитина. Середовище формує доброзичливість, любов, гуманність, або навпаки злість, егоїзм, жорстокість до всього.

5. Праця є ефективним засобом виховання у дітей працелюбності, відповідальності, цілеспрямованості, організованості, почуття колективізму тощо. Трудова діяльність позитивно впливає на формування творчих здібностей, почуття гідності через усвідомлення важливості своєї діяльності. Трудовий процес переважно є колективним, передбачає різноманітні взаємозв'язки дитини, в яких вона усвідомлює значення колективної роботи та дружби, взаємодопомоги, відповідальності за доручену справу, дотримання моральних норм.

6. Гра, як провідна діяльність дітей дошкільного віку є універсальним засобом виховання моральних почуттів дітей усіх вікових груп. Гра відповідає потребам та інтересам дітей, сприяє вияву їхньої самостійності, ініціативи, творчості, імпровізації, перевірці себе.

Існує багато класифікацій ігор дітей дошкільного віку. Розглянемо найпоширеніші з них.

О. Усова, досліджуючи ігри дошкільників довела, що вони змінюються з віком, а їх розвиток відбувається за такими напрямками:

1) змінюється вид гри (ігри– дії– будівельні– конструкторські ігри– рольові– сюжетно-рольові– Творчі);

2) використання дітьми ролі (спочатку одна нескладна роль, поступово їх кількість збільшується)

На етапі сучасного розвитку теорії та практики педагогіки дошкільня поширеною є класифікація Д. Ельконіна. Він класифікує сюжетно-рольові ігри за такими критеріями: 1) ігри з сюжетом на побутові теми; 2) ігри з виробничим сюжетом; 3) ігри з суспільно-політичним сюжетом.

Учений окремо виділяє ігри з правилами і виводить такі їх групи: 1) наслідувально-процесуальні; 2) ігри драматизації; 3) сюжетні ігри з нескладними правилами; 4) ігри з правилами без сюжету; 5) спортивні ігри[4].

У процесі гри дошкільник без прямих впливів з боку вихователя засвоює норми людських відносин, моральні цінності. Діти самі обирають тему гри, розгортають її сюжет на основі доступного досвіду, знань, умінь. Гра показує дитині, що слід рахуватися з іншими (вона не відбудеться, якщо діти не можуть узгодити свої дії), розвиває моральні почуття та показує рівень їх сформованості на момент ігрової діяльності.

Тому гра у педагогічному процесі дитячого садка використовується як засіб не тільки формування певних знань, а й для виховання моральних уявлень і почуттів, розвитку самостійності, ініціативи, відповідальності, дружелюбності тощо.

Моральне виховання– складний, систематичний процес, що формується тривалий час та потребує ретельної уваги, контролю та оцінки з боку дорослого. Формування моральних якостей, почуттів, знань передбачає задіяння різноманітних засобів для досягнення максимально продуктивного результату серед яких одне з провідних місць займає гра. Вона пронизує всі види діяльності дітей дошкільного віку та впливає на формування моральної свідомості та поведінки. Саме у грі дитина реалізує свою потребу у спілкуванні з однолітками, що формує колективістські якості. Проте вихователь повинен керувати ігровою діяльністю, контролювати її процес та постійно діагностувати розвиненість моральних почуттів, якостей дітей.

1. Лохвицька Л. Моральне виховання: нові чи старі проблеми? Л. Лохвицька//Дошкільне виховання. - 2014. - №7. - С12-16.
2. Батрак А. Духовно– моральне виховання учнів/ А. Батрак // Зауч. - 2014. - №1. - С.18-21.
3. Дошкільна педагогіка: навч. посіб.для студентів вищих навчальних закладів/ Т. Поніманська. - К.: Академвидав, 2006. - 456 с.
4. Педагогіка українського дошкілья: навч. посіб.для студентів вищих навчальних закладів/ Лисенко Н.В., Кирста Н.Р.- К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. - 360 с.

КОМУНІКАТИВНІ УМІННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ

Андрусів О., магістрант

Лисенко Н.В., доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті проаналізоване поняття комунікативних умінь старших дошкільників. Доведено його важливе значення у всебічному розвитку дітей означеного віку.

Ключові слова: комунікативні уміння, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми: Уміння є однією з найважливіших категорій педагогіки і психології. Поняття «комунікативні вміння» у контексті визначення сутності категорії спілкування та його розвитку розкрито у працях Г.Андрєєвої, І.Беха, О.Бодальова, О.Леонтєва та ін. Дослідники зазначають, що спілкування належить до провідних психолого-педагогічних категорій, є процесом обміну за трьома основними лініями: інформацією (комунікативний аспект), діями (інтерактивний аспект), взаємними враженнями (перцептивний аспект). Спілкування відіграє такі важливі функції, як об'єднання людей, регулювання їх спільної діяльності, є інструментом пізнання і основою свідомості особистості, сприяє її самовизначенню у суспільстві.

Проблему формування комунікативних умінь у контексті онтогенезу спілкування дошкільників з дорослими та ровесниками вивчали А.Богуш, О.Кононко, К.Крутий, В.Кузьменко, М.Лісіна, Т.Піроженко, Ю.Приходько, А.Рузьська та ін.

У сучасній психолого-педагогічній науці комунікативні вміння розглядаються в межах діяльнісного підходу – як рівень засвоєння комунікативних дій, як окремі акти, компоненти діяльності (Л.Виготський, І.Зимня, О.Леонтєв, С.Рубінштейн). у межах особистісного підходу – як властивість особистості (Г.Онкович, Е.Семенова), як умова розвитку соціальної компетентності дошкільників (А.Богуш, Л.Варянце, Н.Гавриш, М.Гончарова-Горяньська, О.Кононко, В.Кузьменко), як складова комунікативної компетенції (А.Богуш, О.Павленко, М.Пентилюк), як чинник психологічної готовності дитини до школи (М.Маркіна, Ю.Приходько, Н.Шиліна). На основі цих вчень можна припустити, що комунікативні вміння є важливим чинником соціальної адаптованості людини до життя у суспільстві, а отже і її життєвого успіху та самореалізації.

Метою статті: проаналізувати поняття «комунікативні вміння», яке пов'язано з широким смисловим простором наукової проблематики, а також охоплює такі поняття, як спілкування, мова, мовлення, мовленнєва діяльність, комунікація, комунікативна діяльність, комунікативно-мовленнєва діяльність комунікативна компетенція. Розкрити сутність досліджуваного феномену на основі аналізу психолого-педагогічних праць.

Виклад основного матеріалу. У контексті діяльнісного підходу уміння – це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях та уявленнях. Це здатність використовувати наявні факти, знання, уявлення, оперувати ними для успішного вирішення певних теоретичних чи практичних задач. Осмисленість умінь – це основна ознака, що відрізняє їх від навичок, коли рівень автоматизації дій є максимальним, а участь свідомості – мінімальною.

Вмінням називають і здатність до чого-небудь, елементарний рівень виконання дій, і майстерність людини в певному виді діяльності. У цьому сенсі комунікативні вміння особистості становлять складову її комунікативних здібностей, що виступають умовою ефективності спілкування. В.Шадріков виокремлює такі структурні компоненти здібностей: задатки, знання, вміння, талант [5, с. 44]). Таке трактування цінне тим, що вказує на зв'язок формування комунікативних умінь дитини із розвитком її здібностей (Н.Маліновська [4, с. 183]).

У руслі особистісного підходу – комунікативні вміння – це властивість особистості, що являє собою інтеграцію індивідуально-психічних властивостей, знань та навичок, що

необхідні для здійснення взаємодії особистості з соціальним довкіллям; знаходяться у центрі будь-якої діяльності; є засобом передавання культурного спадку, професійного досвіду та формування інших умінь; визначають здатність розуміти інформацію та систематично оновлювати знання.

Розглядаючи поняття «комунікативні вміння» стосовно старшого дошкільного віку, зауважимо, що вони спираються на наслідування та уявлення дітей про світ дорослих, їх взаємини, правила поведінки. Натомість, основою комунікативних умінь дорослих є теоретичні знання, якими старший дошкільник внаслідок обмежень свого віку ще не володіє. Усвідомленість комунікативних дій виявляється в здатності дошкільників будувати спілкування відповідно до завдань адекватно-комунікативної ситуації і партнерів, аналізувати й оцінювати комунікативні контакти з однолітками й дорослими.

Здійснивши аналіз різних підходів до визначення поняття комунікативних умінь приходимо висновку, що комунікативні вміння старших дошкільників – це такий рівень оволодіння вербальними та невербальними засобами спілкування, що дозволяє їм реалізовувати відповідне віковим психологічними нормам спілкування в єдності взаєморозуміння, обміну діями, емоційними враженнями й переживаннями з іншими.

Віковими особливостями комунікативних умінь старших дошкільників є: уявлення дітей про світ дорослих, їх взаємини, правила поведінки; відтворення соціальних взаємин у сюжетно-рольовій грі; усвідомлення необхідності будувати спілкування відповідно до завдань комунікативної ситуації; аналіз й оцінка комунікативних контактів з однолітками й дорослими

Комунікативні вміння утворюють складну структуру, яка забезпечує готовність особистості дитини до комунікативної діяльності на основі володіння широким спектром її засобів. До комунікативних умінь належать: володіння вербальними і невербальними засобами спілкування, орієнтування в ситуації спілкування, соціальна перцепція, створення творчого самопочуття, емпатія.

Вербальне спілкування – це передавання інформації за допомогою слів, звуків; невербальне спілкування – це передавання інформації без слів, за допомогою міміки, жестів, рухів. Орієнтування в ситуації спілкування передбачає розуміння і врахування актуальних соціальних взаємин між партнерами. Соціальна перцепція – це розуміння людини людиною. Емпатія – здібність людини стати на місце іншої й відчувати її стан як свій власний. Емпатія формується ще в дитинстві. Інші вміння можуть формуватись упродовж усього життя. Комунікативні вміння допомагають забезпечити успішність спілкування, є індивідуально-психологічними властивостями особистості.

На думку О.Леонтьєва, до комунікативних умінь відносяться: орієнтування в співрозмовникові (моделювання його комунікативно важливих особливостей особистості); орієнтування в умовах комунікативного завдання (вірно вибрати зміст спілкування, знайти адекватні засоби для передачі цього змісту, спланувати своє мовлення, забезпечити зворотний зв'язок); самоподачу (самопрезентацію), мотивами якої є самоствердження та професійна необхідність, володіння невербальними засобами спілкування; установа контакту [3, с. 186-206].

Суттєвими характеристиками (за О.Леонтьєвим) є і вольові якості (уміння керувати своєю поведінкою); якості уваги, особливо такі, як спостережливість, гнучкість (переключення); вміння соціальної перцепції, або «читання» з обличчя; вміння розуміти, а не тільки бачити й чути, тобто адекватно моделювати особистість співрозмовника, його психічний стан; уміння «подавати» себе в спілкуванні; оптимально будувати мовлення в психічному плані, тобто вміння мовленнєвого й не мовленнєвого контакту з учнями [3, с. 34].

А.Годлевська об'єднує розроблений нею перелік мовленнєвих умінь у чотири групи, а саме: логічно-сміслові, технічно-виражальні, емоційно-експресивні, прогностичні. До першої групи відносяться вміння логічно вибудовувати і доводити мовлення до мети, встановлювати взаємодію із слухачем, формулювати цілі висловлювання, ініціювати процес мовлення. До другої – володіння технікою та інтонаційною варіативністю мовлення, реалізація його різних видів. Відповідно складниками третьої та четвертої груп є вміння здійснювати емоційно-експресивний вплив на слухача, співрозмовника; адаптувати мовленнєві вміння до педагогічного процесу залежно від його мети; володіти професійним мовленнєвим етикетом та прогнозувати природну комунікативну поведінку і результати комунікації, використовувати результати аналізу мовленнєвих умінь у проектуванні мовлення; здійснювати контроль і збирати засоби корекції вказаних умінь [1, с. 22]. Науково обґрунтований перелік мовленнєвих умінь, на нашу думку, дозволяє реалізовувати не лише

педагогічне мовлення, а й комунікативне мовлення старших дошкільників.

Г.Демидчик визначила поняття «комунікативно-мовленнєві вміння» як здатність мовця забезпечувати правильне застосування словесних і невербальних засобів з метою ефективної взаємодії з учасниками акту спілкування. До комунікативно-мовленнєвих умінь Г.Демидчик відносить також ознаки мовлення, визначені Б.Головіним: правильність, чистоту, точність, логічність, виразність, образність, доступність, дієвість і доцільність [2, с. 56]. Доцільність чіткого виокремлення мовленнєвих умінь постає, на нашу думку у ситуаціях, коли вирішується завдання засвоєння мовлення дитиною, проводиться робота з його вдосконалення при вивченні іноземних мов.

Зазначимо, що чим старшою стає дитина, тим краще вона оволодіває мовленням як засобом спілкування, тим більшого значення набувають саме мовленнєві вміння у структурі комунікативних умінь. Ми розглядаємо комунікативні як здатність та якість володіння засобами спілкування, виокремлення ж мовленнєвих умінь не є необхідним, оскільки мовлення є одним із засобів спілкування старшого дошкільника.

Висновки: отже, мовленнєві вміння вважаємо експресивним компонентом структури комунікативних умінь старшого дошкільника, спрямований на вираження емоцій, передачу інформації, узгодження дій. Зауважимо, що в педагогіці, зокрема дошкільній, не розроблена єдина концепція, яка характеризує б означену групу умінь. Тому, визначаючи свою дослідницьку позицію щодо розуміння сутності й структури комунікативних умінь старших дошкільників, дотримуємося думки тих дослідників, які, з одного боку, розглядають комунікативні вміння в контексті взаємодії та єдності трьох основних процесів комунікативної діяльності старшого дошкільника, а саме: інтелектуально-мовленнєвого, який забезпечує обмін інформацією; інтерактивного, що регулює взаємодію учасників спілкування; перцептивного, який забезпечує їхнє взаємосприйняття, взаємооцінку і рефлексію у спілкуванні, а з іншого боку - поділяємо думку тих дослідників, які відзначають вплетеність комунікативних умінь у канву різних видів діяльності старшого дошкільника (в ігрову, образотворчу, мовленнєву, музичну, трудову) і розглядають їх як акт реалізації трьох провідних функцій – презентативної (повідомлення інформації), інсентивної (спонукання співрозмовника до сприйняття інформації) та коректувальної (керування мовленнєвою поведінкою).

1. Годлевська Д.М. Розвиток рефлексії та креативності у процесі підготовки студентів до професійної комунікативної діяльності / Д.М. Годлевська // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2006. – Випуск 88. – С. 21–25.
2. Демидчик Г.С. Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами службових частин мови / Г.С. Демидчик .. Дис... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика навчання рідної мови / АПН України; Інститут педагогіки. – К., 2001. –159 с.
3. Леонтьев А.Н. О речевой ситуации и принципе речевого действия / А.Н.Леонтьев // Русский язык за рубежом. – №2, 1968. – С. 86–91.
4. Маліновська Н.В. До питання про розвиток комунікативно-мовленнєвих здібностей дошкільників / Н.В. Маліновська // Психол.-пед. основи гуманізації навч.-вихов. процесу в школі та вузі : зб. наук. пр. / Міжнар. ун-т «РЕГІ» ім. С. Дем'янчука [та ін.]. – Рівне, 2002. – Вип. 3. – С. 182–184.
5. Шадриков В.Д. Способности человека/ В.Д. Шадриков. – М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. – 288 с.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Бабак І., магістрант I курсу спеціальності «Дошкільна освіта» педагогічного факультету

Матішак М., кандидат педагогічних наук,

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз морального виховання дітей дошкільного віку. Обґрунтовано актуальність порушеної проблеми, визначено сутність понять «мораль», «моральне виховання», «моральна свідомість».

Ключові слова: мораль, моральне виховання, дошкільний вік, формування особистості, моральна свідомість.

Сучасна освіта має формувати всебічно розвинену особистість, яка у своїй діяльності керується принципами гуманізму, добра, милосердя та ін. Засвоєння перелічених принципів здійснюється у процесі морального виховання дітей вже з дошкільного віку.

В українській етнопедагогіці значна увага приділялася проблемам морального виховання. А поняття «мораль» і «виховання» ототожнювали, бо лише про високоморальну людину можна сказати, що вона вихована.

Актуальність і значущість проблеми морального виховання дошкільників підтверджується нормативно-правовими документами. Зокрема, Міністерством освіти і науки України затверджена парціальна програма «Скарбниця моралі», мета якої полягає у визначенні завдань і змісту морального виховання дітей дошкільного віку з орієнтуванням на їхні потреби, інтереси та вікові можливості, що забезпечить підвищення рівня їхньої моральної вихованості [4, с.10].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема морального виховання досліджувалась і продовжує досліджуватися представниками різних наук. У творчій спадщині філософів та педагогів – просвітителів минулого (М.Костомарова, Г.Сковорода, І.Франка) описано цінні ідеї морального виховання.

Психологічний аспект морального виховання досліджували: І.Бех, Л.Виготський, Д.Ельконін, О.Запорожець, О.Кононко, Г.Костюк, Л.Леонт'єв, Р.Павелків, С.Рубінштейн та ін. Специфіку морального виховання дошкільників вивчають С.Богданова, А.Богущ, Л.Божович, М.Губрієнко, В.Кузь, В.Петрова, Л.Пивовар, А.Фон та ін.)

Роботи вчених дають змогу з'ясувати особливості засвоєння дітьми дошкільного віку моральних уявлень, навичок поведінки, які впливають на формування основ їхнього морального здоров'я. Підґрунтям цього є визнання провідної ролі дошкільного дитинства в становленні особистості, а також у формуванні в дитини ціннісного ставлення до самої себе, здатності належним чином впливати на умови життєдіяльності, усвідомлювати власне «Я», що підтверджують дослідження сучасних вчених (І.Бех, Л.Божович, О.Кононко, В.Котирло, С.Ладивір, С.Максименко, Т.Титаренко та ін.).

Мета статті: здійснити теоретичний аналіз проблеми морального виховання дітей дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз і порівняння тлумачення терміна «моральне виховання» зарубіжними та вітчизняними вченими показав, що незважаючи на спільні елементи в розумінні його існують відмінності. Термін «моральне виховання» в зарубіжних працях трактується як «moral development» (моральний розвиток) або «moral education» (моральна освіта). Проте провідні сучасні науковці доходять висновку про суть моралі, уявленням про моральні цінності. Поняття «моральне виховання» в педагогічній науці є широковживаним, але немає чіткої визначеності.

Поняття «моральне виховання» у педагогічній літературі тлумачиться, зокрема, як «цілеспрямований процес організації та стимулювання їх різнобічної діяльності, спілкування, спрямований на оволодіння моральною культурою поведінки, ставленням до навколишнього світу» [9,с.210].

За визначенням Т. Поніманської «Мораль, як і право, політика, традиції, на всіх етапах розвитку суспільства є важливим регулятором людської поведінки і людських відносин. З позиції гуманістичної свідомості основою особистості є її моральний розвиток який виявляється у сповідуванні нею системи поглядів, уявлень, норм оцінок, що регулюють її поведінку» [6, с.73].

У цій статті моральне виховання розглядається нами як спеціально організована міжособистісна взаємодія педагога з вихованцями на основі норм і принципів гуманізму, що має на меті формування моральної вихованості, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм. Це, на нашу думку, одна з найважливіших характеристик особистості, основу яких становлять домінуючі людські цінності. А завдання морального виховання визначаються нами як процес трансформації суспільно значущих норм, принципів, регулюючих взаємовідносини, загальнолюдські моральні цінності в індивідуальні якості й формування на цій основі відповідних моральних якостей.

Аналіз теоретичних джерел дозволив констатувати, що проблемою виховання підростаючого покоління в дусі моральних ідеалів займалися відомі українські та російські просвітителі (Г.Ващенко, Б.Грінченко, О.Духнович, М.Пирогов, С.Русова, Г.Сковорода, К.Ушинський, І.Франко, Т.Шевченко).

Ідею необхідності формування моральності, що популяризувалася у літописах, трактатах, літературно-художніх творах, поширював у своїх працях і український філософ-просвітитель Г.Сковорода. Виховання, за його твердженням, має бути спорідненим, тобто таким, що відповідає можливостям людини. Одним із головних завдань морального виховання, Г. Сковорода вбачав у формуванні шляхетності та вдячності підростаючого покоління. У його поглядах визначалися основні напрями прогресивної педагогіки:

демократизм, гуманізм, висока моральність, любов до рідного краю, Батьківщини та народу [9, с.167].

Цінними для нашого дослідження є методичні поради видатного педагога С.Русової, яка відстоювала думку про необхідність створення системи національного виховання дітей, спираючись на національні традиції, рідну мову. С.Русова вбачала в родині важливу частину процесу всебічного виховання дитини, її ідеалом просвітниці вважала свідому рівноправну спілку, в якій «батько, й мати, й діти несуть кожний свій обов'язок, свою працю, й мають свою волю, але всі об'єднані одним спільним шуканням добра й правди» [7, с.145].

«Моральне виховання не може проводитися якимось окремо: ним має бути пройняте все навчання, все життя» [7, с.142]. Важливу виховну роль С.Русова відводила народним традиціям, зокрема, проведенню народних свят, наголошуючи, що «в кожному святі треба єднати народне, національне, фольклорне з загальнокультурним і давати щось естетичне, красиве й радісно веселе» [7, с.150].

В. Сухомлинського повністю підтверджувала той факт, що моральна свідомість як духовна сторона моралі, базується на осмисленні проблеми, а у взаємодії з моральною діяльністю і моральними стосунками утворюється мораль як системна цілісність. Аналіз праць В. Сухомлинського дозволив резюмувати, що вчений постійно актуалізував проблему формування у дітей любові та поваги до своїх батьків. Найбільшою помилкою батьків вважав невміння любити власних дітей: «Люблячи своїх дітей, вчіть їх любити вас; не навчите – будете плакати на старість» [8, с.140].

В.Білоусова розглядала моральне виховання як організовану міжособистісну взаємодію педагога з вихованцем на основі норм і принципів гуманізму. Під гуманізацією виховання педагог розуміла оволодіння відносин, що забезпечують морально-емоційну атмосферу взаємного розуміння, поваги й турботи про іншого, безкорисного ставлення до кожної особистості: «У цьому випадку, – підкреслювала педагог, – інші сприймаються як вища життєва цінність, викликаючи адекватне сприйняття ставлення до себе» [6, с.187].

«Сутність морального виховання, – писав О.Вишневецький, – полягає в тому, що людина утверджує в собі свою природну схильність до добра та готовність відстоювати його в собі та житті. Це виховання зорієнтоване на засвоєння людиною абсолютних вічних норм співжиття, які носять універсальний, вселюдський характер і являють собою необхідний елемент людяності» [2, с.78].

Слушним є аналіз психічних можливостей дошкільників О. Кононко: «Комплексною характеристикою дошкільника як суб'єкта життя є життєдіяльність. Вона відображає процес концептуалізації дитиною навколишнього світу та себе в ньому, акумулює різноманітні прояви суб'єктивності особистості, розкриває діяльну та діалогічну сутність дошкільника. Здатність дитини зазначеного віку не лише залежати від умов своєї життєдіяльності, а й певним чином впливати на них, відбивається в її позиції щодо оточення та самої себе» [3, с.119].

Спираючись на дослідження Л.Божович, В.Котирло, Т.Титаренко слід зазначити: формуючи моральну поведінку в дітей дошкільного віку, слід урахувати особливості їхнього психічного розвитку, зокрема наявність супідрядності мотивів. Ґрунтуючись на цьому потрібно створити умови для усвідомлення дітьми як домінуючого мотиву життєдіяльності прагнення до здорового, повноцінного життя.

У педагогічному процесі, зорієнтованому на формування моральної поведінки дітей дошкільного віку, суттєвого значення набуває стимулювання розвитку когнітивно-інтелектуального компонента, оскільки знання є основою усвідомленого ставлення дошкільників до навколишньої дійсності й до самих себе. На думку С.Максименка, у процесі набуття знання суб'єкт не тільки вчиться, а й формується як моральна особистість, визначає власні естетичні критерії [5, с.2].

Однією з найважливіших форм вияву моральної поведінки дитини є її діяльність, зумовлена різноманітними мотивами, тобто поведінково-діяльній компонент. Психологи діяльність визначають як активну взаємодію з навколишньою дійсністю, під час якої суб'єкт діяльності цілеспрямовано діє на об'єкт задля задоволення власних потреб. Діяльність – основний спосіб пізнання довкілля. С.Максименко підкреслює, що підпорядкування правилам вимагає від дитини вміння регулювати свою поведінку й формує вищі форми довільного управління нею [5, с.2].

Моральні уявлення та цінності формуються в суспільній колективній діяльності, і тому від її організації залежить спрямованість моралі кожного з учасників. Питання морального виховання передбачає таку організацію спільної діяльності, за якої в її учасників

формують суспільно значущі моральні якості, а суперечності індивідуального й суспільного знімають. Відповідно, як зазначала Л.Божович «...шлях формування особистості полягає в поступовому звільненні людини від безпосереднього впливу середовища, що дає змогу їй свідомо перетворювати це середовище й саму себе. Для особистості стає характерною активна, а не пасивна форма поведінки» [1, с.239]. Отже, у процесі спільної з дорослим і самостійної діяльності в дошкільників закріплюються певні прояви моральної поведінки, які згодом відображаються в її свідомості. Моральна поведінка означає єдність мотиву та дії. Моральне виховання передбачає становлення в дитини системи домінуючих мотивів, які відповідають моральним нормам і визначають її стосунки з іншими людьми.

Моральне виховання дошкільників має на меті формування моральної вихованості, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм.

Висновки. Проаналізовані погляди науковців щодо морального виховання дошкільників підтверджують необхідність пошуку нових підходів до його організації в умовах докорінної реконструкції українського суспільства.

Аналіз наукових джерел дозволив також виявити деякі особливості морального виховання дітей дошкільного віку. Цей період є сенситивним для морального виховання оскільки в дошкільників закладається підґрунтя світосприйняття, формується моральна сфера, інтеріоризуються моральні цінності, усвідомлюється необхідність моральних якостей.

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте./ Л.И. Божович – М.: Просвещение, 1968. – 460 с.
2. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції / О. Вишневський. – К.: Школяр, 1997. – С. 78-122.
3. Кононенко О.Л. Педагогічна і вікова психологія / О.Л.Кононенко . – К., 2001 – 337 с.
4. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку “Скарбниця моралі” / Л. В. Лохвицька – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 128 с.
5. Максименко С. Д. Психічне здоров’я дітей / С.Д.Максименко // Психолог. – 2002. – № 1. – С. 2.
6. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників: Навчальний посібник / Т.І.Поніманська. – К.: Вища школа 1993. – 111 с.
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С.Русова – К.: Освіта 1996. – 304 с.
8. Сухомлинский В.О. Как воспитать настоящего человека / В.О.Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1990. – 263 с.
9. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Упоряд. Борисова З. Н., Кузьменко В. У.; За заг. ред. З. Н. Борисова – К.: Вища шк., 2004. – 511 с.

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Бомба А., студентка 3 курсу, педагогічний факультет

Каньоса Н., кандидат педагогічних наук, доцент

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. Стаття присвячена проблемі ігрової діяльності в житті дитини дошкільного віку. Здійснено аналіз процесу ігрової діяльності в аспекті виховного засобу, ефективного методу впливу на особистість дитини. Відзначено, що гра є важливою і найдоступнішою формою діяльності дошкільників, засобом самовираження. Вона найбільше відповідає їх фізичним і психічним можливостям. Засобами гри формується особистість дитини. Гра виступає важливим засобом навчання і виховання дітей, підготовки їх до школи та майбутнього життя.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, дитина дошкільного віку, розвиток, виховні можливості, суспільний досвід.

Дошкільне дитинство – короткий, але важливий період становлення особистості. У ці роки дитина набуває початкові знання про навколишнє життя, у неї починає формуватися певне відношення до людей, до праці, виробляються навички та звички правильної поведінки, формується характер. Основний вид діяльності дітей дошкільного віку – гра, в процесі якої розвиваються духовні та фізичні сили дитини, її увага, пам'ять, уява, дисциплінованість, спритність, своєрідний, властивий, дошкільному віку спосіб засвоєння суспільного досвіду.

Гра – самостійна діяльність, в якій діти вперше вступають у спілкування з однолітками. Їх об'єднує єдина мета, спільні зусилля у її досягненні, спільні інтереси і переживання. Гра привчає дітей підкоряти свої дії і думки певній меті, допомагає виховувати цілеспрямованість.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження гри характеризуються зближенням поглядів на неї як на провідну діяльність дітей дошкільного віку, аналізом її виховних можливостей і засобів їх актуалізації.

Відомі педагоги Ж. Руссо, К. Грос, Ф. Шіллер, С. Холл, З. Фрейд, К. Ушинський, Є. Тихесва, Д. Менджеричька, Л. Виготський, Я. Корчак, Д. Ельконіна, А. Усова, В. Сухомлинський висували різні гіпотези про місце, роль та значення гри в житті дитини. Сучасні українські науковці Л. Артемова, Г. Григоренко, К. Щербакова досліджують формування суспільної спрямованості дитини дошкільного віку у грі, розвиток моральних стосунків у творчих іграх. За їхніми твердженнями, гра містить більше можливостей для формування особистості дошкільників, ніж будь-яка інша діяльність, оскільки мотиви її мають велику спонукальну силу і дітям зрозуміле співвідношення мотиву і мети гри [5, с.206].

Гра є одним з найцікавіших видів людської діяльності, провідною діяльністю дошкільника, засобом його всебічного розвитку, важливим методом виховання. Її назвали «супутником дитинства», хоч у житті граються не тільки діти, а й дорослі. Дитяча гра – це діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, в якій дитина відображає враження від їх пізнання. Мати дитинство – це передусім мати право на розвиток власної ігрової діяльності, яка є важливою складовою дитячої субкультури. Водночас гра є могутнім виховним засобом, у ній, за словами К. Ушинського, реалізується потреба людської природи. У системі навчання і виховання дошкільників активно використовуються дидактичні (навчальні) ігри, які розвивають спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, мовлення, сенсорні орієнтації дітей у розмірах, формах, кольорах, максимально задіюють інтелектуальний потенціал у пізнанні світу і себе.

Педагоги стверджують: рівень розвитку дитини визначається рівнем розвитку її ігрової діяльності. К. Гросс відзначав, що ігри є джерелом розвитку всіх сил дітей. В грі, як і в будь-якій іншій творчій діяльності дитини, розвивається варіативність та креативність мислення.

У сучасній педагогіці виділяють різні види ігор, що подають дітям певні знання та вміння: дидактичні, рухливі, музичні, ігри-забави. У них ігрові дії завчасно передбачені правилами гри, іграшками, ігровими атрибутами. У багатьох іграх, іграх-драматизаціях, сюжетно-музичних, сюжетно-дидактичних, сюжетно-рольових зміст навчання ніби вплітається в ігровий сюжет, цікавий та близький дітям з їх життєвого досвіду. Діти, розв'язуючи ігрові задачі, непомітно для себе засвоюють закладений в них навчальний матеріал.

У дошкільному віці гра стає провідним видом діяльності не тому, що вона займає найбільше часу дитини, а тому, що зумовлює якісні зміни у її психіці. Найважливішою передумовою ігрової діяльності дитини є порівняння і ототожнення нею своїх дій з діями дорослого. Організуючи ігри в дошкільному закладі, вихователь повинен враховувати специфіку формування і загальні закономірності розвитку дітей. Він відбувається тільки в тому разі, якщо дитина сама активно включається у різні види діяльності: предметну, ігрову, навчальну, трудову. Кожному віковому періоду відповідає найбільш доступний і важливий для виховання та психічного розвитку вид діяльності.

Плануючи певну гру, вихователь піклується про створення та оснащення ігрового простору, з урахуванням віку дітей, їхніх інтересів, ігрових уподобань добирає прийоми залучення і збору на гру, зацікавлення нею, пояснення ходу, правил гри та дій учасників, розподілу ролей та ігрової атрибутики, спрямування і корекції ігрових дій вихованців та їхніх стосунків у процесі гри, підведення її підсумків та оцінювання індивідуальних досягнень в ігрових результатах, позитивних проявів у поведінці, взаєминах дітей [2, с.124].

У грі дитина набуває основних навичок спілкування, якостей необхідних для встановлення контактів з однолітками. Саме у грі спочатку вона виявляє здатність добровільно, з власної ініціативи, підкорятися різноманітним вимогам. Ігрова діяльність наділена найбільшими можливостями для формування дитячої спільності, у ній найповніше активізується суспільне життя дітей. У процесі ігрової діяльності зароджуються і диференціюються нові види діяльності дитини: формується зображувальна діяльність, вперше з'являються елементи праці і навчання. Крім того, гра – це своєрідний, властивий дошкільному віку спосіб засвоєння суспільного досвіду.

Становлення первинного світогляду, довільної поведінки, усвідомленого «Я», здатності об'єктивно оцінювати себе – підпорядкування мотивів відбувається в специфічних

видах дитячої діяльності: предметно-практичній, спілкуванні, сюжетно-рольовій грі. Таким чином, розглянувши проблему розвитку ігрової діяльності в дослідженнях педагогів, можна зробити висновок про те, що гра – це основний вид діяльності дітей дошкільного віку, в процесі якої розвиваються духовні і фізичні сили дитини: її увага, пам'ять, уява, дисциплінованість. Якщо ви хочете розвивати здібності малюка, навчити його думати, розуміти мовлення дорослих, уявляти, діяти із предметами, – грайте з ним якомога частіше. Ігри дають малюкам радість, інтерес, упевненість у собі та своїх можливостях. На розвиток особистості дитини гра впливає позитивно, оскільки через неї вона пізнає поведінку і взаємини дорослих людей, які стають зразком для її поведінки [1, с.206].

Отже, гра є важливою і найдоступнішою формою діяльності дошкільників, засобом самовираження. Вона найбільше відповідає їх фізичним і психічним можливостям. Засобами гри формується особистість дитини. Гра виступає важливим засобом навчання і виховання дітей, підготовки їх до школи та майбутнього життя.

1. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 304с.
 2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 392 с.
 3. Кіндрат І. Формування світогляду дошкільників : наукові підходи, аналізування реальної ситуації / І. Кіндрат // Вихователь-методист дошкільного закладу, 2013. – № 6. – С. 13 – 20.
 4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: практикум : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська. – Київ : Слово, 2004. – 352 с.
- Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів] / Т. І. Поніманська. – Київ : Академвидав, 2004. – 456 с.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Бондаренко О., студентка 4 курсу педагогічного факультету,

Ватаманюк Г., кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Анотація. У статті розкрито сутність понять «готовність до навчання в школі», «соціально-психологічна готовність», «соціальна компетентність», «мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність», «комунікативна готовність до навчання в школі» та їх змістові компоненти; розглянуто дефініції дитячої гри як засобу соціалізації дитини; описано методи комунікативної підготовки дошкільників до навчання в школі (наочні, словесні, організаційні, контрольні-стимулювальні).

Ключові слова: дошкільники, комунікативна готовність, навчання в школі, спілкування, взаємодія, діяльність, гра.

Проблема готовності старших дошкільників до навчання в школі є однією з найбільш актуальних на сучасному етапі розвитку педагогічної та психологічної думки в Україні. Це пояснюється тим, що успішний розвиток особистості, ефективність навчання багато в чому залежить від того, наскільки правильно дорослими враховується рівень підготовки дитини до школи, змістовими аспектами якої є формування позитивного ставлення до майбутнього навчання, готовності прийняти нову соціальну позицію школяра, опанування елементарних комунікативних навичок, умінь соціальної поведінки. Нове оточення потребує нових правил спілкування. Невміння швидко адаптуватися до незнайомих людей веде до усамітнення дитини, внаслідок чого вона повільно адаптується до шкільного навчання, втрачає інтерес до нових видів діяльності, уникає соціальних контактів з дорослими й однолітками, погіршується її психофізіологічний стан, низькою стає продуктивність в початковій, творчій, самостійній діяльності.

Проблема підготовки дітей до школи започаткована у працях психологів-класиків Л. Виготського. О. Запорожця. Г. Костюка. О. Леонтєва. В. Котирло та ін. широко відображена в наукових дослідженнях Л. Артемової, В. Кузя, Л. Калмикової, О. Проскури, О. Савченко, Т. Назаренко та ін. Проблема формування комунікативних умінь дошкільників досліджували: психологи (О. Кононко, В. Котирло, М. Лісіна, Т. Піроженко та ін.); педагоги (В. Захарченко, А. Гончаренко, Є. Тихеева, та ін.); лінгвісти (В. Бабич, Ф. Бацевич); лінгводидакти (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Луцан, М. Пентилюк О. Трифонова та ін.). Специфіку формування комунікативних умінь дошкільників в ігровій діяльності розкрито у

працях А. Богущ, Н. Луцан (мовленнєві ігри), Г. Ватаманюк (музичні ігри), Ю. Приходько (сюжетно-рольові ігри).

Мета статті полягає у розкритті сутності поняття «комунікативна готовність дитини до навчання в школі»; виявленні її структурних і змістових компонентів; визначенні ролі гри в формуванні досвіду комунікативної поведінки як передумови успішного навчання в школі.

Готовність до навчання в школі є інтегративною характеристикою психічного розвитку дитини, яка охоплює інтелектуальний, особистісний, вольовий та соціально-психологічний компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов та вимог школи. Сутність соціально-психологічної складової полягає в готовності дитини до прийняття нової соціальної ролі – школяра, що виражається в серйозному ставленні до школи, навчальної діяльності, вчителя, вмінні спілкуватися з іншими дітьми. До структури соціально-психологічної готовності дитини до навчання в школі входять комунікативна, соціальна і мовленнєва компетентності. Соціальна компетентність – це знання норм і правил поведінки, прийнятих у певному соціально-культурному середовищі, ставленні до нього; реалізація цих знань на практиці. Взаємодія з іншими людьми є своєрідним видом входження дитини в людський соціум, що вимагає уміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства. Мовленнєву компетентність розглядаємо як такий рівень мовного розвитку, який дозволяє людині в різних життєвих ситуаціях вільно використовувати свої знання про мову, дотримуючись загальної культури мовлення. Мовленнєва компетентність передбачає сформованість фонетичної, лексичної, граматичної, діалогічної та монологічної компетенцій. Соціальну і мовленнєву компетенції можна розглядати як елементи комунікативної, яка включає в себе ще знання й розуміння невербальної мови спілкування, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, стримуватися та ініціювати його, вступати в контакт з однолітками й дорослими. Відтак соціально-комунікативна компетенція дошкільника – це обізнаність із різними соціальними ролями людей (знайомі, чужі, діти, дорослі, жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, молоді, літні тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватись їх під час спілкування; здатність взаємодіяти з людьми, які оточують (узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі); позитивно сприймати себе. Це вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи [1, с. 18]. Комунікативна, соціальна і мовленнєва компетентності формуються у процесі соціалізації й виховання дитини і до закінчення дошкільного дитинства мають певний рівень розвитку соціально-психологічної готовності дитини до шкільного навчання. Відтак *комунікативна готовність* дошкільника до навчання в школі – це комплексне використання дитиною мовних і немовних засобів (міміка, жести, рухи) з метою комунікації; вміння адекватно й доречно застосовувати на практиці мову в конкретних навчальних і соціально-побутових ситуаціях; уміння самостійно орієнтуватись у ситуації спілкування, ініціювати його; сприймати і самостійно вирішувати мовленнєві завдання. Комунікативна підготовка дітей до школи стимулює інтелектуальну, емоційно-вольову, мотиваційну готовність дошкільників у сфері спілкування. Вона передбачає достатню адаптацію дітей до умов шкільного навчання, програмних вимог щодо засвоєння норм і правил мови, мовленнєвих дій, потрібних для опанування мовленнєвими вміннями, що є підґрунтям для отримання в майбутньому освіти, професії.

Інформацію про світ людських взаємин і способи набуття відповідних умінь майбутні першокласники отримують у грі, застосовуючи наявні знання на практиці. І від того, як дорослий організує цей перший вид діяльності дитини залежить успішність формування її комунікативних умінь. За словниковими джерелами, гра – «форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, фіксованого у спеціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури» [3, с. 121]; «різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми, вона є дитячим моделюванням суспільних відносин» [4, с. 432]. В ігровій ситуації дитина здійснює свої бажання, забезпечує вікові потреби, нейтралізує емоційні конфлікти. Поява гри в житті дошкільника, з одного боку, зумовлена прагненням дитини до активності, до включення в життя дорослих, з другого – є прийнятним для суспільства шляхом соціалізації дитини, її підготовки до дорослого життя.

Кожному віку, як своєрідному і якісно специфічному періоду життя, відповідає певний вид провідної діяльності, яким у старшому дошкільному віці є сюжетно-рольова гра (Р. Жуковська, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, Г. Люблінська, Д. Менджеричька, О. Усова),

побудована на уявній ситуації, в якій діти моделюють реальні взаємини людей (лікар-пацієнт, водій-пасажири, вчитель-учень), пізнаючи себе і, володіючи роллю, вчаться розуміти інших, що важливо для суспільного життя [6, с. 139]. Сюжетно-рольова гра виконує такі виховні функції – самореалізаційно-розважальну (виявлення себе, реалізація активності, збудження інтересу); комунікативну (освоєння діалектики спілкування); діагностичну (виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри); корекційно-терапевтичну (внесення позитивних змін в структуру особистісних показників); міжнаціонально-комунікативну (засвоєння єдиних для всіх людей соціально-культурних цінностей); соціальну (включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм людського співжиття) [2, с. 318]. За своєю сутністю вона носить колективний характер, що передбачає розподіл ігрових ролей між гравцями. Вона виступає могутнім засобом розвитку спілкування, взаємин, мовлення дітей, а формування комунікативних умінь стає необхідною умовою її здійснення. Моделюючи спілкування дорослих у грі, діти водночас, навчаються виступати в різних позиціях стосовно один одного. Гра в лікарню розгортається на основі спілкування між дітьми-виконавцями ролей лікаря й пацієнта; у магазин – продавця й покупця; у сім'ю – доньки й матері чи батька. Мовлення й невербальні компоненти спілкування дітей набувають відповідного до обраної ролі змісту, жестів, інтонацій, тобто гра – це справжня соціальна практика дитини, її реальне життя в спільноті однолітків

Отже, готовність дитини до школи передбачає формування бажання і вміння вчитися, задовольняти пізнавальні інтереси, гуманно й етично поводитися з людьми. Комунікативна готовність визначається соціальною та емоційною зрілістю дитини, що виражається у: вмінні контактувати з іншими людьми, дотримуватися прийнятих у суспільстві правил поведінки, грати в ігри за правилами, дотримуючись їх та стежити за їх дотриманням іншими учасниками; задоволенні, радості, довірі, з якими дитина йде до школи (відкритість для контактів з учителем і новими товаришами, впевненість у собі, прагнення знайти своє місце серед однолітків); мотивації до навчання, вболіванні за успішне виконання завдань; сформованості адекватної самооцінки й вмінні володіти собою; правильному ставленні до помилок, розвинутої впевненості у собі, відсутності страху виконати завдання невірною; контролюванні своїх почуттів і переживань. Необхідною умовою забезпечення достатнього рівня комунікативної підготовки дошкільників до навчання в школі, є оптимальне поєднання словесних (розповідь, бесіда, пояснення, вправи, робота з книжкою), наочних (демонстрація, ілюстрація), організаційних (виховні ситуації, вимога, приклад, доручення), контрольно-стимулювальних (заохочення, змагання, педагогічне спостереження, аналіз творчих робіт дітей, оцінювання) та інших методів навчання і виховання.

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Наук. кер. А. М. Богущ; Авт.кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л. та ін. // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – спецвипуск. – С. 1–30.
2. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры / А.Н.Леонтьев // Избр. психолог. Произведения. – М. : Педагогика, 1983. – В 2-х т. – Т.1. – С. 303–323.
3. Педагогічний словник. / За ред. Ярмаченко М.Д. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
4. Павелків Р.В. Дитяча психологія : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Київ : Академвидав, 2008. – 432 с.

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Бурковська Г., магістрантка інституту післядипломної освіти та довузівської підготовки, спеціальність «Дошкільна освіта»

Плетеницька Л. С., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація. В статті проаналізовано структуру логіко-математичної компетентності, умови ефективного формування математичної компетентності в дошкільників, описано результативність керівництва логіко-математичного розвитку дітей. Подано характеристику рівнів готовності педагогів до формування логіко-математичної компетентності дітей.

Ключові слова: логіка, логічний розвиток, математичні компетенції, логіко-математична компетентність, особистісно-орієнтований підхід.

В енциклопедичній літературі зазначено, що логіка - це здатність людини доводити правильні судження і спростовувати неправильні, вміння висловлюватись, тобто будувати

найпростіші висловлювання за допомогою зв'язок «і», «чи», «якщо», «ні», «то»; робити правильні умовисновки, доводити правильність своїх міркувань.

Логіко-математична компетентність передбачає здатність дитини самостійно здійснювати класифікацію геометричних фігур, предметів та множин за якісними ознаками та чисельністю; серіацію, тобто впорядкування предметів за величиною, масою, об'ємом розташування у просторі; обчислення та вимірювання кількості, відстані, розмірів, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу.

Виходячи з положень Базового компонента дошкільної освіти, педагог має озброїти дитину вмінням жити, сприймати життя в цілісності, а це значно складніше, ніж окремо формувати систему знань і вмінь із математики, природи, грамоти. Дитина не володітиме істинним світоглядом, якщо не вмітиме цілісно сприймати світ, саме тому блок логіко-математичних умінь включає кожна сфера.

Питання формування логіко-математичної компетентності є принциповим для особистісно - орієнтованої моделі освіти. За моделлю особистісно – орієнтованої освіти дорослий стає авторитетною, довіреною особою, яка створює середовище, що розвиває, забезпечує комфортні умови для життєдіяльності дитини, виступає передусім партнером, а не контролером її діяльності.

Одне з важливих педагогічних завдань – це навчити розмірковувати, тому в основу змістових ліній логіко-математичного аспекту Базового компонента закладено такі логічні операції як аналіз, синтез, серіація, класифікація, дії вимірювання та обчислення.

Виділяють три компоненти логіко-математичної компетентності, зокрема:

- мотиваційний компонент – це ставлення дитини до математичної діяльності, виявлення пізнавального інтересу, розуміння значущості математики в житті людей;
- змістовий компонент – це оволодіння математичними знаннями у межах програми вікової групи та наступного періоду навчання дітей;
- дійовий компонент – це оволодіння процесуальними, конструктивними, контрольними оцінювальними діями.

Формування математичної компетентності дошкільників ефективно здійснюється: на спеціально організованому навчанні; спільній діяльності вихователя та дітей; у самостійній діяльності дошкільників. Дошкільники лише починають оволодівати математичними знаннями, тому їхню логіко-математичну компетентність доцільно характеризувати як елементарну, але розглядати її як складну, комплексну характеристику логіко-математичного розвитку. Особливістю формування логіко-математичної компетентності є насиченість навчального процесу проблемними життєвими ситуаціями практичного характеру, які активізують пізнавальні інтереси дітей, розвивають передумови логічного мислення, вправляють вихованців у використанні набутих знань із математики.

В практиці виділили педагогічні умови здійснення особистісного підходу вихователя до логіко-математичного розвитку дитини, зокрема: професійно-педагогічна готовність вихователя здійснювати особистісно-орієнтований підхід; знання індивідуальних особливостей та потреб кожної дитини в певному періоді її розвитку; адаптація програми до можливостей кожного вихованця; наявність дидактичного матеріалу, що дає змогу індивідуалізувати пізнавальні завдання; організація освітнього процесу на діагностичній основі, різних рівнях складності; застосування варіативних технологій навчання, урізноманітнення форм пізнавальної діяльності дошкільнят та залучення батьків до освітньо-виховної роботи з дітьми. Для розвитку логіко-математичних умінь важливо, щоб навколишнє середовище, в якому перебуває дошкільник, було варіативним, різноманітним, надавало дитині можливості почуватися відкривачем нових знань, було доступним для ознайомлення.

Відомо кілька рівнів готовності педагогів до формування логіко-математичної компетентності дітей. Так, на елементарному рівні у вчителя наявні лише окремі якості професійної діяльності, найчастіше — це володіння знаннями для виконання педагогічної дії, володіння предметом викладання тощо. Учитель базового рівня володіє основами педагогічної майстерності: педагогічні дії гуманістично зорієнтовані, стосунки з учнями й колегами розвиваються на позитивній основі, добре засвоєно предмет викладання, методично впевнено і самостійно організовано навчально-виховний процес на уроці. Досконалий рівень характеризується чіткою спрямованістю дій учителя, їх високою якістю, діалогічною взаємодією у спілкуванні. Педагог самостійно планує й організовує свою діяльність на тривалий проміжок часу, маючи головним завданням розвиток особистості учня. Творчому рівню притаманна ініціативність і творчий підхід до організації професійної діяльності. Вчитель самостійно конструє оригінальні педагогічно доцільні прийоми

взаємодії. Діяльність буде, спираючись на рефлексивний аналіз, сформовано індивідуальний стиль професійної діяльності.

Результативність керівництва логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку взаємопов'язана з

- переходом від авторитарно-дисциплінарної до особистісно-зорієнтованої моделі навчання допоможе педагогу ДНЗ забезпечити розумовий розвиток кожної дитини, здійснити диференційований підхід до її логіко-математичного розвитку;
- зміною стилю спілкування дорослого і дітей поліпшує міжособистісні відносини, культуру спілкування і співпраці дошкільнят та вихователя;
- індивідуалізацією програми навчання сприяє випередженню дітьми показників програми навчання певної групи;
- оволодінням вихователями варіативною методикою навчання дітей на основі засвоєння алгоритму проведення пізнавально-ігрових комплексів має прикладний характер у просвітницькій роботі з батьками;
- опанування педагогом ДНЗ методики діагностики логіко-математичного розвитку дітей надає можливість розробки індивідуалізованої програми для дітей різного рівня загального і спеціального розвитку.

1. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі”/ Наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
2. Савченко О.Я. Компетентісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. // Початкова школа. - 2012. - № 8. - с. 1 - 6.
3. 6. Скворцова С.О, Онопрієнко О.В. Коментар до навчальної програми з математики. //Учитель початкової школи. - 2012. - № 1. – с.12-13.
4. . Старченко В.А. Формування логіко-математичної компетентності у старших дошкільників: Навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / В.А. Старченко. – К.: Світич, 2009. – 80 с. – Бібліогр.: с. 74-76.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

*Гвоздяк Н., магістрантка педагогічного факультету
Борин Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та
методики дошкільної і спеціальної освіти*

Анотація. Глобальні зміни в різних сферах життєдіяльності, динамічність і глибина перетворювань навколишньої дійсності, розширення інформаційного простору впливають на зростання активності людини в усвідомленні особистісно-значимих та світових процесах. Реальна ситуація існування людини у сучасному світі потребує його якісних змін. Тому актуальною є проблема розвитку творчих якостей особистості, формування креативності, виховання духовності, самореалізації і саморозвитку. Накопичені вітчизняними та зарубіжними дослідниками факти дозволяють припустити, що художньо-естетична діяльність дитини позитивно впливає на розвиток інтелектуальних та творчих здібностей. Таким чином, залучення до мистецтва є потужним засобом впливу на становлення та розвиток особистості.

Естетичне виховання - поняття дуже широке. У нього входить виховання естетичного ставлення до природи, праці, суспільного життя, побуті, мистецтві. Філософською основою теорії естетичного виховання є естетика, яка своїм предметом має дослідження чуттєвої культури людини . Естетика – наука про загальні закономірності художнього освоєння дійсності людиною, суть і форми відображення дійсності й перетворення життя за законами краси [4 с. 83]. Предметна сфера естетики як науки (природа естетичного, художнього таланту, художньої творчості особистості) окреслює мету, завдання, зміст естетичного виховання особистості, критерії оцінки її естетичного розвитку.

Важливою складовою всебічного гармонійного розвитку особистості є естетичне виховання. Естетичне виховання – послідовне формування у дітей естетичного ставлення до життя, розвиток сприймання і розуміння прекрасного у мистецтві, природі, взаєминах людей, художніх потреб і здатності до художньої творчості; складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Будучи спрямованим на формування творчої особистості, здатної адекватно сприймати прекрасне і потворне, наділеної чуттям міри у вторенні художніх цінностей, естетичне виховання передбачає розвиток почуттєвої

сфери особистості, з якою тісно пов'язаний її моральний світ. Квінтесенцією (сутністю) його є естетичний розвиток людини.

Введення дитини в світ краси і гармонії є важливим завданням естетичного виховання. Суттєво розширили діапазон теорії і практики естетичного виховання дітей дошкільного віку дослідження психологів. У доробку В.Шацької, знаходимо таке формулювання: «Педагогіка визначає естетичне виховання як виховання здібності цілеспрямовано сприймати, відчувати і розуміти й оцінювати красу у навколишній дійсності – у природі, у житті, в праці, у явищах мистецтва» [6, с.58]. Краса нерозривно пов'язана з душею людини, її працею, поведінкою, мовою, зовнішністю. Творча душа людства, в тому числі й українського народу, витворила справжні шедеври виховання у дитини почуття прекрасного: від маминої колискової пісні до складних видів мистецтва, якими може оволодіти людина протягом життя, якщо їх основа закладена у дошкільному дитинстві.

Існує безліч визначень поняття естетичне виховання, але, розглянувши лише окремі з них, можна виокремити сутність та складові означеного поняття. По-перше, естетичне виховання – це процес цілеспрямованого впливу. По-друге, це формування здібності сприймати і бачити красу мистецтва і життя, оцінювати її. По-третє, завдання естетичного виховання – формування естетичних смаків та ідеалів особистості. І, нарешті, по-четверте, – розвиток здатності до самостійної творчості і творення прекрасного [6, с.89]. Естетичне виховання сприяє можливості художнього розвитку кожної дитини. Воно формує самостійну художню діяльність, яка виникає з ініціативи дітей, відповідає їхнім інтересам та потребам і вимагає особливого ставлення дорослого, непрямого педагогічного керівництва для збереження інтересу до самостійної творчої діяльності.

Отже, естетичне виховання – це організація життя і діяльності дітей, що сприяє розвитку естетичних почуттів дитини, формуванню уявлень і знань про прекрасне в житті і мистецтві, естетичних оцінок і естетичного ставлення до світу [3, с.278].

Своєрідне розуміння сутності естетичного виховання зумовлює різні підходи до його цілей. Проблема цілей і завдань естетичного виховання потребує особливої уваги. Часто серед педагогів існує помилкова думка про тотожність естетичного й художнього виховання. Але ці поняття потрібно чітко розмежовувати. Приміром, В.Шацька ставить перед естетичним вихованням таку мету: «Естетичне виховання служить формуванню здібностей активного естетичного ставлення дітей до творів мистецтва, і навіть стимулює у створенні прекрасного в мистецтві, праці, у творчості за законами краси» [6, с.48]. З визначення видно, що на думку автора важливе місце у естетичному вихованні відводиться мистецтву. Художньо-естетична діяльність задовольняє гостру потребу дітей у самовиявленні і є одним із найулюбленіших занять. У цьому виді діяльності дошкільники виявляють високу зацікавленість і, що важливо, невелику стомлюваність.

Художньо-естетична діяльність є важливим елементом педагогічного процесу. Через цю діяльність: здійснюється знайомство дитини з та світовими надбаннями культури, які знайшли своє відображення у різних видах мистецтва; розвиваються розумові здібності дітей, їх інтелект; збагачується емоційна сфера і культура почуттів; формується система моральних цінностей; з'являються можливості вибору дитиною виду і жанру мистецтва для творчості; розвиваються художні смаки, здібності, естетичні переваги.

Художньо-естетична діяльність є досить універсальною, тому що складається з органічно пов'язаних між собою видів діяльності у різних видах мистецтва: в літературі, у музиці, в образотворчому мистецтві. Поява самостійної художньої діяльності є ознакою поступального розвитку дитини. Елементи творчості спостерігаються вже тоді, коли діти обирають тему зображення і знаходять способи здійснення задуманого. Поступово вони вчаться комбінувати їх у відображенні дійсності. На цьому шляху дошкільнят весь час переслідують проблема відсутності знань, нерозвиненості навичок. Тому обов'язково поруч з ними має бути обізнаний, дбайливий педагог та батьки, які здатні своєчасно підказати і показати дітям способи подолання труднощів.

Неабияке значення має створення можливостей для прилучення дітей до різноманітних видів художньої діяльності, що дасть їм змогу розширити діапазон естетичного пізнання світу, спробувати свої сили у різних сферах, зосередитися на найпривабливішій і найперспективнішій для себе. Найчастіше у закладах дошкільного виховання дітей прилучають до таких видів художньої діяльності: зображувальна діяльність (сприймання творів образотворчого мистецтва, малювання, ліплення, виготовлення аплікацій); музична діяльність (сприйняття музики, співи, ігри, танці, хороводи, гра на музичних інструментах); художньо-мовленнева діяльність (слухання казок, розповідей, читання віршів, творчі розповіді тощо); театралізована діяльність.

Одним із центральних завдань виховання дітей у художньо-естетичній діяльності є розвиток у них елементів творчості. Дитяча творчість – перша ланка розвитку творчої діяльності, в якій дитина виявляє своє розуміння довкілля, своє ставлення до нього. Це допомагає дітям розкрити їх внутрішній світ, особливості сприймання та уявлення, інтереси та здібності. Організація художньо-естетичної діяльності дошкільників є одним із засобів розвитку індивідуальних потенційних можливостей кожної дитини, формування творчих здібностей. Від того, наскільки сприятливими є умови для прояву дітьми нахилів до того чи іншого виду художньої діяльності, залежить можливість своєчасного виявлення і розвитку дитячих здібностей, формування елементів творчості [3, с.220].

Вся система художньо-естетичного виховання націлена на загальний розвиток дитини як в естетичному і художньому плані, так і в духовному, моральному й інтелектуальному. Це досягається шляхом вирішення таких завдань: оволодіння дитиною знаннями художньо-естетичної культури, розвиток здатності до художньо-естетичної творчості й розвиток естетичних якостей, виражених естетичним сприйняттям, почуттям, оцінкою, смаком і іншими психологічними категоріями естетичного виховання [4, с.19].

Ознайомлення з різними видами мистецтва, такими як живопис, музика, декоративно-прикладне мистецтво, література, театр є невід'ємною частиною художньо-естетичного виховання, а також умовою створення психологічного здоров'я дітей в дошкільному закладі. Кожен із видів художньої творчості (література, музика, образотворче мистецтво) робить свій специфічний внесок у духовну культуру дитини. Образотворче мистецтво (декоративно-ужиткове, живопис, графіка, скульптура) дає змогу безпосередньо осягати конкретно-чуттєве багатство світу, розмаїття його форм, осмислити їх суть і цінність.

Отже, художньо-естетичне виховання містить діяльну і творчу спрямованість і не обмежується тільки спогляданням, але повинно також формувати здатність створювати прекрасне в мистецтві і житті. Ефективним шляхом всебічного гармонійного розвитку особистості є залучення дошкільників до художньо-естетичної діяльності, яка включає зображувальну, музичну, театралізовану, художньо-мовну діяльність. Ці види діяльності виконують функцію позитивно-емоційного збагачення, викликають емоції радості, захоплення, натхнення, витісняють тривожність, напругу, почуття безпорадності.

1. Борин Г.В. Підготовка майбутніх педагогів до керівництва образотворчою діяльністю дітей дошкільного віку / Г.В. Борин // Науковий журнал: Освітній простір України. – Випуск 7. – 2016. – 27-33 С.
2. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку. Українське довкілля / О.І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко - Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 264с.
3. Лисенко Н.В. Педагогіка українського довкілля / Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 360с.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2004. – С.456.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Дитина». Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / [наук. кер. Проскура О., Кочина Л., Кузьменко В., Кудикіна Н.]. – К. : Київський університет імені Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
6. Шацька В.Н. Естетичне виховання // В.Н. Шацька. – М.:Знання,1987. – С.564.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ І МОЛОДИХ ШКОЛЯРІВ

*Григорчак І, магістрант,
Луцан Н.І., доктор педагогічних наук, професор
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

В статті висвітлюється проблему наступності у розвитку монологічного мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Розкриті структурні і змістові компоненти наступності. Автором доведено, що система навчання і виховання дітей в дошкільних закладах, а пізніше і в початковій школі повинна забезпечувати наступність в екологічному вихованні особистості. Ця наступність проектується і реалізується в меті, завданнях, змісті, формах і методах роботи з дітьми. Обґрунтовується необхідність формування екологічно-вихованої особистості

Ключові слова: наступність, екологічне виховання, екологічна культура, молодші школярі, старші дошкільники.

В системі неперервної екологічної освіти важливого значення набуває забезпечення цілісного виховного процесу на всіх етапах навчання й виховання дітей. Неперервність в екологічному вихованні може бути досягнута оптимальною організацією наступності між дитячим садком і школою, що передбачає послідовне формування екологічного вихованої особистості старшого дошкільного і першокласника.

Гострота сучасних екологічних проблем висунула перед педагогічною теорією, дошкільною і шкільною практикою завдання великої економічної і соціальної ваги: виховання молодого покоління в дусі бережливого, відповідального ставлення до природи, захисту і відновлення її багатств.

Низка здійснених психолого-педагогічних досліджень була присвячена окремим аспектам екологічної освіти і виховання: формування естетичного ставлення до природи (Н.І.Бутенко), формування мотивів природоохоронної діяльності (Н.В.Жук), формування екологічного мислення (В.П.Каленська), виховання ціннісного ставлення до природи (О.О.Колонькова, Т.Ф.Юркова), формування активної екологічної позиції (О.М.Лаберна), формування екологічної культури (С.Г.Лебідь, О.Л.Пруцакова), формування екологічного світогляду (Н.В.Немченко) та ін.

Дослідниками (Е.І.Залкінд, П.Г.Саморукова, Н.Ф.Яришева) нагромаджений педагогічний досвід з проблеми формування екологічної культури, де вироблені окремі підходи до закономірностей ознайомлення дітей з природою, формування ставлення до природи (Б.Г.Грецова, М.К.Ібрагімова, З.П.Плохій, Г.С.Марочко), вивчення взаємозв'язків у природі (С.М.Ніколаєва, Є.Ф.Терентьєва, І.А.Хайдурова), виявлення ролі пізнавальної діяльності в формуванні екологічної культури (Н.І.Ветрова, В.І.Логінова, Л.М.Манєвцева, А.К.Матвєєва).

Наступність як педагогічна проблема знайшла своє відображення в багатьох працях як зарубіжних (Є. О. Гугель, Я. А. Коменський, І. Г. Песталоцці та ін.), так і вітчизняних педагогів (В. І. Водовозова, К. Д. Ушинський, А. С. Симонович, Є. І. Тихєєва, С. Т. Шацький).

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних педагогів дав нам можливість виявити ту роль у навчанні і вихованні дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, яку відіграла реалізація наступності між дитячим садком і школою.

Зупинимось на визначенні поняття «наступність». Наступність визначається, як зв'язок між різними етапами і ступенями розвитку в природі, суспільстві, пізнанні, коли нове, змінюючи старе, зберігає в собі деякі його елементи, тобто у новому завжди зберігаються елементи попереднього етапу розвитку. Таким чином, наступність – це одна з об'єктивних закономірностей розвитку будь-якого явища, завдяки якому розвиток безперервний [2].

За визначенням А.Богущ, „наступність – це вищий щабель розвитку, коріння якого міцно проросло в попередньому ґрунті”[1, с.221]. Автор стверджує, що саме наступність запобігає кризовим явищам у психічному розвитку особистості.

М.Львов підкреслює, що наступність не можна розглядати у відриві від перспективності, вважаючи, що це дві сторони одного й того ж явища. На його думку, наступність – це погляд „зверху вниз”, перспективність – спрямування „знизу вверх”. Наступність і перспективність забезпечують стабільність знань, умінь і навичок.

Наступність в екологічному вихованні старших дошкільників і першокласників – це такий вид взаємозв'язку у змісті, методах, засобах і формах роботи на рівних ступенях системи екологічного виховання, який забезпечує послідовне формування екологічної вихованості особистості, через опору на досягнутий нею рівень вихованості і готує її до виконання більш складних вимог на наступних етапах навчання і виховання.

Формування у підростаючого покоління нової культури ставлення до природного середовища – одне з найважливіших завдань сьогодення. Для досягнення цивілізованого підходу до процесів взаємодії суспільства і природи необхідно два важливих чинники – екологічна політика та екологічна свідомість. Розв'язанню проблем екологічної кризи допоможе тільки екологічно вихована людина. Суспільству сьогодні потрібні екологічно виховані, екологічно грамотні і культурні люди.

Формування екологічно-вихованої особистості – це не тільки знання морально-етичних норм і правил, але й ставлення до цих норм, причому, таке ставлення, яке перетворює їх у внутрішнє надбання людини, стає регулятором її поведінки. Як часто ми стикаємось з тим, що дитина знає правила поведінки і водночас порушує їх. Вся справа в тому що це правило не стало її внутрішнім особистісним знанням, не ввійшло в систему її внутрішніх цінностей.

Вихователь повинен усвідомити, що уже в дошкільному віці слід формувати у дітей думку, що людина – невід’ємна складова частина природи, що вона, розвиваючись, задовольняючи свої потреби, впливає на навколишнє середовище. При чому цей вплив може бути як позитивним, так і дуже негативним.

Формування ставлення до навколишнього – складний процес, що передбачає комплексний підхід: набуття спеціальних природничих знань, наявність позитивного емоційного ставлення і певних практичних навичок. Ці компоненти нерозривно пов’язані між собою. Спинимось, зокрема на формуванні позитивного емоційного ставлення дитини до природи, оскільки дошкільний вік має найбільші можливості для розв’язання цього важливого завдання.

Формування екологічної культури особистості є неперервним процесом, який започатковується, ще в ранньому віці в сім’ї, продовжується в дошкільному закладі і надалі в школі. Її успішному формуванню допоможе забезпечення наступності і спадкоємності між всіма ланками освіти і насамперед між дошкільною і початковою освітою.

Кінцевим результатом екологічного виховання дітей є екологічна вихованість. Екологічна вихованість – це складна полікомпонентна властивість особистості, її інтегральна якість, яка складається із цілого комплексу емоційних, інтелектуальних, характерологічних особистостей, якостей і виявляється у свідомій внутрішній – необхідній діяльності щодо перетворення природи.

Отже, екологічне виховання старших дошкільників та молодших школярів передбачає не тільки відповідний рівень розвитку широкого кола знань, але й обов’язково достатній рівень розвитку його емоційної сфери.

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 216с.
2. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. – С.445.
3. Зверев І.Д. Охорона природи й екологічне виховання // Виховання школярів – 1985. - №6. – С.30-35.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Гупалюк І., 4 курс, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв

Голюк О.А., доцент, кандидат педагогічних наук

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Україна, м. Вінниця

Анотація: Стаття присвячена розгляду проблеми наступності і перспективності як необхідної умови забезпечення безперервної освіти. Висвітлено особливості організації взаємодії початкової школи із закладами дошкільної освіти в умовах освітнього простору. Розглянуто різні погляди педагогів минулого й сучасності на наступність навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Ключові слова: наступність, дошкільна освіта, початкова освіта, безперервна освіта.

Проблема наступності між дошкільною та початковою ланками освіти – одна із складних проблем сучасності. Її вирішення передусім лежить у площині інтеграції двох ланок освіти, що передбачає усунення суперечок між запитом школи і програмними можливостями закладів дошкільної освіти. Школа і дитячий садок – дві суміжні ланки в системі освіти, і їх завдання – забезпечити якісний педагогічний та психологічний супровід, що дозволяє не лише здолати труднощі, що виникають у дитини, але і забезпечити їх профілактику.

У Базовому компоненті дошкільної освіти та Державному стандарті початкової загальної освіти визнається пріоритетність компетентнісного підходу до розв’язання основних завдань дошкільної та початкової ланок освіти. Ці документи покликані забезпечити поетапне становлення особистості, її фізичний, пізнавальний, соціальний, естетичний розвиток, набуття нею певного практичного досвіду, необхідного для використання у майбутньому житті [1,2].

Головною умовою забезпечення наступності у вихованні і навчанні є спрямованість педагогічного процесу закладу дошкільної освіти і початкової школи на всебічний розвиток особистості дитини.

Наукові основи проблеми нашого дослідження розкрито в працях Л.Виготського, Г.Костюка, О.Запорожця, Д.Ельконіна, В.Сухомлинського, О.Скрипченка, О.Савченка, Т.Єрофеева, Н.Виноградової, Т.Комарова, Л.Калмикової, М.Львова, В.Ликової, А.Пишкала, Т.Сагінбекова-Пернайма, О.Савченка та ін. Результати цих досліджень дозволили визначити

теоретичні, організаційно-методичні основи наступності, технології і реалізацію в умовах безперервної освіти.

Ряд учених вважає, що під наступністю слід розуміти внутрішній органічний зв'язок загального фізичного і духовного розвитку на кордоні дошкільного та шкільного дитинства, внутрішню підготовку до переходу від одного ступеня розвитку до іншого (Л.Парамонова, А.Арушанова). Інші – основним компонентом наступності вважають взаємозв'язок у змісті навчально-виховного процесу (Н.Нижегородцева, В.Шадриков) [5].

С.Гончаренко визначає наступність в навчанні як послідовність та системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів й етапів навчально-виховного процесу. «Наступність – багатомірне, багатоаспектне педагогічне явище. Його слід розглядати, по-перше, як закономірність психічного і фізичного розвитку дитини; по-друге, як умову реалізації безперервної освіти; по-третє, як принцип навчання та виховання. Крім того, наступність може тлумачитись і як один із складових компонентів теоретичних засад педагогічних систем, і як концептуальний підхід до вирішення освітньо-виховних завдань»[1, 227].

Проблема наступності має комплексний і міждисциплінарний характер, перебуваючи на перетині проблемних сфер педагогіки, психології, філософії, соціології, фізіології. Тому її сучасний стан характеризується різнобічністю, охопленням багатьох питань та неоднозначністю їх трактування.

Перспективні підходи до розвитку наступності між дошкільною та початковою освітою в даний час знайшли відображення у змісті Концепції безперервної освіти. Цей стратегічний документ розкриває перспективні напрямки розвитку дошкільної початкової освіти, в ньому наступність між дошкільною та початковою освітою розглядається на рівні цілей, завдань і принципів відбору змісту безперервної освіти дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. У документі також визначено психолого-педагогічні умови реалізації безперервної освіти на зазначених етапах дитинства.

Сьогодні, в умовах достатньої кількості дослідних і методичних робіт в області наступності закладу дошкільної освіти та школи, реалізація цієї ідеї супроводжується рядом проблем:

1. Недостатня узгодженість в діях різних підсистем освітньої системи. Формування і розвиток освіти в кожній підсистемі нерідко здійснюється без опори на попередній досвід освіти і без урахування подальших перспектив.
2. Недосконалість існуючих систем діагностики при переході дітей з одного освітнього рівня на інший.
3. Неповне дотримання психологічної наступності різних підсистем системи освіти.
4. Відсутність єдиних програм виховання і навчання.
5. Відсутність науково обґрунтованих підстав відбору змісту навчання та організації навчального матеріалу по етапах.
6. Деякий розрив між кінцевими цілями та вимогами навчання на різних етапах освітнього процесу.
7. Незабезпеченість навчального процесу в підсистемах освіти навчально-методичними матеріалами та дидактичними посібниками, недосконалість існуючих навчальних посібників та ін.
8. Недостатній рівень підготовки педагогічних кадрів до роботи в системі безперервної освіти [4, 32].

Ці проблеми зорієнтовані передусім на усунення суперечок між амбіційними завищеними вимогами окремих батьків щодо підготовки їх дітей; між непідготовленістю дітей, які не охоплені суспільним дошкільним вихованням, і необхідністю враховувати специфіку дошкільної та початкової освіти.

Щоб забезпечити реальну перспективність і наступність у роботі дошкільного закладу та школи важливо дотримуватись певних умов: співробітництво має бути довготривалим і нерозривним; робота – системною і плановою; завдання - комплексними та інтегрованими [4,31].

Якщо дошкільна освіта якісно змінилась у плані розуміння цілей підготовки дитини до школи та реалізації її вікових можливостей на шостому році життя, то й початкова школа не може лишитися у межах давніх уявлень про опору тільки на предметну готовність своїх найменших учнів до навчання. У початковій школі ми прагнемо створити умови для подальшого повноцінного розвитку здобутків дошкільного віку і водночас для формування новоутворення молодшого шкільного віку – навчальної діяльності як провідної.

1. Базовий компонент дошкільної освіти /науковий керівник: А. М. Богуш; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. //– Київ: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Базова програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі»/[наук. Кер. Та заг. Ред. О.Л. Кононко].–[3-е вид., випр.]. Київ: Світоч, 2009.–430 с.
3. С.У. Гончаренко Гуманітаризація загальної середньої освіти: (проект концепції) /С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований//; АПН України, Ін-т педагогіки АПН України, Фонд-центр «EVOLUTA». – Київ : [б. в.], 1994. – 334 с.
4. Назаренко Г. І. Шестирічна дитина в школі /Г. І. Назаренко// Методичні рекомендації для вихователів дошкільних закладів; учителів початкових класів та батьків. – Харків: ХОНМІБО, 2003. – 32с.
5. Проскура О. В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками /О. В. Проскура// навч. посібник для студентів пед. фак. - Київ: Освіта, 1998. – 199с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ ДО НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ШКОЛІ

Двояк О., магістрантка Педагогічний факультет,

Марчій-Дмитраш Т. М., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті проаналізовано психолого-педагогічні основи навчання як стратегічного орієнтиру підготовки дітей шостого року життя до навчально – пізнавальної діяльності у школі

Ключові поняття: навчально-пізнавальна діяльність, дитина, педагог, мотив, потреба, зміст навчання.

Актуальність порушеної теми, яку представлено у назві статті вбачаємо у тому, що завданням освіти, зокрема її дошкільної ланки, є соціально організована підтримка зростання кожної особистості, її соціокультурного становлення. Дошкільне дитинство є важливою передумовою успішного розвитку особистості в наступні роки.

Сутність підготовки дитини до навчально-пізнавальної діяльності у школі розглядається як педагогічна діяльність, яка захищає її права на дитинство, створює духовний та матеріальний осередок для культурно-національного розвитку дитини, її учіння, задоволення пізнавальної потреби, стимулює індивідуальну та колективну творчість.

Задача особистісно орієнтованої підготовки до навчально-пізнавальної діяльності у школі – допомогти кожній дитині, з урахуванням її індивідуального суб'єктного досвіду пізнання, удосконалити свої індивідуальні здібності, розвиватися як особистість.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз значного масиву наукової інформації щодо сутності навчально-пізнавальної діяльності засвідчує наступне: навчання є одним із основних понять дидактики як науки, яка, вивчаючи закономірності функціонування навчально-пізнавальної діяльності школярів, обґрунтовує зміст освіти, принципи, методи й організаційні форми навчання. Актуальними щодо даного питання є праці В.Шадрикова, О.Савченка, Д.Ельконіна, О.Леонтьєва, В.Юркевича, М.Матюхіної, Л.Божович, Н.Білоконної.

Мета статті - визначити психолого-педагогічні основи навчання як стратегічного орієнтиру підготовки дітей шостого року життя до навчально-пізнавальної діяльності у школі.

Виклад основного матеріалу. Психологи зазначають, що взаємодія між учителем та учнями є провідним чинником формування індивідуальної навчально-пізнавальної діяльності школяра. Питання спільної діяльності дорослого і дитини ґрунтовно досліджено В.Шадриковим у системному аналізі навчальної діяльності дорослого та дитини в процесі прилучення підростаючого покоління до культури, яка нагромаджена людством. Ця діяльність розпочинається з народження дитини. Пізнання дитиною світу та розвиток її інтелекту розпочинається з формування умінь малюка здійснювати цілеспрямовані рухи.

Оволодіваючи власними рухами, дитина "розв'язує складну динамічну задачу. А якщо це задача, то вправи в її розв'язанні призводять до розвитку інтелекту". Оволодіти рухами дитині допомагають дії з предметами, які вона може здійснювати, лише оволодівши ними у процесі спільної діяльності з дорослим.

Переоцінити прагнення дитини до дій з предметами неможливо – вони створюють людину. Предметними діями, зауважує В.Шадриков, дитина навчає свої руки, розвиває здібності, формує інтелект.

Як свідчать спеціальні дослідження та педагогічна практика, у шкільній дидактиці характерною є недооцінка предметних дій, це виявляється в тому, що навчання на уроці розглядається вчителем-практиком переважно як інтелектуально-теоретична діяльність, а дії учня з предметами в навчальному процесі скоріше є винятком, ніж правилом. За такого підходу недостатньо враховується той незаперечний факт, що "в рухах, в дії розвивається інтелект людини (в психології його називають сенсомоторним інтелектом). Збіднюючи життя дитини рухами, ми затримуємо її розумовий розвиток. Цю істину слід знати кожному батькові і вихователю".

Психологи з навчальною діяльністю пов'язують поняття "научіння". Про научіння говорять тоді, коли людина стала знати і (або) вміти те, чого не знала і (або) не вміла раніше. Научіння розподіляють на два види: асоціативне та інтелектуальне. Характерним для асоціативного научіння є утворення зв'язків між певними елементами реальності поведінки, фізіологічними процесами або психічною діяльністю на засадах суміжності цих елементів.

При інтелектуальному научінні предметом відображення та засвоєння є суттєві зв'язки, структури і відношення об'єктивної дійсності. Коли научіння виявляється в засвоєнні певних знань і певних дій, говорять про когнітивне научіння.

Навчання – це процес взаємодії дорослого (вчителя) та дитини (учня). В цьому процесі діяльність учителя в дидактиці початкової школи визначається як викладання, а діяльність дитини – як її учіння, які відбуваються в постійній взаємодії. О.Савченко зазначає, що наявність двох процесів у навчанні – викладання і учіння – не означає, що вони рівнозначні за своєю роллю. Провідна роль у цій взаємодії належить вчителю. Виступаючи організатором навчальної діяльності, він спрямовує діяльність учнів, активізує пізнавальний процес залученням дітей у різні форми взаємодії та іншими суб'єктами учіння.

Навчально-пізнавальна діяльність, як специфічна форма індивідуальної пізнавальної активності дитини, має складну психологічну структуру. Психологи та дидакти, висвітлюючи компоненти навчально-пізнавальної діяльності школяра, не дають їй однозначної характеристики. Досліджуючи психологію навчання молодшого школяра, Д.Ельконін зазначав, що найважливіша складова структури навчальної діяльності – навчально-пізнавальні мотиви.

За визначенням О.Леонтьєва, мотив – це об'єкт, що відповідає тій або іншій потребі і який в тій або іншій формі, відображаючись суб'єктом, веде його до діяльності. Мотиви діяльності несуть в собі справжню змістову характеристику потреб особистості.

Навчально-пізнавальною діяльністю реалізуються різноманітні потреби особистості, серед яких виділяються пізнавальні потреби. Аналізуючи пізнавальні потреби, В.Юркевич визначає їх як "потребу в діяльності, що спрямована на одержання нових знань". М.Матюхіна, досліджуючи мотивацію учіння молодших школярів, зазначає, що пізнавальну потребу важко переоцінити. Вона сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності, зміцненню пам'яті, інтенсивному розвитку інтелектуальних процесів (сприйняття, мислення, уява), формуванню вольових якостей особистості.

Експериментально доведено (Л.Божович, В.Матюхіна, В.Юркевич та інші), що потреби – це лише передумова активності. Актуалізуючись в діяльності, вони стають мотивами. Мотиви можуть бути усвідомлені та неусвідомлені (В.Асєєв, Л.Божович, М.Матюхіна). Психологи та дидакти неспростовно довели, що мотивація (спрямованість активності) – одна з найважливіших умов успішності або неуспішності навчально-пізнавальної діяльності дитини. Мотивація як спрямована активність, на думку М.Матюхіної, передбачає певне співвідношення динамічної та змістовної сторін. З цього підходу випливає наступне: продуктивність навчально-пізнавальної діяльності молодшого школяра, її процес і результат визначаються, по-перше, спрямованістю мотивів, їх змістом, а по-друге, ступенем активності, напруженням мотивів відповідного змісту, що в цілому створює своєрідність, індивідуальність мотивації особистості. Складність формування мотивації в учнів початкової школи пояснюється тим, що учень спонукається до навчально-пізнавальної діяльності цілим комплексом мотивів, причому не лише збагачуючих один одного, але й таких, що вступають в протиріччя.

Серед компонентів навчальної діяльності виділяють її змістовий бік тобто, на що спрямовуються дії та операції дитини. Зміст навчально-пізнавальної діяльності – це той навчальний матеріал, що приводить у дію всі компоненти пізнавального процесу. В.Шадриков розглядає зміст як інформаційну основу навчальної діяльності. Будь-яке навчальне завдання розв'язується з використанням певної бази даних, особистих знань учня та його досвіду. Набуття нових знань на основі вже засвоєних є однією з головних цілей

навчально-пізнавальної діяльності. Пошук учнями інформації, якої не вистачає, пронизує весь процес навчання.

На етапі дошкільної підготовки до шкільного навчання необхідно сформувати потрібний і достатній рівень розвитку уявлень дітей про життя, на яких ґрунтуватиметься навчально-пізнавальна діяльність молодшого школяра і необхідні способи дій, якими вона здійснюватиметься.

Психологами доведено, що "спосіб дій засвоюється тим краще, чим повніше поданий склад необхідних операцій та ретельніше відпрацьована кожна з них. Розкручування всього складу операцій, які входять до дії, важливо ще й тому, що це створює можливість справжнього керівництва та контролю з боку вчителя".

Характерною особливістю навчально-пізнавальної діяльності, на думку Д.Ельконіна, є її спрямованість на зміни в самому учневі, в його розумовому розвитку. Останній в учнів молодшого шкільного віку тісно пов'язаний з формуванням у процесі навчально-пізнавальної діяльності їх інтелектуальних умінь, які цілеспрямовано досліджувалися Н.Білоконною.

Успішність навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів значною мірою залежить від сформованості загальнонавчальних умінь і навичок, до складу яких входять організаційні, загальнономовленнєві, загальнопізнавальні і контрольні оцінки.

Оцінка є елементом контролю. Завдяки дії оцінки дитина визначає, чи дійсно вона оволоділа необхідним способом дії настільки, щоб застосовувати його в наступному при вирішенні багатьох конкретних практичних задач. Тим самим оцінка стає заключним моментом під час визначення, наскільки реалізована школярем навчальна діяльність вплинула на нього самого, як на суб'єкта цієї діяльності".

Отже, сутність навчально-пізнавальної діяльності як соціального феномена, що вміщує в собі такі складові, як навчання дитини вчителем (викладання) та її власну діяльність – учіння, міститься в засвоєнні школярами наукових знань. В дошкільний період життя дитиною здійснюється загальнопізнавальна, або природно-пізнавальна діяльність, яка відрізняється від навчально-пізнавальної перш за все своїм змістом. Загальнопізнавальна діяльність дошкільника спрямована на пізнання найрізноманітніших явищ життя на побутовому рівні, а не в їх науковому вимірі.

Пізнання дитиною світу в дошкільний період готує її інтелект до здійснення цілеспрямованої навчально-пізнавальної діяльності. Розумовий розвиток дошкільника стимулюється його власною різноманітною за формою активною діяльністю, і насамперед грою, де вона, діючи з предметами, розв'язує динамічну задачу. Якщо дитині не вистачає такої діяльності, її інтелектуальний розвиток затримується. Загальнопізнавальна діяльність дитини стає розвиваючою за умови, що вона є спільною діяльністю дорослого та дошкільника.

Таким чином, загальнопізнавальна діяльність дошкільника відрізняється змістово і організаційно від навчальної діяльності школяра, хоча і має споріднену з нею психологічну структуру, що є об'єктивною умовою формування передумов навчально-пізнавальної діяльності в дошкільний період життя дитини.

Навчально-пізнавальна діяльність, що здійснюється молодшими школярами, має складну психологічну структуру. Ця діяльність визначається природною потребою особистості в пізнанні світу, в якому вона живе. В дошкільний період розвитку особистості потреба в знаннях, в інформації задовольняється природною пізнавальною діяльністю. Актуалізуючись у діяльності, потреба стає мотивом.

Цілеспрямована педагогічна підтримка природної пізнавальної потреби дитини шостого року життя сприяє формуванню необхідних для здійснення навчально-пізнавальної діяльності якостей особистості: довірливої поведінки, удосконаленню розумових процесів, формуванню потреби у здійсненні навчально-пізнавальної діяльності та мотивів, що цю потребу репрезентують.

Мотив, мета та результат навчально-пізнавальної діяльності нерозривно пов'язані з одним із важливих її компонентів – змістом діяльності. За змістовим компонентом у школі визначаються окремі навчальні предмети, окремі теми, конкретні завдання тощо.

Досягнення результату навчальної діяльності стає можливим лише завдяки опануванню школярами раціональними способами пізнання. Ці способи утворюють процесуально-операційний компонент навчально-пізнавальної діяльності, який базується на інтелектуальних діях, достатній або недостатній рівень розвитку котрих на стартовому рівні навчання зумовлює успішність або неуспішність навчально-пізнавальної діяльності першокласника.

Значною мірою на якість навчально-пізнавальної діяльності впливає сформованість загальнонавчальних умінь і навичок, серед яких виділяються організаційні, загально-мовленнєві, загальнопізнавальні і контрольні-оцінні.

Висновки. Завдання особистісно орієнтованої підготовки до навчально-пізнавальної діяльності у школі – допомогти кожній дитині, з урахуванням її індивідуального суб'єктного досвіду пізнання, удосконалити свої індивідуальні здібності, розвиватися як особистість.

Важливими складовими навчально-пізнавальної діяльності в загальноосвітній школі із профільним навчанням є:

– фізична готовність (повноцінний зір, добре розвинені слухове сприймання, дрібна моторика рук, координація рухів);

– особистісний розвиток (адекватна самооцінка, об'єктивна оцінка вчинків і дій інших людей, дотримання правил поведінки, самостійність тощо); готовність у сфері спілкування (вміння будувати взаємини з однолітками й дорослими, самостійно організовувати спільну діяльність, справедливо розв'язувати конфліктні ситуації, прихильно ставитись до оточуючих);

– емоційно-вольова готовність (адекватність емоційних проявів і почуттів, уміння докладати вольових зусиль, стримувати імпульсивність, рівновага процесів збудження та гальмування);

– інтелектуальна готовність (розвинені наочно-образне та логічне мислення, мовлення, довільна увага, уява, наявність пізнавальної активності, певних знань та уявлень про довкілля, вміння читати, лічити тощо);

– мотиваційна готовність (наявність бажання відвідувати школу).

1. Буркова Л.В. Формирование познавательной активности у старших дошкольников при изучении сезонных явлений природы: Дис...канд пед. наук: 13.00.01. – К.,1994. – 168с.
2. Савченко О.Я. Дидактичні особливості уроку учнів шестирічного віку // Навчання і виховання шестирічних першокласників. – К.: Рад. школа, 1990. – С.70-83.
3. Савченко О.Я. Урок у початкових класах // Початкова школа. – 1996. – № 6. – С.65- 69.
4. Сисоєва С.О. Діяльність керівника школи по розвитку педагогічної творчості вчителів: Методичні рекомендації. - К.: РУМК, 1991.- 20 с.
5. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навч. посібник. - К.: ІСДОУ, 1994.- 112с.
6. Шадріков В.Д. Психология деятельности и способности человека. - М.: Издательская корпорация "Логос", 1996. – 319 с.
7. Ярмоленко О.Д. Системний підхід до формування національних і загальнолюдських моральних цінностей в українській етнопедагогіці: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 /Київськ. ун-т. ім. Т. Шевченка. – К., 1995. – 21с.

ГУРТОК ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Зелінська І., магістрантка педагогічного факультету

Борин Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти

Анотація. В умовах оновлення українського суспільства, відродження національної культури орієнтація на творчий розвиток особистості є світоглядною засадою сучасного виховання та освіти. Проблема своєчасного виявлення інтересів, здібностей і нахилів дітей, формування творчої особистості вже з перших років життя вихованця на сучасному етапі вкрай актуальна, а отже, організація різноманітних гуртків у ДНЗ потребує окремої уваги з боку завідувача, методиста та вихователів. *Потребами сьогодення продиктовано необхідність тісніше інтегрувати родинний та суспільний емоційно-чуттєвий досвід дитини; створювати умови задля художньо-естетичного виховання та розвитку з опорою на образне мислення. Задля реалізації цього процесу потрібно віднайти окреме (додаткове) місце, яким може стати гурткова робота з дітьми.*

Художньо-естетичне виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі має сприяти розвитку їхніх природних здібностей, уяви, фантазії, формувати творчу особистість дитини. Реалізувати ці завдання варто на основі інтеграції різних форм роботи з дітьми (заняття, самостійна художня діяльність, свята, розваги, гурткова робота). Особливу увагу слід зосередити на комплексному використанні творів музичного, театрального, образотворчого мистецтва в сенсі загальнолюдської і національної культури, організовуючи

цілеспрямоване педагогічне спілкування дітей у середовищі мистецтва (живопису, скульптури, архітектури, музиці, літературі тощо).

Реалізація такого підходу сприятиме збагаченню досвіду дітей щодо естетичного бачення навколишньої дійсності, активізації дитячої творчості в процесі художньо-практичної діяльності шляхом поетапного спостереження об'єктів, явищ довкілля у природному середовищі, розглядання творів образотворчого, декоративно-вжиткового мистецтва, подальшого ознайомлення через музичні й літературні твори та обігрування нагромаджених знань, вражень. Завершальним етапом цього інтегрованого процесу естетичного пізнання світу має стати творча художньо-практична діяльність дітей дошкільного віку.

Організують навчально-виховний процес у дошкільному навчальному закладі відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» і спрямовують на реалізацію основних завдань дошкільного навчального закладу (Організація та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах: методичний лист МОН України № 1/9 від 06.06.05 р. // Дошкільне виховання, 2005, № 7, С. 3-5.) Державна Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Дитина» [3] передбачає зміни підходів до організації життєдіяльності дітей, що забезпечуються шляхом насичення цікавим змістом буття дітей спільно з дорослим у спеціально створеному розвивальному просторі.

Відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій «Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі» (Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти №1.4/18-3082 від 26.07.10 року) під змістовним буттям розуміється повноцінне проживання дитиною кожного дня, при якому максимальною мірою задовольняються фізіологічні, пізнавальні, духовні, естетичні, комунікативні та інші потреби, запити, інтереси з урахуванням бажань, можливостей, здібностей і нахилів малюка. Освітній процес має домірно включати в себе різні види дитячої діяльності (зокрема і гурткової роботи), адекватні вікові вихованців, у першу чергу ті, в межах яких відбуваються важливі вікові новоутворення, і сприятливі для подальшого розвитку кожної маленької особистості в усіх сферах життєдіяльності. Від педагогів вимагають вільно володіти широким арсеналом організаційних форм, засобів, методів і прийомів освітнього впливу на вихованців.

Організована навчально-пізнавальна діяльність у дошкільному закладі – це цілеспрямований двобічний процес, у якому органічно поєднуються педагогічні впливи з активністю самих дітей у процесі пізнання світу. А що організоване навчання дошкільників відбувається у проживанні спільної діяльності педагога з дітьми, то ця діяльність потребує керівництва, спрямування з боку дорослого, а саме: визначення цілей; прогнозування очікуваних результатів; мотивації пізнання; вибору змісту й окреслення його обсягів; створення розвивального середовища; надання навчально-пізнавальній діяльності позитивно-емоційного характеру; регулювання процесу пізнання і спрямування його на досягнення позитивних результатів; оцінювання індивідуальних досягнень дитини.

У навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу використовують такі організації дітей: спеціально організовану навчальну діяльність (заняття), ігри, самостійну діяльність дітей (художню, рухову, мовленнєву, ігрову, трудову, дослідницьку та ін.), індивідуальну роботу, спостереження, екскурсії, походи, свята та розваги, *гуртки* тощо. Їх можуть організовувати фронтально підгрупи, а також індивідуально – залежно від віку дітей, педагогічної мети, матеріально-технічного забезпечення закладу, професійної майстерності педагога.

Гуртки (студії, секції) є додатковою організаційною формою освітнього процесу. Його мета – задовольняти потребу й цікавість дитини до певного виду діяльності, розвивати її природні здібності, а також загальні й спеціальні; активізувати дитячу творчість, своєчасно виявляти обдарованість [3]. Можливе різне профільне спрямування гуртків: естетичного циклу (образотворчої діяльності, художньої праці, гри на музичних інструментах, хореографічні, вокальні, театральні), спортивні (гімнастики, акробатики, ритмічної гімнастики, плавання, настільного тенісу тощо), іноземної мови та ін. Їх організують з урахуванням інтересів та здібностей самих вихованців, запитів батьків, наявних матеріальних умов і кадрового забезпечення. Зміст гурткової роботи визначають авторські програми, які складають керівники гуртків на основі власної педагогічної діяльності, вивчення досвіду інноваційної діяльності і обов'язково узгоджують з освітньою програмою, затвердженою МОН України, за якою працює заклад, і відображають у річному плані роботи. Якщо гурткову роботу організують як додаткову освітню послугу (платну), її

програму затверджують на рівні місцевого органу управління освіти в установленому порядку.

Гурткові заняття проводять у другій половині дня, у час, відведений для ігор та самостійної художньої діяльності дітей. Їхня тривалість відповідає зазначеним вище нормам для навчальних занять, а періодичність проведення становить 1–2 рази на тиждень. Оптимальними є наповнюваність гурткових груп – 10–12 осіб на одному занятті та відвідування однією дитиною одного гуртка на день [3].

У загальному розкладі гурткових занять раціонально узгоджують заняття гуртків різних профільних напрямків для дітей різних вікових груп, уникають дублювання тих видів діяльності, на яких базуються навчальні заняття в першій половині дня. Інші організаційні форми, що присутні в освітньому процесі дошкільного навчального закладу, організують і проводять відповідно до визначених чинними програмами вимог. Під час складання розкладу занять слід враховувати їхнє домінуюче навантаження на дитину (психічне, фізичне, емоційне), передбачати раціональне чергування видів діяльності (розумова, рухова, практично-прикладна) на кожному з них та доцільне використання місць для проведення занять (зокрема, спортивної та музичної зал, студійних кімнат, плавального басейну, ігрового, спортивного майданчиків, квітника тощо).

Навчально-виховний процес у дошкільному навчальному закладі організують у розвивальному середовищі, яке утворюється сукупністю природних, предметних, соціальних умов та простором власного «Я» дитини. Практичні зусилля педагогів з його створення і використання підпорядковуються інтересам дитини та лініям її розвитку в різних сферах життєдіяльності. Розвивальний характер середовища забезпечують педагогічно виправданим використанням його можливостей і систематичним, цілеспрямованим його збагаченням. Середовище збагачується завдяки не лише кількісному накопиченню, а й через поліпшення якісних параметрів: естетичності, гігієнічності, комфортності, функціональної надійності та безпеці, відкритості до змін і динамічності, відповідності віковим та статевим особливостям дітей, проблемній насиченості тощо. Вихователі дбають про те, щоб діти вільно орієнтувалися у створеному середовищі, мали вільний доступ до всіх його складників, уміли самостійно діяти в ньому, дотримуючись норм і правил перебування в різних осередках та користування матеріалами, обладнанням. Оснащення навчально-виховного процесу рекомендують здійснювати відповідно до Типового переліку обов'язкового обладнання, навчально-наочних посібників та іграшок у дошкільних навчальних закладах (наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2002 р. № 509).

Визначаючи напрям гурткової роботи в ДНЗ, варто враховувати кілька чинників, як-от: інтереси та хист самих вихованців, чиї вподобання вивчають батьки і педагоги під час щоденних спостережень за дітьми на заняттях, у самостійній діяльності, в іграх тощо; замовлення батьків, які виявляють завдяки анкетуванню, усному опитуванню, в бесідах; наявність матеріальних умов для організації результативної роботи (спеціальних приміщень, матеріалів, обладнання, інвентарю, технічних засобів навчання); кадрове забезпечення (керівником гуртка може бути фахівець, якого запрошують для проведення гурткових занять: хореограф, викладач фізичної культури, праці, іноземної мови, музики і співів або фахівець, який працює в ДНЗ за штатним розкладом) [2], [3].

До керівництва гуртковою роботою доцільно залучати також батьків вихованців, інших дорослих членів родин, які (за домовленістю з адміністрацією дошкільного закладу та за власним бажанням) на громадських засадах можуть брати участь у проведенні деяких гурткових занять. Наприклад: з вишивання, художнього плетива, оригамі, флоромозаїки, різьблення по дереву тощо. Тут важливо врахувати рівень виконавських умінь цих людей, їхній хист до спілкування з дітьми, інтерес, схильність до педагогічної діяльності. Завідувач ДНЗ, методист, керівник гуртка мають опікуватися такими «добровольцями», надавати їм своєчасну методичну допомогу в підготовці гурткових занять, всіляко заохочувати їхній ентузіазм, ініціативу, потяг до творчості [2], [3].

Ефективність гурткової роботи значною мірою зумовлюється належним програмно-методичним забезпеченням. Робота гуртка будується за авторською програмою, складеною його керівником на основі власного доробку та запозиченого досвіду інноваційної педагогічної діяльності. Таку робочу програму слід узгоджувати з освітньою програмою, за якою працює ДНЗ. При цьому керівник гуртка не повинен копіювати її, а навпаки, він може у поставлених завданнях і змісті перевищувати рівень стандарту в межах обізнаності дітей-гуртківців.

Програми гурткової роботи потребують експертної оцінки і затвердження. Фахову експертизу здійснюють методист і завідувач ДНЗ. У разі потреби до цієї справи залучають й

інших фахівців відповідного профілю, а вже після доопрацювання програму виносять на обговорення і затвердження на засідання педагогічної ради перед початком навчального року. Якщо гурткову роботу організують як додаткову освітню послугу (платну), її програму затверджують на рівні місцевого органу управління освіти після попереднього рецензування й узгодження із спеціалістами науково-методичних центрів на місцях.

1. Борин Г.В. Підготовка майбутніх педагогів до керівництва образотворчою діяльністю дітей дошкільного віку / Г.В. Борин // Науковий журнал: Освітній простір України. – Випуск 7. – 2016. – 27-33 С.
2. Долинна О., Низковська О. Гурткова робота / Ольга Долинна, Олена Низковська // Дошкільне виховання. – 2004. – №11. – С. 8–9.
3. Долинна О., Низковська О., Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі / Ольга Долинна, Олена Низковська // Дошкільне виховання. – 2010. – №10. – С. 7–10.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Дитина». Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / [наук. кер. Проскура О., Кочина Л., Кузьменко В., Кудикіна Н.]. – К. : Київський університет імені Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
5. Про дошкільну освіту: закони України // Освіта в Україні. Нормативна база. – К.: КНТ, АТІКА, 2004.– 492 с.

НАСТУПНІСТЬ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Іваньо О., 5 курс педагогічного факультету

Струк А., кандидат педагогічних наук

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. У статті розглядаються питання наступності у змісті екологічного виховання дітей дошкільного і молодшоскільного віку. Розкрито поняття екологічного виховання, зміст екологічної освіти, пропонуються методи і форми організації природопізнавальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів. Визначені основні проблеми між дошкільною і початковою ланками освіти, чинники, що розвивають продуктивну та інтелектуальну діяльність дошкільнят. Розкриті особливості екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: наступність, екологічне виховання, екологічна освіта, екологічно-доцільна поведінка, природо пізнавальна діяльність.

Одним із чинників, що визначають перспективи буття української нації, є екологічна освіта, зміст якої ставить перед людиною завдання визначити своє місце у нашому спільному домі, що зветься Земля. Екологічне виховання як складник формування особистості є актуальною педагогічною проблемою, що має велике економічне та соціальне значення і потребує пошуку ефективних шляхів розв'язання в усіх ланках освіти. Екологічну освіту можна визначити як систему послідовного неперервного формування екологічної культури людини, що здійснюється через соціалізацію особистості в процесі навчання, виховання, самоосвіти, набуття життєвого досвіду. Вона має охоплювати всі верстви населення і всі рівні освіти, максимально враховувати функції екології в суспільному житті та ґрунтуватися на традиціях і звичаях українського народу. Усвідомлення необхідності узгоджувати свою діяльність із правилами взаємодії з природним довкіллям, які відповідають логіці самої природи, забезпечить можливість існування людства сьогодні та в майбутньому.

Проблема наступності між дошкільною і початковою ланками освіти – одна зі складних і до кінця не розв'язаних проблем. Актуальність даної проблеми і увага до неї зумовлені тим, що за останні роки відбулися зміни в змісті програм як дошкільної установи, так і початкової школи. Відхід від авторитарних форм і методів організації навчально-виховного процесу, надає педагогам самостійності у їх діяльності.

Наступність визначається, як зв'язок між різними етапами і ступенями розвитку в природі, суспільстві, пізнанні, коли нове, змінюючи старе, зберігає в собі деякі його елементи, тобто у новому завжди зберігаються елементи попереднього етапу розвитку. Таким чином, наступність – це одна з об'єктивних закономірностей розвитку будь-якого явища, завдяки якому розвиток безперервний.

Проблемою наступності у навчанні дітей займався чимало вчених (Г.Люблінська, Ш.Ганелін та ін.). Зокрема, Ш.Ганелін вказує, що наступність – це така опора на пройдений матеріал, при якій у свідомості дитини утворюються різноманітні зв'язки, взаємодіють старі і нові знання, в результаті чого створюється система міцних і глибоких знань.

Дошкільне дитинство – сенситивний період розвитку дитини, який відіграє важливу роль у формуванні моральних особистісних рис, що включають й екологічну культуру. Наступність у роботі дошкільної та початкової ланок освіти важлива в неперервності та

ефективності екологічного виховання дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку. Сформовані в дошкільному виховному закладі знання про природу, які є основою екологічної культури, екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, повинні розширюватися й поглиблюватися в школі. Бережливе ставлення до природного довкілля інтегрує в собі знання, почуття і дії. Тому екологічне виховання будується на принципі міждисциплінарності та комплексного розкриття екологічних проблем. Однак основна робота, спрямована на формування в дітей основ екологічної культури, здійснюється у процесі пізнання природи. Виховання в особистості поваги та любові до себе самої, людей, світу, природи розпочинається з родини та дошкільного закладу. Саме з дошкільного віку слід залучати до спільної з дорослими екологічно доцільної діяльності. У цей період починає пробуджуватись інтерес і любов до природи, пізнання її через різні об'єкти та явища.

Головний зміст екологічної освіти дошкільнят полягає у формуванні мотиваційних основ екологічної свідомості дитини. Екологічні знання мають стати засобами, які входять у практичну діяльність і відповідно її мотивують. На думку З.Плохій, екологічні знання сприяють формуванню усвідомленого ставлення й закладають початок екологічної свідомості [6, 3]. Дослідниця доводить, що чим вищий рівень знань дітей про природу, тим більше вони виявляють пізнавальний інтерес до неї [5, 13].

Щоб зрозуміти психологічні аспекти поведінки особистості в природі, слід визначитися з поняттям “учинок”. Людина здатна керувати своїм життям притаманним лише їй способом – учинком, який зумовлений життєвим досвідом особистості, що й визначає її активність у ставленні до навколишнього світу. Під активністю розуміють властиву суб'єктові самостійну форму руху, яка відтворює його здатність діяти в довкіллі. Якісні особистісні зміни починаються з формування суб'єктивного ставлення до об'єктів і явищ дійсності. Вони є підґрунтям ціннісних орієнтацій, сфери мотивації та потреб і реалізуються в учинках, що складають поведінку особистості. Психологічний механізм поведінки – зміст мотивів, які спонукають до дії. Важливе особистісне новоутворення дошкільняти – супідрядність мотивів. У молодшому дошкільному віці дитина діє під впливом ситуативних почуттів і бажань, не усвідомлюючи їх. Старші дошкільники вже здатні пояснити свої дії.

У дошкільних закладах екологічне виховання дітей доцільно розглядати насамперед у моральному аспекті, оскільки в основі ставлення людини до світу природи мають лежати гуманні почуття, тобто усвідомлення цінності будь-якого прояву життя, а отже – бажання захистити і зберегти його. Серед мотивів екологічно доцільної поведінки передусім варто виокремити прагнення дитини діяти так, як діє авторитетний для неї дорослий. Саме поведінка дорослого, на думку З.Плохій, здебільшого впливає на формування ставлення дітей до природи [5, 9].

Важливою умовою ефективності ознайомлення дітей з природою і, зокрема, формування в них основ екологічної культури є розвиваюче природне середовище, яке має відповідати змісту програми. Що забезпечити означену умову, у взаємодії з батьками доцільно створювати куточки охорони природи (у природному середовищі – міський парк, у приміщенні – куточок природи), городи, квітники, ділянки-мапи, міні-ставок, міні-гайок. Різновидність рослин на території закладу повинна сприяти формуванню в дітей відчуття краси природи, наукових знань про єдність і цілісність природного середовища, засвоєнню основних засад його захисту, ознайомленню з рослинами, які охороняються законом, організації спільних форм природопізнавальної та природоохоронної діяльності старших дошкільників і молодших школярів.

Закріплення в дошкільників знань про зовнішні ознаки компонентів живої природи, властивості, видову належність, середовище існування, особливості поведінки, спосіб живлення, характерні ознаки сезону можуть здійснюватись у процесі використання природознавчих ігор. Під час проведення ігор (“Сім'я”, “Зоопарк”, “Птахоферма”, “Ветеринарна лікарня” та ін.) увага приділяється формуванню в дітей гуманного ставлення до тварин.

На початку навчального року в першому класі доцільно надавати перевагу формам і методам безпосереднього пізнання природи, що сприяють формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи, екологічно доцільної взаємодії з природним довкіллям. Оскільки в реалізації наступності необхідно враховувати механізми взаємозв'язків основних видів діяльності, у першому класі доцільно більше часу приділяти самостійним спостереженням та різним видам екологічних ігор (дидактичні ігри, ребуси, кросворди, вікторини, КВК тощо). Доцільність їх використання зумовлена тим, що гра для першокласників відіграє досить важливу роль, адже саме в ігровій діяльності зароджується навчальна, а про її сформованість у першому класі ще говорити рано.

Екологічне виховання молодших школярів може продовжуватися в позаурочний час у різних видах діяльності (догляд за рослинами і тваринами в куточку охорони природи, перегляд діафільмів, збирання насіння, лікарських рослин, заготівля їжі для тварин, підгодівля птахів, природознавчі ігри, розваги тощо). Наступність забезпечується єдністю у стилі керівництва пізнавальною діяльністю дошкільників і учнів, який ґрунтується на засадах співробітництва. Як засіб диференціації використовуються різної складності проблемні ситуації, які, з одного боку, сприяють усвідомленню зв'язків та залежностей у природі, з іншого – активній інтелектуальній діяльності. Оскільки ефективність спільної діяльності дошкільників і першокласників значною мірою залежить від їхньої готовності до взаємодії, необхідно визначити послідовність включення дітей у спільні форми роботи. На першому етапі вважаємо за доцільне проводити спостереження дошкільників за працею учнів у природі, їхніми іграми. Спільну діяльність можна розпочати із природознавчих ігор (рухливі, творчі, дидактичні), у розподілі трудових завдань враховувати інтереси та рівні сформованості знань і трудових навичок, наприклад, “сильні” учні можуть завдання зі “слабшими” дошкільниками, а “сильні” дошкільники – зі “слабшими” учнями.

Дослідження доводять, що значно вищий рівень пізнавальної активності спостерігається в дошкільників і першокласників під час спільних екскурсій та оформлення екологічної газети, у випуску якої брали участь батьки, робота яких пов'язана з природоохоронною діяльністю (лісник, ветеринар, пасічник, інспектор рибнагляду, садівник). Відчуваючи відповідальність за свій соціальний статус “старших”, першокласники прагнули якнайкраще виглядати перед меншими дітьми, що загалом позначилося на результативності педагогічного процесу [3, 95].

Результати дослідження засвідчили, що наступність в екологічному вихованні дітей 6 і 7 років досягається шляхом інтеграції педагогічної діяльності вихователів, учителів і сім'ї. Результативними видами їх взаємодії є такі: взаємовідвідування й обговорення уроків і занять; педагогічне моделювання; ділові ігри; планування спільних форм діяльності дошкільників і учнів, самоосвіта; виконання обов'язків учителя вихователем у позаурочний час в першому класі, а вчителем – вихователя в підготовчій групі. Для батьків було визначено коло знань, які діти можуть засвоїти з ними вдома, і розроблено поради: “Що розповідати дітям про природу”, “Як допомагати дітям вести самостійні спостереження за об'єктами та явищами природи”, “Як обладнати вдома куточок природи” тощо [3, 90].

Отже, забезпечивши умови для ефективної реалізації наступності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, можна досягти неперервності та ефективності їх екологічного виховання.

1. Богуш А. М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти // Дошкільне виховання. – 2001. - №11. – С.11-12.
2. Плохій З. Сучасний зміст екологічного виховання / З. Плохій // Дошкільне виховання. – 2008. – № 3. – С. 3–6.
3. Плохій З. Формування екологічно мотивованої діяльності дошкільнят / З. Плохій // Дошкільне виховання. – 2005. – № 7. – С. 19–21.
4. Грущинська І. В. Природознавство: підручник для 1 кл. / І. В. Грущинська. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 144 с.: іл.

ВПЛИВ ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Колеснік К.А.,

*асистент кафедри дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

Анотація. Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної дошкільної лінгводидактики – розвитку мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку під час групової діяльності. Мета і зміст навчання більш успішно досягаються з допомогою варіювання організаційних форм навчання. Особлива увага приділяється розвитку мовленнєвих здібностей старших дошкільників. Надана характеристика понять «групова навчальна діяльність», «мовленнєва комунікація».

Ключові слова: форма організації, групова діяльність, мовленнєва компетентність, діти старшого дошкільного віку.

Сучасний дошкільний навчальний заклад потребує ефективного вирішення проблеми організації групової роботи дітей старшого дошкільного віку, адже важливо, щоб навчальний процес став для дітей не тільки оволодінням знаннями, без яких вони не зможуть обійтись у повсякденному житті, але й викликав естетичне задоволення, палке бажання йти шляхом свого розвитку, долаючи складні ділянки у навчанні, обходячи невизначеність та звичне ставлення до нього, знаходячи кожного разу щось нове, привабливе і цікаве у почутому, побаченому й пережитому.

Дошкільний навчальний заклад потребує нових нетрадиційних ідей, теорій, що відповідали б оптимальному розвитку дитини, сучасним потребам людства. І тому важливу роль відіграє групове навчання, в основу якого потрібно покласти використання різних засобів, підходів до розвитку дитини.

Дитячий садок — це, образно кажучи, тонкий і чутливий музичний інструмент, який творить мелодію людської гармонії, що впливає на душу кожного вихованця, але творить лише тоді, коли цей інструмент добре настроєний, а настроєє його особистість педагога, вихователя.

Групова навчальна діяльність — це форма організації навчання в малих групах дітей, об'єднаних загальною навчальною метою в опосередкованому керівництві вихователем і в співпраці з дітьми дошкільного віку.

Групова діяльність є необхідною для навчального процесу. Нетрадиційні методики сприяють відродженню гуманістичних ідеалів і цінностей, творчого духу народу. Як свідчить педагогічна практика, діти старшого дошкільного віку зацікавлено ставляться до активних форм організації навчальної діяльності — групових, парних, які дозволяють реалізувати їхнє природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співробітництва, допомагають стати активними суб'єктами навчального процесу.

Групова робота полягає у спільних зусиллях учнів щодо вирішення поставлених учителем завдань. Вони здійснюють планування, обговорення і вибір способів вирішення навчально-пізнавальних завдань, взаємоконтроль і взаємооцінку [3, 152].

Мосьпан Н.В. виокремлює наступні завдання групової навчальної діяльності:

- навчити дітей старшого дошкільного віку співпраці у виконанні групових завдань;
- стимулювати моральні переживання взаємного навчання, зацікавленості в успіхові товариша;
- формувати рефлексивні компоненти навчальної діяльності: цілеспрямованість, планування, контроль;
- поєднувати фронтальну, індивідуальну та групову форми навчальної діяльності, що дає змогу вдало компенсувати недоліки фронтальної та індивідуальної діяльності;
- формувати комунікативні вміння дітей.

Важливо усвідомити, що у дошкільному навчальному закладі формується не просто особистість, а виховується мовна особистість з відповідними ціннісними орієнтирами, розвиненими комунікативними можливостями.

Мовленнєва комунікація, на нашу думку, — це спілкування людей, яке включає у широкому розумінні не тільки розмову, бесіду, але й будь-яку взаємодію з метою обміну інформацією.

Мовленнєва діяльність — є активний, цілеспрямований, мотивований, предметний процес передачі і сприймання сформульованої засобами мови думки, інформації, спрямований на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби людини у процесі спілкування [1, 57].

Мовленнєва діяльність дошкільників набуває творчого забарвлення за умов розвиненості гнучкого, асоціативного мислення, уміння переборювати стереотипи та знаходити спільне у протилежних речах, уміння оригінально поєднувати слова тощо. Необхідний розвивальний потенціал містять завдання асоціативного характеру, вправи на протиставлення.

Словесна творчість — могутній стимул духовного життя дитини, високоефективний засіб її духовного розвитку, джерело натхнення в оволодінні мовою, мовленнєвою культурою, надійний засіб самовираження, самоутвердження особистості.

Базовою основою словесної творчості є розвиток мовного чуття — тонкого, уважного, вдумливого ставлення до слова, рідної мови. Слово вчить бачити, відчувати, захоплюватись. Завдання вчителя полягає в тому, щоб у душі кожної дитини жило чутливе слово. Мовлення дітей, яке не розвивається на основі конкретного образного бачення світу, є засушеною квіткою. А коли дитина зрозуміє, відчує красу рідного слова, вона проймається

любов'ю до мови. Отже, кожне заняття рідної мови має нести в собі позитивний заряд, повинен бути насичений красою, любов'ю, радістю.

Стійкий інтерес до мовленнєвої діяльності вихователь зможе збудити тоді, коли зуміє залучити кожного до спільних переживань, захопити вихованців предметом розмови, щоб група стала єдиним спільним колективом. Та ще важливіше (і набагато складніше) допомогти дитині усвідомити власну роль у спільному пошуку, зв'язок із товаришами.

Мовленнєво-групові дії спрямовані на інших учасників групової діяльності. У процесі якої дитина користується як діалогічним (діалог, полілог), так і монологічним мовленням. Саме в груповій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднується мовні та немовні засоби виразності.

Оволодіння діяльністю охоплює такі взаємопов'язані між собою властивості особистості: ініціативність, активність, дружелюбність, взаємодопомогу, свободу вибору і відповідальність. Це пробуджує фантазію, й уявлення, прагнення творити. Впевненість у своїх можливостях дарує дітям цікавіше спілкуватися між собою, з дорослими, з книгою, довкіллям. Дитина усвідомлює себе як частину колективу тоді, коли може здійснити діяльність за своєю ініціативою та ініціативою членів колективу й уявити собі її наслідки. А це дошкільник може зробити тільки завдяки мовленню, адже це основний засіб спілкування, впевненість у тому, що тебе зрозуміють.

Застосування групових завдань у навчальному процесі має на меті навчити дітей старшого дошкільного віку розв'язувати нові незвичні завдання шляхом аналізування й комбінування; активізувати для цього свої інтелектуальні та творчі сили, спрямовувати їх на знаходження спільного рішення нового завдання, а також вивчати й повторювати навчальний матеріал незвичним та ефективним способом.

Таким чином, ефективність навчального процесу значною мірою залежить від уміння вихователя грамотно вибрати і правильно організувати ту чи іншу форму проведення заняття. Отже, спілкування і співпраця дошкільників — один із основних принципів формування особистості в системі навчання.

1. Мамаєва Т.М. Активізація мовленнєвої творчості дітей // Початкове навчання та виховання. – 2007. – Лютий (№6). – С. 2 – 4.
2. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підручник // Тамара Поніманська. – 3-тє вид., випр. – К. : Академвидав, 2015. – 448 с.
3. Химинець В.В. Інновації в початковій школі // В.В.Химинець, М.Ю.Кірик. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2008. – 344с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Литвинчук М., магістр, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв

Старовойт Л. В., кандидат педагогічних наук

Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, місто Вінниця, Україна

Анотація. У статті висвітлено психолого-педагогічні аспекти проблеми розвитку зв'язного мовлення дошкільників засобами мистецтва. Проаналізовано наукові дослідження з даної проблеми та конкретизовано основні поняття. Визначено роль і місце мистецтва у практиці сучасного дошкільного закладу. Розкрито особливості художньо-естетичного виховання як обов'язкового елемента формування гармонійної особистості. Представлено різні форми роботи, які є доцільними в процесі образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей.

Ключові слова: мовлення, мовленнєвий потенціал, діти дошкільного віку, мистецтво, сприймання.

Розвиток мовленнєвого потенціалу дошкільників в умовах сучасної освіти є надзвичайно актуальним питанням, оскільки життя дитини у дошкільному закладі постійно наповнене спілкуванням з вихователем і однолітками. Крім того, вихованцям постійно потрібно реалізовувати свою фантазію, свої когнітивні і творчі здібності. Саме тому пошук шляхів вирішення даного питання стоїть дуже гостро і хвилює дослідників, науковців та педагогів-практиків.

Період дошкільного дитинства – це найсприятливіша пора для розвитку особистості дитини, її творчого та мовленнєвого потенціалу. Базовий компонент дошкільної освіти,

зокрема, спрямовує зусилля педагогів на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини.

Освітня лінія «Мовлення дитини» передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях та володіння мовою як засобом пізнання і способом специфічно людського спілкування. В той же час, освітня лінія «Дитина у світі культури» передбачає формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва.

Для дитини мовлення виступає одним із основних засобів пізнання довкілля. За словами Г. Костюка, саме завдяки мовленню здійснюється процес осмислення наочних образів (подій і картин навколишнього світу). У цьому випадку мовлення виступає засобом інтерпретації чуттєвого досвіду дитини [4, 280].

Реалії сучасності, в першу чергу, зменшення віку першокласників та ускладнення навчального матеріалу, ставлять перед дитиною більш складні завдання, які потребують нового рівня сформованості вмінь і навичок, у тому числі і мовленнєвих. Саме тому постає необхідність формувати в дітей навички зв'язного мовлення якомога раніше.

Щоб сформувати в дошкільника необхідні знання, уміння та навички, а також потреби і ставлення, педагог повинен створити для цього належні умови, вирішити ряд важливих освітніх завдань. В першу чергу, він має навчати дітей поняттю про естетику, розвивати у них спостережливість, уміння порівнювати, відгукуватися на все красиве, ознайомлювати з різноманітними творами мистецтва формувати у їхній свідомості особисту позицію при сприйнятті творів мистецтва.

Особливу роль у вихованні та навчанні малюків відіграє розвиток у них художнього сприймання при ознайомленні з творами живопису. Важливо звернути увагу дітей на емоційний зміст картини, засоби, з допомогою яких художник передає кольори, настрої героїв, стан природи, рослин, тварин та інших елементів кожного окремого твору живопису.

Не дарма великий педагог К.Ушинський пов'язував використання картин для розвитку мовлення дітей із використанням принципу наочності. Користь творів живопису, на його думку, полягає в тому що, дитина привчається тісно пов'язувати слово з уявленням про зображення, вчить логічно і послідовно висловлювати власні думки, тобто «картина одночасно розвиває і розум, і мову дитини» [9, 344].

Справа в тому, що дошкільнята бачать живопис дещо інакше, ніж дорослі. Вони бачать і сприймають художні образи, зображені на картинах та ілюстраціях, на своєму рівні, висловлюючи при цьому свою думку і враження. Твори живопису є одним із засобів розвитку зв'язного мовлення, який відбувається під впливом естетичного сприймання, почуттів і є природним.

Естетика є основним фундаментом розвитку мовлення у дітей. Але щоб твори живопису мали розвивальний та виховний вплив на дитину, необхідні дорослі, які виконують роль своєрідних посередників між мистецтвом і дитиною. Тому цілеспрямоване використання творів живопису в розвиваючо-виховному процесі значно збагачує та розвиває зв'язне мовлення дошкільників та формує у дітей естетичні смаки.

Учені А. Богуш та Н. Гавриш, наприклад, визначили спільні риси образотворчої і мовленнєвої діяльності, що дає можливість їх взаємопроникнення, поєднання в єдине образотворення з метою не тільки ефективного впливу на емоційну сферу дитини й стимулювання розвитку її фантазії та, а й забезпечення як процесу, так і результатів праці мовленнєвим супроводом. За словами вчених, існує окремий вид художньо-мовленнєвої діяльності вихованців, в якій мовленнєві дії підпорядковуються меті й змісту образотворчої діяльності дитини для її збагачення, спрямування, стимулювання і коментування [1, 352].

А. Богуш, зокрема, визначила способи та форми інтеграції образотворчої і мовленнєвої діяльності. Основним серед них є словесне малювання, коли педагог через сприймання поетичного тексту, пейзажної лірики, показує дітям приклад художнього опису явищ природи, предметів та об'єктів довкілля. Наступним способом інтеграції образотворчої і словесної творчості є коментар зображеного, коли вихователь спонукає дітей до вербалізації власних художніх переживань, висловлення думок, які знайшли відображення в малюнках, картинах, репродукціях, які бачили діти [2, 52].

Важливим засобом для розвитку мовлення дітей також можна вважати сприймання різних видів зображувального мистецтва – театрів, кіно, діафільмів і діапозитивів, змісту дитячих книжок тощо. Цей вплив посилюється тими почуттями, емоціями, переживаннями, які супроводжують сприймання будь-якого виду мистецтва. У поєднанні з умілим педагогічним впливом ці засоби стають для дитини взірцями літературної мови, які

діти переносять у самостійну мовленнєво-творчу діяльність, використовують у сюжетних іграх, іграх-драматизаціях чи дитячих концертах.

Сприймання картини, предмета, твору прикладного чи музичного мистецтва завжди супроводжується репліками, обміном враженнями та запитаннями, які виникають у вихованців, і це абсолютно нормальна реакція, яка свідчить про зацікавленість дитини творами мистецтва, її активною позицією і бажанням сприймати інформацію чуттєво-образним мисленням.

Отже, актуальність розвитку мовленнєвого потенціалу дошкільнят шляхом залучення їх у мистецьку атмосферу є безперечною. У сучасних дошкільних навчальних закладах вихователі повинні активно звертатись до художньої образності мистецтва і навпаки, навчаючи дітей зображувальній діяльності, педагог має бути націлений на живе, емоційне, образне спілкування з дітьми.

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика : [підручник] / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К. : Видавничий дім «Слово», 2011. – 544 с.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш. – Х. : Вид-во «Ранок», 2011. – 176 с.
3. Дитина у дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / [під ред. К. Л. Крутій]. – Запоріжжя: Ліпс, 2011. – 188 с.
4. Костюк Г. С. Вибрані психологічні праці/ Г. С. Костюк. – М.: Педагогіка, – 1988. – 304 с.
5. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку : дис. доктора пед. наук : 13.00.02 / Луцан Надія Іванівна. – Одеса, 2005. – 425с.
6. Малятко : програма виховання дітей і навчання дітей дошкільного віку / [за ред. З. П. Плохій]. – К: АПН України. –1999. – 288 с.
7. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : [підручник] / Г. В. Сухорукова, О.О. Доронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 376 с.
8. Старовойт Л.В. Художньо-естетичне виховання дошкільників засобами ліплення// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : Зб. наук. праць. – Випуск 43. / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. –С. 131-135
9. Ушинский К. Д. Дневники и автобиографические заметки : собр. соч. в 11 т. / К. Д. Ушинский. – М., 1952. – Т. 3. – 1952. – 347 с.

РОЛЬ ЕМОЦІЙ У ПРОЦЕСІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Любарська Н., 1 курс магістратури,

факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв

Голюк О.А., кандидат пед. наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського. Україна, м. Вінниця

Анотація: Стаття присвячена аналізу ролі емоцій у процесі виховання дітей старшого дошкільного віку. Доведено, що емоції – це специфічна форма взаємодії людини з навколишнім світом з середовищем, спрямована на пізнання світу та свого місця в ньому через саму себе.

Ключові слова: емоції, емоційна сфера, моральне виховання старшого дошкільника.

Одним із завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства. Закон України "Про освіту" акцентує увагу на важливості різнобічного розвитку особистості, формування її базових моральних якостей. Сьогодні, як ніколи раніше, соціально затребувана особистість із широким світоглядом і високою культурою, здатна до гармонійних стосунків з людьми, реалізації свого природного потенціалу. Оволодіння особистістю загальнолюдськими цінностями неможливе тільки на рівні усвідомлення. У цьому процесі активну роль відіграють емоції. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і дошкільної практики суттєвого значення набуває проблема виховання духовної культури особистості та її важливої частини – емоційної культури. У розв'язанні зазначеної проблеми великого значення мають дошкільні навчальні заклади, в яких закладаються основи для розвитку інтелектуального, морального, духовного та творчого потенціалу особистості.

Проблема виховання емоційної сфери дітей знайшла своє теоретичне обґрунтування в роботах філософів та культурологів – Аристотеля, Платона, Б.Спінози, І.Канта, Л.Фейербаха. Психологічні аспекти культури почуттів і емоцій знайшли своє відображення в працях Б.Ананьєва, Л.Божович, В.Вілюнаса, Л.Виготського, Б.Додонова, Б.Теплова, П.Якобсона та ін. У педагогічному аспекті культура почуттів та її питання цікавили зарубіжних педагогів І.Гербарта, Я.Коменського, Д.Локка, Ж.-Ж.Руссо, вітчизняних педагогів і діячів культури Г.Ващенко, О.Духновича, С.Русову, Г.Сковороду, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін.

Дослідженням сутності і трактування поняття «емоції», «емоційна сфера», займалися чимало науковців: естетичний аспект (естетичні почуття учнів – Л.Масол, Н.Миропольська, Т.Шевчук), культури поведінки дітей 6-7-ми років (М.Федорова).

Аналіз поглядів науковців (І.Бех, О.Киричук, О.Кононко, В.Котирло, Я.Неверович, І.Додонов, В.Семиченко та ін.), які на основі вивчення емоцій і почуттів розкрили сутність поняття емоційно-ціннісної сфери, дозволяє визначити цю сферу як емоції, особливі психічні процеси і стани, пов'язані з потребами і мотивами дітей, і почуття як стійкі емоційні ставлення до тих чи інших явищ і відображення емоційно-ціннісної сторони духовного світу особистості, що розвивається.

Ця сфера, вважає Н.Карун, міцно пов'язана з моральним вихованням особистості і покликана формувати інтереси, нахили, переживання тих чи інших почуттів, ставлень, усвідомлення і виявлення їх у практичній діяльності [5, 9].

Емоційно-ціннісний розвиток – емоційне ставлення дитини до людей і подій, яке свідчить про її особисті орієнтації, інтереси, потреби, мотиви, переваги, вибори, бажання, незалежні від дорослого. Пов'язаний із системою потреб та інтересів дитини, з її вмінням приймати рішення, самовизначатися, надавати перевагу комусь – чомусь, здійснювати самостійний вибір [1, 156].

Людина, що живе в світі і пізнає його – не безпристрасний споглядач того, що відбувається навкруги. Вона діє в предметному світі, так чи інакше змінюючи його, впливає на інших людей, сама підлягає впливам, що йдуть від оточуючих і своїх власних дій та вчинків. Людина переживає те, що з нею відбувається і нею здійснюється. Характер і сила цього переживання і складає емоційну сферу людини [2].

Емоційна сфера, будучи найбільш тонким і первинно природою закладеним рівнем психічної організації людини, початковим способом відображення їм оточуючого світу. Тому і різні фактори психічних неблагополуч перш за все і відбиваються саме на ній.

Дослідження вчених однозначно свідчать: діти, що ростуть в умовах емоційної невдоволеності, пов'язаної з дефіцитом людської уваги до них, турботи і любові, в більшості випадків не отримують повноцінного розвитку. Не дивлячись на початкову збереженість мозкових структур, природних посилянь розвитку, їм, як правило, виявляється властиві такі особистісні комплекси, як підвищений рівень тривожності, стан постійного напруження, очікування можливої небезпеки, незахищеність [4]. На цьому фоні легко виникають вторинні поведінкові і особистісні відхилення, обумовлюючи низьку соціальну орієнтацію дітей, їх соціальну безпорадність, неефективні способи поведінки і спілкування з однолітками, дорослими, порушення різних видів діяльності – ігрової, трудової, навчальної.

В науці давно виведена закономірність: чим меншим є вік дитини, тим більшим вплив на її розвиток здійснюють конкретні умови і обставини її життя. Особлива сенситивність, сприйнятливність дитини до зовнішніх впливів знаходить себе, безумовно, не лише по відношенню до поведінкових факторів середовища. Пластичність вищої нервової діяльності, незавершеність розвитку основних психічних властивостей, високий рівень відгуків і піддатливості виховним впливам, які характеризують дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, одночасно слугують також і гарантом ефективності вирішення їх проблем. Важливо, що ці проблеми не залишились непоміченими. «Природа всіх народжених істот така, що вони являються гнучкими і легше приймають форму, поки вони в ніжному віці, зміцнівши, вони не піддаються формуванню. М'який віск можна ліпити, коли ж він затвердне, його легше перетворити на порошок», - відмічав ще Я.Коменський, оцінюючи значущість і силу своєчасно і грамотно використаних до дитини на цих етапах її розвитку засобів колекційного впливу [6].

Дошкільний вік – період, коли емоції відіграють особливо важливу роль в житті дитини, коли почуття, емоції господарюють над усіма іншими сторонами її життя. У цей час розвиваються як емоції - короткочасні переживання відношень, що виникають в даний момент, так і почуття – стійкі, тривалі, складні переживання, що виражають узагальнене відношення дитини до навколишнього світу і до самого себе. Вивчаючи особливості дітей молодшого шкільного віку, вчені звертають особливу увагу на агресивних, емоційно

розгальмованих, сором'язливих, тривожних учнів. Спільним для всіх цих дітей, що мають проблеми в емоційній сфері, є наявність неадекватної афективної реакції, яка в молодших школярів має захисний, компенсаторний характер [3]. Деякі тривожні діти в ситуаціях особливого психологічного напруження переживають емоційну дезорганізацію мислення. Дослідники зазначають, що існує пряма залежність між емоційною депривацією й дитячою агресивністю, суворістю покарання та рівнем агресивності дитини.

Для дошкільників та молодших школярів загалом характерний життєрадісний, бадьорий настрій. Причиною афективних станів, які мають місце, є передусім розходження між претензіями і можливостями їх задовольнити, прагненням отримати вищу оцінку своїх особистих якостей і реальними взаєминами з людьми тощо. Як наслідок, дитина може виявляти грубість, запальність, забіякуватість та інші форми емоційної неврівноваженості.

Діти цього віку емоційно вразливі. У них розвивається почуття власної гідності, зовнішнім вираженням якого є гнівне реагування на будь-яке приниження їх особистості та позитивне переживання похвали. У цей період розвиваються почуття симпатії, відіграючи важливу роль, у формуванні малих груп та стихійних компаній. Взаємини у групі виступають фактором формування у дітей моральних почуттів, зокрема, почуття дружби, товарищескості, обов'язку, гуманності. При цьому шестирічки схильні переоцінювати власні моральні якості і недооцінювати їх у своїх однолітків.

Отже, емоції – це специфічна форма взаємодії людини з навколишнім світом з середовищем, спрямована на пізнання світу та свого місця в ньому через саму себе. Емоція, виражена в почутті, бажанні, потягу або пристрасі, безсумнівно містить у собі спонуку до діяльності. Ставлення до світу, людей, природи – своєрідна проекція тих ціннісних підходів, що виробляються людством у процесі культурного розвитку. Процес становлення та розвитку людських потреб і ставлень обумовлений емоційними переживаннями, що базується на наявному фонді потреб, мотивів і ціннісного ставлення. Досвід емоційно-ціннісного ставлення включає емоційні переживання, що відповідають потребам і системі цінностей певного суспільства, і відрізняються якісними характеристиками, динамічністю й об'єктами, на які спрямовані.

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / Наук. кер. О.Л. Кононко. – К.: Світлич, 2009. – 430 с.
2. Воропаєва І. П. Корекція емоційної сфери молодших школярів: Методичний посібник / І.П.Воропаєва. – М: Видавництво ИПК и ПРНО МО, 1993. – 56 с.
3. Гальперін П.Я. Введення в психологію / П.Я.Гальперін. – М.: МДУ, 1976. – 211 с.
4. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А. Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
5. Каруна Н. Щоб кожен день був днем радості / Н.Каруна // Дошкільне виховання. – 2005. – №8. – С. 9-10.
6. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я.А.Коменский // Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1982. – Т.1. – 658с.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ГУМАННОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Максим'юк С., магістрантка 2 курсу, спеціальність «Дошкільна освіта»

Лисенко Н. В., доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті розкрито місце і значення співпраці сім'ї із дошкільним навчальним закладом у навчально-виховній діяльності з дитиною; визначено і охарактеризовано основні форми співпраці, виокремлено принцип гуманізації.

Ключові слова: поведінка, гуманізм, гуманність, взаємодія між дітьми і батьками, взаємодія між батьками і педагогами.

Проблема виховання гуманності належить до традиційних тем філософії, педагогіки, психології. Звернення до історичного минулого та аналіз дотичної літератури (від античності - до ХХІ ст.) свідчить, що багатовіковій культурі людства притаманним є залучення підростаючого покоління до духовних цінностей, між якими одне із провідних місць належить вихованню гуманної поведінки. На сучасному етапі актуальними стосовно проблеми дослідження є праці представників гуманістичної психології і педагогіки західних країн і США

(А. Маслоу, С. Паттерсон, К. Роджерс, Б. Спок та ін.). У вітчизняній психолого-педагогічній науці гуманізм розглядається як система поглядів, що передбачає визнання людини найвищою цінністю суспільства, а гуманність - загальним компонентом цього поняття (І. Бех, В. Білоусова, А. Бойко, А. Гончаренко, В. Киричок та ін.) [7, с. 6].

Поняття «гуманізм» у тлумачному словнику розглядається, як «... світогляд, основою якого як найвища цінність і мірило всього перебуває людина. Почуття любові до людей і окремої особи, глибока повага до людської гідності, позитивне сприйняття індивідуальних особливостей іншої людини, визнання її прав і свобод, бажання співчувати та допомагати іншому, намагання робити добро й піклуватися про благо людей є основними засадами гуманізму» [1, с. 207].

Гуманність зазвичай розглядається як психологічне поняття, в якому відбивається одна з найважливіших рис спрямованості особистості. Гуманність – моральна норма людського суспільства, яка поєднує у собі вимогу поваги й любові до людини, взаємодопомоги і взаємопідтримки в колективній діяльності, повсякденному спілкуванні, в усьому укладі життя.

За спостереженням Л. Врочинської «...значний пізнавальний потенціал для формування уявлень дітей про гуманність закладений у використанні дорослими літератури як емоційно-педагогічного засобу гуманістичного виховання» [7, с. 7].

Результати психолого-педагогічних досліджень дають змогу визначити гуманну поведінку як синтез гуманних уявлень, почуттів, мотивів, а відтак - вчинку на основі засвоєння цінностей гуманізму і формування морального досвіду і стверджувати, що гуманна поведінка дітей дошкільного віку у процесі виховання має бути представлена у вигляді моральної цінності і конкретизована у відповідних правилах поведінки. У гуманній поведінці дошкільників є низка складових, це: гуманна поведінка щодо себе; гуманна поведінка стосовно інших людей, виявляючись, насамперед, у найближчому оточенні, згодом - до себе та широкого соціального докільця. Гуманну поведінку дітей дошкільного віку варто розглядати в єдності її основних компонентів: когнітивного (уявлення дітей про складові змісту і способи прояву гуманної поведінки), емоційно-мотиваційного (гуманні почуття та їх мотивація) і діяльнісного (гуманні вчинки та взаємини) [7, с. 7].

У тлумачному словнику поняття «гуманність» визначено, як «...обумовлену моральними нормами і цінностями систему установок особи на соціальні об'єкти, яку представлено в свідомості переживаннями, співстражданням, співрадістю й реалізується в спілкуванні, діяльності в аспектах сприяння співучасті, допомоги» [1, с. 208].

Вагомий внесок у розробку проблем виховання дітей на засадах гуманістичної педагогіки налжить В. Сухомлинському. Його переконання невіддільні від віри в могутню силу виховання, а віра в дитину є основою його педагогічного оптимізму.

Із праць Василя Сухомлинського випливає, що для того, щоб любити та поважати дитину, її треба знати. Отже, мета нашої статті полягає у з'ясуванні сутності змісту понять гуманність, гуманізація, гуманістична педагогіка, а також розкритті процесу взаємодії між дітьми і батьками та взаємодії між батьками і педагогами.

Гуманізація будь-якої сфери суспільного життя вимагає поширення та утвердження гуманістичних принципів, які зорієнтовані на виховання ставлення до людей, сповненого любові, турботи про людське благо, поваги до людської гідності [1, с. 266].

Відповідно, сучасні дослідники пропонують у змісті «гуманізація» розуміти зміну змісту освіти, збільшення в ньому гуманітарних знань і цінностей загальнолюдської культури загалом; демократизацію педагогічного спілкування, створення в кожному дошкільному навчальному закладі належного морально-педагогічного клімату; опертя на мотиваційно-особистісну сферу дитини.

Н. Осухова вважає, що усе назване є лише необхідними аспектами вирішення проблеми гуманізації, а найбільш повне і глибоке розуміння сутності гуманізації освіти полягає в «...олюдненні особистості кожного педагога та кожної дитини» [6, с. 32].

Подібної думки дотримується колектив укладачів українського педагогічного словника за редакцією С. У. Гончаренка, в якому гуманізація освіти визначається як «процес переосмислення, переоцінки всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворчої функції», а гуманна освіта є особистісно зорієнтованою, що проголошує особистість найвищою соціальною цінністю [2, с. 32].

Загалом це дозволяє схарактеризувати гуманізацію освіти як процес формування особистісно орієнтованого навчально-виховного середовища на засадах взаємодії між усіма

учасниками педагогічного процесу і визнати її вихідним принципом свободи вибору особистості.

У теоретико-педагогічному контексті гуманізація розглядається, насамперед як ключовий елемент нового педагогічного мислення та вихідний принцип сучасної освіти. Його основним змістом є утвердження людини як найвищої соціальної цінності, найповніше розкриття її здібностей та задоволення різноманітних освітянських потреб, забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків між людиною і навколишнім середовищем, суспільством і природою [3, с. 7].

Відповідно до цього практична реалізація принципу гуманізації вимагає поширення ідей гуманізму на зміст, форми та методи навчання; забезпечення освітнім процесом вільного й всебічного розвитку особистості, її активної участі в житті суспільства, впровадження в навчально-пізнавальний процес програм, які б сприяли вивищенню культури дітей дошкільного віку, розширенню їх світогляду.

Вирішальним фактором упровадження принципу гуманізму в закладах дошкільної освіти є створення у них особистісно орієнтованого навчально-виховного середовища і сукупності цілеспрямовано створених соціальних і педагогічних умов, що забезпечують формування духовно збагаченої особистості, що гармонійно поєднує загальнолюдські та національні цінності [7, с. 6].

Перші життєві уроки дитина одержує в сім'ї, звичайно, не можна заперечувати, що в формуванні особистості дитини також беруть активну участь і дитячий навчальний заклад, і однолітки, і батьки. Самою природою батькові і матері відведено ролі природних вихователів своїх дітей. Згідно із законодавством, батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо дітей. Однак культурні традиції дещо по-іншому розподіляють ролі батька і матері у вихованні дітей. Мати доглядає за дитиною, годує і виховує її, батько здійснює "загальне керівництво", забезпечує сім'ю матеріально, оберігає, захищає. Для багатьох такий розподіл ролей постає ідеалом сімейних відносин, основою яких є природні якості чоловіка і жінки: чуйність, ніжність, м'якість матері, її особлива прихильність до дитини, фізична сила і енергія батька. Батько і мати - перші і найулюбленіші вихователі своїх дітей. Вони охороняють і бережуть їх життя, створюючи умови для повноцінного розвитку [5, с. 7].

Співпраця дошкільного закладу із батьками виникає з бажання допомогти сім'ї у виконанні її виховних функцій, а також з потреби єдності впливу дошкільного навчального закладу із сім'єю. Сфера цієї співпраці охоплює: зусилля щодо забезпечення умов правильного розвитку дитини, ініціювання педагогічних починань батьків, вплив на батьківську позицію, підвищення педагогічної культури і поширення знань батьків про розвиток і виховання в період дитинства, допомога батьків у покращенні умов праці дошкільного навчального закладу. Співпраця повинна супроводжуватися турботою про майбутню долю дитини, заспокоєння її актуальних потреб, а також її вихованням [9, с. 6].

Разом з батьками можна влаштовувати різноманітні вечори, змагання «Хто більше розповість прислів'їв і приказок про дружбу, правду, доброту, повагу, скромність», розігрувати народні українські ігри, інсценізувати казки морально-етичного змісту. Водночас з дітьми важливо проводити роботу з морально-етичного виховання, зокрема поваги до батьків, дідусів, бабусь та інших членів родини. Саме такий принцип роботи з дітьми та їх батьками буде найефективнішим у формуванні культури поведінки дитини [4, с. 48].

Сучасні дитячі дошкільні заклади стають відкритими для батьків, дітей і громадськості. Вони все більше уваги приділяють освіті та вихованню батьків, вважаючи це одним із принципово важливих чинників успішного розвитку і виховання дітей.

Форми роботи з батьками можуть бути колективними, індивідуальними, наочно-інформаційними.

До колективних форм роботи належать: батьківські збори (групові та загальні), на яких обговорюються проблеми життєдіяльності групи і дитячого садка; зустрічі з батьками; вечори запитань і відповідей; засідання «круглого столу» з дискусійних проблем; заняття-тренінги, покликані навчити батьків правильно організувати спілкування і спільну діяльність з дитиною; спільні з дітьми, батьками і вихователями свята і розваги; виставки спільних робіт батьків і дітей; школи для батьків; сімейні (домашні) педради, які проводять у батьків вдома; батьківські конференції.

Індивідуальні форми роботи охоплюють: індивідуальні бесіди і консультації (проводять, як правило, вранці і ввечері, коли батьки приводять дитину в дитячий садок або забирають додому), відвідування дітей вдома; залучення батьків до життя дитячого садка (організаційно-господарська допомога вихователю: виготовлення іграшок, посібників, допомога у проведенні екскурсій тощо).

Найпоширеніші наочно-інформаційні форми роботи: виставки дитячих робіт; реклама книг, публікацій у періодиці, в системі Інтернет з проблем сімейного виховання. [4, с. 44].

Принцип гуманності передбачає створення оптимальних умов для інтелектуального і соціального розвитку молоді; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права кожної особистості на свободу, на соціальний захист, на розвиток здібностей і вияв індивідуальності, на самореалізацію фізичного, психічного та соціального потенціалу, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у дітей почуття гуманізму, милосердя, добротності [8, с. 44].

Отже, викладене вище підтверджує, що особливу роль у вихованні дитини виконують два середовища: сім'я, як середовище, що має найбільший вплив, і дошкільний заклад, який в системі освіти є першим етапом інституційної освіти. Беручи до уваги те, що гуманність виховання є одним з основних принципів якими повинен керуватись у своїй діяльності кожен вихователь, процес виховання для кожної дитини повинен бути цікавим і доступним, а це можливо тільки тоді, коли вона відчуває себе одним з основних ланок цього процесу. У вихованців повинні бути свої обов'язки і доручення в яких має враховуватись їхня індивідуальність. Це допоможе дитині у формуванні правильного і усвідомленого засвоєння виховного процесу.

1. Великий тлумачний словник української мови [Текст] / Уклад. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2007. – 1736 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Текст] / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. –430 с.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.) [Текст]. – К.: МО України, 1994.
4. Детский сад и семья / Под ред. В.К.Котырло, С.А.Ладывир. – К.: Рад.школа, 1984.- 88 с.
5. Котова Е.В. "У світі друзів. Програма емоційно-особистісного розвитку дітей". - М., 2007. р 35 с.
6. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения [Текст] / И.С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – с. 24-30.
7. Врочинська Л. Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї / Л. Врочинська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/doc/autoref/vrochinska.pdf>
8. Омеляненко Л., Кузьмінський А. Теорія і методика виховання навчальний посібник/ В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15100827/pedagogika/printsip_gumannosti
9. Kościszewska-Woźniak M.: Organizacja współpracy z rodzicami w przedszkolu, “Managament w przedszkolu”, marzec 1999, s. 6

ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Найда О., магістрант, педагогічний факультет

Бабюк Т., кандидат педагогічних наук, доцент

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті проаналізовано екологічні та валеологічні концепції виховання та виявлено передумови для об'єднання валеологічних та екологічних знань в системі неперервної освіти.

Ключові слова: екологія, валеологія, наступність, здоров'я, соціалізація.

Кожна людина, народжуючись на світ, отримує генетично закладений потенціал здоров'я, який реалізується в онтогенезі. Однак, яким би сприятливим не був генетичний код індивіда, в процесі власного розвитку людина постійно взаємодіє з середовищем, яке може сприяти як розвиткові і удосконаленню наявних задатків, так і їх пригніченню, перетворенню, яке матиме негативні наслідки. У зв'язку з цим актуальною стає проблема формування та збереження здоров'я, концептуальні ідеї якої досліджували І. І. Брехман, Ю. П. Лісіцин, Г. І. Царегородцев та інші.

Соціально значимими при цьому стають дослідження в галузі валеології та екології людини, оскільки розглядають проблему здоров'я людини з позицій взаємозв'язку здоров'я людини і „здоров'я” навколишнього середовища, орієнтовані на об'єднання екологічного та валеологічного виховання.

Сьогодні під екологічною освітою розуміють неперервний процес навчання, виховання і розвитку особистості, спрямований на формування системи наукових і

практичних знань, ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення до навколишнього соціально-природного середовища [4, с. 45]. Екологія людини – найважливіший блок змісту екологічної освіти. Основоположними у цьому блоці є знання про здоров'я та екологічні чинники, що визначають його стан.

За своїми теоретичними положеннями проблемі екології людини близька валеологія. Результатом валеологічної освіти повинна стати валеологічна культура людини, яка передбачає знання своїх генетичних, фізіологічних та психологічних можливостей, методів та засобів контролю, збереження і розвитку власного здоров'я, вміння поширювати валеологічні знання на оточуючих [2, с. 16].

Метою здоров'язбережувальної освіти є формування у суб'єктів педагогічного процесу готовності до творення свого здоров'я, яка проявляється в потребі стати і бути здоровим, у здатності стати і бути здоровим і в рішучості стати і бути здоровим [3, с. 187]. Означена мета детермінує завдання процесу здоров'язбережувальної освіти: формування у суб'єктів освітнього процесу системи знань про здоров'я та шляхи його становлення; формування умінь та навичок становлення здоров'я у процесі творення власної особистості; забезпечення умов для постійного застосування отриманих знань і засвоєних способів у різних аспектах своєї життєдіяльності.

Таким чином, вивчення і аналіз психолого-педагогічної, спеціальної та біологічної літератури дозволяє констатувати, що в даний час розробляються концептуальні основи валеологізації освітнього середовища, проводиться науково-дослідна робота з розробки теоретичних основ екологічного і валеологічного освіти. На сучасному етапі дослідники в основному вирішують проблему формування у дітей знань про здоров'я, способи його збереження і зміцнення з позицій тільки валеологічного підходу. Або підкреслюють тільки вплив чинників довкілля на формування здоров'я, використовуючи екологічний підхід. Ще не виявлена система еколого-валеологічних понять, яка дозволить розглянути проблему здоров'я людини комплексно, з позицій еколого-валеологічного підходу.

Однак багато авторів сходяться на думці, що починати формування еколого-валеологічних уявлень необхідно вже на етапі дошкільного дитинства (Н. Ф. Денисенко, О. Л. Кононко, З. П. Плохій), коли закладаються основи ставлення до себе і навколишнього соціоприродного середовища. У зв'язку з цим проблема наступності дошкільної і початкової ланок в галузі еколого-валеологічної освіти є актуальною на сучасному етапі.

Стаття присвячена аналізу екологічних та валеологічних концепцій виховання та виявленню передумов для об'єднання валеологічних та екологічних знань в системі неперервної освіти.

Механізм реалізації наступності між зазначеними ланками традиційно заснований на взаємозв'язку цільового, змістовного і процесуального компонентів освіти. Найважливішим новоутворенням у молодшому шкільному віці є теоретична свідомість і мислення, тому специфічне завдання початкової школи в галузі еколого-валеологічної освіти пов'язане з формуванням системи екологічних та валеологічних знань, яка характеризує ставлення молодших школярів до навколишнього природного середовища та власного здоров'я [5, с.17].

До фундаментальних психологічних новоутворень дошкільного дитинства належить творча (продуктивна) уява, яка дозволяє дитині-дошкільнику сприймати природу як живу істоту, сумувати і радіти разом з нею. Саме уява є основою інтелектуального та духовного життя дошкільника, забезпечує фізичну і психічну цілісність дитячого „Я” (О. Л. Кононко). У процесі пізнання природи теоретичне мислення молодшого школяра і продуктивна уява дошкільника виконують єдину функцію. Вони дозволяють засвоїти універсальні принципи будови і функціонування світу. Різниця полягає у тому, що в мисленні молодшого школяра ці принципи формуються у формі абстрактних понять, а в уяві дошкільника – у формі образів [3, с. 76].

Дитина-дошкільник пізнає закономірності світобудови, безпосередньо взаємодіючи з ним. Саме в предметній діяльності дитина набуває обережності у поводженні зі світом природи і світом речей, орієнтації на відновлення і творення, потреби надати допомогу. У процесі спілкування з природою у дитини виникає безліч запитань. Намагаючись самотійно знайти відповіді на поставлені запитання крізь призму досвіду, фантазування, дитина висуває елементарні гіпотези, які часто носять нереальний характер. Вона прагне перевірити правильність своїх припущень, ставлячи питання дорослим або самотійно, дослідним шляхом, з позицій казки, гри. Початкову дослідницьку діяльність можна виявити в поведінці дитини, починаючи з раннього дитинства.

Наступність в еколого-валеологічній освіті між дошкільним навчальним закладом і початковою школою не повинна подаватися як формальний зв'язок. При проектуванні системи роботи на різних ступенях навчання необхідно орієнтуватися на типи розвитку дітей та вікові рівні засвоєння еколого-валеологічних знань.

Отже, розглядаючи еколого-валеологічну спрямованість дошкільної та початкової освіти, ми визначили основні моменти даного процесу:

1. Для формування у дітей еколого-валеологічної грамотності та відповідних способів діяльності, а також виховання ціннісного ставлення до здоров'я і природного оточення необхідно, щоб освітній процес забезпечував гармонійний розвиток когнітивної, емоційної і діяльнісної сфер особистості.

2. Еколого-валеологічна освіта повинна здійснюватися на основі принципів цілісності та інтеграції, яка відображає специфіку екології людини та валеології як інтегративних галузей знань.

3. На успішність соціалізації дітей впливають можливість задоволення базових потреб, особливості способу життя, характер ставлення до себе, взаємини з соціоприродним середовищем. Отже, ризик дезадаптації дошкільників та школярів буде значно знижений, якщо освітній процес забезпечить задоволення потреби дитини в самопізнанні, самооцінці та самовдосконаленні, залученні їх до здорового способу життя, вихованні ціннісного ставлення до здоров'я і природного оточення.

4. Валеологічні принципи збереження, зміцнення і формування здоров'я ґрунтуються на біологічних процесах гомеостазу та адаптації, особливості протікання яких визначають стан здоров'я. Розуміння закономірностей протікання цих процесів дає можливість управляти функціональним станом власного організму, цілеспрямовано підвищувати рівень здоров'я.

1. Денисенко Н. Ф. На варті здоров'я малюків : зб. наук.-метод. матер. / Н. Ф. Денисенко. – Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 1997. – 82 с.

2. Зайцев Г. К. Валеология. Культура здоров'я / Г. К. Зайцев, А. Г. Зайцев – Самара : Изд. дом БАХРАХ-М, 2003 – 272 с.

3. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) / О. Л. Кононко. – Київ : Стилюс, 2000. – 336 с.

4. Плохій З. П. Формування у дітей дошкільного віку екологічної культури : монографія / З. П. Плохій. – Київ : ДП Вид. дім "Персонал", 2010. – 319 с.

5. Тихомирова Л. Ф. Как сформировать у школьника здоровый образ жизни /Л. Ф. Тихомирова. – Ярославль : Академия развития, 2007. – 192 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТРАДИЦІЯМИ РІДНОГО КРАЮ

Настащук І., магістрант

Лисенко Н.В., доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті розглядається поняття патріотизму, шляхи та способи патріотичного виховання, виховання любові до рідного краю загалом.

Ключові слова: патріотизм, рідний край, народні традиції.

Постановка проблеми: в останні роки у вітчизняній системі дошкільної освіти відбулися певні позитивні зміни: оновлюється зміст освіти і виховання дітей. З'явилося кілька нових комплексних програм, які з успіхом використовуються у багатьох дошкільних установах. У них основні напрямки розвитку дітей, що отримали оновлене змістовно-методичне забезпечення.

Тим очевиднішою стала проблема, яка виникла в результаті того, що з типової «Програми виховання і навчання дітей дошкільного віку» (1986), яка і в даний час достатньо широко використовується в дитячих садах, як би сам собою випав розділ «Моральне виховання». Цей розділ, безумовно, носив на собі явний відбиток ідеологізованої спрямованості. Проте в нових комплексних програмах проблема морально-патріотичного виховання дітей з позиції кардинальних змін в суспільній свідомості практично зовсім не зачіпається.

Значно зростає роль народної культури як джерела розвитку патріотичних почуттів у дітей. Народне мистецтво, як і мистецтво взагалі, багатофункціональне і одна з функцій - виховна. У народному мистецтві закладені великі виховні можливості. В.Г. Белінський з

цього приводу висловився лаконічно й виразно: «Хто не належить своїй Вітчизні, не належить і людству» [1, с. 53].

Усна народна творчість, музичний фольклор, народне декоративно-прикладне мистецтво має знайти більше відображення у змісті освіти і виховання підростаючого покоління зараз, коли зразки масової культури інших країн активно впроваджуються в життя, побут, світогляд дітей. І якщо говорити про можливість вибору своїх життєвих ідеалів, естетичних цінностей, уявлень підростаючим поколінням, то треба говорити і про надання дітям можливості знати витoki національної культури і мистецтва.

Метою статті: показати, що національна культура входить у нашу свідомість разом з генами батьків, з культурою інших народів ми знайомимося вже з позиції рідної культури. Якнайшвидше долучення дитини до розуміння і осмислення культури свого народу сприятиме її перейманню чистотою народних цінностей .

Виклад основного матеріалу. Душа народу єдина, тільки проявляється по-різному в різних видах мистецтва: у пісні, казках, легендах, танцях, образотворчому мистецтві. Тому і вплив мистецтва на дитину має бути комплексним. Колискова пісня, казка, ритми і мелодії барвистих візерунків, розшитих рушників, мережив сприймаються в єдності, якщо вони з дитинства оточують дитину. При комплексному впливі різних видів мистецтва барвистий світ народної творчості розкривається по-особливому емоційно і захоплює.

Дитина повинна розуміти, що кожна людина, незалежно від віку - частину свого роду, народу; що у кожної людини є Батьківщина: близькі й дорогі йому місця, де живе він, його родичі.

Для формування почуття патріотизму дуже важливо давати дітям початкові знання про Батьківщину, базисні уявлення про нашу країну, народ, звичаї, історію, культуру. Але при цьому, на наш погляд, важливо не забувати, що самі по собі знання є їжею розуму, а патріотизм "від розуму" не буває, він буває лише від "серця". Розум запускає духовно-моральну роботу душі, а вже у свою чергу любляче серце створює патріотичний світогляд.

Дуже важливо усвідомити саме духовно-моральну природу патріотизму, бо поза загальним контекстом духовно-морального виховання, патріотизм в кращому випадку перетвориться на профанацію, а в гіршому у шовінізм, національне чванство, агресивність по відношенню до чужих.

Розкриття особистості в дитині цілком можливе через включення його в культуру власного народу. І це не просто знання про культуру, а проживання в культурі, проживання в традиції.

Добре відомо, що серед видів діяльності, що мають велике виховне та освітнє значення для дошкільнят є, гра. При цьому ми маємо на увазі не тільки ігри у власному розумінні слова, а й усі види діяльності, які у народній традиції мають характер гри (обряди, свята, та ін.) Але нам здається, що особливість українських народних ігор, а може бути будь-яких народних ігор, в тому, що вони, маючи моральну основу, навчають особистість, що розвиває соціальної гармонізації. Народні ігри вчать особистість того, що цінує не будь-яке особисте досягнення, а таке, яке несуперечливо вписано в життя дитячого співтовариства[2, с. 118].

Як вже говорилося раніше, народний свято є саме такою великою яскравою і глибоко змістовною грою. Тому, проживаючи з дітьми, улюблені в народі свята ми впливаємо на емоційну сферу дітей і залишаємо в їхній пам'яті глибокий слід.

Народне виховання має ще одне, на наш погляд, перевагу - воно дуже цнотливо і ненав'язливо готує з хлопчиків - чоловіків-захисників, а з дівчаток - жінок-матерів. І ще, народне виховання створює у дітей усвідомлення своєї причетності не лише сім'ї, групі чи садка, але і спільнотам більш високих порядків (місто, народ). Згідні з думкою В. Сухомлинського, що у кожної людини і його сім'ї є місця народження «є своя історія, яку йому потрібно знати, уміти розповісти, а головне пишатися нею» [3].

Робота з дітьми з формування знань краєзнавчого характеру найчастіше здійснюється в таких формах: екскурсії; подорожі на заняттях; народні ігри.

Подорожуючи з дітьми невідомими раніше і вже знайомими місцями, діти милуються красою міста, дізнаються багато нового про нього, вчаться берегти і любити свою малу батьківщину.

Однією з форм роботи з дошкільниками при ознайомленні з найближчим оточенням повинні бути екскурсії або цільові прогулянки. Основна їх мета – безпосереднє знайомство з районом, в ході якого діти отримують живі враження. Вихователь повинен прагнути зробити кожну подорож яскравою, емоційною, такою, що запам'ятовується. Всі прогулянки і подорожі дітей організуються в певній послідовності, діючи за принципом від простого до

складного, від знайомого до невідомого. Подорож потрібно почати з території дитячого садка. Можна розглянути будівлю дитячого садка, особливості його будови, устаткування дитячих майданчиків. З'ясувати, чому вони в такому стані, як зробити так аби не руйнувалося те, що ще залишилося для ігор дітей; хто підтримує чистоту на території, для чого це робиться. Діти пропонуватимуть різні варіанти: влаштувати нічного вуличного сторожа для охорони майданчиків, ловити руйнівників і примушувати їх ремонтувати і фарбувати, те що зламали, всіх хто руйнує карати вдома позбавленням солодоців і мультфільмів та інше.

Наступну подорож можна зробити до житлового будинку, який знаходиться поряд з дитячим садком. З'ясувати, хто побудував цей будинок, хто архітектор і для кого, з яких матеріалів він побудований, скільки в ньому поверхів? Діти повинні намагатися самі знайти відповіді на питання, які їм були поставлені. Наприклад: «Що можуть зробити діти для підтримки чистоти у будинку? Зіпсована кнопка ліфта, як підніматимуться на верхні поверхи хворі і літні люди?» Потім можна розглянути двір житлового будинку, по можливості спостерігати за роботою двірника і машин-помічників: сміттєвозу, трактора. Вирішувати, як можна зробити двір красивішим, чистішим, кого попросити допомогти в цьому.

Після екскурсії діти активно проявляють себе на заняттях з розвитку мовлення, складають розповіді про побачене, діляться враженнями із своїми товаришами та ровесниками. На заняттях з образотворчої діяльності малюють сюжетні малюнки із висотним будинком і квітучими клумбами.

В ході екскурсій потрібно навчати дітей пишатися тим, що зроблене руками їх батьків, старшим поколінням. Щоб переконатись в ефективності проведених подорожей, можна провести перевірку з формування почуття у дітей до найближчого оточення, або бесіду з дітьми на тему «Наш рідний край» та конкурс на кращу розповідь про дитячий садочок.

Для підкріплення знань про інтер'єр української хати, одягу та посуду малюки в вже групі граються друкованим дидактичним матеріалом, де старанно викладають на картон одяг, розкладають на полицки посуд. Часто використовують дидактичні іграшки хлопчика та дівчинку в українському костюмі, беруть їх за зразок. Простежується доцільне використання українських рухливих та малорухливих ігор в ігрових діях дітей. Вдало добирають побачений матеріал у своїх творчих роботах.

Результати прояву у дітей інтересу до культурної спадщини і відчуття причетності регіональній національній культурі виражаються в тому, що діти мають уявлення про народно-прикладне мистецтво і промислову діяльність свого краю, самі із задоволенням творять "живу" культуру (малюють, конструюють, ліплять і ін.); співають народні пісні, водять хороводи, грають в народні ігри; в мові активно використовують твори усної народної творчості (прислів'я, приказки, прикмети і ін.), знають і із задоволенням розповідають і обігрують українські народні казки і казки інших народів; з цікавістю розповідають про народні календарні свята, їх особливості; мають уявлення про народні костюми, ігри, пісні, традиції інших народів, діти зрозуміли просту закономірність: "як добре, що є різні народи, і є різні пісні, ігри, казки і т.д."

Неабияке значення для виховання свідомого громадянина є прищеплення шанобливого ставлення до героїв війни, ветеранів, до пам'яті про тих, хто загинув, захищаючи Вітчизну; поваги до воїнів – захисників кордонів Батьківщини. Після екскурсії діти розповідатимуть про цікаву зустріч з ветеранами, а потім можна провести конкурс на кращу розповідь. Для збереження пам'яті про людей, які загинули під час війни, велике значення має виховання (і в дорослих, і в дітей) поваги до поховань предків. Діти повинні розповісти, де поховані їхні дідусі, бабусі, як вони допомагали дорослим доглядати могили рідних людей: садити квіти, поливати їх, прибирати тощо. Після заходу малята повинні взяти у руки олівці та фарби й відтворити свої враження в образотворчій діяльності.

Все це дасть можливість нашим вихованцям прийняти участь в міських заходах, відчувти себе частинкою своєї Батьківщини.

Висновки: Таким чином, любов до рідного краю плекається з раннього дитинства в умовах сім'ї та дошкільного навчального закладу. Культуру рідного краю держави, неможливо собі уявити без народного мистецтва, яке розкриває споконвічні витoki духовного життя народу, наочно демонструє його моральні, естетичні цінності, художні смаки і є частиною його історії.

2. Дичківська І. М. М. Монтесорі : теорія і технологія : [навч.–метод. посіб. для використ. в навч.–вихов. процесі] / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська ; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2006. – 303 с.
3. Сухомлинська О.В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / О. В. Сухомлинська // Дошкільне виховання. – 2003. – №2. – С. 3-8.

ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Пилип'юк Х., магістрант 2 курсу навчання

Совінські Я.А., доктор педагогічних наук

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», місто Івано-Франківськ, Україна

У статті проаналізовано та розкрито ознаки готовності до систематичного навчання в школі; літературу з проблеми підготовки дитини до школи; наголошено на важливості психологічної перебудови особистості дитини, тобто сформованості її готовності до прийняття положення школяра; акцентовано увагу на соціально-педагогічних чинниках впливу на якість підготовки дитини до школи.

Ключові слова: готовність до школи, дошкільна зрілість, шкільна зрілість, шкільна незрілість.

Загальна постановка проблеми. Перехід від дошкільного до молодшого шкільного дитинства є особливо значущим і відповідальним етапом у життєвому циклі становлення особистості. Це період визначальної ролі сім'ї і середовища, що оточує дитину, зміни виду провідної діяльності, появу нової соціальної ролі учня. У цей час відбувається розширення сфери потреб і мотивів, якісних перетворень у всіх сферах фізичного, психічного і соціального розвитку дитини, що в свою чергу призводить до новоутворень в інтелектуальній, емоційно-вольовій сферах, ставленні до себе й оточуючих. Готовність дитини до систематичного навчання стає підґрунтям, від якого залежить її подальші успіхи у навчальній діяльності, здатність до довірливої діяльності, самодостатність і самопочуття, значною мірою впливає на її психічне та соматичне здоров'я.

Актуальність проблеми. Обумовлена вивченням різних аспектів проблеми готовності дітей до навчання в школі.

Мета і завдання статті: охарактеризувати процеси «готовності до школи» та з'ясувати поняття шкільної зрілості; проаналізувати порушення питання, їхню сутність і зміст.

Зміни, що відбуваються в освітньому просторі, по-новому ставлять питання наступності між дошкільною і початковою його ланками. Забезпечення фізичної, розумової і психічної «шкільної зрілості» дитини дошкільного віку постає головним завданням діяльності дошкільних навчальних закладів. Диференціація освітніх систем вимагають перегляду вимог щодо змісту готовності шестирічних дітей до навчання у школі. Іншими словами, сучасна система національної освіти потребує відповідних управлінських, науково-методичних і організаційних рішень, і, насамперед, свого реформування на засадах неперервності.

Виокремлюються три домінанти цього процесу: здійснення його в контексті особистісно-орієнтованої парадигми, спрямованість на виконання державних стандартів і забезпечення наступності між ланками системи освіти, у тому числі між дошкільною і шкільною її складовими.

Результати аналізу літератури з проблеми підготовки дитини до школи дозволяє стверджувати, що у вітчизняних, і в зарубіжних авторів відсутня єдність у поглядах на її вирішення. Існують різні підходи щодо термінології у визначенні компонентів шкільної готовності, їх кількісних і якісних характеристиках, різні точки зору щодо сутності і завдань підготовки дітей дошкільного віку до навчання у школі.

Цікавими в цьому плані є роботи, в яких розглядаються різні аспекти готовності дитини до школи (Л. Виготський, В. Мухіна, Г. Костюк, О. Леонтьєв, М. Удовенко і Л. Венгер. та ін.).

Л. Виготський підкреслював, що шкільне навчання ніколи не починається на пустому місці, а завжди має перед собою вже певну стадію дитячого розвитку, пророблену дитиною до вступу до школи [2]. Більше того, навчання повинно бути узгоджене з рівнем розвитку дитини.

Результати досліджень свідчать про те, що з приходом дитини до школи починається важливий етап в її житті. Виникає нова соціальна позиція особистості – учня, яку вона

реалізує безпосереднім учасником однієї з форм значимої діяльності – навчальної. До неї в цей період висуваються нові вимоги, з'являються нові обов'язки й товариші, змінюються стосунки з дорослими, які також потребують певних моральних зусиль і досвіду. Однак для розвитку дитини дошкільний вік має самодостатнє значення, і його не можна розглядати лише як етап підготовки до школи, обмежуючись навчанням малюка читанню й лічби.

Як зазначав академік Г. Костюк, розвиток не є прямим наслідком навчання. Він має свої особливості, закони (пов'язані із законами навчання й виховання, однак не тотожні їм), свої специфічні рушійні сили. Отже, не можна орієнтуватися на штучну акселерацію, формувати навчання, проходити поспіхом важливий період психічного розвитку дитини [4].

Важливим у контексті процесу переходу від дошкільного до молодшого шкільного віку є психологічна перебудова особистості дитини, тобто сформованість готовності до прийняття положення школяра. За даними вчених, неготовність до статусу школяра є однією з причин подальшої неуспішності дитини в навчанні. Як наголошує Є. Сапогова, «...одна із причин відставання в молодших класах – збігання моменту достатніх передумов до навчання і моменту фактичного приходу до школи, об'єктивна неготовність до навчання» [2].

Цікавою в цьому плані є думка, про що сутність перехідного періоду від дошкільного до молодшого шкільного віку в контексті теорії діяльності і критичних вікових етапів, яка полягає в так званих «діалектичних скачках у розвитку» дитини. Останній передбачає: наявність інтересу до шкільного змісту занять; орієнтацію на шкільні форми навчання; визнання авторитету вчителя.

О. Леонтьєв підкреслював, що кризи не обов'язково є супутниками психічного розвитку. Необхідні не кризи, а переломи, якісні зрушення в розвитку. Криза – це свідчення незавершеного перелому, зрушення. Криз зовсім може не бути, якщо психічний розвиток дитини відбувається не стихійно, а є під розумним керівництвом дорослого [1].

М. Удовенко підготовку дитини до школи пов'язує з «дошкільною зрілістю», яку розуміє як цілісний психічний стан дитини дошкільного віку, що характеризується високим ступенем розвитку тих якостей і процесів, що переживають свій розквіт саме в дошкільний період дитинства і для яких цей період є сенситивним. За його даними, для шестиліток з високим рівнем психічного розвитку, тобто з дошкільною зрілістю, найбільш типовим є кооперативно-змагальний рівень спілкування з однолітками, довільність у сфері спілкування з дорослими і відкриття дитиною своїх переживань у сфері самосвідомості.

Однак, як підкреслює Л. Венгер, у дитини дошкільного віку не може бути сформованих «шкільних» якостей у чистому вигляді, оскільки вони складаються в процесі тієї діяльності, для якої є необхідними [3].

Отже, вони не можуть з'явитися без створення специфічних умов життя, що є характерними і необхідними для повноцінного розвитку дитини в шкільному віці. З огляду на це, психологічна готовність, по-перше, полягає не в тому, що в дитини виявляються сформованими саме «шкільні» якості, а в тому, що вона оволодіває передумовами до наступного їх засвоєння. По-друге, настання готовності не завжди чітко визначається хронологічно. Цей феномен може сформуватися і задовго до, і набагато пізніше фактичного вступу до школи. Отак, на нашу думку, варто розмежувати зміст поняття «психологічна готовність» та «шкільна зрілість».

Загалом готовність дитини до школи розглядається як інтегральна властивість, що охоплює комплекс факторів, які визначають успішність усього педагогічного процесу, розуміючи під готовністю дитини до шкільного навчання («шкільною зрілістю») той рівень морфологічного, функціонального і психічного розвитку дитини, за яких вимоги систематичного навчання не призведуть до порушення здоров'я дитини.

Отже, психічна готовність дитини до систематичного навчання є першочерговою умовою усунення проблем у школі. При цьому навіть хороша успішність дитини за недостатньої психічної готовності досягається, як правило, дуже дорогою ціною, надзвичайним напруженням, яке призводить до стомлення й виснаження, а в результаті – до різного роду розладів, найчастіше – нервово-психічної сфери. Таким учням необхідний особливий розпорядок дня, посилена увага батьків і педагогів.

Результати аналізу літературних джерел свідчать про те, що проблема готовності дитини до школи отримала достатній розвиток у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців. Однак при цьому мають місце розбіжності у термінології, і у змісті та структурі компонентів шкільної готовності, їх кількісних і якісних характеристиках. Однак узагальнення наукових матеріалів дозволяє говорити про можливість створення теоретично сконструйованої моделі готовності дитини до навчання в школі, яка включає інтелектуальний, особистісний і соціально-психологічний компоненти, що є важливими для

успішної початкової діяльності дитини, і для її швидкого, безболісного входження у нову систему відносин.

Готовність до систематичного навчання в школі можна представити у таких ознаках:

А. Наявність основних уявлень про природні й соціальні явища, загального запасу знань про навколишній світ, про людей, про себе; диференційоване сприйняття, керована концентрація уваги, здатність до виявлення основних ознак і зв'язків між явищами, сформованість мисленневих операцій порівняння, аналогій, синтезу, узагальнення, концентрації, класифікації, розрізнених форм мислення, раціональний підхід до дійсності, інтерес до занять, де результат може бути досягнутий тільки ціною зусилля, здатність розуміння і застосування символів узагалі, розвиток тонкої моторики руки і сенсомоторних координацій, творча уява;

Б. Сформованість Я-концепції, мотиваційна і емоційно-вольова готовність, свідомо орієнтація у власних емоціях і почуттях, здатність до узагальнення афективних переживань, що приводить до вибірковості в стосунках з однолітками, розвиток емпатії, моральних почуттів, сформованість відповідного рівня довільності поведінки та діяльності до самоконтролю;

В. Здатність виконувати соціальну роль учня, потреба спілкуватися з іншими, розвиненість необхідних форм спілкування з однолітками, уміння підкорятись інтересам і звичаям дитячих груп, спроможність відстоювати власну точку зору.

Як бачимо, готовність дитини до школи є важливим компонентом психічного її розвитку. Вона виявляється в ставленні дошкільняти до навчання, вчителя, самого себе. Вступаючи до школи, дитина має бути готовою до зміни ігрової діяльності на навчальну, до нових взаємин з дорослими та систематичної інтелектуальної праці.

Наприкінці дошкільного віку в стосунках з вихователем домінує особистісна форма спілкування, коли дитина вже свідомо керує своєю поведінкою і здатна відповідати за власні вчинки. Успішність навчання в школі значною мірою залежить від здатності дитини до сприймання навчальної ситуації, уміння підтримувати рольові стосунки у системі «учитель – учень».

Друга складова готовності – уміння будувати стосунки з однолітками. Особливого значення тут набуває засвоєння дитиною - майбутнім учнем правил поведінки в товаристві однолітків. Це забезпечує гуманістичну спрямованість особистості, уміння співвідносити власні інтереси з інтересами інших людей, установлювати партнерські стосунки.

До структури особистісної готовності до школи відноситься і розвиток самосвідомості, тобто розуміння дитиною того, що вона собою являє, які здібності має, як до неї ставляться інші люди. Найяскравіше самосвідомість проявляється в самооцінці, у тому, як дитина оцінює свої успіхи та невдачі.

Отже, готовність до школи є складним психолого-педагогічним утворенням, яке ми розуміємо як якісну своєрідність інтелектуального розвитку дитини та її психологічних особливостей, без яких неможливо успішно навчатися в масовій школі.

Висновки. У статті подано складові готовності дитини до навчання в школі; представлено результати аналізу літературних джерел, які свідчать про те, що невід'ємною складовою готовності є досвід (знання, уміння і навички, набуті у спілкуванні і діяльності), наявний у дитини на час вступу до школи.

1. Запорожец А.В. Некоторые психологические проблемы детской игры // Дошкольное воспитание. – 1965. – № 10. – С. 77-79.
2. Кукушкина В.Н. Преемственность дошкольного образовательного учреждения и школы // Начальная школа. – 2001. – № 11. – С. 19-22.
3. Реан Л.А., Костромина С.Н. Как подготовить ребенка к школе. – СПб.: Питер, 1996.-67с.
4. Симановский А.А. Развитие творческого мышления детей. – Ярославль, 1996. – 138 с.
5. Черепаня Н. І. Проблеми готовності дитини до школи //Педагогіка і психологія: Формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Зб. наук.праць. Вип. 33. – Київ, 2004. – С. 421-426.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ 5 – 10 РОКІВ

Попенчук Г., магістрант 1 курсу спеціальності «Початкова освіта»

Клііченко О.І., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація. У статті розглядаються особливості розвитку екологічної культури дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, наступність розвитку екологічної культури.

Основна мета екологічного виховання: навчити дитину розвивати свої знання законів живої природи, розуміння суті взаємин живих організмів з навколишнім середовищем і формування умінь управляти фізичним і психічним станом. Поступово визначаються освітні і виховні завдання: поглибити і розширити екологічні знання; прищепити початкові екологічні навички і уміння – поведінкові, пізнавальні; розвинути пізнавальну, творчу, суспільну активність школярів в ході екологічної діяльності; сформувати (виховати) відчуття дбайливого відношення до природи.

Екологічна культура – культура всіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язаних з пізнанням, освоєнням і перетворенням природи; складається із знання та розуміння екологічних нормативів, усвідомлення необхідності їх виконання, формування почуття громадянської відповідальності за долю природи, розробки природоохоронних заходів та безпосередньої участі в їх проведенні.

Формування екологічної культури підростаючих поколінь, зауважують О.Захлебний та І.Суравегіна, значною мірою залежить від цілеспрямованої системи освіти і виховання, яка передбачає формування системи наукових знань, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення до природного середовища у всіх видах. Основу екологічної культури становлять елементарні знання про природу: орієнтування у найближчому природному середовищі; усвідомлення життєво необхідних потреб живих істот в умовах існування; ознайомлення з елементарними відомостями про взаємозв'язки живої природи, значення її в житті людини.

Сформована екологічна культура людини, власне, і є результатом екологічного виховання. Вона характеризується різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище (природне і соціальне); наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо природи; екологічним стилем мислення і відповідальним ставленням до природи та свого здоров'я; набуттям умінь і досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому та локальному рівнях); безпосередньою участю у природоохоронній роботі; передбаченням можливих негативних віддалених наслідків природо-перетворювальної діяльності людини.

Перефразовуючи вислів Освальда Штенглера, можна сказати, що екологічна культура - це здатність людини відчувати живе буття світу, приміряти і пристосовувати його до себе, взаємоузгоджувати власні потреби з устроєм природного довкілля.

Дитина приходить в дитячий садок з несформованими поглядами і переконаннями тож вихователю необхідно з перших занять учить дитину висловлювати свою думку, прививати любов до оточуючих, та навколишнього середовища. Щоб дитина розібралася в своїх поглядах потрібно весь час наголошувати на добрих вчинках, ставити дитині в приклад своїх однокласників, друзів, з раннього віку потрібно наголошувати на бережливому ставленні до природи, виховувати співчуття до її мешканців, дозволити дітям самим піклуватися живими істотами.

Більш детально про природу і природне середовище дитина вивчає в школі. Тому дітям які прийшли з дитячого садочка легше висловлювати свою думку бо учні уже мають хоч якесь уявлення про навколишній світ. «Молодшому шкільному віку властиве непрагматичне ставлення, що ґрунтується на суб'єктивізації, коли природні об'єкти стають «значущими іншими»; посилюються мотиви спілкування з природою» [1].

А діти котрі прийшли з дому їм важче формувати свої погляди, внаслідок чого у деяких випадках вони відстають від своїх однокласників. Тому педагогічний процес повинен бути безперервний.

Дошкільне дитинство – сензитивний період розвитку дитини, який відіграє важливу роль у формуванні моральних особистісних рис, що включають і екологічну культуру. Наступність у роботі дошкільної та початкової ланок освіти є важливою умовою

неперервності та ефективності екологічного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Сформовані в дітей у дошкільному виховному закладі знання про природу, які складають основу екологічної культури, екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, повинні розширюватися і поглиблюватися школі.

Бережливе ставлення до природного довкілля інтегрує в собі знання, почуття і дії. Тому екологічне виховання будується на основі принципу міждисциплінарності та комплексного розкриття екологічних проблем. Однак основна робота, спрямована на формування у дітей основ екологічної культури, здійснюється у процесі пізнання природи.

Ефективна реалізація є важливою умовою результативності формування в дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи (позитивний емоційний відгук, інтерес, усвідомлення цінності компонентів природи), їхньої пізнавальної компетентності стосовно природи (обсяг, правильність і повнота, осмисленість, міцність та дієвість знань) та екологічно доцільної поведінки (навички бережливого ставлення до природи, уміння доглядати за рослинами та тваринами) [11, 92].

Динаміка сформованості рівнів компетентності старших дошкільників і молодших школярів стосовно природи досягається за певних умов, основними з яких є такі: узгодження завдань, змісту програмового матеріалу (поступове ускладнення, розширення і поглиблення тих знань, умінь і навичок, які засвоєні на попередньому етапі, перспективна спрямованість на вимоги наступного етапу навчання); узгодження методів, форм організації природопізнавальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів, урахування у їх виборі закономірностей психічного розвитку дітей цих вікових періодів; готовність вихователів і вчителів до забезпечення наступності (знання вихователями шкільної програми та методики організації навчально-виховного процесу, а вчителями дошкільної, урізноманітнення роботи з батьками) та співпраці у досягненні ефективності навчально-виховного процесу; оптимізація педагогічного процесу; організація спільних форм природопізнавальної діяльності дошкільників і учнів; педагогічна просвіта батьків, залучення їх до виконання освітньо-виховних завдань, створення природного середовища. До об'єктивно існуючих умов, які сприяють реалізації наступності, належать і особливості діяльності "школа-дитячий садок", який повинен об'єднувати дошкільну та початкову ланку освіти в єдину педагогічну систему.

Немає сумніву в тому, що позитивний емоційний відгук, пізнавальний інтерес до компонентів природи, усвідомлення їхньої цінності, уявлення про взаємозв'язки і взаємозалежності у природі, практичні навички дбайливого ставлення до тварин і рослин можна сформувати в процесі різних видів діяльності дітей у безпосередньому природному довкіллі. Отже, важливою умовою ефективності ознайомлення дітей з природою і, зокрема, формування в них основ екологічної культури є розвиваюче природне середовище, яке має відповідати змісту програми. Що забезпечити означену умову, у взаємодії з батьками були створені куточки охорони природи (у природному середовищі – міський парк, у приміщенні комплексу – кімната природи), городи, квітники, ділянки-мапи, міні-ставок, міні-гайок. Різновидність рослин на території комплексу сприяла формуванню в дітей відчуття краси природи, наукових знань про єдність і цілісність природного середовища, засвоєнню основних засад його захисту, ознайомленню з рослинами, які охороняються законом, організації спільних форм природопізнавальної та природоохоронної діяльності старших дошкільників і молодших школярів.

У змісті, методах і формах екологічного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку можна за умови створення наскрізної програми ознайомлення з природою та сукупності методичного забезпечення навчально-виховного процесу.

У виборі змісту, методів і форм пізнання дітьми природи, формування у них досвіду взаємодії з природним довкіллям, інтересів, потреб, навичок, що виявляються в екологічно доцільній поведінці, ми враховували особливості психічного розвитку старших дошкільників і молодших школярів, специфіку змісту, дидактичні функції різних методів, а також керувалися положеннями щодо цінності чуттєвого сприймання, словесного розмірковування та практичної діяльності. У підготовчій групі надавалася перевага методам і формам, які забезпечують безпосереднє пізнання природи (спостереження, екскурсія, праця у природі, прогулянка, дослід). У другій половині навчального року ширше використовувалися словесні (бесіда, розповідь, словесні логічні задачі екологічного змісту тощо), проблемно-пошукові (проблемні завдання, екологічні ситуації тощо) методи, моделювання. Розроблені предметно-схематичні моделі полегшували усвідомлення дітьми зв'язків і залежностей, які існують у природі (причинно-наслідкові, структурно-функціональні, часові та ін.) [2, с. 93].

Закріплення в дошкільників знань про зовнішні ознаки компонентів живої природи, властивості, видову належність, середовище існування, особливості поведінки, спосіб живлення, характерні ознаки сезону здійснювались у процесі використання природознавчих ігор. Під час проведення ігор ("Сім'я", "Зоопарк", "Птахоферма", "Ветеринарна лікарня" та ін.) приділялася увага формуванню в дітей гуманного ставлення до тварин.

На початку навчального року в першому класі варто надавати перевагу формам і методам безпосереднього пізнання природи, які сприяють формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи, екологічно доцільної взаємодії з природним довкіллям, системних знань про цілісність світу природи (екскурсія, дослід, експеримент, праця у природі, предметно-схематичні, графічні моделі тощо), поступово збільшувалася питома вага словесних методів (бесіда, розповідь, пояснення). Оскільки в реалізації наступності необхідно враховувати механізми взаємозв'язків основних видів діяльності, у першому класі ми більше часу приділяли самостійним спостереженням та різним видам екологічних ігор (дидактичні ігри, ребуси, кросворди, вікторини, КВК тощо). Доцільність їх використання зумовлена тим, що гра для першокласників, які "на третину дошкільники" (Є.Тіхеєва), відіграє досить важливу роль, адже саме в ігровій діяльності зароджується навчальна, а про її сформованість у першому класі ще говорити рано.

Екологічне виховання молодших школярів продовжувалося в позаурочний час у різних видах діяльності (догляд за рослинами і тваринами в куточку охорони природи, перегляд діафільмів, збирання насіння, лікарських рослин, заготівля їжі для тварин, підгодівля птахів, природознавчі ігри, розваги тощо).

Наступність забезпечується єдністю у стилі керівництва пізнавальною діяльністю дошкільників і учнів, який ґрунтувався на засадах співробітництва.

На підставі результатів дослідження ми вважаємо, що наступність в екологічному вихованні дітей 6 і 7 років в умовах діяльності НВК "школа – дитячий садок" досягається шляхом інтеграції педагогічної діяльності вихователів, учителів і сім'ї. Результативними видами їх взаємодії є такі: взаємовідвідування й обговорення уроків і занять; педагогічне моделювання; ділові ігри; планування спільних форм діяльності дошкільників і учнів, самоосвіта (за рекомендованою науково-методичною літературою); виконання обов'язків учителя вихователем у позаурочний час в першому класі, а вчителем – вихователя в підготовчій групі. Для батьків було визначено коло знань, які діти можуть засвоїти з ними вдома, і розроблено поради: "Що розповідати дітям про природу", "Як допомагати дітям вести самостійні спостереження за об'єктами та явищами природи", "Яку прочитати дітям природознавчу художню літературу", "Як обладнати вдома куточок природи" тощо.

Отже, забезпечивши умови для ефективної реалізації наступності в ознайомленні з природою дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, можна досягти неперервності та ефективності їх екологічного виховання.

1. Бусленко В. Організація еколого - оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі / В. Бусленко // Дитячий садок. Число 45 - 46. , 2004. С. 21 – 23.

2. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КАРТИНИ СВІТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО – МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗДОБУТКАМИ УКРАЇНСЬОГО ЕТНОСУ

Розовенко О., магістранта спеціальності «Дошкільна освіта»,

Лисенко Н.В., доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» м. Івано-Франківськ

У статті представлено огляд психолого-педагогічних аспектів формування картини світу дітей 5-7 років: розглянуто соціокультурний феномен «картина світу» у старшому дошкільному – молодшому шкільному віці та обґрунтовано вплив українського етносу на його формування; проаналізовано використання здобутків українського етносу у змісті сучасної дошкільної освіти.

Ключові слова: картина світу, старший дошкільник – молодший школяр, український етнос, сучасна дошкільна освіта.

Актуальність проблеми. Сучасність прогресує, наука кожного дня крокує вперед, удосконалюючи суспільство. Ми оточені різноманітними засобами технічного процесу і

сучасна дитини зростає у цьому технологічному середовищі. Відповідно, слід пам'ятати про минуле, яке знецінюється у пам'яті сучасників, завдяки незбалансованому використанні технічними зручностями.

На сучасному історичному етапі розвитку нашої держави, що характеризується політичною та соціально-економічною нестабільністю, зростає потреба в активних, цілеспрямованих громадянах, які володіють стійкими уявленнями про світ, логічно мислять, є активними в суспільних процесах і житті держави, загалом.

У цьому контексті завданнями дошкільної та шкільної освіти постає виховання такої особистості, яка вмело застосовує свої знання, вміння та навички в житті; адекватно цінує надбання історичної, творчої та культурної спадщини українського народу.

Отже, проблема формування картини світу дітей старшого дошкільного – молодшого шкільного віку є актуальною, оскільки саме у цьому віковому періоді закладаються основи цілісного світосприйняття, що в подальшому набувають змістовності та впливають на місце людини в світі.

Мета статті: довести доцільність формування картини світу дітей у старшому дошкільному – молодшому шкільному віці здобутками українського етносу.

Картина світу, як соціокультурний феномен не здатен сформуватися лише у наслідок постійного збагачення знань, відповідно слід розвивати внутрішнє «Я» дитини, її «Я – особистість». Відповідно, картина світу, як соціокультурний феномен розглядається різносторонньо: як можливість помічати зв'язки та залежності між об'єктами і явищами навколишнього; як можливість розуміти світ загалом [7, С.7].

Відповідно до особливостей картини світу пояснюємо як таку, що:

1. визначає особливий спосіб сприйняття та розкриття змісту подій та явищ навколишньої дійсності;
2. є основою, стрижнем світосприйняття, спираючись на який людина діє у світі;
3. принциповість її образу спричинена внаслідок певних історичних подій, відповідно вона вимагає постійної зміни у всіх її суб'єктів.

Сучасність вимагає в підростаючій особистості вирішувати завдання різної складності, які ставить перед нею життя. Необхідність пошуку розв'язання проблеми у певній життєвій ситуації є пріоритетним в особистісних якостях людини. Вище зазначене наголошує на важливості формування особистісної картини світу.

Починаючи з дошкільного дитинства, продовжуючи в молодшому шкільному віці, формується свідомість дітей, їхнє ставлення до життя, вміння виділяти та систематизувати, запам'ятовувати та збагачувати свій індивідуальний «досвід» новою інформацією [5, С.5].

Отже, одним із важливих завдань дошкільної освіти розглядаємо формування картини світу - образу природного, предметного, соціального довкілля та внутрішнього життя особи.

Проблему формування картини світу дітей 5-7 років досліджували чимало педагогів. Варто зазначити, що здебільшого вони покладали основи своїх праць на національну спадщину народу, розглядаючи минуле нашої держави, наголошували на важливості залучення дітей до неповторності, унікальності надбань України, навчання та виховання дітей у стилі етнопедагогіки.

Важливе місце посідали уявлення про соціальний світ та історію країни, етнокультурну спадщину українського народу, що відображено в працях О.Денисюк, В.Лаппо та ін.. Автори вбачали прямий зв'язок у вихованні цілеспрямованої особистості з повноцінною картиною світу завдяки здобуткам українського етносу. Наприклад, О.Денисюк наголошувала, на тому, що будь-яка країна у світі спрямовує виховання та навчання підростаючого покоління на формування громадянина своєї держави [1, С.8], водночас, В.Лаппо вважала, що опанування цінностями етносу обумовлюється лише здатністю їх втілити у власному реальному житті [6, С.6].

У Законах України «Про дошкільну освіту» (2001), «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (1999), а також у державних документах, а саме: Базовому компоненті дошкільної освіти (2012) та Новому Державному стандарті початкової загальної освіти (2017) зазначено найголовніші освітні лінії розвитку особистості. До них відносяться такі: організацію наступності у духовності та моральності сучасності з минулими поколіннями; виховання свідомого та реального самосприйняття та світу навколо себе; забезпечення умов для оволодіння дитиною компетентності у всіх сферах життєдіяльності і формування правдивої та цілісної картини світу дітей, що в подальшому сформує повноцінну різносторонню особистість, яка зможе самореалізуватися у суспільстві.

Упродовж історичного шляху, кожен народ формує свою унікальну і неповторну систему цінностей та еталонів культури, в якій відзеркалено його соціально-економічний

стан, політичний устрій і, навіть, система освіти. Становлення системи цінностей людини розглядали вчені у різних аспектах, а саме: Д.Антонович, С.Божович, В.Винниченко, О.Воропай, М.Грушевський, М.Гончаренко, І.Зязюн та ін.. Здійснений аналіз їхнього доробку і публікацій дозволяє нам стверджувати, що цінності складають основу життєдіяльності людини: що полягає в існуванні та функціонуванні цінностей, які пов'язані з особливою здатністю людської свідомості відображати та фіксувати значення тих чи тих духовних або матеріальних, реальних або уявних об'єктів для задоволення потреб людини, реалізації її інтересів.

Одним із головних завдань дошкільної освіти, як це зазначено у статті 7 *Закону України "Про дошкільну освіту"* постає навчання, виховання та розвиток дітей в атмосфері любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля.

Окрім цього, у *Базовому компоненті дошкільної освіти (2012)* визначено цілісний комплекс уявлень про державу, народи, нації, суспільство, людство. До прикладу, знання про те, що світ населяють різні народи, вони мають особливості зовнішнього вигляду, типові види занять, особливості побуту, пов'язані з умовами проживання, різняться за кольором шкіри, волосся, розрізом очей, зростом, статурою, зовнішністю, звичаями тощо, люди у різних країнах розмовляють різними мовами [4].

У руслі зазначеному вище, слід звернутись до статті 20 *Закону України «Про охорону дитинства»*, в якій наголошено про те, що розробка навчальних програм, які використовують у навчальних закладах, повинна ґрунтуватися на найкращих здобутках людства у сфері культури, засадах моралі та добра, національних духовних традиціях [3].

Полікультурний аспект виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах пояснюється необхідністю етнокультурного виховання, що організовується на основі виховання культури в стилі міжнаціонального спілкування, етнічної толерантності дітей. В результаті такої роботи сформується етнокультурна компетентність вихованців, що в свою чергу забезпечить їх уявленнями для формування цілісної картини світу. Вона сформується за умови забезпечення всебічного залучення дітей до пошукової, репродуктивної та навчальної діяльності.

Досягти поставленої мети можна буде лише шляхом вирішення наступного завдання: збереження поліетнічності українського суспільства, культурної, мовної та релігійної самобутності громадян та етнічних спільнот України. Саме ці фактори зазначені у статті 5 *Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України»* [2].

Отож, провідним чинником формування картини світу дітей старшого дошкільного – молодшого шкільного віку у сучасній освіті визнаюча навчально-виховний процес (цілеспрямоване та багатогранне пізнання дитиною об'єктивної діяльності), що реалізується у створених для цього педагогічних умовах та керується педагогом.

Дошкільна освіта, як перша ланка в системі освіти, має свою наступницю – початкову освіту, що охоплює 1-4 класи. Зміст дошкільної освіти полягає не лише у здобутті дитиною певних знань, оволодіння вміннями та навичками, а й формування у дитини дошкільного віку певної світоглядної позиції, формування моральних і духовних особистісних якостей. На основі здобутих у дошкільному дитинстві уявлень про світ, узагальнюються та систематизуються основні положення світобачення школяра, що набуває більшої визначеності в порівнянні із дошкільними роками. Єдність між дошкільною та початковою ланками освіти зумовлює цілісність педагогічного процесу, що реалізується у змісті освіти, який роками удосконалюється на основі досвіду людства і взаємозв'язку між знаннями; вміннями та навичками; творчої, пошукової діяльності дитини та емоційно-ціннісного розуміння світу.

Мета сучасної освіти постає у розвитку особистісних якостей дитини, які їй будуть потрібними для реалізації суспільно-значущих справ. За такого розуміння змісту дошкільної та початкової освіти, використання засобів, забезпечення всебічного і гармонійного розвитку буде ефективним: особливо їхній неперервний вплив на її інтелектуальну, дієвольову, фізичну та емоційно-почуттєву сфери.

Таким чином, використання у практиці сучасної дошкільної та початкової освіти надбань української культури розглядаємо виправданим і доцільним. Це забезпечує залучення дітей до розуміння світу на основі здобутків українського етносу, що дозволяє пояснювати сучасний світ шляхом його порівняння із мудрістю минулих поколінь.

1. Денисюк О. М. Формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про історію України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Денисюк О. М. – Київ, 2000. – 20 с.
2. Закон України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» .- К., 2012 .- №10152-1
3. Закон України «Про охорону дитинства» .- м. Київ, 2001.- № 2402-III
4. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-методичн. посібник / за ред. О. Л. Кононко. - К. : Ред. жур. "Дошкільне виховання", 2015. - 243 с.
5. Кононко О.Л. Світобачення дитини як життєвий орієнтир / О.Л.Кононко // Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення:навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. —К. : «Імекс-ЛТД», 2013. — 260 с.
6. Лаппо В. В. Формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю засобами етнокультури (на прикладі гуцульського етноregionу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Лаппо В. В. – Київ, 2008. – 20 с.
7. Пироженко Т.О. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника/ за ред. Т.О. Пироженко. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. — 236 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ростоцька М., магістр

Совінські А. Я., доктор педагогічних наук

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
місто Івано-Франківськ, Україна*

У статті розглядається актуальність, соціальна та педагогічна значущість проблеми, практична потреба у вивченні та науково-методичному обґрунтуванні ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: цілісність, цінність, старший дошкільник, здоров'я.

Постановка проблеми. Вимоги сучасності потребують переорієнтації змісту виховання підростаючого покоління, зміщення акцентів на створення умов для поступального, повноцінного, всебічного розвитку особистості. Для того, щоб навчити дітей жити, успішно діяти у світі, самовизначитися у ньому, необхідно сформувати у них, починаючи з дошкільного віку, ціннісне ставлення до себе, свого образу „Я”, одним із компонентів якого є „Я – здоровий”.

Стан дослідження. Ця парадигма сучасної освіти яскраво відображена в державних документах, а саме: „Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні” (1998 р.), Законах України „Про дошкільну освіту” (2001 р.), „Про охорону дитинства” (2002 р.), „Національній доктрині розвитку освіти” (2002 р.), „Концепції дошкільного виховання в Україні” (1993 р.) [134], а також в інших державних нормативних документах: Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”) (1993 р.), Державній програмі „Діти України” (2001 р.), Цільовій комплексній програмі „Фізичне виховання – здоров'я нації” (до 2005 р.) та ін. (див. додаток А). Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні одним із основних завдань дошкільної освіти на сучасному етапі є забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку дошкільника, формування в нього ціннісного ставлення до Природи, Культури, Людей і Самого Себе. У Законі України „Про дошкільну освіту” акцентується увага на необхідності „збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини; ...виховання свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля; формування особистості дитини, утвердження емоційно-ціннісного ставлення до практичної і духовної діяльності людей”. У Національній доктрині розвитку освіти одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо освіти визначено „створення умов для розвитку особистості, ...формування національних і загальнолюдських цінностей”. Таким чином, актуальність нашого дослідження з питання формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку підтверджується, оскільки його спрямованість відповідає вимогам часу і державних документів у галузі освіти.

Підґрунтям вищезазначеного змісту є визнання провідної ролі дошкільного дитинства у становленні особистості, формуванні в дитини ціннісного ставлення до самої себе, здатності певним чином впливати на умови життєдіяльності, усвідомлювати власне „Я”, що підтверджують дослідження І. Беґа, Л. Божович, Д. Ельконіна, О. Запорожця, О. Кононко, В. Котирло, С. Кулачківської, С. Ладивір, В. Мухіної, Т. Пироженко та ін. [26; 143].

Виклад основного матеріалу. Концептуальна ідея нашого дослідження полягає у визнанні того, що ціннісне ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного

віку є складним новоутворенням. Воно характеризується наявністю в дошкільників необхідних знань про основи здоров'я, мотивації щодо його збереження, усвідомлення цінності здоров'я, навичок здорового способу життя.

Для розкриття сутності поняття “ціннісне ставлення”, визначення його структурних компонентів проведено аналіз дефініцій: „цінність” і „ставлення” з опорою на „теорію цінностей” (Б. Ананьєв, С. Анисимов, Л. Архангельський) [4; 5; 6; 7; 15] та ін. і „теорію ставлень” (О. Лазурський, В. М'ясищев) та ін. Розглянуто поняття, що мають з ними безпосередній змістовий зв'язок: „особистісна цінність”, „ціннісна орієнтація”, а також дефініцію „формування”. Формування соціальної якості (до якої відноситься і ціннісне ставлення до власного здоров'я) – один із видів розвитку, зміна якісного стану особистості, яка залежить головним чином від зовнішніх впливів .

Отже, категорія “ціннісне ставлення” є складним новоутворенням, яке ґрунтується на взаємозв'язку таких дефініцій, як цінність, особистісна цінність, ціннісні орієнтації.

Визначенню сутності категорії „цінність”, осмисленню і розкриттю впливу ціннісних новоутворень на розвиток особистості, її життєдіяльність і поведінку присвячено дослідження таких відомих сучасних філософів і психологів: Б. Ананьєва, І. Беха, А. Здравомислова, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, Н. Чавчавадзе та ін. [4; 26; 113].

Процес формування цінностей розкриває у своїх дослідженнях А. Здравомислов, який висвітлює його у взаємозв'язку з поняттями „потреби” та „інтереси”. У результаті експериментальної діяльності вчений виявив, що в духовній сфері „стимули та причини діяльності людини отримують подальший розвиток: потреби, перетворені в інтереси, у свою чергу, „перетворюються” в цінності” . Виходячи з цього положення, можна стверджувати, що, формуючи в дітей старшого дошкільного віку розуміння здоров'я як цінності, педагоги мають створити умови для активізації їхньої природної потреби – бути здоровими, а також для виникнення інтересу до засобів підтримання здоров'я.

Ціннісні стимули мають важливе значення в різних сферах життєдіяльності та в задоволенні індивідуальних потреб особистості. Загальноприйнятим у суспільній практиці є поділ цінностей на дві групи: матеріальні, що пов'язані з практичними потребами, і духовні, вищі потреби особистості, а саме: наукові, соціально-політичні, естетичні, моральні тощо. М. Боришевський до духовних цінностей відносить і валеологічні. Актуальною для нашого дослідження є думка автора, що детермінація валеологічних цінностей виявляється у відповідальному ставленні особистості до власного здоров'я . Лише та людина може повністю реалізувати фізичні та психічні можливості організму, яка з дитинства набуває навичок здорового способу життя. Турбота про власне здоров'я стає не тільки особистою справою індивіда, а й проявом відповідальності перед суспільством, державою. У свою чергу, Н. Бердяєв, С. Бубнова категорію „здоров'я” відносять до матеріальних цінностей . У зв'язку з наявністю різних поглядів на здоров'я як цінність доречно навести класифікацію цінностей, запропоновану З. Плохій: *особистісні цінності* (цінності, що стосуються особистого життя); *цінності сімейного життя* (цінності, що регулюють родинне життя); *громадянські цінності* (цінності, на основі яких вибудовується сфера суспільно-громадських стосунків); *національні цінності* (цінності, що характеризують особливості життя певної національності та державного устрою); *абсолютно вічні цінності* (цінності, що акумулюють досвід усього людства і є еталоном його буття).

Враховуючи подану класифікацію, можна визначити, що здоров'я – це цінність, яка правомірно належить до всіх ціннісних категорій і є актуальною в різноманітних сферах людського життя.

Таким чином, відповідно до даного визначення можна припустити, що дитина, у якої буде сформоване сприйняття власного здоров'я як особистісної цінності, намагатиметься свідомо коригувати свою поведінку щодо здорового існування. Результат буде досягнуто за умови побудови педагогічного процесу з урахуванням завдань, спрямованих на формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку згідно з вимогами сучасної науки. На думку І. Беха, виховна тактика щодо рівня розвитку особистісних цінностей має полягати в забезпеченні їх прояву як ставлення, що не має чітко окреслених меж. При цьому шлях формування особистісних цінностей, який може бути успішно методично інструментований науково обґрунтованою виховною технологією, має полягати у сходженні від конкретного до загального [26, с. 14]. Тобто першочерговим завданням дошкільної освіти має бути формування в дітей старшого дошкільного віку усвідомлення цінності *власного* (курсів наш) здоров'я з тим, щоб у подальшому підвести їх до розуміння цінності здоров'я тих, хто їх оточує, а також цінності здоров'я для суспільства.

Проблему гармонійного співіснування особистості з об'єктами навколишньої дійсності вивчали О. Лазурський, В. М'ясищев та ін. Уперше проблема психологічних ставлень була розглянута О. Лазурським. Він наголошував на тому, що "індивідуальність людини визначається не лише своєрідністю її внутрішніх психічних функцій на зразок особливостей пам'яті, уваги, уваги тощо, але й великою мірою її ставленням до оточуючих її явищ [144, с. 2]".

Подальше вивчення категорії "ставлення" проводив В. М'ясищев, який створив одну з авторитетних у вітчизняній психології теорій – теорію ставлень, що ґрунтується на наукових здобутках О. Лазурського. За В. М'ясищевим "психологічні ставлення в сформованому вигляді – це цілісна система індивідуальних, вибіркового свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності". Розвиваючи свою думку, автор зазначає: "Ставлення окремих людей визначені узагальненими ставленнями, які виражаються і відображаються в окремих вчинках і всій діяльності людини". Він підкреслював, що система об'єктивних соціальних ставлень, у яку включена кожна людина, формує її суб'єктивне ставлення до дійсності. І ця система ставлень людини до навколишнього світу, самої себе – найбільш специфічна характеристика особистості.

Це положення дає підставу вважати, що на формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку особливий вплив мають соціальні чинники. Перш за все – це ставлення суспільства до здоров'я як до цінності. Таке ставлення дитина сприймає через поведінку дорослих, що її оточують, а також розкриття здоров'язберігаючої тематики в літературних творах, народних та сімейних традиціях тощо. Адже, за визначенням О. Запорожця, „соціальне середовище – це не просто необхідна зовнішня умова (поряд з повітрям, теплом). Це справжнє джерело розвитку, оскільки саме в ньому "записана" програма того, які психічні здібності мають у дитини виникнути, і визначені конкретні засоби для "переводу" цих здібностей із соціальної форми в процесуальну індивідуальну [11, с. 88]".

Таким чином, у процесі проведення дослідження з формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку необхідно брати до уваги взаємозв'язок і взаємовплив таких дефініцій, як цінність, особистісна цінність, ціннісні орієнтації. На основі аналізу літературних джерел визначено, що певні об'єкти чи явища дійсності у процесі діяльності або виховання особистості починають виступати в якості цінностей, які в результаті засвоєння їх людиною можуть перейти в категорію особистісних цінностей. У свою чергу, наявність особистісних цінностей забезпечує вибіркоче ставлення людини до дійсності, що виявляється у формі ціннісних орієнтацій, які сприяють визначенню мотивації поведінки і в комплексі з іншими складовими готують підґрунтя для виникнення ціннісного ставлення.

Виходячи з вищезазначеного, передбачаємо, що, формуючись, ціннісні новоутворення будуть стимулювати особистісне зростання дитини і сприяти розвитку її ставлення до певної цінності на більш свідомому і високому рівні.

Проаналізувавши наукову літературу, ми дійшли висновку, що умовою для формування ціннісного ставлення є здобуття особистістю знань з певної галузі, емоційне усвідомлення мотивів важливості цієї цінності і вміння регулювати поведінкову реакцію. Тобто „ціннісне ставлення” є складним новоутворенням особистості, у якому в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні, мотиваційні і вольові процеси, що відіграють важливу роль у формуванні ціннісного ставлення. Це відповідає таким структурним компонентам ціннісного ставлення: когнітивно-інтелектуальному; емоційно-мотиваційному; поведінково-діяльнісному.

Важливим для нашого дослідження є зміст зазначених компонентів, оскільки методика, як одна зі складових педагогічних умов формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку, буде розроблена з їх урахуванням.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можна визначити, що ціннісне ставлення до власного здоров'я – це категорія, на формування якої істотний вплив має мотивація дитини на здорове існування, створення в її уявленні образу здоров'я, внутрішньої готовності до дотримання здорового способу життя. Враховуючи специфіку життєвого досвіду старших дошкільників, належну увагу необхідно надавати забезпеченню їх знаннями про основи здоров'я, себе самого, які найкращим чином сприймаються і закріплюються в різних видах дитячої діяльності: ігровій, комунікативній, предметно-практичній. Діяльність дітей має цілеспрямовано пропонуватися, мотивуватися дорослими. Для коригування діяльності вихованців необхідно ставити орієнтир на вплив наслідків їхніх дій на емоційний стан інших людей. У нашому випадку діти мають знати, що недотримання ними правил здорового

існування веде до хвороби, що викликає власний негативний стан, а також стурбованість і переживання рідних людей. На думку О. Запорожця, така емоційна корекція поведінки, що визначає внутрішню детермінацію діяльності мотивом, ґрунтується на узгодженні загальної спрямованості поведінки з важливим для дитини змістом її діяльності.

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
2. Ананьев Б.Г. Психология чувственного познания. – М.: АПН РСФСР, 1960. – 486 с.
3. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление. – М.: Мысль, 1988. – 253 с.
4. Анисимов С.Ф. Ценности реальные и мнимые. – М.: Мысль, 1970. – 183 с.
5. Батькам про валеологію: Посіб. для батьків старшокласників / Т. Бойченко, Н. Колотій, А. Царенко та ін. – К.: Прем'єр-медіа, 2000. – 152 с.
6. Бех І.Д. Образ „Я” як мета формування і розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С. 30–40.
7. Божович Л.И. Проблемы формирования личности / Ред. Л.И. Фельдштейн. – М.: Ин-т практ. психол., 1995. – 352 с.
8. Дичківська І.М., Поніманська Т.І. Це я можу сам. Вправи у соціальній поведінці: Навч. метод. посіб. – Рівне: РДГУ, 2001. – 57 с.
9. Інтегративний українознавчий курс “Здоров’я” (валеологія) // Освіта. – 1996. – 24 лип. (№ 39). – С. 3.
10. Маневцова Л.В. Организация элементарной поисковой деятельности детей как средства формирования познавательной активности // Дошкольное воспитание. – 1973. – № 4. – С. 23–26.
11. Маршицька В.В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: Дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2003. – 186 с.
12. Неверович Я.З. Участие эмоций и мотивов в формировании детской личности // Эмоциональное развитие дошкольника / Под ред. А.Д. Кошелевой. – М.: Просвещение, 1985. – С. 29–43.
13. Ніколова О. Дітям про вік людей // Дошкільне виховання. – 2002. – № 9. – С. 15.
14. Петленко В.П. Валеология Человека: Здоровье – Любовь – Красота. – СПб.: Петрос, 1996. – Т.І.: Валеология и мудрость здоровья, 1996. – 254 с.
15. Поташнюк Р.З. Соціально-екологічна сутність здоров’я. – Луцьк: Надстир’я, 1995. – 92 с.
16. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Педагогика-Пресс, 1998. – 440 с.
17. Радіозвернення Президента України Віктора Ющенка // Уряд. кур’єр. – 2005. – 15 листоп. (№ 217). – С.2.
18. Сайко В.Д. Ценностные ориентации детей при переходе в младший школьный и подростковый возраст // Вопросы психологии. – 1986. – № 2. – С. 67–74.
19. Сарапулова Є. Фізіологічно доцільний режим дня // Дошкільне виховання. – 2001. – № 5. – С. 13–15.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

*Стецька Ю., 1 курс магістратури факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв
Коношевський Л. Л., кандидат педагогічних наук
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця,
Україна*

У статті описано основи формування інформаційної культури (ІК) дітей старшого дошкільного віку. Сучасна дитина з народження оточена насиченим інформаційним середовищем, вона стає споживачем різноманітної інформації, що поступає з різних джерел. Закладам дошкільної освіти відведена особлива роль у формуванні основ ІК дітей старшого дошкільного віку. Під час пізнавальної, інформаційно-освітньої і художньо-мистецької діяльності здійснюється процес формування основ ІК дошкільника. ІК дітей старшого дошкільного віку варто розглядати як цілеспрямований процес взаємодії дорослих і дітей, що носить особистісно орієнтований характер, спрямований на досягнення особистісно-значущих результатів в інформаційній діяльності.

Ключові слова: інформація, інформаційна культура, інформаційна культура дітей старшого дошкільного віку, інформаційне середовище, заклади дошкільної освіти.

Сучасне суспільство можна схарактеризувати як інформаційний простір, що постійно змінюється, не стільки за рахунок збільшення різноманітних засобів передавання інформації, скільки внаслідок природного включення в інформаційні процеси безлічі суб’єктів. Творцями й одночасно споживачами інформаційного продукту стають люди різного віку, освіти і соціального статусу. Досвід засвідчує про те, що нині в інформаційні потоки включаються безпосередньо або опосередковано не лише дорослі, а й діти старшого дошкільного віку (ДСДВ). Сучасна дитина з народження оточена насиченим інформаційним

середовищем. Вона стає споживачем різноманітної інформації, що поступає з різних джерел, оскільки її сприйнятливість до будь-якої інформації ґрунтується на цікавості та допитливості, неглибокому інтересі до всього нового та незвіданого. Тому саме діти нині є найбільш незахищеними суб'єктами, невідповідними до використання різного роду інформації, яка за своїм змістом може бути як творчою, так і руйнівною.

Комп'ютер, зазначає М. Максимович, будучи самим сучасним інструментом для оброблення інформації є не тільки потужним технічним засобом навчання, а й постає в ролі помічника у вихованні та загальному психічному розвитку дошкільнят [5, с. 227].

У процесі роботи на комп'ютері розвиваються пам'ять і увага. Діти в ранньому віці володіють мимовільною увагою, тобто вони не можуть свідомо намагатися запам'ятати той чи інший матеріал. І якщо тільки матеріал є яскравим і значущим, дитина мимоволі звертає на нього увагу. В цьому випадку комп'ютер передає інформацію в привабливій для дитини формі, що не тільки прискорює запам'ятовування змісту, а й робить його осмисленим і довготривалим [5, с. 228].

З цієї точки зору, закладам дошкільної освіти відведена особлива роль у формуванні базових основ інформаційної культури ДСДВ. Заклади дошкільної освіти здатні використати широкий спектр різноманітних комунікативних, культурно-творчих, інтерактивних та ігрових засобів і технологій соціально-культурної діяльності, що мають значний педагогічний потенціал у процесі формування основ інформаційної культури ДСДВ.

Науковці наголошують на можливості вже в дошкільному дитинстві оволодіти ІКТ за умови, якщо комп'ютерні засоби не матимуть для дитини шкідливих наслідків їх застосування.

Особистість сприймає як позитивну, так і негативну інформацію. Соціальна інформація нагромаджується кількісно, концентрується як знання та життєвий досвід, діє на свідомість і вчинки людей, але не завжди помітно й негайно. Часто діє приховано. В свідомості людини проходять непомітні кількісні зміни, які, зрештою, приводять до корінних якісних зрушень. Свідомо відібрана і цілеспрямована інформація володіє значною переконливою силою та здатна серйозним чином змінити образ думок, думку людини, погляди й вчинки людей [6, с. 193].

Ідея навчитися швидко знаходити потрібні відомості в різних джерелах (у книзі, комп'ютері, в навколишній природі, в спілкуванні), змінювати форму їх подання для більш зручного усвідомлення й опрацювання, запам'ятовування – близька і зрозуміла дітям, які можуть за належної подачі стати «співавторами» курсу формування власної ІК. В процесі цього послідовне і продумане навчання роботі з різними носіями інформації (традиційними і сучасними), навчання швидкого орієнтування в інформаційному потоці, розвиток здатності аналізувати, перекодовувати, створювати, усвідомлювати, поширювати інформацію є не що інше, як загально-навчальні вміння [4].

Одним із засобів навчання дітей основ ІК виступають ігрові ситуації. В грі як психологічному феномені, характерному для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, реалізується їх інтерес до пізнання дійсності, формуються такі фундаментальні навички й вміння, як планування структури дій, пошук потрібної інформації, побудова формалізованих моделей, вибір раціональних способів досягнення результату, що допоможе їм у навчальних ситуаціях у роботі з комп'ютером. Тобто в грі задовольняється актуальна потреба дітей в усвідомленому сприйманні комп'ютера як об'єкта вивчення й інструментарію в розв'язанні математичних завдань. До них належать такі: ігри «Баше», «Хрестики-нулики», «Хід конем»: алгоритм відгадування задуманого числа, цифри різниці, запису будь-якого багаточислового числа; мовні ігри «Прочитай слово», «Побудуй нове слово», «Побудуй ланцюжок слів», «Закінчи речення», «Анаграма» [7].

У процесі цього саме під час пізнавальної, інформаційно-освітньої і художньо-мистецької діяльності здійснюється процес формування основ ІК дошкільника, одержані знання, вміння та навички сприяють формуванню таких структурних елементів ІК: мотиваційно-особистісної складової; системи знань, умінь, навичок; креативності; комунікативної активності; рефлексії; діяльнісної складової.

Тому першим елементом у структурі інформаційної культури дошкільнят ми виділяємо мотиваційно-особистісну складову, яка полягає в створенні емоційно-позитивного і особистісно значущого інтересу до різних джерел і засобів інформації, заснованого на пізнавальних потребах, що спонукають дошкільника на значущу діяльність [1, с. 41]. Цінність пізнавального інтересу у формуванні основ ІК дошкільнят полягає в тому, що під впливом інтересу до джерел, об'єктів інформації активізуються психічні процеси особистості дитини, настає деяке інтелектуальне задоволення, котре сприяє підйому на емоційному рівні, що, безумовно, є

важливим мотивом активності дошкільника, його пізнавальної діяльності [3, с. 7].

Отже, пізнавальна активність виражається в певному інтересі дошкільнят до придбання нових знань, умінь і навичок, реалізації внутрішньої цілеспрямованості та постійної потреби в одержанні потрібної інформації, у використанні різних способів дії, що призводять до наповнення новим змістом і поглиблення знань, розширення світогляду. В цьому процесі емоції, виконуючи регулюючу функцію, роблять істотний вплив на перебіг пізнавальної діяльності дошкільника, оскільки вони не лише супроводжують цю діяльність, а й сприяють появі в дитини відповідних інтересів, мотивів і потреб, що готує дитину до включення в інформаційно-комунікативну діяльність [2, с. 7].

З цього виходить, що інформаційна культура ДСДВ проявляється в пізнавальній, інформаційно-освітній, художньо-мистецькій діяльності. У результаті цього формуються такі первинні навички роботи з інформацією, як уміння: оцінювати потребу в додатковій інформації; визначати можливі джерела, засоби інформації та способи її пошуку; одержувати інформацію зі спостережень, у процесі узагальнення; аналізувати одержані відомості; нарощувати свої власні знання, порівнюючи, узагальнюючи і систематизуючи одержану інформацію; створювати за допомогою дорослих інформаційні об'єкти (повідомлення, невеликі твори, макети, малюнки); застосовувати засоби ІКТ у практичній діяльності.

1. Ананьев Б. Г. Познавательные потребности и интересы / Б. Г. Ананьев // Ученые записки ЛГУ. Психология. – 1959. – Вып. 16. – № 265. – С. 41-60.
2. Божович Л. И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л. И. Божович, Л. В. Благоннадежиной. – М. : Педагогика, 1972. – С.7-45.
3. Вахрушева Л. Н. Воспитание познавательных интересов у детей 5-7 лет / Л. Н. Вахрушева. – М. : ТЦ Сфера, 2012. – 128 с.
4. Лаврентьева Г. П. Пропедевтика формування інформаційної культури учнів початкової школи / Г. П. Лаврентьева // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – Том 37. – № 5. [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : http://lib.iitta.gov.ua/6474/1/Propedevtika_2013_%E2%84%965_Lavr_1.pdf.
5. Максимович М. Б. Формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку засобами інформаційно-комунікативних технологій / М. Б. Максимович [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : http://www.ite.kspu.edu/webfm_send/668.
6. Мультимедійні технології та засоби навчання : навчальний посібник / А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, Л. Л. Коношевський, О. Л. Коношевський; за ред. академіка НАПН України Гуржія А. М. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. – 556 с.
7. Формування основ інформаційної культури у дітей дошкільного віку [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : http://studopedia.com.ua/1_383250_formuvanni-osnov-informatsiynoi-kulturi-u-ditey-doshkilnogo-viku.html.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Шихова В., магістр факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв

Драченко В.В., кандидат педагогічних наук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті розглядається проблема формування соціальної компетентності дошкільника у системі дошкільної освіти і виховання. Проаналізовано дослідження даної проблеми у наукових джерелах, конкретизовано основні поняття. У руслі інноваційного підходу соціальна компетентність дошкільника презентована як можливість входження дитини у світ людських стосунків, формування відкритості до світу людей; сприяння динаміці й розвитку самоусвідомлення, що дозволить дитині змінювати уявлення по себе і ставлення до себе в процесі життєдіяльності; як формування суб'єктивної життєвої позиції, допомога дитині в самореалізації.

Ключові слова: соціальна компетентність, соціальний досвід, адаптація, динаміка, самосвідомість.

Фундаментальні зміни, які відбуваються в сучасному освітньо-культурному просторі, нова соціокультурна ситуація, суспільні запити і потреби передбачають утвердження пріоритету дошкільної освіти, формування в суспільстві розуміння ранніх етапів життя людини як найвідповідальнішого періоду становлення особистості.

Законодавчі акти і постанови у галузі освіти щодо дошкільного дитинства (Закон України «Про дошкільну освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року,

Базовий компонент дошкільної освіти) наголошують на повноцінному розвитку дитини, формуванні в дошкільному дитинстві особистісно-значущих умінь і здатностей та набуття освітніх компетенцій (соціальної, комунікативної, інформативної, когнітивної тощо). Виконання цього завдання покладається на дошкільний навчальний заклад, оскільки саме тут значною мірою відбувається формування соціально-комунікативної компетентності у дошкільників, чому особливо сприяє ігрова діяльність, адже досвід, який дитина набуває у грі, вона поступово застосовує у своєму житті.

Відповідно до суспільних потреб вітчизняними і зарубіжними вченими розроблено концепції соціалізації особистості (І. Зверева, А. Капська, І. Рогальська, С. Савченко, С. Харченко); розкрито соціально-педагогічні аспекти проблеми (А. Богущ, О. Бодальов, Н. Грама, Т. Жаровцева, В. Караковський, І. Кон, Ю. Косенко, С. Литвиненко, А. Мудрик, Л. Новікова, Т. Степанова, Я. Щепанський); визначено соціальну компетентність особистості на ранніх етапах соціалізації (Ю. Богинська, О. Караман, О. Кононко, С. Курінна, І. Печенко, Р. Пріма).

У працях науковців висвітлено особливості соціально-психологічної атмосфери середовища, психологічних процесів і явищ, притаманних для первинного періоду соціалізації й особистісного зростання дітей (І. Бех, Л. Божович, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Кудрявцев, В. Петровський, Т. Піроженко, Д. Фельдштейн); місце дитячої субкультури в загальній культурі суспільства (В. Абраменкова, І. Кон, І. Котова, М. Осоріна, Г. Трайдіс). Досліджено окремі складові дитячої субкультури: фольклорне надбання (М. Булатов, Г. Ващенко, Г. Виноградов, О. Капиця, І. Карнаухова, Н. Колпакова, Т. Мавріна, Є. Саявко, Н. Сивачук, В. Сухомлинський, Б. Шаргін); дитячі ігри та мотиви ігрової поведінки (Л. Артемова, Ю. Богинська, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтєв, І. Прусс, М. Чередникова) та ін.

Показниками соціальної компетентності дитини дошкільного віку є оптимальна для вікового періоду модель провідної діяльності, тобто уміння свідомо мотивувати свої дії, здатність використовувати засоби досягнення мети, характерні для обраної діяльності, здатність досягти позитивного результату, спроможність реалістично оцінити свої результати, уміння виявляти різні форми активності у сферах життєдіяльності, здатність виявляти розвинуті базові моральні якості особистості. Компетентність дитини в сферах життєдіяльності, а саме «Природа», «Культура», «Люди», «Я сам» забезпечується багатопрофільним системним підходом до формування базових компетентностей, зокрема самоосвітньої, особистісної, громадянської тощо.

Накопичення дитиною самостійно і під керівництвом дорослих необхідного соціального досвіду сприяє розкриттю вікового потенціалу дошкільника, успішній підготовці до навчання у школі, а пізніше – до дорослого життя.

Поняття «соціальна компетентність» відрізняється від таких понять, як «соціальний досвід», та «обізнаність», воно означає цілеспрямованість на досягнення життєвого успіху, свідоме накопичення знань та соціального досвіду, застосування їх у реальному житті. Отже поняття «соціальна компетентність» певною мірою можна вживати у сенсі мудрості, досконалості, доречної актуалізації здібностей; тобто єдністю розуму, інтуїції та спостережливості дитини [2, с.105].

Соціальна зрілість – складова життєвої компетенції дошкільника. Соціалізація особистості в дошкільному дитинстві – це процес становлення дитячої особистості в її взаємодії з соціальним світом. Важливість періоду дошкільного дитинства полягає в підготовці психічних якостей і властивостей особистості, які потрібні кожній людині для життя в суспільстві. Мета соціалізації через призму Базового компонента дошкільної освіти в Україні окреслюється такими напрямками:

1. Сприяння адаптації дитини до умов життєдіяльності (входження дитини у світ людських стосунків, формування відкритості до світу людей).
2. Сприяння динаміці й розвитку самоусвідомлення, що дозволить дитині змінювати уявлення про себе і ставлення до себе в процесі життєдіяльності (виховання навичок соціальної поведінки).
3. Формування суб'єктивної життєвої позиції, допомога в самореалізації.

За концепцією дошкільного виховання та Базовим компонентом дошкільної освіти, сучасний дошкільний заклад має стати «інститутом соціалізації». По-перше, це відбувається завдяки поступово зростаючій ролі дитячого співтовариства, яке, за твердженням Ю.Лотмана, починаючи зі старшого дошкільного віку суттєво впливає на процес соціалізації дитини [1, с.206]. Дитяча спільнота – важливе джерело близької інтересам дітей інформації про соціальну дійсність, яка, хоч і відрізняється неточністю, проте активно

сприймається й швидко й легко засвоюється. По-друге, дитяче співтовариство – школа формування соціальних почуттів та особистісних якостей. Передусім дитина неодноразово спостерігає прояви почуттів іншими дітьми, відчуває на собі ці прояви й сама висловлює свої почуття. Взаємини з однолітками активізують певні особистісні якості дитини. Дитина, що є дуже цінним, здобуває практику (частіше всього інтуїтивно) відбору, активізації якостей, ухвалених певним дитячим товариством. Це формує гнучкість, здатність пристосовуватися до середовища, повагу до інших, розвиває впевненість у собі. Проте дитяче товариство може активізувати й негативні якості дитини, стимулювати агресивність, надмірну гнучкість, підкорення більшості. По-третє, дитяче товариство в дошкільному закладі створює умови для практики соціальної поведінки. Взаємини дітей стають, так би мовити, полігоном для перевірки й закріплення засвоєних соціальних моральних норм. Отже, у процесі соціалізації дитячому співтовариству, керованому педагогом, належить значна й відповідальна роль. Його не можна замінити дорослим товариством.

Формуючи у дошкільників соціальну компетентність, слід виходити з того, що вона має стати інтегральною характеристикою юної особистості щодо її індивідуальної свідомості та оптимальної для віку міри соціальної активності. За нормального розвитку індивідуальної та соціальної сторін особистості дошкільника матимемо власне соціальний тип. Така дитина жваво цікавиться соціальним життям, охоче бере участь у соціальній діяльності, відчуває потребу в ній.

Отже, соціально компетентний дошкільник, як зазначають провідні науковці, характеризується, з одного боку, розвиненою самосвідомістю, індивідуальним обличчям, відчуттям самовартісності, позитивним Я-ставленням, з другого – відкритістю до соціуму, готовністю до комунікації, здатністю налагоджувати конструктивну взаємодію, спільну з іншими діяльність, інтересом і повагою до людей [2,с.108]. Соціально компетентна дитина знає про елементарні соціальні події та явища, за допомогою дорослого адекватно їх оцінює, розуміє основні закономірності соціальних ситуацій, буде свою поведінку відповідно до соціальних вимог, проявляє соціальну відповідальність, дбає про рідних та близьких людей, уміє домовлятися, розв'язувати конфлікти. Важливою складовою соціальної компетентності старшого дошкільника є розвиток його самосвідомості. У міру своїх можливостей дитина вже починає усвідомлювати себе часткою людської спільноти, відчувати свій зв'язок із суспільством, залежність від нього.

1. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М.Богущ, Л.О.Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М.Курінна, І.П.Печенко; Наук.ред. А.М.Богущ; За заг.ред. Н.В.Гавриш. – Луганськ: Альма-матер,2006. – 368с.
2. Кононко, О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч. – метод. Посіб. До Базової прогр. розв.дитини дошк. Віку «Я у Світі» / О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
3. Соціалізація дошкільників в умовах ДНЗ / Уклад. Т.І.Прищепа. – Х.: Вид.група «Основа», 2009.- 169с.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Шурдук Н., 1 курс магістратури, факультет педагогіки і психології
Васютіна Т.М. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

Анотація. В публікації описано особливості організації дослідницької діяльності молодших школярів, та окремі напрями підготовки майбутніх учителів до її здійснення. Зроблено частковий аналіз фахової літератури з даної проблеми. Сформульовано визначення, умови та етапи формування дослідницької діяльності, окреслено завдання педагога під час її організації з молодшими школярами.

Ключові слова: дослідницька діяльність молодших школярів, етапи формування дослідницьких навичок в учнів, фази дослідницької діяльності.

Важливим завданням початкової загальної освіти згідно із відповідним Державним стандартом (2017 р.) та Концепції «Нова українська школа» є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, здатної до отримання знань за допомогою власного дослідницького процесу, та вміння застосувати ці знання у житті [2]. Тому результатом навчально-виховного процесу є розвинений інтелектуальний і творчий потенціал учня, який реалізується через інтерес до дослідницької діяльності. У цьому зв'язку, актуальною є модернізація підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» аби вони були готові до організації та проведення дослідницької діяльності з молодшими школярами. А коли,

студенти-майбутні вчителі обізнані із суттю дослідницької діяльності, особливостями та умовами її організації, підвищується її результативність. Тому актуальність даного питання є безсумнівною.

Наукові праці В. Андреева, Т. Байбари, Н. Бібик, В. Давидова, Л. Занкова, Я. Кодлюк, В. Моляко, В. Паламарчук, О. Савченко, О. Савенкова, Т. Чернецької, та ін. присвячено проблемі формування в молодших школярів навчально-дослідницької діяльності. Особливості підготовки майбутніх учителів до формування дослідницьких вмінь учнів початкової школи під час уроків та в позаурочній діяльності відображаються у працях А. Асмолова, Г. Бурменської, І. Володарської, О. Савченко, О. Савенкова, Н. Тализіної, О. Поддьякова, І. Чернецкого, Т. Чумахідзе та ін.

На думку С. Карпенчука, молодший шкільний вік є віком допитливих [1, с.48]. Відповідно до цього, педагог у своїй роботі одним з завдань має задоволення потреб молодших школярів у дослідницькій діяльності, спонукання інтересу дітей до пізнавальної діяльності, вивчення закономірностей навколишнього середовища, світу та взаємовідносин з іншими людьми.

Сьогодення окреслює дослідницьку поведінку як стиль життя кожної сучасної людини. Провідні науковці, методисти, дидакти, психологи основною метою сучасної освіти вважають формування в учнів ключових, галузевих і предметних компетенцій та компетентностей. Ефективним способом досягнення цієї мети є організація дослідницької діяльності учнів початкової школи як на уроках, так і в позаурочний час.

М. Князян виділяє ряд особливостей, що характеризують дослідницьку діяльність. Зокрема вона пов'язана з розв'язанням учнями творчих завдань; обов'язково повинна проходити під керівництвом фахівця; головним є отримання нових знань; завдання повинні бути посилені для учнів; нею можуть займатися всі учні незалежно від рівня навчальних досягнень. Також однією із важливих характеристик дослідницької роботи учнів є її спрямованість на пізнавально-творче засвоєння ними набутих людством знань [3]. В процесі формування дослідницьких умінь учні навчаються самостійно отримувати знання оволодіваючи специфічними для дослідницької діяльності алгоритмами – це бачити проблему й висувати гіпотезу її вирішення; планувати та проводити експерименти; рефлексувати та оцінювати свою діяльність; переносити раніше засвоєні знання в нову ситуацію [5].

О. Подд'яков вважає, що формування в учнів початкової школі навичок дослідницької діяльності має три етапи. Перший етап – 1 клас початкової школи: підтримання дослідницької активності школярів на основі наявних уявлень; розвиток умінь ставити питання, висловлювати припущення, спостерігати; формування початкових уявлень про діяльність дослідника. Другий етап – 2 клас початкової школи: набуття нових уявлень про особливості діяльності дослідника; розвиток умінь визначати тему дослідження, аналізувати, порівнювати, формулювати висновки, оформляти результати дослідження. Третій етап – 3 та 4 клас початкової школи: збагачення дослідницького досвіду школярів через подальше накопичення уявлень про дослідницьку діяльність, її засоби, способи, усвідомлення логіки дослідження і розвиток дослідницьких умінь [4, С.40].

У психолого-педагогічній літературі процес дослідницької діяльності розділяють на дві взаємозалежні фази (підсистеми): 1)фаза пошуку інформації та аналізу проблем (підсистема надбання знань про об'єкт); 2)фаза обробки інформації та оформлення результатів навчального дослідження (підсистема перетворення й використання знань). Проте, перш ніж обробити інформацію, її треба отримати, а пошук інформації та її оброблення – різні частини процесу пізнання. Розбіжності між пошуком інформації та її використанням важливі і мають враховуватися вчителем під час організації дослідницької діяльності [4, С. 12].

Дослідницька діяльність вирізняється з-поміж інших видів діяльності певними особливостями, які вчителю потрібно обов'язково враховувати, при її організації, а саме: творчим характером, проведенням власного дослідження. У цьому зв'язку, завдання вчителя-керівника – поступово і методично формувати дослідницькі навички, здійснюючи постійний контроль за виконанням учнями науково-дослідницьких робіт; аналізувати і виправляти помилки; визначати найкращі, найефективніші шляхи виконання роботи, навчаючи учнів поєднувати дослідницьку діяльність з науковою, а також з'ясувати можливості подальшого застосування результатів роботи [5].

Таким чином, висвітлені окремі теоретико-методичні особливості організації дослідницької діяльності молодших школярів є одним із кроків у напрямі реалізації

положень Концепції «Нова українська школа» та формуванні десяти ключових компетентностей сучасного учня.

1. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. / С. Г. Карпенчук – К. : Вища шк., 2005. – 343 с.
2. Концепція «Нова українська школа». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>
3. Цілуйко О.М. Районний методичний кабінет. - [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://divovo.in.ua/viddil-osviti-yampilesekoyi-rajonnoyi-derjavnoyi-administraciy.html>
4. Поддьяков А. Н. Исследовательское поведение: стратеги познания, помощь, противодействие, конфликт [Текст] / А. Н. Поддьяков. – М.: Просвещение, 2000. – 266 с.
5. Хоменко В.О. Технології, методи та форми, що використовуються у навчально-виховному процесі. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/vseukrayinskij-konkurs-uchitel-roku-2018/arxivkonkursu/teacher2017/uchasniki/xomenko-viktoriya-oleksiyivna.html>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Яців Г., магістрантка Педагогічного факультету

Романюк Х., Студентка IV курсу

Івано-Франківського коледжу ПНУ

Плетеницька Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти педагогічного факультету

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»

Анотація. У період дошкільного дитинства особливо перехідним, багатим на зміни є старший дошкільний вік. Найбільш важливі зміни охоплюють пізнавальну, вольову, емоційну сфери старших дошкільників. Вони можуть діяти довільно, володіти своєю психічною діяльністю. Для їх пам'яті характерними ознаками є довільність процесів запам'ятовування та відтворення. Мислення ще залишається наочно-образним, але поступово переходить у словесний. Без математичної підготовки неможливі ті якісні зміни, що дають змогу дитині перейти до систематичного навчання у школі. Увага, кмітливність допомагають дітям знаходити вихід із різноманітних ситуацій, гри та й просто у житті.

Ключові слова: логіко-математичний розвиток; математичні уміння; логічні операції; значення логічних ігор; інтелектуально-творчі здібності; засоби навчання.

Мета статті: охарактеризувати логіко-математичний розвиток вихованців навчально-виховних комплексів; проаналізувати засоби розвитку логіко-математичних здібностей учнів у молодшому шкільному віці та визначити їх доцільність.

Дослідженнями математичного розвитку учнів займалися Л. Виготський, П. Гальперін, Є. Голант, Є. Зейлігер, Є. Кабанова-Меллер, З. Калмикова, О. Леонтєв, Н. Менчинська, І. Равич-Щербо, С. Рубінштейн, Н. Тализіна, А. Усова, О. Митник. Вони довели спроможність дітей розуміти нескладні за змістом математичні та логічні наукові поняття. І. Домашенко, С. Ніколаєва, Ф. Фрадкін, О. Цеханська розкрили особливості засвоєння дітьми логічних операцій: узагальнення, класифікація, порівняння.

В методичній літературі поняття «розвиток математичних здібностей» є багатогранним, воно складається із залежних між собою уявлень про простір, форму, величину, час, кількість, їх властивості і відношення, які необхідні для формування у дитини «життєвих» і «наукових» понять. Математичний розвиток дошкільнят визначають як якісні зміни пізнавальної діяльності дитини, які відбуваються в результаті формування елементарних математичних уявлень і пов'язаних з ними логічних операцій [3, с. 53]. Формуючи у дитини математичні уявлення необхідно використовувати різноманітні ігрові технології. В процесі розвиваючих ігор дитина здобуває нові знання, набуває практичні уміння та навички, адже вони спрямовані на інтелектуальний розвиток дошкільника в цілому. Адже, одним з найважливіших завдань вихователя та батьків є розвинути в дитини інтерес до математики в дошкільному віці. Залучаючи дитину до математики в ігровій і цікавій формі допоможе їй в майбутньому швидше і легше засвоювати шкільну програму.

Сформоване логіко-математичне мислення допомагає сучасній дитині аналізувати різноманітні процеси, приймати рішення не лише згідно структури, але й змінювати власні дії в умовах життя. Доцільно розвивати в дітей старшого дошкільного віку елементи логічного мислення. Сьогоднішня математична підготовка дошкільників має складатися з двох основних напрямів: логічного та математичного.

Формування математичних уявлень в різноманітних видах діяльності показує їх цінність і тим самим створює мотивацію до їх засвоєння. Сформовані математичні уявлення становлять початковий логіко-математичний досвід дитини. Метою математичного розвитку дітей дошкільного віку є розвиток інтелектуально-творчих здібностей через освоєння ними логіко-математичних уявлень і способів пізнання.

Логіко-математична компетентність в межах вікового періоду передбачає вміння дитини самостійно здійснювати класифікацію геометричних фігур; впорядкування за величиною, масою, об'ємом, розташуванням в просторі й часі; обчислення та вимірювання кількості, відстані, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу. Виходячи з положень концепції Базового компонента освіти, вихователь має навчити дитину насамперед умінням жити, сприймати життя в цілісності. Саме тому блок логіко-математичних умінь включає кожна сфера Базового компонента дошкільної освіти.

В процесі навчання математики за альтернативними підручниками сучасних розвиваючих систем (система Л. В. Занкова, система В. В. Давидова, система "Гармонія", "Школа 2100" та ін..) розвивають логіко-математичні вміння, які використовують на уроках математики. Дитина з розвиненим логічним мисленням завжди має більше шансів бути успішним в математиці, навіть якщо вона не була заздалегідь навчена елементам шкільної програми (рахунок, обчислення і т. п.). Педагоги шкіл, які працюють за розвиваючими програмами, проводять співбесіди з майбутніми першокласниками, серед яких є питання і завдання логічного, а не тільки арифметичного та обчислювального змісту.

Ефективність розвитку інтелектуальних здібностей дітей залежить від змісту навчальних програм, форм і методів навчання. Цілеспрямоване навчання дає можливість забезпечити високий рівень розвитку потенційних творчих здібностей.

Альтернативні підручники з математики (М.Богданович, Л.Оляницька, Ф.Рівкінд, С.Скворцова) рекомендують на перших уроках використовувати вміння порівнювати, класифікувати, аналізувати і узагальнювати результати своєї обчислювальної діяльності. Для вироблення певних математичних умінь і навичок необхідно розвивати логічне мислення дітей. Тому необхідно навчити дітей вирішувати проблемні ситуації, робити певні висновки, приходити до їх логічного розв'язання.

Ігрові ситуації з елементами проблемності виховують у дітей пізнавальний інтерес, здатність до творчого пошуку, бажання й вміння вчитися. Цікаві логіко-математичні ігри («Танграм», «Піфагор», «Живий календар», «Не зіб'юсь», «Логічні ряди») сприяють розвитку в дитини вміння швидко сприймати пізнавальні завдання і знаходити для них правильні відповіді. О.Митник рекомендує завдання на повторення, об'єднання множин, числові ребуси, зашифровані дії. Учні розуміють, що для правильного вирішення логічних завдань необхідно зосередитися, вони починають усвідомлювати, що така задача-цікавинка містить в собі якусь «несподіванку» і для її вирішення необхідно зрозуміти, в чому тут хитрість. В початкових класах О.Митник рекомендує використовувати логічні задачі: задачі, які розв'язуються методом припущення і вилучення, задачі з множинами. Конструктивна діяльність дитини в процесі виконання логічних вправ, завдань, задач розвиває не тільки математичні здібності та логічне мислення дитини, але й увагу, уяву, тренує моторику, окомір, формує просторові уявлення, точність і т. д.

Логічний розвиток дитини передбачає формування вміння розуміти і простежувати причинно-наслідкові зв'язки явищ і вміння вибудовувати найпростіші умовиводи на основі причинно-наслідкових зв'язків.

В період дитинства можна здійснити значущий вплив на розвиток математичних здібностей дошкільника та молодшого школяра. Підготовка дитини до школи – це складний процес, що включає фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток, в якому велику роль відіграють логіко-математичні навички.

Формування в дітей уміння логічно мислити нерозривно пов'язане з розвитком у них правильної, точної, лаконічної математичної мови, тому заняття з математики мають бути школою виховання характеру і почуттів; сприяти розвитку волі, уваги, уяви учнів; стимулювати розвиток інтересу до математики; виробляти вміння вчитися і навички самостійної роботи.

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Якименко Л. Ю. - К.: Видавництво, 2012.

2. Леушина Г. М. Методика навчання математики дітей дошкільного віку. – К.: 2000.

3. Щербаква К. Й. Теорія і методика математичного розвитку. 2005. Євр. Університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ З УЧНЯМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

ОСОБЛИВОСТІ ДОВІЛЬНОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

*Слободян І., VI курс, факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Матвеева М.П., доктор філософії по психології, доцент
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*

Анотація. У даній статті висвітлено особливості довірливої уваги молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, її властивостей. Зокрема, звертається увага на труднощі, які виникають у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку у процесі навчання.

Ключові слова: увага, властивості уваги, молодші школярі з інтелектуальними порушеннями, труднощі у навчанні.

На сучасному етапі розвитку суспільства визріла гостра необхідність невпинно долати встановлені стереотипи освіти, шукати нові ідеї задля створення школи самореалізації, в якій утверджується проєктивна, особистісно-зорієнтована педагогіка, де дитина є головним пріоритетом і цінністю, суб'єктом культури і життя. Одним із важливих чинників ефективної навчальної діяльності та успішного особистісного становлення молодшого школяра є розвиток уваги, що є необхідною умовою пізнання навколишнього світу, самопізнання, усвідомленого та чіткого відображення навчального матеріалу та його міцного засвоєння.

Увагу звичайно не вважають особливим психічним процесом, як сприйняття, пам'ять, мислення. Зате вона забезпечує успішну й чітку роботу нашої свідомості. Кожний пізнавальний процес є єдністю образу й діяльності. Увага свого особливого змісту не має, вона проявляється усередині сприйняття, мислення. Вона - сторона всіх пізнавальних процесів свідомості, і при цьому та їхня сторона, у якій вони виступають як діяльність, спрямована на об'єкт. [1, с. 79].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань розвитку уваги свідчить про те, що в роботах науковців недостатньо приділено уваги розгляду проблемі розвитку довірливої уваги дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, а особливо на труднощі, що виникають у дітей під час засвоєння ними знань, саме в цьому і полягає актуальність дослідження цього питання.

Варто зазначити, що проблема уваги широко досліджується у психології. Психологи відзначають суттєві відхилення у розвитку уваги молодших школярів із порушенням інтелекту. Л. В.Занков, Г.Р.Лурия, М.С. Певзнер, Г.Е. Сухарева та інші однак фахівці вважають порушення уваги однією з характерних симптомів розумової відсталості. Глибоко досліджували розвиток уваги молодших школярів в навчальній діяльності Л. Божович, О. Леонт'єв, М. Добринін, І. Страхів та ін.

Детальний аналіз наукових праць ряду авторів (А. Кличев, С. Лієпінь, О. Горохова, С. Рубінштейн, та інші), показує, що кожна властивість уваги, яка проявляється у молодших школярів з інтелектуальною недостатністю на уроці має певне значення для успішного та результативного засвоєння ними знань, при цьому, провідна властивість завжди пов'язана з іншими, а рівень успішності у навчанні пов'язаний з поєднанням великої кількості цих властивостей і вищим рівнем їх розвитку.

Дослідження кількісних та якісних характеристик, сутності та змісту властивостей уваги (обсяг, стійкість, розподіл) показали, що вони не є сталою величиною і можуть змінюватись у процесі навчальної діяльності.

Аналіз клінічних та патофізіологічних досліджень М. Певзнер показав, що одним із провідних первинним порушенням вищої нервової діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями є патологічна інертність нервових процесів. Це доповнює вчення П. Гальперіна щодо даного питання, зокрема він зазначає на тому, що однією з причин слабкості уваги є неповноцінність нервових процесів, але разом з тим він розглядає увагу як навичку, що формується на протязі життя. Нейрофізіологічні та клініко-психологічні характеристики уваги дають нам змогу побачити, що рівень розвитку уваги в учнів допоміжної школи досить низький.

З цього приводу, як зазначають С. Рубінштейн, В. Синьов, О. Хохліна, М. Матвеева діти з інтелектуальними порушеннями дивлячись на об'єкти чи їх зображення, не помічають при цьому притаманних їм важливих елементів. Першою причиною недостатності рівня

розвитку уваги цих дітей є коливання психічної активності, що являється проявом несталих, короткочасних фазових станів в корі головного мозку, тобто через швидку виснаженість психічної активності. Ця виснаженість спостерігається не тільки до кінця дня, вона може настати на першому уроці після деякого розумового напруження. Зниження і коливання тону психічної активності може бути у кожного школяра з ослабленою нервовою системою, однак у багатьох учнів допоміжної школи вони виникають постійно і дуже часто.

За даними Е. Мандрусової, цереброастенічні стани, що спостерігаються у дітей з інтелектуальними порушеннями, призводить до значних труднощів засвоєння знань. Коливання уваги заважають їм засвоювати програму допоміжної школи. У молодших школярів порушена як мимовільна, так і довільна увага. Для них характерною є пасивна мимовільна увага, яка супроводжується надмірним відволіканням. Обсяг уваги обмежується 2 – 3 об'єктами, тоді як у нормі становить 5 – 7 одиниць. Більшість школярів з інтелектуальними порушеннями можуть досить тривалий час виконувати інтенсивно нескладну одноманітну роботу, але при цьому допускають велику кількість помилок [2, с. 246-249].

Дана категорія дітей мають знижену здатність до розподілу, що має місце при одночасному виконанні двох або більше видів діяльності. Коли їм пропонується виконати будь-яку діяльність одночасно з виконанням завдання іншого виду діяльності, то учні найчастіше не справляються з поставленим завданням. Лише за умови спеціального організованого корекційного впливу у дітей з інтелектуальними порушеннями підвищується здатність до розподілу уваги, але при виконанні різних завдань знижується рівень її стійкості [2, с. 246-249].

Для молодших школярів з інтелектуальними порушеннями характерними є труднощі переключення уваги з одного об'єкта на інший у зв'язку з патологічною інертністю процесів збудження та гальмування. Значна кількість різних видів діяльності, які вчитель пропонує дітям на уроці, викликає стомлюваність учнів, наслідком якої є несвідоме переключення уваги з одного завдання на інше, тобто відбувається відволікання уваги дітей від виконання основного виду роботи і переключення на інші види діяльності, або відволікаючі фактори. Але молодші школярі з інтелектуальними порушеннями успішніше виконують завдання, які потребують переключення уваги під час роботи не з абстрактними, але з більш конкретними матеріалами [2, с. 246-249].

Увага учнів початкових класів, перш за все, залежить від зацікавленості навчальним матеріалом та мотивів учня, і за своїм характером у багатьох випадках вона є мимовільною. Особливо це стосується дітей з інтелектуальними порушеннями, у яких має місце низький рівень довільності усїєї пізнавальної діяльності у тому числі й уваги.

Увага молодших школярів, є нестійкою, вона характеризується розсіяністю, швидкою стомлюваністю, неухважністю. Труднощі у молодших школярів викликає зосередженість на праці, яка їм не цікава, концентрація уваги на одноманітній праці, несформованість навичок та вмій учбової діяльності, недостатня інтелектуальна активність, слабка воля дитини. При надмірно швидкому темпі можуть через поспішність з'явитися "помилки уваги". Дітям також важко бути уважними. Обсяг уваги молодших школярів дуже обмежений. З віком він збільшується. Основною умовою збільшення обсягу уваги є формування вмій групувати, систематизувати, об'єднувати за змістом матеріал, який сприймається.

Виходячи з цього можна зробити такий висновок, що увага дітей молодшого шкільного віку характеризується малою стійкістю (10-15 хвилин), малим обсягом (слабким розподілом, нерозвиненим переключенням). Ще однією особливістю є переважання мимовільної уваги, що стосується довільної уваги, то здатність керувати зосередженістю своєї свідомості у дитини цього віку недостатньо розвинене.

Отже, у дітей з інтелектуальною недостатністю, у яких має місце низький рівень довільності усїєї пізнавальної діяльності спостерігається у тому числі й низький рівень уваги.

Проведене дослідження показало, що лише у 2-х дітей з 10-х досліджених з інтелектуальними порушеннями високий рівень розвитку довільної уваги та таких її якостей як, концентрація, стійкість, можливості переключення та психомоторний темп. Це також свідчить про точність та надійність переробки інформації, вольову регуляцію, особистісні характеристики працездатності. У інших дітей середній та низький рівень розвитку уваги. У них різною мірою порушені властивості уваги.

Дані дослідження дозволяють зробити наступний висновок, що довільна увага дитини молодшого шкільного віку характеризується малою стійкістю, малим обсягом, слабким розподілом, недорозвиненим переключенням. Також вони мають знижену здатність до розподілу, що має місце при одночасному виконанні двох або більше видів діяльності.

Аналіз теоретичних джерел і результатів дослідження уваги у дітей молодшого шкільного віку показали, що дослідження проблеми розвитку довільної уваги є досить актуальним, а аналіз проведеної дослідницької роботи показав, що в учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями страждає довільна увага. З отриманих результатів видно, що недостатньо розвинена довільна увага спостерігається як в учнів 1-2-х класів, так і в 3-4-х.

Школа висуває вимоги до довільності дитячої уваги в плані уміння діяти без відволікань, дотримуватись інструкцій і контролювати одержаний результат. Розвивати й удосконалювати увагу так само важливо, як і вчити письму, лічбі й читанню. Залежність розвитку уваги від цілеспрямованої провідної діяльності виводить на перший план необхідність такої організації навчально-виховного процесу, яка б забезпечувала розвиток уваги як психічного процесу разом із уважністю як рисою особистості молодшого школяра. Тому, перспективними напрямками дослідження є розробка методики корекції порушень уваги у дітей з інтелектуальними порушеннями.

1. Психологія уваги. Хрестоматія по психології/ Ю.Б.Гиппенрейтер, В.Л.Романова. – М.: Просвещение, 2000. – 432с.
2. Синьов В.М., Матвеева М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини. – К.: Знання, 2008. – 359 с.

СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ УЧНІВ З ТИПОВИМ РОЗВИТКОМ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Сукманюк В., 6 курс, факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології

Чопік О.В., кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

У статті висвітлено результати дослідження впливу батьків учнів з типовим розвитком на становлення позитивних взаємин в інклюзивному класі. Результати дослідження свідчать, що більшість батьків розуміють значення поняття «інклюзія»; погоджуються з тим, що інклюзивне навчання є доцільним; готували своїх дітей до спільного навчання з однокласником з порушенням опорно-рухового апарату; помітили позитивні зміни у ставленні своїх дітей до учениці з особливими потребами. Значна частина батьків розуміють проблеми родин, які виховують дитину з особливостями розвитку, готові співпрацювати зі спеціалістами, проте все ж відчують певні хвилювання та пересторогу, пов'язані з інклюзивним навчанням.

Ключові слова: ставлення, батьки учнів з типовим розвитком, інклюзивне навчання.

Інклюзивна освіта досить активно поширюється теренами нашої держави. Проте дитина з особливостями психофізичного розвитку, яка навчається в інклюзивному класі, не завжди адекватно сприймається колективом однокласників. На формування взаємин учнів інклюзивного класу впливає багато чинників. Зокрема, важливого значення набуває вплив батьків школярів з типовим розвитком на становлення позитивних стосунків учнів у класі.

Проблемі інклюзивної освіти присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (В. Бондар, О. Віннікова, Е. Данієлс, В. Засенко, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, А. Конопльова, Т. Лещинська, М. Малофєєв, М. Матвєєва, С. Миронова, В. Олешкевич, В. Синьов, К. Стаффорд, В. Тарасун, В. Трофімова, О.Чопік, Bunch, J. Deppeler, D. Harvey, Karagiannis, T. Loreman, Peck, Rioux, Stainback, Staub, Strully, Valeo та ін.). Питання співпраці інклюзивного закладу з батьками школярів розглянуто у роботах Т.Бутилкіної, Т.Лещинської, Н.Слободянюк, О.Чеботарьової, А.Шевцова та інших.

Метою нашого дослідження було вивчення ставлення батьків учнів з типовим розвитком до навчання їхніх дітей в умовах інклюзивного закладу.

Дослідження було проведено на базі КЗ ЗОШ І-ІІІ ступенів № 3 міста Луцьк. Серед батьків школярів з типовим розвитком, які навчаються в інклюзивному класі з ученицею з порушенням опорно-рухового апарату, було проведено анкетування. У дослідженні взяло участь 20 осіб, з них – дві подружні пари батьків.

Кількісний аналіз результатів анкетування показав, що більшість батьків розуміють значення поняття «інклюзія». На це запитання відповіли усі респонденти. Варто зазначити, що 70% відповідей були досить точно та гарно сформульованими. Траплялись відповіді ідентичні за змістом: «Інклюзія – це державна політика і процес включення дитини з

психофізичними вадами в загальноосвітній простір». Це, імовірно, свідчить про те, що батьки звернулись за допомогою до підручника, або інтернет ресурсу. 30% відповідей мали не зовсім коректне чи повне пояснення: *«Інклюзія – це коли в школі навчаються інваліди»*, *«Інклюзія – це вид навчання інвалідів разом з нормальними дітьми»*, які свідчать про некомпетентність батьків у питаннях інклюзивної освіти.

На запитання про те, чи доцільним є спільне навчання в одному класі дітей з типовим рівнем розвитку і з особливостями психофізичного розвитку, 39% респондентів висловили своє беззаперечне *«Так»*. Аргументували свою відповідь батьки наступним чином: *«Так, бо усі люди рівні між собою»*, *«Так. А що робити? Замикати їх удома, ховати?»*, *«Думаю, що так, бо треба допомагати іншим, проявляти розуміння»*, *«Так. Жоден не застрахований, що з ним може трапитись щось подібне»* тощо. У більшості батьки апелювали до моральної сторони цього питання, необхідності бути людяним, толерантним тощо. Вірогідно, це свідчить про співчуття до осіб з особливими освітніми потребами та родин, в яких вони виховуються.

50% респондентів погодились з тим, що інклюзивне навчання є доцільним, проте за умови, що психофізичне порушення дитини не становить загрози іншим дітям. 11% опитаних погодились за умови, якщо «особлива» дитина не буде заважати вчитись однокласникам з типовим рівнем розвитку. Ці думки мають право на існування, адже є перелік протипоказань до інклюзивного навчання, зважаючи на характеристику порушення дитини.

Наступне запитання дало змогу з'ясувати, чи проводили роботу педагоги з батьками школярів з типовим розвитком з метою формування позитивного ставлення до інклюзивного навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату. 100% батьків відповіли позитивно. Проте уточнили свою відповідь лише 61% респондентів, зазначивши, що це питання обговорювалося на батьківських зборах та під час індивідуальних бесід з класним керівником.

Можливо, частина батьків є невмотивованими на поглиблену співпрацю щодо цього питання, тому педагогу та психологу закладу варто було б урізноманітнити форми роботи з батьками. Наприклад, використовувати у своїй роботі тренінги, круглі столи, консультації, рекомендації та пам'ятки для батьків тощо.

Наступне запитання стосувались того, чи здійснювали батьки спеціальну підготовку своїх дітей до їх спільного навчання у класі з дитиною з порушеннями опорно-рухового апарату. 100% батьків дали позитивну відповідь на запитання. 83% зазначили, що мали розмову з дітьми з цього приводу щодо того, що не потрібно ображати таку дитину, треба допомагати за потреби тощо. Це досить добре, що батьки поговорили зі своїми дітьми. Більше того, якщо їх позиція є щиро позитивною, то і діти будуть позитивно сприймати дитину з особливими освітніми потребами.

Анкета містила запитання про те, чи помічали батьки зміни в поведінці чи судженнях своєї дитини, які можна обумовити спільним навчанням з дитиною з особливими освітніми потребами. 61% відповіли схвально. Аргументували респонденти такими прикладами: *«Стала більш терплячою»*, *«Дитина не тикає пальцем, коли бачить людину на візку»*, *«Дитина подобришала»*, *«З'явилась певна вихованість, що дитині, якій важко пересуватись, потрібно притримати двері чи пропустити»*, *«До мене, як до мами, син проявляє джентльменські якості: піднесе щось, терпляче чекає тощо»*. 49% батьків відповіли, що нічого подібного не помічали у поведінці своїх дітей.

Аналіз відповідей на запитання анкети двох подружніх пар засвідчив, що в абсолютній більшості обидва члени подружжя солідарні у відповідях. Різниця лише у тому, що жінки більш точно і ширше відповідали на запитання. Це можна пояснити тим, що саме вони частіше відвідують школу, спілкуються з педагогами тощо.

Отже, результати анкетування свідчать, що більшість батьків розуміють проблеми родин, які виховують дитину з особливостями психофізичного розвитку, готові співпрацювати зі спеціалістами, проте все ж відчують певні хвилювання та пересторогу, пов'язані з інклюзивним навчанням. Це свідчить про потребу в вдосконаленні просвітницької роботи серед батьків та розширення спектру варіаційних методів співпраці з батьками учнів з типовим розвитком.

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи. Монографія / А.А.Колупаєва. – К. : «Самліт: Книга», 2009. – 272 с.

2. Інклюзивне навчання : організаційне, змістове та методичне забезпечення : навчально-методичний посібник / [кол. Авторів ; за заг. ред. С.П.Миронової]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський

національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 236с.

3. Недомовна В. Успішна інклюзивна освіта : співпраця батьківської спільноти та школи / В. Недомовна // Директор школи. – 2016. – № 1/2. – С. 20–22.

4. Сім'я дитини в умовах інклюзивної освіти. Методичні поради батькам : навчально-методичний посібник / А.Г.Шевцов, О.В.Романенко, Л.О.Ханзерук, О.В.Чеботарьова ; за заг. ред. А.Г.Шевцова. – К. : Слово, 2013. – 112 с.

ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Шурдук Н., 1 курс магістратури, факультет педагогіки і психології

*Васютіна Т.М. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики
початкового навчання*

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

Анотація. В публікації описано особливості організації дослідницької діяльності молодших школярів, та окремі напрями підготовки майбутніх учителів до її здійснення. Зроблено частковий аналіз фахової літератури з даної проблеми. Сформульовано визначення, умови та етапи формування дослідницької діяльності, окреслено завдання педагога під час її організації з молодшими школярами.

Ключові слова: дослідницька діяльність молодших школярів, етапи формування дослідницьких навичок в учнів, фази дослідницької діяльності.

Важливим завданням початкової загальної освіти згідно із відповідним Державним стандартом (2017 р.) та Концепції «Нова українська школа» є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, здатної до отримання знань за допомогою власного дослідницького процесу, та вміння застосувати ці знання у житті [2]. Тому результатом навчально-виховного процесу є розвинений інтелектуальний і творчий потенціал учня, який реалізується через інтерес до дослідницької діяльності. У цьому зв'язку, актуальною є модернізація підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» аби вони були готові до організації та проведення дослідницької діяльності з молодшими школярами. А коли, студенти-майбутні вчителі обізнані із суттю дослідницької діяльності, особливостями та умовами її організації, підвищується її результативність. Тому актуальність даного питання є безсумнівною.

Наукові праці В. Андреева, Т. Байбари, Н. Бібік, В. Давидова, Л. Занкова, Я. Кодлюк, В. Моляко, В. Паламарчук, О. Савченко, О. Савенкова, Т. Чернецької, та ін. присвячено проблемі формування в молодших школярів навчально-дослідницької діяльності. Особливості підготовки майбутніх учителів до формування дослідницьких вмінь учнів початкової школи під час уроків та в позаурочній діяльності відображаються у працях А. Асмолова, Г. Бурменської, І. Володарської, О. Савченко, О. Савенкова, Н. Тализіної, О. Поддякова, І. Чернецького, Т. Чумахідзе та ін.

На думку С. Карпенчука, молодший шкільний вік є віком допитливих [1, с.48]. Відповідно до цього, педагог у своїй роботі одним з завдань має задоволення потреб молодших школярів у дослідницькій діяльності, спонукання інтересу дітей до пізнавальної діяльності, вивчення закономірностей навколишнього середовища, світу та взаємовідносин з іншими людьми.

Сьогодення окреслює дослідницьку поведінку як стиль життя кожної сучасної людини. Провідні науковці, методисти, дидакти, психологи основною метою сучасної освіти вважають формування в учнів ключових, галузевих і предметних компетенцій та компетентностей. Ефективним способом досягнення цієї мети є організація дослідницької діяльності учнів початкової школи як на уроках, так і в позаурочний час.

М. Князян виділяє ряд особливостей, що характеризують дослідницьку діяльність. Зокрема вона пов'язана з розв'язанням учнями творчих завдань; обов'язково повинна проходити під керівництвом фахівця; головним є отримання нових знань; завдання повинні бути посилені для учнів; нею можуть займатися всі учні незалежно від рівня навчальних досягнень. Також однією із важливих характеристик дослідницької роботи учнів є її спрямованість на пізнавально-творче засвоєння ними набутих людством знань [3]. В процесі формування дослідницьких умінь учні навчаються самостійно отримувати знання

оволодіваючи специфічними для дослідницької діяльності алгоритмами – це бачити проблему й висувати гіпотезу її вирішення; планувати та проводити експерименти; рефлексувати та оцінювати свою діяльність; переносити раніше засвоєні знання в нову ситуацію [5].

О. Подд'яков вважає, що формування в учнів початкової школі навичок дослідницької діяльності має три етапи. Перший етап – 1 клас початкової школи: підтримання дослідницької активності школярів на основі наявних уявлень; розвиток умінь ставити питання, висловлювати припущення, спостерігати; формування початкових уявлень про діяльність дослідника. Другий етап – 2 клас початкової школи: набуття нових уявлень про особливості діяльності дослідника; розвиток умінь визначати тему дослідження, аналізувати, порівнювати, формулювати висновки, оформляти результати дослідження. Третій етап – 3 та 4 клас початкової школи: збагачення дослідницького досвіду школярів через подальше накопичення уявлень про дослідницьку діяльність, її засоби, способи, усвідомлення логіки дослідження і розвиток дослідницьких умінь [4, С.40].

У психолого-педагогічній літературі процес дослідницької діяльності розділяють на дві взаємозалежні фази (підсистеми): 1)фаза пошуку інформації та аналізу проблем (підсистема надбання знань про об'єкт); 2)фаза обробки інформації та оформлення результатів навчального дослідження (підсистема перетворення й використання знань). Проте, перш ніж обробити інформацію, її треба отримати, а пошук інформації та її оброблення – різні частини процесу пізнання. Розбіжності між пошуком інформації та її використанням важливі і мають враховуватися вчителем під час організації дослідницької діяльності [4, С. 12].

Дослідницька діяльність вирізняється з-поміж інших видів діяльності певними особливостями, які вчителю потрібно обов'язково враховувати, при її організації, а саме: творчим характером, проведенням власного дослідження. У цьому зв'язку, завдання вчителя-керівника – поступово і методично формувати дослідницькі навички, здійснюючи постійний контроль за виконанням учнями науково-дослідницьких робіт; аналізувати і виправляти помилки; визначати найкращі, найефективніші шляхи виконання роботи, навчаючи учнів поєднувати дослідницьку діяльність з науковою, а також з'ясовувати можливості подальшого застосування результатів роботи [5].

Таким чином, висвітлені окремі теоретико-методичні особливості організації дослідницької діяльності молодших школярів є одним із кроків у напрямі реалізації положень Концепції «Нова українська школа» та формуванні десяти ключових компетентностей сучасного учня.

1. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. / С. Г. Карпенчук – К. : Вища шк., 2005. – 343 с.
2. Концепція «Нова українська школа». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>
3. Цілуйко О.М. Районний методичний кабінет. - [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://divovo.in.ua/viddil-osviti-yampilesekoyi-rajonnoyi-derjavnoyi-administraciy.html>
4. Поддьяков А. Н. Исследовательское поведение: стратеги познания, помощь, противодействие, конфликт [Текст] / А. Н. Поддьяков. – М.: Просвещение, 2000. – 266 с.
5. Хоменко В.О. Технології, методи та форми, що використовуються у навчально-виховному процесі. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/vseukrayinskij-konkurs-uchitel-roku-2018/arxivkonkursu/teacher2017/uchasniki/xomenko-viktoriya-oleksiyivna.html>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО ВИКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*Голобородько А., магістр, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
Старовойт Л.В., кандидат педагогічних наук
Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського
м.Вінниця, Україна*

Анотація. У статті йде мова про проблеми художньо-естетичного виховання молодших школярів та основні напрямки підготовки майбутніх вчителів початкових класів до вирішення даних проблем. Звертається увага на роль доцільного використання декоративно-ужиткового мистецтва як своєрідного каталізатора дитячої образотворчої діяльності, естетичного пізнання дійсності та художньої практики молодших школярів. Розглядаються завдання художньо-естетичного виховання молодших школярів на уроках художньої праці та пропонуються методичні рекомендації щодо реалізації цих завдань.

Ключові слова: трудове навчання, художньо-естетичне виховання, предметно-перетворювальна діяльність, молодші школярі.

За умов розбудови та докорінної трансформації суспільства усвідомлення загрози, яка криється в бездуховності, нікчемності інтересів, емоційній нерозвиненості підростаючого покоління, повернуло систему освіти до загальнолюдських цінностей. Серед останніх у загальному русі за гуманізацію цієї системи поступально зростає і роль мистецтва.

З-поміж інших видів образотворче мистецтво в інтеграції з трудовим навчанням є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління. Це зумовлено тим, що вже в ранньому віці художня діяльність є однією з найдоступніших і емоційно-захоплюючих форм творчості. З огляду на це, фахова підготовка вчителя початкових класів має враховувати необхідність освоєння ним художніх факторів розвитку особистості дитини. Майбутній педагог повинен мати чітке уявлення про те, що розвиток дитини – надзвичайно складний, багатофакторний процес, в якому помітну роль відіграє художня культура як специфічна сфера діяльності людини.

Вчитель повинен заглиблюватись у проблеми художньо-естетичного виховання, оскільки вони сьогодні особливо актуальні. Лише через мистецтво можна закласти основи художнього, естетичного сприйняття явищ навколишньої дійсності, а для цього потрібно в свідомості і емоційному розвитку дитини створити фундамент художніх уявлень, на які вона зможе покласти у подальшому навчанні. Тому педагог має з самого початку навчання створити навколо теми уроку атмосферу радості, задоволення, співучасті дітей в процесі сприйняття матеріалу і сформуванню у них потребу активної творчої віддачі при виконанні практичної роботи.

Учитель має усвідомлювати, що трудове навчання тісно пов'язане з декоративно-ужитковим мистецтвом, тому одним із завдань є допомога дітям зрозуміти художній задум твору, вияснити основні принципи декоративного мистецтва, що виражаються, по-перше, в необхідності взаємозв'язку форми предмета з його функціональним призначенням, по-друге, в співвідношенні форми і матеріалу. Залучаючи дітей до вивчення народного мистецтва, учителю необхідно врахувати наступне:

- 1) народне мистецтво – своєрідний каталізатор дитячої образотворчої діяльності;
- 2) в народному мистецтві акумулюється традиційний художній досвід поколінь;
- 3) твори народного і декоративно-ужиткового мистецтва нарівні з іншими видами образотворчого мистецтва сприяють формуванню і розвитку художнього смаку, естетичного ідеалу, творчого мислення [3, 45].

Учителю слід знати, що принципово важливим є єдність естетичного пізнання і художньої практики учнів на матеріалі народного мистецтва, причому передусім потрібно використовувати такі методичні прийоми, які стимулюють творче виконання дітьми самостійних композицій, а не копіювання прийомів народного мистецтва. Відбір художніх творів в процесі вивчення народного мистецтва має спиратись на продуману систему методичних прийомів. Декоративна робота повинна містити у собі такі етапи:

- 1) емоційне сприйняття творів народних майстрів;
- 2) пізнання художніх особливостей творів;
- 3) пояснення культурно-історичного змісту і цінності витвору;
- 4) поглиблене уявлення про художній образ;
- 5) співставлення творів народного мистецтва з сучасними творами професійного декоративно-ужиткового мистецтва;
- 6) художня практика учнів на основі естетичного засвоєння народного мистецтва і дійсності.

Педагог має усвідомити, що ознайомлення учнів із, здавалося б, звичними художніми предметами, повинно стати причиною для серйозної розмови про зміст естетичного в мистецтві і дійсності, про специфіку системи зображувальних засобів декоративного мистецтва. Вчителю треба мати уявлення про те, що розвиток естетичних аспектів в художній діяльності супроводжується відповідною емоційною реакцією. Вона може проявлятися у формі естетичної насолоди чи задоволення як самим процесом творчого пошуку, так і результатами цього процесу.

На уроках трудового навчання учитель повинен брати до уваги сенсорний і естетичний досвід, здобутий дитиною раніше. Він повинен уміти поєднувати розвиток мислення і мови учнів з естетичним пізнанням і художнім розвитком. Працюючи над розвитком здібностей до художньої творчості, слід враховувати, що ці здібності тісно пов'язані з потребами, інтересами та іншими мотивами діяльності школяра. Учитель повинен переслідувати одну з головних цілей – формувати в учнів художню культуру як невід'ємну частину культури духовної. Учням потрібно дати зрозумілі уявлення про систему взаємодії мистецтва з життям людини і суспільства і сформувані в них здатність і готовність до особистої активної участі в цій взаємодії. Для досягнення даної мети слід вирішити ряд завдань:

- 1) виховати спадкоємців духовної культури своїх предків, бо лише в єдності думки і почуття може проходити вибір і утвердження особистістю духовних цінностей;
- 2) формувати людину-митця, що означає накопичувати досвід сприймання мистецтва, який пов'язаний з вирішенням завдань художньої освіти, формувати готовність і здатність творчо використовувати цей досвід;
- 3) залучати учнів до образної мови мистецтва, бо проникнути в глиб творчого задуму творця неможливо без засвоєння основ мови відповідного виду мистецтва [3, 91].

З вирішенням такого комплексного завдання пов'язане формування в учнів потреби ставити перед собою і реалізувати цілі, які будуть сприяти розвитку універсальних творчих здібностей. Учитель має розуміти, що трудове навчання містить пізнавальну, виховну, розвиваючу, мотиваційну функції; має бачити можливість реалізації принципів наступності і перспективності в межах навчального предмету і його зв'язки з іншими предметами; розуміти і використовувати емоційний потенціал трудового навчання, який забезпечує повноцінний художньо-естетичний розвиток учнів; поєднувати у навчальному матеріалі традиційні і сучасні художні загальнонаціональні і регіональні види діяльності.

Учитель має зрозуміти, що уникнути примітивного бачення краси можна лише, врахувавши ряд передумов:

- 1) діяльність неможлива без її духовного забезпечення, чим вищий рівень діяльності, тим сильніша потреба в її духовному оснащенні;
- 2) трудова діяльність дитини виявляє характер взаємовідносин людини з природою. Ціннісна орієнтація дитини, на яку такий глибокий вплив спричиняє мистецтво, прямо відображається на ставленні до своєї праці та оточуючого середовища;
- 3) трудове навчання має базуватись на декоративно-ужитковому мистецтві, охоплювати образність його мови, художню «кухню», а не лише формувати формальні навички різати, клеїти, бо техніка виконання не замінить мистецтва, розуміння художнього образу [4, 52].

Отже, у процесі роботи на уроках трудового навчання учитель має формувати в учнів не лише політехнічні, але й художньо-естетичні знання і уміння, навички творчої діяльності, розкривати перед дітьми художньо-естетичні властивості праці, вчити розуміти і створювати красу, формувати уміння любити і берегти її, виховувати ставлення до праці як до творчості.

1. Ботюк О.Ф. Деякі передумови розвитку здібностей молодших школярів до технічної творчості / О. Ф. Ботюк // Початкова школа. – 1996. – № 4. – С. 23-24.
2. Дроздова О.Е. Расширять кругозор школьников в области прикладного искусства/О.Е.Дроздова //Школа и производство. – 1995. - № 1. – С.15-19.

3. Неменский Б. М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания : книга для учителя / Б. М. Неменский. – М. : Просвещение, 1987. – 254 с.
4. Сисоева С. О. Основы педагогичної творчості вчителя : навч. посібник / С. О. Сисоева. – К. : ІСДОУ. – 1994. – 112 с.
5. Старовойт Л.В. Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання //Л.В.Старовойт // Наукові записки. – Тернопіль: ТНПУ, 2010. – С. 261-266.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧИХ РОЗВІДОК УЧНІВ ЗАСОБОМ НАВЧАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ

Голубенко Б., 1 курс магістратури, факультет педагогіки і психології
Васютіна Т.М. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

Анотація. В тезах описано змістово-технологічні особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчих розвідок учнів засобом проектів. Висвітлюються проблеми готовності майбутніх учнів до впровадження інноваційних технологій та можливості їх застосування в умовах запровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти та Концепції «Нова українська школа». Дано характеристику краєзнавчій роботі з молодшими школярами та особливостям її організації засобом проектів.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів початкової школи, проектна діяльність, навчальні проекти, краєзнавча робота, краєзнавча розвідка, краєзнавчі спостереження.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи є однією із пріоритетних задач сучасної системи освіти. Так, в змісті Концепції «Нова українська школа» передбачено, що для реалізації її положень має бути і «новий вчитель» [3]. У цьому зв'язку, з'явилося багато різних напрямів підвищення ефективності підготовки студентів, але найбільш потрібним і актуальним є той, де передбачено підготовку майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчих розвідок учнів, зокрема засобом навчальних проектів [5].

Питання про розвиток технології, культуру, особливості організації проектної діяльності студентів та учнів висвітлено в працях Н.М. Бібік, В.І. Бондаря, Л. Бодько, Г. Ващенко, Т. Гільберг, І. Грущинської, О. Голубенко, В. Копилова, О.О. Лінник, О. Онопрієнко, О.М. Пехоти, О.Я. Савченко, Г. Селевка, І.М. Шапошнікової, Н.О. Яковлевої та інших учених.

Одним із системоутворюючих факторів, який сприяє формуванню особистості сучасного школяра, є проектна діяльність, яку можна розглядати і як метод, і як самостійну структурну одиницю навчально-виховного процесу. Це актуальне завдання вирішується педагогами завдяки використанню нових педагогічних технологій у своїй діяльності, до яких відносять і метод проектів. Проектні технології, до впровадження яких так активно закликають сучасних учителів, спрямовані на стимулювання інтересу учнів до нових знань, на розвиток дитини через вирішення проблем і використання цих знань у конкретній практичній діяльності. У змісті чинних програм початкової школи представлено тематику цілого ряду проектів, які вважають навчальними, оскільки вони здійснюються в межах конкретного предмета з навчальною метою.

Проектну діяльність, в рамках підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта», можна поділити на три напрями: місце проектних технологій у структурі підготовки фахівців з даної спеціальності; зміст і характеристика студентських проектів, форми організації і методи роботи над ними, роль викладача у цьому процесі, бази виконання проектних робіт, особливості захисту і оцінювання проектних робіт студентів; підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації проектної діяльності учнів, які навчаються у звичайних загальноосвітніх навчальних закладах та спеціалізованих школах з поглибленим вивченням інформаційних технологій [1].

Говорячи про підготовку майбутніх учителів з використанням проектних технологій, мають на увазі час, який виділяється на підготовку і зміст, який визначається навчальним планом відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня і дисциплінами, які входять в його перелік. Зазвичай, студенти виконують декілька проектних робіт з різних дисциплін, внаслідок чого отримують навички з реалізації проектної діяльності. Окрім того, майбутнім учителям надається можливість отримати відповідні навички під час роботи з дітьми у ході педагогічної практики.

На етапі пілотування змісту Державного стандарту початкової загальної освіти (2017 р.) використання навчальних проектів допомагає сформувати предметні компетенції вищого рівня та забезпечує розвиток в школярів критичного мислення. Саме тому метод проектів є провідним у організації краєзнавчої роботи молодших школярів.

У педагогіці краєзнавчі роботи займають важливе місце. Краєзнавство можна вважати дидактичним принципом, що підвищує ефективність навчально-виховного процесу в освітніх закладах, сприяє успішному одержанню знань про природу й життєдіяльність людини, забезпечує формування практичних умінь і навичок [2;4].

Краєзнавча робота має високу ефективність реалізації, поєднуючись з проектною діяльністю. Діти активно намагаються дізнатись про якусь частину рідного краю, при цьому працюють індивідуально, в парі, групами, мотивуючи один одного. Тому, при підготовці студентів до цієї діяльності, важливо звернути увагу, що краєзнавча робота має дотримуватись певних принципів, а саме: наочності, систематичності, плановості, наступності, добровільності, самодіяльності, зв'язку краєзнавчих досліджень з життям, зв'язку краєзнавчої роботи з навчально-виховними завданнями школи, високого наукового рівня краєзнавчих досліджень [3].

Краєзнавча розвідка – це практичний захід, спрямований на вивчення досягнень відомої особистості, архітектурної або природничої цінності рідного краю. Важливо щоб «ціль» краєзнавчої розвідки була цікавою для школярів. Щоб накопичити краєзнавчий матеріал, який можна використати у викладанні різних предметів і залучити учнів до громадсько-корисної праці (боротьба з ярами, з ерозією ґрунтів, участь у залісненні місцевості, нагляд за лісопосадками, вивчення мікрокліматичних умов, створення музею свого рідного краю тощо), найдоцільніше розпочати краєзнавчі дослідження із свого населеного пункту та його околиць. І лише після глибокого вивчення рідного краю треба, не перериваючи стаціонарних спостережень, розсувати рамки досліджень до меж свого району, кооперуючи краєзнавчу розвідку з іншими школами. З метою ознайомлення учнів з віддаленими об'єктами свого краю доречно застосовувати різні форми екскурсійно-туристської роботи, такі як: прогулянка — найпростіша форма краєзнавчої роботи (організують у ліс, на річку, в гори, не потребують особливих витрат і спеціального туристського спорядження, найчастіше проводять з учнями молодших класів); подорожі – аналогічні екскурсіям, тільки тривають від 1 до 30 днів, а також проводиться спостереження за різними об'єктами: естафета – це така форма дитячого туризму, яка передбачає вивчення певного району, області, краю чи всієї країни не однією групою, а кількома, які на певних відрізках маршруту змінюють одна одну; експедиції – найскладніша форма туристично-краєзнавчої роботи, що передбачає проведення певних наукових досліджень [2].

У результаті тривалих, систематичних краєзнавчих спостережень нагромаджуватимуться у великій кількості різноманітні матеріали, що характеризують свій населений пункт чи район. Тут можуть бути різні колекції, гербарії, опудала, вологі препарати, макети, фотографії, малюнки, схеми, діаграми, плани, графіки, документи, пам'ятки матеріальної культури, виготовлені учнями прилади для краєзнавчих досліджень тощо. Все це потрібно правильно і охайно оформляти та експонувати в шкільному краєзнавчому кутку чи музеї [4]. Оформлення результатів краєзнавчих розвідок може бути і результатом навчальних проектів школярів. Таким чином, з'являється можливість доповнити краєзнавчий сільський, міський чи районний музей цікавими експонатами.

Підсумовуючи сказане, можна відмітити, що дане питання є надзвичайно важливим у процесі підготовки майбутніх учителів до активного впровадження інноваційних технологій в сучасну українську школу. Проведення краєзнавчої роботи засобом навчальних проектів дозволяє підвищити загальну ефективність навчання школярів, при цьому розвивати інтерес до рідного краю та виховувати справжніх патріотів своєї держави.

1. Васютіна Т.М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації проектної діяльності учнів в умовах змішаного навчання //Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування особистості в багатоступеневій системі освіти: досвід, реалії, перспективи» 27-28 вересня 2017 р. – Умань: УДПУ імені Павла Тичини, 2017. – С.22 – 25.
2. Васютіна Т.М., Сав'юк Г.П., Сав'юк М.І. Основи природознавства: землезнавство. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта» / Упорядники: Т.М. Васютіна, Г.П. Сав'юк, М. І. Сав'юк. – Вид. 3 перероб. і доп. – Івано-Франківськ: НАІР, 2016. - 142 с.
3. Концепція «Нова українська школа». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua> > Середня освіта > Реформа середньої освіти.
4. Олійник Я.Б., Федоришак Р.П., Тищенко П.Г. Загальне землезнавство. Навч. пос. – К., Вища школа., 2003.

5. Щодо методичних рекомендацій для експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.schoollife.org.ua/shhodo-metodychnyh-rekomendatsij-dlya-eksperymentalnyh-zagalnoosvitnih-navchalnyh-zakladiv/>

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ПЕДАГОГА ТА ШЛЯХИ ЇЇ САМОВИХОВАННЯ

Калігор Х., II курс магістратури, факультет педагогіки та психології

Гузар О.В., завідувач кафедри філологічних дисциплін початкової освіти, кандидат філологічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Анотація. У статті описано основні психолого-педагогічні вимоги до організації педагогічного спілкування, які повинен знати кожен вчитель. Проаналізовано проблеми, які виникають у вчителів при недостатньо розвиненій комунікативності та запропоновано шляхи їх вирішення за допомогою самовиховання.

Ключові слова : комунікативність, педагогічне спілкування, комунікація, комунікативні вміння, здібності.

Кожен день вчитель, а особливо це стосується вчителів молодших класів, виконує комунікативні завдання: як підготуватись і провести батьківські збори, як створити на уроці атмосферу довіри, співробітництва, як правильно повідомити батьків про неуспішність дитини в навчанні, як реагувати на критику, як передбачити конфлікт?

Стаття є актуальною у наш час, тому що відповіді на ці питання шукають не тільки молоді педагоги, а й ті, у яких вже великий стаж роботи з дітьми і батьками, адже суспільство постійно розвивається, оновлюються і методи та форми співпраці. Нині початкова школа – це школа самореалізації та самоактуалізації особистості, а завдання вчителя – не лише засвоєння учнями знань та вмінь, а й потреба навчити їх спілкуватися, сформувати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, розв'язувати проблеми, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною.

Метою запропонованої статті є описати основні психолого-педагогічні вимоги до організації педагогічного спілкування, які повинен знати кожен вчитель, та окреслити шляхи самовиховання.

У «Тлумачному словнику української мови» комунікативність визнається як одна з головних властивостей особистості (комунікабельний – товариський, контактний), а комунікабельність (від лат. *communis* – з'єднує, повідомляю), як: 1) здатність бути комунікабельним, товариський, контактний; 2) зв'язок, спілкування між ким-небудь, чим-небудь [5,270].

Відповідно педагогічна комунікація має такі характеристики: одна з головних професійних якостей особистості вчителя в організації навчально-виховної діяльності учнів; має певні різновиди: синтаксична або знакова, семантична або змістова, прагматична або ціннісна (слово, жест, зміст, порада, приклад тощо); має ступінь вимірювання під впливом нових фактів, понять, законів, закріплених у пам'яті; пов'язана з досягненням навчально-виховної мети; впливає на характер відносин у таких підсистемах: учитель – учень, учень – учитель, учень – навчальний предмет тощо; передбачає чинники впливу на модель педагогічної комунікативності – загальні універсальні якості і спеціальні (внутрішні) якості вчителя; характеризується необхідністю наявності комунікативних знань, навичок, вмінь, звичок, присутністю в учителя комунікативного характеру [4, 28].

В. Кан-Калік виділяв такі комунікативні вміння, які повинні бути у вчителя: вміння спілкуватися з людьми, вміння через правильно створену систему спілкування організувати спільну з учнями творчу діяльність, вміння цілеспрямовано організувати спілкування й керувати ним [1, 46].

Зрозуміло, що це лише найбільш важливі, так би мовити, узагальнені групи комунікативних умінь учителя, які, в свою чергу, включають у себе інші компоненти: вміння встановлювати психологічний контакт, завойовувати ініціативу в спілкуванні, вміння підлаштовуватись у спілкуванні і т. ін. Зрозуміло, що такий комплекс складних комунікативних умінь учитель може виробити тільки за наявності певних комунікативних здібностей.

Комунікабельність має яскраво виражену емоційну природу, основу якої складають комунікативні та альтруїстичні емоції [1, 49]. Серед комунікативних емоцій виділяють:

бажання ділитися думками, переживаннями, почуття симпатії, поваги до учасників спілкування і т. ін. Саме наявність цих емоцій і потреби в їх переживанні свідчить про схильність до педагогічного спілкування. У альтруїстичних емоціях виділяють бажання приносити радість людям, з якими людина спілкується, співпереживання радості з іншим і т. ін.

Підсумовуючи все вищесказане, можна виділити такі компоненти професійно-педагогічної комунікації: наявність стійкої потреби в систематичному спілкуванні з дітьми в найрізноманітніших сферах, органічна взаємодія загальнолюдських і професійних показників комунікабельності, емоційне благополуччя на всіх етапах спілкування, продуктивний вплив спілкування на інші компоненти педагогічної діяльності, наявність здібностей до здійснення педагогічної комунікації, наявність комунікативних навичок і умінь.

Готовність педагога до спілкування є найважливішою умовою реалізації всіх інших його педагогічних здібностей.

Спостереження, опитування вчителів, вивчення досвіду роботи випускників педагогічних вузів дозволяють зробити висновок, що у педагогів найбільші труднощі викликають такі елементи педагогічної діяльності, як проблема першого знайомства, вивчення класу (незнання методів, невміння їх використовувати), визначення правильного тону і стилю взаємин в різних ситуаціях, налагодження контакту з важкими учнями, невміння адекватно вирішувати педагогічні задачі, невміння правильно підбирати методи роботи з дітьми, невміння по зовнішнім ознакам визначати атмосферу в класі, стан окремих учнів, невміння емоційно себе настроїти на певний урок, скованість міміки і пантоміміки, невміння зацікавити, відсутність педагогічної спостережливості, невміння працювати в ситуаціях емоційної напруженості, робота з батьками.

Тобто більшість проблем безпосередньо пов'язана з недостатньо розвинутою комунікативністю педагога. Ми можемо досконало знати теорію, але не завжди вміємо застосувати її на практиці. Перш за все, кожен повинен для себе з'ясувати, що саме потрібно підкоригувати. Визнання проблеми – це вже великий крок до її вирішення.

Зміст спілкування в педагогічній діяльності і полягає саме в тому, щоб учні стали співучасниками, а не просто присутніми, бо тільки тоді можливі реалізація творчих задач, педагогічний вплив. Тому спробуйте проаналізувати власні уроки за такими критеріями: якою мірою вдалося включити весь клас у процес спілкування, чи вдалося протягом усього уроку підтримувати активність учнів у спілкуванні, чи мало спілкування на уроці особистісний сенс для школярів, чи задоволені учні процесом спілкування на уроці, чи були на уроці «зони», коли школярі не брали активної участі у взаємодії; чим це, на ваш погляд, було викликане, чи вдалося вам досягти на уроці єдності ділового та особистісного рівнів спілкування зі школярами[1, 58].

Звертаємо увагу, що важливо постійно себе аналізувати, щоб не повторювати помилок. Якщо по своїй природі ви є сором'язливою людиною, то корисним буде виступ на семінарі, нараді, обговорення з колегами педагогічних питань, якщо ви не можете впоратись зі своїми емоціями, то краще відкласти розмову, коректно вказуйте людям на їх помилки, починайте з похвали. Під час розмови, враховуйте інтереси співрозмовників, пам'ятайте, що ім'я людини є для неї найсолодшим і найважливішим звуком будь-якою мовою, будьте гарним слухачем, дайте іншій людині відчути свою значущість[2,176].

У процесі спілкування намагайтеся бути максимально уважним до партнера по спілкуванню, прагніть контактувати з ним очима (без цього плідне спілкування ускладнюється), думайте про партнера по спілкуванню, розвивайте свою комунікативну пам'ять, яка дозволить вам зберегти тональність минулого спілкування з людиною чи колективом, будьте спостережливі в процесі спілкування, стежте за поведінкою співрозмовника, розвивайте в собі цю «міжособистісну спостережливість», вправляйте себе в умінні аналізувати зовнішню поведінку людей, дітей на уроці, на перерві, пози, жести, міміку, експресію. Прагніть передбачити реакцію співрозмовника, вчіться вловлювати «психологічні сигнали», які виходять від нього в процесі спілкування, думайте про партнера в процесі спілкування.

Поза, міміка, жестикуляція нерідко свідчать про те, що сказане людиною суттєво відрізняється від того, що вона думає чи відчуває насправді. Знаючи мову рухів тіла, неодмінно досягнете успіху у спілкуванні. Все це ви можете знайти у сучасній літературі, наприклад, Алан та Барбара Пізи у своїй книзі виділяють сім секретів привабливої мови рухів тіла, а саме:

1. На вашому обличчі завжди має бути жвавий вираз. Посмішка має стати вашою постійною супутницею. Не пропускайте також можливості блиснути зубами.
 2. Будьте експресивними, але не занадто. Під час жестикуляції не розчепірюйте пальці, тримайте руки нижче рівня підборіддя й уникайте схрещування рук та ніг.
 3. Супроводжуйте розповідь потрійним кивком і схиляйте голову набік, коли слухаєте співбесідника. Не опускайте підборіддя.
 4. Тривалість зорового контакту не повинна викликати у вашого співбесідника відчуття дискомфорту. Якщо національні звичаї не забороняють дивитися людині в очі, то прямий зоровий контакт зазвичай допоможе вам завоювати більше довіри.
 5. Нахилийтеся вперед, коли слухаєте. Стійте прямо, коли говорите.
 6. Стійте від співбесідника на тій відстані, на якій ви почуваетесь комфортно. Якщо він відходить, не наближайтеся до нього.
 7. Непомітно копіюйте сигнали мови рухів тіла співрозмовників [3, 416].
- Відтак, відповіді на конкретні запитання завжди можна віднайти у науково-методичних працях психологів, педагогів. Якщо вам говорять, що ви некоммунікбельні, то переконайте себе й інших у зворотньому, адже комунікбельність не є спадковою, а формується в процесі життя й діяльності людини в соціальній групі.

1. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – С.46-62.
2. Карнегі Д. Як завоювати друзів та впливати на людей. – Харків: Промінь, 2014. – С.93-176.
3. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла. Розширене видання/ Пер. з англ. Н.Лавської. – К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2017. – С. 416.
4. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки. – К.: Ака-демвидав, 2005. – С.28.
5. Тлумачний словник української мови./ Укладачі Ковальова Т., Коврига Л. – Харків: Синтаксис, 2002.

СТАН ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ковтонюк Т., 1 курс магістратури заочної форми навчання, факультет педагогіки і психології

Васютіна Т.М. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

У публікації проаналізовано стан готовності майбутніх учителів спеціальності «Початкова освіта» до організації навчально-пізнавальної практики молодших школярів у педагогічній практиці. Розкрито суть поняття «навчально-пізнавальна практика», її види, особливості організації в умовах запровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи, навчально-пізнавальна практика.

У зв'язку з реформуванням національної системи освіти, розвантаженням навчальних програм, запровадженням Концепції «Нова українська школа» [1], введення інтегрованих курсів тощо, виникає нагальна потреба у модернізації підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до професійної діяльності. Зокрема, нашу увагу привернула така складова їх професійної готовності як здатність до організації навчально-пізнавальної практики молодших школярів, яка, як форма роботи з учнями, вперше у такому формулюванні фігурує у нормативних документах МОН.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, які розкривають проблему професійної підготовки фахівців загалом, питання професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації навчально-пізнавальної практики у молодших школярів залишається малодослідженим і потребує всебічного обґрунтування, що забезпечить підвищення рівня професіоналізму та компетентності вчителів і відповідатиме новим соціальним та освітнім вимогам.

Аналіз фахової літератури показав, що навчально-пізнавальна практика займає особливе місце у формуванні особистості людини, адже забезпечує формування в неї цілісної природничо-наукової картини світу і відповідно її світогляду (А. Алексюк, Н. Бібік, О. Біда, Л. Коваль, С. Лисенкова, Н. Ничкало, О. Савченко, А. Степанюк та ін.) та дозволяє ефективно організувати процес учіння протягом усього життя.

Особливо важливим є процес формування навчально-пізнавальної практики в молодших школярів, адже саме в цьому віці формуються фундаментальні структури мислення, що безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю (Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Давидов, І. Дубровіна, О. Леонтьєв, та ін.).

У процесі дослідження встановлено, що у проекті нового Державного стандарту початкової загальної освіти визначено вимогу передбачати у навчальних програмах з усіх предметів і курсів 20% резервного часу, який учитель може використовувати на свій розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проектів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Наприкінці навчального року пропонується виділити час на проведення *навчально-пізнавальної практики*, яка, на нашу думку, і має включати усі види робіт, вказані вище. Вибір змісту і форм організації такої практики навчальний заклад визначає самостійно [2; 3].

Однак, бесіди з учителями-практиками дозволили нам встановити той факт, що вони не зовсім розуміють, як саме має ця практика проходити в реальних умовах: за рахунок якого часу, що з учнями треба робити, яку вести документацію, як це відобразатиметься на їхніх ставках тощо.

Як показують результати опитування студентів випускних курсів, вони лише частково готові до здійснення цієї діяльності. Причинами, що спричинили таку ситуацію, на нашу думку, є те, що матеріал, який стосується організації навчально-пізнавальної практики (методика організації екскурсій, краєзнавчої роботи, особливості проектної діяльності тощо), вивчався розрізнено у локальних методиках в різних семестрах. Тому самостійно звести одержані знання і сформовані уміння до єдиного блоку студентам важко.

Таким чином, питаннями, які потребують термінового розв'язання під час підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта», є зміст, форми, методи та засоби організації навчально-пізнавальної практики молодших школярів, ведення відповідної звітної документації вчителем.

1. Концепція «Нова українська школа». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://osvita.ua> Середня освіта > Реформа середньої освіти.
2. Проект нового Державного стандарту початкової загальної освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: newstandard.nus.org.ua
3. Щодо методичних рекомендацій для експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.schoolife.org.ua/shhodo-metodychnyh-rekomendatsij-dlya-eksperymentalnyh-zagalnoosvitnih-navchalnyh-zakladiv/>

ЕЛЕКТРОННІ НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Ландирєв В., 6 курс, факультет психолого-педагогічної освіти та мистецтв

Шиман О. І. кандидат педагогічних наук, доцент

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Анотація. У публікації здійснено огляд електронних навчальних посібників для їх використання фахівцями початкової ланки освіти, які, перш за все повинні добре орієнтуватися в різновидах електронних посібників, розроблених спеціально для відповідної вікової групи, володіти методиками доцільного їх використання в традиційному навчально-виховному процесі згідно з чинними освітніми програмами. Насамперед акцент зроблено на варіативності форматів таких електронних документів, технологічних особливостях роботи з ними та методичній доцільності їх застосування в навчанні, вихованні і розвитку молодших школярів.

Ключові слова: друковані, гіпертекстові, мультимедійні навчальні посібники, педагогічні програмні засоби.

Для сучасного освітнього середовища характерна постійна модернізація змісту, форм, методів і засобів навчання та виховання, впровадження новаторських ідей, інноваційних технологій, в основі яких лежить використання комп'ютерної техніки. На сучасному етапі розвитку системи освіти і початкова школа зазнає суттєвих змін, головною причиною яких є інформатизація освіти. На даний час вже здійснено комплекс заходів, які спрямовані на модернізацію шкільного навчання в умовах інформаційного суспільства – школи забезпечено комп'ютерною і проекційною технікою, розроблено електронні засоби навчання, орієнтовані

на молодших школярів, вчителям забезпечена спеціальна підготовка щодо застосування інформаційних технологій у навчальному процесі тощо.

Проблемам розробки та застосування засобів навчання на основі комп'ютерної техніки та створення методичної підтримки їх використання присвячені дослідження вчених Н.Апатової, В.Бикова, А.Гуржія, Ю.Дорошенка, М.Жалдака, Ю.Жука, В.Лапінського, Ю.Машбиця, В.Монахова, Н.Морзе, І.Підласого, О.Співаковського та ін. Питаннями інформатизації початкової ланки освіти займаються С.Гунько, О.Кивлюк, А.Макаренко, Н.Олефіренко, Л.Петухова, В.Шакотько, О.Шиман та ін.

Всю множину електронних інформаційних ресурсів, що використовуються в системі освіти, в сучасній педагогічній науці і освітній практиці означають терміном електронні освітні ресурси (як синонім використовується також термін цифрові освітні ресурси) [1]. Розмаїття, потужність і різноплановість електронних ресурсів, зорієнтованих на використання в навчальному процесі початкової школи, створює певні проблеми щодо здійснення їх раціонального вибору вчителем як інструмента ефективної допомоги у вирішенні певних педагогічних завдань.

Нині сутність поняття «електронний навчальний посібник» визначають по-різному: від файлів електронних версій підручників і до складних електронних комплексів, які оновлюються з централізованого джерела й інтерактивно взаємодіють з учнем, включаючи виставлення оцінок, завантаження домашнього завдання та додаткових мультимедійних файлів.

Багато навчальних посібників, які доступні на електронних носіях або в Інтернеті, не завжди просто досягнути. Пропонована Шиман О. І. [2] класифікація електронних навчальних посібників для використання в початковій школі, спрощує перші кроки майбутніх учителів початкової школи, практикуючих педагогів на шляху освоєння існуючих зразків і стимулює до пошуку нових варіантів і можливостей. Насамперед слід розібратися з їх різновидами, форматами таких електронних документів, технологічними особливостями роботи з ними та методичною доцільністю їх застосування в навчанні, вихованні і розвитку молодших школярів.

До першого типу (*друковані посібники*) відносяться будь-які види навчальної документації, починаючи з конспектів занять, демонстраційних, роздаткових, контролюючих матеріалів, закінчуючи всілякою звітністю. Сучасний педагог повинен володіти навичками роботи з апаратними засобами друкованих посібників (клавіатурою, принтером, сканером) та програмними додатками інтегрованого офісного пакету (MS Word, MS Publisher, MS Excel). Слід відмітити, що ці навички, крім роботи з лінійними текстовими даними, мають включати володіння потужними можливостями цих програм зі структурування даних, які можуть містити нестандартні символи і позначення, складне розташування тексту в сукупності з різними елементами графічного та табличного оформлення. Крім звичного формату текстових документів (*.doc*) останнім часом широке розповсюдження отримав формат *.pdf*, який надає зручні умови для організації електронного документообігу, і в першу чергу призначений для подання в електронному виді поліграфічної продукції для розміщення її у мережі Інтернет або для передачі на друк. У цьому форматі на сьогодні оформлюється все більше навчальних посібників. Для читання посібників у форматі *.pdf* офіційно використовується програма *AdobeReader*, але пропонуються альтернативні варіанти програмної підтримки. Програми, призначені для перегляду, зазвичай поширюються безкоштовно. Для більш успішної конкуренції виробники додають деякі можливості редагування *pdf*-формату або надають одночасну підтримку декількох форматів (*.djvu*, *.tiff*). Також існують плагіни для популярних Інтернет-браузерів – *Internet Explorer*, *Chrome*, *Opera*, *Firefox* та ін. У випадку використання плагіну *pdf*-документ відкривається безпосередньо у вікні браузера.

Наступний вид електронних навчальних посібників – *гіпертекстові*, для яких характерна така форма організації навчального матеріалу, де його частини подані не в лінійній послідовності, а у вигляді деякої системи з різними зв'язками між її компонентами. Гіпертекстовий файл містить символи і команди для браузерів, тобто гіпертекстову розмітку. Загальновідомим і яскраво вираженим прикладом сучасного гіпертексту є веб-сторінки, підготовлені за допомогою *HTML* (*hyper text markup language* – мови розмітки гіпертексту). Відповідно, в комп'ютерній термінології під гіпертекстом розуміється текст, сформований за допомогою мови розмітки, що потенційно містить у собі гіперпосилання. Гіперпосилання дозволяють переходити від вихідного (одного) тексту до безлічі інших текстів, розміщених у web-мережі. На сьогодні доступна велика кількість навчальних посібників в гіпертекстовому форматі, з якими можна працювати і на автономному комп'ютері, і online. Потреба організації гіпертекстових зв'язків в навчальних посібниках виникає у фахівців початкової

освіти вже на етапі створення в середовищі текстового процесора електронного методичного забезпечення, яке повинно містити конспекти занять і набори дидактичних матеріалів до них. Усі демонстраційні, роздаткові, контролюючі матеріали бажано оформити у вигляді окремих файлів з обов'язковим посиланням на них в тексті конспекту. В подальшому здійснюється поєднання розрізаних файлів у єдиний електронний посібник з гіпертекстовою структурою (з перетворенням відповідних посилань у електронні гіперпосилання).

Найбільш популярний в освітніх закладах, особливо в початковій ланці, різновид електронних навчальних посібників – *мультимедійні*, які на сьогодні в основному представлені в форматах презентацій (.ppt, .pps), флеш-об'єктів (.swf), відеофрагментів (.avi). У електронних тлумачниках «мультимедіа» визначається у різний спосіб: як взаємодія візуальних і аудіо ефектів під керуванням інтерактивного інтерфейсу; дані, які включають в себе різні форми природної для людини інформації (звук і відео); одночасне використання різних форм представлення інформації та її обробка в єдиному об'єкті-контейнері. Найбільш перспективними для освітнього використання є інтерактивні мультимедійні посібники з гнучкою навігаційною структурою, що надає можливість безпосередньої взаємодії користувача з програмним ресурсом. Перелік видів мультимедійних посібників навчального призначення може бути дуже великим: слайд-шоу, мультимедіа-доповідь; електронний звіт, електронний журнал; віртуальний тур, відеоподорож; flash-, shockwave- ігри (навчальні ігри, розміщені, як в Інтернеті (on-line), так і на різних носіях (offline)); мультимедіа-тренажери, контролюючі мультимедіа-системи; довідники, енциклопедії, лінгвістичні мультимедіа-системи і т. п. Для підготовки мультимедійних посібників педагог може скористатися як добре відомим програмним засобом – MS PowerPoint, так і спеціалізованими редакторами: MacromediaFlash, Picasa, PhotodexProShow та ін. Достатньо знань деяких особливостей інтерфейсу офісного додатку MS PowerPoint, щоб наочно демонструвати навчальний матеріал, що відповідає змісту конкретної теми, зручно й ефективно візуалізувати статичну та динамічну навчальну інформацію, самостійно готувати інтерактивні завдання.

Останній з видів електронних навчальних посібників – це ППЗ (*педагогічні програмні засоби*). Багато з їх представників останнього покоління вийшли з жорстких границь єдиного виконавчого модуля та можуть містити і текстові файли, об'єднані в папки чи пов'язані гіперзв'язками, і мультимедійні Flash-об'єкти, і окремі завантажувальні тематичні модулі. Очевидно для педагогів, що добре розібралися з використанням трьох попередньо охарактеризованих видів посібників, зорієнтуватися в файлової структурі таких ППЗ буде не складно.

Отже реформування початкової освіти в напрямку інформатизації потребує забезпечення та впровадження в процес навчання та виховання всіх видів електронних навчальних посібників та підготовку педагогів, що володіють на належному рівні програмними засобами ІКТ. У подальшому особлива увага буде приділена дослідженню комплексу вимог до електронних засобів навчання, адже використання електронних навчальних посібників у початковій школі має свою специфіку, зумовлену психолого-фізіологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку та особливостями педагогічного процесу у початковій школі.

1. Биков В.Ю., Лапінський В.В. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. – №2. – С. 3-6.
2. Шиман О.І. Використання сучасних інформаційних технологій. Навчально-методичний посібник [2-ге вид., допов. і переробл.] / О.І. Шиман. – Запоріжжя, «Просвіта», 2012. – 238 с.

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ПРЕПОДАВАНИЮ ОСНОВ ИНФОРМАТИКИ

*Осадчук С.Ю., ассистент кафедры дошкольного и начального образования
Винницкого государственного педагогического университета
г. Винница, Украина.*

Анотация: в данной статье описывается система подготовки будущих учителей начальной школы к работе в школе, а также анализируется подготовка их к преподаванию основ информатики. Система разработана и используется преподавателем университета.

Ключевые слова: начальная школа; подготовка учителя; основы информатики.

Современный мир очень быстротечен в свете развития и вхождения в использование человеком технических новинок. Этому процессу подвержена и такая сфера человеческой жизни как образование. За довольно таки короткий период времени компьютерная техника плавно вошла в быт человека. Система образования отреагировала введением в учебный процесс предмета «Информатика», а также расширением средств обучения за счет компьютерных систем.

С начала 2000-х годов образовательная система Украины начала переход на новый этап развития. На это влияли и евроинтеграционные настроения в политике страны и бурное развитие компьютерных технологий в обществе. Компьютер становится не просто редкой полезной вещью в руках определенных пользователей, а очень распространённым многофункциональным «другом» почти каждого человека. При этом возраст пользователя, способного управляться этим высокотехнологическим прибором, с каждым годом уменьшался. Реагируя на все эти изменения, образовательная система Украины тоже начала изменяться. В этот период начинается ряд экспериментальных исследований направленных на изучение возможности включения основ компьютерных знаний в образовательный процесс начальной школы. Результатом этих экспериментов и исследований стало принятие в 2011 году нового государственного стандарта начального общего образования [4]. Согласно его положениям в учебный процесс начальной школы были внесены 2 существенных изменения – начало изучения основ компьютерной грамотности и английского языка.

В связи с такими изменениями учебного процесса в школе возникла необходимость внесения изменения и в еще один учебный процесс – подготовки самих учителей начальной школы в педагогических учебных заведениях. Это было решено с помощью введения в список изучаемых предметов «Методики преподавания основ информатики в начальной школе». Но все это стало возможным не сразу, а благодаря работе многих психологов и педагогов и ученых.

В работах А.Ф. Верланя, А.М. Гуржия, Ю.О. Дорошенка, Н.И. Жалдака, В.М. Мадзигона, В.Д. Руденка раскрыты ключевые проблемы информатизации образования и анализ педагогического потенциала информатизации учебного процесса.

Теоретическим и практическим основам подготовки учителей посвящены работы Ш.А. Амонашвили, В.А. Сухомлинского, В.И. Бондаря. С.П. Власенко, М.М. Дарманський рассматривали проблему ступенчатого образования учителей начальных классов.

Опыт подготовки учителя начальной школы в сфере информационных технологий представлен в работах Н.И. Жалдака, Ю.О. Дорошенка, М.М. Левшина, Н.П. Листопад, Р.С. Гуревича.

Проблемы формирования информационной и информационно-коммуникационной компетентности учителей начальных классов раскрыты в работах О.Б. Бовть, Д.В. Зарецкого, З.А. Зарецкой, Л.Э. Петуховой, О.И. Шиман, О.В. Суховирского и др.

Для правильной организации подготовки будущих учителей школ сначала нужно проанализировать то, с чем им предстоит столкнуться в школе на уроках информатики. Анализ будет состоять из 2 частей – теоретический материал и программное обеспечение для организации практической деятельности детей.

Начнем с более простого – программного обеспечения, так как его не очень много. Проанализировав учебную программу с данного предмета [2, с. 176] можно заметить, что нет четкого требования к программному обеспечению, а есть только рекомендация про адаптацию его для детей соответствующей возрастной группы. Но кроме стандартных редакторов и оболочек в учебном процессе начальной школы используются и комплексы, разработанные как украинскими специалистами, так и иностранными разработчиками, но с возможностью поддержки украинского (или русского) языка.

Основным программным комплексом, что используется в начальной школе Украины, является комплекс учебно-развивающих программ «Сходинки до інформатики» (издательство «Світич») [3]. В его состав входит около 30 разноплановых мини-игр-тренажеров по нескольким предметам начальной школы.

Вторым представителем программного обеспечения, разработанного в Украине, есть «Скарбничка знань» авторские права принадлежат издательству «Весна» [1]. В комплекте программки поделены на 2-4 классы и тоже могут быть использованы на нескольких предметах.

Кроме украинских программных продуктов используют и программы других разработчиков:

GCOMPRIS – это красочный набор задач для детей от 3 до 8 лет, решение каких научит пользоваться клавиатурой и мышкой, читать, рисовать, в увлекательной форме объяснит основы естественных наук (математика, физика, география).

OMNITUX – это программное обеспечение похожее на пакет программ GCompris.

TUXPAINT – свободно распространяемая программа для рисования, которая ориентированная на маленьких детей. Многоязычный интерфейс, в том числе русский и украинский.

Во время рисования можно использовать карандаш, линии, формы; есть фильтры и разные типы осветления и затемнения. В программе есть большая коллекция изображений-шаблонов для использования при рисовании

http://teach-inf.at.ua/load/programi/trenazheri/tux_typing_klaviaturnij_trenazher/17-1-0-645TUXTYPING - игра, которая учит машинописи, которая больше рассчитана для детей, хотя некоторые уроки могут быть использованы и взрослыми. Доступны несколько режимов. По мере прохождения растёт скорость и сложность задания.

Скретч – это визуальное объектно-ориентированная среда программирования для обучения школьников младших и средних классов. Скретч создан как продолжение идей языка Лого. Программы в Скретч создаются из графических блоков, подписи к которым зависят от избранного языка интерфейса.

Как видно из анализа программного обеспечения учитель имеет большой выбор при подборе программного продукта для проведения занятия. Поэтому, одной из составляющей организации учебного процесса для будущих учителей начальной школы должна стать практическая подготовка в области использования учебных программных продуктов.

Вторая часть анализа – непосредственный теоретический материал по основам информатики или проще говоря то, что дети учат в школе. Проанализировав учебную программу [2, с.172] можно сделать вывод, что основными темами изучения есть знакомство с компьютером, работа в текстовом и графическом редакторе, умение использовать глобальную сеть Интернет для личных целей, учебной и проектной деятельности. Следовательно, подготовка будущих учителей должна включать в себя изучение этих тем более досконально как в теоретической части, так и в практической.

Кроме указанной практической и теоретической подготовки будущих учителей необходимо обратить особое внимание на такой аспект подготовки как техническая грамотность учителя. Она включает в себя не только пользовательские умения, но и навыки настройки программного обеспечения и умение использовать на уроке различные технические средства обучения.

Исходя из всего вышеизложенного, система подготовки будущих учителей начальной школы к преподаванию основ информатики состоит из таких составляющих:

- курс «Информационные технологии и технические средства обучения», на котором студентов учат различным технология использования компьютерной техники и других технических средств обучения. Курс рассчитан на 1 семестр продолжительностью в 32 аудиторных часа.

- курс «Методика изучения информатики», на котором непосредственно происходит изучение методик преподавания основ информатики в начальной школе. Длительность курса такая же как у предыдущего.

Работа по подготовке будущих учителей начальной школы в основном базируется на практической деятельности, с небольшими вкраплениями лекционного материала. Он даёт студентам базовые понятия и знакомит с многообразием методик для дальнейшего выбора будущим учителем наиболее подходящей для его стиля работы или создания своей комбинированной методики.

Правильность такого построения курса также доказала и педагогическая практика наших студентов в школах города. Во время самостоятельной подготовки и проведения урока студенты показывают достаточно высокий уровень качества проводимых занятий.

1. Издательский дом «Весна» Харьков. [Электронный ресурс] / Видавничий дім Весна 2011-2015. - Режим доступа: <http://vesna-books.com.ua/books/index/all/shukachi-skarbiv>. – Дата доступа: 10.09.2015
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. -К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.-392 с.
3. Офіційний сайт проекту «Сходинки до інформатики» [Электронный ресурс] / Видавництво «Світлич», 2011-2013. – Режим доступа: <http://dvsvit.com.ua/sходunku>. – Дата доступа: 10.09.2015
4. ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ від 20 квітня 2011 р. № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти». [Электронный ресурс] / Верховна Рада України 2015. – Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-П>. – Дата доступа: 10.09.2015

СПОСОБИ РОЗВИТКУ ДІАГНОСТИЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

*Пеленська С., магістрант 2 курсу спеціальності «Початкова освіта»,
Кіліченко О. І., кандидат педагогічних наук, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ*

У статті подано класифікацію діагностичних умінь учителя початкової школи, охарактеризовано особливості формування діагностичних умінь майбутніх вчителів початкової, проаналізовано шляхи розвитку діагностичних умінь у майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: діагностика навчального процесу, діагностичні уміння вчителя.

Мета: проаналізувати способи розвитку діагностичних умінь майбутніх учителів початкової школи .

Постановка проблеми. Сьогодні майбутній педагог повинен не просто передавати знання, формувати вміння та навички, але й володіти діагностичними уміннями та вправно застосовувати їх в освітньому процесі для отримання необхідних результатів навчання, виховання та розвитку молодших школярів. Саме тому вищий навчальний заклад повинен готувати фахівців не лише з певним набором знань, умінь і навичок, але й компетентних у сфері педагогічної діагностики. Як зазначає С. Мартиненко, що «Діагностування, прогнозування, проектування, розробка авторських програм, оптимізація всіх аспектів навчально-виховного процесу стають одним із складових педагогічної діяльності»[2, с. 50]. У зв'язку з цим виникає потреба формування діагностичних умінь у майбутніх учителів початкової школи.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемі формування діагностичних умінь у майбутніх педагогів присвячені праці Т. Давидової, М. Севастюк, С. Мартиненко, І. Новик, М. Фалько. Особливості підготовки до діагностичної діяльності майбутніх учителів різних спеціальностей розкрито у роботах Л. Байкової, В. Бербец, Г. Бутенко, І. Левченко тощо. Принципи підготовки майбутніх фахівців початкової школи до діагностичної діяльності розкрито у працях О. Мельника, С. Мартиненко, Л. Александрової.

Метою даної статті є розкриття шляхів розвитку діагностичних умінь у майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу.

Сьогодні вчителем початкової школи покликаний не лише виховувати, навчати, розвивати людину, а й враховувати індивідуальні особливості кожного учня. визначати його можливості та потреби. Виходячи з цього, очевидним є спеціальна, цілеспрямована робота з формування і розвитку у майбутніх педагогів початкової школи діагностичних умінь ще під час навчання у вищому навчальному заклад.

Існує безліч понять до визначення «діагностичні уміння педагога». Наприклад, Г. Гац, тлумачить діагностичні вміння, як «спосіб виконання дій, які забезпечують сукупність набутих знань та навичок у галузі діагностичної діяльності» [3, с. 18].

С. Мартиненко відносить до діагностичних умінь “вміння аналізувати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розпізнаючи серед них випадкові та помилкові; моделювати та перетворювати моделі взаємодії, визначати мету і розробляти конкретні завдання діагностичного вивчення, підбирати діагностичний

інструментарій, накопичувати і обробляти діагностичну інформацію, здійснювати самодіагностику тощо” [4, с. 149].

I. Новик виокремлює систему діагностичних умінь вчителя початкових класів на основі аналізу існуючих класифікацій. Детальніше розглянемо її на Рис.1. [5]

I. Новик зазначає, що «подана система діагностичних умінь учителя початкової школи вимагає пильної уваги до їх формування, оскільки саме це надає навчальній діяльності студента високу пізнавальну і професійну активність у діагностичній діяльності.»[5]

М. Єрофеева зазначає, що процес формування діагностичних умінь має охоплювати три аспекти, а саме: формування знань теорії педагогічної діагностики; засвоєння знань технології проведення діагностичного дослідження; вироблення практичних дій [1, с. 45]

Нами встановлено, що до шляхів формування та розвитку діагностичних умінь майбутніх педагогів можна віднести:

-вивчення психолого-педагогічних дисциплін, де студенти отримують відповідні знання, вивчають технологію проведення діагностичного дослідження, навчаються оформлювати його результати тощо;

-практичні та лабораторні заняття, під час яких студенти розв’язують педагогічні задачі, пов’язані з діагностуванням навчальних досягнень молодших школярів і їх вихованості;

-проведення науково-дослідних робіт, написання курсових, де студенти мають змогу застосувати свої знання;

-проходження педагогічної практики, під час якої студенти мають змогу виконувати завдання, пов’язані з діагностуванням особистісного розвитку молодших школярів, визначати мету і завдання навчально-виховного процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей молодшого шкільного віку; використовувати різні форми і методи педагогічної діагностики; на основі психолого-педагогічних спостережень, тестувань, робити діагностичні висновки тощо.

Так, необхідно змінити підхід до методики проведення лекційних курсів із загальної педагогіки, дидактики початкової школи, теорії та методики виховання. Слід спрямувати їх спрямованих на формування готовності студентів до діагностичної діяльності, а саме включити в структуру лекцій відповідний змістовий матеріал, використовувати в процесі лекційного викладання факти та приклади підтвердження значущості оволодіння вчителем діагностичною діяльністю; поєднати виклад теоретичного матеріалу з інтерактивними та інформаційними технологіями, спрямованими на активізацію навчально-пізнавальної діяльності. Під час проведення практичних занять також необхідно використовувати прийоми активізації пізнавальної діяльності, наприклад залучення студентів до самодіагностики; спостереження за роботою вчителя із здібними учнями; з тими, що мають проблеми у навчанні тощо.

Так, розвиток діагностичних умінь у майбутніх учителів початкових класів - системний і тривалий педагогічний процес, що здійснюється шляхом поетапного оволодіння студентами професійно-педагогічними установками, мотивами, ставленнями, інтересами, знаннями, уміннями і досвідом діагностичної діяльності в процесі вивчення теоретичних і методичних дисциплін, елективних курсів, науково-дослідницької роботи, педагогічної практики в системі професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ.

Висновки.

Для вирішення поставлених перед вчителем початкової школи завдань, у своїй професійній діяльності майбутній педагог повинен розвивати діагностичні

Рис. 1. Система діагностичних умінь учителя початкової школи

уміння. Нами встановлено, що розвиток діагностичних умінь студентів напрямку «Початкова освіта» здійснюється під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін, науково-дослідній роботі, проведенні практичних та лабораторних робіт, під час виробничої педагогічної практики.

1. Ерофеева М. А. Педагогическая диагностика воспитания школьников / М. А. Ерофеева [и др.] ; Балашовский филиал Саратовского гос. ун-та им. Н.Г.Чернышевского. - Балашов : Издательство БГПИ, 2001. - 99 с.-45 сторінка
2. Мартиненко С. М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Мартиненко Світлана Миколаївна. – К., 2009. – 476 с.
3. Гац Г.О. Методика формування діагностичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури / Г. О. Гац // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Х., 2010. – № 3. – С.18–20.
4. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія] / С. М. Мартиненко. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. – 434с.
5. Новик І.М. Формування діагностичних умінь студентів напряму підготовки "ПО" у процесі індивідуальної навчально-дослідницької роботи [Електронний ресурс] / І. М. Новик // Вісник психології і педагогіки: збірник наук. праць. - Випуск 16. – К.: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2014. – Режим доступу: www.psyh.kiev.ua

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

*Сточанська О., магістрант 1 курсу спеціальності «Дошкільна освіта»
педагогічного факультету*

*Матішаак Маріанна, кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника» Івано-Франківськ, Україна*

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми формування управлінської компетенції вихователів в умовах сучасної освіти. У статті обґрунтовано актуальність порушеної проблеми, визначено сутність основних категорій «компетенція», «компетентність», «управлінська компетенція», виокремлено основні компоненти управлінської компетенції. На основі аналізу наукових джерел автор робить висновки про взаємозв'язки та характер цих понять.

Ключові слова:компетенція, компетентність, управлінська компетенція, вихователь, сучасна освіта.

Освітній процес у дошкільному навчальному закладі представляє собою керовану динамічну систему, що складається із взаємопов'язаних елементів, які забезпечують цілеспрямовану, поетапну і планомірну діяльність педагога з організації освітньої взаємодії, досягнення освітніх цілей-результатів.

Удосконалення вищої освіти України вимагає відповідних змін у системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. В умовах модернізації освіти перехід від теорії до практики вимагає від педагога закладу освіти готовності до організаційної, педагогічної, методичної, а також управлінської роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що дана проблема є досить актуальною, адже останнім часом у сучасному суспільстві загалом і в освіті зокрема відбуваються суттєві зміни, зумовлені необхідністю підвищення якості підготовки педагогічних кадрів. Вивченню питань організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, визначенню найбільш ефективних шляхів підготовки майбутнього фахівця, зокрема системи дошкільної освіти, присвячено праці Л.Артемової, І.Беха, О.Глузмана, С.Гончаренка, І.Зязюна, Н.Михайленко, Л.Поздняк, В.Сластьоніна. Проблема управлінської компетентності керівника сучасного закладу освіти як соціально значуща розкривається у працях В.Андрущенко, В.Бондаря та ін. Специфіка управлінської діяльності керівника дошкільного навчального закладу висвітлюється у роботах К.Крутій, Л.Пісоцької, Т.Пономаренко, Р.Шаповала та ін. Питання залежності успішної діяльності освітніх закладів, зокрема дошкільних, від рівня фахової компетентності та професійної майстерності педагогічного колективу розглядають педагоги Г.Беленька, О.Богінч, З.Борисова, Н.Гавриш, Н.Голота, Н.Кот.

Метою статті є визначення поняття "компетентність", "компетенція", "управлінська компетенція", обґрунтування особливостей управлінської компетентності як особливої цінності педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У тлумачному словнику української мови слово "компетенція" трактується як "добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи" [8, с.874]. Існує безліч визначень поняття «компетенція», але загальним у словниках є: знання, якими повинен володіти індивідуум; коло питань, у яких людина повинна бути обізнана; коло повноважень – функції, які може здійснювати фахівець.

В.Байденко вважає, що "компетенція – це здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, з швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі види діяльності й робіт у залежності від поставлених завдань, проблемних ситуацій і т. ін." [3, с. 5].

Згідно трактування Г.Селевка, компетенцією є "освітній результат, який виявляється в підготовленості випускника, в реальному володінні ним методами та засобами діяльності, в можливостях справлятися з поставленими завданнями; форма поєднання знань, вмінь і навичок, яка дозволяє ставити і досягати мети в перетворенні оточуючого середовища" [9, с. 139].

В основі терміну "компетенція" лежить латинське *competentia*, що походить від *compe-te* – взаємно прагну, відповідаю, підходжу; знання, коло повноважень особи, досвід, а під "компетентністю" розуміється поінформованість, обізнаність, авторитетність; кваліфікація, результативність. Педагогічна наука оперує поняттями "компетентність, компетентності", водночас нові стандарти освіти притримуються поняття "компетенція" [5, с.637].

Отже, компетентність, можна розглядати, як освіченість, майстерність, обдарованість тощо. Бути компетентним – це одне й теж, що почуватися вільно, добре розбиратися у якій-небудь галузі життя. Компетенція - це маленький елемент широкого поняття компетентності. Володіючи різними видами компетенції, людина може й не бути компетентною.

Отже, доречніше використовувати "компетентність" як загальне поняття, "компетентності" як широке поняття (мовленнева тощо), а "компетенція" як більш вузьке (знання, вміння, навички).

Поняття "компетентності" охоплює якість людини, яка формується завдяки обізнаності, оволодінню знаннями, уміннями, навичками та набуттям певного досвіду. Це характеристика, яка залежить від наявного психічного розвитку, творчості, саморозвитку, самореалізації.

Розвиток управлінської компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах сучасної освіти супроводжується низкою суперечностей. А саме: між сучасними вимогами суспільства до фахівців системи дошкільної освіти, здатних до саморозвитку й самоосвіти в інноваційному професійному середовищі та реальною практикою підготовки організатора дошкільної освіти; між стрімким розвитком суспільства й інноваційних освітніх технологій та нерозробленістю відповідного науково-методичного супроводу; підвищення ролі управлінської компетентності як особливого виду професійної компетентності, актуальної в умовах модернізації сучасної педагогічної освіти та недостатнім рівнем готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до організації управлінської діяльності [1, с.80].

Одним із ключових завдань підготовки майбутніх вихователів ДНЗ є формування у студентів управлінської компетентності як необхідної умови їх професійної перспективності та стабільності, прогностичної орієнтації в широкому арсеналі інноваційного руху, наукових розроблень і авторських шкіл системи дошкільної освіти, що забезпечують її якісну організацію та результативність.

В ринкових умовах розвитку суспільства для успішної самореалізації майбутніх магістрів педагогічних спеціальностей вагоме значення мають знання з менеджменту, розуміння економічних та психологічних основ ефективного управління освітніми системами, педагогічним колективом та самоуправління [6, с.104].

Діяльнісний аспект педагогічного менеджменту передбачає формування у майбутніх магістрів здатності використовувати педагогічно та економічно доцільні методи управління освітнім процесом, реалізовувати на практиці функції педагогічного менеджменту (цілепокладання, планування, організація, контроль), створювати позитивний імідж дошкільного навчального закладу, сприятливий психологічний клімат в педагогічному колективі. Також звертаємо увагу на формування навичок самоменеджменту, саморекламування, ефективної побудови ділової кар'єри тощо [6, с.105].

Вчені зауважують, що питання, пов'язані з саморозвитком, самоуправлінням, самоорганізацією особистості стосуються не лише керівників, а й працівників різних рівнів, які прагнуть досягнути успіху в професійній діяльності. Відповідно, самоменеджмент розглядають як: 1) науку про самоуправління і самоорганізацію людини; 2) здатність людини планувати свою діяльність; 3) управління власними ресурсами задля досягнення успіху в професійній діяльності; 4) стратегію побудови ділової кар'єри; 5) активність особистості, орієнтовану на саморозвиток та управління власним професійним зростанням та ін. Отож, сутність поняття самоменеджменту охоплює низку категорій, пов'язаних з проблемою самореалізації особистості: самопізнання, самовдосконалення, самоконтроль, оптимальне використання власних можливостей, ресурсів і часу для досягнення успіху [7, с.89].

Сучасний керівник дошкільного навчального закладу є менеджером освітнього процесу і виступає як суб'єкт або об'єкт управління.

В.Андрущенко управлінську компетентність визначає як знання про організаційну структуру навчального закладу, уміння користуватися нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність навчального закладу, вміння формувати стратегічні плани і концепції та оперативно приймати рішення тощо [2, с.11].

Управлінська компетентність керівника як складова частина системи професійної компетентності розглянута В.Бондарем. У зміст управлінської компетентності науковцем включено сукупність знань, умінь і здатності виконувати управлінські функції [4, с.23].

Управлінську діяльність можна виділити як самостійний вид професійної діяльності сучасного вихователя, метою якої є здійснення оптимального управління процесом навчання у разі максимального розкриття, розвитку творчих можливостей та здібностей кожного учасника освітнього процесу.

Управлінську компетентність вихователя дошкільного навчального закладу можна представити як інтегральну багаторівневу професійно значущу характеристику особистості та діяльності педагога, що базується на результативному професійному досвіді, відображає системний рівень функціонування управлінських, методологічних, методичних і дослідницьких знань, умінь, досвіду, мотивації, здібностей і готовності до творчої самореалізації в науково-методичній і педагогічній діяльності загалом, передбачає оптимальне поєднання методів професійної педагогічної діяльності [1, с.82].

У сучасній науці визначаються основні компоненти управлінської компетентності:

- когнітивний – система знань про управління як провідну діяльність професіонала, про педагогічне експериментування, засоби та форми професійного самовдосконалення, узагальнення та трансляцію досвіду, а також самопрезентації;

- операційно-технологічний – вміння здійснювати педагогічний аналіз ресурсів, вміння проектувати цілі для учасників освітнього процесу в управлінських формулюваннях, вміння планувати навчально-виховний процес від кінцевої мети; вміння планувати його, організувати, проводити та аналізувати, здатність до постійного професійного вдосконалення, володіння прийомами аналізу та узагальнення власного досвіду через презентації, виступи, наукові статті, вміння вибрати необхідні напрями та форми діяльності з метою професійного зростання;

- особистісний, позиційно-ціннісний – усвідомлення значення управління як провідної діяльності людини, що спирається на його свідомий вибір, прагнення педагога дошкільного навчального закладу свідомо здійснити вибір інновацій для власної професійної діяльності, бажання реалізувати власний творчий потенціал, розробляючи та запроваджуючи новітні технології, курси; прагнення сформувати в учасників освітнього процесу розуміння управління власною діяльністю як єдності свободи вибору і прийняття відповідальності за свій вибір, реалізації своїх можливостей на максимальному рівні, можливості здійснити гідний внесок у загальну справу системи освіти; прагнення керівника дошкільного навчального закладу ділитися професійними знахідками і представляти власні досягнення для використання їх колегами; усвідомлення педагогом значення цих умінь для власного професійного зростання [1, с.82].

Висновки. Таким чином, аналіз дослідження дозволив розмежувати поняття "компетентність", "компетенція", "управлінська компетенція" та обґрунтувати особливості управлінської компетентності як особливої цінності педагогічної діяльності. У сучасних умовах педагог повинен володіти управлінською компетенцією і реалізовувати її в професійній діяльності. Формування управлінської компетентності студентів вищих навчальних закладів зумовлене зміненими вимогами до системи вищої освіти з підготовки нового типу фахівців, найбільш адаптованих до умов модернізації сфери освітніх послуг.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробленні методики розвитку управлінської компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів у системі неперервної освіти, методиці діагностики сформованості управлінської компетентності.

1. Алексєєнко-Лемовська Л.В. Розвиток управлінської компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах сучасної освіти / Л.В.Алексєєнко-Лемовська // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2017. – Випуск LXXXV. – Том 2. – С. 80-83
2. Андрущенко В.П. Система управлінських компетенцій викладача: світоглядний фундамент дослідження / В.П. Андрущенко, Г.О. Нестеренко // Управлінські компетенції викладача вищої школи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 березня 2013 р.). – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 10-13.
3. Байденко В.И. Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант): Материалы ко второму заседанию методологического семинара. – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004. – 19с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works/baidenko_ll_sod.pdf
4. Бондар В.І. Конкурентоздатність педагога як складова його професійної компетентності / В.І.Бондар // Початкова школа. – 2008. – №7. – С. 22-23.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст]: 170 000/ уклад. гол. ред.. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2003. – 1427 с.
6. Матішак М. Педагогічний менеджмент у змісті професійної підготовки майбутніх магістрів дошкільної освіти / М.Матішак // Освітній простір України. – 2017. – №9. – С. 103-107.
7. Матішак М. Формування навичок самоменеджменту майбутніх вихователів ДНЗ / М.Матішак // Освітній простір України. – 2016. – №8. – С. 88-93.
8. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах) / [сост. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. – 1 том. – К. : "АКОНІТ", 2006. – 926 с.
9. Селевко Г. Компетентности и их классификация // Народное образова- ние. – 2004. – № 4. – С. 138-143.

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Федорчук Х., магістрантка педагогічного факультету

Хімчук Л., доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти, кандидат психологічних наук

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація. У статті проаналізовано сучасні дослідження проблеми фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи, визначено зміст готовності майбутніх вчителів до педагогічної діяльності і виокремлено критерії її оцінювання. Автор актуалізує визначальну роль особистісного, діяльнісного і компетентнісного підходів у підготовці майбутніх фахівців до неперервного професійного розвитку, в якому вирішальну роль відіграє розвинутий пізнавальний інтерес, на формування якого у молодших школярів впливатиме особистість вчителя.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів, готовність до професійної діяльності, професійно-педагогічна підготовка.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розбудови держави, національної школи гостро постала проблема вдосконалення навчального процесу у педагогічних вищих навчальних закладах. Реалізація даного завдання окреслена у Законі України «Про вищу освіту». Основна проблема вищої освіти – це підготовка фахівців, які володіють не лише глибокими професійними знаннями, але й сучасними технологіями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питань професійної підготовки майбутніх учителів відбуваються в таких аспектах: фундаментальні положення з гуманізації та гуманітаризації освіти та виховання (Є.Барбіна, С.Гончаренко, М.Євтух, Ю.Мальований, А.Сущенко та ін.); концептуальні засади педагогіки вищої школи (О.Абдуліна, А.Алексюк, І.Бех, Т.Завгородня, І.Зязюн, Л.Кондрашова, А.Кузьмінський, О.Пехотата ін.); наукові теорії професійної готовності вчителя (А.Капська, А.Ліненко, О.Мороз, С.Сисоева та ін.); теорії підготовки вчителя початкових класів (О. Біда, І.Бужина, Н.Кічук, Д.Пашенко, Л.Хомич та ін.). Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів є предметом спеціальних досліджень багатьох учених – Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, В. Давидова, Д. Ельконіна, Л. Занкова, О. Савченко, В. Ставицького та ін.

Метою статті є висвітлення сутності професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових праць з даної теми, свідчить про те, що готовність особистості до діяльності, як особливий психічний стан привертала увагу багатьох дослідників. В. А. Сластьонін визначає, що у суб'єкта існує наявність образу структури певної дії та постійної скерованості свідомості на її виконання. «Вона (готовність) містить у собі різні настанови на усвідомлення педагогічної задачі, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку власних можливостей у їхньому співвідношенні з майбутніми труднощами й необхідністю досягнення певного результату» [4]. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності розглядається як інтегроване особистісне утворення, що характеризується обраною прогнозованою активністю особистості під час підготовки та введення у діяльність. Аналізуючи такі прояви готовності, як позитивне ставлення до праці вчителя, певний рівень оволодіння педагогічними знаннями, уміннями і навичками, самостійність у розв'язанні професійних задач, моральні якості особистості, розвиток педагогічних здібностей, наявність професійно-педагогічної зорієнтованості особистості тощо, виділяють такі критерії оцінювання професійної готовності:

- характер і стабільність емоційного ставлення до педагогічної діяльності; - швидкість і точність адаптації поведінки в змінених умовах діяльності; - доцільність педагогічних дій;
- сформованість педагогічних здібностей;
- комунікативні вміння;
- професійно значимі властивості та якості особистості [3].

Усвітлісно-особистісно орієнтованої педагогічної діяльності готовність вчителя до професійної діяльності має інваріантні характеристики: - самообґрунтування своїх дій,

- Самореалізація на основі внутрішньої професійної мотивації;
- постійний пошук альтернатив чинній практиці освіти і виховання;
- визначення цілей та їх реалізація на підставі авторської моделі освіти і виховання; - спільне з учнями осмислення (наділення змістом) елементів змісту освіти;
- внесення авторських елементів у зміст освіти і виховання;
- рефлексія власної особистісної та професійної поведінки;
- відповідальність за прийняття рішення;
- приймання або не приймання форм діяльності чи спілкування з позицій свого педагогічного ідеалу;

- орієнтація на діалог та самозмінювання в процесі педагогічного спілкування. Перехід до особистісно орієнтованої моделі навчання передбачає суттєву зміну вимог до організації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності. Отже, проблему підготовки майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи доцільно розглянути з погляду особистісного, діяльнісного й компетентнісного підходів. Особистісний підхід як базова ціннісна орієнтація навчального процесу є домінуючим у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. Він вимагає побудови навчального процесу з урахуванням особистісних диспозицій і мотиваційних конструктів суб'єктів навчання. Лише за таких умов стає можливим розкриття потенційних можливостей, здійснення особистісно значущого й суспільно прийнятого самовизначення, самореалізації та самоутвердження особистості майбутнього вчителя. З позицій діяльнісного підходу підготовка майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу молодших школярів передбачає таку форму активності студента, за якої він досягає свідомо поставлених цілей, що постають унаслідок виникнення певних потреб особистості. Акцент на компетентнісному підході обумовлюється вимогами реформування національної системи освіти, тому кінцевим інтегрованим результатом навчальної діяльності у процесі професійної підготовки є компетенції суб'єктів навчально-виховного процесу. За словами авторів О. Пехота та А. Старєва, професійно-педагогічна підготовка вчителів - це «об'єктивно існуючий процес навчання (викладання й учіння), засвоєння майбутнім педагогом професійних загальнопедагогічних і методичних знань, вироблення відповідних умінь і навичок студента в ході педагогічної практики; формування у нього потреб самоосвіти, самовдосконалення і самореалізації; досягнення з цією метою єдності педагогічної теорії і практики, фундаментальності та мобільності, науковості й культуро-відповідності професійних знань» [3, 5]. Л. Пелех у змісті професійної підготовки особистості майбутнього вчителя визначає умови ефективності впливу системи масових навчальних та виховних заходів. На думку вченої це такі умови: «взаємозв'язок між активною участю студентів у масових заходах і рівнем їх професійної готовності до організації виховної роботи у школі; між соціальною активністю у ВНЗ і їх готовністю до самореалізації та самоактуалізації; між впевненістю в своїх силах і їх інтелектуальною сферою та загальною ерудицією» [2]. Зазначені аспекти

професійної підготовки майбутніх педагогів є важливими у формуванні готовності здійснювати професійну діяльність і підтверджують актуальність проблеми.

Отже, професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів обумовлюється особливостями його майбутньої діяльності - здійсненням навчальної та виховної діяльності під час викладання практично всіх предметів курсу початкової школи.

Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя розглядається як підготовка його до неперервного професійного розвитку. І важливу роль у зв'язку з цим відіграє перехід від масово-репродуктивної до індивідуально-творчої освіти, що створює умови для виявлення і формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя.

Дослідник Л.Пелех, визначає чотири основні напрями організації процесу підготовки майбутнього вчителя в системі роботи навчального закладу, а саме: 1) формування особистості майбутнього вчителя має відбуватися як у процесі аудиторної роботи, так і в позааудиторній діяльності; 2) обов'язковою складовою цілісної концепції педагога є професійне самовиховання; 3) формування всебічно розвиненої особистості шляхом активізації в різних сферах діяльності: соціальній, політичній, науковій, художній; 4) упровадження масових форм навчально-виховної роботи в діяльність навчального закладу [2]. Навчання у вищих навчальних закладах повинно орієнтуватись не тільки на предмет, що вивчається, але й на особистість студента, його індивідуальні особливості, потреби та інтереси. Це створює атмосферу співробітництва й зумовлює потребу діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукає до обміну думками, враженнями, досвідом. В організації навчання відбувається зміщення акценту з домінування окремих форм і методів навчання на визнання їх плюралізму, переваги творчої ініціативи, конструювання «ситуації успіху», «ситуації вибору», самоаналізу, самооцінки, самопізнання, самовираження, самореалізації. Саме така постановка питання дає можливість студентам спостерігати, а пізніше використовувати, такі прийоми та методи роботи, які впливають на формування пізнавального інтересу як у студентів, так і у молодших школярів.

Висновок. Умовами забезпечення сучасної професійно-педагогічної підготовки є не тільки орієнтація професійно-педагогічної підготовки студента на формування готовності майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу, але й особистісна орієнтація освітнього середовища під час навчально-виховного процесу.

1. Бричок Б. Професійне становлення майбутніх педагогів / Б. Бричок // Початкова школа. - 2000. - № 11. - С. 17.
2. Пелех Л.Р. Перспективи розвитку масових виховних заходів у вищих навчальних закладах нового типу / Л.Р. Пелех // Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. зб. - 2000. - Вип. X. - С. 54-61
3. Пехота О.М. Особистісно орієнтована педагогіка: концепції, моделі / О.М. Пехота // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. - 2000. - Вип. 3, Т. 1. - С. 34-43.
4. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Слостенин. - М.: Просвещение, 1976. - 160 с.
5. Старева Г.М. Формування творчої активності майбутніх педагогів / Г.М. Старева // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. - 2000. - Вип. 3, Т. 1. - С. 82-87.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ІЗ ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ З УМОВАМИ СЕПАРАЦІЇ

Цапик М., магістрантка спеціальності «Соціальна робота»,

Ковбас Б.І. кандидат педагогічних наук, доцент

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ*

Зміни в соціально-економічному житті України, модернізація та вдосконалення системи освіти зумовлюють нові вимоги до якості підготовки фахівців соціальної сфери. Перед вищими навчальними закладами постає завдання підготовки соціальних педагогів, здатних надавати дистантним сім'ям з умовами сепарації кваліфіковану допомогу, здійснювати психолого-педагогічний супровід дітей з цих сімей. Концептуальні засади підготовки фахівців соціальної сфери визначено в Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти, Законі України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю».

Дослідженням даної проблеми займалися такі автори, як К. Дубич, Ю. Костюшко, Н. Житник, В. Стасюк та інші [1 – 3].

Метою статті є розкриття сутності педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу дітей з дистантних сімей з умовами сепарації. Визначення педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу потребує уточнення поняття «педагогічні умови підготовки».

Умови як змістову характеристику компонентів педагогічної системи (зміст, методи, форми, засоби, особливості взаємодії учасників педагогічного процесу тощо) розглядає М. Зверева. Поняття «педагогічні умови» К. Дубич визначає як сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених заходів педагогічного процесу, які забезпечують досягнення конкретної мети [1, с. 18]. Педагогічні умови професійної підготовки В. Стасюк визначає як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей. Науковець досліджував педагогічні умови, що сприяють вдосконаленню професійної підготовки фахівців серед яких зазначив: організацію і спрямування педагогічного процесу на формування та розвиток професійної готовності; застосування особистісно-орієнтованого підходу і створення особистісно-орієнтованих взаємовідносин; ліквідація дублювання змісту навчання, шляхом удосконалення та максимального розвитку міжпредметних зв'язків; використання віртуальних методів навчання із застосуванням інформаційних технологій.

Дослідником Н. Житник визначено і досліджено педагогічні умови, що забезпечують якісну професійну підготовку фахівців, а саме: реалізацію змісту освіти; методичне забезпечення навчально-виховного процесу; впровадження інноваційних навчальних технологій; забезпечення особисто-орієнтованого підходу в організації навчання; стан виховної роботи у вищій школі; професійну майстерність викладачів.

Вище наведені визначення дають можливість дійти узагальненого твердження, що педагогічні умови – це умови, що забезпечують процес формування знань, умінь і навичок. Ми будемо ґрунтуватися на підходах Ю. Костюшко [2, с. 53] та під педагогічними умовами підготовки розуміти сукупність обставин життєдіяльності педагог-студент, які зумовлюють розвиток особистості, сприяють формуванню готовності до діяльності у новій соціокультурній ситуації.

Узагальнення теоретичних підходів до визначення та характеристики понять «педагогічні умови професійної підготовки» дозволило нам визначити та обґрунтувати зміст педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу дітей із дистантних сімей з умовами сепарації.

Першою умовою є формування мотивації майбутнього соціального педагога до набуття теоретичних знань та умінь соціально-педагогічного супроводу. Ми вважаємо, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до буде значно ефективнішою за умови організації системної, неперервної роботи з формування мотивації.

Процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу дітей з дистантних сімей з умовами сепарації буде успішним за умови розвитку пізнавального інтересу, складовими якого є емоційні враження, ініціативи, інтелектуальні здобутки тощо. Сукупність таких утворень у процесі вивчення фахових дисциплін підсилюватиме мотивацію навчання. Розвиток інтересу до накопичення знань, умінь і навичок буде результативним при умові використання викладачами активних методів форм навчання (дискусій, рольових ігор, тренінгів, практичних робіт); емоційності у викладі навчального матеріалу; створення сприятливого для навчання емоційного клімату; організації продуктивної внутрішньогрупової навчальної діяльності; здійсненні зворотного зв'язку з аудиторією; аналізі успіхів і причин невдач.

Другою педагогічною умовою визначено доповнення змісту фахових дисциплін у контексті підготовки до соціально-педагогічного супроводу дітей з дистантних сімей з умовами сепарації. Реалізація даної умови передбачає можливість змістового оновлення, актуалізації і вдосконалення програм та методичного наповнення таких фахових дисциплін, як: «Технології соціально-педагогічної діяльності», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень», «Основи профорієнтаційної роботи», «Соціальний супровід сім'ї», «Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів». Важливо при вивченні курсу «Соціальний супровід сім'ї» акцентувати увагу на аналізі проблемної ситуації-запиту сім'ї, аспектах рольової взаємодії в сім'ї, обговоренні можливих засобів розв'язання тієї чи іншої проблеми дистантної сім'ї.

Слід зосереджувати увагу на розкритті особливостей соціально-педагогічного супроводу дітей з дистантних сімей з умовами сепарації.

Процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу дітей з дистантних сімей з умовами сепарації може бути успішним за умови формування практичних умінь і навичок. Тому наступною педагогічною умовою підготовки майбутніх соціальних педагогів є формування вмінь і навичок соціально-педагогічного супроводу під час практичних занять, та професійної практики.

Таким чином, нами визначено та обґрунтовано сутність педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу дітей з дистантних сімей з умовами сепарації. Такими ми вважаємо: формування мотивації майбутнього соціального педагога до набуття теоретичних знань та умінь; доповнення змісту фахових дисциплін у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу дітей із дистантних сімей з умовами сепарації; формування навичок і вмінь супроводу під час практичних занять та професійної практики.

1. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу / К. В. Дубич. – Рівне, 2007. – 267 с.
2. Костюшко Ю. О. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до міжособистісної взаємодії в ситуації конфлікту / Ю. О. Костюшко. – Житомир, 2005. – 263 с.
3. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : автореф. дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. А. Поліщук. – Тернопіль, 2006. – 44 с.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІМЕННИКОМ

*Брикайло О., магістрант 1 р.н. педагогічного факультету
Наконечна Л. Б., кандидат філологічних наук, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

Стаття присвячена дослідженню використання ігрових технологій під час ознайомлення молодших школярів з іменником. Проаналізовано чинну програму з української мови для початкової школи, визначено вимоги і завдання вивчення іменника як частини мови, розглянуто погляди науковців і вчителів щодо доцільності використання дидактичної гри у початковій школі. У статті також подано приклади ігрових вправ, використання яких сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу молодшими школярами.

Ключові слова: іменник, ігрові технології, дидактична / лінгвістична гра, пізнавальна активність учнів.

Досвідчені педагоги минулого і сучасності єдині у поглядах на доцільність використання ігрових технологій у навчально-виховному процесі як дошкільного навчального закладу, так і початкової школи. Вони не безпідставно вважають гру найважливішим методом навчання, що водночас виховує і розвиває.

Дидактична гра - індивідуальна, групова і колективна навчальна діяльність учнів, що включає в себе елемент суперництва та самодіяльність в засвоєнні знань, умінь і навичок, набуття досвіду пізнавальної діяльності і спілкування в процесі ігрового навчання [4, с.10].

Гра, як зазначають дослідники, є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. Так, К. Д. Ушинський наголошував: “Зробити серйозне заняття для дитини цікавим – ось завдання початкового навчання. Кожна здорова дитина потребує діяльності і до того ж серйозної. З перших ж уроків привчайте дитину полюбити свої обов'язки й знаходити приємність у їх виконанні” [7, с.198]. В. О. Сухомлинський писав, що без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку: “Гра – це величезне світле вікно, через яке духовний світ дитини вливається в життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ” [5, с.45].

Ефективність застосування дидактичних ігор під час вивчення частин мови у початковій школі засвідчено в роботах О.Борщ, Л.Удодік, Т.Вітковської, Т.Рудакової, Л.Суркової, Л.Михайлової та багатьох інших.

Мета нашої статті – розглянути особливості використання лінгвістичних ігор під час вивчення учнями початкової школи іменника.

Ознайомлення молодших школярів з частинами мови розпочинається з іменника як найбільш уживаного класу слів і триває протягом усього періоду навчання у початковій школі. Як зазначає М.С. Вашуленко, “іменник – найбагатша з лексичного погляду частина мови серед інших, які існують у сучасній граматиці. Здобуті у початковій школі знання про іменник стають основою для вивчення інших частин мови, зокрема прикметника і дієслова” [2, с.198].

Чинна програма з української мови для початкової школи [6], визначає низку завдань вивчення іменника як частини мови, а саме: формування поняття про “іменник”, ознайомлення з його лексичним значенням і морфологічними ознаками, збагачення словникового запасу іменниками, формування навичок правопису і правильного слововживання. Упродовж навчання у початковій школі учні поступово оволодівають нелегким лексико-граматичним матеріалом про іменник: ознайомлюються з іменниками-назвами істот і неістот, власними і загальними назвами, абстрактними іменниками; вчать змінювати іменники за числами та відмінками, визначати їхній рід, поєднувати іменники з іншими словами у реченні і словосполученні, добирати іменники-синоніми та іменники-антоніми, вживати іменники у прямому і переносному значенні; засвоюють правописні норми: написання відмінкових закінчень іменників, власних назв з великої літери, чергування приголосних і голосних звуків при словозміні іменників; вчать добирати з поданих слів саме ті, що найбільше відповідають меті й типу висловлювання, замінювати в тексті недоречні лексичні повтори [за 6].

Отож у початковій школі учні отримують ґрунтовні знання про іменник і практично засвоюють правила слововживання і правопису. Обсяг і складність навчального матеріалу, а також вікові, психолого-фізіологічні особливості молодших школярів, зниження рівня пізнавальної активності сучасних учнів спонукають учителів шукати і використовувати такі форми роботи на уроці, які б, з одного боку, зацікавлювали дітей навчальним матеріалом, а з іншого – були результативними з погляду засвоєння знань і формування умінь та навичок.

Таким ефективним засобом навчання і незамінним атрибутом навчально-виховного процесу в початковій школі є дидактична гра. Їй належить особливе місце у вихованні та навчанні дітей молодшого шкільного віку, оскільки, граючись, дитина спостерігає, порівнює, зіставляє, класифікує, проводить доступний їй аналіз і синтез, узагальнює. В.О. Сухомлинський, вказуючи на вагомість гри для розвитку дитини, зазначав: “У грі розкривається перед дітьми світ, творчі можливості особистості” [5, 45].

Однак освітнє і виховнє значення має не будь-яка гра, а тільки та, що передбачає пізнавальну активність учнів. Спочатку молодші школярі зацікавлюються ігровою ситуацією, а вже потім - навчальним матеріалом, закладеним у ній. За спостереженнями дослідників, кількість ігор на уроці має бути розумно обмеженою. Адже на початку уроку гра має допомогти зацікавити, організувати дитину; в середині уроку гра повинна спрямувати на засвоєння теми, а в кінці уроку гра може набувати пошукового характеру [3, с.50].

Розглянемо приклади лінгвістичних ігор, які, на нашу думку, можна ефективно використовувати під час вивчення учнями початкових класів іменника як частини мови.

Гра “Засели будиночки”

Обладнання: малюнки будиночків із підписами “Власні назви”, “Загальні назви”; картки зі словами – іменниками-назвами власних і загальних назв.

Завдання: прочитавши слово з картки, “поселити” його у відповідний будиночок, повторити правило правопису власних і загальних іменників.

Хід гри: учень читає слова з карток і розміщує у відповідний будиночок, коментуючи при цьому свій вибір. Гру можна повторити кілька разів, викликаючи різних учнів.

Матеріал для гри: картки із такими словами: річка, Антон, Дніпро, озеро, вулиця, Карпати, Ворскла, море, газета, Інна, Київ, гори.

Гра “Подай сигнал”

Обладнання : сигнальні картки “однина”, “множина”.

Завдання: правильно визначити число іменників за допомогою сигнальної картки. Переможцем вважається той, хто правильно виконає завдання.

Матеріал для гри: стіл, окуляри, лимон, рукавички, грибок, руки, книжка, сонце, мороз, лижі, парта, машини, зошити, заєць, м'яч.

Успішно також можна використати загадки за темою «Іменник», додатково опрацьовуючи текст загадок, як-от: 1) вказати іменники-істоти та іменники-неістоти, 3) полічити іменники, вжиті в однині, та іменники, вжиті у множині, і т.п.

- Хто ти? Що? Твоє ім'я?

- Іменна моя сім'я.

Знають всі в ній поіменно.

А зовуть сім'ю - ... (Іменник)

Наче лицарі казкові,

Вірно служать рідній мові.

Так слова єднати вміють,

Що усі їх розуміють (Відмінки)

Є в людини на прикметі

Сотні, тисячі предметів.

Та щоб їх розмежувати,

Що й кому належить знати,

Поділив усіх як слід,

Добре нам відомий ... (Рід) [1, с.10-12].

Отже, лінгвістичні ігри, ігрові вправи і прийоми дають можливість учителю не тільки підвищити активність учнів на кожному етапі уроку під час вивчення теми "Іменник", а й залучити пасивних школярів до творчої розумової діяльності.

Запропонований матеріал допоможе організувати навчальний процес так, щоб гра розширила пізнавальні можливості учнів, сприяла їхньому всебічному розвитку. Використання дидактичних ігор усуне авторитарну позицію вчителя, створить атмосферу доброзичливості, емоційного піднесення, що викличе інтерес у молодших школярів до вивчення навчального матеріалу.

1. Борщ О. Дидактичні ігри на допомогу вчителю під час вивчення теми "Іменник" / О.Борщ // Початкова школа. – 2012. – №3. – С. 10 – 12.

2. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі / за наук. ред. М.С.Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.

3. Вітківська Т. Дидактична гра на уроках української мови / Т.Вітківська // Початкова школа. – 2015. – №5. – С. 50– 56.

4. Рудакова Т. І. Дидактична гра – дієвий засіб активізації пізнавальної активності учнів / Рудакова Т. І. // Початкове навчання та виховання. – 2005. – № 16-18. – С. 7-13.

5. Сухомлинський В.О. Серце відаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – 341 с.

6. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів для 1-4 класів // Навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. URL: http://old.mon.gov.ua/activity/education/56/692/educational_programs/nnn1_4kl/ (дата звернення: 22.11.2017).

7. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. / К. Д. Ушинський – К.: Рідна школа, 2009. – 213 с.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ТЕСТИ ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ СТУПЕНЯ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Гаваза І., ІІ курс магістратури, педагогічний факультет

Бахмат Н. В., доктор педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Інтеграційні та економічні процеси створюють сприятливі передумови для опанування української мови. Одним із шляхів збільшення якості вивчення фольклору як народного мовного спадку є підвищення ефективності контролю знань, який сприяє виявленню якості засвоєння знань, вимірюванню її величини, якості певної оцінки. Розроблена технологічна система забезпечила отримання кінцевого результату – сформованості на достатньому рівні мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Ключові слова: тестування, контроль, тестовий контроль, вправи, рівні сформованості.

Стратегічною лінією державної політики України є ідея інтенсифікації входження України до європейської спільноти. Інтеграційні та економічні процеси створюють сприятливі передумови для вдосконалення системи освіти в контексті її відповідності вимогам європейського освітнього простору.

За умови трансформації українського суспільства та формування нової парадигми освіти зростає роль опанування української мови в усіх різновидах її функціонування, зокрема підвищується значення й народного мовного спадку, що допомагає навчати й виховувати молоде покоління. Одним із шляхів збільшення якості вивчення фольклору є підвищення ефективності контролю знань, здійснення якого в навчально-виховному процесі має на меті виявити якість засвоєння знань, виміряти її величину, дати цій якості певну оцінку. Тому контроль знань завжди був, є і буде важливою складовою частиною навчального процесу [4].

Оптимальною формою контролю має бути тестовий контроль. Грамотно складені тести можуть допомогти молодшим школярам принаймні двома способами. Перш за все, такі тести можуть допомогти у створенні позитивного ставлення до уроку. Учні будуть старатися досягти позитивних результатів, а тести відповідного рівня складності додадуть їм впевненості у власних знаннях і вкажуть на те, над чим ще потрібно працювати.

У психолого-педагогічних дослідженнях тести виступають як «нормовані за часом виконання й складністю набори завдань, що використовуються для порівняльного аналізу групових та індивідуальних особливостей школярів» [2].

Основна відмінна риса тесту від, наприклад, традиційної контрольної роботи полягає в тому, що він завжди передбачає вимір. Тому оцінка, яка виставляється за підсумками тестування, є більш об'єктивною і незалежною від можливого суб'єктивізму вчителя, ніж оцінка за виконання традиційної самостійної чи контрольної роботи, яка завжди суб'єктивна, оскільки базується на враженнях педагога, не завжди відокремлених від його особистих симпатій чи антипатій по відношенню до того чи іншого учня. Науково обґрунтоване й методично грамотно організоване тестування дозволить вчителю досягнути, настільки важливий зворотній зв'язок, який забезпечує управління навчальним процесом, і буде сприяти, таким чином, підвищенню ефективності вивчення української мови [1], [3], [5], [7].

Науковці досліджували проблему розробки тестів та їх застосування в практиці навчання мов. У навчанні мов застосовується лінгводидактичне тестування. Лінгводидактичний тест – це підготовлений у відповідності з певними вимогами комплекс завдань, який пройшов попереднє випробовування з ціллю визначення його показників якості і який дозволяє виявити у тестованих ступінь їх мовної (лінгвістичної) та/або мовленнєвої (комунікативної) компетенції і результати якого піддаються певній оцінці за попередньо встановленими критеріями [3, с. 6].

Відповідно до основних видів контролю (поточний, тематичний, рубіжний, підсумковий) виділяють і види тестового контролю, або види тестування: поточне, тематичне, рубіжне, підсумкове.

Розроблена в дослідженні технологічна система, що базується на сучасних концептуальних положеннях у галузі психології, психолінгвістики, методики, і реалізована в ході експериментального навчання, була тим дидактичним інструментарієм, який у повній мірі забезпечив кінцевий результат нашого дослідження – сформованість на достатньому рівні мовно-мовленнєвої компетентності учнів.

У процесі реалізації розробленої технології формування мовно-мовленнєвої компетентності засобами лінгводидактичних тестів молодші школярі виконували низку контрольних тестів, які склалися з двох частин: 1. «Як не любить той край», «Іменник» – 12 тестових завдань; «Як не любить той край», «Дієслово» – 12 тестових завдань.

Для кожної вправи було визначено максимальну кількість балів залежно від характеру завдань. За підсумками виконання завдань до вправ були визначені рівні сформованості мовно-мовленнєвої компетентності учнів контрольної та експериментальної груп у залежності від кількості набраних балів. Характеристика рівня її сформованості (високий, середній, низький, незадовільний) у відсотковому відношенні визначалася відповідно до кількості набраних балів у виконанні вправ і з використанням шкали ранжирування результатів тестових завдань: завдання виконано від 85% до 100% – високий рівень; завдання виконано від 70% до 84% – середній рівень; завдання виконано від 50% до 69% – низький рівень; завдання виконано від 50% і нижче – незадовільний рівень.

Результати виконання тестових завдань також показали різний рівень сформованості мовно-мовленнєвої компетентності учнів контрольного та експериментального класів.

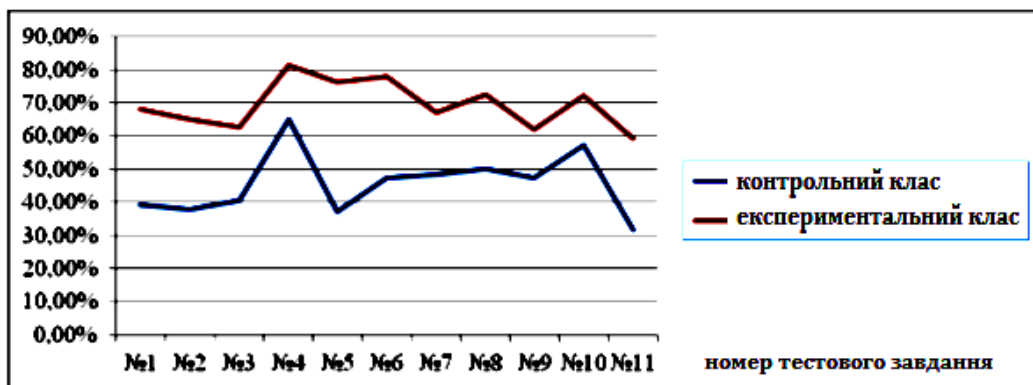

Рис. Динаміка виконання тестових завдань учнями контрольного та експериментального класу

Аналіз табличних даних і результатів, відображених на рисунку показав, що найбільш важкими як для учнів контрольного класу, так і для учнів експериментального класу були завдання на рівні тексту (№1, 2, 3, 5, 11), а високі результати продемонстрували молодші школярі при виконанні завдань №4 і №10. Загальна картина свідчить про високий рівень мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів експериментальної групи.

Спеціально організована технoлoгiя навчання, побудована на інтегрованій основі, що включала систему вправ (завдань) мовно-мовленнєвої спрямованості, показала, що учні експериментального класу: успішно справилися із завданнями словникової-лексичної роботи з текстом; без труднощів позначали тему й основну думку тексту; чітко визначали основні частини тексту (структуру) і грамотно створювали план; осмислено висловлювали короткий зміст тексту; вмiло будували власні висловлювання, що стосувалися характеристики героя та його вчинків; вступали у взаємодію один з одним, обговорювали події, вчинки героїв, висловлювали свою точку зору з того чи іншого питання, розігрували діалоги.

Отже, тести, що застосовувалися в процесі формування мовно-мовленнєвої компетентності, можна віднести до лінгводидактичних, оскільки вони становлять комплекс завдань, який дозволяє виявити у тестованих ступінь їх літературознавчої та комунікативної компетентності і результати якого піддаються певній оцінці за попередньо встановленими критеріями. Найбільш вживаними у процесі формування цього виду компетентності визначаємо поточні та тематичні тестові завдання.

Створення системи лінгводидактичних тестових завдань є вирішальним моментом при конструюванні ефективних тестів, тому питання щодо технології розробки тестових завдань та їх вправдження в навчання освітньої галузі «Мови і література» є актуальним.

1. Аванесов В. С. Форма тестовых заданий : учебное пособие для учителей школ, лицеев, преподавателей вузов и колледжей / В. С. Аванесов ; 2 изд., переработанное и расширенное. – Москва .: «Центр тестирования», 2005. – 156 с.
2. Анастаси А. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбина – СПб : Питер, 2005. – 688 с.
3. Коккота В. А. Лингводидактическое тестирование : [науч.-теор. пособие] / В.А. Коккота. – Москва : Высш. школа, 1989. – 352 с.
4. Максименко Л.О. Критерії відбору фахових автентичних аудіотекстів для навчання діалогічного мовлення студентів нефілологічних вищих навчальних закладів / Л.О. Максименко // Вісник ЛДУ БЖД. – № 4, 2010. – С. 151 – 157.
5. Методология исследования механизма оценивания новых результатов образовательного процесса: монография / Под. ред. А. А. Орлова. – 2-е изд., стер. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 180 с.
6. Навчальні програми для початкової школи [Електронний ресурс] // Офіційний сайт МОН України. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>. – Назва з екрану.
7. Переверзев В. Ю. Технология разработки тестовых заданий : справочное руководство / В. Ю. Переверзев. – Москва Е-Медиа, 2005. – 265 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ПУНКТУАЦІЙНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ

*Загаровська І., 5 курс, Педагогічний факультет
Котик Т.М., доктор педагогічних наук, професор
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

У статті висвітлено особливості роботи щодо визначення сучасного пунктуаційних умінь і навичок учнів початкових класів, проаналізовано Державний стандарт, програмові вимоги які передбачають сформованість певних пунктуаційних компетентностей учнів.

Ключові слова: початкова школа, пунктуація, пунктограма, вимоги, вміння, опитування, вправи, рівень сформованості пунктуаційних умінь.

Постановка проблеми. Оволодіння молодшими школярами українською мовою є важливою умовою й основним засобом їхнього мовно-мовленнєвого розвитку та інтелектуального зростання, що забезпечує готовність здобувати подальшу сучасну освіту. У Державному стандарті початкової загальної освіти йдеться про формування в молодших школярів елементарних умінь уживання пунктуаційних знаків на письмі відповідно до норм українського правопису [5].

Актуальною проблемою сучасної методики навчання пунктуації є вироблення в учнів усвідомлення важливості вияву виразності й емоційності у спілкуванні з іншими людьми, а також того, що пунктуація служить засобом інтонаційного оформлення тексту, його виразності й логічності. Писемне мовлення дозволяє передавати думки, не зважаючи на простір і час, тобто спілкуватися з людьми на відстані. коли відсутні такі засоби логіко-емоційної виразності, як міміка, жести, паузи, логічні наголоси, інтонація. Завдяки правильному вживанню розділових знаків адресантові вдається максимально точно, виразно й доступно будувати висловлювання, передавати інтонаційні відтінки мовлення для сприймання змісту адресатом.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблеми теорії та методики формування пунктуаційної грамотності в учнів займалися М.Вашуленко, О.Гончарук, Н.Воскресенська, Л.Рускуліс та ін. Різні напрями роботи з поліпшення пунктуаційної та орфографічної грамотності школярів висвітлено у працях С.Боженка, І.Олійник. Натомість, хоча багато і зроблено науковцями й учителями-практиками у висвітленні зазначеної проблеми, все ж, на нашу думку, методиці бракує експериментальних даних для удосконалення процесу формування пунктуаційної грамотності в учнів початкових класів.

Мета статті полягає в дослідженні сучасного стану формування пунктуаційної пильності в учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Перед сучасним загальноосвітнім навчальним закладом стоїть завдання досягти пунктуаційної грамотності учнів, що передбачає володіння основними пунктуаційними правилами, необхідними для ефективного писемного викладу і сприйняття думок. Для методично правильної побудови процесу навчання пунктуації необхідно враховувати основні положення мовознавчої та психолого-педагогічної науки.

Лінгвістичною основою навчання пунктуації в початковій школі є такі розділи сучасного українського мовознавства:

- графіка, де представлено розділові знаки як частину графічної системи мови;
- граматики і зокрема синтаксис, де описано способи застосування розділових знаків у реченнях, що зумовлено формою, структурою, змістом та емоційним забарвленням тексту;
- пунктуація, що подає систему правил про використання на письмі розділових знаків.

Одним із компонентів формування культури писемного мовлення є володіння пунктуаційними нормами, дотримання встановлених правил уживання розділових знаків, вивчення яких займається спеціальний розділ мовознавчої науки – пунктуація. У великому тлумачному словнику В.Бусела подано таку дефініцію: «Пунктуація – це система правил уживання на письмі розділових знаків»[1, с.1189]. Практичне ознайомлення школярів з такими розділовими знаками, як крапка, знак питання, знак оклику, кома, двокрапка, три крапки, тире, лапки, починається з букварного періоду навчання грамоти, коли школярі вчать виразно читати, правильно списувати зразок тексту, виробляють уміння складати речення із 3-4 слів і записувати висловлення на слух.

Для школярів 3-4 класів важливо не лише запам'ятати правила пунктуації, а й усвідомити зміст терміна і поняття «пунктограма», що в довідковій літературі розкривається так: «Пунктограма – вживання розділового знака, що відповідає правилу

пунктуації» [1, с.1189]. Отже, визначальним умінням, яке має бути сформоване на початковому етапі навчання мови, є пунктуаційна пильність, що дозволяє бачити в тексті особливості графічної форми слова, помічати пунктуаційні знаки, усвідомлювати їхню роль у реченні, а також самостійно виправляти допущені помилки, зіставляючи написане зі зразком. Це уміння формується у процесі виконання школярами системи відповідних вправ на списування, різних видів навчальних диктантів, у роботі над помилками [7, с.16].

Для ефективного навчання шестилітніх школярів пунктуації необхідно враховувати їхні психофізіологічні особливості. Так, пам'ять молодших школярів досить розвинена, тому вони легко і швидко запам'ятовують, але лише те, що збуджує їхній інтерес, відтак слід враховувати, що увага й мислення учнів залежать від мотивації навчальної діяльності, яку забезпечує під час уроку педагог.

Про необхідність формування пунктуаційних навичок у молодших школярів йдеться у нормативних освітянських документах. У Державному освітньому стандарті зазначено, що молодші школярі повинні вміти каліграфічно і грамотно списувати і писати з голосу тексти відповідно до правил орфографії і пунктуації; знаходити й виправляти орфографічні та пунктуаційні помилки [5].

В оновленій навчальній програмі з української мови вказано, що одним із важливих завдань початкового навчання мови є формування елементарних умінь орфографічно правильно писати слова, вживати пунктуаційні знаки.

Робота над правописом охоплює також засвоєння правил використання зазначених у програмах пунктуаційних знаків [7].

Для виявлення сучасного стану пунктуаційної грамотності молодших школярів було проведено дослідження.

Передусім з'ясовували, з якими труднощами стикаються вчителі у процесі формування пунктуаційної пильності молодших школярів. Результати опитування засвідчили, що 30 % учителів початкових класів вважають, що робота з формування пунктуаційних умінь здійснюється на високому рівні, 55 % – на середньому, 15% – на низькому. Крім анкетування вчителів, нами були проведені бесіди з учнями, яким пропонували відповісти на такі запитання:

1. Які вправи найчастіше виконуються на уроках (вправи на списування, диктанти, творчі вправи)?
2. Чи подобається вам виконувати вправи з підручника? Чи цікаві вони?
3. Виконання яких вправ викликає у вас найбільший інтерес (логічних, творчих, з використанням ігор, казкових персонажів)?

На запропоновані запитання відповіді дітей були різними. Обдумуючи, чи цікаві вправи з підручника, лише окремі учні стверджували, що їм подобається виконувати вправи з підручника української мови, проте більшість учнів казала, що ці вправи нудні, і їм більше подобаються ті, що пропонує вчителька. Одностайність у відповідях учнів виявилася під час обговорення третього питання бесіди, коли з'ясовували, виконання яких вправ викликає у дітей найбільший інтерес. Відповідь у всіх учнів була однаковою: їм подобаються вправи на основі гри, вправи з казковими героями та персонажами з мультфільмів, а також з використанням мультимедійного обладнання.

За підсумками бесіди було з'ясовано, що сталий інтерес учні виявляють до навчально-ігрової діяльності, хоча, за відповідями вчителів, на уроках, як правило, дітям пропонують завдання репродуктивного характеру – для кращого засвоєння правил правопису.

Крім опитування, для виявлення сформованості пунктуаційної грамотності учням 3-4 класів було запропоновано виконати завдання, в яких потрібно було розставити в реченнях відповідні розділові знаки. Наведемо зразки таких речень та завдань:

1. Батьківщину не можна не любити
2. Петрику ти любиш свою Батьківщину
3. У мене є пухнаста кішка Вона полюбляє пити свіже молоко
4. Давайте бабусю я вам пісню веселу заспіваю
5. Скласти речення з однорідними членами.

За результатами виконаної учнями роботи дійшли таких висновків:

- правильно завдання виконали 28, 8 % учнів,
- частково правильно – 53,5% учнів,
- не впорались із завданням 17, 8% учнів.

Такі результати засвідчують, що переважна більшість молодших школярів на достатньому рівні володіють пунктуаційними навичками. Рейтинг помилок, яких припустилися учні 3-4 класів, виглядає так:

- 40% пунктуаційних помилок – це утруднення учнів у розстановці знаків пунктуації в реченнях, створених самими учнями;
- 27 % помилок припадає на пропуск коми в звертаннях;
- 19% помилок – це пропуски коми при однорідних членах речення;
- 14% помилок виникає через утруднення учнів у розрізненні окличних та питальних речень;
- 1% помилок – це постановка крапки в кінці речення.

За основні критерії оцінювання пунктуаційних умінь учнів було обрано правильність, самостійність, усвідомлення власних пунктуаційних дій.

За результатами опитування та практичної діяльності учнів нами було виокремлено 3 рівні сформованості пунктуаційних умінь і навичок: високий, середній, низький. Подаємо характеристику цих рівнів пунктуаційної грамотності.

Високий рівень – учні, які відповідають цьому рівню, самостійно, правильно виконують завдання, володіють пунктуаційними правилами, вміють застосовувати свої знання під час виконання практичних завдань.

Середній рівень – учні, які відповідають цьому рівню, самостійно виконують завдання, але відчують певні труднощі в застосуванні здобутих теоретичних знань, що піддаються корекції з боку вчителя.

Низький рівень – учні, які відповідають цьому рівню, мають уявлення про знаки пунктуації та їхні функції, але несамостійні у визначенні подальших пунктуаційних дій, не засвоїли пунктуаційні правила, що призводить до значної кількості помилок під час виконання письмових завдань.

Отже, дослідження сучасного стану пунктуаційної грамотності молодших школярів засвідчило, що дуже малий відсоток учнів (28,8%) володіє пунктуаційними знаннями і вміннями на достатньому для початкової школи рівні. Тому питання досягнення пунктуаційної пильності в учнів початкових класів на уроках рідної мови потребують подальшого розвитку та вдосконалення.

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови /В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2009. – 1736 с.
2. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. С. Вашуленко. — К. : Літера ЛТД, 2011. - 364с.
3. Воскресенська Н.О. Використання проблемно –пізнавальних завдань на уроках української мови/ Н. О. Воскресенська //Вивчення української мови в 2 – 3 класах. - 1984. – С.4449.
4. Гончарук О. М. Синтаксично-пунктуаційні вправи для молодших школярів: методичні рекомендації для вчителів та учнів початкової школи / О. М. Гончарук. – Тернопіль : Вектор, 2015. – 68 с.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти . - Київ.: Освіта, 2012.
6. Кочерга О. Психологічні основи дій молодших школярів / О.П. Кочерга // Початкова школа. – 2008. - №1. - С.7-12.
7. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 392с.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Зібер А., 1-й курс, магістранта, педагогічний факультет

*Гудима Н.В., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики
початкової школи*

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-
Подільський, Україна*

У статті схарактеризовано особливості вивчення фразеологізмів на уроках української мови; описано підхід диференційованого навчання в початковій школі в процесі формування культури мовлення молодших школярів; змодельовано систему вправ і завдань, що дасть змогу учням засвоїти значення фразеологізмів. З'ясовано, що робота над фразеологізмами буде систематичною, якщо на кожному уроці будувати завдання для вивчення нової теми з активним залученням фразеологічного матеріалу. Доведено, що диференційний підхід сприятиме глибокому засвоєнню учнями фразеологічного матеріалу, а різнорівнева форма роботи дасть змогу створити ситуацію успіху на уроці української мови.

Ключові слова: молодші школярі, фразеологізми, диференційоване навчання, культура мовлення, технологія.

Мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури. Вивчення української мови має бути зорієнтоване на формування мовної особистості, яка забезпечує розширення функцій державної мови, творення українського мовного середовища в усіх сферах суспільного життя, природне бажання повернутися в своєму щоденному побутовому спілкуванні до перерваних традицій, до відродження традиційної культури у спілкуванні. Тому мовну особистість покликано формувати навчальні заклади нового типу, що у своїй діяльності безпосередньо реалізують концепцію національної школи. Виконанню цього завдання сприяє й основна мета нової програми з української мови: формування ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою. Іван Франко, якому притаманне вживання фразеологізмів у своїх творах, наголошував, що у «цих маленьких мовних одиницях збережена глибока істина про характер, мораль, етику, вірування нації» [5, с. 8].

Вивчаючи фразеологію, дитина занурюється в українську культуру, бачить особливості менталітету нашої країни. А це сприяє вирішенню соціокультурної змістової лінії, яка передбачає формування в учнів уявлення про мову як форму вияву культури українського народу, розширення уявлень школярів про свою державу Україну, засвоєння малих українських фольклорних форм, національних формул і мовленнєвого етикету. Василь Сухомлинський зауважив, що: «...потрібно на кожному уроці записувати 2-3 нових фразеологічних звороти, які б збагачували мову школярів» [2, с.34].

Фразеологізми в початковій школі вивчаються мало, але в житті людина постійно на них потрапляє. Шкільні програми з української мови для початкових класів зорієнтовані лише на поверхнєве знайомство з фразеологічними одиницями, що веде до неприпустимих наслідків – недостатньо високий рівень знання дітьми цих перлин народної мудрості. Над формуванням культури мовлення необхідно працювати, формуючи активну мовленнєву особистість, яка вміє користуватись усіма скарбами української мови. Адже кожний учень початкової школи – маленький громадянин України, він – майбутнє нашої держави, а отже – майбутнє нашої державної мови.

Аналіз останніх досліджень розкриває окремі аспекти збагачення мовлення учнів українською фразеологією. Сучасна методика вивчення фразеологічних одиниць будується на основі здобутків українського теоретичного мовознавства (праці О. Потебні, Ф. Буслаєва, І. Срезневського, К. Ушинського, В. Богородицького, О. Шахматова, П. Фортунатова, С. Абакумова, С. Чавдарова, В. Масальського, С. Дмитровського, І. Олійника, О. Біляєва, В. Ужченка, Л. Скрипник, Г. Удовиченка, О. Бистрової, М. Баранова, М. Пентилюк, В. Мельничайка, М. Стельмаховича та ін.).

Особливості оволодіння фразеологічним багатством української мови в початкових класах є предметом вивчення таких методистів: Л. Соловець, О. Тесленко, Т. Ляхової, В. Барабаш, В. Мельничайка та ін.

У програмі з української мови для учнів початкових класів не відведено годин для вивчення фразеологізмів, тому їх розглядати потрібно інтегровано з іншими темами. Фразеологія для учнів початкових класів є досить складним і об'ємним матеріалом, і програмою, як уже було зазначено, ця робота не передбачена, а спеціальні завдання з цієї

теми трапляється лише на олімпіадах, причому досить часто, як зазначають учителі. В новій програмі з української мови зазначено, що учні аж у третьому класі знайомляться з прямим і переносним значенням слів. Згідно з вимогами цієї програми учень „пояснює і вживає у власному мовленні опрацьовані за підручниками фразеологізми, зокрема, прислів'я” [5]. Чинна програма для четвертого класу передбачає розширення уявлень учнів про лексичне значення слова, а саме слів з абстрактним значенням. Про вивчення фразеологізмів у навчальній програмі мова не йде.

Отже, якщо знання фразеологізмів розраховано лише на учнів з високим рівнем навчальних досягнень, то постає актуальною потреба у створенні системи фразеологічної роботи, розрахованої на вік учнів початкових класів. Тому метою статті є схарактеризувати особливості вивчення фразеологізмів на уроках української мови та описати технології формування культури мовлення молодших школярів у процесі вивчення фразеологізмів.

Диференціація як принцип навчання в школі передбачає таку організацію роботи на уроці, коли одному або групі учнів учитель пропонує в певній системі посилені завдання різної складності і цим самим створює сприятливі умови для розвитку і навчання кожного [4, с. 52].

У сучасній початковій школі диференціація переважно здійснюється у класах, де навчаються різні за розвитком учні. Метою диференційованого навчання в початкових класах є: по-перше, запобігти прогалинам у знаннях або усунути їх, «вирівняти» підготовку учнів, збудити у них інтерес до навчання; по-друге, поглибити й розширити знання, вміння й навички школярів, задовольнити їхні різноманітні пізнавальні потреби.

Як показує аналіз теорії і практики, успішне здійснення диференційованого навчання можливе за умов, коли вчитель: уміє передбачати труднощі, що можуть виникнути в дітей під час засвоєння матеріалу; враховує загальну готовність своїх підопічних до наступної діяльності, тобто рівень сформованих знань, здатність самостійно працювати, ставлення до роботи; використовує в системі диференційовані завдання індивідуального та групового характеру; проводить перспективний аналіз: для чого плануються завдання, чому їх треба використати на цьому етапі уроку, як продовжити роботу на наступних уроках.

У розвідці пропонуємо систему вправ і завдань, що дає змогу учням засвоїти значення фразеологізмів. Спочатку дається визначення фразеологічного звороту зі словника. Запропонований малюнок і вірш допомагають краще зрозуміти значення фразеологізму. Активізується зорова і слухова пам'ять. Невеличкий вірш легко вчиться напам'ять і служить зразком вживання даного звороту у мовленні. Це збагачує словниковий запас учнів і є поштовхом до вживання його у власному мовленні. Наприклад, пропонуємо учням фразеологічний вираз - «курці ніде сісти», що означає дуже мало місця. На першому етапі ознайомлення з фразеологізмом учні вчать вірш:

В нас на лавці у дворі Курці ніде сісти.

Посідали жіночки І пліткують залюбки.

Далі пропонуються вправи, які можна використати на уроках під час вивчення частин мови. Це диференційовані завдання, розміщені по рівнях.

I рівень: завдання найлегші. Для роботи з фразеологізмами додається довідка, пропонується 1-2 завдань з теми, що вивчається.

II рівень: завдання на побудову речень з фразеологічними зворотами і декілька граматичних завдань, що вимагають від учнів практичного застосування мовних знань.

III рівень: завдання творчого характеру, що сприяють розвитку зв'язного мовлення, логічного мислення, фантазії та уяви школярів. Усе це разом сприяє розвитку творчих здібностей школярів.

Діти починають роботу з першого рівня, а виконавши його, переходять до наступного. Наприклад: Виконай завдання:

I рівень. *Прочитай і спиши вірш. Знайди у ньому фразеологізм. Підкресли іменники. Визнач, у якому відмінку вони стоять.*

II рівень.

1) *Склади розповідне речення з відповідним фразеологізмом.*

2) *Склади і запиши за малюнком спонукальне речення.*

III рівень. *Яка розмова могла б відбуватися між Курочкою і жінками. Придумай діалог і розіграй його з товаришем.*

Такі різнорівневі завдання учні виконують із задоволенням, цікавістю. Вони сприяють успішному засвоєнню дивовижного і різнобарвного світу «крилатих слів», розвивають «дар слова», закріплюють і узагальнюють матеріал із вивчених тем з української мови, забезпечують розвиток творчої особистості [1, с. 3 - 5].

Отже, робота над фразеологізмами буде систематичною, якщо на кожному уроці будувати завдання для вивчення нової теми з активним залученням фразеологічного матеріалу. Диференційний підхід сприятиме глибокому засвоєнню учнями фразеологічного матеріалу, а різнорівнева форма роботи дасть змогу створити ситуацію успіху на уроці української мови.

1. Гладчук Р.Б. Робота над фразеологізмами на уроках української мови : Збірник вправ / Р.Б. Гладчук. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2014. – 60 с.
2. Быстрова Е.А. Теоретические основы обучения фразеологии в национальной школе / А.А. Быстрова. – М.: Педагогика, 1985. – 136 с.
3. Максименко Н. Б. Технології вивчення предметів галузі «Мови і літератури» в початковій школі : Навчально-методичний посібник / Н.Б. Максименко, Т.Б. Качак. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2015. – 100 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.
5. Шрамко О. Регіональний фразеологічний мовний матеріал як засіб соціалізації молодших школярів / О. Шрамко // Початкова школа. – 2011.– № 12. – С. 7-11.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО – МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ В МЕТОДИЧНІЙ НАУЦІ

Миколаєвич І., факультет педагогіки і психології, спеціальність “Початкова освіта”

Гузар О. В. - кандидат філологічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка

Анотація. У даній статті розглядається проблема формування комунікативно-мовленнєвих умінь як важлива педагогічна проблема. Наведено методичні ідеї, на основі яких будується алгоритм навчально-виховної діяльності й методика розвитку мовленнєвих навичок школярів

Ключові слова: мова, мовлення, мовленнєво-комунікативний розвиток, процес спілкування.

У Державному стандарті мовної освіти одним з першорядних завдань є формування в учнів комунікативних умінь. Це знайшло своє відображення в нових програмах з української мови, в яких поставлені відповідні вимоги до мовленнєвого розвитку школярів.

Курс української мови – важлива складова загального змісту початкової освіти, оскільки мова є не тільки окремим навчальним предметом, а й виступає основним засобом всіх інших шкільних дисциплін.

Основна мета цього курсу – забезпечити розвиток удосконалення умінь і навичок усного мовлення (слухання, розуміння, говоріння); навчити дітей читати і писати, працювати з дитячою книжкою, будувати зв'язні писемні висловлювання; сформувані певне коло знань про мову і мовні уміння; забезпечити мотивацію вивчення рідної мови.

Відповідно до освітньої галузі «Мови і література» Державного стандарту початкової загальної освіти галузь (навчальний предмет) українська мова будується за такими змістовими лініями: мовленнєвою, мовною, соціокультурною.

Мовленнєва змістова лінія, яка є основною, передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання впливу. З цією метою розвиваються, удосконалюються усні види мовленнєвої діяльності, якими учні певною мірою оволоділи у дошкільному віці (слухання – розуміння; діалогічне, монологічне мовлення), а також формуються, удосконалюються види мовленнєвої діяльності, які пов'язані з писемним мовленням (читання вголос і мовчки, робота з дитячою книжкою, письмові види робіт).

Згідно вимог програми мовленнєвій діяльності на уроці рідної мови сьогодні необхідно відводити більше половини часу, вміло поєднуючи розвиток мовленнєвих та комунікативних умінь учнів. Мовленнєві уміння включають удосконалення звуковимови і культури мовлення, роботу над збагаченням, уточненням і активізацією словника, опанування граматичного ладу мовлення. Формуються вони у процесі взаємопов'язаного навчання чотирьох видів зовнішнього (говоріння, аудіювання, письма і читання) і внутрішнього (мислення) мовлення. Всі ці види мовлення взаємопідтримують один одного. Комунікативні ж забезпечують розвиток власне мовленнєвих умінь: орієнтацію в умовах, змісті висловлювання, формі його викладу; групування зібраного матеріалу, визначення послідовності частин тексту, виділення слів, важливих для висловлювань; удосконалення власного тексту [4,5].

Проблема формування комунікативно-мовленнєвих умінь у сучасній лінгводидактиці розглядається як важлива суспільно-педагогічна проблема.

Фундатором основоположних ідей навчання молодших школярів зв'язно висловлюватись є К.Д. Ушинський. Розвиток мовлення він тісно пов'язував з вихованням, загальним розвитком особистості. Розроблені ним словникові, логічні, стилістичні вправи були спрямовані на навчання дітей правильно дивитися на предмети навколишнього світу, мислити, влучно висловлюватись.

Аналіз мовознавчої літератури показав, що проблема культури мовлення як окремої лінгвістичної дисципліни завжди була в центрі посиленої уваги вчених. Цій проблемі присвячено праці провідних вітчизняних лінгвістів і методистів - Н. Бабиц, О. Біляєва, А. Коваль, Л. Мацько. Вони вивчали питання мовної культури особистості та суспільства, комунікативні якості культури літературного мовлення та мовного виховання.

В Україні С.Ф. Русова першою серед вітчизняних методистів торкнулася питання про необхідність розвитку комунікативного мовлення, зазначаючи, що в навчанні мови поряд ідуть два взаємопов'язані, але водночас різні процеси - знати (мову) і мати змогу (нею користуватися).

Мовленнєво-комунікативний розвиток школярів у другій половині ХХ століття став предметом досліджень психолінгвістики. Як відомо, в основі мовленнєвої комунікації лежить теорія мовленнєвої діяльності, розроблена в 60-тих роках ХХ століття О.М. Леонтьєвим та його сучасниками (О.Р. Лурія, Л.І. Божович, П.Я. Гальперін, О. Синиця). Психолінгвісти запропонували "діяльнісний" підхід, у контексті якого спілкування розглядається як особливий вид інтерактивної діяльності, якому властиві всі характеристики діяльності (структурність, цілісність, цілеспрямованість, механізм оволодіння). З огляду на це зроблено висновок про те, що оволодіти мовленням можна лише в процесі спілкування.

Процес спілкування має кілька етапів: а) орієнтація в умовах (хто, де, коли, з якою метою) комунікативної ситуації; б) планування змісту майбутнього висловлювання; в) реалізація; г) контроль за ефективністю висловлювання. Умовою успішного здійснення комунікативної діяльності є сформованість у мовця відповідних умінь для її забезпечення на кожному з етапів процесу спілкування.

Ж. Піаже виділив два різновиди мовлення дітей: егоцентричне (спрямоване на себе: дитина "не цікавиться тим, кому вона говорить і чи слухають її") і соціалізоване (спрямоване на інших); виявлено факт значного зниження до семирічного віку відсотка вербального егоцентризму, що було підтверджено й іншими дослідженнями (С. Ісаакс, В. Сиркіна). Ці дослідження свідчать про можливість і необхідність розвивати в дітей 6-7 річного віку комунікативне мовлення.

С.Л. Рубінштейн поділяв мовлення на контекстне (монологічне), що є зрозумілим на основі власного предметного змісту, та ситуативне (діалогічне), зрозуміле лише в контексті ситуації, зауважуючи, що обидві форми є зорієнтованими на конкретного співрозмовника. Висновки С.Л. Рубінштейна та А.М. Леушиної щодо спілкування дозволяють зробити висновок про необхідність розвитку в учнів початкових класів обох форм мовлення.

Мовна свідомість формується насамперед на основі слова і у зв'язку із словом. Слово легко і природно з'єднує два типи знань, два рівні свідомості, два шари пам'яті - вербальну і невербальну. Один формується під час оволодіння індивідом різними типами діяльності - предметно-практичною і науково-теоретичною, всім його суспільним досвідом. Інший, - починаючи з онтогенезу мовлення, у мовленнєвій діяльності людини, досвіді оволодіння мовними знаками, завдяки пізнанню значень мовних одиниць національної мови.

Наявність у свідомості людини двох типів знань - знань слів і їхніх значень - створює передумови адекватності процесу комунікації. Користування словом дозволяє тому, хто говорить, надати своєму реципієнтові засоби, необхідні, по-перше, для того, щоб пізнати в усій сукупності об'єктів той, про який іде мова, по-друге, ідентифікувати його вербально у подальшому мовленні.

1. Азаровська О. Формування комунікативних умінь молодших школярів на уроках з української мови // Початкове навчання та виховання. - 2005. - № 10. - С. 12-33

2. Ванжура Л. Як розвивати комунікативно-мовленнєві здібності учнів // Початкова освіта. - 2006. - №12. - С.9-14

3. Вашуленко М.С. Мова і мовлення. М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко, С.Т. Дубовик, Л.В.

Скуратівський. Рідна мова 4 клас, частина I. –К.: Освіта. 2004. -126 с.

4. Кравець Н.П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови // Навчально-методичний посібник. - К.: А.С.К., 1999. - 127 с.

5. Крийнова Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях рідної мови // Початкова школа. —2003. -№ 11. -С. 24-26.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 4 КЛАСІ

Олексюк С., студентка педагогічного факультету

Ткачук О.В., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація : Стаття присвячена обґрунтуванню теоретичних основ та дидактичних умов розвитку лексичного запасу молодших школярів у процесі роботи з фразеологізмами на уроках української мови.

Ключові слова: фразеологізми, фразеологія, дослідження, джерела, завдання, підручник.

Постановка наукової проблеми та її значення. Особливістю оволодіння української мовою є те, що вона є не тільки предметом вивчення, а й найважливішим засобом виховання і розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває розв'язання проблеми формування культури спілкування учнів з опорою на фразеологічне багатство української мови – стійкі сполучення слів, що репрезентують вербальне і невербальне спілкування.

Рівень вихованості учнів проявляється в умінні оформляти думку в слово, в манері говорити, в умінні володіти силою голосу та виразністю, уважно слухати співрозмовника, в багатстві етикетної фразеології. Саме тому необхідно вже у початковій школі навчати школярів спілкуватися, дотримуючись правил вербального і невербального спілкування, які формувалися протягом століть багатьма поколіннями українців.

Робота з фразеологізмами дозволяє розширити фразеологічний запас учнів, довести важливість правил гнучкої поведінки людей у суспільстві, ознайомити з нормами етикету в спілкуванні, з особливостями українського національного етикету, сприяє реалізації комунікативної та діяльнісної змістових ліній навчання української мови.

Аналіз досліджень із проблеми. Фразеологія – це порівняно нова лінгвістична дисципліна. Професор Б.Ларін писав, що фразеологія перебуває в стані «прихованого розвитку». Початок її формування пов'язують з ім'ям швейцарського вченого Шарля де Баллі. Він убачав суть фразеологічної одиниці у семантичних ознаках – якщо в якому-небудь словосполученні кожна графічна одиниця частково або повністю втрачає своє значення й тільки сполучення в цілому зберігає чіткий смисл, то ми можемо стверджувати, що маємо справу з фразеологічним виразом.

Базуючись на теорії Ш. Баллі, свою концепцію розробив В. Виноградов. Він уважав, що стійкість фразеологічної одиниці є наслідком її семантичної цілісності; ступінь семантичного поєднання слів-компонентів і співвідношення семантики всього вислову із семантикою його окремих складників є основою виділення головних типів фразеологічних одиниць. Гучного резонансу набули семантична класифікація фразеологізмів В. Виноградова та його розробка категорії зв'язності значень. Останнім часом у зв'язку з виноградівською концепцією чомусь або зовсім забувають здобутки Ш. Баллі, або кажуть про них побіжно, між іншим (В. Телія, М. Горди). [7, с. 15-75]

Послідовники досліджень В. Виноградова утворюють виноградівську школу. До якої входили В. Архангельський, О. Бабкін, М. Шанський, Л. Ройзензон, В. Жуков, Р. Попов, І. Чернишова. З'ясовуються такі питання, як обсяг і об'єкт фразеології, ознаки фразеологізму, специфіка фразеологічного значення, методи дослідження.

Питання фразеології досліджували такі вчені, як М. Алексеєнко, Л. Скрипник, В. Біложенко, Л. Булаховський, Б. Ларін, Л. Коломієць, М. Олійник та багато інших.

Фразеологія формувалася протягом багатьох століть, збираючи в собі життєвий досвід народу. Найбільш яскраве своє виявлення фразеологізми знаходять у живому мовленні народу у різних формах, адже справжнє життя слова здійснюється тільки в мовленні.

Мета і завдання статті. Виявити і теоретично обґрунтувати методи збагачення мовлення молодших школярів фразеологізмами.

Виклад основного матеріалу. Фразеологія – це скарбниця будь-якої мови, а особливо – української. Фразеологізми вважаються однією із специфічних рис кожної мови. Вони емоційно збагачують мовлення людини, містять у собі велику силу експресії, носять яскраво

національний характер. Наприклад, прислівник *тривожно* лише констатує стан людини, тим часом – *коти шкребуть на серці* має ще й виразне конотативне забарвлення, викликає хвилювання: *Ніби все правда і правильно, а десь на серці коти шкребуть* (В. Собко). [6, с. 7-9]

Об'єктом фразеології як мовознавчої дисципліни є сукупність усіх фразеологізмів мови. Фразеологізм – відтворене, цілісне за значенням, стійке за складом і структурою словосполучення. Виникнення і вживання фразеологізму зумовлене постійним відчуттям лексичної недостатності, намаганням вербалізувати людські емоції, утілені в когнітивні моделі душевного стану. Усе матеріальне життя, обряди, вірування, повір'я, забобони відклалися в стереотипах поведінки будь-якого народу й вербалізувалися в численних фразеологізмах. [1, с. 11-14]

Аналізуючи підручники з української мови за 3 клас М. С. Вашуленка, О. І. Мельничайко, Н. А. Васильківська та 4 клас М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик, О. І. Мельничайко, можна досить мало зустріти інформації про фразеологізми. На початку учнів ознайомлюють із різними словниками, в тому числі і фразеологічним: «У фразеологічному словнику ти знайдеш пояснення найуживаніших у творах для дітей та в їхньому мовленні фразеологізмів, наприклад: *пекти раків*, що означає *червоніти із сорому*». Конкретних вправ із фразеологізмами практично немає, але в текстах усталені словосполучення можна знайти. Ці фразеологічні одиниці належать до таких лексико-граматичних розрядів: іменні – *медвежа послуга*, неозначено-кількісні – *капля в морі*, дієслівні – *збилась з ніг*, *водить за ніс*, дієслівно-пропозиційні – *зуб на зуб не попадає*, адвербіальні – *склавши руки*, модальні – *з Богом*.

У підручнику за 3 клас є вправи на фразеологізми, що містять такі завдання: виразно прочитайте текст; як називаємо підкреслені слова; спишіть останнє речення; замініть виділений вислів одним словом; замініть вислови синонімами з довідки; визначте, до якого малюнка можна вжити вислів *брати ноги на плечі* в значенні *тікати*; складіть речення з цим фразеологізмом; складіть 3 речення з фразеологізмами; замініть вислови – синонімом.

Вправ у підручнику є досить мало: три завдання творчого характеру, п'ять завдань – репродуктивного, три – на засвоєння нового матеріалу.

Фразеологізми несуть не тільки предметну, а й естетичну інформацію. Тому необхідно виробляти навички вмілого вживання фразеологізмів у повсякденній мовній практиці. Школа потребує фразеологічного словника для початкових класів, який би передбачав:

- ступінь володіння молодшими школярами фразеологічним багатством мови;
- доступність фразеологічних одиниць для засвоєння їх школярами;
- наявність фразеологічних одиниць у текстах вправ у підручниках з української мови, у шкільній програмі з читання;
- цінність фразеологічних одиниць з погляду освітньо-виховних завдань школи;
- можливість використання у міжпредметних зв'язках. [5, с. 9-12]

Фразеологізми, поряд зі словами, є будівельним матеріалом речення. Вони суттєво доповнюють номінативний фонд мови. Отже, вивчення фразеології в школі є важливою справою, має як пізнавальні (освітні), так і практичні цілі.

Практичні цілі вивчення фразеології – формування навчально-мовних фразеологічних вмінь – сприяють створенню умов для роботи з мови в різних напрямках: над орфографією і граматику, над збагаченням лексичного і фразеологічного запасу учнів.

Фразеологізми дуже приваблюють учнів. Їх цікавить не тільки семантика фразеологізмів, а й те, як і звідки з'являються у мові усталені сполучення із значенням і вживанням окремого слова. Учні на позакласних заняттях із задоволенням ведуть бесіду з таких питань:

перетворення вільного словосполучення у фразеологізм;

джерела фразеологізмів;

тематичні групи фразеологізмів, що називають частини тіла людини, риси характеру, прикмети погоди і т.ін. [3, с. 28-31]

На жаль, сучасні школярі практично не володіють фразеологічним багатством рідної мови, натомість спостерігається широке вживання слів сленгу, засвоєного з телефільмів та мови молодих журналістів, що свідчить про низький рівень культури мовлення.

Слова видатного педагога В. О. Сухомлинського «Потрібно на кожному уроці записувати по два-три нових фразеологічних звороти, які б збагачували мову школярів» слід розуміти однозначно: постійно, систематично вести роботу над засвоєнням фразеологізмів, починаючи з молодших класів.

Останнім часом у підручниках для учнів 1-4 класів певним чином звертається увага на

«стійкі звороти», «народні вислови», пропонується пояснити значення окремих з них, але більшість фразеологічних зворотів – як у творах для читання, так і вправах з мови, – здебільшого залишаються «непоміченими» вчителем і незрозумілими учнями загадковими виразами. Образних фразеологічних сполук у тексті учень, як правило, «не бачить», бо не розуміє їх значення, не може оцінити функціональної стилістичної ролі. Тому цілком поділяємо думки тих педагогів, які пропонують уже в 1 класі ознайомлювати дітей з приказками, прислів'ями та стійкими виразами, зокрема, фразеологізмами. Адже правильно зазначав відомий мовознавець і педагог І. І. Срезневський: «Дитина не дуже відчуває потребу в словах, але часто – у виразах». [2, с. 30-33]

За програмою учні 3-4 класів повинні одержати уявлення про фразеологізми як стійкі звороти в мові, навчитись пояснювати найуживаніші, добирати синоніми й антоніми до них, правильно використовувати у власному мовленні.

Підручники пропонують дві-три вправи на вироблення цих умінь. Звичайно, цього недостатньо, а тому вчителі, як правило, не приділяють належної уваги засвоєнню фразеологізмів, обмежуються тим, що пропонує підручник. Це призводить до того, що поступово губиться багатство, оригінальність, національний колорит українського мовлення учнів.

Суть системи роботи з фразеології в школі, на нашу думку, повинна становити:
зміст і обсяг фразеологічного матеріалу відповідно до конкретних розділів і тем шкільного курсу мови;
методи навчання фразеологізмів у початковій школі;
види і форми фразеологічних завдань та вправ.

До найважливіших елементів системи збагачення мовлення учнів українською фразеологією віднесено такі: мотивація навчально-пізнавальної діяльності, обсяг і характер фразеологічного словника-мінімуму, стимулювання навчальної діяльності з боку вчителя, розвиток самостійної мовленнєвої практики учнів, методи, прийоми і засоби роботи над збагаченням мовлення учнів, загальнодидактичні та специфічні принципи.

Реалізація пропонованої системи передбачала розв'язання завдань:

- формування в учнів чіткого уявлення про українську фразеологію.
- виховання уваги й інтересу до незнайомих і малознайомих фразеологізмів.
- засвоєння прийомів розкриття смислового й культурознавчого значення фразеологічних одиниць.
- визначення фразеологічного мінімуму для учнів, а також оптимальної кількості фразеологічних одиниць для засвоєння.
- організація навчально-пізнавальної діяльності учнів у роботі з фразеологією.
- формування умінь і навичок доречного використання фразеологізмів у власному мовленні. [4, с. 508-510]

Фразеологізми охоплюють всі сфери життя людини, тому фразеологізми – це той матеріал з яким діти ознайомлюються на етапі первинного ознайомлення мови, а у початковій школі йде інтенсивний процес запам'ятовування і введення в активний словниковий запас фразеологізмів різного типу. Це спрацьовує на користь актуальності теми нашого дослідження. Свідоме й уміле використання учнями фразеологізмів залежить від вибору методичних шляхів, що перетворюють усталений вираз в активний засіб спілкування, вираження думки.

Висновок. Фразеологізми дуже приваблюють учнів. Їх цікавить не тільки семантика фразеологізмів, а й те, як і звідки з'являються у мові усталені сполучення із значенням і вживанням окремого слова.

Практичні цілі вивчення фразеології – формування навчально-мовних фразеологічних вмінь – сприяють створенню умов для роботи з мови в різних напрямках: над орфографією і граматикую, над збагаченням лексичного і фразеологічного запасу учнів.

Отже, робота з фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів значною мірою залежить від застосування комплексу творчих фразеологічних завдань. Розроблена типологія комплексних фразеологічних вправ складає основу дидактичної мети експериментального навчання, результатом якого є стійкий інтерес учнів до вдосконалення культури спілкування, фразеологічного багатства української мови.

1. Буряк П. А. Робота над фразеологізмами / П. А. Буряк // Початкова школа. – 2000. – № 4. – С.11-14.
2. Зиноватна І. І. Опрацювання фразеологізмів у 3 класі / І. І. Зиноватна // Початкова школа. – 1982. - №11. – С. 30-33.
3. Ляхова Т. Фразеологічний матеріал у початковій школі / Т. Ляхова, І. Белошарпа // Початкова школа. – 1997. -

№4. – С. 28-31.

4. Сковронська І. Ю. Фразеологізми як складові формування культури моделі мислення та поведінки / І. Ю. Сковронська // Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави. – 2013. – С. 508-510.
5. Соловець Л. Роль фразеологізмів у збагаченні лексичного запасу школярів / Л. Соловець // Початкова школа. – 1999. - №11. – С. 9-12.
6. Соловець Л. Робота над фразеологізмами ввічливості, усталені форми вітання / Л. Соловець // Початкова школа. – 2000. - №3. – С.7-9.
7. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: навчальний посібник / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Х.: Основа, 2005. – 360с.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Рибак А. , II курс магістратури, педагогічний факультет

Бахмат Н. В., доктор педагогічних наук, доцент

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. У статті означено важливість проблеми формування правописної компетентності молодших школярів як важливого елемента мовленнєвої. Це вимагає від учнів високого рівня абстрагування й узагальнення в процесі вивчення правил правопису української мови, їх усвідомленого використання в самостійних (письмових) висловлюваннях. Засобами формування правописної компетентності молодших школярів визначено різні види вправ, які стали основою в розробці системи роботи з упровадження технології особистісно орієнтованого навчання як засобу формування правописної компетентності молодших школярів.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, вправи, технології особистісно орієнтованого навчання.

Комунікативна функція будь-якої мови реалізується завдяки її унормованості, дотримання існуючих правил дозволяє вірно та зрозуміло для інших виразити свої думки. Порушення правил ускладнює спілкування, робить висловлені думки незрозумілими. Отже, правописна компетентність є важливим елементом мовленнєвої. Вивчення норм правопису й формування грамотності в початковій школі має важливе значення, оскільки створює підґрунтя для оволодіння культурою усного і писемного мовлення. Цей процес ускладнюється наявністю великої кількості правил і винятків з них [2].

Мовленнєву компетентність, зокрема правописну та орфографічну, досліджували у своїх роботах науковці А. Богуш, Н. Бондаренко, М. Вашуленко, Н. Голуб, М. Пентилюк та інші, які зазначали, що на сучасному етапі розвитку лінгвометодики однією з найбільш складних та актуальних проблем залишається проблема формування правописної компетентності молодших школярів. Це пояснюється трудомісткістю процесу оволодіння правописними вміннями і навичками, що вимагає від учнів високого рівня абстрагування та узагальнення в процесі вивчення правил правопису української мови; усвідомленого їх використання в самостійних (письмових) висловлюваннях. Не випадково вказаний аспект навчання постійно знаходиться в полі зору науковців і вчителів-практиків, у роботах яких зазначається, що правописна (орфографічна) компетентність – це не тільки найважливіша умова розвитку мовної особистості школяра, його мовленнєвої культури, повноцінного засвоєння всіх шкільних дисциплін, але й умова, що в значній мірі впливає на його подальшу соціальну активність.

З метою формування правописної компетентності молодших школярів слід використовувати різноманітні види вправ, які можна об'єднати в такі групи: 1) списування; 2) диктанти; 3) орфографічний розбір; 4) робота з орфографічним словником; 5) вільне письмо – добирання слів з орфограмами; 6) коментоване письмо; 7) вправи з розвитку мовлення (переклади, перекази, твори).

Розроблена нами система роботи з формуванні правописної компетентності молодших школярів передбачала впровадження технології особистісно орієнтованого навчання. Експериментальна робота розпочалася з констатувального експерименту, зміст якого розкриємо в статті. Цей етап дослідження передбачав виконання учнями низки завдань з метою визначення рівня сформованості правописних навичок і вмінь учнів третіх класів. Так, молодшим школярам пропонувалося виконати три серії завдань.

Перша серія завдань була спрямована на отримання відомостей про рівень володіння учнями теоретичними знаннями (виявити орфограму, назвати її розпізнавальні ознаки, сформулювати відповідну правило, описати алгоритм з роботи з ним). Наприклад, завдання 1 (виділи орфограми, що зустрічаються, Поясни їх написання).

Взимку. Молоді ялинки, дубки і липи схожі на хлопців в білих пухнастих шубках і рукавицях. Всі стежки замело снігом. На снігу видно заячі та лисячі сліди. Чудова пора року – зима, хоча сумно без сонця. Відчувається наближення свята – Нового року.

Завдання 2. Сформулюй правила написання орфограм, що зустрілися.

Завдання 3. Запропонуй алгоритм роботи з названими правилами.

Для виявлення рівня оволодіння учнями орфографічними знаннями розроблено критерії: за самостійне виконання кожного завдання в повній мірі учні отримували 3 бали; учні, які відчують незначні труднощі при виконанні завдань, що потребують допомоги вчителя – 2 бали; 1 бал отримували молодші школярі, які відчують значні труднощі при виконанні завдань, що не здатні зрозуміти підказки вчителя.

До високого рівня (8 – 9 балів) володіння теоретичними знаннями з орфографії нами віднесено учнів, які змогли виділити всі орфограми в запропонованому завданні, перерахувати їх розпізнавальні ознаки, сформулювати правило правопису даного випадку, навести приклади, що ілюструють його (контрольний клас / експериментальний клас: 15% / 18%).

Основну частку (55%/ 59%) склали учні, які виділили тільки частину орфограм, відчували труднощі у визначенні їх розпізнавальних ознак, формулюванні правил і підборі прикладів до даного правила. Ці школярі були віднесені нами до середнього рівня (5 – 7 балів).

На низькому рівні (3-4 бали) знаходились учні, які виділили лише деякі орфограми, не змогли назвати їх розпізнавальні ознаки, самостійно сформулювати правила правопису і підібрати приклади, що ілюструють їх (25% / 23%).

Аналіз результатів засвідчив про майже однаковий рівень оволодіння учнями орфографічними знаннями в контрольному й експериментальному класах перед початком формувального експерименту.

Друга серія завдань передбачала визначення рівня сформованості в учнів орфографічних умінь і навичок як основних складових правописної компетентності в процесі виконання мовних вправ.

Завдання 1. Спишіть речення, заповнюючи пробіли і розкриваючи дужки. 1. Який урочистий стоїт.. ліс (в) осінн...му вбра...і! 2 Дрімаят... д...рева під лагідним теплим промінням. Клен ніжно ш...поче жовтим листям. (У) пишні шати вбралися вел...тні дуби..

Завдання 2. Диктант. Весна у лісі.

Гарна весна у лісі! Під деревами дзвенять веселі струмочки. Смолою пахнуть запашні бруньки.

Сонце ласкаво прогрівало землю. Теплий вітер пробігав по високих вершинах. Зазеленіла листя. З'явилася молода травичка. На лісових галявинах зацвіли блакитні проліски. Заспівали над струмками голосисті солов'ї. По горбках забігали клопітливі мурашки. Пролетів перший джміль. Прокинувся бджолиний рій.

Третя серія завдань мала на меті перевірити рівень сформованості правописних умінь і навичок учнів як складника правописної компетентності, що проявляються в самостійних висловлюваннях.

Завдання 1. Напишіть міні-розповідь «У країні звуків і букв».

Завдання 2. Продовж текст-розповідь, використовуючи початок тексту. Підбери заголовок.

Ясний ранок. Прокинувся весняний ліс. Прокувала далеко кілька разів зозуля.

Виконання кожного із завдань оцінювалося за п'ятибальною системою. Кількість балів, набраних учнями, і слугувала критерієм для виявлення рівня сформованості правописних умінь і навичок.

Учні з високим рівнем сформованості правописних умінь і навичок, з розвиненими лінгвістичними здібностями і мовним відчуттям склали 15%/18% учнів від загальної кількості учасників експерименту. Ці діти допустили мінімальну кількість орфографічних помилок у своїх роботах, самостійно виявляли та виправляли помилки в процесі само- і взаємоперевірки, систематично виконували роботу над помилками, не відчуючи при цьому утруднень у визначенні характеру орфограми, на яку допущена помилка, а також у виборі відповідного способу її виправлення. Помилки у цієї групи учнів переважно пояснюються

випадковими промахами, так як діти здатні самостійно знайти і виправити свої помилки, що свідчить про достатність сформованих правописних умінь і навичок.

Основну групу склали учні з середнім рівнем сформованості правописних умінь і навичок, лінгвістичних здібностей і мовного відчуття – 45% / 50 %учнів. Діти цієї групи відчували деякі труднощі в самостійному пошуку та виправлення помилок у процесі само- і взаємоперевірки, епізодично виконували роботу над помилками, не могли визначити характер орфограми і вибір способу виправлення помилки. Причини труднощів у цієї групи дітей викликані, в основному, прогалинами в знаннях і невмінням застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності.

Низький рівень сформованості правописних умінь і навичок продемонструвало 40% /32% учнів. Вони не могли виявити і виправити помилки, не виконували роботу над помилками, відчували значні труднощі у визначенні характеру орфограми й у виборі способу виправлення невірною написання. Причини помилок у дітей цієї групи різноманітні: незнання правил, незнання ознак орфограм, відсутність орфографічної пильності, невміння застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності, невміння підібрати спосіб перевірки написання слів тощо.

Результати констатувального експерименту дозволили переглянути існуючу систему навчання молодших школярів з формування правописної компетентності та розробити програму експериментального навчання, з формування правописної компетентності молодших школярів засобами технології особистісно орієнтованого навчання на основі свідомої участі учнів у визначенні цілей, форм і змісту навчання.

Головною умовою технології особистісно орієнтованого навчання з формування правописної компетентності молодших школярів вважаємо створення системи вправ, спрямованої на поетапне формування правописних умінь і навичок, враховуючи лінгвістичний, психолінгвістичний і методичний чинники.

1. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів для 1-4 класів з українською мовою навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/images/gr/pr/ykr_mova.doc. – Назва з екрану.
2. Фролова Н. Формування правописної компетенції у початковій школі з використанням інноваційних технологій / Н. Фролова, С. Конохов // Інформаційні технології в освіті та науці : збірник наукових праць. – 2016.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ СТУДЕНТА: СЛОВА-ПАРАЗИТИ, ЯК ЇХ ПОЗБУТИСЯ

*Терешкун І., магістрант, педагогічний факультет
Наконечна Л.Б., кандидат філологічних наук, доцент*

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м.
Івано-Франківськ*

Стаття присвячена питанню формування культури мовлення студентів, зокрема проблемі вживання слів-паразитів. Визначено причини використання слів-паразитів і рекомендовано способи очищення мовлення від слів-паразитів.

Ключові слова: культура мовлення, мовленнєвий етикет, слова-паразити.

Культура мовлення суспільства — це чи не найяскравіший показник стану його моральності, духовності, культури взагалі. Словесний бруд, що заповонив мовлення наших співгромадян, вульгарність — тривожні симптоми духовного нездоров'я суспільства. Мовна неграмотність, невміння створити і правильно написати зв'язний текст перестали сприйматись як недоліки.

Мовна культура кожної людини і студентів зокрема має стати надійною опорою у вираженні незалежної думки, розвинених людських почуттів.

Український мовленнєвий етикет, на думку М. Стельмаховича, — національний кодекс словесної добропристойності, правила ввічливості. «Він сформувався історично в культурних верствах нашого народу й передається від покоління до покоління як еталон порядної мовленнєвої поведінки українця... Українське виховання застерігає дітей і молодь від вживання грубих, лайливих, образливих слів» [2, с. 259]. За словами науковця С.Богдан, «Мовний етикет українців є унікальною, універсальною моделлю їх мовної діяльності. Знання цієї системи, а ще більше — повсякденна їх реалізація, гармонія знань і внутрішнього світу людини, без перебільшень, є своєрідним барометром духовної зрілості нації» [2, с. 259].

Мовленнєвий етикет передбачає певні правила спілкування, як щодо поведінки комунікантів, так і до використання вербальних і невербальних засобів. Відомо, що слова, міміка, жести, інтонація – важливі чинники того, як сприймають мовця співучасники розмови. Молодь, дорослі, а вслід за ними й діти не переймаються тим, які слова лунають з їхніх уст. Один із численних огріхів їхнього усного мовлення – слова-паразити.

Мета нашої статті - виявити в усному мовленні студентів слова-паразити і опрацювати поради фахівців щодо способів їх викоринення.

Мовленнєвий етикет студентів, як етикет взагалі, не існує поза часом і простором. Це обов'язково конкретний етикет конкретного суспільства (чи його прошарку) на певному історичному етапі розвитку цього суспільства[2, с. 261].

Слова-паразити – один із перших ворогів чистоти мовлення.

«Значить», «коротше», «просто», «тіпа», «блін», «капець», «фігня», «вопше», «як його», «ну», «це», «от», «це саме», «так би мовити», «загалом», «чи бачиш», «типу того», «як би», «в такому плані» - ось лише невеликий перелік «експонатів», що становлять мовну паразитологію.

Деякі з цих слів вживають навіть люди освічені, котрі говорять грамотно. Як зазначає професор М.П.Лесюк, паразитами вони стають, коли їх вживають дуже часто і не до місця. Іноді одне або кілька слів з явно паразитичними функціями людина неусвідомлено включає майже в кожне речення [3].

Надмірне використання цих слів у мовленні з часом починає дратувати співрозмовника. Уявіть ситуацію: ваш співрозмовник зловживає словом *типу* (нерідко ще й у російському варіанті «тіпа»): *Вчора іду я тіпа вулицею, а назустріч мені тіпа Стас, ну й каже тіпа мені...*

Вживають слова-паразити з кількох причин: коли людина нервується, соромиться чи хвилюється, не знаходить потрібного слова, затинається, у зв'язному мовленні виникають паузи, і ті паузи нерідко заповнюються саме словами- чи звуками-паразитами. Інколи слова- чи звуки-паразити мовці свідомо вводять у промову, щоб отримати додатковий час на обдумування відповіді, для поєднання частин фрази, коли не володіють предметом розмови.

Дослідники розрізняють такі види слів-паразитів:

1) умовні «паразити» (“хм”, “мм”, “иий”, “еее” тощо). Зазвичай з'являються там, де у реченні слід зробити паузу. Частіше за все це вигуки. Виникають тоді, коли мовець обдумує фразу, запинається або хвилюється;

2) емоційні паразити (“реально”, “капець”, “тупо”, “прямо”). Використовуються тоді, коли мовець хоче зробити емоційний акцент на тому, про що говорить, посилити своє враження від події, драматизує;

3) так звані “злітно-посадкові” паразити (“чесно кажучи”, “коротше”, “типу” та под.). Причиною їх появи, як і умовних, є невміння заповнювати паузи. Особливість їх у тому, що вони починають чи не кожному фразу “зараженого” мовця, при цьому не виконують жодної функції;

4) паразити зворотнього зв'язку (періодичні питання: “так?”, “справді?”, “та ну?”). Це особливий спосіб створити враження уважного слухача.

Приклади цих слів-паразитів проілюстрував веселим віршем Е. Мошковський:

*Жив-був цей, як його,
Ну, значить, і того,
Жило це саме
Зі своєю мамою.
Був ще один дивак-
Це загалом значить так,
І його улюблений зять.
Звали зятя
Так би мовити.
А дружину звали ну ...
А сусіда звали це ...
А його батьки-
Бачиш
І чи бачите ...
А ще якийсь е-е-е
Жив на верхньому поверсі ...
І дружили вони все ...
Ну і значить, і взагалі [1].*

Погоджуємося, що слова-паразити міцно вкорінюються в лексиконі, позбавитися їх дуже важко. Але це не є причиною того, щоб змиритися зі своїм засміченим мовленням. Адже ці слова ламають природний ритм мови, ускладнюють її розуміння, заважають усвідомити суть викладу і навіть свідчать про рівень культури мовця.

Викорінити слова-паразити з мовлення все ж можна, доклавши певних зусиль. Тим, хто вживає слова-бур'яни через брак словникового запасу, мовознавці радять читати якомога більше класичної літератури. «Щоб уникнути паразитичних вигуків під час виступів, важливих розмов, варто говорити повільніше, ніж зазвичай, даючи самому собі час краще обдумати майбутню репліку. У побутовому спілкуванні найважчий етап у викоріненні «паразитів» – помітити, які ж саме слова засмічують твою мову. Для цього варто попросити рідних, знайомих звернути на це увагу і робити зауваження. А вже тоді намагатися самому контролювати мовлення. Головне — внутрішня самодисципліна» [4].

Пропонуємо вправи, що допоможуть позбутися слів-паразитів (за Л.Богуш):

1. Запишіть свою розмову на диктофон. Тоді ви зрозумієте, які слова вживаєте найбільше і в чому ваша власна проблема. Не бійтеся почути недосконалість свого мовлення, говоріть природно, адже вам цікавий реальний результат. Не намагайтеся прочитати вивчений текст. Оцінюйте вашу мову не як недолік, а як невелику проблему, яку можна вирішити.

2. Витримуйте паузи, які, на відміну від паразитів, можуть стати інтонаційною прикрасою вашого мовлення. Поновлюйте мову лише тоді, коли ви захочете сказати щось вартісне, а не слово-паразит. Думайте над послідовністю своїх фраз.

3. Сконцентруйте увагу на голосі, тембрі, темпі. Ви витратите на це ту енергію, яку могли б витратити на вживання чергового паразита. Ваша уважність до вимови стане уважністю і до змісту сказаного.

4. Збагачуйте свій словниковий запас. Володіючи більшою кількістю синонімів, вставних слів, епітетів, ви зможете уникнути незручних пауз. Якщо вам завжди є що сказати, у паразитах просто нема потреби.

5. Озбройтеся інтонацією, мімікою та жестами. Неволодіння ними іноді стає причиною появи паразитів. Коли з'являється можливість емоції виразити голосом, потреба в зайвих словах відпадає. Але з невербальними засобами теж слід бути обережним.

Не будьте прискіпливими. Не зосереджуйтеся на негативі, який ви отримуєте, вживаючи слова-паразити. Краще подумайте про позитивні наслідки їх викорінення.

Отож, слова-паразити заслуговують на те, щоб їм оголосити війну – розпочати термінове генеральне прибирання свого мовлення. Щоб позбутися паразитів, необхідно увімкнути внутрішній контроль. Варто постійно зважати на те, чи не використовуємо зайвих слів чи звуків.

1. Блог вчителя української мови та літератури «Тее-то як його». Про слова – паразити [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philolog27.blogspot.com/2014/10/blog-post_87.html

2. Гриценко Т.Б. Етика ділового спілкування: / Т.Б. Гриценко, Т.Д.Іщенко, Т.Ф.Мельничук / Навч. посібник. — К., 2007 - 344 с.

3. «Майстер-клас «Слово про мову. Уроки професора Лесюка» (автор - Наталія Асатурян) 19.11.2016 // радіопроект Івано-Франківської ОДТРК «Карпати».

4. Пентиліук М. І. Ділове спілкування та культура мовлення: навч. посіб. / Пентиліук М.І., Маруніч І.І., Гайдаєнко І.В. – К., 2010. – 224 с.

ЗАПОБІГАННЯ ТРУДНОЩАМ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Цимбала М., магістрант спеціальності «Початкова освіта»

Котик Т. М., доктор педагогічних наук, професор кафедри філології та методики початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна

У статті розглянуто сутність понять «труднощі», «навчання грамоти», основні типи труднощів, причини їх виникнення, психологічну готовність дітей до навчання грамоти та наукові основи запобігання труднощам у процесі навчання грамоти молодших школярів.

Ключові слова: навчання грамоти, труднощі, труднощі навчання грамоти, неуспішність, запобігання труднощам.

Молодший шкільний вік — найбільш сприятливий період для навчання та виховання дитини, для зміцнення і розвитку позитивних якостей особистості. Відомо, що школярі,

незважаючи на однакові програми та умови навчання і виховання в школі, мають неоднакові знання та різні показники успішності, тому фактично отримують неоднаковий рівень розвитку. У навчанні й вихованні школярів велике значення має своєчасне подолання труднощів у навчанні. Особливої гостроти проблема набуває в молодшому шкільному віці. На початку навчання вчителю дуже важливо передбачити, які труднощі можуть виникнути у дитини, якщо їй не надати необхідної допомоги.

За М. Вашуленко, навчання грамоти — складова освітньої галузі «Мови і літератури», що являє собою комплексний підготовчий етап до вивчення української мови. Відповідно, і процес навчання грамоти передбачає досягнення комплексної мети — формування мовленнєвої, мовної, соціокультурної компетентностей і умінь вчитися.

Письмо, читання — це складна інтегративна діяльність, що потребує уваги, сприйняття, довільної регуляції й контролю діяльності, нервово-мязової регуляції, зорово-моторної координації тощо.

«Труднощі навчання» — це короткий термін, що позначає, що в дитини є проблеми в навчанні з опанування складними навиками, необхідними для навчання тими способами, якими навчається більшість дітей.

На початковому етапі пристосування до нового шкільного життя всі молодші школярі переживають труднощі в оволодінні читанням, письмом, розумінні текстів, логічному мисленні. Педагоги та батьки найчастіше вважають причиною неуспішності в навчанні нездатність, погану підготовленість, небажання дитини навчатися. Разом з тим труднощі виникають як у відмінників, так і невстигаючих дітей. Отже, труднощі не завжди призводять до неуспішності. Значить, ці поняття не тотожні.

Неуспішність завжди пов'язана з певними проблемами в навчанні, що й обумовлюють появу труднощів. Деякі психологи вважають, що причиною цьому можуть бути декілька чинників:

- вікова незрілість дитини до навчання;
- недосконала методика навчання, що не враховує вікові та індивідуальні особливості дитини;
- неувага педагогів та батьків до дитячих труднощів через незнання природи цих труднощів (не хоче, не старается, може коли хоче тощо).

Разом з тим, такі поняття як «труднощі», «відставання», «неуспішність» деякі педагоги та психологи розглядають як синоніми. Ю. Гільбух пропонує такі типи відхилень у навчанні [4]:

- загальне відставання у навчанні;
- специфічне відставання з мови;
- специфічне відставання з математики;
- відхилення від індивідуального оптимуму навчальної діяльності.

Під труднощами навчальної діяльності молодших школярів С. Костромина розуміє пропуски літер у написанні слів, орфографічні помилки, не зважаючи на хороше знання правил, неухважність, труднощі у переказуванні тексту, виконанні завдань, неохайне письмо у зошиті, непосидючість, труднощі у засвоєнні нових знань.

Серед причин труднощів навчання письма і читання науковці виокремлюють зовнішні (екологічні, соціально-економічні, соціокультурні), внутрішні та змішані причини труднощів навчання письма й читання [5].

До типових психофізіологічних особливостей шестиліток, що сприяють виникненню труднощів, належать такі [3]:

- недостатня сформованість вищих нервових процесів: пам'яті, уваги, мислення;
- нестійка працездатність: дитина швидко втомлюється, втрачає увагу;
- несформованість мозкових ділянок, що впливає на механізми довільної регуляції складних видів діяльності, несформованість мовлення, моторики, зорового й зорово-просторового сприйняття, зорово-моторних і слухово-моторних координацій, необхідних для читання й письма.

Отже, виникнення труднощів у шестиліток під час навчання грамоти пов'язано з різними причинами — умовами життя та організацією навчання, віковими особливостями розвитку і станом здоров'я дитини.

Значна увага проблемі підготовки дітей до навчання грамоти приділяється за кордоном. До прикладу, в роботах А. Керна, Я. Йірсека, С. Штребела близько 80% труднощів у початковій школі пов'язано з письмом. Це обумовлено тим, що графічні вміння за зауваженнями М. Нечасвої, Н. Салмінаої, Л. Обухова, А. Турчина є складним комплексом, сформованість якого ґрунтується на зорово-моторній координації, сприйнятті положення в просторі, орієнтуванні в системі координат. Несформованість окремих складових цього

просторово-графічного комплексу створює певні труднощі не тільки в початковій школі, але й на більш пізніх етапах навчання.

О. Леонт'єв, Д. Ельконін, Л. Божович справедливо стверджують, що якщо дитина не готова до соціальної позиції школяра, то навіть за наявності інтелектуальної готовності до школи вчитися їй буде важко.

Л. Виготський наголошував, що важливо ще до школи почати готувати руку дитини до письма. Така підготовка передбачає вправлення, спрямованих на розвиток координації рухів рук.

Офіційна статистика засвідчує, що в початковій школі майже 40% дітей мають труднощі навчання, що не минають самостійно. Серед шкільних труднощів особливе місце посідає процес оволодіння письмом як одним з найбільш складних видів навчальної діяльності молодших школярів. Спеціальні дослідження з'ясували, що більш ніж 70% першокласників назвали письмо предметом, що викликає найбільші труднощі.

Ю. Юрченко відзначає, що існують дві теорії природи порушення читання. Одна з них — теорія зорового дефіциту. Використовуючи систему вправ, спрямованих на розвиток і корекцію зорових функцій, можна усунути багато труднощів у навчанні читання. Такі вправи є у книгах М. Русецької «Порушення читання в молодших школярів. Аналіз мовних і зорових причин», Н. Гур'євої «Школа до школи» та інших.

Для формування первинних навичок мовлення і запобігання труднощам зокрема при навчанні первісної навички читання Л. Сильченкова радила використовувати цікаві дидактичні завдання із приголосними, наприклад: «Прочитай слова: *шклд*». На жаль, такого роду методичні завдання частіше виносять у кінець букваря, уважаючи, що їх потрібно подавати тільки після вивчення букв на позначення приголосних [9].

М. Безруких вказувала на залучення дітей шестирічного віку до щоденних графічних занять. Це дозволить подолати багато труднощів оволодіння письмом у початковий період навчання в школі. Заняття з ліплення, конструювання, виготовлення виробів з паперу й інші розвивають руку й окомір дитини, натомість рухи, що використовуються в процесі письма, не можуть бути відтворені ні в малюванні, ні в ліпленні [1].

М. Прудикова для правильної підготовки руки дитина до письма, до здатності без особливої напруги писати радила приділяти багато часу штрихуванню кольоровими олівцями, що зробить малюнки більш яскравими й виразними [8].

Сучасна школа висуває значні вимоги до дітей, що йдуть в I клас. На першому етапі навчання учні найчастіше зазнають труднощів в оволодінні письмом. У них швидко втомлюється рука, вони гублять робочий рядок, в них не виходить правильне написання букв, дітям важко вкластися в загальний темп роботи. Причина цього — нерозвиненість дрібної моторики рук. На думку Л. Лебедевої, щоб зацікавити школяра й допомогти йому оволодіти новою інформацією, новими діями, потрібно перетворити навчання в гру [7].

Також для розвитку дрібної моторики рук та для кращого засвоєння прийомів письма педагоги пропонують використовувати фізкультхвилинки, пальчикову гімнастику [6].

За останнє десятиліття змінилися підходи до навчання письма молодших школярів. Але кожний учитель шукає свої підходи, щоб допомогти маленьким учням подолати всі труднощі періоду навчання грамоти, навчання письма, читання.

1. Безруких М. М. Дети с трудностями обучения письму и чтению / М.М. Безруких. Екатеринбург, 2006. – 371 с
2. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С. Выготский. – Санкт-Петербург : Союз, 2004. – 224 с
3. Войтко В. И. Актуальные вопросы школьной психодиагностики / В. И. Войтко, Ю. З. Гильбух // Советская педагогика. – 1978. – № 8. – С. 53–61.
4. Гильбух Ю. З. Реализация в учебном процессе функций обучения, развития и диагностики / Ю. З. Гильбух, М. В. Рычик // Советская педагогика. – 1976. – № 7. – С. 88–95.
5. Зимняя И.А. Психология обучения письменной речи // Вопросы психологии. - 1986. - № 3. - С. 176 - 178.
6. Косинова Е. М. Пальчиковая гимнастика / Е.М. Косинова. М.: Эксмо, 2003. – 48 с
7. Лебедева Л.А. Развитие мелкой моторики руки у младших школьников / Л.А. Лебедева // Начальная школа. - 2012. - №10. - С. 44-48.
8. Прудникова М.С. Приемы развития сенсорно-моторных навыков при обучении письму / М.С. Прудникова // Начальная школа. - 2006. - №8. - С. 28-33.
9. Сильченкова Л.С. От чего зависит успешность формирования у первоклассников механизма чтения / Л.С. Сильченкова // Начальная школа. - 2017. - №1. - С. 59-61.

ТЕКСТ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ОСНОВА ГРУПОВОЇ РОБОТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Юсип Т., магістр спеціальності «Початкова освіта»

Благул Н.М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Розглянуто жанрову специфіку текстів та своєрідність їхньої мови. Виокремлено стимулятори та дестимулятори кожного із них для процесу групової роботи над текстом.

Ключові слова: групова робота, казка, оповідання, загадки, лічилки, скоромовки, прислів'я.

Організація групової роботи учнів над текстом потребує врахування жанрової специфіки авторських і народних творів, оскільки методика їх опрацювання різна. Зокрема, на уроках навчання грамоти та читання широко використовуються народні та авторські казки, своєрідність мови яких (повтори, характер розповіді, простота мови) роблять процес читання легким.

Казка – це розповідь про якусь незвичну подію, в основі якої – видумка, фантазія. Істотна особливість казки полягає у тому, що у казці повчальність виражена не нав'язливо, не прямолінійно [2]. Читачів-дітей приваблює її таємничість, незвичність, сюжет (захоплююча фабула), яскраві образи тощо. Казкову ситуацію вони сприймають як гру, без труднощів усвідомлюють важливі особливості казок – традиційність зачину, повторення дій (у переважній більшості народних і частині авторських казок повтор епізодів визначає структуру казки), однотипність ситуацій, своєрідність кінцівки.

Водночас, варто зазначити, що крім особливостей, характерних для казки як жанру, під час групової роботи учнів треба враховувати і своєрідність змісту кожної з них.

Оповідання – це невеликий художній твір, у якому словесно змальовуються події з життя і діяльності людей або природа, наділена рисами, які властиві людям. В основі оповідання найчастіше лежить якийсь один епізод, дійових осіб небагато, є описи (портрети, пейзажі, описи обстановки) [1]. Під час опрацювання оповідань слід розмежовувати зміст і сюжет твору: школярі мають усвідомити послідовність подій оповідання, простежити за діями героя, навчитися думати, порівнювати, зіставляти, оцінювати вчинки та характеристику героїв, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо.

Розглядаючи художні твори необхідно згадати про поетичні тексти, для яких характерні своєрідна композиція, синтаксичний лад, ритмічність, емоційність, лаконізм.

У початковій школі використовують сюжетні (епічні) і ліричні віршовані твори.

Так, під час розгляду сюжетного вірша після вступної бесіди і ознайомлення з текстом застосовується кількаразове повторне читання, аналіз головної думки і художнього її втілення [2]. Особливої уваги потребує до тлумачення слів, виразів, речень, з'ясування авторського ставлення до героя поезії чи об'єкта зображення, що допоможе зорієнтуватися у визначенні провідної думки твору.

У ліричних поезіях сюжет відсутній, натомість відтворено переживання чи почуття, змальовуються картини природи. У навчальному процесі початкової школи використовують переважно пейзажну та соціально-громадянську лірику.

Описані вище відмінності між сюжетними й ліричними віршами зумовлюють певну специфіку опрацювання.

У процесі опрацювання пейзажного вірша необхідно показати його поетичні особливості завдяки аналізу образного апарата, ввести учнів у світ художніх образів, викликавши почуття, а далі сприяти їх перетворенню у думки, висновки, сприяти збагаченню словника школярів, розвитку їхньої спостережливості, уяви тощо.

Поетапно повноцінне сприймання пейзажної лірики відбувається таким чином: налаштування учнів на сприймання тексту, тлумачення незрозумілих слів (за необхідності), читання вчителем вірша, виявлення вражень учнів, читання школярами вірша, аналіз тексту (поглиблення і розширення образних уявлень учнів, вибіркоче читання окремих рядків, строф, слів, робота над епітетами, метафорами, порівняннями, виявлення ставлення учнів до зображуваного), словесне ілюстрування вірша тощо.

У навчанні читанню учнів 1-2 класів використовують також малі фольклорні форми: загадки, лічилки, скоромовки, прислів'я, скоромовки (загадки, лічилки, скоромовки використовують і авторські).

Загадки – це стислі та влучні твори, які будуються на описові предметів, рослин, тварин, явищ природи, мають прихований смисл. Ознаками загадок є уособлення

(зображення явищ природи у вигляді людей або тварин) та порівняння (предмет порівнюють зі схожим). Для відгадування загадки школяреві потрібно перебрати в думках декілька схожих за описом предметів, виділити один з них і довести, чому таке розв'язання правильне [1].

Лічилки – «римовані лаконічні (коротенькі – 5-10 рядочків) вірші, призначені для розподілу ролей під час гри, для визначення послідовності участі дітей в грі. Основа змісту лічилок – прихована лічба, переінакшені форми числа та слова, позбавлені смислу (заум). Лічилки здебільшого веселі, загадкові, без конкретного змісту.

Скоромовки – лаконічні римовані тексти, які допомагають виробити правильну вимову. Їх зміст простий, інколи спрямований на висміювання рис характеру, вчинків людей тощо. Особливістю будови скоромовок є співзвучні закінчення слів, специфічний добір слів (слова дібрані так, щоб часто повторювалися голосні або приголосні звуки). Читають скоромовки спочатку повільно (для того, щоб розібратися у структурі та значенні слів), потім – у швидшому темпі, все збільшуючи його, далі – завчають скоромовку напам'ять і промовляють її якнайшвидше.

Прислів'я і приказки, незважаючи на лаконічність, часто викликають труднощі у їх розумінні молодшими школярами (адже для прислів'їв і приказок характерна надзвичайна місткість і внутрішня складність). Тому доцільним є використання прислів'їв, які побутують у мовленнєвій практиці у прямому значенні.

Інший різновид текстів, які використовуються у навчанні української мови, науково-художні і науково-пізнавальні тексти.

Науково-художні тексти – це «різновид дитячої пізнавальної літератури, в якому пізнавальна інформація подається читачеві за допомогою сюжету і художнього образу» [3]. Їх особливістю є здатність викликати запитання, що стимулює пізнавальну активність школярів.

Підсумовуючи сказане вище, варто наголосити, що аналіз наукових джерел виявив стійкий інтерес та різноманітність підходів до тлумачення поняття «текст».

Основна мета читача – зрозуміти текст: усвідомити значення окремих елементів тексту (слів, словосполучень, речень); і цілого тексту (його теми, фактичного змісту, основної думки тощо).

Організація групової роботи над текстом потребує врахування: його характеристик (зв'язності, завершеності, структурності; цільності; інформативності; діалогічності), послідовності етапів опрацювання учнями тексту молодшими школярами, особливостей стилю, жанрової специфіки.

Врахування перелічених вище аспектів є необхідним під час використання у навчально-виховному процесі початкової школи групової роботи учнів над текстом.

Методика викладання української мови: навч. посібник / [С.І. Дорошенко, М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко та ін.]; за ред. С.І. Дорошенка. – [2-е вид., перероб. і допов.] – К.: Вища школа, 2002. – 358 с.

Скрипченко Н.Ф. Заняття з дітьми, які не відвідують дошкільних закладів і підготовчих класів загальноосвітніх шкіл: методичні рекомендації / Н.Ф. Кочіна, Л.П. Кочіна, Н.І. Підгорна. – К.: Рад. школа, 1985. – Частина І. – 72 с.

Ємець А. Працюємо за посібниками «Вчуся читати» / А. Ємець, О. Коваленко // Початкова школа. – 2002. – №4. – С.12–15.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

СУТНІСТЬ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Білак І., ПОДОМ-10, заочна форма навчання

Сливка Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті висвітлено сутність проблемного навчання в його теоретичному контексті. Зазначено, що проблемне навчання – це дидактична система, яка ґрунтується на закономірностях творчого засвоєння знань і способів діяльності, включає поєднання прийомів і методів викладання та учіння, яким властиві основні риси наукового пошуку. Технологія проблемного навчання – це спеціально створена система специфічних прийомів і методів, які сприяють тому, щоб учні самостійно здобували знання і вчилися самостійно їх

застосовувати у вирішенні нових пізнавальних та практичних завдань, а не одержували знання у готовому вигляді чи вирішували задачі за зразком.

Ключові слова: проблемне навчання, початкова школа, учні, прийоми і методи.

Актуальність дослідження. Місія школи полягає в тому, щоб адаптувати дитину, підлітка в соціальному середовищі. Нові життєві умови, в яких опинилися всі ми, висувають свої вимоги до формування молодих людей, які вступають у життя: вони повинні бути не лише обізнаними і вмільми, але й мислячими, ініціативними, самостійними. Ростити саме таких людей – ось замовлення нашого сучасного суспільства.

Ефективно вирішувати завдання розвитку творчості, передачі знань за допомогою активізації пізнавальної діяльності доцільно шляхом використання проблемних ситуацій.

Виклад основних результатів дослідження. Дослідження використання проблемних ситуацій пов'язане з глибоким вивченням способу пізнавальної діяльності людини, з'ясуванням умов організації її високопродуктивної розумової праці. Йому приділяли багато уваги вітчизняні і зарубіжні психологи: Т. Кудрявцев, Л. Фрідман, М. Махмутов, А. Брушлінський, А. Матюшкін, С. Рубінштейн, І. Лернер, В. Оконь, І. Ільницька, К. Дункер.

Для того, щоб дійсно активізувати розумову діяльність учня, недостатньо поставити перед ним завдання, треба зробити так, щоб у нього сформувалося до завдання власне ставлення. Необхідно створити такі умови, щоб задача його зачепила, сколихнула внутрішній світ, щоб виникла особиста зацікавленість в її розв'язанні. Тільки тоді з'явиться той емоційний фон, який і призведе до підвищення ефективності розумової діяльності. Найбільш активно учень включиться в процес пізнання в тому випадку, якщо його особисті уявлення будуть розходитися з деякими поглядами, положеннями, які виникають у процесі навчання, тобто якщо він зіткнеться з протиріччями. Тоді прокинеться його внутрішнє «я», гонор, виникає природне бажання розібратися, з'ясувати, у чому справа. Проблемні ситуації можуть допомогти нам привчити учня сперечатися, висловлювати власну думку, відстоювати її. Не буде протиріч, не буде і суперечок, дискусій [1, с. 62-63].

Проблемне навчання – це дидактична система, яка ґрунтується на закономірностях творчого засвоєння знань і способів діяльності, включає поєднання прийомів і методів викладання та учіння, яким властиві основні риси наукового пошуку.

Творче засвоєння знань і способів діяльності учнями передбачає: самостійне перенесення знань і вмій у нову ситуацію; бачення нових проблем у знайомих стандартних умовах; бачення структури об'єкта, що підлягає вивченню; бачення нової функції знайомого об'єкта; вміння бачити альтернативу вирішення питання; вміння комбінувати раніше відомі способи вирішення у новий спосіб; вміння створювати оригінальний спосіб вирішення при відомих інших.

Творчість потребує оригінальності, вміння відмовитися від стереотипів діяльності.

Будь-яка дидактична система має свою специфічну технологію навчання, тобто проектування і впровадження на практиці науково обґрунтованих алгоритмів дій вчителя та учня, особливим чином скомпонованого змісту навчальної інформації, методів і засобів педагогічної взаємодії.

Структурними елементами проблемного навчання виступають такі методичні прийоми: актуалізація вивченого матеріалу; створення проблемної ситуації; постановка навчальної проблеми; побудова проблемної задачі; розумовий пошук і вирішення проблеми (формулювання гіпотези чи кількох гіпотез, що ґрунтуються на припущеннях і відомих фактах; доведення гіпотез, аналіз можливих помилок, передбачення природних наслідків кожної гіпотези, узагальнення); перевірка вирішення проблеми і повторення.

«Проблемна ситуація», «проблемне завдання» – основні поняття даної дидактичної технології.

У початковій школі проблемне навчання зводиться до проблемних ситуацій: запитання, ситуації, в яких наявне протиріччя, що не має однозначного вирішення, співставлення умов і обставин, за допомогою яких розвивається пошукова діяльність суб'єкта. Це психологічна модель умов розвитку мислення на основі ситуативно створеної пізнавальної потреби, форма зв'язку суб'єкта з об'єктом пізнання.

Проблемне навчання ґрунтується на системі проблемних ситуацій. У 1 – 4 класах це – постановка перед учнями певного пізнавального завдання, яке містить у собі суперечність викликає дискусію, спонукає до роздумів, пошуків і висновків.

Мета створення проблемної ситуації – це засвоєння програмового матеріалу, розвиток розумових здібностей.

Проблемна ситуація виникає завдяки суперечності між пізнаним і непізнаним. Вона складається з таких компонентів: невідоме про предмети, їхні властивості, відношення чи способи дій, потреба пізнання невідомого, інтелектуальна можливість людини [2].

Висновки. Використання проблемних ситуацій призводить до того, що знання учнів змінюють структуру, вони стають більш усвідомленими, міцнішими. Коли виникає протиріччя, то часто активну позицію посідає незнання. Це дозволяє виявити і конкретизувати незрозуміле, чітко та ясно визначити, сформулювати утруднення. Після цього відбувається заміна неправильного дійсним, і цей процес здійснюється доволі продуктивно, оскільки учням зрозуміло, що на що міняється, яке місце займає нова інформація.

1. Волоснюк М.А. Проблемне навчання як провідний метод розвиваючого навчання в умовах особистісно-орієнтованої парадигми освіти. *Управління школою*. 2005. № 16-18. С.56-69.
2. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. М.: МГУ. 1977. 240 с.

ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З РЕГІОНАЛЬНИМИ ВІДМІННОСТЯМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ НА ЗАНЯТТЯХ З НАРОДОЗНАВСТВА

Васерук В., VII курс, психолого-педагогічний факультет

Вашак О. О., кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет

імені Володимира Галактіоновича Короленка

У статті розкрито особливості ознайомлення дошкільників з українською народною іграшкою. Особлива увага приділена регіональним відмінностям виготовлення іграшок у різних областях України. Проаналізовано наукові праці видатних педагогів та дослідників про роль української народної іграшки у виховному процесі дошкільників. Висвітлено програмові вимоги до ознайомлення дошкільників з українською народною іграшкою. Охарактеризовано різноманітні матеріали виготовлення іграшок для дітей відповідно до географічних умов, роду занять населення, історичних фактів та традицій українського народу. Представлено етапи ознайомлення дітей дошкільного віку з регіональними відмінностями української народної іграшки на заняттях з народознавства.

Ключові слова: народна іграшка, регіональні відмінності, виховання, дитина дошкільного віку.

Одним із завдань дошкільної освіти є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій, держави і рідної мови, національних цінностей інших народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля. Корені національної психології, національного характеру, мислення та самосвідомості закладаються в дошкільному дитинстві. Тому важливе місце у системі засобів навчання і виховання дошкільників посідає українська народна іграшка. Вона виступає важливим засобом реалізації означених завдань як унікальне явище традиційної народної культури українців.

В українській народній іграшці знайшли відображення явища історичного буття, етичні й естетичні уявлення різних регіонів країни, вона засвідчує своєрідні мистецькі риси, виявляє художню обдарованість народу, його прагнення до краси, творчу фантазію, мудрість етнопедагогіки.

Предметному вивченню проблеми виховного впливу української народної іграшки були присвячені праці різних дослідників. Так, історико-мистецтвознавчі аспекти української народної іграшки постійно перебували у центрі уваги багатьох дослідників, які розкривали генезис та основні етапи її розвитку, окреслювали художню специфіку, декларували іграшку як самобутнє явище (В. Василенко, М. Грушевський, І. Макарова, О. Найден, М. Некрасова, Т. Перевезенцева та ін.).

Науковцями С. Бондаренко, І. Демаковою, В. Загвязинським, С. Кондратенковим та ін. детально вивчалися характерні ознаки і регіональні особливості дитячих українських іграшок. Про визначене місце дитячої народної іграшки у виховному процесі сучасних дитячих дошкільних закладів було приділено увагу вченими О. Батухтіною, Л.Калуською, Л. Сірченко та ін..

Сьогодні дошкільна освіта також звертається до виховного потенціалу українських народних іграшок та їх активного використання у навчально-виховному середовищі

дошкільного навчального закладу. Так, Освітня лінія «Гра дитини» Базового компонента дошкільної освіти визначає, що дитина має знати, впізнавати і називати різні види іграшок: образні — ляльки (хлопчики, дівчатка, жінки, чоловіки, бабусі, дідусі) та іграшки, що зображують тварин і птахів; сенсорно-дидактичні (геометричні фігури і втулки, мозаїка, кільця, бірюльки, діжки, палички, розбірні мотрійки, пірамідки тощо); глиняні, м'які, дерев'яні, металеві українські народні іграшки (тварини, птахи, ляльки, посуд, писанки, сюжетні дерев'яні іграшки, свищики тощо) та місце їх виготовлення (Опішня, Косів, Яворів та інші) [1, с. 12].

Програми розвитку дітей дошкільного віку «Українське дошкілля», «Дитина в дошкільні роки», «Дитина», «Впевнений старт» орієнтують на народну іграшку в педагогічному процесі як тип художньої творчості, який поєднує в собі матеріальні і духовні здобутки. У документах зазначається, що формування знань про неї повинно здійснюватися на основі сприйняття дітьми пізнавального, естетичного, морального, емоційного змісту, адекватного розуміння її культурно-історичного значення [4, с. 12].

Однак донині педагогічні умови ознайомлення дітей дошкільного віку з регіональними особливостями української народної іграшки не отримали ґрунтовного висвітлення у наукових працях та освітньо-виховній практиці дошкільних навчальних закладів, що і зумовило вибір теми статті.

Мета статті — охарактеризувати особливості ознайомлення дітей дошкільного віку з регіональними відмінностями української народної іграшки на заняттях з народознавства.

Серед явищ матеріальної і духовної культури народу на особливу увагу заслуговують народні іграшки. Вони не лише урізноманітнюють ігрову діяльність дитини, а й розширюють її світогляд, розвивають притаманні національній господарській та побутовій культурі навички. Народна іграшка — це галузь українського народного мистецтва, що об'єднує вироби з кераміки, дерева, лози, соломи, паперу та ін. Вона є одночасно предметом народної гри, засобом виховання та розвитку дитини, об'єктом творчості, реліктом автентичної культури, художнім витвором, національним сувеніром [3, с. 22].

Іграшки кожної місцевості позначені рисами певної своєрідності, яка залежить від ландшафтно-кліматичних, географічних умов, роду занять більшості населення, історичних факторів і обрядових традицій та переважання певного природного матеріалу. Так, у Західній і в Північній Україні набули поширення дерев'яні і сирні іграшки, в Центральній Україні — іграшки з глини, у Східній і Південній Україні переважали іграшки дерев'яні і рослинні. Керамічні іграшки відзначаються статичністю із переважною різноманітністю форм, дерев'яні - навпаки, динамічністю. Існують також місцеві декоративні й колористичні уподобання, схильності до певних орнаментальних форм і мотивів [6, с. 17].

Народні іграшки знаходяться в тісному взаємозв'язку з матеріальним життям суспільства, з розвитком його духовної культури, а також відображають еволюцію поглядів на виховання. Вони впливають на розвиток пізнавальної та емоційної сфер особистості дитини, сприяють активізації творчо-продуктивної діяльності і формуванню самостійності [7, с. 5].

Українській народній іграшці відведено важливе місце у виховному процесі сучасних дошкільних закладів. У дошкільників формується відповідне ставлення до української народної іграшки як одного із найдавніших видів декоративно-прикладного мистецтва, що має усталені образи, традиції оздоблення, народжені з вірувань та звичаїв українського народу. Базовий компонент дошкільної освіти та програми виховання і навчання дітей дошкільного віку розкривають зміст і напрямки ознайомлення з регіональними відмінностями української народної іграшки на заняттях з народознавства у сучасному дошкільному навчальному закладі.

Процес ознайомлення дітей дошкільного віку з регіональними відмінностями української народної іграшки на заняттях з народознавства може складатися з трьох органічно пов'язаних між собою етапів.

Перший етап (підготовчий) передбачає ознайомлення дошкільників молодших груп із витворами українського народного мистецтва, віруваннями та звичаями українського народу, пов'язаних з народною іграшкою, стимулювання бажання займатися художньою творчістю з наслідуванням кращих традицій народних майстрів України [8, с. 37].

Другий етап (практично-діяльнісний) створює умови для цілеспрямованого формування творчої активності дошкільників, вивчення традиційних прийомів виготовлення українських народних іграшок з урахуванням їх етнічних особливостей. На цьому етапі здійснюється взаємозв'язок методів і прийомів репродуктивного та пошукового характеру: художні розповіді про життя народних майстрів та їхні творчі

здобутки; спілкування з майстрами народної іграшки, відвідування їх творчих майстерень; навчання традиційним прийомам виготовлення українських народних іграшок; створення таблиць щодо основних елементів розпису, тощо [2, с. 4].

Третій етап (творчий) націлений на безпосередній прояв творчої активності дошкільників на основі вивчення мистецтва української народної іграшки. Він спонукає до вибору відповідних варіантів у ході творчого процесу, забезпечення максимальної самостійності дітей у втіленні художнього задуму [5, с. 8].

Відтак, дошкільників поступово залучають до ознайомлення з українською народною іграшкою, наголошуючи на її регіональних відмінностях у різних містах України. Зрозуміло, що розмаїття української традиційної іграшки насамперед пов'язане з її багатою сюжетною й тематичною номенклатурою, а також із широкою формально-образною варіативністю та численністю орнаментальних і колористичних градацій. Вони несуть в собі художню культуру народної творчості, є засобом передачі культурного досвіду народу від покоління до покоління. Тому іграшки здавна і до сьогодні використовуються з метою естетичного, морального, розумового, фізичного виховання дітей.

Отже, етноіграшка є специфічним витвором. Вона має пізнавальну цінність для дитини, відображає явища реального світу в доступних їй формах. Сьогодні народна іграшка повинна не тільки нести пізнавальну інформацію, а й бути естетичною, втілювати оригінальну ідею. Використання її в дошкільних навчальних закладах і в сімейному колі має важливе значення: збагачує та урізноманітнює ігрову діяльність дітей; розширює сферу пізнання світу, своєї місцевості і усього народу; розвиває традиційні для національної, господарської, побутової культури навички.

1. Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/basic1/>.
2. Васильєва Н. С. Українська народна іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку / Н. С. Васильєва // Дошкільний навчальний заклад. – 2016. – № 3. – С. 2-12.
3. Герус Л. Українська народна іграшка / Л. Герус. – К.: Водограй, 2011. – 586 с.
4. Кільова Г. Народна іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку / Г. Кільова // Дошкільне виховання. – 2017. – № 1. – С. 12-14.
5. Коваль Я. Формування творчої активності дитини засобами народної іграшки / Я.Коваль // Палітра педагога. – 2015. – №5. – С. 8.
6. Литвак І. Іграшка народного майстра / І. Литвак // Берегиня. – 2014. – №2. – С. 17-18.
7. Омеляненко Н. Народна іграшка в життєдіяльності дошкільнят / Н. Омеляненко // Палітра педагога. – 2010. – № 4. – С. 3-10.
8. Примаченко О. Дітям про українську народну іграшки / О. Примаченко // Дитячий садок. – 2009. – № 5. – С. 35-39.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

*Глух М., ПОДОМ-11, заочна форма навчання
Сливка Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент*

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті висвітлено проблему формування здорового способу життя в її теоретичному контексті. Зазначено, що здоров'я є багатоплановим поняттям воно розглядається з позиції взаємозв'язку його фізичних, психічних, соціальних аспектів у тісній взаємодії з навколишнім середовищем. Настанова на здоров'я і здоровий спосіб життя формується в результаті цілеспрямованого педагогічного впливу. Здоровий спосіб життя стосовно учнів початкової школи – це така форма організації їхньої життєдіяльності, що сприяє збереженню, зміцненню, формуванню здоров'я.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, учні початкової школи.

Актуальність дослідження. Цінність здоров'я людини як основи особистого і суспільного благополуччя та різке погіршення здоров'я молодого покоління України вимагають активного пошуку шляхів його збереження, зміцнення та відновлення. Постає нагальна потреба навчання кожного таким способам і формам життєдіяльності, які б забезпечили здоров'я людини сьогодні і в майбутньому, її творчу активність і довголіття. Розпочинати таке навчання необхідно з раннього дитячого віку – у сім'ї, дошкільному

закладі, а з вступом дітей до школи стає можливим цілеспрямований педагогічний вплив на їхній загальний стан.

За твердженням низки педагогів та психологів надзвичайно сприятливим періодом для формування знань, вмінь і навичок є молодший шкільний вік. Це пояснюється інтенсивним розвитком у дитини від 6-7 до 10 років фізичних якостей і соціально-значущих рис особистості, появою перших моральних понять і переконань, вдосконаленням психічних процесів. Тому початкова школа відіграє важливу роль у вихованні в школярів свідомого ставлення до власного здоров'я, прагнення і вміння його підтримувати. Успіхові цієї роботи сприяють і такі вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, як допитливість, емоційність, довірливе ставлення до дорослих і конкретність мислення.

Виховання свідомого ставлення дитини до свого здоров'я і здоров'я оточуючих починається у сім'ї, де закладається підґрунтя ціннісних орієнтацій, які потім виконують функції критеріїв. Тому визначальну роль у встановленні особистості відіграє власний приклад батьків. І саме за умови поєднання зусиль школи і сім'ї процес формування здорового способу життя молодших школярів набуває системності і неперервності [1, с. 5].

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що здоров'я є складним багатоплановим поняттям воно розглядається з позиції взаємозв'язку його фізичних, психічних, соціальних аспектів у тісній взаємодії з навколишнім середовищем. Настає на здоров'я і здоровий спосіб життя формується в результаті цілеспрямованого педагогічного впливу. Серед факторів які впливають на здоров'я особистості молодших школярів, посідають значне місце (50-55%). Педагоги та психологи (І.Бех, М.Гончаренко, В.Петленко) відзначають, що індивідуальний спосіб життя, від якого в майбутньому значною мірою залежить здоров'я людини, починає формуватися в дитинстві. Саме завдяки розвитку самосвідомості, прагненню до самостійності, самовиховання молодший шкільний вік є сприятливим для виховання правил здорового способу життя [3, с. 6].

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дав змогу уточнити сутність, структуру здорового способу життя молодших підлітків.

Здоров'я людини не можна розглядати як щось незалежне, автономне. Вона є результатом впливу природних, антропогенних та соціальних факторів. Доведено, що приблизно 50% здоров'я людини визначає спосіб життя. Негативним є шкідливі звички, неправильне харчування, несприятливі умови праці, моральне і психічне навантаження, малорухомий спосіб життя, погані матеріальні умови [2, с.112].

Здоровий спосіб життя стосовно молодших школярів – це така форма організації їхньої життєдіяльності, що сприяє збереженню, зміцненню, формуванню здоров'я, в основі якої лежить валеологічний світогляд особи. Компонентами здорового способу життя молодших підлітків є: гармонійний розвиток фізичних і духовних сил; загартування організму; оптимальна рухова активність, фізична культура і спорт; збалансоване харчування; творча діяльність; активний і пасивний відпочинок; повноцінний сон; дотримання режиму дня згідно з біологічними ритмами та індивідуальними особливостями; психологічна підготовка як основа попередження стресів і розумової перевтоми; дотримання правил гігієни; особистісна поведінка, спрямована на попередження шкідливих звичок. Слід підкреслити, що до цього часу не розв'язано суперечність, яка має місце в науці й практиці між життєво важливою потребою у формуванні здорового способу життя і відсутністю цілісної теорії здоров'я і технології здорового способу життя [3, с. 7].

Для збереження і відновлення здоров'я недостатньо пасивного чекання, коли природа організму, раніше чи пізніше зробить свою справу. Людині самій необхідно робити визначену роботу в даному напрямку. Але, на жаль, більшості людей цінність здоров'я усвідомлюється тільки тоді, коли виникає серйозна погроза для здоров'я, воно в значній мірі втрачено, унаслідок чого виникає мотивація вилікувати хворобу, повернути здоров'я. А від позитивної мотивації до удосконалювання здоров'я в здорових людей явно недостатньо.

Дуже багато людей таким чином і поведінкою не те, що сприяють здоров'ю, а руйнують його.

Науковці відзначають, що здоровий спосіб життя – це не просто все те, що благотворно впливає на здоров'я людей. У даному випадку мова йдеться про всі компоненти різних видів діяльності, спрямованих на охорону і поліпшення здоров'я. Автор вказує на те, що поняття здорового способу життя не зводиться до окремих форм медико-соціальної активності (викорінюванню шкідливих звичок, проходженню гігієнічних нормам і правилам, санітарній освіті, звертанню чи за лікуванням, порадою в медичні установи, дотриманню режиму праці,

відпочинку, харчування і багато іншим, хоча усі вони відбивають ті чи інші сторони здорового способу життя.

Здоровий спосіб життя – це насамперед діяльність, активність особистості, групи людей, суспільства, що використовують матеріальні і духовні умови і можливості в інтересах здоров'я, гармонійного фізичного і духовного розвитку людини.

На основі визначення поняття сутності здоров'я й здорового способу життя, вікових, анатомо-фізіологічних та психологічних особливостей дитини науковці визначають критерії та показники рівня сформованості у неї здорового способу життя:

когнітивний: цілісне розуміння дитиною сутності та компонентів здоров'я і здорового способу життя; усвідомлення нею впливу соціальних та біологічних факторів на стан свого здоров'я та життєдіяльності молодших школярів;

емоційно-мотиваційний: усвідомлення дитиною важливості здоров'я і необхідності дотримання здорового способу життя для всебічного гармонійного розвитку й самореалізації; чітке уявлення про місце здоров'я в ієрархії загальнолюдських та особистісних цінностей; наявність потреб, бажання та інтересу до вивчення питань здоров'я і дотримання здорового способу життя;

діяльнісний: активність в оволодінні вміннями й навичками здорового способу життя; самостійність при виконанні оздоровчих занять у режимі дня; володіння прийомами самоконтролю, самооцінки здоров'я і методами саморегуляції; уміння приймати оптимальні рішення щодо збереження і зміцнення здоров'я у різноманітних життєвих ситуаціях [Жаб, с. 8-9].

Таким чином, у поняття здорового способу життя входить відсутність шкідливих звичок; дотримання режиму праці і відпочинку; раціональна система харчування; рухова активність; система відносин до себе, до іншої людини, до життя в цілому, а також свідомість буття, життєві цілі і цінності.

Висновки. Для створення здоров'я необхідно як розширення уявлень про здоров'я і хвороби, і уміле використання всього спектра факторів, що впливають на різні складові здоров'я (фізичну, психічну, соціальну і духовну), оволодіння оздоровчими, загальнозміцнювальними, природодоцільними методами і технологіями, формування установки на здоровий спосіб життя.

1. Жабокрицька О.В. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній роботі. К., 2004. 170 с.

2. Людина як елемент системи «Людина – життєве середовище». Жалібо Є., Заверуха Н., Зацарний В. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. К.: Каравела, 2005. С. 110-115.

3. Свириденко С.О. Формування здорового способу життя молодших школярів у позакласній виховній роботі. К., 1998. 160 с.

ПРО МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Кузик В., магістрантка

Кондур О.С., кандидат фізико-математичних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація. Розглянуто дидактичні підходи до розроблення змісту та організації навчального процесу з метою формування математичних компетентностей. Теоретично і експериментально обґрунтовано, що використання задач з логічним навантаженням на уроках підвищує рівень навчальних досягнень молодших школярів з точки зору компетентнісного підходу.

Ключові слова: компетентнісний підхід, предметна компетентність, математична компетентність, задача, задачі з логічним навантаженням.

Однією із актуальних проблем педагогічної науки й практики є формування в учнів предметної математичної компетентності. Цей процес охоплює зміст навчання, методи, форми організації навчальної діяльності, засоби навчання.

Як зауважує Сластьонін В. О., поняття «формування» у педагогіці розглядається як цілеспрямований процес розвитку особистості або певних її якостей під впливом навчання і виховання [1].

На підставі такої дефініції можемо вважати, що формування математичної компетентності – це набуття особистістю стійких властивостей і системних якостей, які

проявляються як здатність розв'язувати навчально-пізнавальні задачі, життєві проблеми із використанням досвіду діяльності, набутого в процесі навчання математики.

На думку Онопрієнко О. В. [2], в основі методики формування предметної математичної компетентності молодших школярів лежать *дидактичні підходи* до розроблення змісту та організації навчального процесу. Їх класифікація та зміст описано в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Дидактичні підходи методики формування
математичних компетентностей**

Назва дидактичного підходу	Суть дидактичного підходу
Системний	поєднання теоретичних і практичних компонентів навчання математики
Культурологічний	сукупність предметних математичних, загальнонавчальних і загальнокультурних складових змісту з урахуванням закономірностей розвитку особистості молодшого школяра
Аксіологічний	визначення ціннісних основ процесу навчання при домінуванні цінностей саморозвитку і самореалізації індивідуальності
Діяльнісний	організація математичної діяльності як засобу формування і розвитку суб'єктності дитини
Особистісно орієнтований	сприяння особистісному зростанню школяра, розвитку і реалізації його природного потенціалу
Компетентнісний	забезпечення формування у школяра здатності актуалізувати, інтегрувати й застосовувати набутий досвід математичної діяльності для розв'язування навчально-пізнавальних і життєвих проблем.

Серед наведених дидактичних підходів формування математичних компетентностей молодших школярів природно провідну роль відіграє компетентнісний підхід.

Оскільки, як наголошує О.Я. Савченко в [3], реалізація компетентнісного підходу має діяльнісно-особистісний характер, формування в учнів математичної компетентності можна подати як гнучку модель організації процесу, орієнтованого на розвиток індивідуальності та самореалізації школяра.

Під *предметною математичною компетентністю* школяра розуміють його здатність актуалізувати, інтегрувати й застосовувати в реальній життєвій ситуації досвід діяльності, засвоєний у процесі навчання математики.

Основою формування предметної математичної компетентності є оволодіння учнями *предметними математичними компетенціями* - структурними елементами змісту математичної освіти, які подані у Державному стандарті початкової освіти й навчальній програмі з математики. Для формування в учнів математичної компетентності передусім слід забезпечити якісне засвоєння змісту навчання математики.

Вивчення математики у школі сприяє розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів, а саме: пам'яті, логічного і творчого мислення, уяви, математичного мовлення. У результаті у них формуються загальнопредметні (ключові) та спеціальні (математичні) компетентності, до яких належать уміння виконувати усні та письмові обчислення, розв'язувати задачі, працювати із геометричним матеріалом, проводити самоаналіз та робити самооцінку.

На думку Онопрієнко О.В. «важливим акцентом у формуванні математичної компетентності є розкриття поняття задачі та вироблення загального вміння працювати із задачами. «Задача» – одне з кількох наукових понять, які формуються в молодших школярів. Процес його формування має поетапний характер: сприймання істотних ознак і властивостей; усвідомлення суті уявлення; осмислення суті поняття; узагальнення змісту» [2].

Функції задач у початковій школі: 1) *навчальна*, яка полягає у формуванні системи математичних знань, умінь і навичок; ознайомлення з певними математичними поняттями і закономірностями; з'ясування взаємозв'язків між словом і символом; 2) *розвивальна*, яка полягає у формуванні науково-теоретичного стилю мислення; оволодіння прийомами розумової діяльності (операції аналізу, синтезу, конкретизації, порівняння, абстрагування);

розвиток абстрактного та логічного мислення; формування умінь висловлювати судження і міркування; 3) *виховна*, суть якої: зв'язок навчання з життям; ознайомлення з дійсністю, формування світогляду і свідомого ставлення до навчання.

У молодшому шкільному віці активно розвивається мислення дитини. Відбувається перехід від наочно-образного до абстрактного типу мислення. Вже після шести-семи років дитина має меншу залежить від наочних ознак речей у міркуваннях, здатна скористатися схематичними зображеннями предметів.

З метою всебічного розвитку учнів необхідно розв'язати з ними задачі з логічним навантаженням, бо такі задачі вимагають раціонального мислення, гнучкості, критичного підходу, здорового глузду.

Математичними *задачами з логічним навантаженням* для молодших школярів називають такі задачі, розв'язування яких потребує

- всебічного врахування взаємозв'язків між даними і шуканими величинами,
- правильної оцінки кожного окремого компонента задачі,
- розуміння властивостей арифметичних дій чи величин, які безпосередньо не вказані в умові, але впливають з певних закономірностей, причинних чи функціональних залежностей.

Методика роботи з такими задачами описана в посібниках та працях таких вчених-методистів, як Бевз Г., Богданович М., Дутко Л., Коваль Л., Скворцова С., Сухарева Л., Фадеева Т. та ін..

З методичної точки зору робота над задачами з логічним навантаженням має свої особливості, бо потребує нестандартних прийомів й оригінальних ідей. Класифікація задач з логічним навантаженням та опис математичних компетентностей, які формуються при розв'язуванні цих задач у різних змістових лініях, дозволяє правильно підібрати такі задачі для застосування в навчальному процесі.

Експериментально перевірено, що рівень навчальних досягнень молодших школярів підвищується з використанням в учбовому процесі задач із логічним навантаженням. Проведений педагогічний експеримент в 2-х класах показав позитивну динаміку засвоєння знань: на 5% підвищився високий рівень, і на 7% - достатній рівень виконання завдань. Зросли показники сформованості складових математичної компетентності, а саме: високий рівень обчислювальної компетентності виріс на 7%, геометричної – на 4%, логічної – на 11%. Суттєве покращення логічної компетентності порівняно з контрольним класом. Під час експерименту використано задачі та методику Скворцової С.О. з [4].

Таким чином, існує позитивний вплив використання задач з логічним навантаженням в учбовому процесі на рівень навчальних досягнень школярів з точки зору компетентнісного підходу.

1. Сластенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
2. Онопрієнко О. В. Формування математичної компетентності молодших школярів у навчальному процесі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wikipage.com.ua/1xb2f.html>
3. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К.: «К.І.С.», 2004. — С. 34–46.
4. Скворцова С.О. Методика навчання математики у другому класі: Методичний посібник для вчителів других класів та студентів за спеціальністю 6.010100 «Початкове навчання», освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». – Одеса: Фенікс, 2011. – 262 с.

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

*Куліч М., студентка- магістранта ННПОДП
Барило С. Б., кандидат педагогічних наук, доцент*

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація. У статті розглядаються питання з розвитку творчої уяви учнів молодшого шкільного віку засобами музичного мистецтва, а також наводиться орієнтовний музичний репертуар для активізації розвитку музичних здібностей, насамперед творчої уяви.

Ключові слова: молодші школярі, музичне мистецтво, розвиток творчої уяви, урок музичного мистецтва.

Уява – це здібність створювати нові образи. Матеріалом для уяви є власний досвід і знання людини. У дитини молодшого шкільного віку такого матеріалу значно менше, ніж у дорослої людини, і тому її уява значно бідніша. Разом з тим, уява відіграє в житті молодшого школяра набагато більшу роль, ніж у житті дорослого. Специфіка уяви учня початкових класів полягає в підвищеній емоційності: він переживає уявлені події так само гостро, як і реальні, і часто створює нові образи якраз під впливом почуттів та переживань.

Розвиток творчої уяви в молодших школярів базується на враженнях, які вони отримали від сприйняття музики. Коли учні слухають музику, співають, вони сприймають не тільки те, що в ній зображено, але й те, що під її впливом народжується в їхній душі і свідомості, тобто те, що створює вже їхню власну творчу уяву. Музика не тільки стимулює творчу уяву школярів, але й впливає на їхню образотворчу, літературну, мовну, театральну діяльність, розвиваючи відповідні уміння й навички. Уважаємо, що саме образотворча й літературна діяльність найкраще підходить для оцінювання результатів творчої уяви дітей молодшого шкільного віку.

Виявити рівень розвитку творчої уяви в молодших школярів можна за допомогою методики Гілфорда і Торренса «Розвиток творчої уяви дітей», ігрового тесту «Три слова», автор Л. Субботін, використання ігор «Прикрась слово», «Використання предмета», «Незакінчене оповідання», «Настрій музики», «Музика і колір», «На що схожа музика?», «Розкажи, про що музика» та ін., а також за допомогою бесід, спостережень, інтерв'ю, уроків-тренінгів тощо з використанням музичного мистецтва, образотворчої діяльності та літератури.

Для розвитку творчої уяви в учнів у процесі сприйняття музики доцільно поставити їм питання і запропонувати різні завдання, які спрямовані на розвиток уяви і фантазії. Наприклад:

- які асоціації виникли у дітей у процесі слухання, виконання музики?
- якими засобами музичної виразності створений той чи інший образ?
- тембри яких музичних інструментів допомогли передати в музиці певний образ?
- до чого більше подібна мелодія: до танцю чи пісні?
- які особливості, характер маршової мелодії?
- чим відрізняється даний музичний твір від попереднього?
- створити малюнок, вірш, казку невелику розповідь до прослуханого твору.
- відобразити танок, який звучав у п'єсі.

Подібні питання і завдання у процесі аналізу музичних творів спрямовані на розвиток емоційно-ціннісного відношення до музики, а також на розвиток музичного мислення, уваги, уяви, спостережливості.

Зауважимо, що особливості розвитку творчої уяви засобами музичного мистецтва молодших школярів залежать від багатьох факторів: вікових і психологічних особливостей дитини, багатства її життєвого досвіду, уміння зосереджуватися на завданні, планувати свою роботу, музичних уподобань, а також від емоційної та художньої насиченості уроку музичного мистецтва і характеру взаємин з учителем і однокласниками. Якщо активізувати ці фактори, то дитина найповніше включається у творчу діяльність, оскільки «кожна дитина в потенціалі – творець різних, у тому числі й естетичних цінностей: будуючи будиночки, вона проявляє свою архітектурну творчість, ліплячи і малюючи – вона – скульптор і живописець, нарешті, вона має дуже великий потяг до хороводу, пісні, танцю і драматизації» [2, с.120].

Ми вважаємо, що надзвичайно важливо використовувати такі методи, як словесний, художньо-практичний, наочний, метод порівняння та ін., створювати на уроці музичного мистецтва умови для творчої активності кожного учня. Музична творчість активізує

фантазію учнів, спонукає до самостійних пошуків форм втілення свого задуму, сприяє глибшому сприйманню музики.

На розвиток творчої уяви дітей у процесі сприймання музичних творів, які відображають образ людини, її настрої, почуття впливають, насамперед, жанрові ознаки й особливості засобів музичної виразності. Разом з тим, діти молодшого шкільного віку обмежуються запропонованими образами-семами й зв'язують музичні характеристики з життєвими ситуаціями або художніми асоціаціями при виконанні творчих. Це свідчить про те, що при сприйнятті музики школярі, перш за все, спираються на запас життєвих вражень і художній досвід, який у них є. Найбільш яскраву й безпосередню емоційну реакцію викликає у молодших школярів програмні твори вокальної та інструментальної музики.

Працюючи над розвитком творчої уяви засобами музики у початковій школі слід використовувати різноманітний музичний репертуар. Це насамперед, п'єси українських композиторів, зокрема такі збірники п'єс, як «Фортепіанний альбом». М. Дремлюги, «Вибрані твори» А. Коломійця, «24 дитячі п'єси для фортепіано» В. Косенка, «Легкі п'єси український композиторів; твори зарубіжних композиторів «Дитячий альбом» П. Чайковського, фортепіанні п'єси для дітей Д. Кабалевського, творчість М. Лисенка, К. Стеценка, М. Глінки, Л. Бетховена («Місячна соната», «До Елізи»), Ж. Бізе – Р. Щедрін («Кармен-сюїта», уривки: Танець, Вихід, Хабанера, друге інтермеццо, Болеро, Тореро, Фінал), В. Моцарта, Ф. Шопена, сучасні мелодії у виконанні оркестру Поля Морія, теми Ванесси Мей та багатьох інших композиторів минулого і сучасності. Під час слухання музики пропонується застосовувати твори образотворчого мистецтва та літератури при умові цілеспрямованого використання таких творів з урахуванням специфіки даних видів мистецтва, вікових особливостей дітей та розуміння багатозначності різних видів мистецтва, що зумовлює суб'єктивність сприймання художніх творів.

Загалом учитель має шукати різні шляхи розвитку творчої уяви, розуміючи слухання, сприймання і виконання музичних творів «...не як музикознавчий, раціональний процес, а як бесіду про музику, що є джерелом цікавих відкриттів і яскравих емоцій» [6, с. 12].

Висновки. Таким чином, розвиток творчої уяви засобами музичного мистецтва музичного мистецтва в початковій школі вимагає від учителя ґрунтовної підготовки, використання різноманітних методів і прийомів, інших видів мистецтва, чіткого і послідовного застосування основних етапів слухання і сприймання музики, а також врахування вікових та індивідуальних особливостей музичного розвитку учнів. Саме розвиток творчої уяви дітей засобами музичного мистецтва є тим чинником виховання особистості, який формує систему особистісних цінностей дітей, забезпечуючи активну життєву позицію дітей та орієнтацію в основних сферах їх життєдіяльності-природі, суспільстві й у казковому непізнаному світі.

1. Гаврилова Л. Г. Розвиток музичного мислення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / Л. Г. Гаврилова, А. І. Роздимаха, Л. М. Бутова // Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць (спецвипуск) / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 373-377.
2. Дорошенко Т. Розвиток творчих здібностей на уроках музики // Початкова школа. – 2007. – № 4. – С. 34-37.
3. Єрохіна А. М. Принципи побудови творчих занять з музики в початкових класах. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 20. Частина 1. – Херсон: Айлант, 2001. – С.124-132.
4. Крюкова О. І. Розвиток творчої уяви молодших школярів у процесі музичного виховання / О. І. Крюкова // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Т. Шевченка. – Луганськ: Вид-во ЛДПУ ім. Т. Шевченка, 2000. – № 2 (22). – С. 148-156.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // "Освіта України". – № 29. – С. 4-6.
6. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посіб. / Е. П. Печерська. – К.: Либідь, 2001. – 272 с.

WIELOKULTUROWA EDUKACJA UCZNIÓW W ETNOGRAFICZNEJ PRZESTRZENI EDUKACYJNEJ

Melnychuk A., studentka II roku na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Polska)

Artykuł dotyczy etnopedagogiki jako podstawy edukacji narodowej uczniów.

Słowa kluczowe: edukacja wielokulturowa, etnopedagogika, edukacja narodowa.

Obiekt badań: wielokulturowa edukacja młodzieży w Polsce za pomocą etnopedagogiki.

Przedmiot badań: wielokulturowa edukacja studentów przy pomocy etnopedagogiki.

Przedmiotem badań występują kierunki praktycznej realizacji pomysłów edukacji wielokulturowej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Celem artykułu rozkrycie kierunków wielokulturowego wychowania uczniów przy pomocy etnopedagogicznej metodyki.

W literaturze *edukacja wielokulturowa* jest zdefiniowana jako zamierzony proces socjalizacji młodzieży, mający na celu opanowanie systemu narodowych i uniwersalnych wartości kulturowych, tworzących umiejętności komunikacyjne, umożliwiające młodym ludziom przeprowadzenia intensywnej interakcji międzykulturowej, aby zrozumieć inne kultury, a także tolerancyjnie odnosić się do ich nośników. Zawartość edukacji wielokulturowej koncentruje się na tworzeniu warunków dla identyfikacji społeczno-kulturowej, która określa jej status podczas uczestniczenia w dialogu międzykulturowym i zapewnia jej podstawowe doświadczenie kultury, tworzenie pomysłów dotyczących różnorodności kulturowej i etnicznej świata w czasie i przestrzeni; edukacja tolerancji i szacunku prawa każdego narodu w stosunku do zachowania ich tożsamości kulturowej.

Aby naród nie znikł, każde następne pokolenie powinno się wychowywać w duchu narodowym, na podstawie narodowych tradycji duchowych i kulturowych. Edukacja ma głęboki narodowy charakter i treść. Wartości ludzi, zależnie od narodowości, muszą być wychowane jednolitymi środkami i metodami, rozwijanymi w każdym narodzie przez stulecia i stanowiące integralną część jego odrębnej kultury materialnej i duchowej.

Naukowcy światastwierdzili, że edukacja ma wyraźny charakter narodowy, chociaż rzeczywistość: człowiek w całości (abstrakcyjny, bez narodowości) nie jest obecny. Bez realistycznych, duchowo twórczych czynników narodowych, powszechnej ludzkości... wychowanie nie może w pełni istnieć, ani w ogóle.

Wiadomo, że etnopedagogika jest filią pedagogiki, która obejmuje empiryczną wiedzę pedagogiczną, umiejętności, doświadczenia pewnej grupy etnicznej w wychowaniu młodego pokolenia. W etnopedagogiki ludzkie osiągnięcia pracy, wykształcenie estetyczne są urzeczywistniane w systemie edukacji, w szczególności w narodach polskich i ukraińskich.

Głównymi środkami wychowania ludowego są praca, gra, słowo, komunikacja, sztuka oraz dzieła ustnej sztuki ludowej. Tradycje odnoszą się do historycznie ukształtowanego i przekazanego z pokolenia w pokolenie form działalności i zachowania, towarzyszących zwyczajom, rytuałom, idei, przedstawień, regułami, wartości duchowym. Opracowanie pozytywnej, zainteresowanej postawy wobec kultur etnicznych zaczyna się od zaangażowania dzieci w uniwersalne wartości ludzkie niezłączenie, związane ze sztuką ludową własnych i innych narodów. Na poziomie etycznym jest to manifestacja uwagi, życzliwości oraz dobry ton w relacjach z ludźmi, niezależnie od narodowości i uczuć religijnych.

Biorąc udział w działaniach kulturalnych, młodzież rodzi w sobie filozoficzne, psychologiczne, ideologiczne, moralne i estetyczne poczucie, że tworzą świadomość narodową, kreatywne podejście do rzeczywistości. Wydarzenia organizowane na podstawie konkursu umożliwia przedstawienie tańca, muzyki i tradycji grup etnicznych Ciekawostką jest konferencja o sztuce. W programach mogą występować warsztaty animacji dla dzieci, występ ludowego zespołu oraz wystawa fotografii pracy z młodzieżą.

Zadaniem nowoczesnej edukacji jest integracja młodych ludzi a tradycji ludowych. Siła pedagogii ludowej polega właśnie na tym, że ma swoje korzenie w tradycyjnych więzi rodzinnych, kieruje ludzkie życie w jednym biologicznym rytmie z naturą. W centrum procesu edukacyjnego pedagogika ludowa stawia dziecko-jego złożony i zróżnicowany świat myśli i uczuć, marzeń i nadziei.

Wielokulturowa edukacja młodych ludzi w Polsce znajduje odzwierciedlenie w korzystaniu z tradycji ludowej, edukacyjnych, materiałów etnograficznych, uroczystości i obrzędów, doświadczeń edukacji rodzinnej, zatrudnienia i życia społecznego Polaków,

Ukraińców, Czechy, Słowaków. Uczestnictwo młodzieży w różnych projektach (co jest dość częstym w Polsce) tworzy narodowy charakter, tożsamość i ideę. Etnografia zapewnia głębokie zrozumienie i przyswajanie moralnych i etycznych pomysłom młodych ludzi.

Niewątpliwie wieczne poszukiwanie prawdy, hojność duszy i gościnności, łaska i dobroć, pieśń i muzykalność, delikatny i głęboki liryzm, staranność i talent, wprowadzają młodzież w już istniejący system kultu etnicznego wychowania, który odzwierciedla historyczne, gospodarcze, geograficzne, etnograficzne i psychologiczne cechy regionu, adekwatne do jego perspektyw i światopoglądu, jego charakterystyczną ścieżkę kulturowo-historycznego rozwoju.

Akademia Ignatium, Dziedzictwo kulturowo-historyczne regionu, pedagogika międzykulturowa i etnopedagogika w refleksji metodologicznej, Wydawnictwo WAM – 44 s.

INNOWACYJNE ASPEKTY WIELOKULTUROWEGO WYCHOWANIA UCZNIÓW

Pletenicka S., Studentka I roku II stopnia

Przykarpacki Nacjonalny Uniwersytet

im. Wasyla Stefanyka

Melnychuk A., studentka II roku na Uniwersytecie

Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Polska)

Anotacja. Artykuł omawia sposoby i cel wielokulturowej edukacji studentów mniejszości narodowych, opisuje dzieje historii w kinie we Lwowie i Iwano-Frankiwsku, opisuje treść filmów z Przeglądu Najnowszych Filmów Polskich „Pod Wysokim Zamkiem”.

Słowa kluczowe: innowacje, wuchowanie, rodzaje wychowania, wiekulturowe wychowanie, historycznie-edukacyjny aspekt.

Podstawą wielokulturowej edukacji studentów jest tworzenie międzykulturowego dialogu między grupami etnicznymi, tworzenie idei dotyczących kultury i różnorodności świata zarówno w czasie i przestrzeni, edukacja tolerancji i tolerancji, prawo każdego narodu do rozwijania i ochrony swojej kultury.

Celem wielokulturowej edukacji młodzieży w Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskim w Iwano-Frankowsku jest zachowanie tożsamości społeczno-kulturalnej młodych Polaków. Od kilku lat tradycyjnym już wydarzeniem Przeglądu Najnowszych Filmów Polskich „Pod Wysokim Zamkiem” jest „Lekcji historii w kinie” dla uczniowie i nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących oraz studenci z polonistyki mias Iwano-Frankiwska i Lwowa. Organizatorem jest Konsulat Generalny RP we Lwowie.

W 2015 roku tematem „Lekcji historii w kinie” było powstanie waszawskie. Ten temat do dziś budzi spory i emocje nie tylko wśród historyków i publicystów. Temat ten pojawia się w bieżących dyskusjach, nic więc dziwnego, że również kolejne pokolenia filmowców podejmują ten niezwykle dla polskiej historii temat

W tym roku blok edukacji historycznej przeznaczony dla przedszkolaków oraz uczniów szkół średnich ogólnokształcących. W ramach tegorocznych zajęć naj młodszy wcielili się w niezwykłego niedźwiedzia Wojtka, który wraz z żownierzami Armii Andersa przeszedł szlak bojowy od Iraku do Europy. Starsze dzieci uczestniczyli w przygodach Antka Srebrnego, dzielnego obrońcy Grodna, którego najnowsze przygody zaczną się w Normandii w 1944. Program zajęć oparty będzie na komiksach i grach edukacyjnych wydanych przez IPN. Młodzież zaś układała mapę okupowanej Polski, poprzez co pogłębia wiedzę o wydarzeniach politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1938-1939.

W Iwano-Frankiwsku na „Lekcji historii w kinie” było prezentowano film fabularny „Wyklęty” – o niezłomnych żołnierzach polskiego powojennego podziemia niepodległościowego i antykomunistycznego oraz filmy z cyklu „Historia w ożywionych obrazach” Jana Matejki: „Stańczyk na balu u królowej Bony, gdy wieść przychodzi o utracie Smoleńska”, „Unia Lubelska”, „Jan Sobieski pod Wiedniem”, „Carowie Szujscy na Sejmie Warszawskim”.

Dla uczniów jest ciekawym taki sposób nauczania się. Oni proszą o uczęszczanie takiego tymu wydarzeń oraz lekcję. Te zajęcia mają na celu zaciekawienie dzieci i młodzieży do tego, aby same chciały odkrywać i poznawać historię, żeby nie bały się czytać, uczyć na temat historii Polski

LEKCJE HISTORII W KINIE JAKO SPOSÓB NA AKTUALIZACJĘ WIELOKULTUROWEJ PRZESTRZENI UCZNIWA

Pletenicka S., Studentka I roku II stopnia
Przykarpacki Nacjonalny Uniwersytet
im. Wasyla Stefanyka

Anotacja. Artykuł analizuje warianty korzystania z kina dokumentalnego w celu edukacji wielokulturowej uczniów z polskimi korzeniami, opisuje treść filmów cyklu edukacyjnego „Historia w ożywionych obrazach” oraz celowość ich wykorzystania w procesie wychowania młodzieży.

Słowa kluczowe: wychowanie, rozwój osobistości, wielokulturowe wychowanie, lekcje historii w kinie.

Zachowanie tożsamości społeczno-kulturalnej mniejszości narodowej jest podstawą wielokulturowej edukacji studentów. Zainteresowanie młodszego pokolenia w historii ich narodu nietradycyjnymi środkami jest celem Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankiwsku.

Wśród wydarzeń Przeglądu Najnowszych Filmów Polskich „Pod Wysokim Zamkiem”, które 6 lat organizowuje Konsulat RP we Lwowie jest lekcja historii w kinie.

W „Lekcji historii w kinie” brali udział uczniowie i nauczyciele ogólnokształcących szkół średnich № 3, 24 oraz studenci z polonistyki, turystyki pedagogiki, stosunków międzynarodowych Uniwersytetu Przykarpackiego w Iwano-Frankiwsku, poznawając historię Polski.

W tym 2017 roku zaprezentowano filmy z cyklu „Historia w ożywionych obrazach” Jana Matejki: „Stańczyk na balu u królowej Bony, gdy wieść przychodzi o utracie Smoleńska”, „Unia Lubelska”, „Jan Sobieski pod Wiedniem”, „Carowie Szujscy na Sejmie Warszawskim”. Są to dziesięciominutowe projekcje filmowe, które w interesujący sposób przedstawiają kluczowe momenty historii Polski.

Oprócz filmów dokumentalnych krótkometrażowych uczniowie obejrżeli film fabularny – „Wyklęty” – o niezłomnych żołnierzach polskiego powojennego podziemia niepodległościowego i antykomunistycznego.

W programę wykładu historii Polski były przeprowadzone zajęcia, przybliżające w ciekawy sposób historię Polski najmłodszym uczniom i starszej młodzieży. Współorganizatorem „Lekcji historii...” jest Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie.

Warsztaty mają na celu zaciekawienie dzieci i młodzieży do tego, aby same chciały odkrywać i poznawać historię, żeby złapały bakcyła historycznego i nie bały się czytać, uczyć na temat historii Polski.

Cykl edukacyjny „Historia w ożywionych obrazach” jest próbą przedstawienia kluczowych momentów historii Polski w formie filmowo „ożywionych” obrazów klasyki polskiego malarstwa historycznego. Tematem obrazu jest utrata ważnej twierdzy na wschodzie Rzeczypospolitej – Smoleńska, zdobytego przez wojska Wielkiego Księstwa Moskiewskiego w 1514 roku.

Cykl edukacyjny „Historia w ożywionych obrazach”. Obraz z 1892 roku przedstawia mało znany z historii Polski akt hołdu cara Wasyla IV Szujskiego, który wraz z braćmi pokłonił się polskiemu królowi Zygmuntowi III Wazie po klęsce wojsk rosyjskich w bitwie pod Kłuszynem z 4 lipca 1610 roku. Było to zdarzenie bez precedensu, wielki triumf Rzeczypospolitej, która odzyskała ważną strategicznie, utraconą w 1514 roku twierdzę Smoleńsk.

Cykl edukacyjny „Historia w ożywionych obrazach”. We wrześniu 1683 połączone wojska polskie i cesarskie pod wodzą króla Jana III Sobieskiego odniosły wspaniałe zwycięstwo nad tureckimi wojskami dowodzonymi przez wezyra Kara Mustafę. Król Jan III Sobieski postanowił o tym fakcie powiadomić papieża Innocentego XI.

Cykl edukacyjny „Historia w ożywionych obrazach”. Jan Matejko namalował obraz „Unia Lubelska” z okazji trzechsetnej rocznicy podpisania tego aktu. Porozumienie pomiędzy Polską a Litwą, w którego wyniku powstała Rzeczpospolita Obojga Narodów, zawarte zostało 1 lipca 1569 roku.

ЗМІСТ
Сучасні проблеми навчання, виховання та розвитку учнів
початкової школи

<i>Аврамчук В., Олійник О.</i> Формування національно-патріотичних почуттів у дітей 6-7 років засобами сприятливого розвивального середовища	1
<i>Афанасьєва Т., Степанюк К.</i> Формування конструктивних умінь молодших школярів засобами дизайн-освіти	3
<i>Бандура І., Комар І. В.</i> Вплив явища гіперопіки на психологічне здоров'я особистості	4
<i>Баран М., Ілійчук Л.В.</i> Естетичне виховання молодших школярів засобами мистецтва	6
<i>Белова О., Гнатенко О.</i> Використання пошукових таблиць для розвитку пізнавальної активності учнів у процесі навчання математики та англійської мови	8
<i>Бігун І., Русин Г.</i> Взаємодія сім'ї та школи як чинник розвитку особистості молодших школярів	10
<i>Борин О., Кіліченко О.І.</i> Музичний розвиток молодших школярів як психолого-педагогічна проблема	12
<i>Венгрин О., Будник О. Б.</i> Розвиток конструктивних здібностей молодших школярів засобами lego-технологій	15
<i>Винник А., Черсак О.М.</i> Особливості розвитку та охорона дитячого голосу	17
<i>Влад Д.І., Олійр М.П.</i> Теоретичні засади мовленнєвого розвитку молодших школярів	19
<i>Ворова Р., Шкуренко О.</i> Особливості використання дитячого фольклору у початковій школі	21
<i>Воронюк О., Цюняк О.</i> Педагогічні аспекти формування лідерських якостей молодших школярів в умовах сучасної початкової школи	23
<i>Герцан Ю., Гнатенко О.</i> Сюжетні задачі як засіб екологічного виховання молодших школярів	25
<i>Данчевська І., Ковбас Б.І.</i> Розвиток особистості в ранній юності	27
<i>Данчук С., Барило С.</i> Спів як засіб виховання музичної культури молодших школярів у процесі позашкільної діяльності	29
<i>Дейпук Л., Русин Г.А.</i> Формування національно-патріотичних якостей учнів загальноосвітньої школи	30
<i>Дзюбак Х., Ілійчук Л.В.</i> Особливості формування культури поведінки в учнів початкової школи	33
<i>Колачук О., Кіліченко І.</i> Неуспішність дітей в початковій школі як психолого-педагогічна проблема	35
<i>Копильчук В., Будник О.</i> Інтегроване навчання молодших учнів в новій українській школі (на прикладі уроків природничо-математичного циклу)	37
<i>Кордюк К., Струк А.</i> Формування дослідницьких умінь учнів початкової школи у процесі вивчення курсу «природознавства»	40
<i>Костиця Н., Прибора Т.</i> Сюжетно-рольова гра як засіб формування морально-етичного виховання молодших школярів	42
<i>Курніта І., Олійр М.</i> Історіографія проблеми розвитку інтелектуально-творчих умінь учнів початкової школи	44
<i>Лазаренко Ю., Барановська І.Г.</i> Творча самореалізація молодших школярів як педагогічна проблема	46
<i>Маріна Н.І., Олійр М.П.</i> Педагогічні умови розвитку естетичної культури молодших школярів у процесі позакласної роботи	48
<i>Мей А., Демчик К.</i> Формування умінь дітей використовувати декоративні можливості кольору у власній художньо-творчій діяльності	51
<i>Михайлова Н., Бахмат Н.</i> Технологія формування комунікативної компетентності учнів початкової школи	52
<i>Мищенко О., Сінельнікова Н.</i> Розвиток критичного мислення учнів першого класу засобами мультфільмів	54
<i>Мовчан Л., Баранюк І.</i> Створення творчого середовища в роботі з обдарованими дітьми в початкових класах	56

<i>Момотенко О., Лемко Г.І.</i> Спілкування як принцип взаємодії батьків і дітей та його значення в житті родини	59
<i>Музичин Х., Лисенко К. М.</i> Соціально-педагогічна реабілітація як педагогічна проблема	61
<i>Мурашко В., Прибора Т. О.</i> Позакласна робота в початковій школі.	65
<i>Остап'юк У., Благун Н.М.</i> Теоретичні засади формування національної свідомості молодшого школяра	66
<i>Проскурко А., Іванюк Г.І.</i> Змістово-технологічне забезпечення функціонування центру розвитку дитини як проблема дослідження	68
<i>Пухальська Т., Драченко В.В.</i> Ігровий фольклор як чинник виховання моральних цінностей молодших школярів	70
<i>Рак Т., Глійчук Л.В.</i> Екологічне виховання молодших школярів засобами української народної казки	72
<i>Ріпа І., Цюняк О. П.</i> Формування екологічної культури молодших школярів у спільній діяльності сім'ї та школи	74
<i>Руденко Ю., Любчак Л.В.</i> Проблема формування естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку у процесі позакласної фізкультурно-оздоровчої роботи	76
<i>Рудяк Т., Качмар О.</i> Інтонаційна та конструктивна сторони мелодії як головного виражального засобу	79
<i>Самодіна Ю., Прибора Т.</i> Використання казки як засобу морального виховання молодших школярів	82
<i>Семчук Г., Глійчук Л.В.</i> Формування громадянських якостей молодших школярів засобами матеріалів шкільного підручника	85
<i>Сич М., Шкуренко О.</i> Психічний розвиток і формування особистості молодшого школяра	87
<i>Сіваши Т.Д.</i> Особливості художньо-творчого розвитку учнів початкової школи	88
<i>Стахова І.А., Тарасенко Г.С.</i> Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності	91
<i>Степаненко Р., Ткаченко О.</i> Формування культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку в грі	93
<i>Степанюк Т., Баранюк І.Г.</i> Взаємозв'язок школи та сім'ї у моральному вихованні молодших школярів	95
<i>Суботіна А., Газіна І.</i> Національне виховання в початковій школі	97
<i>Терешкун І., Будник О.</i> Економічне виховання молодших школярів на уроках природничо-математичного циклу	100
<i>Третьяк А., Ткаченко О.</i> Застосування елементів театральної педагогіки у виховному процесі початкової школи	105
<i>Флис Ю., Височан Л.</i> Шляхи формування у молодших школярів ціннісного ставлення до здоров'я	107
<i>Чорна Н., Баранюк І. Г.</i> Формування естетичних почуттів молодших школярів засобами мистецтва	109
<i>Штим С., Матішак М.</i> Вплив компонентів освітнього середовища початкової школи на патріотичне виховання молодших школярів	111

Історія освіти: ретроспективний погляд на інновації в навчально-виховному процесі початкової школи

<i>Данілова Н., Прибора Т. В. О.</i> Сухомлинський про розумове виховання в учнів початкових класів	115
<i>Карук І.</i> Траєкторія розвитку дітей з особливими потребами в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського	117
<i>Паніотова Ю. Довга Т.Я.</i> Рудольф Штайнер про здоров'язбереження та здоров'ятворення у вальдорфській школі	119

Теоретичні та методичні основи розвитку інноваційних процесів в освітньому середовищі початкової школи

<i>Булєсва К., Тимофієва Ю., Мірошніченко Т.</i> Інтерактивний підхід у навчанні молодших школярів	121
--	-----

<i>Буждиган І., Хімчук Л.</i> Використання інформаційних технологій на уроках праці в початковій школі	122
<i>Данилишин М., Струк А.</i> Загальна характеристика засобів інформаційно-комунікаційних технологій, які використовуються на уроках в початковій школі	125
<i>Дзюрбиль Л., Довгий О.Я.</i> Використання ігрових технологій на уроках математики для адаптації першокласників до навчально-пізнавальної діяльності	129
<i>Заулічна М., Васютіна Т.</i> Інтеграція змісту освітніх галузей як дидактико-методична проблема	132
<i>Жовнір О., Цюняк О.</i> Використання інтерактивних методів навчання на уроках у початкових класах	135
<i>Мархевка Ю., Чайка В.</i> Комп'ютер в початковій школі як засіб навчання	136
<i>Лесюк У., Кіліченко О. І.</i> Особливості використання диференціації навчання на уроках у початковій школі	141
<i>Панікарова Є., Бабюк С.</i> Методичне забезпечення процесу формування здорового способу життя у дітей молодшого шкільного віку	143
<i>Пиріг В., Довгий О.Я.</i> Інтегровані уроки як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів у 1 класі	145
<i>Савчин М., Ілійчук Л.В.</i> Особливості використання мультимедійних технологій у навчальному процесі початкової школи	148
<i>Сеник Н., Бахмат Н.</i> Психолого-педагогічні засади впровадження диференційованого навчання молодших школярів	151
<i>Ситник М., Бахмат Н.</i> Можливості використання інтерактивного навчання на уроках природознавства в початковій школі	153
<i>Сідельниченко А., Ткаченко О.</i> Особливості організації диференційованого навчання у сільській початковій школі	155
<i>Сіренко В., Мірошніченко Т.</i> Педагогічні основи пісочної терапії у роботі з молодшими школярами	157
<i>Сметанюк О., Кіліченко О.</i> Проблемне навчання – вид організації навчального процесу в сучасній початковій школі	159
<i>Соколовська П., Васютіна Т.</i> Дидактичні можливості інтегрованих уроків для формування предметних компетенцій у молодших школярів	161
<i>Щербій А., Шкуренко О.</i> Використання інноваційних технологій на уроках англійської мови у початковій школі	163

Психолого-педагогічні та соціальні умови формування особистості молодшого школяра в гірському середовищі

<i>Гаврилюк М., Коцим'юк Г. М.</i> Естетичне виховання учнів початкової школи	164
---	-----

Компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу початкової школи

<i>Деревенська Н., Гузар О. В.</i> Розвиток комунікативної компетентності з використанням інтерактивних методів навчання на уроках української мови в початковій школі	166
<i>Коваль О., Гузар О.</i> Розвиток комунікативної компетентності молодших школярів засобами особистісно орієнтованого спілкування	168
<i>Кривіцька К., Коновальчук І.І.</i> Сутність та зміст формування соціальної компетентності в дітей молодшого шкільного віку	170
<i>Михайлова Н., Бахмат Н.</i> Технологія формування комунікативної компетентності учнів початкової школи	172
<i>Тимків Н., Луцан Н.І.</i> Теоретичні засади проблеми формування комунікативної компетенції у молодших школярів	175
<i>Швидка І.</i> Формування навичок мисленнєвої діяльності молодших школярів у досвіді вчителів-практиків	176
<i>Шмигельська С., Будник О. Б.</i> Проблема виховання гендерної культури учнів початкової школи	180

Дитячий садок-школа: актуальні проблеми наступності в національній та європейській освіті

<i>Амелічкіна В., Басюк Н.</i> Гра як засіб виховання моральних почуттів старших дошкільників	183
<i>Андрусів О., Лисенко Н.В.</i> Комунікативні уміння старших дошкільників: сутність і структура поняття	185
<i>Бабак І., Матішак М.</i> Моральне виховання дітей дошкільного віку: теоретичний аналіз проблеми	187
<i>Бомба А., Каньоса Н.</i> Ігрова діяльність як пріоритетний засіб формування цілісної особистості дитини дошкільного віку	190
<i>Бондаренко О., Ватаманюк Г.</i> Формування комунікативної готовності старших дошкільників до навчання в школі в ігровій діяльності	192
<i>Бурковська Г., Плетеницька Л. С.</i> Проблема готовності педагогів до формування логіко-математичної компетентності дошкільників та молодших школярів	194
<i>Гвоздяк Н., Борин Г.</i> Художньо-естетичне виховання дітей дошкільного віку засобами мистецтва	196
<i>Григорчак І., Луцан Н.І.</i> Забезпечення наступності в екологічному вихованні старших дошкільників і молодих школярів	198
<i>Гупалюк І., Голюк О.А.</i> Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти	200
<i>Двояк О., Марчій-Дмитраш Т. М.</i> Психолого-педагогічні основи підготовки дітей шостого року життя до навчально-пізнавальної діяльності у школі	202
<i>Зелінська І., Борин Г.</i> Гурток як форма організації художньо-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку	205
<i>Іваньо О., Струк А.</i> Наступність в екологічному вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку	208
<i>Колеснік К.А.</i> Вплив групової діяльності на розвиток мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку	210
<i>Литвинчук М., Старовойт Л. В.</i> Психолого-педагогічні аспекти розвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами мистецтва	212
<i>Любарська Н., Голюк О.А.</i> Роль емоцій у процесі морального виховання старших дошкільників	214
<i>Максим'юк С., Лисенко Н. В.</i> Науково-теоретичні основи виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку	216
<i>Найда О., Бабюк Т.</i> Еколого-валеологічна спрямованість дошкільної та початкової освіти	219
<i>Настащук І., Лисенко Н.В.</i> Особливості ознайомлення дітей дошкільного віку з традиціями рідного краю	221
<i>Пилип'юк Х., Совінські Я.</i> Педагогічні детермінанти готовності дитини до навчання в школі	224
<i>Попенчук Г., Кіліченко О.І.</i> Особливості формування екологічної культури дітей 5 – 10 років	227
<i>Розовенко О., Лисенко Н.В.</i> Теоретичні основи формування картини світу дітей старшого дошкільного – молодшого шкільного віку здобутками українського етносу	229
<i>Ростоцька М., Совінські А. Я.</i> Теоретичні основи формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку	232
<i>Стецька Ю., Коношевський Л. Л.</i> Формування основ інформаційної культури дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти	235
<i>Шихова В., Драченко В.В.</i> Формування соціальної компетентності дошкільника	237
<i>Шурдук Н., Васютіна Т.М.</i> Теоретико-методичні аспекти організації дослідницької діяльності молодших школярів	239
<i>Яців Г., Романюк Х., Плетеницька Л.</i> Актуальні проблеми наступності у формуванні логіко-математичної компетенції дошкільників та молодших школярів	241

Особливості організації інклюзивної освіти з учнями молодшого шкільного віку

- Слободян І., Матвєєва М.П.* Особливості довільної уваги молодших школярів з інтелектуальними порушеннями **243**
- Сукманюк В., Чонік О.В.* Ставлення батьків учнів з типовим розвитком до інклюзивного навчання **245**

Діагностичні методики вивчення особистості молодшого школяра

- Шурдук Н., Васютіна Т.М.* Теоретико-методичні аспекти організації дослідницької діяльності молодших школярів **247**

Актуальні проблеми фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи

- Голобородько А., Старовойт Л.В.* Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутнього педагога до викладання трудового навчання у початковій школі **249**
- Голубенко Б., Васютіна Т.М.* Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчих розвідок учнів засобом навчальних проектів **251**
- Калігор Х., Гузар О.В.* Комунікативність педагога та шляхи її самовиховання **253**
- Ковтонюк Т., Васютіна Т.М.* Стан готовності майбутніх учителів початкової школи до організації навчально-пізнавальної практики молодших школярів **255**
- Ландирєв В., Шиман О. І.* Електронні навчальні посібники як інноваційний засіб професійної діяльності фахівців початкової освіти **258**
- Осадчук С.Ю.* Особенности підготовки будучого учителя начальної школы к преподаванию основ информатики **259**
- Пеленська С., Кіліченко О. І.* Способи розвитку діагностичних умінь майбутніх вчителів початкової школи **261**
- Сточанська О., Матішак М.* Формування управлінської компетенції майбутніх вихователів ДНЗ: теоретичний аналіз проблеми **263**
- Федорчук Х., Хімчук Л.* Фахова підготовка майбутніх учителів початкової школи **266**
- Цапик М., Ковбас Б.І.* Соціально-педагогічні умови підготовки соціальних педагогів до психолого-педагогічного супроводу дітей із дистантних сімей з умовами сепарації **268**

Формування мовної особистості молодшого школяра

- Брикайло О., Наконечна Л. Б.* Використання ігрових технологій під час ознайомлення молодших школярів з іменником **270**
- Гаваза І., Бахмат Н.В.* Лінгводидактичні тести як засіб виявлення у молодших школярів ступеня мовно-мовленнєвої компетентності **272**
- Загаровська І., Котик Т.М.* Сучасний стан пунктуаційних умінь та навичок учнів 3-4 класів **275**
- Зібер А., Гудима Н.В.* Технологія формування культури мовлення молодших школярів у процесі вивчення фразеологізмів **278**
- Миколаєвич І., Гузар О. В.* Проблема формування комунікативно – мовленнєвих умінь в методичній науці **280**
- Олексюк С., Ткачук О.В.* Розвиток мовлення молодших школярів засобами фразеологізмів на уроках української мови в 4 класі **282**
- Рибак А., Бахмат Н.В.* Формування правописної компетентності учнів початкової школи засобами сучасних технологій навчання **285**
- Терешкун І., Наконечна Л.Б.* Формування мовленнєвого етикету студента: слова-паразити, як їх позбутися **287**
- Цимбала М., Котик Т. М.* Запобігання труднощам у процесі навчання грамоти молодших школярів **289**

Юсин Т., Блазун Н.М. Текст як лінгводидактична основа групової роботи молодших школярів **292**

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Білак І., Сливка Л. В. Сутність проблемного навчання учнів початкової школи **293**

Васерук В. , VII курс, Вашик О. О. Ознайомлення дошкільників з регіональними відмінностями української народної іграшки на заняттях з народознавства **295**

Глух М., Сливка Л.В. Теоретичні засади формування здорового способу життя учнів початкової школи **297**

Кузик В., Кондур О.С. Про методи формування математичної компетентності учнів початкової школи, **299**

Куліч М., Барило С. Б. Розвиток творчої уяви учнів початкових класів засобами музичного мистецтва **302**

Melnychuk A. Wielokulturowa edukacja uczniów w etnograficznej przestrzeni edukacyjnej **304**

Pletenicka S., Melnychuk A. Innowacyjne aspekty wielokulturowego wychowania uczniów **305**

Pletenicka S. Lekcje historii w kinie jako sposób na aktualizację wielokulturowej przestrzeni ucznia **306**